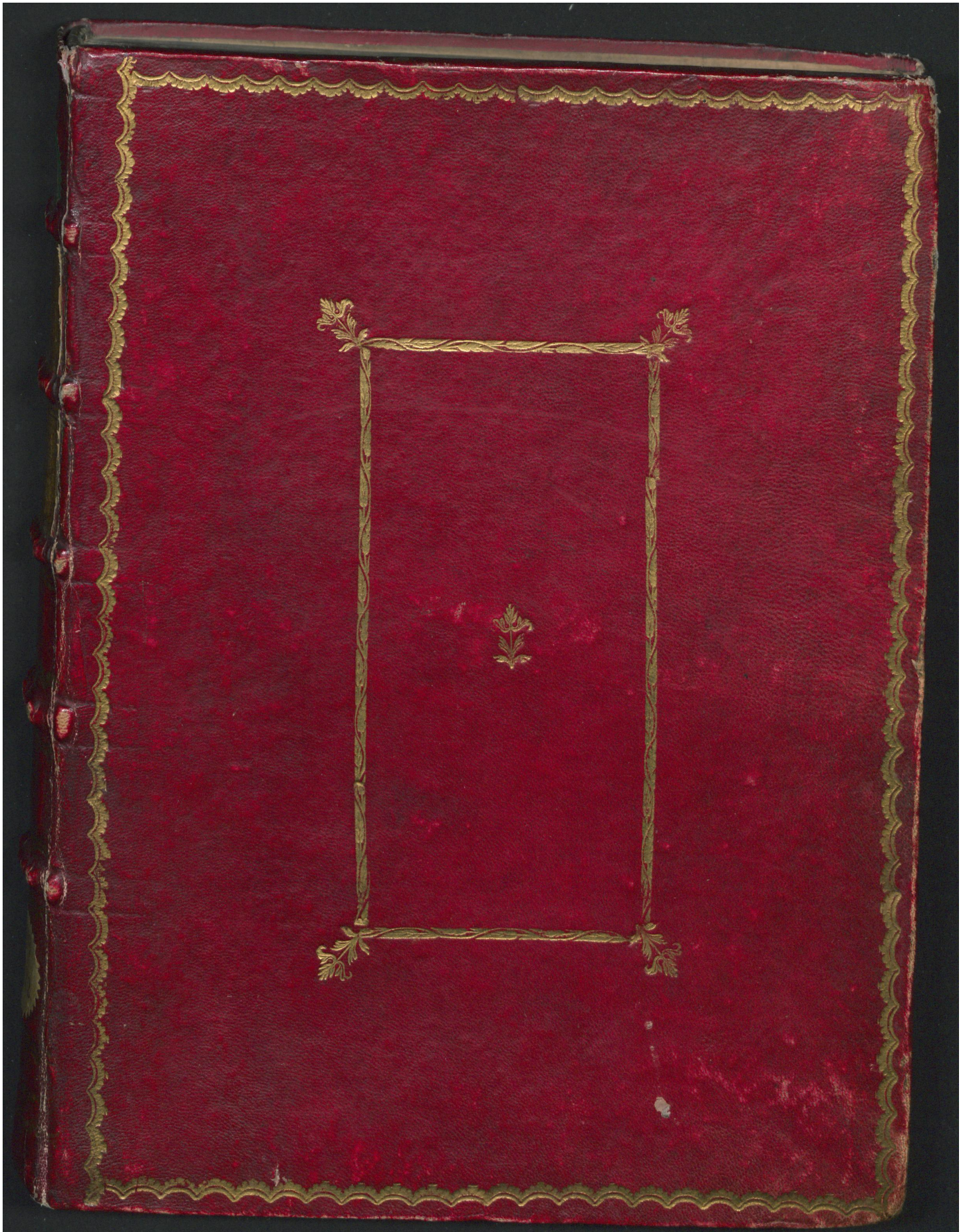

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

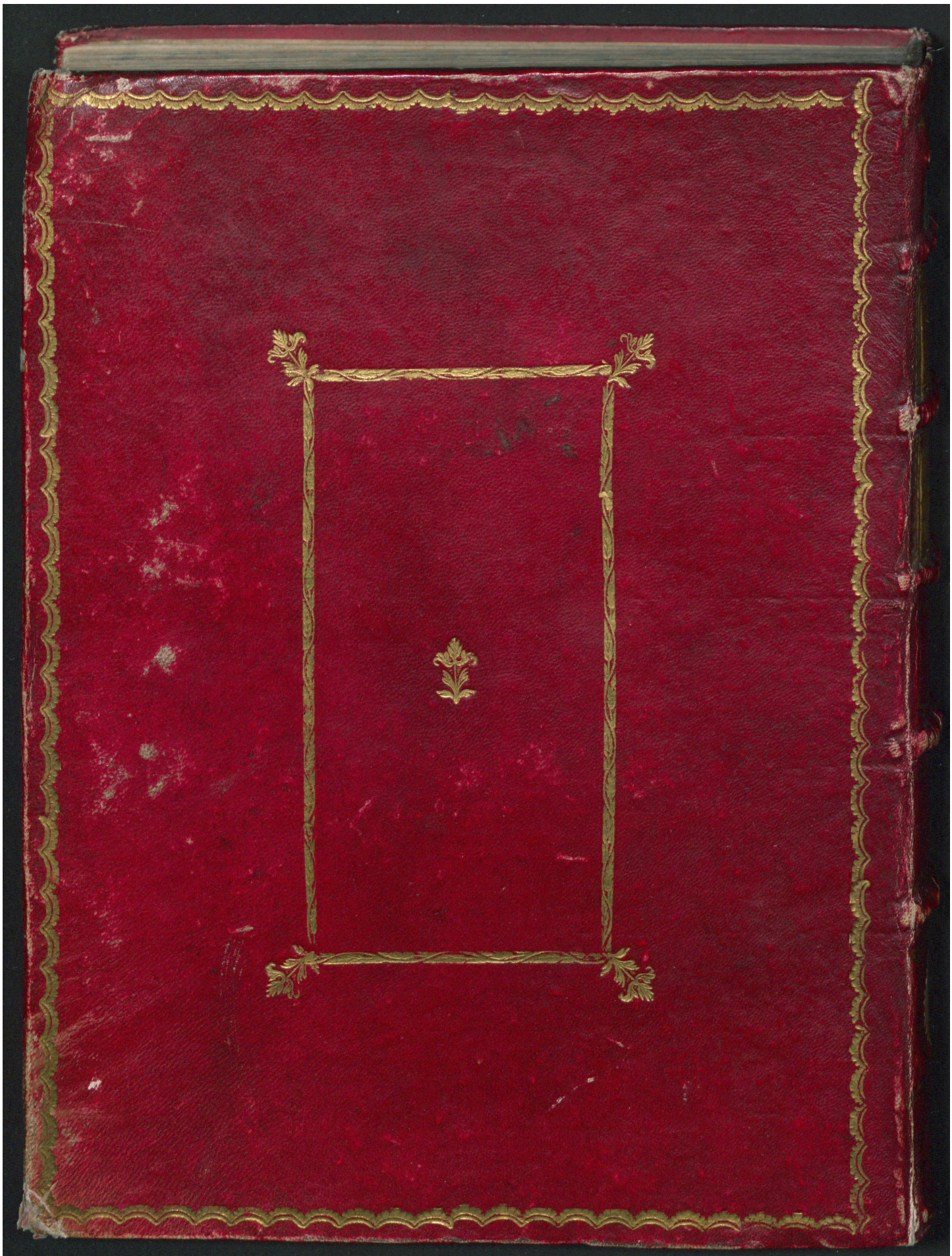

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

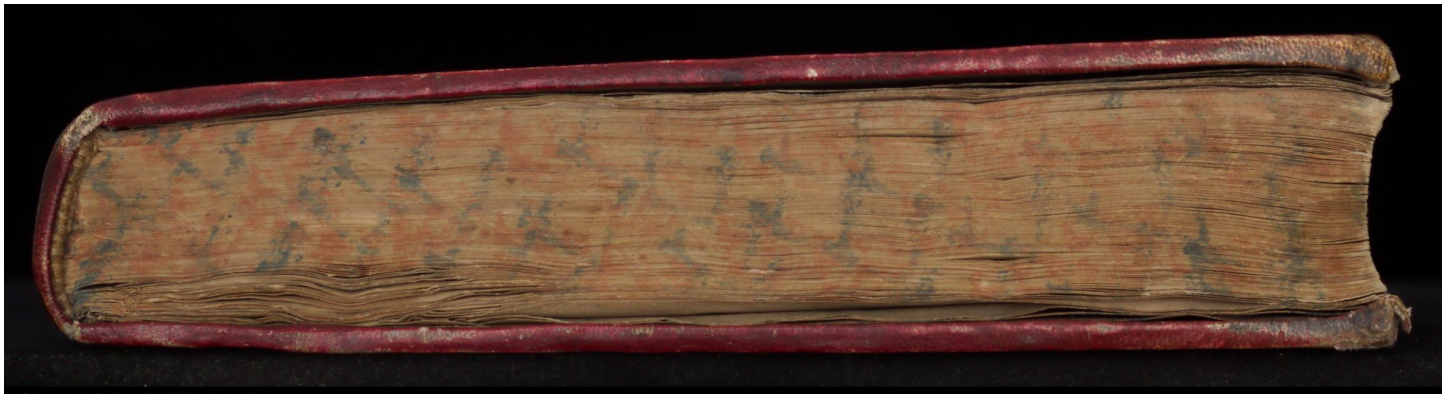

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Ac

Austria Fred. Muller

Mei 1901 (nr. 210)

1901/5
a/250

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

225 A 22

NK. 2217

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Dat licht der kerstē

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

l259

Dese boechen sijn te coope inden ceerstoote te bruesel Ēn tantwerdā in inghelē boech

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

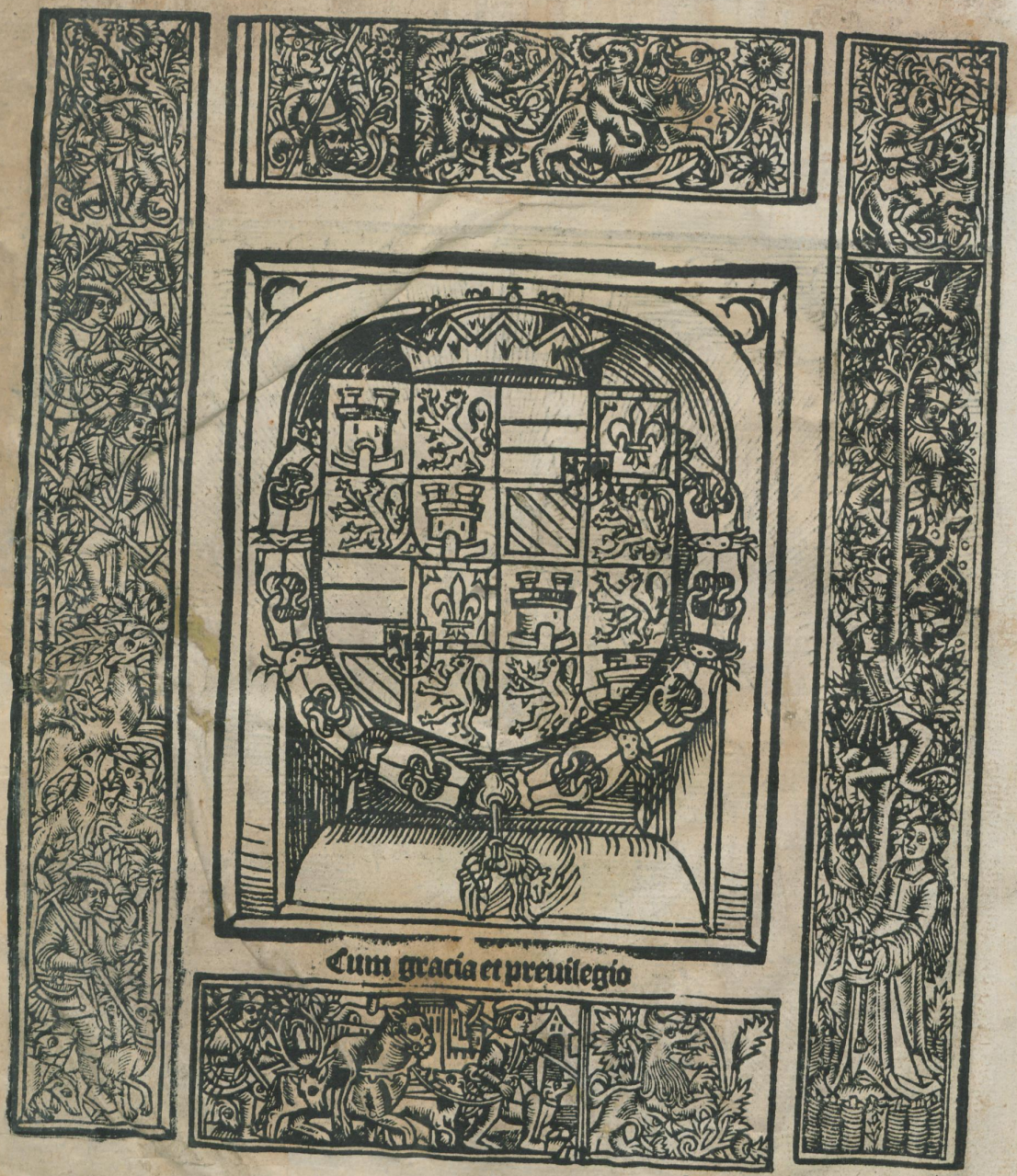

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

¶ De tafele van dierste deel van desen tegewoerdeghen boeck. die gheheeten wort dz licht der kerstene.

Dierste capittele sept vā de incarnatie des sone gods. Van sijn bequaemheyt eñ noodelijcheyt.

Van de conceptie ende incarnatie des soone gods Capittel ij

Vā de boodscap der maghet maria doer den inghele ghedaen ca.iij

Hoe dat artikel der incarnacien altijt godlijcken ghedenckt was ca.iiij

Van de onsprekelijcke excellentheyt eñ onghemetene preuilegien: ende van de materie der cōceptien ons gesontmakers ca.v

Welcke van onse siecheden ende ghebrekē de gheson tmakere ontfinck ca.vi

Van de onghemetene weldaden dye de sone gods in sijn incarnatie den menschelijcken ghesleechte dede. ca.vij

Hoe de maghet maria haerder nichten elizabeth visiteerde: ende vande suspicie ende torbacie die ioseph hadde. doen hy sach dat de maghet maria bevrucht was ca.viij

Oft bequaem was dat die maghet maria ghehouwelijct was. na dat sy altijt maget bliuen sonde ca.ix

Ofter waerachtich houlijck was tusschen de maghet maria ende ioseph ca.x

Oft ioseph sondich de bringhende zijn brupt tūnen huyse. meenende dat si in ouerspele ghesondicht hadde ca.xi

Van de gheboerte cristi ca.xij

Van de wonderen die in de gheboerte des gheson tmakers ghescieden ca.xiij

Van de beschnidenisse cristi ca.xiiij

Hoe de drie coninghen wt oriten den heere quamen aenbeden ca.xv

Waerom dat sinte matheus sept dz de ghe sontmaker in bethleē geborē was ca.xvi

Wt wat lant de drie coninghē quamē om cristum te aenbedene ca.xvij

Waerom de drie coninghen in iherusalem ghinghen. want cristus in bethleem geboren was ca.xviij

Wat sterre dat was dye de drie coninghen lepde Hoe si voert ghinck: ende wye die siē mochte ca.xix

Van de verstoreringhe vā herodes ende van iherusalem. doen de drie coninghen in de stadt quamen: ende hoe dat drie herodes waren ca.xx

Hoe de drie coninghē te bethleem quamē: iheſum kynden ende aenbeden: ende wat vande sterre ghescheede ca.xxi

Wat de maghet maria gheuoelde doen de drie coninghen binnen quamen ende haer kint aenbeden: ende vanden ghiften die sy ghauen: ende hoe die wte ghegheuen worden ca.xxij

Hoe de drie coninghen doer de openbaringhe al eenen anderen wech in hen lāt keerden ca.xxiij

Hoe de maghet maria ende ioseph dz kint te iherusalem inden temple offerden: ende vāden wōnderen die daer ghescieden ca.xxiiij

Van de verthooninghe der gheboertē des gheson tmakers ca.xxv

Hoe de maghet maria ende ioseph te nazāreth quamen: ende van daer/doer de openbaringhe van den inghele/in egypten vloden mit dat kint iheſus: ende vanden wonderen ende dinghē vā egypten ca.xxvi

Hoe herodes de kinderkens doode. meenē de onō die dz kint iheſus te doodē ca.xxvij

Hoe de maghet maria mit dat kint weder wt egyptē te nazareth quamē ca.xxviij

Waerom de inghele/herodes doot sijnde/ioseph gheboot weder te keerene tot zijn lāt van iudeen. met dat kint ende met de moedere ca.xxix

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Hoe de maghet maria ende ioseph dat kint
ihesus verloren te iherusalem ca.xxx
Hoe alle de heilighe scriftuere van de oude
wet ende nieuwe wet een historie is alleen
van god ende vã gheenen anderen persoõ
int gheheel noch som: ende god in drie ma
nieren ghemerct woert: ende vã die excellẽt
heyt des ioedtschen volcx ca.xxxi
Hoe dat poedtsche volck aflet te sine gods
volck in de doot cristi ende vervolghinghe
der apostelen: ende es de synagoghe vã sa
thanas ca.xxxij
Dat god in de heplighe scriftuere gemerct
es als een regierdere ca.xxxiij
Vanden dinghẽ die in de heilighe euãgeli
vã onser lieuer vrouwen vertelt wordẽ: eñ
waerõ die ende gheen andre ca.xxxiiij
Van de excellenthept/weerdichept/eñ offi
cie/ van sint ian baptiste: ende waerom de
euanlisten so veel van syn werchen vertel
len ende meer dan van eenighen anderen
persoon ca.xxxv
Van dat doopsel criste eñ hoe hem sint ian
doopte in de ioerdane ca.xxxvi
Van den dinghẽ die inde ioerdane ghesche
den in dat doopsel cristi ca.xxxvij
Hoe crist? inõ woestinẽ vaste ca.xxxviij
Hoe crist? bidden mochte wãt hi god was
ende hoe hi so langhe in der bedinghen ge
dachtich syn mochte ca.xxxix
Hoe de dupuele cristum tempteerde doen
hi de.xl.daghen gheuast hadde ca.xl
Van de oerdene der vertellinghen dis euã
gelis na de vasten ende temptacie cristi: eñ
vanden dinghen die de propheten prophe
teerden vanden messyas ca.xli
Hoe cristus met synen epghen wepen wille
te iherusalem quam om geoffert te wordẽ
ter doot des cruyces: ende syn bloet te stort
ten om de salichmakinghe ende verlossin
ghe der werelt ca.xlij
Van dat auontmael des heeren yn bethe
nien: ende van den dinghen die daer gesche
den ca.xliij
Van de comste des heeren in iherusalem:
ende van den palmdach ca.xliiij
Hoe de heere de stadt van iherusalem sien
de ouer haer screpde ca.xlv
Hoe de heere de bancken ende tafelen der
wisselaers ter eerden werp dye inden tem
pele waren: eñ iaechde daer wte de vercoo
pers ende de beesten diemen daer vercoch
te ca.xlvi
In welck paer ende wel chẽ dach de gesont
makere syn leste auontmael te iherusalez
dede met syn discyppelen: ghepassyt worde
ende sterf om onse salichent ende verlossyn
ghe ca.xlvij
Van dat auontmael des heeren mit syn a
postelen te iherusalem ca.xlviij
Hoe de ghesontmakere de voeten syndere
discipelen wiesch ca.xlix
Van de minlijcke beresynghe die de ghe
sontmakere den verradere iudas dede: eñ
hoe iudas dbeghin van de passye des ghe
sontmakers was. aenghaende den effecte
van dier ca.l
Van de insettinghe van dat alderheplichst
te sacrament des outaers ghedaẽ int inde
des auontmaels Ende van de vijf effecten
der liefden ca.li
Vanden sermone dat de goedertieren hee
re synen discyppelen dede na den auontma
le ca.lij
Van dat liden ende passie des ghesontma
kers ca.liij
Van de eerste statie die beghint in der salẽ
daer de ghesontmaker syn auontmael de
de: ende wort gheint op den berch van oly
ueten ca.liiij
Van de tweede statie die beghint van den
berch van olyueten ende wort gheint in dz

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

hupse van annas ende cayphas ca.lv
Vā de derde stacie die beghint van de voer sepde hupsen ende wort gheint in den raet vanden ioden ca.lvi
Van de vierde stacie die vāden raet der po den beghint ende wordt in de raetcamere van pylatus gheint ca.lvij
Van de vijfte stacie dye van pylatus raet camere beghint ende wort gheint in hero des palleys ca.lviij
Van de sexte stacie die vā herodes palleys beghint ende wort gheint aen den rechter stoel van pylatus Ca.lix
Van de seuenste stacie die van pylatus rech terstoel beghint ende wordt gheint op den berch van caluarien ca.lx
Van de achtste stacie die op den berch van caluarien beghint ende wort gheint inden crupce ca.lxi
Van de seuen woerden die de heere aende crupce sprack ca.lxij
Vanden dinghen ende wonderen die ghe schieden doen de heere aenden crupce sinē gheest ghaf ca.lxiij
Hoe de maghet maria mz sint ian eñ hare deuote vrouwens neuen den heere bleef na dat hi sinen gheest ghegheuen hadde: ende longinus hem sijn side spende met een lā ce na dat hi doot was ca.lxiiij
Van de neghenste stacie die beghint int op perste vanden crupce ende wort gheint aē den voet van dien ca.lxv
Van de thiende stacie die beghint aen den voet des crupces ende wort gheint aen de duere des graefs ca.lxvi
Van de elfste stacie die beghint vāde due re des graefs ende wordt in dat selue graf gheint ca.lxvij
Van de twelefde stacie die van den graue beghint ende wort gheint ainde wonninge der maghet maria ca.lxviij
Van de verrijsnesse des heerē ende vande manere van dier ca.lxix
Van de vier ghauen die in de gloriose lich amen sijn selen ende waren in dat lichaem des ghesontmakers in seer groote excellēt hept ende perfectiept. Ende van de eerste ghaue ca.lxx
Van de tweede ghaue ca.lxxi
Van de derde ghaue ca.lxxij
Van de vierde ghaue ca.lxxiij
Oft de ooghe die niet gheglorificeert en is sal moghen sien dat licht des ijchaems dz gheglorificeert es. sondere corrupcie ende moepenesse ca.lxxiiij
Hoe dat ijchaem des ghesontmakers wt ghinck wt dz ghesloten eñ toeghezeghelde graf: ende wt dat lichaem der maghet ma ria Ende hoe dz het gloriose lichaem mach penetreren ende gaen door peghelijck lich aem dat niet gheglorificeert en es. Eñ hoe de saken bliuen moghen sonder haer eygē effecten Ende hoe god somighe menschen verblint ende verhert: ende van andrē wō derlijcken effecten ca.lxxv
Hoe hem de ghesontmakere marie mag dalenen opendaerde ende den anderē ma rien ca.lxxvi
Hoe hem de ghesontmakere ihesus cristz sinte peetren verthoonde ende den andren discipelen daer hi als peigrem mit ghinck tot emaus ca.lxxviij
Hoe hem de gheglorificeerde moghen ver thoonen den ghenen die niet en zijn gheglorificeert. als si willen: ende wederōme ber ghen als si willen ca.lxxviij
Hoe de verrijsnisse dis ghesontmakers be wesen ende ghe approbeert was met noot telijke approbacien ende nootelike bewijs nessen ca.lxxix

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Hoe hem de heere alle den dpscipelen/sint thomas met hen zijde/verthoode ca.lxxx
Van de hemelvaert cristi ca.lxxxi
Vā de sendige des heplich geests ca.lxxxij
Hoe dat heplich euāgilie/ van so lettel mensen in soe corten tijt mocht ghepreect sijn. eñ ontfaen al de werelt doze ca.lxxxiij
Van de belettinghen eñ hulpen die dapostelen hadden. doen si voer alle de werlt dat euangelie eñ tgheloof preecten ca.lxxxiiij
Van vier onderspoeckinghen eñ persecucien des kerstenen gheloofs ca.lxxxv
Waerom alle dpe cristus laghen ende sijn sermonen hoorden: ende de sermonen van den apostelen/ in hem npet en gheloofden noch en bekeerden ca.lxxxvi
Hoe wi doer de passye cristi verlost waren van de sonde/van de helle/ eñ van den duyuele ca.lxxxvij

Hier beghynt dat tweede deel van desen boecke Ende spreeckt van de seuen sacramenten

Van tfondement der heplicher kerckē: eñ vā de artikelen des gheloofs ca.lxxxviij
Wat dat sacrament es Vā sijn instellinge eñ cracht Waeraf dat comt Ende watrom dat verscepden sacramēten zijn ca.lxxxix
Waerom de sacramenten van de nieuwe wet der gracien in gheskelt warē. Eñ van de cracht ende sake van dien ca.xc
Van de perfecthept/ effecten/ghetal/ ende oerdene/der sacramenten vau die wet der gracien xci
Van tsacrament des doopsels: eñ vanden dinghen die daertoe versocht wordē xcij
Van deffect van tsacrament des doopsels eñ hoe dz alle scult eñ pine af neēt ca.xciij
Van tsacramēt des vormsels ca.xciiij
Van tsacrament des outaers/ van sijn uamen/figueren/van sijn materie/forme/eñ dienre ca.xcv
In wat manieren dat sychaem ende bloet cristi in dit sacrament sijn ca.xcvi
Vā deffect vau desen sacramīte ca.xcvij
Wanneer ende hoemen dpt sacrament ōt saen sal ca.xcviij
Van tsacramēt der penptencien ende des berous ca.xcix
Van de biechte des mons: ende waerōme die ghedaen wort ca.c
Van de condicien die de biechte hebbē sal: eñ van de verclaringhe vā dien ca.ci
Van deffect/ mucht/ exelentheit eñ inslettinghe/des sacraments der penitenciē ca.cij
Waerōme de wet der gracien verbpnt ter biechten des mons die so pijnlijckē es. Eñ ofte om deswplle swaerder es dan de wet der natuerē oft mopses wet die daer toe nz en verbonden. Ende van de excellenthept der sacramenten van de npeuwe wet der gracien ca.ciij
Waerom de menschē behoeft andere bpstenste hulpe om te coemen tot sijn inde. als de andere dinghen doer hen epghē cracht tot haer inden comen moghen ca.ciiij
Hoe de priesters den penitent vāden sondē absolueert ca.cv
Van de binnēste cloppinghe Ende hoe de ghene dpe in doodsonde es/ opstaet eñ daer af ghaet/doer de cracht van tsacramēt der penitencien ende der priesterlijker absolucien ca.cvi
Van de belettinghen der biechten ende vā de remedien van dien ca.cvij
Van de ghenoechdoeninghe/ vruchten eñ effecten van dier Hoe dat twee rechten zijn/ een godlijck ende een mēschelijck Wat elcken van dien behoort Ende van de manire ghenoech te doene ca.cviij
Hoe de tijttelijcke ppne eñ des veechviers pine quijt ghescouwen wort ca.cix
Hoe de tijttelijcke ppne eñ des veechviers

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

pine quijt ghescouwen wort ende af geleit
wort metter aflate dye ons moedre de hepli
ghe kercke verleent. ca.cx
Hoedanich de biechtvadre sijn sal Van de
zeghele der bichten: ende van de forme der
absolucien. ca.cxi
Van de penitencie die int vierste ende leste
ende des leuens ghedaen wort ca.cxij
Van de bpechte ende vergetnesse der dach
lijcker sonden ca.cxiij
Van tsacrament des heiligen olys: ende
van sijn effect ende cracht. ca.cxiiij
Van tsacrament der priesterscap: ende vā
sijn inlettinghe. ca.cxv
Wat dinck dat caracter ende sluetele is: eñ
hoe die onderscepden worden ca.cxvi
Van de/inlettinghe/condicie/ende excellēt
hept der priesterscap. ca.cxvij
Van de gheestelijcke reghele der prelaten
ende priesters: ende vā de verclaringhe vā
dien. ca.xviij
Wat dinghen ter officien des prpesters be
tamen: ende hi een mpddelare es tusschen
god eñ den menschē ca:cxix
Waerom dat priesterschap ende clerescap
der heiligher kercken ingheslelt was: ende
van hen condicie eñ officie ca.cxx
Van dat/leuen/officte/excellenthept/ende
namen/van den persoonen der hepligher
kercuen. ca.cxxi
Van tsacrament des houwelijcx. Hoe eñ
waeromme dat gheordeneert was: ende
van sijn inde ende duechden ca.cxxij
Hoe thouwelijck onscepdelijck is tusschen
eenen man ende een wijf Waerom god al
leene eenen man sciep Van de liefde ende
ghetrouwichept die tusschen man en wijf
sijn sal ca.cxxiij
Wat dinck dat houwelijck es. Vā de belet
tinghen vā dien Ende wanneer de gehou
welijcte in dē wercke des houwelijcx son
deghen. ca.cxxiiij

Hier beghint dat
derde deel

Van de wet mopses doer god ghegheuen
eñ vanden dinghē dieli inhiel ca.cxxv
Van de gheboden der wet mopses: eñ vā
de diuerscheyt van dien ca.cxxvi
Wairō de wet mopses. want die goet was
ende van god ghegheuen was: benomen
worde ende tesceerde. ca.cxxvij
Oft de wet mopses gheloft ende wech ghe
daen was: eñ van wiē eñ hoe ca.cxxviij
Hoe crist? de wet mopses vervulde eñ niet
pdel en maecte ca.cxxix
Hoe de oude wet doer mopses ghegheuen
tesceerde: ende navolcht de ende begoste die
nieuwe wet der gracie. doer cristus onsen
ghesontmakere ghegheuen ca.cxxx
Wat differencien datter is tusschen de god
lijcke wet ende de menschelijcke wet. Tus
schen tgodlijcke recht ende dmenschelijck
recht Ende waerom de wet der menschen
somighe ghebreken ghedoocht eñ de godli
ke gheene ca.cxxxi
Van de vijfthiene onwaerachtyghe teeke
nen dpe men sept dat voer dat wterste oer
deel ghescheen selen ca.cxxxij
Van de waerachtighe teekenen dpe voer
doerdeel ghescheen selen ca.cxxxiij
Hoe de teekenen die voer doerdeel gescien
sellen. den tijt van doerdeel determineren
ende hoe in den menschen wilhept sal moe
ghen sijn ca.cxxxiiij
Hoe ende wairom dat generale oerdeel zij
sal: ende daer comen selen alle dpe opt leuē
ontfinghen ca.cxxxv
Hoe si alle ten oerdel comē selē ca.cxxxvi
Van die plaetse daer dat generale oerdeel
sijn sal. ca.cxxxvij

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Van den tijt des oordeels. ca.c xxxviij
Oft alle de leden ende humoꝛē verrysen selen: ende van de oude ende conde der gheēre die verrisen sellen ca.c xxxix
Oftet mans ende vrouwen sijn sellen inō verrijsnesse. also die eerst warē ca.c xl
Oft de mans ende vrouwen na die verrijsnesse scaemte hebben selen van de scamelike leden/ ghelijck alsoe sy die hier ghehadt hebben. ca.xli
Van de oordene ende scepdinghe die in dē oordeele tusschen de goede ende de quade zijn sal. ca.c xlij
Hoe de ouerste rechtre sal comen om te oordeelen ca.c xliij
Vanden dinghen die int oordeel selen ghesproken en gesept wordē. oft die ghesprokē selen worden metten ghepepse oft metten monde. ca.c xliiij
Wat boecken int oordeel zijn selē ca.c xlv
Van de sententie ende executie des vterstē oordeels. ca.c xlvi
Van de/ plaetse/ disposicie/ ende pinen/ der hellen ca.c xlvij
Van de gheestelijke pinen ende katiuicheit vanden verdoemden ca.c xlviij
Hoe dat vper der hellen (wāt ghelichaemt es) pineghen ende bernen mach de dupuelen ende de verdoemde sielen dye gheesten sijn ca.c xlix
Oft de verdoemde lyden mach twee cōtrarie pinē tsamē/ als heet en cout. ca.c l
Hoe dat vier der hellen de lychamen vanden verdoemden bernen sal ende npet verterē noch tot asschen brynghen. alsoot de andere lichamen doet ca.c li
Waerōme dat eewyghe ppne ghegheuen wort voer de doodsonde die corttstondich es ende haestte passeert. ca.c lij
Van tweechvier Hoe de sielen daertoe gaē Waer dat es: ende waerom dat also ghehe ten wort. ca.c liij
Van de pinen des veechviers Vāde scrypt hept eñ geduerichz van diē ca.c liiij
Van de wterste glorie vanden salighē Eñ hoeñ twelef onspreklijcke blischapen ons langhen selen. ca.c lv
Van de vernieuwinghe der werelt. Ende van de disposicie die na doordeel eewelikē bliuen sal in de hemelsche lichamen eñ elementen ca.c lvi

TEr glorien ende ten loue ons ghesontmakers Jhesu cristi. Tot ghedincke nesse van sine onspreklijcke weldaden Ende ter instructien vā den ongeleerden kerstenen Beghint dat boeck gheheeten (dlicht der kerstenen) Ghecomponeert. bi don Pedro pimenez de prexano Doctoer inder godheyt Bisschop vā coria tc. Ende met grooten arbeyde. bi Thomas vander noot ghetrāslateert eñ ouergheset wt de spaensche tale in onse ghemeene nederlātsche tale Biddē de ie ghelycken die dit selue boeck lesen selen oft hooren lesen: dat sy de fauten die si in dit boeck bi minen schulden vinden: goedertierlijckē corrigeren willen: ende den almoghenden god voer mi bidden: dat hi mi doer sijn grondeloose ontfermherticheyt vergheue tghene dat ick int overzetten van desen bi fauten van slechtheyden des verstans oft anderlins ghedoelt hebbe.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Clenden seere hooghen/seer moghendē ende seer doerluchtigen Prince/heere Fernando ende vrouwe Isabeele/bider gratien gods Coninck ende coninghiane vā Spaengien/van Cecillien. ꝛc.

Doerluchtighe ende seere kerstelicke heere Coninck ende coninghinne. Ghelijt wi lesen inder heyligher scrifturē Na dat god sijn volc vā israhel wter ghevanckenessen van egipten verlost ende wt die swaere dienstaftichheit van pharao: gheboot hi den hebreen schen datsi in memorien dier seer grooter weldaet: alle jare celebreren souden seuē daghen lanck een seer groote feeste ende solemnitept met veel groote cerimonien ghelijck hi hen te kinnen ghaf Ende datsi hen kinderen ende hen huysgesin te kinnē gheven souden/hoe dat si dese feeste ende solemnitept celebreerden ter memorien ende weerdichept der voernoemder weldaet ende verlossingen: ende dz dese maēt deerste van haren maenden ware eñ dbeginsele van haren iaren Bouen desen geboot hi hen dat dese memorie altijt in haerder herten geschreuen worde ende gestelt voer hen ooghen ende in hen handen/gelijck datmen eenen rinck oft eenich āder dinck ghehecht draecht: teender memorie oft ghedinckenesse van eenighen groten dinghe Inder manieren dat de memorie der selver weldaet altijt sijn soude teghewoerdich in haer herten/oogen ende handen/om datmē die nemmermeer en soumoghen vergheten Ende verkoos hierō het deen wt den twelef geslechten dwelc nerghent met anders becommeren en soude dan altijt god te louene/ghedinckē de de godlijcke weldaden Want dan god

begheerde ende sijn volck so seerpplijkē gheboot datsi altijt gedachtich sijn soudē dese tijtelijcke ende verganckelijcke memorie/weldaet ende verlossinghe/die ghelijck dapostel sept een ghelijckenesse ende figuere was van die perfecte verlossinge gheschiet doer de passie ende bloet des ghesontmakers Hoe veel te meer begeert hi dat de memorie van onse onsprekelijcke verlossinghe geprint worde in onser hert ten ende altijt ghestelt voer onse ooghen in onsen handen eñ werchen Om dwelcke te doene. hi die ecwich god was/hem verootmoedichde aen te nemē onse broosschē/crancke/ende snoode naturē: hem sienlijck menscē makende doer sine incarnatie: om in die aengenomene menscheit de alōstrancste doot te lidene: ō ons rechtuerdelijcken te verlossen van die dienstaftichept van pharao: dats de dupuel. ende van die dupsternesse der hellen: bi egiptē beteekent: ende ons te brīgē in dat waire achtich lant van beloften: dats de eewige glorie ende salichept inder eewicheit Also begheerde ende gheboot hi ooch expresse lijcken sinen discipelen in dat leste auontmael doen hi van hem scepden ende gaē wilde tot sijnder passien: instellende dz sacrament des outaers. dwelck een openbare ghedinckenesse van sijnder passien es Hen seggende Doet dit in mijnē memorien Ende het hen lieden alsoe dpt memorael in hender sielen gheprint inden tijt sijnder scepdingen met wtnemender liefden. tot eender memorien van sijnder passiē Alsus ooch/de heylige kerstē kerke ghesticht vanden heyligher apostelen ghereguiert ende verlicht vanden heyligē gheest/houdt dese memorie/op alle feestdaghen ende in alle ghetiden/met scoonē louen/ende met deuoten sanghen Om dat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

de gedinckenesse/dan dye onsprekelijcke weldaet der incarnacien/passie ende verryssenesse des heeren(doer de welcke wy volcomelijchen verlost waren vanden duuel ende vanden hellen: ghewasschen ende salich gemaect doer zijn preciose bloet:ghemaect kinderen gods/ende geseten der inghelen:om altijt in dat rijcke gods/te leuen)altijt gepeint sijn soude in onse hertē tegewoerdich in ōsen oogen/in onsen hāden ende in onsen wercken Ende gelijc inden collacien vāden vaders geschreuen staet De frequentacie vāden lessen/de gestadege meditacien der heiligher scriftuerē/de sangen der psalmen/de vigilien/oratien ende contemplacien:es al tsamen geordoneert om deswille dat ōse verstāt ende memorie altijt sijn soude in die contēplacien der godlijcker weldaden ende ō geestelijcker dingen/de tijtelijcke ende de vergancklijcke vergetende Maer wi kerstenen die alleenlijc mettē nai sonō werckē kerstenen genoemt worden:die(gelijc da postel sept)alleenlijc metter tonghen god belien ende metten wercken loochenē wi hem:wi en mogen noch en behooren sonder ouergrote droef hz eñ confuzie niet te seggen:gelijc de blīde ende verwijffelde ioden:de wtsinnige ende verdoide moorē die aenō moeder borst in hare teere iōchz met grote nerstichz hen kinderen ende hen huisgesin leeren ende bewijsen hen openbare verdoemelijcke dwalinge Mair de geloouige kerstenen menschen die doer tpreciose bloet cristi verlost zijn:en zijn nz gedachtich noch en peisen nz eēs op de onsprekelijcke duecht die hen/doer de incarnacie/passie verryssenesse ende verlossinge/vādē gesontmakere godai es Maer sijn gelijc als si ongeleert eñ blīt/noch en dicken nz eens haer kinderen oft huisgesin te ondwp

sen noch en weten nz of si kerstenē zijn/noch waerō dat si kerstenen zijn Noch si en weten nz wat si geloouen moeten Dese ignorācie dairna de negligencie vāden prelaten heeft geweest de meeste ende grootste sake ō herezien i spaengnien Om dat i dier tijt vāden vermaerden predicāt sinte vincentius:hen veel oude ioden ende iodinnē totten heiligen kersten gelooue bekeerdē de somige tegen haren wille/bi toertsen ende wt vreesen Ende dese opwallende i mopses wet:leerden die selue wet ende hē cerimonien haren kinderen ende harē huisgesinne Ende also al waren si ghedoopt en lieten nopt de ioetsce gewoenten die si in hare ionchz geleert hadden Daerom it meester Peeter ximenez doer de godlijcke gehingenesse Bisscop vā Coria/gestelt zijn de in grote bāghichz des geests ende weenlijcke droef hz om die blintheyt ende verdoemenesse des menschelijcken geslechts der kerstenen menschen vāden welckē de principale sake es de voinoide ignorācie verwert dat goēdtieren ende kerstelijc gebot unser hoochz:doer caritate ende liefde dis heiligen kersten gheloofs: ende tecnō remedien vā so vele sielen die ō deser saken wille vergain:ben gedelibeert te scriuene in ōse castilliaensce tale(om dat allen staten ende conditien der kerstenen sijn sonde)een cort memoriael ende gedinckenesse vanden dingen die tonser salichz noodelijck ende bequame sijn Biden welcken de simpele ongheleerde kerstenen menschen lichtelijcken moghen gheinformeert eñ ōderwesen wordē Ende de kinderen(dye doer dat heplich doopsele salich gemaect sijn)in hen ionckheyt in gheestelijcke leeringhen gheinstruweert/met den welcken dat sy moghen behouden bliuen. ende inden eewyghen leuene coemen

Hier toe verweect mi bouen desen niet dz mandaet uwer hepliger maiesteyt de cō
sideracie van uwe duechdelijke opiniose wonderlijche wercken vanden begintsele uwer regnacien: speciaelijck vanden peis inden landen van spaengnen gelleit/ die sonder troost oft hope der remedien/ weē lijck/ verstoorbeert/ verstroit generāliseert en mammelijchen verdruct en verdoruen waren: Welcke landen van spaengnē u we duechdelijcke hooch; gheheelijck ver lost heeft doer de wtrodinge des alder verdoemelijste ontrupde der ketterien ende persecucie der alō tiltichstē ketters. Doer de banninghe des naems vanden alō on suyuerstten machomet en de geheele vōrp tinghe vanden alder felsten strijtbarigē mooren/ strange vianden en veruolgers des naems ons heeren cristi: die mits hē talrijke menichte en alder wreetste felh; de alendege landen van spaengnē/ vōruc ten en seere wreedelijcken verdoruen: de welcke sy seer langen tijt besaten en seere swaerlijcken verdructen met violencien van wapenen en ongemetene stoottinge des kerstenen bloets ende alderwreetste persequeringe der kerstenen. Tottē voer noemden verweet mi ooc de grote begeer te en liefde die uwe hooch; heeft tot die be seerminge en verheffinge dis heyligen kerstenen geloofs ende totter instructiē der ongeleerder kerstenen. Maer om dit hei lich gebodt/ propoost/ en begeerte/ te were te stellē/ kinne ic mi seluen onmachtich mits de natuijge gebreckelijch; der wijs heit/ om so hoogen nootsakelijchen dingen te beginnen. en doer dz gebret der natuer lijker cracht/ want ic out ben en dachlijcx met diuersten swaren sieckten beladē ben. Oock eller noch bouen desen een seer groo te hinderneste oft belettinge. Dats tgebrec

onser talrilliaensscer talen. Ende welcke(a haer imperfecthept) wi niet so wel en mo ghen verclaren de hooge subtile dingen noch hen proprieteyten/ als inde latijnsche sprake/ die alder perfects es. Ende aldus mmen gheest gesleit in vreesen en in duis tre slepmoedichz: beureest synde tgebo dē/ dbegeerde/ en tg: proponcerde te were ne te stellen: wāt dz alle natuerlijcke wijs heden en crachten te bouē gaet: Nochtās sodanigen/ goedtieren duechdelijchen ca rituen were/ vol godlijcher liefden wep gheren/ soude sinen sacrilegie te weten/ dacrom nemich minen toegancli tot dpe godlijcke oracule/ biddende den almogē den god om bistant/ die den ghenen ouer vloedeghe wijsheyt vleent/ die des behoe uen. Ghelijck dat de gesontmakere leiue bewesen heeft/ doen hi tot sinen discipien sepde. Als ghi sijt voer de coningen of voir de heeren of in anderen steden en sorcht nz hoe of wat ghi spreken sult. Want in dier hueren sal v ghegheuen worden wat ghi spreken sult. En ghi en suit de ghene nyet syn die daer spreken sal. maer de hepligē geest sal in v spreken. Mits desen ick ghe sterct ende vertroost synde inde godlijcke goedertierenheyt op sinen naem/ en hul pe hopende. Bedett ende gefauorizeert ō der de vlercken en beschermen stessen uwer hepliger maiesteyt: stelle ic de hant ae de penne. mi poogende haer gebodt ende dz caritatiue propoost te wercke te stellē en de te vergaderen een cort memoriael ende gedinckenesse van die incarnacie dis god lijcken woerts ende dinghen tot onser sa lichept in dat aengenemen vleesch doer hem ghewrocht. Ende sal syn ghelijck ee nen spieghele ende gedinckenesse ō noot sakelijcher dinghen aengaende den kers tenen ghelooue. Ende sal geheel worde

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

(dlicht der kerstenen) want gelijt dlicht v
duijst eñ verlicht de duysterheden vander
nacht ende de repsende menscen verlicht
ende beweecht Also sal dit boec verdriuen
ende verlichten de duysterhept ende blin
de ignorantie vanden simplen ongeleer-
den menscen: hen bewisende ende leeren-
de den wech henō pelgrimagiē: hoe si tot
haren lande comen sullen/dat es totter sa
lichz Dan sal uwe heilige ende alōgoeder
tierenste mateslept/van haren aldermin
sten dienare desen cleinen dienst ende kerl
telijck present/wt caritaten ontfaen Met
den welcken de gelouige simple ende ō-
geleerde van haer contincrijcke sullen ver
licht/geeert/ende ghesticht worden in die
kerstelijcke leeringe ende inden wech der
salichz/daer si toegescapē sijn/besciet wor
den Ende dan sal uwe hoochz de godlijke
velden ende vergieren vanden oncrupdē
distelen/ende doernen/supueren: die doer
den viant daerop gesapt sijn: sayende eñ
plantende nieuwe/vruchtbarige/welrie-
kende planten ende lieflijke bloemen/go
de behaechlijc De oude dwalinge/de ver
doemde ignorantie/ende tquade sapt sal
verdriuen worden: ende sal geplāt wordē
ende gemaect een nieuwe lieflijc vergier
Ende de croonen uwer hoocheit sullen de
sen steen van grooter scoonhept ende va-
luere bouen dandre ontfaen Hem daer in
verblidende gelijc de heplige mopses inō
glorien/als hi met grote nerstichept ende
getrouhept sijn officie eñ dienst volbracht
heeft Ende dat daer doir ihesus cristus in
hemel ende inō eerden te meer geeert wor
de. Sine glorie enden tkersten gheloue
groepe: ende cisfere de verblinde ignoran
cie eñ verdoemelijcke ketterie der ketters
inden landen uwer hoochept ¶ Dit clepn
boec sal in drie deelen gedeplt worden Ju

deerste deel sal gesproken worden vā die
incarnacie des godlijcken woerts eñ vā
den wondlijcken wercken/tot onser salic-
hept/in dat aengenomen vleesch doer hē
gewracht totter assumtien ende predicati
en der hepliger euangelien voer alle de v
niuersale werlt ¶ Int tweede deel/sal cort
telijken gesproken worden vanden sacra
menten onser wet van gracien: dweicke
godlijke instrumenten sijn/doer de welc-
ke wi mededeelachtich ghemaert sijn der
duecht ende der verdiēsten van die passie
des gesontmakers ¶ In derde ende leste
deel sal geseit worden int geheele van die
godlijcke oude ende nieuwe wet/van die
menschz ende haer insel/van die leste exe-
cutie ende van dat gemeene oerdeel/van
den lesten staet der quader ende der goeō
menscen vanden hemelen ende vanden
elementen. Ende om dat de materie van
desen boecke sijn sal vanden dyngen aen
gaende den gelouc ende gescreuen in tal
tilliaensker talen So biddic den almogen
den god doer sine ongemeten goederty-
renhept/datti niet en gehinge te scriuē ee
nige dwalinge oft eenighe dingen tegen
den kersten gelooue of tegen de leeringe
vanden hepligben doctoren Dieus waer
achtige goedertieren eñ heplige leeringe
ic getrouwelijcken in desen boec hope na
te volgen Ende ofter iet anders bevondē
wort So belide eñ protestere ic dat dit ge-
sciet es bi ignorācien of onverstandicheit
eñ om geenōande andre onduechdelijke
meninghe Mi eñ tgene dat ich spreken
of scriuen sal stellende onder de correctien
van dat gelooue der hepliger kerckē/dpe
de dwalinghen den gelooue aengaende
behoort te corigierene

¶ Deerste.ca.sept van die incarnacie des
soē gods/vāzij behoorte eñ noodsakelijchz

Ghelijt dapostel sept Doen den tijt v̄
vult was te weten doer godden vad̄
inder eewichept gheoerdoneert/den heili
gen vaders eñ propheten van den begin
sele der werelt vertoont ende beloeft/sant
god sinen sone om dat hi onse menschz aē
nemen soude Ende dat die selue die ewich
god was mensce worden soude inder tijt
Als dz de selue persoon die god was mēsce
worde:ende de self menschе god/sijnde een
persoon:eñ ontfaende te sine in dat godlijc
suppoeft des soens vanden eewpgen god
Ende als menschе soude mogen liden eñ
sterue/ende ons ende alle de werelt met
sijn dierbaer bloet verlossen Ende als god
behouden onepndelijcke cracht onlidelijc
ende onsterfelijck Eñ om deswille dat hy
niet en was een puer menschе maer was
god ende menscе/ende also was hi onepn-
delijcke cracht:ende om dat sine siele bouē
alle creaturē vol gracien was om vereē
nicht te sijn met dat godlijck woert inden
persoon:die selue met sinen epghenen wil
le begheerde sijn leuen te offren eñ aendē
cruyce de doot te sterue:om der godlijcker
maiestept te voldoene voer de sonden des
menscelijcken gheslechs:om dat niemāt ā-
ders dan hi doen en mochte.om datsi tegē
hē gedaen sij Ende om dat de sonden ghe
daen eñ gesciet sijn tegen de godlijcke ma
iestept die onepndelijc es:mits dien epscē
de sonden ōepndelijcke voldoenige:dwelc
gheen puer creature doen en mach/doer
haer noch doer andrē.want alle creaturē
sijn van vergāckelijker cracht. Om deser
saken wille en mocht niemāt voer desez̄.
de voldoē/noch voer de sine noch voer an-
ders sonden Noch alle de menscen voer eē
sonde/om dat hen cracht indelijck es ende
daerom nam de gods sone mēschz ane eñ
vereenichde die also in dz godlijc suppoeft

In sulckerwijs dz de selue die god was die
was menscе/eñ in dien dz hi god was/had
de hi onepndelijcke cracht/ende mocht ge
noech doen/maer hi en mocht niet sterue
noch liden:dwelc hi doen mochte als men
sce Eñ om dat dese selue persoon god ende
menscе was:so onclinc hi sine passie ende
doot in sine menschz eñ offerde die lieflijkē
eñ wt caritaten tot een sacrificie god dē va
dre om de godlijcke maiestept te voldoene
voer de sonden vanden heelen menscelijc
ken geslechte.eñ om dat also geschiede doer
sinen epgenē wille eñ wt caritatē.so was
dat der godlijcker maiestept meer ōtfanc-
baer ende behagende dan alle de sonden v̄
werelt meshagende eñ der godlijcker ma
iestept verstorende mochtē sijn. Eñ om dz
dit leuen dat dese menscе offerde om de v̄
losinghe van dat heele menscelijcke ghe-
slechte/om voer ōse sonden genoech te doē
leuende god eñ menschе was eñ onepnde
lijcke cracht hadde voldeet volcomelijken
voer alle de sonden des menscelijcken ge-
slechs al hadden der sonden veel meer ghe
weest ende al hadden veel meer wereiden
gheweest Eñ in deser manieren was der
godlijcker maiestept seer duechdelijkē ge
noech gedaē Eñ de godlijke rechtuerdichz
wort ondhouden:om dz de sonde nz verge-
uen en wort sonō pine noch in sinen were
ken en gesciede geene ongeoerdoneerthz:
om dat dese met sijnō passien eñ met sijnō
doot betaelde eñ genoech dede voer alle de
sonden eñ voer alle de sondaers.eñ de oer
denancie wort ondhouden:om dz de scult
niet quijt gescouwē en wort sonō pine:eñ
alsᵒ was de menscе rechtuerdelijcken ver
lost Bouen desen wort metten menscе de
ontfermhertichz ondhouden:als dz de mē
sce nz genoch doen en mochte voer sine zō-
den om dat de mesdaden waren tegen de

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

godlijcke maiesteit/die dat onepndelijcke goet es:daerō wort dese menscē gesonden om datti voer den menscē genoech doi sou de eñ datti sijn siele eñ leuē voer de vlossin ge des menscen geuen soude/eñ ald? was de menscē doer de doot des gesontmakers rechtuerdelijchen eñ ontfermhertelijken verlost Eñ der duecht deser passien sijn wi al tsamen deelachtich gemaert doer tgelo ue eñ doer de heilige sacramenten Eñ wa zē de verdoide/de duuelē eñ dōgelouige de ser duecht der passien ons gesontmakers deelachtich/in hem gelouende eñ ontfaen de de sacramenten/dwelc instrumentē zij metten welcken ons die duecht gedeelt es si souden alle mogē behoudē wesen Mer om deswille dz hair dese duecht mz niemā de en vereenicht/noch niemāde mededeel achtich en es dā bi middele vā tgeloue eñ vanden sacramenten dwelcke protestacie sijn vanden voernoēden gelouē.so en mo gen de duuelen ende verdoide/noch dōge louige en begeren die nz tōtsane ende ald? en mogen si doer die nz behouden zij/ō dat si geen dispositie noch mededeelachticheit en hebbē om de duecht van dier tontsane

Van die incarnacie des sone gods Ca.ij

Den tijt der ontfermhertichz van de ongemeten eñ onspreckelike gracie romē sijnde/als god de goedtierenhz ouer dmenscelike geslechte begeerde te gebruic kene:dat vā deewighe doot te verlossene: dien ongemeten gra[illegible] te doen/sijnd eewi ger gloriē gename ende mededeelachtich te maken Do sant hi den igel sinte gabriel totter maget Maria geheeten:die inō stat vā nazareth was:dwelc es inde pronincie van galileen Welcke maghet gehoulijckt was metten seer heiligen/gods vreesendē mā ende maget Joseph Ende alsoe als de maget in bedigen gestelt was/gelijc men

gelooft nad̄ prophecien vā ysaias/die seyt de maget sal eenen sone ōtfaen die god en de menscē zij sal. Ende si was god bidden de datti haer weerdich maken wilde dien maecht te sine vā dier maget die den sone gods ontfaen ende baren soude Met dezē quā de ingel tot haer inde gedaimte vā enē sienlijken menscē/mz seer liefliken witten cleedten gecleet/de linie mz groter reuerē cien bupgende/haer groetende/seggende God gruet v vol van gracien de heere es met v gebenedijt sidi bouen alle vrouwen Doen de maget den ingel met so grooten stoonhz sach.ende dongewoenlijke grote nesse die so excellent was/hoorde/ eñ haer vol gracien noēde Want si bouen alle cre atueren ootmoedich was.soe verstoutheer de si haer mz een ootmoedege eñ verwon dende turbacie Verwōderende ende peizē de wat grueteneessen dese ōgewoene ende seer excellente grueteneesse sijn mochte:die haer vol gracien noēde eñ mz so veel reue rencien Eñ dingel dz bekinnende(wāt in den godlijken visioene eñ contemplacien bekinen si claerlijken alle dīgen)seide haer noemēde mz harē eigenen naē En weest nz verlaeft maria wāt ghi gracie vonden hebt biden heere/siet ghi sult in uwen lich aē ontfaen eñ baren eñ sal zij de sone vādē hoogen god eñ sinen naem sal Jhesus zij/ dats te seggen gezōtmaker Wāt hi dmen scelike geslechte gezōt maken sal Dese sal seer groot sijn eñ geheeten de sone vāden seer hogen god ī Doi antwoerde de ma get den ingel/seggende Hoe soude dat mo gen gescien.wāt ic noit mā en bekinde Di gel ātwoerde haer seggende. Ghi en sult bi geenen toedoi des mās ontfaen. maer doer de cracht des heilige geest die op v da len sal eñ de cracht vāden al mogendē god sal v omvangen:eñ de heilige die van v sal

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

geboren worden/sal geheeten worden de so
ne vanden hoogen god Eñ om dz ghi we-
ten sout dat gode geen dic onmogelijc en
es So suldi weten dz uwe nichte elizabeth
die ouer haer iaren eñ ōruchtbaer is/als
datſ nz natuerlijc ōtfangen en mach/he-
uet in hare outhz eenen sone ōtfangen eñ
tes ses maīden geleden datſ dit ontfangē
heft De maget haer doi geheelijc stellē de
inden hāden gods/ātwoerde den igel seg-
gende Siet hier de deerne gods/na dinen
woirden moet mi gesciē Eñ in dier hue-
ren als de maget den inghel haer consent
gaf/gelone hebbende inden wille gods.so
dae de heilige gheest in haer:eñ de sone
gods was in haren lichame ōtfangē Ende
in ō selues istantien was de cōceptie gesciet
eñ dz lichaē cristi geformeert/geledet/dye
heilige siele daer in gestort eñ nz dat godli
ke woert iden persoō vereenicht. Hier sul
len de kersteuen aen de maget maria tee-
nen exēpel nemen/dz een iegelijc mensce
in al tgene dat hē gesciet sinen epgenē wil
eñ sine eigen begeerte loochenen sal/hem
eñ alle sine sakē stellēde indē hāden gods/
ō daer met sinen eigenen wil te doi Eñ soe
sal hi ōlicht/beweecht eñ ūtroost worden/
meer dā men soude mogen seggē of petzē
¶ Vander bootscap der maget Maria vā
den inghele gedaen Ca.iij

HEt was noot dz dese groeteneſſe ge-
daen worde doer den ingel ō de eer-
werdichz cristi te bewisen Voerts ō dat hi
geboren soude worden/quā dingel ō vrou-
wē boetscapē datſ sijn moede zijn soude/eñ
ō te bewisen dz dese cōceptie godlijc slōt te
gesciene:voerts ō vanō moedē cōsent te ver
weruē.so was dīgel vā godswegē tot hair
gesondē Bouē dezē worde doer de woordē
des igels hare werdichz bewesen/i dien dz
hi haer noide vol gratiē eñ gebenedijt bo-
uē alle vrouwen Bewees ooc bouen dezē
hare maechdelijchz voerō barīgen eñ inō
cōceptien/i dien datſ vraechde Hoe soude
dz mogen gesciē/wāt ic noit mā en beki-
de Eñ dīgel ātwoerde dz de ontfankeneſſe
gesciē soude doer den heiligen geest. Eñ
om voerts expresselijcken te bewisen deer
weerdichz des soens/in dien dz dīgel sepde
Gebenedijt si de vrucht dijs buyc:eñ sey-
de datti genoit soude wordē de sone vāden
hogen god Eñ twas betamelijc dat ō ma-
get doir den ingel geboetscaept worde dat
si den sone gods ontfaen soude ¶ Ten eerſ
ten/ō dat in deser bootscap de betamelike
oerdonācie der boetscap des sone gods ge
houden soude zijn tot ō maget:te weteē:dz tū
stant der maget eerst verlicht eñ onōwezē
soude zijn:eer si den sone gods iden vleesce
ōfinge ¶ Ten tweeden/ō dat si te meer/ver
zekert sijn soude vā desen ōspreekelīken sa-
cramente:geinstrueert sijnde doer den in
gel gods/waerō datti hem gesonden had-
de ¶ Ten ōden/ō datſi met haren epgenen
wil god haer cōsent eñ haren diēst offeren
soude/haer tooneñ bereet te zijn tot dē genē
daer haer god toe oerdinerē wilde/seggeñ
Siet de deerne gods ꝛc ¶ Tē vierdē/ō hair
te bewisen datter geesteliken houlijc was
tusscē dē gods sone eñ ō menscelīken natue
rē Eñ doer de boetscap ge,ciet doer dē īgel
dz cōsent vanō maget verworuē worden
soude inde stede vā tgeheel menscelike ge
slechte Bouen desen waert betamelijc dz
doer den ingel ō maget geboetscaept wor
de dat misterie der godliker incarnacien
¶ Ten eersten ō dat in desen de godlike oer
donācie gehoudē soude wordē na de welc-
ke oerdonācien die godlijke reuelacien dē
menscē gecōdicht eñ vertoōt warē doit dē
igel.also sint de nijs sept/gelijc men tot ve
le steden inder hepligher scrifturen leest.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

¶Ten tweeden waert betamelijck ter reparacien der menschelijcker natueren de welck doer cristus cōt te gelciene Gelijck tserpent om deerste sake der verdoemenesen des menscelijcken geslechs gesonden was totter vrouwen ō haer te bedrieghen doer den geest der hooverdichz. Also stont deerste ō verlossingen te sine de bootschap doer den ingel ō maget gedaen/die doir de ootmoedichz den gesontmaker der werlt ontfangen sonde ¶Ten derden waert betamelijc dat doer den inghel ō maget dese boedtscap gedaī worde Om dat de maechdelijchz ō ingelijcker natueren gelijck es/eñ al was de maget meerō dan de ingelē aengaende ō eerweerdichz daer sī godlijcken toe vercoren was/sī was minō dan de ingelen aengaende dē staet des te gewoerdigen leuens Wāt vā cristus also gheschept wort datti een weinich minō was/dan de ingelen/om de sake des sterflijcken leuēs Eñ om dat de maget dpt werc nz begrijppen en cōde/so moeste sī doer den ingel geinspireert worden van die ontfanckenesse des sone gods Dit selue was ooch betamelijck totter eerweerdichz der moeder gods die nz alleenlijc den sone gods en hadde te ontfane mits gracien in haerō sielen.mer ooc lichamelijc in haren maechdelijkē lichame Daerō en worde nz alleenlijck haer verstant verzekert doer dat visioen des ingels.maer ooc hair lichamelijcke gheuoelijcheden eñ sinnelijcheden Item dit was betamelijc ō meerō verzekerthz des geēs datter gheboetscaept wordel Want wi sijn meer verzekert de dīgen die wi metten oogen sien en metten oozen hozen/dā die wp pmagineren oft droomen. Eñ daerō en openbaerde de ingel der maget niet inden slape.maer in lichamelijc gesichte:om dz de maget nz alleenlijcken dat lichamelijc

ke gesichte ontfangen en sonde.maer ooc de verstādelijcke verlichtinge:eñ daerom was de reuelacie seer perfect. ¶Bouen desen sullen wi mercken dat dese boedtscap bi rechter oerdenen doer den ingel gedaē was/om die meeningen die hi totter maget hadde ¶Dprste meeninge was ter cōsideracien van so grooten sake als hi boetscaepte haer eerweerdelijcken groetende met een nieuwe onghewoenlijcke groetenesse tot haer seggende God gruet v vol vā gracien.de heere es met v.ghebenedijt sidi bouen alle vrouwen ¶Ten tweeden meende hi haer te instrueren vā dat misterie der incarnacien:eñ dat dede hi te voreē boetscapende de ontfanckenesse eñ de geboerte/seggende Sict ghi sult in uwen liehame ontfaen ende baren eenen sone/die Jhesus sal genoēt worden/dats te seggen gesontmaker want dese sal de menscē gesont maken/eñ sal genoemt worden de sone vāden hoogen god tē Hi bewees haer de weerdichz des soens dien sī ontfangen soude/seggende Dese sal groot sijn eñ de cracht vanden seer hogen sal v omvangē Eñ hi bewees de maniere der ontfanchenessen doen hi sepde De hepligbe geest sal op v comen ¶De ōde meinīge des ingels was:de maget totter cōsenteringen te beweghen:dwelcke hi dede doer dat exempele van sinte elpzabeth/seggbende Elizabeth uwe nichte die out eñ naō natueren onvruchtbaer es/heft ouer ses maiden eenen sone ōtfangen:eñ ter cōsideracien der almogenthz gods/ō welcker alle dīgē mogelijcz sijn ¶Hoe dz artikel ō icarnatē indē eewichz gheoerdoneert es gheweest Ca.iiij.

Dit artikel der incarnacien des sone gods es dbeghin ende tfondement des kersten geloofs:ende daerom moet al tijt godlijken ghecondicht ende gelooft zij

midts den welcken alle kerstene gheloo.
uighe altijt behouden mogen sijn Eñ tes
so hooghe ende so swaer te verstane als dz
alle gescapene verstanden eñ gedachten
te bouen gaet Ende nz alleenlijc en gaet
alle gescapen verstanden te bouen. maer
oot scinet onmogelijc te sine: dat god dpe
eewich es/onepndelijc/onbegrijppelijck
onsienlijc/een puer gheest een scepper/eñ
heere/onverwandelijc/onlidelijc/ende ō-
sterflijc Was ghemaect een tijtrelijc/inde
lijck/begrijppelijc/sienlijc/lichamelijck
mensce/een creatuere/een die nare/ůwā-
delijck/lidelijc/eñ sterflijck Ende daerom
sijnt onse geloue in te houden onmoge-
lijcke dingen Bisondere int geloouen eñ
beliden dat een gecrupst mensce ende in-
den crupce ghestouen/gelijck een mesda
dich mensce/god eñ verlossere der wereit
was/gelijc de apostelen/de discipien ende
de gene die in cristus geloosden/in dat be
ginsel der hepligher kercken preecten eñ
beleden Ende aldus gelijck dapostel sept
de ioden dit hoorende worden daer in ge
scandalizeert ende de hepdenen achtent
voer lichtuerdichz eñ sothz Eñ daerō (ghe
lijc dapostel sept) begeert onse heere dat al
le menschen behouden sullen sijn eñ den
wech ō behouwenessen eñ te comen tot ō
salichz/es/dz artikel eñ de misterie der in-
carnatien des sone gods eñ twoernoimde
artikel ende misterie Des behoord. dese
waerhz wel in allen tiden dē mensten ge-
rondicht te zijn: op datū hen in allen tiden
mogē salich maken Waerō (gelijcde doc
toer sept) god int beghinsele der werlt de
se waerhept den prsten mensce cōdichde
Wāt als god dē slaep inden eersten men-
sce adā stelde. so openbairde hē god als hi
slapende was/dese vholenthz Te weten
Dat god mensce worden soude. maer hy

en condichde hē nz datti dz worden soude
ō hē vā sinen sonden te verlossen. ō dz him
nz cōdich sijn en soude datti sondegen sou
de Ende datti ontwaecte eñ dat hi sach de
vrouwe die god gescapen had vā een vā
sinen ribbē wt sijnd siden: bekide hi dz dz
vleesch bā zijn vleech was eñ beē vā sineu
beenē rt Eñ na datū bepde gezōdicht had
dē bekinde hi dat de incarnacie des sone
gods: inde welcke god mensce wordē sou
de: gescien soude ō sine sonden te verlossen
eñ ō de gheeie werlt te verlossen Eñ doē
was dat misterie der incarnacien geopē
baert/gereueleert eñ gelookt Eñ dz geloo
ue cōdichde adā/sinen wiue/sinen kindē
sinen magen eñ den menschen vā zijn ghe
slechte dalende Ald us wies dese kinnesse
eñ gelooue inde goede mensce inde gehee
le eerste oude totten hepligen mā Noe die
inde was vā dprste oude eñ dbeghinsel
vā die tweede oude Nadē tijt ō dilupuien
bewees noe/dese waerhz eñ reuelacie/si-
nen kindren eñ den genen die vā sijn ghe
slechte daelden Eñ also sijn geslechte seer
ůmenichfuldichde doer al de werlt spree-
dende: worde dese kinnesse eñ geloue ver-
geten: eñ de pdolatrie begoste. Doen trac
god abrahā wt caldeen dien hi vāden hui
se sijns vaders ende sine ouders dede scei
den eñ lepden int lant vā beloften: ende o-
penbaerde hem erpresliycken dese misse-
rie der incarnacien eñ swour hem dat hi
hem en sinen nacomelingen dit lant vā
beloften geuen soude Boue desen swour
hi hē dat vā sijn geslechte geboren soude
wordē de gezōtmaker en messias die god
sindē soude ō de werlt gezōt makē En al
so soude god mensche ghemaect worden
van sijn gheslechte/eñ dat voirdane alle
de men schen doer zijn gheslechte ghebe
nedijt zij souden Ende tot eenen teekene

van desen ghaf hem god de bewijsenesse
om dat sijn ghesleghte bekint soude sijn.
onderseepdē/ ende ghedepit/van alle den
anderen ghesleghten die inder werelt wa
ren Aldus quam van abraham dese kin
nisse des ghelooss tot den volcke dat van
abraham daelde:dat in egipten leefde en
de vermenichfuldichde ende daerna pnt
lant van beloften:dat es in middē de we-
relt:om dat van hemlien dese kinnesse al-
le de werelt dore spreeden soude Eñ daer
na ten inde van veel tijts was dese belof-
te ende reuelacie vernieuwet ende gedaē
den conincl dauid die van abrahams ge
slechte quam Ende god swour tot dauid
dat van sijn ghesleghte de coninc messias
gheboren soude worden:die de sone gods
was/mensche worden soude doer de aen
neminge des vleesch Dese verholentheit
der incarnacien openbaerds onse heere
generalijcken doer alle de propheten De
welche al waert datū screuen van andrē
dingen die in haren tiden gesciedē:noch
tans screuen sī alle samen principalijck
van dese hooghe verholenthept eñ misse-
rie der incarnacien des sone gods/gelijck
dat ouervloedelijcken doer hē allen blijct
Eñ aldus waren principalijcken alle de
propheten doer god geinspireert mits dē
welcken sī dit artikel ende dese waerheit
propheteerden om datsī genuchnelle ou
ser verlossingen gheuen souden Wāt vā
den verlossere messias noch van onse ver
lossinge en hebben wi anders gheene ge
nuchnesse noch proeuinge/dan de gene
die god doer sine propheten sept ende con
dicht:mits de welche wi verzekert sijn en
de wel weten dat onse heere ihesus crist?
onse waerachtege salicheit es:om dewil
le dat in die versaminghe alle tgene ghe
sciede dz de propheten gepropheteert had

den.sonē eenichsins te saelgerene Dwele
in geenen anderen ghesciet en es noch ghe
scien en mach totten inde toe der werelt.
Eñ al waert dz de propheten somighe an
dre dingen screuen nochtans was hē prī
cepale meeninge te screuen vanden mes-
sias eñ vāden dingen hem toebehoorde
als tot onsen gesontmaker Aldus cōdicht
ons god doer de propheten dese hooghe
verholenthept ende misterie der incarna
cien sijns soens eñ openbaerde ons alle
dese dingen dien aengaende langhen tijt
te voren eer die gesciedē. Ende allo warē
wi van dpe voernoemde twijffelinghe
doer den selven god verzekert:mits dz al
de propheten vā cristo screuen: doer god
gheinspireert eñ verlicht Aldus sijn wp
doer den selvē god verlicht eñ verzekert
vā die voersepde twijffelinge eñ misterie
der incarnacien. wāt alle tgene dz de pro
pheten screuen was doer god geinspireert
eñ sijn sine woerden Eñ mits dien eest ō-
mogelijc dat in dese reuelacie der prophe
ten eenich gebrec of logen sijn mach. wāt
god nz liegen en mach/ Eñ dese waerach
tichz eñ incarnacie des sone gods was ter
stont voersept int beginsel der heyligher
scrifturen Geneſi Ca.iij daer god dē dui
uele ōmaledide tot de gedaite des serpēs/
seggende Om dat ghi dwijf bedrogen hebt
sallic stellen/tusschen v eñ haer/viantschap:
dats te wetē:nz tusschen dit wijf eua in per
soone. maer tusschē dit selue wijf inōspeep
en/dats de maghet maria onse vrouwe
die sal v hoot in stucken bijsselen/te wetē
ontsaende eñ barende den gods sone dpe
uwe macht brekē eñ benemen sal die ghi
ouer d menscelijcke gesleghte hebt Oukē
desen was dit gepreliguereert/int boeck
rechterē/ī.vi.ca. doer dz teehē der victorie
dz gedeōn begeerde:daer hi begerde dz het

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

vlies nat ende bedaut worde eñ deerde nz ende in contrarien dat deerde vocht worde ende tvlies niet dweicke beteeckende dz de maget maria ontfaen ende baren sou, de sonder eenighe smette Dit was ooc gepreffiguereert in dat tweede boec der wet Exodi gheheeten/int derde ca.doen mopses den doerne invierich sach sonder verbernen:dwelcke beteeckende dz de maget ontfaen ende baren soude sonder smette. Twas ooc gepreffiguereert Numeri.it seuenthienste ca.als aarons drooge roede groen wort eñ bladren eñ bloemē droech dwelc beteeckende:dat de maget ontfaen ende baren soude sonder toedoen van eenigen man ende sonder enige smette Dit artikele ende dese waerhz opēbaerde god doer alle de propheten ende aen diuerscē dinghen daer toe dienende Eñ god openbaerde dese conceptie doer plaias int seuēste ca.daer hi sept Siet de maget sal ōtfaē ende baren eenen sone:ende sinen naem sal emanuel geheeten worden:dats te segghen/god en menscе Ende int achtste capit daer hi sept Ic sal verbepden inden heere die syn aensicht bedecte van iacops huysse ende dit sal ic verbepden Eñ int .xii:ca daer hi den heere sach sittende op eenē seere hoogen stoel ꝛc Eñ dit visioen oft openbaringe was ghedaen inder figueren vā een sittende menscе:om dat bi dese figuere vanden sittenden menschе beteeckent was god menscе wordende ende incarnerende inden persoon des soens gheliic dese auctoriteit van sint Jā gealligiert wort int.xij.capittele Ende was gepropheteert int.xxxv.ca.daer ald? staet Si sal voerthighen ende baren gelijc de lelie ende haer verblidende syn:ende opspringen mz bi scapen god louende Eñ int xlv.ca.dwelck aldus sept. De hemelen sullen van douē dauwen eñ de wolckē sullē dē rechtuerde gē regenē de eerde sal haer opē doē dats dz de maget die een eertsch lichaī hielt sal dē gesontmakeee ontfaē eñ baren Jnt selt ca wort gepropheteert dat god verborghen sal syn.te wetē.god menscе eñ gesontmaker vā pīrael:vāden welcken geseit wort Ghi sult waerachtelijckē een verborgen god zij Douē desen was dese cōceptie ghepropheteert doer iheremias int.xxxi.cap daer hi sept De heere sal eē nieuwichz op d eerden sceppen.de vrouwe sal den man begorden.te wetē.de maget sal ōtfaē den sone gods vol vā alle gratiē/duechdē/eñ gistē Eñ doer dē prophete ezechiel ii.xliij ca.daer hi seit Dese poerte/te wetē/de maget/sal gesloten zij eñ nimermeer ōtsloten worden/noch geē mā en sal doir hair lidē ō dz alleen de heere ingaen eñ wtgaen sal doer haer De gheboerte cristi propheteerde plaias ii.ix.ca.daer hi sept Eē kit es ōs geboren:een sone is ōs gegeuen wiēs rijcke te weten dz cruis op zij scoudren zij sal eñ sinen nai sal geheeten zij wondlijc wāt hi eē sterc god zij sal:vaō d toecomenō werelt eñ prīce des peis/zij keiserlijcke sal vermenichfuldigen/sinē peis en sal geē inde nemē:eñ hi sal sittē optē stoel vā daud eñ ouer zij rijcke ō datti hē vestigē ende sterc makē soude iden oerdeele eñ indē iusticien vā nv indē ewichz Douē dezē was dit gepropheteert vāden prophete baruth ii.iij ca.daer hi seit Eñ na dezē was hi gesiē indē eerdē eñ cōuersceerde mettē mēscē Doir den prophette malachias ii.iij ca dair hi seit V liedē die minē nai vreesende syt sal geborē wordē de sone d rechtuerdichz Eñ doir den prophete micheas ii.v.ca:dair hi seit En ghi betleē lāt vā iuda en sult nz cleī zij id heerstapiē vā iuda.wt v sal sprutē cē leistmā die mij volc vā israel regieren sal

Doer den prophete aggeo/in dat tweede capittele:daer hi sept. Noch een wepnich ende ick sal den hemele ende de eerde beruieren.&c ende de begeerde van allen mē schen sal comen Item de geboerte/de hep lichept/ende de hoocheit cristi/was gepro pheteert doer plaias int.xi.ca.daer hi sept Wt pessen sal een roede sprupten ende eē bloeme sal van haer voertcomen ende op haer sal den gheest des heeren rusten &c Dats te segghene.van pessen die dauids vadere was.sal een roede sprupten Dats te verstane de maghet:die van dauids ge slechte was Wt welcke roede eē bloeme sprupten sal.dat was de ghesontmakere ghebeeten nazarenus:dats te seggen ge groeiet.op den wel'cken den geest des hee ren rust.te wetene de gracien ende de gif ten des hepligben gheest Item de ghebo rene ende de coninclijcke werdichept cris ti doer eē maniere van begherte was ge propheteert doer plaias int.xvi.cap.daer hi sept Heere sent dat lam om de eerde te verheerscapiene Ende spreect vandē mes sias die de gheincarneerde gods sone es/ int.xlij.ca.daer hi sept En sal v niet gedi ken vanden ghenen dat leuen es.etc. Int xlvi.ca. Ic sal gheuen in spon salichept en de in iherusalem mine glorie In dat.xi.ca Mijn rechtuerdeghe es seer. Ende daer hi sept Staet op staet op.etc.Ende int.lxi. ca.daer hi sept Den gheest des heeren op mi etc. Int.lxij.ca.Om spon en salick niet swigē Int.lxiij.ca.Och ghi nv wout bre ken de hemelen ende comen Eñ bewees in dat xl.capittel datti comen soude in mē scelijcker formen menisce ghemaeckt om de werelt te visiterene inder manieren dat hi mochte ghesien ende ghwesen wor den.daeraf hi sept Segt totten steden van iuda:siet uwen god.etc. En daer sprac hi

van die excellencie des messias. Ende int lxij.ca.daer hi sept Segt der dochtre van spon:siet uwe ghesontmaker compt.etc Dit selue bewijst de prophete zacharias. int tweede capittele daer hi sept. Loeft eñ verblijt v dochtre van spon. want siet ick sal comen ende sal inde midden vā v wo nen. etc. Int derde capittele. Spet ick sal minen dienare lepden voertcomende etc. Bidē selven bewijst hi oot dat dat lichaē cristi geformeert sijn soude doer de cracht des hepligben gheest Ende in dat negen ste capittele bewijst hi:datti totter stat vā iherusalem comen soude in menschelijc ker formen:in sulcker manieren dat hem een ieghelijck soude moghen sien metē ooghen:ende metten vinghere wisen:eñ vander formen inde welcke hi comē sou de:dat die openbaerlijck gheschien soude ende armelijck ridende op eene ezelinne. ende alle de stat soude verbliden ende sou dē hem ontfangen tot eenen conine/mes sias/ende ghesontmakere:ende begeerdē dat hise ghesontmaette inder hooche den. Ende dese waerachtichz bewijst god doir den prophete baruth. int derde capittele daer hi van cristus/sprekende/sept. Dese es onse god:ende geen andere en sal tegē hem gheestimeert worden:dese heeft von den alle manieren ende leuen der discipli nen ende der sciencien. ende gaf die iacob sinen dienare ende israel sijn beminde eñ na desen was hi inder eerden ghesien en de conuerteerde met den menscen Dit sel ue bewijst hi doer den prophete oseas int xij. Ende doer den prophete plaias &c.xlix ca.woet bewesen:hoe inder ghebeerten des heeren de inghelen ende de menscen hen verbliden souden ende dē heere louē. daeraf hi sept Ghi hemelen loeft den hee re ende ghi eerde verblijt v. Item opēbaert

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

dat doer ysaias in dr.xlij.xliij.xlvi.li.lxij:en de.lxiij. Doer abachuc in dat vierde ende vijfste capittel Doer aggeo int tweede ca. Doer osias int leste capittel Ende doer sophonias int derde capittel. Hoe de comste ende gheboerte ons heeren sijn soude/ghe noechlijck/wonderlijck/lieflijck/begheer lijck/soethept der goedertierenhept/voer sepde vertroostinghe ende rechtuerdeghe Item god openbaerde doer den prophete daniel in dat tweede ende in dr seuenste ca pittel: hoe dat messias geboren soude wor den sonder mans toedoene: ende ouer alle coninclijcken heerscapie hebbē soude en de te nieute doen: ende sijn rijcke soude ee wich sijn alle coningen souden hem dienē ende onderdanich sijn Item god openbaer de doer dē prophete micheas/int vijfste ca. pittele: dat dye messias god ende mensche was: van sijn condicien ende excellentheit ende dat hi geboren soude worden inder stadt van bethleem. Vander hoochept en de excellenthept cristi messias: propheteer de yeremias in dat capittele. xlij. xlv. l. lij. liij. lv. De goeden die de heere gheuen sou de ende de wonderen die hi doen soude in sijnder comstē reueleerde god doer ysaias in dat. xxix. xxxv. ende. xl. ca. Ende doer ye remias. int. xxxi. capittele. Doer yeremi as openbaerde god int. xxiij. capittele: dat inde comste des heeren vergheten soudē sijn de beneficien der ouder wet ende dat daer sijn soude nieuwen lof ¶ De determi nacie des tijts van die comste des ghesont makers: condicht god doer yeremias int xxx. capittele. daer hi sept Als beginnen u. vult te sine tseuentich iaren babilonien xr Doer daniel int neghenste capittele: daer hi sept Tseuentich weken sijn af ghecort u mensten ende u heplighe stadt xr Genesi. xlix. sept hi Den coninclijchen ceptere en

sal niet ghenomen worden van iuda vip voer dat de begheerde van alle mensce comet: dat sal de messias sijn ¶ Vander pas sien cristi spreken de propheten seere vele: Bisondere ysaias int. lij. liij. ende. lvij. cap Zacharias int. ix. xi. ende. xiij capittele. Je remias int. xi. xij. xvij. ende. xvij. capitele: In de lamentacien van yeremias int prs te ende int derde capittel. Micheas ii twe de capittel Baruth int seste capittele Abac huc int derde capittel Abdias int leste cap Osias int seste capittele Ende daniel ii ne ghenste capittele ¶ Dauid spreect inde sou tere seere opelijck van alle den dingen ain gaende der incarnacien misterien/der pas sien ende der verrijsenessen des ghesont makers: ende alle sine misterie te vorē ge condicht doer de propheten tot veel steden Ende tghene dat onmoghelijck sceen te si ne/ghelijck int beghinsel van dit capittele ghesept es: dat en es niet onmogelijc noch swaer te verstane/noch daer en es gheen sins teghen te seggheue Want god en ver wandelt noch en verlest niet vā sine excel lenthept doer sine incarnacie. maer heeft alleenlijck verwandelinghe inde mensce lijcke natuere Dit was gode een seer beta melijc dinck: ende ter noetsakelijchept en de exaltacien der menschelijcker natuerē bequame Ende ter declaracien van desen sullen wi mercken/ghelijc de heilighe doc toer sept. dat eenen teghelijcken dinge be quame es tghene dat hem wt sijn eyghen natuere toebehoort/ghelijck als den men sche betaemt redene te gebruyckene: wāt hi redelijck es van sijnder eyghender na tueren God es de puere goetheit. eñ mits desen alle tghene dat der goetheit behoort betaemt god na sijn eygene natuere. Der natuerē der duecht behoort datli haer dee le/na dat sint denijs sept/gelijc wi siē dr de

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

sonne haer radiē/haer licht/ende haer hit te/ouer al sprept.also betamet den ouerstē goede dat hem inder alder hoochster manieren deele ende spreide tot sinen creatueren.dat welcke aldermeest ghedaen wort in dien datti hem versaemt met die geschapen natuere:in sulcker manierē als dz vāden woerde/vander sielē/ende vandē vleesche/een persoon gemaect wort/dwelcke ghesciet inder incarnacien des godlijcken woerts.ende mits dien was de misterie d incarnacien godesseere betamelijck.in diewelcke de menscelike natuere was toegenomen eñ vereenicht met dz godlijc woirt inden persoon Mits den welcken(gelijck sint ian damascenus sept int beginsel van dat derde boec sijnder sentencien) beweesgod in sijnder incarnatiē/sine wijsh:/sinerechtuerdichept/sine goetheit ende goedertierenheit/ghelijck dat voerts ghesept sal worden.

¶Van die onsprekelike excellentheit ende wtnemende preuilegien.van die materieende oerden der conceptien dis gesontmakers Ca.v

DE conceptie des sone gods ende dieversaminghe der godlijcker eñ mēscelijcker natueren es van so groten excellenthept.datti alle natuerlijcken verstāde te bouen gaet:so wel den inghelijckenals den menscelikenVanden welcken(sint iā baptiste in sijnd moeder lichaem heylpchgemaect)seit Datti niet weerdich en es deriemen der scoenen cristi te ontstrickenoft te ontgespen Inden welcken hi belijt dattiniet machtich ghenoech en was te verstaināch te ōderloeckē/noch anderen te bewijsēde maniere vā die versaminge d godlikereeñ d menscelijker natueren:gelijc de meesster der sentencien dat exponeert int derdeboec Maer hoe dat onsen natuerlikenverstande te bouen gaet:daeraf sullen wi/bidhulpen des heeren/een wepnich int cortteseggen om de simpel menscen te informeren:naden genen dat de heylige eñ hersteē doctoren screuen Om dwelcke wi merckēsullen:dat dat lichaē cristi in die eerste istātie eñ wijle sijnder conceptien vele sonderlinge preuilegien wrachte ¶Deerste wasdatti in eenen oogenblick tijts eñ soubitelijckē geformeert/volleet was/de siele daarin gestort ende vāden godlijcken woerdeaengenomen De menscelijcke lichamensijn gemaect in vijf en veertich dagē.Wātin deerste ses dagen es de materie wit inūgedaentē als melc Inde ander neghen dagen:es die inder gedaīten als bloet In dieandere navolgende twelef dagen wort datbloet dicke eñ verwādelt in vleesch In dieandere achtien navolgende dagen/ordersceiden/figuereren/eñ formeren hen/de leden des lichaems Eñ na dz dmenscelijc lichaē ald gheformeert eñ geleedt is:so sceptgod de siele daer in Eñ alst eē dochtre is.sogeschiet dat gene dat voerseit es in dobbelētijt Maer dat lichaē cristi ider seluer witēeñ tijt dz de maget maria seide/fiat/waertsoubiteliken/ontfaen/geformeert/geleedtde siele daer in gestort/eñ vāden godlikenwoerde aengenomē De differencie eñ sake vā desen was om dat de menscelike lichamē ontfangen eñ geformeert zij doir denatuerlijcke cracht dats vanden sade desmās:dwelc als natuerlijc werc/nz wercken en mach/dā bi successien vā tide Merdlichaē cristi en was nz gheformeert doorde cracht vanden sade des mans:mer doirde cracht des heiligen geest:die onepndelike cracht heeft.want hi god es:ende mitsdien mocht disponeren in enē oogenblicktijts eñ soubitelijkē de materie tez betamelikker eñ ter perfecter dispositiē:ō de forme

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

ontfane Ende alſo was dlichaē criſti inō ſeluer wilen dat de maget ſeide/fiat/ doer dwerc eñ cracht des heiligen geeſt/ontfaē geformeert/geleedt/de ſiele daer in geſchapen/eñ de menſcelike natuere met de godlijcke vereenicht inden perſoon des ſoens ¶Maer wi ſullen mercken datter differencie es tuſſchen de ontfanckeneſſe eñ waſſende meerderinge. want dlichaem criſti was in eenen ooghenblick tijts eñ haeſtelinghe geformeert eñ geleedt: maer twies bi ſucceſſien van tide ghelijck de lichamen van anderen kinderē Ende de ſake van dezē es/om dat de conceptie gheſchiede doer de cracht des heiligen geeſt: die in eenen ogēblicke tijts ende haeſtelinge weachte/om die voernoēde ſake ¶Mer de waſſinge des lichaems geſchiede doer de natuerlike waſſende cracht der ſielen criſti De welcke want ſi gelijckformich es ōſer menſcelijker gedaenten: eñ es van dier ſelver gedaenten: moet aen deſen lichaem werchen eñ waſſen/gelijc als dander menſcelike lichamē waſſen de ſijn: om dz alſo de waerachtichz der mēſcelijker natueren beweſen ſoude ſijn. Eñ als dlichaē criſti/ontfain/gheleedt ende de ſiele daer in geſchapen was/waert ooc veel clepndre eñ van mindre quantitept dan de lichamen vanden anderen kinderkens zij/ als de ſiele in hen gheſchapen es/in ſulcher manierē datmē naulijc doer tgelichte/de leden des lichaēs onōſtepdē conde. ſo clepne ende teer waren die ¶De tweede preuilegie was: dat inden eerſten ooghenblick tijts de ſiele geſchapen was inden lichaem criſti: eñ inō ſelver tijt was dz lichaem perfectelijken ghediſponeert om die redelijke ſiele ontfane dwelc inden anderen menſcē niet geſchien en mach ¶De derde preuilegie was: dat dat lichaem criſti inden ſelvē ooghenblick tijts eñ inō ſelver wilen was aengenomen den godlijken woerde ende den ſone gods Biden welcken blijct dat noodelijc was: dat inō incarnatiē des ſone gods ouer een quamen ende gelijckelijc geſchiedē in eender inſtancien eñ in een en ooghenblic vier dingē te weten de cōceptie des vleeſchs ende des lichaems ende de formeringe ō leden: de ſcepneſſe der ſielen: de verſamīnge der ſielen ende des lichaems: ende de ōſamīnge van dien metter godhept in dat ſuppoeſt ende perſoō des godlikē woerts gods ſone Ende om dat de ſimple menſcē niet bedroghen ſijn en ſouden in deſer materien. wantter vele in ignorātien ſijn: die doer tghebreck der kinneſſen vanden natuerlijken dingen eñ vanden materiē dair dmenſchelijc lichaem af geformeert wort mepnen ſubtile ende deuote dingen te ſeggene: ſeggen twijffelinghen ende dwalinghen: ende dinckende den ghefontmaker ende der maghet maria te eerene: dwalen grootelijcken van de werdichept der moedere ende des ſoens ende aen de waerachtichept van ons heplich kerſten gheloove/ ſeggende/dat dat lichaem criſti ontfangē was van dat bloet der aderen des lichaēs onſer vrouwen/ende ſpecialijc van dbloet der herten Ende teenen fondemente ende teender beſtermeneſſen haerder dwalinghen: alligieren ſi een auctoriteit van ſint ian damaſceno De welcke van deſe materie ſpreekende/int derde boec van ſinen ſententien ſept: dat dat lichaem criſti ontfanghen was van dat alder puerſte ende ſuuerſte bloet der maghet maria ¶Mer ſi en verſtaen deſe auctoritept niet ende dwalē in twee dinghen. Deerſte es: dat het bloet vāden adrē des lichaēs noch vā tgene dair de materie der mēſcelijker generacien af ghemaect wort/niet gelijc en es gelijc als dat voerts gheſept ſal wordē. Dat tweede

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

dat niet ghenomen en mach worden tghene dat̄ ſeggh̄en. van die voerſepde auctoritept. de welcke twee dinghen wtſluit vā die ōtſanckneſſe des lichaems criſti. die gemeenlijck ghebueren oft toecomen in dōt ſanckeneſſe van anderen menſchen. Te wetene/ minghelinge der ſaden ende delectacie: die natuerlijcken van eenen iegheliker volcht. Maer van deſen en was geen inde conceptie criſti. want die niet en was doer menſchelijck ſaet. maer alleenlijc doer de werckinghe ende doer de tracht des heplighen gheeſt. Ende dit es dat waerachtich verſtant van die voernoemde auctoritept Ende om meerder verclaringe van deſen ſullen wi mercken/ als wi voedtſele nemē ſo gaet dat totter maghen. dair̄ haer kort ende purgiert/ ende de grouicheden ende de feces van dien worden geſcepden ende wten lichame ghedreuen/ ende dat ſupuere dat daer blijft is gelijc een ſtuck maſſen ende dat gaet tot die leuere ende daer wordet anderwerf ghepurgiert: ende de ōſupuerheden ende de feces worden wt gedreuen doer de orine ende doer andre wegen. ende dat ſupuere dat ghekort es/ dats verkeert in bloet: ende van daer ſprept hē dat doer alle de adrē des lichaems: eñ ſompich deel gaet tot die vaten der generacien. Alſo wel vanden mans als vanden vrouwen. Ende inden mans wort dit bloet wederō ghekort/ gedigereert/ ghepurgeert/ eñ verwandelt in witte verwe/ dicke ende ſcuimachtich: ende dat es dmenſchelijck ſaet. Eñ inden vrouwen gaet dat voerſeide bloet in den vaten ō generacien. daer wordet ōg adert/ ghealtereert/ ghedigereert/ ghepuergeert/ ende tot perfectien gheſtelt: om materie vanden menſcelijken lichame te ſine ende van hem worden de feces ende de onſupuerheden ghelcepden ende doer de onderſte deelen wt ghedreuen. Deſe purgerīghe wort menſtruum ghenoemt. om dat alle vrouwen deſe purgeringhe ghelcpet. Aldus wort dat imperfecte ende dat gecorrōpeerde bloet wt ghedreuen. Eñ tgene dat blijft inde ſadelijcke vaten der vrouwē es ſeer ſupuer ende precioes: om dat ſeer ſcoone ſupuere/ ende perfect bleuen es: eñ dair̄ om eeſt veel perfectere ende ſupuerder dā dandre bloet dat inde adren van pegelijck deel des lichaems es. Ende aldus eſſer onderſcept tuſſchen dat bloet dat inde aderen ende inden andren deelen des lichaēs es/ ende tuſſchen tvoernoēde bloet dat inde ſadelike vaten der vrouwen es/ gelijc tuſſchē perfect ende onperfect/ want dat bloet dat inden adren ende inden andren deelen dis lichaēs es: heeft alleenlijcken ōperfecte digeſtie. mits den welcken dat doerlijt ende hem perandert in vleeſch ende dat bloet dat ter houert ontfaet de genererende tracht/ die dat altereert/ digereert verhort/ eñ ſceit van dat onſupuere ende behout dat ſuuerſte ende perfecte ghekorte. om materye te ſine daer dmenſchelike lichaem af ghelocmeert wort. Ende alſo mits dien/ dat bloet dat alſo ghelupuert ende dick gemaect es veel meer perfectere ende dierbaerder: dā dat andere bloet dat inden aderen ende inden anderen deelen des lichaems es: om dat dickwildere ghepurgiert es ende vā dien ſijn meer onſuuerheden ende feces geſcepden/ gelijc de orine/ de welcke hoe ſi dickwijlder vanden ghelonden menſcen ghemaect ende ghepuergeert wort: hoe dat ſelue bloet ſupuerder ende perfectere gekort wort: ende tſuuere bloet dickwilder herſmolten eñ gepuergeert wort: hoe dat ſcoondre ende perfectre blijft. Ende hierom wort alle daghe ghedaen de digeſtie eñ de puergeringhe van dat bloet der aderen ende der

anderen deelen des lichaims:ende de leste digestie des voerseyden bloets:dweit materie des menscelijken lichaems es:gesciet in dertich dagen:inden welcken hem toōt groote differencie ende perfectie bouen dz ander bloet des lichaems Dit es de materie daer dmenschelijcke lichaem af geformeert wort/ghelijc de philosophe Aristoteles seer merchelijken bewijst in dat boech der gedierten Ende dit was nootelijc.wāt hadde dat menscelijc lchiaem geformeert gheweest van dat andere ghemeene bloet der aderen:dwelcke vele onsupuerheden in heft/het soude terstont onperfectz̄ en de soude terstont corromperen. Aldus es dmenschelijcke lichaem gheformeert van dat alder supuerste pretiose bloet. Eñ propelijcken te spreckene en eest niet waerachtich dat dmenscelijck lichaem geformeert es van dat menstruose bloet.want dat de natuere wten lichame dijft:om deswille dat onsupuer es ende de feces ende de purgeringhen van tgene datter blijft. Eñ het bloet daer dmenschelijck lichaem af geformeert wort/blijft altijt indē lichame ende nemmermeer en eest wtghedreuen Ende dlichaem cristi was ooch geformeert ende ontfangen vā deser seluer materiē dair de andē mēscelike lichamen af geformeert eñ ōtfanghen worden Ende dese materie ministreerde de maghet maria inder conceptien des lichaems cristi. Ende tes notelijc dit also te houden.want anderssins en soude ihesus cristus niet claerlikē der maget marien sone sijn noch sī en soude sijn natuerlike moedre niet sijn:ende dit soude ō eerwerdichept der maghet maria seer verminderen die de moedere gods es. Item dz lichaem ihesu cristi en soude niet geweest hebben vander seluer specien dat de andē menschen sijn.dwelc onse heylich gelouen seer verminderen soude hebben:ende soude contrarie den ghenen sijn dat de apostele inder epistelen totten hebreeuschen kept/it tweede capittele/daer hi van cristus sprekē de seit Datti in allen dinghen den anderen menschen ghelijck soude sijn. Item dat dz lichaem ihesu cristi soude natuerliken geweest hebben seer imperfect ende lichtelijcken corromperende/resoluerende/cort vā lenen/ende meer andere inconnenienten ende cranckheden souden hem aenstaende gheweest hebben ¶ Deser materien aē gaende moeten wi weten dat inder generacien twee werckinghen sijn Daeraf de eene ende de principale/is/de formacie en de de organisacie des lichaems: ende aengaende dier werckinghen es die de vader alleene doende ende de moeder dient alleē liken de voernoemde materie De tweede werckinghe es die deser voergaet:ende is tot dier berepdende. Ende dese cracht dpe de materie berept ende disponeert es van der moedre ende es onperfect/ghemerckt de werckelike cracht die inden vadere es. Ende dien aengaende segghen wi dat inder formacien des lichaems cristi in onser vrouwen geendetande dinck werckende en was.maer tgene dat de maget in deser conceptien ministreerde:was alleene materialijck ende ontfanckelijck in deser conceptiē Ende de godlike cracht maicte ende formeerde tghene dat de natuere maect in die andē conceptien doit de cracht des saits dat vanden vadre es. Aldus segghen wp dat de maghet maria nopt npet wercke lijck en wrachte inder conceptien des lichaems ihesu cristi Nair ministreerde alleē lijckē de materie dair dat lichaim af gheformeert was:de welcke sī doer de natuerlijcke genererende cracht perfetcelijcken berept ende ghedisponeert hadde:eer dpe inghele quam doer de welche de conceptie ghescheide. Ende aldus ghescheide de

cõceptie des lichaems cristi doer de cracht des heyligheu gheest in eenen oogenblick soubitelijken eñ niet bi successien des tijts gheljct in andren natuerlijken conceptien. Eñ de materie die vander maghet gheadministreert woet was also volcomelijken doer de maget berept alsñ natuerlijken berept ende ghedisponeert sijn mochte Oock es nootelijcken te seggheue dat de conceptie cristi haestelinghe ghedaen was: te wetene dat dat bloet ende materie in eender seluer instantiē ōwandelt worde ī vleesch dat lichaem ende leden volcomelijcken geleedt/ende de siele in hem ghescapen. ende alle dit vereenicht metten godlijcken persoon dis sone gods. eñ aldus en was cristi? niet eer mensche dan de menscelike natuere aenghenomen was den woorde ende met hem inden persoon vereenicht Ende dit es de sake dat god ende mensche in cristo geen twee personē en sijn Om deswille dat de menscelike natuere noit in cristo en was: maer ontfinck in hem te sine het suppoest ende godlijcke woert Want inō seluer instancien ende oogheblic dat dmēscelijck lichaem geformeert was ende de siele gescapen: waren si vereenicht it woert ende persoō des sone gods In sulcker manieren dat alle dese gheljckelijc gheschiedē in eender instancien ende in eenen oogenblick tijts Te wetene: de formatie ende de organisatie des lichaems ende der leden/ de scheppenesse der sielen in hem/eñ de verseminghe met dat godlijcke woert eñ den persoon des sone gods Maer wi moeten weten al waert dat de cōceptie des lichaīs cristi gheschiede in eender instancien oft oogeblic tijts ende haestelinge: dat dat lichaī doen niet so groot en was inder grootheit of quantitept: als de andre menscelijke lichamen sijn/als die ontfanghen sijn eñ de

siele daer in ghescapen es Maer was nsmaels vermeerōt: inder manieren als dz vervult sijnde de vijf en veertich dagē na de welcke dat lichaem dis knapelijken kis volcomelijken es inder moeder buyc: was dlichasm cristi van sulcker groothept als de lichamen van andren sijn als de cōceptie eerst vervult es ende de siele in hen ghescapen ten vijf en veertich dagen Ende al dus wies dat lichaem cristi altijt alsoe lang ghe alst inder maget marien lichaē was. Maer dandre knapelike kinderen en beghinnen niet te wassen noch te vermeerderen/dan na de vijf en veertich daghen: eñ de dochteren na de neghentich daghen om dat tot dier tijt geen menscē en es Midts den welcken wi mercken sullen dat in de conceptie des gesontmakers wat natuerlijcx was Te wetene/tghene dat vanō maghet wegen was: dat was de ministracie der materien ende de dispositie vā diē Eñ daerom was si de waerachtige eñ natuerlike moedere cristi: gelijc de andre moedrē sijn van haren kinderen Maer de andre dē ghen waren bouen natueren eñ miprakeloes Te wetene de formacie des lichaems cristi: de welcke ghesciede doer den heiligē geest in eender instancien ende haestelinge Eñ daerom woet dese conceptie absolutelijken gheheeten bouen natueren eñ mirakeloes Item dese verseminge der menscheliker natueren met der godliker was dat meeste mirakele van alle den andren ende gaet te bouen alle ingelike ende alle menschelijcke verstanden: ghelijc als geē dinck meerdere sijn en mach dan dat dye mensche god es ende dat god mensche es Item daer ghescheide noch een anō mirakele dat alle creatueren te bouen gaende es. Te wetene dat de maghet sijnde maghet bliuende god ende mensche ontfinck

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Item dat de godlijcke eñ menscelijcke natuere in een godlijc suppoest des godlijkē woerts vereenicht waren Item dz de mēsce god was/ende dat god mensce was: dz de creatuere een sceppere was ende dz de sceppere een creatuere was: de onsterflijcke sterflijcke: ende de sterflijcke onsterflijc ende der gelijcke dinghen souden wi wel vele seggen Maer wi en sullen nz verstaē dat van dpe godlijcke natuere eñ van dpe menscelijcke natuere een god ghemaeckt woet die ihesus cristus es Want in de godlijcke nz en gesciet noch en mach ghescien eenigerande veranderinghe. maer die gesciet alleenlijc inde menscelijcke natuere: de welcke in sijnder conceptiē vereenicht eñ versaemt was met die godlijcke natuere in dat suppoest eñ ploon des sone gods Ende aldus als dpe menscelijcke natuere gescapen was ontfinc si te sine in hem dat godlijcke suppoest ende en hadde geē suppoest noch eigen menscelijc persoon: mer si stont te sine in een suppoest des godlike woerts dwelck es de gods sone ghelijc dz de godlike natuere ende de menscelike natuere twee versceiden ende perfecte natueren sijn twee werckingen hebbēde: te wetene de godlijke ende de menscelike: als dz segelike natuere haer epgen werckingen hout Item om dat dese twee natuerē hebben te sine een suppoest ende in eenen godlijcken persoon seggen wi dat tgene dat ō eendre epgen es dat es ooc ō anō epgen. en de also seggen wi dat god inder maget ōt saen was/van haer geboren/ende es hair sone: eñ datti was gecrupst/ gestoruen/ begrauen ende verrees tc Item wi seggben van desen mensce: cristus meenende aldz. Dese mensce sciep de hemelen ende de sterren de werelt verloste/gracie geeft/de doode verwecte/den duechdelikē bliscap eñ glorie geeft ende den misdadegen pine tc Ende om dat de menschelike natuere vereenicht was mit die godlike in een godlijc suppoest. in sulcker manieren dat de gene die god es/die es mensce: ende die gene die mensce es. die es god So blijct dat de maget maria die de waerachtige moeō vā de sen mensce es: es de waerachtige moedre van god ¶ De vierde preuilegie was: dat in dier seluer instancien ende oogheblicktijts de siele des gesontmakers gescapen was in dit lichaem ende vol nan alle gracien/glorioes claerlijc siende dwesen gods gelijc als si nu siet. Ende aldus was dē alderheplichsten buyc der maget maria eē nieuwe hemelrijcke inden welcken negē maenden de eerste siele was die dat wezē gods sach/dwelcke es in hemelrijcke te zijn Ende dese was de siele cristi: ende tot datsi inden cruice verscepde en quam nopt geene inden eewigen leuen noch en aenscoude dat godlike wesen Eñ de maget maria was so vol van andren gracien dpe si had de bouen alle inghelike ende menschelike creatueren/ontfaēde den sone gods in haren lichame geheilicht ende vervult met so vele giften/ende gracien/ende weerdpcheden/de moeder gods synde: als dat geē creatuere en soude cōnen gepepsen: want si hadde onepndelijcke weerdicz om te sine de moedre gods die donepndelijck goet es Eñ mits dien gic alle menscelike ende ighelike creatueren te bouen inder eewicheyt

¶ Welcke van onzē ghebreken ende crancheden de gesontmaker aen nam Ca. vi

Ende om deswille dat it voergaeñ ca. in dz auctoriteit vādē apostel/ geseit es. dat de ghezōtmaker in allen dinghen den anderen menschen ghelijck zijn soude

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

mochten de somighe twijfkelen oft hi alle onse cranckheden ende ghebreckelijcheden aen nam Hier op antwoerden wi dat cristus alle de ghebreken der menschen upet aen en nam. maer hi nam ane de gebreken der menschelijcker natueren. Want hi aē nam onse ghebreken so vele alst nootelijc was om onse ghebreken te genesen. mer in gheenderande andere maniere: eñ om deswille dat somighe van onsen ghebreken niet nootelijck en waren om ons ghesont te makene. soe en nam cristus die niet ane Om dwelcke dat wi merckē sullen datter somighe gheestelijcke gebreken sijn ende somighe lichamelijcke ¶ De gheestelijcke gebreken sijn/ignorancie/sonde/ genegēt, hept ten quaden/ ende swaermoedicheyt ten duechden ¶ De lichamelijcke ghebreken sijn honghere/dorst/pine/sieeten Van den gheestelijcken ghebreken en nam cristus gheene ane: om dat niet en betaemde noch ten was niet mogelijck want hi god en menschе was Eñ om dz dese gheestelijke ghebreken de volheit der gracien die in cristus waren contrarie sijn ¶ De gheestelijcke ghebreken sijn in twee manierē: te weten inder ignorancien/die den verstande behoort ende inder sonden die indē mēsce wille staē Eñ vā desen en was noch en mocht geene in cristus sijn ¶ De lichamelijcke ghebreken sijn tweederande: de somighe sijn puer natuerlijcken: ende dandē sijn om de sonde Deerste segghen wi dat cristus hadde/ghelijck als sijn behoefticht van eten ende van dincken. want cristus adt dranck ende sliep Andere lichamelijcke gebreken sijnder die vāder sondē voert comen: ende dese aengaēde alle pijnlijcheden ende dese sijn tweederande Want deene sijn allen menschen ghemeyne: ghelijc als es honghere dorst/pine/droefheyt moethept/de door: dese waren in cristus eñ waren nootelijc om twee dinghen Ten eerstен om dat hi ons doer sijn liden eñ passie verlossen soude Ten tweeden om mits dien te bewisene die waerachtichept der mēschelijcker natueren ende dat hi waerachtich menscе was. want dese gebreken toecomen elcke menschelijcke natuere indē staet van desen teghewoerdeghen leuene Ende en hadde cristus die niet ghehadt. so hadde men moghen peysen dat hi gheen waerachtich menschе gheweest en hadde ende midts dien dat hi gheen messias gheweest en hadde Andere lichamelijcke ghebreken zijder die niet gemeen en sijn: wāt die alle menschelijcke natuere niet en ghe schien. maer zij inden somighen onverstedelijcken gherauzeert doer de quaethept der materien/of doer het ghebreck der formerender cracht/oft doer andere particuliere ghebreken oft saken: ghelijck als zij de monstruoesheden ende de mesmaicthen der lichamen/de vallende siecte/de lazarie/de scorfthept/de corsen ende andere dier ghelijcke Van desen en hadde cristus gheene. want nopt en hadde hi eenigherā de siechept noch gebreken den onvolmaicten toecomēde Maer cristus hadde droefheyt/moethept/honger ende dorst/hi sliep hi adt ende hi dranc/ende voerts hadde hy die dinghen die desen natuerlijcken volgē Maer hi en hadde gheenderande vāden voersepden siecten die de andere menschen liden.

¶ Van die onghemetene weldaden die de sone gods den menschelijcken ghesleechte in sijnder incarnacienn dede Ca. vij

In dese alderwonderlijcste conceptye ende incarnacie des sone gods (gelijc sint ian damascenus seit) toonde god vier dpnghen ghelijckelijck. Te wetene sine

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

moghenthept/sine wijsheit/sine goethept ende sine rechtuerdichept Sine moghent hept.want gheen meerder dinck en mach ghepeyst worden/dan dat god die onindelijc/ōsterflijc ende sceppere was:gemaect was een indelijck ende sterflijck menschе ende eene creatuere tē ¶ Hi thoonde sine wijsheyt aengaende den ghenen dat seere swaer ende onmoghelijck was:dats de zō den af te nemene:dwelck alle de menscelij ke noch alle de inghelike natuerē niet doē en mochtē:om dat de sonde besloot onepn delijchept ende onmoghelijchept/te verge uen te sine/vanden deele van haer obiect. om deswille dat die ghesciet ende ghedain was teghen de godlike maiestept die don epndelijck goet es:ende de crachtē eñ foert sen der creatueren sijn indelijck.want dpe ghescapen sijn. Ende tghene dat den crea tueren onmoghelijck was: verwerf dalō tamelijcste ontbindinghe:te wetene doer dat bloet ende doot des ghesontmakers. ¶ Hi bewees sine goetheit:in dien datti de sieeten ende de hatuicheden van sijn eigē creatueren niet en verachte ende verloste die doer sijn onepndelike goedertierēhept die doer hen sonden(want ū niet genoech doin en mochten)eewelijck verloren ende verdoemt waren ¶ Sine rechtuerdichept bewees hi:om deswille want de menschе vandē dupuel verleit was.so was hi recht uerdelijken onder hem ghestelt ende zij ge uanghen ende dienstknecht gemaect:om datti hem met sinen epghenē wille onder hem ghestelt hadde:sinen raet ende sonde onderdanich sijnde.ende daeromme was hi sijn dienare ghemaect/want hi vā hem verwonnen was Ende god verloste hem wonderliken/niet datti dien den tperant/ dats den dupuel bi foertsen nam/ noch en dede gheenen andren den tierant voer hē verwinnen ¶ Maer dat de selue menscе in der sperien die verwonnē ende gheuangē hadde gheweest:den tierant met rechtuer dicheden verwonne:ende dat dede de ghe sontmaker inden crupce met sijnder doot mits dē welckē de duuel die de doot seer ō rechtuerdelikē beiaethde:seer rechtuerde liken verwonnē eñ gheconfondeert was: ende de menschе seer rechtuerdelijken eñ wonderlijken verlost:ende de selue dpe te voren verwonnen ende gheuanghē was: die was rechtuerdeliken verlost eñ eē glo rioes ōwinner Itē gelijc sint augustijn be screijft.betaide dit ō dat de mēsce ter duecht beuert eñ verwect zij soude Ten prstē als aingaende dē gelooue.om dat de menscе meer gefondeert eñ verzekert es in dier ge looueñ ter selver waerachtichz.dat de sone gods eē sterflijc menschе gemaect es. Ten twedē aingañ der hopē:die grotelijken in god beweecht eñ geuesticht is. bekinnēde dat god den menscе so seer bemide datti om sinē wil begeerde mēsce te wordē eñ te ster uen eē seer vertuatilike doot Ten ōden ain gaide der caritaten die mits dezē seer ōtste kē is inō godliker liefden.bekinnende dat god den menscе so seer bemide datti ō sinē wil de menschz aī nā:om inde menschz te liden eñ den menscе doir sijn bloet eñ doot te verlossen Tē vierden om dat hi ōs mits desen bewees een exempel ende eenen re ghel des alder rechtuerdichsten werer.in dien datti hem selven ons gaf teenē exem pel ende teender reghelen om duechdelijc ken te leuene/seggende.ick gheef u een ex empel dat ghi doen sout ghelijck ic doe Tē vijfden/aengaende de volle ende perfecte participacie sijnder godhept die de salichz es ende dat epnde des menscelijken leuēs in dien datti hem menscе maecte om dat de menschе god ghemaect sonde worden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

ende datti naden verstãde ende nadẽ geest. te salich sijn sonde dat godlike wesen sien de: ende naden menscelijcken ooghen sien lijcken sien sonde de schoonheyt des lichaës cristi In desen seluen was ock de menscelike natuere vereelt ende verheuen meer dan men sonde moghen segghen ofte pepsen: also wel de menscelike natuere ô mãs als der vrouwen. in dien dat god mensche worde Angaande den mans wantti de mẽscelike natuere aennam in die ghedaente eens mans. aengaende den vrouwẽ: wãt hi de menscelike natuere van eender vrouwen ontfinck Ende in desen bewees ons heere (gelijc sint augustijn sept) hoe groot dat de werdichept der menscelikẽr natueren es/ende hoe hooghen stede hen berept es bouen den creatueren/om dz wi dpe nz verstumen en souden sondegende. Vandẽ welcken sint leo sept O kersten mensce kãt uwe werdichept/ende maect v gelijc ende deelachtich der godlikẽr natueren/en wilt niet keeren tot die vuple outhept ende oudom. v seluen bastaert makende van v epghen ghesslechte ende werdichept doer die godlike incarnacie verworuen. met weest gedachtich van wat hoofde eñ van wat lichame ghi een ledt sijt ende weest ghedachtich dat ghi verlost sijnde van die mogenthept der dupsternessen: gestelt waert in dz rijcke gods: ende en begeert niet anöwerf der moghenthept dis dupuels onödanich te sine Wãt uwe werde es doer crist? doot bethoont de welcke v verloste nz ontferm hertícheden ende oerdeelen sal met rechtuerdicheden Dat derde: doer dincarnacie dis sone gods was de mogenthept des duuels vermindert/bedwongen gehïdert ende gebõden Ende doer dat de sone gods geincarneert es/es den mensche bewesen dat ti bouen hẽ niet en sal dominerẽ noch

eeren den duuel/die een actoer der sonden es/voer dincarnacie dis sone gods was de menscelike natuere so crane eñ so snoode/ dat de de menscen dingelen aenbaden eñ hen groote werdichz bewesen/als si die sagen. Maer zedert de incaernacie des sone gods es de menscelike natuere so seer verheuen dz de menscen' gesellen der ingelen eñ hen gelijc gemaect zij Also leesmen vã sint ian enãgelisse doen hẽ dingel opẽbaer de wilde hi dien aenbedẽ. mer dïgel en wildet nz gedoogen/seggende/en doet dz npet. wãt wi igelen eñ ghi menscen sijn gelike dienaers vã enen heere/te wetẽ/vã cristo. Eñ aldus de mensce/voer dicarnacie des sone gods/zijde een crane sondare eñ van cleender macht: was gemaect een seer excellente natuere eñ een seer hooge geslechte. te weten godlijc: sone gods: broedere eñ vrient van cristo: ghesselle der ïgelen/eñ eewich erfghename des eewigen leuens/isset datti doir sine sonden niet en verliest de eer werdichept/de eelhept/ende de excellenthz die hem gegeuen es doer dincarnacie des sone gods Ende om dat hi dese voernoemde ontfanghen heuet ghelijck ghesept es/ nieuwe ghesichte/nieuwe onspreckelijcke excellentie ende werdichept: es hi verbonden met groote nerstichept te bewaren dz dese natuere so hooge verheuen ende godlijc ghemaert inden persoon gods/niet en worde besmet/onteert/ende ter neer ghewozpen doer de sonden ende quade cõuersacien. maer worde in groote reuerencpe ghehouden ende in groote heplicheit ende suuerhept beschermt

¶ Hoe de maghet maria haerder nichten elizabeth visiteerde Ende van die suspicie ende turbacie die ioseph hadde als hi sach dat de maghet maria bevrucht was. Cap viij.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Ende de maghet vanden inghel verstaende dz elizabeth haer nichte ouer ses maenden eenen sone ontfangen ende begort hadde:hadde si so grooten behagē datsi(so men ghelooft)terstont des andren daghes ghinck met grooter haesten tē gheberchten van iudeen:daer zacharias ende elizabeth haer nichte woende om haer te besoeckene. Ende de maghet maria was hier toe verwect doer den heplighen geest om de navolghende dinghen dye ten loue des ghesontmakers waren Ende twas betamelijken dat de maget maria ten hupse vā sinte elizabeth hare nichte quam:om dat mits dien de werdicheit cristi soude bewesen worden.want int hups comende/ sprack elizabeth doer den heplighen geest tot haer seggende Wanen comt mi so groten duecht dat de moeder mijns heeren tot mi comt Aldus propheteerde si dat cristus

heere van alle der werelt was ende dat hi oock god mas.eñ noch meer wort de werdichept cristi bewesen.want mettien dz de maget in hups quam inder presentiē van elizabeth.sint ian inden lichaem van sinte elizabeth dede den ghesontmakere reuerētie die inder maghet marien lichaē was. Ende de maget maria in zacharias hups comende ende elizabeth hare nichte siēde groete haer.ende terstont als den vops vā der maghet inde oren van sinte elizabeth quam:was elizabeth vol vanden hepligē gheest ende sepde met lupder stemmē:hoe comt mi so veel duechden dat de moedere des heeren tot mi compt Ende dit sepde si om dat haer vanden heplighen geest verthoont was datsi ontfanghen hadde ende in haren maechdelijcken lichame droech den sone gods. Ende sint ian die elizabeth ses maenden ghedraghen hadde was ooc selue vol vanden heplighen geeste:ende in synder moeder lichaem bekinde hi den ghesontmakere:ende was in syndere moedere lichaem van blisapen springende:sine kniekens buighende ende den ghesontmakere eerende Welck sinte elizabeth al tsamen claerlijck bekinde ende geuoelde tot der maghet maria segghende Terstōt als uwe groetenesse in minen oren clanc.soe spranck van grooter blisapen dat kint dz ick in minen lichame draghe:ende ghebenedijt sidi om dat ghi de dinghen ghelooft hebt die v van gods weghen ghesept waren.want alle tghene dat van sinen wege gheseit es sal in v volbracht worden Ende terstont de maghet vol nieuwe blisapen ende ontsteken met eene vierichept der caritaten inden heere. bekinnende dat god het secreet verthoont hadde dat in haren lichame was/ te wetene/dat si moedre vāden gods sone was:sepde tot god eenē seer

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

lieflijcken ſanck van thien verſtens: alſo
beghinnende Magnificat aiã mea dñm
ũ Ende bleef daer bi haerder nichten drie
maenden: tot dat elizabeth ſint ian baptiſ-
tẽ baerde die opten achſten dach beſneden
wort: ende des anderen daghes na ſijndre
beſnidenеſſen ſciet de maghet maria van
daer ende keerde wederomme ĩ nazareth
in haers vaders huys daer ſi te wonẽ plach
Ende alſo als ioſeph haer man daer was
om haer te beſoetkene/ſiende dat ſi eenen
grooten buyck hadde/was hi ſeer verſtor-
beert/meenende datſi haer meſdraegẽ had-
de ende datſi van eenigen man in overſpe
le ontfanghen hadde Mits den welckẽ hi
wederom tot ſinen huyſe keerde (want hi
een rechtveerdich goedertieren man was)
in hem ſelven proponerẽde dat hi haer in
ſijn huys niet bringen en ſoude noch haer
oock niet accuſeren en ſoude: op dat ſi niet
gheſteenicht en worde. maer laten hair ſe
cretelijcken: ende gaen in eenich lant dair
hi niet bekũt en ware Als hi aldus in deſer
turbatien/gepeyſe ende opſette was. pey-
ſende dat te wercke te ſtellen ende des ãde
ren daechs naeſtcomende te gane/inden
gheeſte bedwellemt ſijnde/met deſen ghe
peyſe in ſlape vallende: openbaerde hem
de inghele/tot hem ſegghende/Joſeph da-
uids ſone en ontſiet v niet uwe getroude
wijf maria in v huys te bringene. noch en
dinct niet datſi van eenighen man ontfaẽ
heeft. want dat ghene dat in haer ontfan-
ghen es: es doer den heyligen geeſt õtfan-
ghen: ende es des alderhoochſten gods ſo
ne. deſe maget ſal eenen ſone baren die ihe
ſus heeten ſal/dats te ſeggene geſontma
ker: want deſe es de gheſontmaker die zijn
volck geſontmaken ſal. Ende ioſeph alſo
geinformeert ſijnde dat de maget ſine ge-
troude wijf ontfangẽ hadde dẽ ſone gods

doer de cracht des heyligẽ gheeſt: ende dat
de ghene dien ſi ontfangen hadde de ſone
gods was: haelde hi de maghet maria tot
ſinen huyſe ¶ Deſe turbatie liet god indẽ
heyligen man ioſeph gheſcien. op dat de
ſe alderhoochſte verborghenheyt der con
ceptien des ſone gods vertoont ſijn ſoude
ende om de eere criſti te bewiſene. bewijzẽ
de de maechdelijcheyt der moeder Dwelc
nopt in eenighe andere en geſchiede moe-
dere ende maget te ſine. Dwelck niet wel
en hadde moghen vertelt worden. ſonder
te bewiſen de ſuſpicie die ioſeph vanden ma
ghet hadde doen hi haer met kinde begort
ſach ende wel wiſte datti haer noit vleeſch
lijcken genaect en hadde Eñ was te meer
blijckelijc dat criſtus van god eñ doer den
heyligen geeſt ontfangen was: ende datti
de werelt geſontmaken ſoude Aldus leef-
den ſi beyde tſamen in heyligheydẽ eñ in ee
wige maechdelijcheit Joſeph dede voer de
maget alle tgene dat de man te doene heeft
eñ voer ſijn wijf behoort te procurerene.
Eñ de maget maria diende met alder oot
moedichz den heyligen man ioſeph/gelijc
andre huysvrouwen haren mans dienen
Want al was ſi de moedre gods ſi en had-
de in haer geen houerdichz. noch en liet io
ſeph niet te dienen met alder ootmoedichz
Maer was hem onderdanich gheliji den
ſelven god die haer ſone was/hem beyde
onderdanich was: dan dat onderlinge ruſ
ſcen hen beyden nopt geender ãde vleeſch-
lijcke verſaminge en was: noch van dien
eenich gedachte Want ſi beyde maechdẽ
waren ende met een gemeen conſent had
den ſi eewige maechdelijchz beloeft. noch
in hẽ en was vã diẽ geen õbehoorlijcke be
ruerte noch enige genoeglijchz dis vleeſchs
Wãt inde maget maria (om de õgemetene
overvloedichz der gracie die in haer warẽ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

eer si den gods sone ontfinck: gelijck speci
alijc doen si hem ontfinck. dat si verheuen
was in gracien ende in allen andē duech
den bouen alle creatueren) was sulcke ex
cellenthept ende cracht: dat in alle mensc̄
die haer aensijn sagen waren gebluscht
ende benomen alle ongheoerloefde prijc
kelingen ende beruerten des vleesch Alsoo
leefde de ghebenedide maget maria ende
ioseph altijt inde aldergrootste puerhept/
maechdelijcheit/ ende suuerhz des vleesch
ende bleuen alle bepde eewige maechden
Mair in allen anderen dingen was de ma
ghet onderdanich eñ ghedienstich dē hep
ligen ioseph haren man: gelijc eene ieghe
lijcke eerbare/ deuote/ ende ootmoedeghe
vrouwe/ haren man dient.

¶ Oft oock bequame was dat de maghet
maria gehoulijct was: als si altijt maget
bliuen soude Ca. ix.

HIer mochten eenighe twijffelen oft
bequame was dat de maget maria
ghehoulijct was: als si altijt maget bliuē
soude. sonder emmermeer van mā bekūt
te wordene Tot desen segghen wi (gelijck
de hepligh̄e ende doctoren der godhept) dz
bequame was dat de moeder gods gehou
lijct was ende dat cristus onse gesontma
ker van die gehoulijcte maghet gheboren
worde: ende dat om drie saken Deerste dē
seluen onsen ghesontmaker aenghaende
De tweede aengaende der maecht sijndre
moedere Eñ de derde aengaende ons mē
schen Aengaende den eersten. Soe betaēde
dat cristus ontfanghen ende geboren sijn
soude vander maecht gehoulijct sijnde eñ
in geene andere maniere om vier redenē.
¶ Ten eersten (na dat sinte iheronimus be
scrijft) om dat hem de ioden ende de onge
looui̇ghe niet verstooten/ verdriuen/ noch
veruolghen en souden ghelijck eenen bal
laert in ouerspele gewonnen: want de ge
ne die buyten den houwelijcken staet ghe
boren wordē sijn der andere eeren berooft
Ende cristus moeste ontfaen ende gehou
den sijn voer messias: ende sine predicatie
eñ wet stont van alle menscen ontfaen te
sine Daerom en mocht i hem geendande
dinc blijcken mits den welckē in hē enich
gebreck schinen mochte ende voer bastaert
gehoudē worden eñ der eeren onwerdich
geacht ¶ De tweede om dz de afcomste zijn
der generacien ghescreuen soude worden
na de ghewoenlijcke maniere der ioden:
dwelc nz en soude hebben mogen gescien
en hadde de mager nz gehoulijct geweest.
want onder den ioden de afcomsten nz ge
screuen en worden/ dan doir de mās ¶ De
derde sake: es ō de bewarenesse eñ zeker
hz des kints: eñ op dat sine geboerte vanō
maget. dē duuel onbekūt sijn soude/ gelijc
somige oude doctoren houdē ¶ De vierde
was: om dat cristus in sine teedt ionchz vā
ioseph ghevoedt ende bescermpt sijn sou
de. want hi in dier teeder ionchept veel dī
ghen behoefde mits die crancke mensch
ghelijck den anderen kinderen: van den
welcken de moedere alleene hem niet be
quamelijcken noch genoech en soude heb
ben moghen verlien: dwelcke ioseph tsa
men met der moedere doen mochte ¶ Vā
der moeder weghe waert bequame dat si
ghehouwelijct was. Ten eersten (na dat
sinte iheronimus beschrijft) om dat si van
den ioden niet ghesteent en soude worden
ghelijck eene vrouwe in ouerspele leuen
de Ten tweeden: om dat si van alle quade
samen vri sijn soude (ghelijck sinte ambro
sius sept) vanden welcken si niet en hadde
mogen veronsculdicht worden/ waert dz
si ongehoulijct ōtfaen eñ ghebaert hadde
want niemāt en soude gelooft hebbē dat si

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

vanden hepligben gheest ontfangen had de Ten derden: om dattí in hare noodsakelijcheyt eenen dienare ende gheselle hebbē soude/ghelijck sinte Ieronimus beschrijft

¶Aengaende ons waert bequame dat de maghet eenen man hadde Ten eerstē (na dat sint ambrosius schrijft) op dz doer de getuychnesse van ioseph haren man gheprobeert soude sijn dat de ghesontmakere geboren was van eender maghet ende van gheene oneerbare wijf. Ten tweeden (na dat sint ambrosius beschrijft) om dat ōs lieue vrouwe gheheylijct sijnde te meer ghelooft sijn soude maget te sine dan oft sí geenen man ghehadt en hadde. want de mā es een goet gheruyghe haerder maechdelijcheit: de welcke haer onrecht niet en soude moghen verantwoerden waert dat hi niet en bekinde tsacrament hairō ontfanc kenessen hem doer den inghel verthoont. Ten ōden/na dat sint ambrosius beschrijft/ om dat den maechden doorsake soude benomen worden die mits hen negligencie oft in andren manieren quaden naem oft faem beiaghen Want waer inder maget maria eenighe nota der quader famen bevonden gheweest: sí souden hen met haer excuseren/seggbende Dat gheen wondre en ware al wordet van hen gheseit/na dat vander moeder gods gesept mas Tē vierden om beteekenesse te gheuene/te weten dat bi desen beteekent es onse moedere de hepligbe kercke die gheheylijct es eñ maghet/ghelijck de apostele sept Ten vijfften om de ketters manichei ghenoemt te confonderene die de bruplochten ende de houlijcken verachten ende versmaden. Ende andē die seyden dat alleenlijcken de maechden mochten behouden sijn

¶Ofter waerachtich houlijck was tusscē de maghet maria ende ioseph Ca.x.

TEr saken dat bouen gesept es mochten eenige twijffelen Of tusschen de maget maria eñ ioseph waerachtych houlijc was Totē welkē wi ātwoerden/iaet Om dwelcke wi merkē sullē dz de substātie des houlijcx essencialiken gesciet ide binenste cōsenterige der sielē. welcke cōsenteringe causeert eenē onbideliken eñ ōdeplíken bāt: tusscen de gene die houlikē/eñ eē eewich vbont eñ versamige henō sielen in den dīgen aengaende dwerc des houlijcx. Te weten in dz houlijcke gesellscap/gemeenen diēst/eñ cōmunacie des mās ende der vrouwē Alds wordet geheetē zeker houlijc eñ openbare gewoēte eñ maniere dpe tusscē den mā eñ dwijf nootelijc es inō cōmunicacien pconomica: eñ it recht eñ vbindinge te begeren eñ betalen de houlijcke scule eñ in desen en sijn sí niet vri. wāt niemant macht ouer zijn lichaē en heeft/gelijc dapostel seit Alds blijft de onsceidelijchz van den sielen in dz houlijc/aengaēde de stōme eñ gemeene tsamen woeninge eñ gesellijchz Desen bāt eñ verbont es gecauseert doordat gemeen cōsent der geenre die houlikē eñ es epgentliken substancie des houlijcx: ende die expresse consenteringe: maert eñ causeert dat houlijc: doer de teghewoerdeghe woerden of doer andere teeknen die de consenteringhe expresselijcken wtwijst tusscen persoonen niet verboden te houliken Dit was volcomelijcken tusschen de maget maria ende ioseph die tot hen houlijcke wetteghe consenteringe droeghen. Ende hier wt volcht den voorseyden bant des houlijcx En wātter waerachtige consenterige was. so wasser wairachtich houlijc tusscen de maget maria eñ ioseph Itē tusscen hē was dalō perfecte houlijc. wāt in hen waren seere perfectelijcken de drie principale duechdē des houlijcx Te wetē/

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

geloone/generacie/ende tsacramēt. Welc
gheloone ghesyeeten wort getrouwichept
die de gehoulijcte deen den andren houdē
moeten: de welcke leer perfectelikē tusscē
de maghet maria ende ioseph was Houē
desen was in dit alderheplichste houlijc de
tweede duecht: dats vrucht ofte generacie
dat was onse ghesontmaker waerachtich
god ende waerachtich mensce in die alder
hepliste maget door dē hepligen gheest
ontfangē. na datū met ioseph gehoulijckt
was: dwelck den seluen ioseph door den en
gel geopenbaert was. Jn dit houlijc was
ooc de derde duecht/dat es dat sacramēt.
dwelc onscepdelijck es also langhe als de
ghehoulijcte leuende syn. sonder eenighe
scepdinghe te sine. maer onverstepdelike
versaminghe tusscen de ghehoulijcte alle
hen leuen lanck: ende van deswegen heeft
den houliken staet inden nieuwē testamē
te epgentliken redene des sacraments: eñ
es een sacrament. Maer thouwelike der
ongeloogueger en es geen sacrament om
dat onbindelijck es Ende hierom es thou-
welijc inden nieuwē testamēte/ sacramēt
ende beteekent de versaminghe des godli
ken woerts met dpe menschelijcke natue
re: dwelck de menschelijcke natuere nopt
en ipet na dat dpe aenghenomen hadde
noch nemmermeer laten en sal Dit selue
beteekent ooc de versaminge cristi mz die
hepligbe kercke die eewelijc bliuē sal. Eñ
aldus wasser waerachtich houwelijc tus-
scen de maget maria ende ioseph: aengaē
de der substancien des houlijcx/ gelijc ghe-
seit es eñ aengaende den perfectheden eñ
duechden van dien: de welcke syn getrou-
wichept/ vrucht/ ende tsacramēt Jtē twas
dalder perfecste houlijck: aengaende alle
den andren houlijckē gesellscape versame
liken leuende: ende in al den andrē dingē
die ten gemeenē dienste ende ten gehou-
lijcten gesellscape behooren Noch in desen
houlijcke en gebrac niet/ dan de vleesselijc
ke versaminghe: de welcke npet nootelijc
en was Want den houlijc dierstelliken in
gestelt was om de generacie. ende mocht
die gesciet sonder versaminge dis vleesch
houlijc soude veel te meer eerlijck lijn Eñ
in dezē houwelijc was generacie. ō dwelc
ke den houliken staet geordoneert es. en
de also en gebracker niet alleenlijc de ver
saminge maer was ooc betamelijc dat mz
syn en soude wāt ū de waerō hadde/ dates
de vrucht dis houlijcx Om dwelc thoulijc
dair de vleesselike versamige mz mi pfectre
en es/ dan daer die vsaminge es/ gelijc sint
augustijn sept Ende want thoulijc gesciet
es sonder eenighe conditie ende de mā eñ
de vrouwe vrihept houdē te epscen ende te
betalen de scult. so moghen ū selue met ge
meenen consente/ midts beloften oft sonō
belofte/ eewelijcken in repnicheden leuen
ende maechden bliuen Ende alsoe waert
tusscen de maget maria ende ioseph: wāt
na dat thoulijck tusschen hen beyden ghe
sciet was. so dedē ū onderlinge belofte mz ge
meenen consente/ eewelijcken maechden
te bliuene/ Oock was tusschen hen beydē
lieffelijcke ghesellschept ende vrientscap:
ende ioseph versach der maghet van allē
dinghen die haer nootelijck waren: gelijc
de ghehoude mans haren hupsvrouwen
doen Ende de maghet maria was ioseph
altijt onderdanich ende diende hem in al-
len dinghen die inden hupse nootelijcken
waren ende hem aencleefden/ ghelijck de
goede huisvrouwen haren goeden mans
doen. Ende dat kynt ihesus cristus dpen-
de hen beyden met alder oetmoedichept
ende onderdanichept/ ghelijck de kinderen
vadere ende moedere behooren te dienen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Oft ioseph sondichde de maghet maria sine ghetroude bruyt tsinen huyse bringē de/ghelouende datsi in ouerspele ghesondicht hadde Ca.xi

Ghelijck bouen gheseit es:dat ioseph doen hi de maghet maria bevrucht sach:was hi verstoruert gheloouende dat si in ouerspele ghesondicht hadde.eñ wāt hi een rechtuerdich man was.so en wilde hi haer in sijn huys niet bringen.mair heimelijck wech gaen ende haer laten So es ser twijffelinge of ioseph sondichde de maghet sine ghetroude wijf bringhende tsinē huyse ende tsinen laste Tot desen seggben wi dat ioseph dochte datti in eenigerande maniere sondichde haer ontfaende tsijnō bruyt ende met haer houlijckende.want hi meende datsi in ouerspele ghesondicht hadde Ende dat was om datti haer sonde bedecken soude ende gheuen occasie van veel quaets.want waert sake doi si ioseph nopt bekint en hadde/niet en weesde noch en scaemde in ouerspele te sondegen(ghelijc hi dat gelooſde)als hi de sonde opēbair likē bekinnen mochte So soude si mi scaē ten hebben te dwalen.waert sake dz haer ioseph bekint hadde.mits dwelcke si dan veilijcker soude moghen dwalen.want al waert dat si bevrucht worde ende baerde/men niet weten en soude of dat in ouerspele oft van haren man ware:ende pemāde occasie te gheuen te sondeghen/es ghesondicht/Ende daerom en wilde haer ioseph nz ontfangen Dwelc de scrifturere bewijst als si segt. Want ioseph een rechtuerdich mā was/en begeerde hi haer in sijn huys niet te bringhē.maer haer hepmelijken te laten Maer waert dat ioseph gemeēt had de haer ontfanghende gheen occasie tē zō-den ghegheuen en soude hebben.vā doi voert an.so en scinet niet dat hi gesondicht soude hebbē hair ontfaende Of bi auōtu-ren ioseph ghelooſde waert datti hair niet ontfanghen en hadde datsi bi hair ouders bleuen ware dat si hair ghecastijt souden hebben:op datsi in ghēē ghelijcke dwalin ghe voertdāne comen en soude:eñ ghenomen dat ioseph pepsde dat soe waer si ware datsi dwalen soude gelijc als si ghedain hadde als hi dochte:ende alsō ghelooſde hi datsi in oncuysheden sondegen soude nz hem sijnde/so en sondichde hi npet hair latēde:ende al pepsde hi datsi meer sondegē soude elders sijnde dan met hem.so en sondichde hi noch niet haer latende Maer de de wel.want wairt datsi sondichde nz hē sijnde:dat soude si doen hopende hair dwalinghe te bedecken onder den schijn hairs mans:ende also soude ioseph dairtoe occasie gheuen:daerom behoorde ioseph meer te verkiesen dat andere doorsake warē vā vele sonden dan hi van eē sonde alleenlijc. want een ieghelijck van sinen werchē sal moeten reden geuen Ende also en sondich de ioseph niet/sijn ghetroude wijf latende want hi dat dede als een rechtuerdich mā ghelijc de euangelie segt/om deswille dat de rechtuerdichept gheen onduecht in en heft/Aldus en sondichde hi niet haer laten de Noch dinghele en berespte hem oot nz doen hi hem oppenbaerde Maer benam hem alleenlijck de suspicie ende de turbatie die hi hadde/mits de welcke hi beruert was haer te laten Ende ioseph wildese secretelijken laten:om datti geē libel oft richt der scepdingen geuē en soude. want andō gheene maniere en was haer te latē.noch en mocht dat npet gheuen tot dat het hou welijt geconsumeert ware Ioseph en hade doot sijn huysvrouwe in sijn huys noch in sijn bedwanck niet:ende midts dien en mocht hi hair dat libel of richt ō scepdingē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

niet gheuen De tweede sake was om dat hi haer niet diffameren en soude De derde sake was want hadde haer ioseph/ in syn lant synde/ willen openbaerlijcken laten. Soo hadde hi moeten ticht der scepdingen seggen. oft hi hadde haer moeten metter sonden accuseren/ midts den welcken de sorme des libels of der ticht onderhouden es Ende daerom wilde hi haer secretelikē laten ende wt syn lant gaen

Vā de geboerte des gezōtmakers Ca. xij

Ende doen de coninck des peps onse gesontmaker wt duechden wilde ter werlt comen aennemende onse mensch; ende gheboren worde vander maghet maria wilde hy dat vniuersalijcken ouer alle de werlt peps ware Welcken peps al so wel voer sine gheboerte als na sine gheboerte duerde/ in sulcker manieren als dz nalijcx tghebruyc der wapenen tesseerde. Ghelijck dat doer den prophete ysaias gepropheteert was. int tweede. ca. Inder manieren dat voer de gheboerte des ghesontmakers ende als hi geboren wort/ de werelt in veel vrects was ende den keyser octauiano augusto vredelijcken onddanich De welcke begheerde te weten/ wat conincrijcken/ steden/ dorppen/ plaetsen/ mercke like dingen ende verscepdenheden/ eñ hoe veel mensce inde heele werlt waren: die den roomschen keysere onderdanich waren Eñ om deswille gaf hi sine mandemēten dat gescreuē souden worden alle de coninckrijcken/ prouincien/ steden/ dorppen eñ plaetsen die in alle de werelt waren: eñ tghetal der mensce die in ieghelijcke prouincie waren Ende geboot dat alle de mēschen van elcke prouincie comen souden inde principale stadt der prouinciē/ eñ dat si daer alle gescreuen worden/ eñ dat daer een ieghelijck gaue eenen silueren penninc daer in gheprint ware dat beelde ende de descriptie des voerscpden keysers: welckē penninck werdich was in valuere thiene vanden anderen ghemepnen penningen ende den voernoemden penninck geuende den genen dien hadde te ontfane: de gene dien gheuen soude als hi dien gaue sou den houden bouen syn hoot openbaerlijcken protesterende eñ belidende dat i dē roōsen keiser onderdanich ware Ende als dit mandement ghegeuen was: quamen ioseph eñ maria/ om hen te doen scriuene/ in de stat van bethleem: om dat si vā daupds gesinne eñ huys waren. Ende om dat de stadt van bethleē clepne eñ vol volcx was: om welcker sakē wille dat si in alle de stat geene herberghe crigen en conden so gingen si op dinde van dier plaetsen: daer (gelijck men scrijft inden boeck vanden heylighen lande) stont een speloncke oft steenroetsen die een dack hadde inder manierē van eendere vouten: daer logeerden sy.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Ende ioseph maecte eē crebbe daer hi hop
inne leide voer een ezelinne dair de maget
maria op comen was ende een olle dpe si
met brocht hadden om te vercoopene: om
daeraf te hebbene daer si hen met onthou
den souden ende betalen tghene dat doer
den voernoemden keysere ghebodē was.
Ende alsoot eenen sondach was inde mid
dernacht: de maghet sijnde (ghelijck men
ghelooft) in grooter deuocien: haren geest
opheffende in dalder deuootste bedinge eñ
contemplacie: wonderlijcken ende sonder
enighe pine bairde si den sone gods ende
wort gheboren sonder enighe corruptpe
oft wee Maer met grooter blisscap eñ ge
noechten Ghelijck ghepropheteert eñ ge
screuen was doer den prophete plaias int
xxxv.ca. daer hi seit Hi sal ontfaen ende ba
ren ghelijc de lelpe ende voerbūrgen met
onghemetene blisscap gode louende Bidē
welcken de heplighe geest claerlijcken be
wijst doer den prophete: dat de maget ont
faen ende baren soude sonder eenige wee
droef hept/pine/oft eenigherhande veran
deringhe Maer met onghemeten blisscap
ende vrolijchz: ende niet ghelijck de ander
mouwen die doer tsapt des mans eñ met
dilectacien ontfaen/ende met die alōgroot
ste pine ende perijckele des leuens baren.
Want si comen mits diē tot so na der doot
als datter vele sterft ende blijft in dat barē
ende die te liue bliuen baren met grooten
arbepde/ende met groote ween/met groo
te sierten/met groote droef hept/met groo
ten melbare ende verliesen hen verwe eñ
hen schoonhept want si der doot bi zō Mer
inde ghebenedide maghet maria en was
ghene van desen. want si doer geen mās
sapt noch met dilectacien en ontfinc Mer
alleene doer dat werck ende cracht des hei
ligh̄en geest. die de conceptie dede in harē
alderheplichsten lichame: ende alsoe baer
de si sonder eenige wee/pine/droef hz/mel
baer/ende sonder eenighe andre accidentē
die den ghenen pleghen te gesciene die ba
ren: noch si en hadde veranderinge noch
berueringe in haren persoon noch i haer
aenlichte Maer bleef seer vrolijck eñ seer
schoone meer dan eenich hertte der leuen
der creatueren soude moghen pepsen Eñ
dit bewees de heplighe gheest wonderlijc
ken inde voernoemde auctoritept/seggen
de Dat de maghet ontfaen ende barē sou
de met ontallijche blisscap ende vruecht en
god louen ghelijc der lelien Want de lelie
witver wich es oft root oft blau niet en ont
faet doer minghelinghe oft sapt. mer doer
de radien ende wermte der sonnen: ende
alsoe generecrt ende drijft wte daer vā de
seer luesijchte ende welrieckende bloeme:
de welcke haer niet en corrompeert noch
leelijck en maeckt. maer ghecft haer dalō
grootste schoonhept ende den alder soetsten
ruecht die theele huis vervult daer si in is
Ende also ontfinck de maghet sonder cor
ruptie ende sonder sapt Maer alleen doer
de hette/gracie/ende cracht des heplighen
gheest die op haer daelde Ende baerde zō
der enighe corruptie/droef hept/melbaer
ofte eenich ander dinck dat haer pine ghe
uende was Maer met grooter blisscapen
Noch si en verloos inder conceptien noch
inder baringhen hare schoonhept npet/
noch hare maechdelijcheit. noch hare wer
dichept/noch hare excellenthept. Maer
was ghemaect seere veel schoondere dan
te voren ende van vele meerdere weerdie
hept. Want si te voren eene puere creatue
re was Maer doen was si ghemaeckt de
moedere gods/de moedere der gracpen/
de moedere van alder ontfermhertichept
de moedere van aldere goedertierenhept/

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

de moeder van alle scoonheyt ende vā die onepndelijcke duecht. ende verheuē bouē alle inghelijcke ende menschelike creaturen: ende vervulde theele huis daer si bair de Te wetene/de heele werelt met gracien met scoonheden ende metten aldersuetstē ruecke van allen duechden ende goeden. Ende hieromme was si tot veel steden in der heyligher scriftneren gepreſiguereert ende gelijct bi de groepende roede ende bi dat bloepende rijs/ghelijck dat blijct indē boecke numeri/int. xvij. capittel. dair si gepreſiguereert was bi aarons drooghe roede die groepēde wort ende groene bladrē ende lieflijcke bloemen voertbrochte Itē twas gheprophēteert doer den prophete ysaias. int. xi. capittele Dat soude gheborē worden van pesse die dauids vadere was/ eene roede ende rijs/van welcke eene bloeme voertcomen soude/dat was onse gezōt makere/Ende aldus wort onse lieue vrouwe in veel steden ghelijct biden rosen/lelyen ende bloemen/ghelijck gesept is Wāt ghelijck als de bloemen sonder saet oft corruptie voertcomen doir de cracht ende hitte der sonnen ende den dinghen inde welcke si voertcomen. schoonheyt geuen ende lieffelijcken welrieckenden ruecke. Alsoe ontfinc de maghet maria de supuere bloeme thesum cristum den sone gods sonder saet oft corruptie doer de hitte ende cracht des heyligheu gheest: ende was seere veel scoondere ghemaect ende veel excellentre dan te voren: ende van haer vloepde dē aldersuetstē ruecke/die de doode verwect en de den leuenden gracie ende glorie gheeft Dese conceptie eñ geboerte was doer ysaias gheprophēteert int seuenste capittele: daer hi sept Siet de maget sal ontfaen eñ baren eenen sone. Doer den prophete ezechiel int. xliij. capittele: daer hi sept Datti

inden tempel gods ten orientē waert sach een ghesloten poerte. de welcke eewelijck soude ghesloten bliuen: dwelck beteeknēde dat de alder supuerste onbevlecte maghet maria eewelijcken maghet bliuen soude sonder nemmermeer man te behpnnen. Doer den prophete iheremias int. xxxi. ca daer hi seit De heere sal eene nieuwicheyt indē eerden scheppen: de vrouwe sal den mā omvanghen: dese was de meeste nieuwicheyt die nopt was of emmermeer syn sal Want god was mensche ghemaect: ende de mensce god: ende de maghet ontfinc ende baerde eenen sone/altijt maget bliuende Dese maget die den man omvinc: was de maghet maria die in haren lichame dē sone gods ontfinc. Ende dit kint aldus vā der maghet ontfangen was een man geheeten: om dat terstont in deerste instācie ende oogeblick tijts. de alder perfecste mā was: vol van alle gracien/perfectheydē/eñ wijsheden was sine glorioſe siele aengain de den ouersten deele: dat es dat verstāt ende den wille: claerlijcke siende dat godlike wesen: ende niet ghelijck dander kinderen die in erfsondē ōtfangen syn eñ ōperfectelijken sondē eenige wete Bouē desen was si ooc doer den heiligen geest bidē dauwe gelijct. gelijc ysaias scrijft it. xlv. ca. seggende Rorate celi ī Wāt gelijt dē dauwe als hy opter eerdē valt deerde nz en corrompeert Mer geeft haer scoonhz eñ cracht ō voert te brīgen cruidē bloemen eñ vruchten Desgelike den dauwe eñ de gracie des heiligē geest die op de maget maria quā en corrōpeerde noch en besmette haer ooc nz Mer gaf haer cracht om tōtsane eñ te baren de bloeme eñ de scoōhz die iden hemel eñ indē eerdē licht geeft eñ de vrucht die mits gracien eñ glorien de ingelen eñ de heilige siele ondhout Si was ooc bouē desen doir dē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

heyligheyt gheeft bider sonnen gheliict: ge
liick dauid inden soutre beschrijft seggende
Hi heeft sijn tabernacule gestelt inder son
nen Te weten: in dalõheylichste maghet:
in diens lichaem hi negen maenden woẽ
de ende daer wt quam hi scoone verchiert
ende ghecleet met onse menschept gheliic
de brupdegoom wt sijn slaepcamer toege
chert comt Eñ si was der sonnen gheliick
Want gelijc de sonne in grootheden en in
schoonheden alle de sterren des hemels te
bouen gaet Desgelike gaet de maget ma
ria alle heyligheyt ingelen ende alle heylige
sielen te bouen: Ende gheliic als de sonne
met haerõ hitten/radien/eñ licht/dat van
haer schijnt: claerhz eñ scoonheit gheeft alle
der werelt ende alle dinghen cracht: doer
dwelcke sonõ corruptie crupden eñ vruch
ten voertcomen Desgheliicke de maghet
maria baerde ende gaf mits dien alle den
rechtuerdeghen gracie/scoonhz/glorie/eñ
duecht: metten welcken si ontfinghen hey
ligheyt propoosten ende baerden duechdeli
ke vruchten ende heiligheyt wercken eñ ver
worue de glorie. ¶ O deuote siele ouerdict
ende contempleert in v seluẽ die ongeme
tene maiestept/goedertierenthz/ende goet
heyt dis eewighen gods sone: die hem om
onsen wille so seer verootmoedichde datti
alsso onse menschept ende cranckheyt aen
nam. om die bouen die ingelijcke nature
te verheffene Hoe hi eenich god sijnde be
gheerde menschte te worderie. om hz de mẽ
sche soude god ghemaect sijn eñ sijnder goe
den deelachtich Ende aenmerct hoe hz de
scepper alõ dinghen/ de moedere sciep eñ
verhoos. die hem outfaen ende baren sou
de/ende den tijt ende de plaetse/wãneer en
daer hi soude gheboren worden Eñ de hee
re van allen dinghen begheerde te sine so
arm eñ so verworpen: om õs rijc te makẽ
eñ bouen den iperialen hemel te vheffene
Bouen desen contempleert desgelike van
der toekrouwen vã teeder ionchz hoe dye
moedre eñ maget es Hoe si hout eñ võact
in haren scoot eñ in haren lieflijcken han
den/den genen die de hemelen noch de eer
de nz omvãgen en moghen Hoe si den ge
nen te zupgen eñ onderhoudige geeft. dye
alle din gen onderhout eñ voedt die inden
hemel/indẽ eerden/indẽ zee/eñ inden riuierẽ
sijn Hoe si wẽdelt eñ dect in snoodẽ doechẽ
den genen die alle dingen dect eñ scoonhz
geeft: den ingelen nz glorien: den hemelẽ
met scoonhedẽ nz sterren/met sonne ende
met mane: den menscen met natuerliken
giften/perfectien eñ gracien: den vogelen
veren/pennen/eñ plumen: den dierẽ hair
eñ wolle: den visscen vimmen scellen eñ
sculpen: den bergẽ/houelen/veiden/vallei
en/beẽden/boomen eñ plãten/nz scoonen
crupden/bloemen eñ vruchtẽ Querpeyst
ooc hoe hi indẽ cribben onõ thop geleit was
welck kint den ingelen indẽ hemel glorie
geeft Hoe hi in dese seer arme plaetse bup
ten alle menscen was vã grote menichte
der ingelen aenbeet/gedient eñ verselscapt
Hoe hi indẽ cribben liggende de drie conin
gen in orientẽ vlichte Do suldi siẽ hoe veel
vsmaethedẽ eñ cõfugien de gene werdich
zij die õdanckbaer zij vã so vele õtallike wel
dadẽ ¶ Dese geboerte des sone gods was
gepropheteert doir den prophete ysaias it
ir. ca. daer hi sept Een clepn kit es õs gebo
ren eñ een sone es õs gegeuen. Doer den
prophete baruth int õde ca. daer hi seit In
der eerden was hi gesien eñ conuersceerde
metten menscen Eñ in veel anõ deelen der
heyliger scriftueren ¶ In dese baringe eñ
geboerte en quã geen vroevrouwe: maer
de maghet baerde dat kint alleene/ac bat
dat eñ nam hz in haren armen ende ghaf

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

hem daer haer maechdelijcke borstkēs te
zupghene ¶ Vander manieren hoe dz kīt
geboren mocht worden sonder ppne ende
corruptie vander moedre: sal ghesept wor
den als wi screuen sullen in die verrijsnes-
se hoe dat lichaem des gesontmakers wt
den graue quam: dat graf ghesloten ende
toe gezegelt blijuende ¶ Ende daer sal gesept
worden hoe de dupuele/die alle natuerlijc
ke dingen weet: niet en wiste noch en bekī
de dat baren van deser maghet ende ock
veel andere misterien aengaende den kīn
de iheſu ¶ Dit kint screpde gheliic andō kīn
deren alst geboren wort: ende de maget nāt
in haren armen ende aēbedet/ende vesch-
ste dat in doecken gheliick men ander kīn
deren veschst als si geboren sijn ¶ Mer wāt
de doecken snoode ende weinich warē gaf
si hem haer maechdelijcke borsten te zup-
ghene ende lept inder crebben daer dezele
ende dosse hop wt aten: om dat gheen cou-
de hebben en soude ¶ Ende die voernoemde
beesten lieten haer eten/eñ vallende op hē
knien aenbaden si dat kint ¶ Hier sullen
wi contempleren/hoe groot dat de armoe
de ende de ootmoedichept des gheſontma
kers was: die/al was hi/de scheppere en-
de de gheſontmakere der werelt: doen hi
geboren sonde worden geen hups en vōt
om sijn moeder ende ioseph te rusten daer
hi geboren soude worden ¶ Ock sullen wp
ten seluen aenmercken/sine ende sijndere
moēde armoede: die doen hi geboren was
ghevesicht was in armen snooden doecke
van clepnder werden: ende in allen dingē
was hi altijt arm ende ootmoedich om ōs
rijcke te maken ende bouen de hemelē te
verheffene ¶ Daerō en sullen wi de armoe-
de niet versmaden noch verachten/dpe de
heere der werelt so seere beminde/te vredē
sijnde met den staet/met die onderhoudin

ge ende metter plaetsen/die ons de gesont
maker belieft te verleenē ¶ Bouen dezē sul-
len wi mercken hoe veel confusien ende ū
doemenessen si weerdich sijn sullen die dē
gesontmakere oft sine ghebenedide moeō
blasphemeren ende loochenē: als de stom-
me beesten/den osse ende dē ezele hen hop
lieten te etene ende aenbaden hem ¶ Ten sel
uen moghen wi ooc considereren: wat de
maghet dincken mochte doen si den gods
sone ende den haren houdende was in ha
re handen ende gheen tamelijcke doecke
en hadde noch genoech om hem te vesthe
ne dat hi gheen coude hebben en sonde: en
de hem legghen moeste inder crebbē dair
dosse ende dezele hop wt aten om datti geē
coude hebben en soude ¶ Wie sou de blijscap
der maghet moghen dincken/siende ende
in haren handen houdende dē gods sone
ende hem haer zupuerlijcke maechdelijc-
ke borstkens te zupghen gheuende eñ con
tēpleerde des kins ouer wtnemende scoo
ne aensichte bouen alle kinderen der wijf
uen lieflijcste: dwelck de hepligbe ingelen
begheren te siene ende te contemplerene:
ende alle de propheten/de coningen/ende
hepligben begheerden dat te siene vandē
beghinsele der werelt ¶ Van deser hepliger
negocien souden wi so vele dingen mogē
pepsen ende contempleren: dat geen pen-
ne en soude mogen screuen noch geen ton
ghe en soude mogen spreken. ¶ De hepligе
man ioseph aenbadt ock dat suete kinde-
ken/ ende de heiligbe inghelen aenbadent
suetelijcken singende eñ gode louende die
dat ghesonden hadde om de werelt te ver
lossene.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

¶Vanden wonderen die inder geboerte des gheſontmakers gheſchieden Ca.xiij.

In deſer ſelver hueren der gheboerte des gheſontmakers gheſcieden veel groote wonderlijcke teekenen in̄ werelt principalijcken achte ¶Deerste was dat ter middernacht inde ſtadt van bethleem ende alle de werelt dore ſo grooten claerhz was in die huere ſijnder gheboerten gelijc des middaechs als de zō̄e ſeer claer ende licht ſcinende es ¶Dat tweede was.dat met deſe ſeer groote claerhz in deſer nacht alle de ghene ſtorven dye metter ſonden teghen der natueren beſmet waren

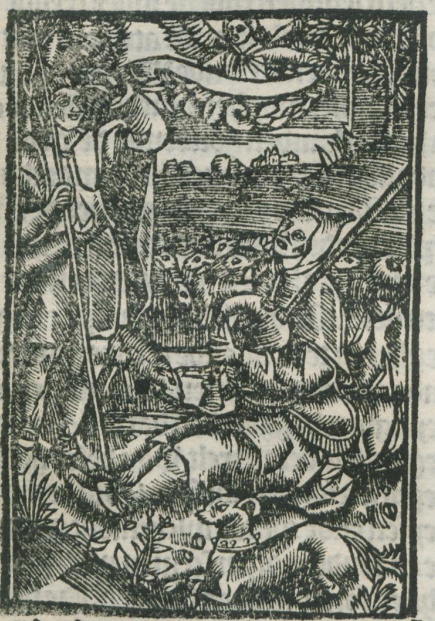

¶Dat derde was:dat zekeren herderē die hen beeſten verwaerden omtrent der ſtat van nazareth een ingele met grooter clairhept oppenbaerde/tot hen ſegghende:hoe hi hen grote bliſcap bootſcaepte:ende hoe hi hen de wete dede dat de gheſontmaker der werelt gheboren was:hen teenen licteekene ſeggende:datſi dat kint ſouden ghevelcht vinden ligghende inder cribbē. En de diewile dat deſe ingele metten herderkens aldus ſprekende was.oppenbaerde daer een groote menichte der ingheleſin ghende Glorie ſi gode inden hoochedē:eñ inder eerden peps den menſchen van goeden wille Ende terſtont in dier hueren lieten de herderkens hen beeſten eñ quamē met grooter haeſten totter ſtadt van bethleem:daer ſi dat kint inder cribben vondē ligghende:dwelck ſi doer de godlijke reuelacie kinden.bekinnende dat dat ſelue kīt de gheſontmakere der werlt was:eñ aenbaden dat ende keerden wederom tot hen beeſten Ende ſi verwonderdē hen alle vā den genen dat de herdekens ſepden Ende de maghet maria onthiel alle deſe dingen in haerder herten/ende cōtempleerde die met grooter nerſtichept ¶Tvierde was:dz den drie coninghen in orienten openbaerde een ſeer merckelijcke nieuwe ſterre vā grooter claerhz:die nopt te voren gheſien en was:die hen bewees ende openbaerde de gheboerte des geſontmakers. In welke ſterre(ghelijc triſoſtimus beſcrijft)een

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

kint was met een cruyce int hooft
¶ Dat vijfste was: dat inde stat van rome des middaghes: openbaerde omtrent der sonnē/de sonne seere claer scinende: eenen gouden rinck: ende inde middel des rincx een seer schoone maechdelike ioffrouwe met een kint in haren armen Dwelc sibilla sach eñ thoondet den keyser octauiano. Ende de maniere vā desen was dat de keiser octouianus mits sine eelheit eñ goet regement den senatoren eñ den volcke so behaechde: dat si hem begeerden te aenbedē als god ¶ Maer hi (mits sine groote wijsheyt ende discretie bekinnende dattī eē sterflijc mensce was) wepgherde dese eere ende te ontsane eenen sterflijcken naem Eñ alsoe hi vanden senatoren ende vanden volcke desen aengaende vlocht was. soe ōtbootti de prophetisse sibilla: om datsi met groote nerstichz gebeden eñ deuocien ondersoeken soude of in eeniger tijt eenich grooter mensce soude geboren worden De welcke inde camere des keysers alleene sijnde cōtemplerende eñ onsen heere biddende dat hi haer in deser twijffelinghen verlichten wilde So sach si des middaechs inden dage der geboerten des ghesontmakers/de locht claer sijnde ende de sonne seer scoone scinende eñ blinckende/omtrēt der sonnē enē gouden ric indē welcken een seer scoō ioffrouwe was een seere scoon kint in haren scoot houdende Doen riep si den keisere dien si dat gesichte wees tot hem seggēde Dat kint es meerdere dan ghi eñ tes alle der werelt heere ende ghesontmakere: ende de maechdelijcke ioffrouwe es sine moedre: daerō aenbeet dat. Eñ de keysere hoorde een stemme die sepde: Hier es den outaer des hemels/aēbeet hem Eñ de keyser offerde wierooch met grooter deuocie eñ noemde dese camere Ara celi: eñ hiet al tijt also Ende woert nv gheheeten Sancta maria de ara celi: gelijck dat te rome blijct
¶ Dat seste was: dat te rome daer de kercke sancta maria transliberi nv staet openbaerde ende haer ontploock een fontepne daer alle dien dach olye wt vloepde tot inden tyberе Ende noch op dese huere staet inde voernoēde kercke de plaetse daer de voersepde olye wtquam. Dit beteekende de onghemetene ouervloedichept der ontfermherticheit: die dat kint dat in diē dach geboren was: der werelt brochte ¶ Dat seuenste was: dat te roome eenen wonderlijcken tempel stont: die geheeten was dē tempel van pepse Ende om dat de romepnen ghehoort hadden/doer de antwoerde van haren goden/dat desen tempele nemmermeer vallen en soude noch gemineert worden voer dat een maecht baren soude Ende om datsi dit onmogelijt achten: hielen si inde poerten des tempels eenē titel staende die sepde Dit es den tempele des eewigen peys. Den welcken inder nacht dat de gesontmakere geboren was/bedoruen woert ende ter neer ghewoipen ter eerden ¶ Dat achste was: dat in spaengnien (ghelijc sint thomas in dat derde deel sept ende andere in orienten) drie sonnen openbaerden: de welcke hen tsamen met malckanderen vereenichden eñ een sonne woorden Om te bewisen in eenen persoon cristi drievoldighe substancie: te weten/godhz siele/ende lichaem. Item inden nacht der gheboerten des ghesontmakers bloepdē de wijngaerden engadi: dat es eenē berch in iudeen in dat lāt ende lote des geslechs van iuda: daer hem dauid borchde doē hp voer saul vliedende was: daer in dper tijt de balseme wies Ende veel ander wonderen ghescieden in dier nacht ende in dien daghe inder werelt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

¶Vander besnidenessen cristi Ca.xiiij

NAerna inden achsten dach wort dat kint besneden ende Jhesus gheheeten/dats te segghene gesontmaker. Welcken naem hem de maghet maria noch ioseph niet en ghauen Maer de inghel had de hem dien ghegeuen eer hi ontfaen was Hier begholte de gesontmakere sijn bloet te storten om onse verlossinghe Ende cristus begheerde besneden te sine om veel saken ¶Ten eersten om in dien te bewisene de waerachtichept der menschelijcker natueren ende dat hi waerachtich mensche was ¶Ten tweden:om de besnidenesse te approberē die god tanderen tidē in gestelt hadde ¶Ten derden:om te approberen dz hi van abrahams ghesleghte was:diē god de besnidenesse ghegheuen ende geboden hadde in een teeken van gheloue:dat vā sijn ghesleghte dalen ende gheboren soude wordē de messias ¶Ten vierden om dz de ioden gheen oorsake hebben en souden hē niet te ontsane/gelijc si ghehat souden hebben hadde hi niet besneden gheweest ¶Tē vijfsten:om ons te gheuene ende te bewijsene een exempele der onderdanicheit om de wet te voldoene daer wi onder staen ¶Ten sesten om dat hi aengenomen hade de de gheliickenesse des sondegen lichaēs also in diē bewijsen soude die remedie mit der welcker men ghewoen was van diersonden ghesupuert te sine ¶Ten seuenstē om dat hi ontfaende ende volbringhende dat iog ende den last der wet ons verlossen soude vanden last ende dienstaftichept derselver ¶Tē achstē:om dat hi ons bewijsen soude hoe wi doir sine passie vā die outhz ō sondē verlost zijn Mer wi sullē wetē dat de ghesontmakere de besninesse ontfinc ider tijt dat de wet mopses duerde ende twas sijn ghebot:ende ooch datti niet verbondē en was die te onderhoudē:want hi de heere der wet was ende gheen subiect derselver wet en was.nochtans begeerde hi die tonderhoudene ende te voldoene:om ons exempele der onderdanichept te gheuene ende om de oorsake der ioden te benemen Om dat wi inden tijt der wet van gratiē de ghene dootlijcken sondeghen die de besninesse ontfanghen Want inder doot cristi waren vervult ende teseerden alle de offeren/sacrificiē/ceremonien/ende gebodē der ouder wet.ende de nieuwe wet der gracien beghonste ende wi hebben van cristo te imiterene de besninesse niet te ontsane:maer wi sullen onderhouden ende volbringhen de dinghen die inden gebode ende de bevele der wet sijn in onser tijt als hi ōs verbont der wet van gracien die te onderhoudene ¶Aengaende den name sullē wi weten dat de namen der dinghen hebben te responderene den proprietepten derselver dinghen Ende de namen die eenigen

persoone godlijcken in gheskelt sijn: beteekenen altijt eenighe ghiften der gracien: godlijcken in dien ghegheuen. Mits den welcken om dat doer cristus alle menscen salich ghemaect waren eñ ghebenedijt. so was hem doer den inghelen den naem ihesus ghegheuen: dats te seggghene ghesontmakere Ende dat was doer den inghel te voren ghebootscapt der maget maria ende ioseph: eer sí hem den naem gauen Boven desen waert doir den prophete ysaias gepropheteert int seuenste. ca. daer hi sept Siet de maghet sal ontfaen eñ baren enē sone. ende sinen name sal gheheeten worden emanuel: dats te seggghene/god/mensche/ende ghesontmakere Ende doer ysaias int. xxvi. capittele: daer hi sept. Uwen naem ende v memoriael sal sijn de begeerte der sielen ende mijn siele sal v begeren inder nacht ende minen gheest in mynen inghewanne

Hoe de drie coninghen wt orienten quamen den ghesontmakere aenbeden Capittele. xv

Ende de voernoemde drie coninghen magi gheheeten nader talen vā siriën also als sí de voernoemde sterre sagen/verlicht sijnde doer den heyligen gheest/bekinden dat de ghesontmaker der werlt gheboren was: dwelck de voernoēde sterre bewees Ende sí bereiden hen om wt hē lant te repsene ende te comen beghiftē eñ aenbedē desen nieuwē geborē coninc messias. Eñ die voernoēde sterre die bewees dat de ghesontmakere geboren was/ginc altijt voer henlien/henlieden den wech wisende aldaer sí gaē moesten/altijt voer hē in alle weghen gaende tot datsí inde stadt van iherusalem quamen Ende terstōt mz dien datsí inder stadt ghingen verloren sí de selue sterre ende meenende dat de voernoimde messias inder stadt van iherusalē ware/so bestonden sí te vraghen. waer de nieuwe geboren coninck ware/seggghen de hoe sí sijn sterre in orienten ghesien hadden eñ datsí hem quamen aenbeden Doē was de coninck herodes (want hi doen tertijt in iherusalē regneerde voer die romeynen) ende alle de stadt van iherusalem mz hem seere verstoorbeert Ende de voernoimde coninc herodes dede vergaderen de prīcen der prepesteren ende de gheleerde des volcx: ende vraechde hen waer de coninck messias geboren soude worden/na wtwysen der heyliger scriftueren. De welcke āt woerden/dat hi geboren soude worden in die stat van bethleem/ghelijc dat teender prophetien ghescreuen was doer den prophete michcas in dat vijfste capittele Doē ondervraechde de coninck herodes de drie coninghen secretelijcken eñ informeerde

hem gheheelijcken vanden tijt wanneer ende hoe hen de voernoemde sterre gheopenbaert/gelept ende tot iherusalē bracht hadde:ende sant die totter stadt van bethleem:dwelc twee milen van daer was:hē lieden segghende Gaet ende vraecht nerstelijcken na dit kint dat gheboren es:ende als ghi dat vonden hebt so comt wedetomme tot mi:op dat ick dat mach gaen aēbeden Mer dit sepde hi wt loosheē bedriechlijcheden om dit kint te vinden ende te doodene Na desen woerden sijn de voernoemde coninghen van herodes gheschepden: ende doen si bupten iherusalem quamen. so oppenbaerde hen de selue sterre die si in orienten ghesien hadden doen de ghesontmakere geboren was.die hen tot iherusalem ghelept ende brocht hadde Ende doin si de sterre sagen waren si seer blide:ende haer volghende quamen si opten dertiensten dach/na de gheboerte des gesontmakers/te betleem/ten huise daer dat kint geboren was Doen ghinghen die drie coninghen int huys:daer si dat kint in sijndere moedere armen vonden Ende verlicht zijn de doer den heplighen gheest: bekinden si dat dit kint de coninc messias was. dwelc hen de voernoemde sterre bewesen hadde ende aenbaden dat kint:een ieghelijc van henlieden hem offerende dese navolgēde drie dinghen Gout/om datti coninc was Wierooch/om datti god was Mprre om dat hi een sterffelijck menschе mas. Ende nopt meer en verthoonde haer de voersepde sterre

¶Waerom dat sinte matheus seit dz de gesontmakere in bethleem gheboren was Ca.xvi.

HEngaende den ghenen dat voerseit es ghesciet veel twijffelingen Ten eersten:waerom dat sinte matheus in zijn

der euangelien mencie maect vandie ghe boerte des ghesontmakers hoe hi in bethleem gheboren was Hierop segghen wp dat de principale mepninge van sinte matheus int beghinsele van synder euangelien was te approberene dat ihesus was de messias den ioden beloeft pnder wet en de doer de propheten.cristo toeschickende de dinghen die inder wet doer de propheten vanden messias geseit waren.dē welcken beloeft was dat hi van een zekere ghe slechte comē soude:te wetene:van abrahā ende van dauid. Ende om dat de scriftue re gheseit hadde doer den prophete ysaias int seuensste capittele Dat ihesus van eender maghet soude gheboren worden ende emanuel gheheeten.dats te segghen/ghesontmakere Ende om dat gheprophetеert was doer den prophete micheas/it vijfste capittele.Dat de ghesontmakere in bethleem soude gheboren worden/bewijst sinte matheus dat hi in bethleem geboren es om dat blijcken soude dat hi de messias es Item hi sepde dat cristus gheboren soude worden inden tijt des conincx herodes:om te approberen dat ihesus de messias was Want ghelijck de heplighe scriftuere dat geslechte bewijst:van dwelcke de messias soude gheboren worden:also bewijst si dē tijt ende de plaetse daer ihesus soude geboren worden Want iacob sijn kinderen gebenedіende/propheteerde vanden messias dat hi comen soude vanden gheslechte van iuda:seggende dat den gheslechte vā iuda den coninclijcken ceptere noch heerscapie niet benomen en soude worden:tot dat messias quame Inden welcken hp bewees dat de messias soude gheboren worden in dat inde der regnacien der ioden:en de dat voer de gheboerte des messias den ceptre ende de coninclijcke heerscapie den

geslechte van iuda niet en mochten geheelijcken benomen worde. Ende in desen bewees de gheboerte des gesontmakers vervult te sine Om deswille dat doe tertijt herodes regneerde die geen iode en was vā gheslechte Want sijn vade antipater was een pdumiaen ende bekeert heyden totter poetscap Ende dese herodes was sijn sone Mids den welcken blijct dat waer was dat de coninclijcke heerscapie ende regnacie der ioden doen te nieute moeste sijn/als de messias gheboren soude sijn:ende nv eer gheliick de voirnoemde prophecie inhout Ende ooc waren altijt voer desen voernoē den herodes/ de regierders der ioden van haren gheslechte Dese herodes was deerste wtlandere oft vremde die ouer hem regneerde:ende cristus worde gheboren in dz beghinsele van herodes regnacie. Maer doen en was noch niet geheelijc den conincklijcken ceptere ende heerschappe der poden benomen. Want prcanus doen noch leefde die douerste priestre was ende was in twiste met sinen broedere aristobolo en de hen en was ooc nv geheelijck benomen dat rijcke.ende herodes bediēdet doer tgebot eñ auctoritept der romepnen Ooc leefder noch een kīt vāden voernoēden ouersten priestere geboren.diwelc hint alle dpe van pfrael hoopten dz regnacie hebbē sou Aldus schijnt dat herodes dat rijcke voer dz kint hiel ende hadde eene sine sustere te wine:ende voedet op gheliic als eens coninc sone die regneren soude eñ dat dede hi valscelijcken.want hi dat verdeant Eñ dit kīt doot sijnde vergint geheelikē den ceptre ende coninclijcke regnacie van pfrael.sonder hope eenen coninc van vā hen geslechte hebbene Eñ aldus was herodes int rijcke gestelt ende begost epgentliken te regerene Eñ also worde cristus int beginsel vā herodes rijcke gheboren:eñ een wepnich tijts na de gheboerte cristi tesceerde geheelijcken dat rijcke ende de coninclijcke heerscapie der ioden

¶ Wt wat lande dat de drie coningen quamen den gesontmaker aenbeden Ca.xvij

Nder es twijffele wt wat lande dz de drie coningen quamen cristum aēbeden Daerop antwoert den text der heyligher euangelien datsi quamen wt orienten Mer om dat te verstane sullen wi weten:datmen orienten in twee manierē verstaet. Te wetene absolute ende respectiue Absoluptelijcken wort dat eerste bewoenlijck deel der eerden daer de sonne opgaet of gheboren wort/orienten geheeten Ende dats dlant van indien:dwelck deerste deel der bewoenliker eerden es Inder andē manieren wort orienten respectiue geheeten Eñ in deser manieren seggen wi te sine eē orientiale plaetse in respect der andē als dese meer naerder of bi es der plaetsen daer de sonne opgaet eñ so mach geseit worden iegelijcke plaetse/die naest bi es der plaetsen oft deele daer de sonne opgaet/orientale aenghesien de ghene dpe nv soe bi en es Eñ alsoe seggen wi redeliken dat dese drie coningen wtē lande vā mesopotaniē waren eñ vanden moabiten Dit blijct:want dese coninghen waren(na de gemepne opinie der latijnscer doctoren)vā balaams geslechte eñ afcomste Dwelc onder de heydenen een vermaert prophete was:die gepropheteert hadde.dz een sterre van iacop soude gheboren worden:eñ riet voltomeliken den ghenen die van hem dalende waren eñ vā sijn gheslechte:datsi met groter nerstichz waernemen souden de gheboerte vā dese sterre.wāt dat een teekē sijn soude vā die geboerte des gesontmakers der werelt Eñ alsoe(gelijc eenige schriuen)stelden

ſi twelef perſoonen die ghestadelijck bi be
hoorden met groote nerstychept waecten
ende verwachten/opten berch vitorial/de
gheboerte van dese sterre. Welcke sterre
haer openbaerde als cristus geborē wort.
de welck si saghen:ende bekinden doer de
selue nieuwichept ende doer de claerhept
ende schoonhept van dese sterre:ende doer
de godlijcke reuelacie/dat de selue was en
de dat si de gheboerte des ghesontmakers
bereekende Doen berepden hen dese drye
coninghen om te comen aenbeden desen
coninck messias nieuwelinghe ghebozen
De welcke wel comen mochten tot beth-
leem binnen derthien daghen oft min/ge
lijck dat blijct bider spacien des lants van
daer balaam was ende dese drie conpngē
totten lande van belofften ende tot iheru sa
lem Dwelcke blijct:want balaam leuede
int inde van mesopotanie ende der moabi-
ten lant. Ghelijck dat blijct int boeck van
haerder doot int.xxij.eñ.xxiij.capittel. En
de dat lant daer balaam woende wort ge-
heeten dat lant van orienten/ghelijck dat
int voirsepde boeck blijct in dat.xxiij.capit
tele Ende want dese drie coninghen vā ba
laams ghesleehte/vanden lande quamen
daer balaam leefde.so worde ghesept dat si
wt orienten quamen/Dit blijckt want ia
cop leefde in mesopotanien inder stat na-
zor gheheeten(ghelijck dat ghescreuē staet
genesis int.xxix.ca)als hi van linen sweer
labam vloot ende totten berch galad quā
dwelck int lant van belofften es/omtrēt de
slupuie iordane Van die voernoemde stat
nazor totten selue berch galaad machmē
gaen in vier daghen Want labam quam
in seuen daghen vander plaetsen daer hp
syn scapen huedende was/totten berghe
galaad/ghelijc dat blijct Genesis/int.xxx
capittele Ende de plaetse daer hi syn scapē
wachte was drie dachrepsen vanden seue
nen die labam ghinck vanō plaetsen daer
hi syn scapen wachte:bleuen vier dachrei
sen vander stat nazor/die in mesopotanie
was totten berghe galaad Dwelck es int
lant van belofften ōtrent der iordanen Dā
den welcken tot iherusalem ten meesten
syn mach.xviij.milen Ende aldus moch-
ten de drie coningen wel comen van harē
lande/binnen derthien daghen ende min/
den messias aenbeden die in bethleem ge-
bozen was.

¶Waerom dat de drie coningen inde stat
van iherusalem ghynghen als onse lieue
heere in bethleem ghebozen was Ca.xviij

Enige mochten twijffelen waerom
dat dese drie coninghen ghingen inō
stadt van iherusalem na dien dat de conic
messias dien si quamen aenbeden ghebo
ren was inder stadt van bethleem Wi seg
ghen dat dit geschiede doer de godlijcke ger
denancie om vele saken. ¶Deerste:om dz
hen de sterre diese gheleide tot iherusalem
brochte/midts den welcken si inder stadt
gaen moesten Ende inō stat gaende borch
haer de sterre als dat lise niet en sagē:dair
om meenden si dat de coninck messias diē
si quamen aenbeden die gebozen was/ge
weest hadde in iherusalem die een coninc
lijcke stadt was:ende vraechden Waer es
de coninck der ioden die nieuwelinge ghe
bozen es Te wetene in welcke strate ende
in welck huys ¶De twede sake was.wāt
iherusalem een coninclijcke stadt was.so
ghelijctet wel dat dat kint messias dair ge
bozen ware:ende midts dien vraechden si
in welcke strate ende in welck huys dat
was ¶De derde sake was:om dat si daer
aldereerst ende zekerlijcste weten mochtē
de plaetse daer dat kint ihesus ghebozen
was:midts dat daer de priesteren ende de

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

wijse der ioden reũdeerden: de welcke alõ best mochten de waerheyt van dese gelcie denesse verzekeren ¶ De vierde prin cipale sake was: om dat de gheboerte vãden messias ghecondicht eñ geopenbaert sijn soude in iheruſalem ende dat de podẽ geen excusacie hebben en souden dat sĳ de geboerte ende de comste des messias niet en wisten ende oock om dat de ongelooup ghe poden/doer de nerstichept ende stude ringhe der drie coninghen/ ghecon dempneert sijn souden ¶ De vijfste was: om dz also gheprophecteert was van iheruſalem doer den prophete plalas int. lx. capittele: daer hi scrijft. Tvolck wandelde in v licht ende de coningen inden wedersciju uwer geboerten Ende inden. xxi. psalm: daer hi sept De coninghen van arabiẽ ende van saba brochtẽ giften ic ¶ De seste sake was om dat cristus niet gheboren en was om alleenlijcken de ioden salich te mahẽ. mer alle tvolck der werlt: aldus moeste sijn ge boerte gheopenbaert worden den iodẽ en de den heydenen Dese drie coninghen wa ren heydenen: ende waren (ghelijc sint au gustijn sept) deerste ende dbeghinsele van den heydenen die tot cristum bekeerdẽ en de leerden tgheloone ende de deuocie die de bekeerde heydenẽ ten geloone cristi stõ den te houdẽ Ende om dat iheruſalem in de mpoden van dat bewoenlijcke eertrijc he der werelt stont. so waert betamelijckẽ dat dair de gheboerte des ghesontmakers geopenbaert worde op dat van dair de ki nesse sijnder geboerten comen soude ouer alle iudeen ende alle de werelt doze ¶ Ten seuensten was dit betamelijcken om dee re cristi: te weten Dat wetende de ghesont makere geboren te sine in een arm huise ken de drie coninghen quamen aenbeden ende offerande gheuende: dwelcke oppen bairlijck bewees dat dit kint de gesontma ker was: den welcken oock de sterren diẽ den: ende dese waren cristus groote ere ¶ Ten achsten was dit bequame om de vi herthept der ioden te verwinnen/te wetẽ/ dat drie coninghen wt orienten cristũ quamen aenbeden ende inder stadt van iheru salem oppenbaerlijcken vaechden na de plaetse dair hi gheboren was: midts den welcken de poden dat npet ontkinnen en mochten noch gheẽderande excusacie heb ben en mochten waert dat si hem npet en versochten oft als si hem namaels hoordẽ preecken in hem niet en gheloofden Ende dese coninghen en quamen geenen conic verloecken noch aenbedẽ die na de manie re der menschen regneerde. Maer eenen coninck die alle andere coninghen te bonẽ ghinck ende god was Want si saghen dat de sterre voer hen ghinc ende hen ghelep de om desen conpnck te wisene. om dat de sterren den menschen niet en dienen. mer si dienen god. Ende daeromme sepden si. Waer es de nieuwe gheboene conine der poden

¶ Wat sterre dat was die de drie conpngẽ ghelepde: ende hoe si haer ruerde: eñ wpe haer sien mochte Ca. xix.

AEngaende dese sterre die de drie co ninghen ghelepde: segghen wp dat gheenderande sterre dis hemels en was/ noch gheene comete Maer twas een ster re godlijcken bouen naturẽ gheformeert inde neder locht naest der eerdẽ Eñ twas een tsamen druckinghe ende een ront lich aem doer de godlijcke cracht gheformeert vanden vaporen ende vander locht seere tap en dicke/eñ seere claer blinckẽde Welc ke sterre (ghelijck de heylighe doctorẽ segh ghen) midts haer ouergroote schoonhept ende licht openbaerlijcken bewees te sine

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

een teeken van seer grooten dinghē Ende die ghene diese saghen mochten lichtelijc- ken bekinnen dat een godlijck teekē was dat alle de natueren te bouen ghinck Vā- der beruerten deser sterren seggen wi/dz si haer beruerde ende voertghinc na de be quame beruerīnge der drie coninghen/te weten Als si stille bleuen.so stont si ooc stil- le Als si gaen wilden so bestōt si ooc voerts te gaen Als si herberchdē.so bleef si staēde Ende vanō tijt dat si hen in orienten open- baerde·so en was si hen nopt verborghen Maer verthoonde haer altijt ende als de drie coninghen in eenighe plaetse of huys bleuen.so bleef die sterre bouen die plaetse oft huys stille staende daer si waren Ende als si begeerden te repsen so ruerde si hair ende quam voer henlieden/hen den wech wisende. Oock segghen wp bouen desen als haer dese sterre verthoonde om de ge- boerte cristi te bewisene die de ghesontma kere van alle der werlt was.so en mochtē haer niet alleene sien de drie coningē.mer oock veel ander mensen.ende also bekin- den veel mensen de gheboerte cristi. wāt dat ghesciede tot sijnder glorien:ende was gelijckende de collompne vander wolckē die de kindren van prahel inder woestinē ghelepde:de welcke alle den volcke van pr rahel verlichte Ende dese sterre was vā ee nighen inghel beweecht ende beruert/na datter beweghinghen der selver drie coni ghen bequame was/tot dat si inder stadt van iherusalem quamen

¶ Vander turbatien van herodes eñ van iherusalem als de coninghen binnen iheru- salē quamen ende hoe dat drie herodes waren Ca.xx

Ende als dese drie coninghen binnen der stadt van iherusalem quamē en de openbaerlijcken praechden waer dz de nieuwe gheborene coninck der iodē was: affirmerende dat hi geboren was:dat si sijn sterre ghesien hadden ende dat si hem qua men aenbedē Do liep de nieumare terstōt doer de stadt van iherusalen ende quā ter kinnessen des coninc herodes:de welcke dat hoorende seer verwondert was.vreezē de dat rijcke te verliesene.want hi een vrēt wtlandere was.ende dese nieuwe geborē coninc messias was vanden geslechte der ioden ende met grooter begeerten vā hen verbept ende begheert ¶ Ten andrē was hi verstoorbeert om de groote excellentheit des gheborenen coninc de welcke van de aldere grootste excellenthept was/na wt wisen der teekenen die in sijnder gheboer ten ghesciet waren ¶ Ten derden verstoor- beerde hem herodes siende de excellenthz van desen drie coninghen die van so verre quamen om hem te aenbeden/meenende dat veel andere also doen souden ende dat die alle tsamen desen coninck der ioden gō stich ende ghehulpich sijn souden:ende te- ghen hem ¶ Ten vierden was hi verstoor beert:om dat mits desen de hemelsche eer werdichz cristi vertoont was Wāt alle mē scelijcke macht(gelijc sinte gregorius seit) es te nieute ghedaen ende geconfondeert. als de hemelsche macht bekint es ¶ Ten vijfsten om te bewisene de rechteli- ke eerweerdichept ende moghentheit cris ti(ghelijc sint augustijn beschrijft)ende om te bewisene wat vanden rechterstoel ons heeren iheſu cristi sijn sal wanneer dat hy sal comen oerdeelē als nv de steērootse in de welcke hi was de hooverdighe conpn- ghen veruaerde

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

¶Ten seuenstẽ om te bewisen de verwor
pinghe ende verdoemynghe des duuels die
verdreuen ende sijnẽ macht soude berooft
worden doer dit kint. Waer af (na dat sint
leo schrijft) hem herodes hem niet so seer in
hem seluen en verstorbeerde als de duuel
hem inden coninc herodes verstorb eerde
Bouen desen was alle de stat van iherusa
lem met herodes verstorbeert/gelijc sinte
matheus beschrijft Ende desen aengaende
moghen wi segghen dat haer de heele stat
niet en verstorbeerde ¶Maer de princẽ der
priestren die tot herodes ghecomen warẽ
ende de heele stadt worde verstorbeert ghe
sept te sine. want tghene dat de princen eñ
de principale vanden stadt seyden: sepde mẽ
dat al de stat dede: als de gene die dr prince
pael deel van haer sijn Wi mogen ooc bo
uen desen segghen dat de stat verstorbeert
was/te wetene dat meeste deel van haer:
ende dats waerachtich aengaẽde den flat
teerders des coninc̃ die hen droeue ghela
ten van tghene daer hen de coninghen af
bedroeuen: ende van tghene hen blide ghe
laten daer de coningen af verbliden Noch
moghen wi bouen desen segghen dat alle
de stadt verstorbeert was. want niemant
en dorste hem blide ghelaten: al waert dat
hi in sijnder hertten blide was: want hero
des seer wreet was: Wi moghen ooc segg
ghen dat de poden niet en pepsden dat dpt
kint de conic̃ messias was dien si verbeidẽ
maer eenich andere vãden welckẽ hen ve
le oerloghen/staden/ende quaden comen
mochten: ende daerom verstorbeerdẽ si hẽ
wt vreesen Ten seluen machmen ooc segg
gen dat het volc niet verstorbeert en was:
om dat dese gheboerte vreesde oft ontsach.
¶Mer om dat si hen verwonderden eñ ver
uaerden van dese seer grote nieuwichept
gelijck als de grote nieuwichedẽ verwon

deringhen causeren ¶Men mach ooc segg
ghen dat de quade die dat meestedeel van
der stat warẽ verstorbeert warẽ: al waert
dat de rechtuerdeghe duechdelijcke men
scen hen verbliden ¶Aengaende desen he
rodes sullen wi weten dat de heylige scrif
tuere mencie maect vã drie herodes Dprs
te was dese vandẽ welckẽ sinte matheus
mencie maect datti deerste wtlandre was
die in iudeẽ regneerde. eñ antipater was
syn vadre die herodes scolomita gheheetẽ
worde Dese herodes antipaters sone dede
de onnosel kinderkens doodẽ/ meenende
cristum onderhenden also te doẽ dooden. en
de hi sterf die wile dat cristꝰ in egiptẽ was
De tweede was herodes de sone vã dien
dese was tetratha van galileen eñ hiet he
rodes antipa. Dese was de ghene die sinte
Jan baptisten gheuanghen hielt ende ont
hoofden dede (ghelijck sinte matheus be
schrijft int veerthienste capittel) dese bespot
te cristum ende cleeden in spotte met een
witte cleet ghelijch een sot opten goedẽ vri
dach De derde was herodes agrippa co
ninck vanden poden na de doot cristi Dese
doode den apostele sint iacop ende vinck
sinte peeteren om dien den ioden te leuerẽ
ghelijck dat inden wercken der apostelen
ghescreuen staet in dat twelefste capittele

¶Hoe de drie coninghen te bethleem qua
men: hoe si thesum kinden ende aenbeden
ende wat van die sterer ghescheide Capit
tele. xxi.

¶Ende daerna dese drie coningen wter
stadt van iherusalẽ comẽde opẽbaer
de haer te voorsepde sterre ende leede hen
tot bethleem daer cristus gheboren was

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Ende met dien dat de coningen te bethleẽ quamẽ bleef de sterre staende bouẽ thuys daer dat kint ihesus binnen was: als dat de coninghen openbaerlijcken bekpnden dat in dat huys was de coninc dien sy quamen soecken om te aenbedẽ Ende daerna en vertoonde hair de sterre niet meer Wãt sy en was niet meer nootelijck Maer ghe resolueert in deerste materie/dat was vaporen eñ locht/vanden welckẽ sy gemaect was De voirnoemde coninghen berepden hen ende ghinghen binnen int huys: daer sy dat kint ihesus vonden inde armẽ der maghet sijnder moeder In welc huys gheen coninclijcke chieratẽ en warẽ Wãt ihesus was in die armoede ende cranckheyt des vleesch na gheleghenthept sijnder out hept/ghelijck als de andere kinderen van dier outhept sijn:ende in armen doerkrẽs gheuelcht:in sulcker manieren datsy hem doer dmenschelijck verstant niet kunnẽ en mochten Maer sy kinden hem doer de inwendeghe ende godlijcke reuelacie/vlicht vanden hepligben gheest die hen hertten beruerde sterckelijken te gheloouen dat dese de gods sone was ende mensche gheboren inder tijt van dier maget dien in harẽ armẽ hiel Ende also was symeon vzekert doer den hepligben gheest die sijn herte beruerde doen hi ihesum inden tempel in sine handen ontfinck De hepligbe geest beruerde oock also dat hertte van anna der prophetissen mits den welcken sy dat bekẽ de ende openbaerlijcken den ioden binnẽ ther usalem sepde Item mẽ mach hier seg ghen dat inden aenschijte ende inden oogẽ des kints ihesus openbaerde eenich groot dinck ende werdichept die de menschelijcke maniere ende cracht te bouen ghinck: doer dwelcke dat blijcte dat dese de coninc messias was dien sy aenbeden souden Ende dit blijct.wãt cristus de somige tot vreesen beruert.ghelijc als hi dede doen hi mz gheesselen uten tempele verdreef de ghene die daer cochten ende vercochten: de tafelen der wisselaers omme worpende ende tgelt datter op lach verstroepende:ende sy vloden alle van grootere vruaerthept die sy hadden van dat ghesichte sijns veruaerlijcken aenschijns Alsoe waert ooch inder tijt van sijnder passien. want seggẽde totten poden/die hem sochten om te vãghen(ick bent)vielen sy achterwaerts oure ter eerden gheliic oft sy doode menschẽ geweest hadden Tot anderen tiden beruerde hi de hertten met liefden/ghelijck hi dede doen hi de apostelen riep:de welcke om eẽ woert dat hi sprack alle dinghen lieten en de hem na volchden Aldus mocht ooc sijn van dese drie coninghen ende vanden anderen gheloonighen hepdenen Ende also sy dat kint saghen:geloouende dat god en de messias was ider wet ende doer de propheten beloeft.boochden sy de knien deuotelijcken ter eerden of den heelen lichaem hem aenbedende Ende dit was eẽ godlijcke aenbedinghe. Want sy hem aenbeden als god Sy ontsloten hen scattẽ ende offerden cristo ghiften:de welcke sy wt haren lãde brocht hadden om hem te offeren Dese scatten die sy open deden machmen seggẽ dat waren de scrinen oft coffers inde welcke men de dinghen brochte die sy cristo offeren soudẽ Ende na datsy cristum aenbeet hadden.so offerde hem een iegelijcke drie dinghen te wetene Sout Mprre eñ Wierooch

Wat de maghet maria gheuoelde doen de drie coninghen dat kint quamen aenbe

den:ende vanden ghiften die si offerdē:en de hoe die beste et worden Ca.xxij.

IEmant mocht hier twijffelen doē de se coninghen quamen om cristum te aenbedē oft de maget vreesde voer harē so ne die vrēde mans siende met so grotten gereescap Hiertoe segghen wi:dat de maget wel wiste dat haer sone/god was/ghelijck si vanden inghele geinformeert was doē si hem ontfinc ende bekinde dat bi experiencien Want si hadde doer den heyligen gheest ontfanghen sonder corruptie ende sonder pine oft wee ghebaert: daer om en vreesde si niet al waertsake dat si hem aengaende groote dinghen sach Maer want si alle dingen niet en wiste die hē aengaen de toecomen mochten.so verwonderde si haer als si eenighe nieuwe dinghen sach. Also waert indeu tijt sijnder geboertē doē hem de herdekens des nachs quamen aē beden ende seyden hoe si de inghelen geseē hadden die hen de gheboerte des kins ghe boodscaept hadden Eñ men seit dat de ma ghet maria alle die woerden in haer herte conserueerde daerop peysende eñ naetlijc verwondert sijnde:peysde hoe dese dingē toequamen Ende doē symeon ende anna cristum inden temple kinnende gode loef den.seytmen dat maria sijn moeder ende ioseph hem verwonderden vanden dingē diemen van dat kint seyde Ende dese aen bedinghe was seer groot inde eere dat die gheschiede cristus aengaende Mits diē pst te gheloouene doen de maghet dit haestelij ken sach dat si hair verwondde Mer nz en vreesde noch en peysde eenich quaet Wāt ghelijck als god inden daghe der gheboer ten des kins de herdekens sont ofte inder nacht dat te aenbeden:ende de maget wis te dat dat gheschiede doer god. Also geloof de si oock nv dat dese coninghen van god gheseonden waren om sinen sone te aenbe den Maer tes wel gheloofliic dat haer de maget eenichsins scaemde inde tegewoer dicheyt der coninghen:want si eene ionge maghet van vijfthien iaren was ofte een weynich ondere:eene nieuwe moedre en de maghet ghegheuen ter godlijcken con templacien ende van alle menscelijcke cō uersatie verscepdē Ende aldus scude si en de scaemde haer van dat gesichte der mās bisondere van dat ghesichte der coningen met so grooten gereetscap:als de gene die seer oetmoedich arm/ende bupten haren lande was:in een woest huis daer si ands geen goet en hadde dan haren sone dat kint in armen doerkens gheuelcht. Mer tes te gelooueue dat dese coningen hare weer dichept kinnende haer eerden met die alō grootste eere die si doē mochten ende hair mz seer soetē woerden vtrooste na dz haer god vertrooste ende verheuen hadde mz so werdegen sone Ende na dat dese coningē. dat kint ende de moedere aenbeden.soe of ferden si die ghiften in een teeken van gro te eere/reuerencie/ende deuocie/ende een iegheliick van hen offerde gout/wieroock ende mprre/Dese ghiften waren heerlijc ende groot ghelijc dat betaemde der weer dicheit van desen coninck dien sise offerdē den welcken si als god aenbaden ¶ Eeni ghe segghen dat si dese drie dinghen offer den om dat de ghewoente der coninghen van arabien was Andere segghen dat dat gedaen was in bewijsenesse Want bi de sen bewesen si tghene dat si van cristo ghe loofden. Daeromme offerden sy ghout: dwelcke dat het alderbeste der metalen es ende betaempt der coninckliicker werdic hept.bewisende dat hi de conpnck der co upnghen ende de heere der heeren was.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Si offerden wierooc bewisende datti god
was: den welcken wieroock teender sacri
ficien gheoffert wort/ Ende si offerdē mpt
re: om te bewisene dat hi waerachtich mē
sche was ende datti sterven soude ende be
grauen wordē: om dat de mprre de doode
lichamen van corrupcien beschermde ¶ Mē
gaende desen scat ende den dinghen die de
coninghen der maget offerden machmē
seggen in eender manieren dat de maget
maria doer den heyligher gheest verlicht
synde/ bewisende de hooghe cracht haers
soens/ dese offerhanden niet alle en ōtfinc.
maer een luttele van ieghelijck van dien.
In een andere maniere machmen seggē/
dat de maghet maria alle dese offeranden
ontfinck vanden coninghen ende liet een
wepnich dinghen van dien om haer noot-
sakelijcheyt ende dandere verterende en
de corteliicken den armen menschen ghe
uende Ende dat blijct. want de rijcke offer
den inden tempel een lam ende een duiue
oft een torteldupue. Oft de ghene die arm
waren als dat si gheen lam gheofferen en
conden. die offerden een paer dupuen of eē
paer torteldupuen. Ende onse lieue vrou-
we doen si haren sone op den veertichsten
dach inden tempel offerde. so offerde si een
paer torteldupuen/ gelijck een arme vrou
we ende gheen lam

¶ Hoe de drie coninghen vlicht synde doir
den inghele: tot haren lande keerden doer
eenen anderen wech ende hoe wi die navol
ghen sullen Ca. xxiij.

Ende in dier selver nacht verthoonde
hem een inghele den voernoemden
drie coninghen inden slape ende beual hē
dat si niet weder keerden tot herodes En
de aldus vanden inghele onderwesen synn
de en keerden si niet weder tot iherusalem
maer keerden doer eenen anderen wech
tot haren lande van daer si comen waren
¶ Hier sullen wi exempel nemen ende wi
sullen den gheselschap aenbeden met
sint ian baptiste inden lichaem synes moe-
ders Item wi sullen hem aenbeden mettē
heyligher man sint ioseph ende mettē hei
ligher ingelen inden handen/ inden schoot/
inden armen ende op de borstkens synder
moedere Inder crebben metten osse ende
metten ezele Metten heyligher drie conin
ghen in synder moeder armen. Ende wp
sullen hem met henlieden offeren/ ghout/
wieroock ende mprre Te wetene/ ons ver
stant eñ onsen wille: dwelck dat beste deel
van ons es/ ghelijct gout dat beste der me
talen es: pooghende/ ghelijck de apostele
sept/ ten dienste dis gheselschaps dat de
sonde niet na en volghe. maer loochene en
de ghestelt worde onder den dienst ende on-
derdanichept dis gheselschaps: sterche
lijckelijcken ende claerliken houdende en
de gheloouende alle de dinghen des heyli
ghen geloofs Item wi sullen onsen wille
offeren loochenende alle onse begeerte en-
de wille. op dat in allen dingen eñ ouer al
gescie ende volbracht worde den wille des
heeren. ende dat hi in allen dingen worde
gheobedeert/ ghedient/ gheeert/ ende ghe-
loeft: metten apostel seggende Ic en leue
nv in niet. Want ic niet en ben de sondare
die ick eerst was Maer cristus leeft in mi
Te wetene/ de nieuwichept cristi blijckt in
mi Item wi sullen wperoock offeren/ Te
wetene dat wi so heyplichlijcken leuē sullē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

dat god daer bi ghedient worde ende onse euen kersten menschen ghesticht mits dē goeden naem die ouer onse naeste spreedē de es/ghelijc den ruecke des wieroocks dē ghenen die daer omtrent sijn Item wi sullen hem mprre offeren/ te weten/onsen lic haem/ende onse vleesch ghedoot/gecastijt ende van hem verdreuen alle de ghebrekē ende de vleeschelijcke ende de werelijcke begheerten Bouen desen sullen wi tot onsen lande keeren/dats inden hemele/doer eenen anderen wech ende niet doir den genen daer doer dat wi inde werelt coemen Want(ghelijc sint ian euangeliste sept)dē wech doer den welcken wi inde werelt comen es hoouerdichept dis leuens/scieloosthept der ooghen/wellustichеit des vleesch Ende alle dese latende.sullen wi wedē keeren tot onsen lande doer enen andrē wech dats doer ootmoedichept/ verachtynghe der werelt ende alle den dinghen die daer in sijn/dat vleesch pine gheuende/ōsen wille verlatende/van alle sondeghe werckē scepdende/ghelijck oft die onse niet en waren Item wi sullen weten/ghelijck als dese drie wise die den ghesontmaker quamē aenbeden/coninghen waren Desgelijcke sullen alle de gene die hem waerachtelijc aenbeden/coningen sijn/ende eewelijckē inden hemele regneren Ghelijc de gesontmakere selue sept doer sinte matheus int. xxv.capittele/sprekende vanden oerdeele: sept hi ghelijck hi tot den goeden menscen segghen sal Comt ghi ghebenedide mijns vaders ontfaet dat rijcke/te wetene de glorie voer nv ende eewelijcken:dpe v berept es gheweest vanden beghinsele der werlt Ende een ieghelijck duechdelijck menssce sal so perfectelijcken coninck sijn ghelijck ofti alleene dat rijcke besatel Want dat rijcke es de glorie ende salicz; die tsamē staet in dat wesen gods claerlijck te aenscouwē inden welcken deen den anderen npet beletten en can. Want een ieghelijck sal dat claerlijck aenscouwen na gheleghentheit sijnder gracien/verdiensten/ende licht der glorien hem ghegheuen

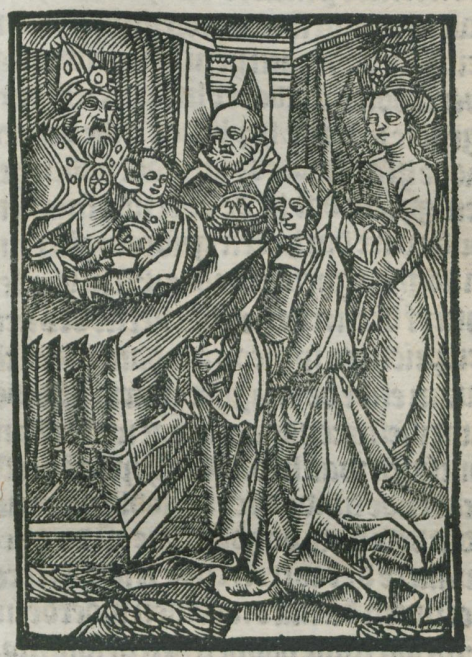

Hoe de maghet maria ende ioseph dat kint te iherusalem inden tempele offerdē ende vanden dinghen die daer ghescieden Ca.xxiiij

De maget maria ende ioseph bleuē inde voernoemde stadt van bethleē totten veertichsten dach nader gheboertē des gheselentmakers: doen dat kint nader wet soude ghepresenteert wordē inden tē-pele: ende ten veertichsten daghe quamen sī te ierusalem om dat inden tempele te offeren. Doen was in die selue stat een seer out/eerlijck/heplich/deuoet/rechtuerdich/godsvreesende priesters/die symeon hyet. De welcke altijt seer deuotelijcken onsen lieuen heer badt datti hem den gesontmaker verthoonē wilde eer hi storue. Eñ doet sijn groote deuocie/heplicheit ende begeerte/hadde hi antwoerde ghehadt vāden heilighen gheest: dat hi de doot niet smaken en soude voer dat hi den gesontmaker mit sinen ooghen ghesien hadde. Eñ in dier seluer huerē beruerde god dat hertte des heilighen priesters symeon als datti inden tē-pel quam ende de maghet maria offerde dat kint iheſus: ende als hi dat in sine handen ontfinck was hi vanden hepligē geest verlicht ende kinde doer de godlijcke reuelatie dat dese was de gods sone eñ de ghesontmakere der wereit ende sepde Heere nv laet uwen dienare na dinen woordē in peps: na dat mine ooghen den gesontmaker der wereit ghesien hebben die vā v gesonden es/ghelijck ghesept es dat ick niet en soude moghen steruen noch van desere wereit scepden tot dat ick met minen oogē ghesien hadde den messias ghesontmaker der wereit inder wet beloeft. Maer nv ick hem met minen oogen ghesien hebbe ende de beloste die ghi mi gedaen hebbet/volbracht es/laet mi met vreden wt deser wereit scepden. Ic Joseph ende de maget maria stonden al verwondert vanden genen dat van desen kinde ghesept wort. Ende symeon ghebenedide se totter maghet seggē de Siet dit kint es ghestelt tot een verrijsnesse van veel menschen in prahel eñ tot verworpinghe der gheenre die teghen hē sijn sullen ende sijn sweert/te weten/de pine sijnder passien sal uwe siele doersniden. Ock was in dier tijt inden tempel een deuote vrouwe die de selue begheerte hadde den gheselentmakere met haren ooghen te siene voer haer doot dwelck si onsen heere altijt badt met grooter deuocien: eñ was gheheeten anna: de welche met haren mā seuen iaren geleeft hadde ende was wedu we tot vier entachentich iaren. Si diende god met grooter deuocien/met vasten/en de mz bedinghen/niet wt den tempel gaē de nacht noch dach. Der welcker onse lieue heere ock om hait heplichept ende deuocie opēbaerde dat dese was de messias ende de gheselentmaker der wereit inō wet beloeft. Ende si loefde ende dancte god den ioden openbaitlijck legghende dat de messias comen was ende dat si heim met harē epghenen ooghen ghesien hadde. Hier sullen wi mercken hoe onse heer de begeerte der rechtuerdegher mēschen volbeinct hē verleenende tghene datsi deuotelijckē begheren ende verbepdē: ende inder ghelijcke comt dat qnait op de ghene die dat vreesen ghelijck als de heplige scrifture inde prouerbien sept.

¶ Van die verthoninghe ofte oppenbaringhe der gheboirtē des gheselentmakers Ca. xxv

Ende want de godlijcke werckē ghe-regheleert sijn. so waert behoorlijc dat inde oppēbaringhe sijnder gheboirtē oerden ghehouden worde in sulcker manieren: als datsi niet allen menscē gemeē lijcken gheoppenbaert en worde noch allen menschen verborghen. ¶ Ende si en behoorde niet allen menschen ghemeenlijck

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

gheopenbaert te sine ¶Ten eersten.om dz de menschelijcke verlossinghe niet en soude belet worden: die doer de passie ende doot des ghesontmakers gheschiedel Dāt (also de apostel sept) waert datti den conic der glorien gekint hadden si en soudē hem nopt gheerupst hebben Daerom al waert sake dat dē tijt der comstē des messias ge determineert was.soe en behoorde de per soon doen alle menschen niet verthoont te sine. Ende oock waert seere beqname dat vanden propheten den tijt sijnder comstē te voren ghcondicht was ende plaetse der gheboerten ende die andere circonstanciē want si dat vertellen gelijck oft den tijt nu comen ware/als nv den tijt comē was en de om datmen eenige kinnesse vandē per soon sepde na dat dē tijt vervult ware. En de om datti na dat hi preecte/mirakelē de de/storue ende verrese/openbairlijckē sou de moghen bekint sijn van alle menschen ende oock vanden vianden:dat dese die so danighen dinghen ghedain haddē de mes sias was inder wet beloeft:die comē was inder tijt doer de propheten voirsept datti comen soude Ende aldus waser differen cie tusscen de eerste comste ende tusscen de leste comste Wāt den tijt van die eerste cōs te was inde heplighe scrifturere ghedeter mineert:ende niet den persoon Maer ide leste comste eest contrarie.want de persoō es gedetermineert ende niet den tijt ¶Tē tweeden om dat dit seer vermeerōt de ver diēste des geloofs dat es vādē dingē nz ge sien doer dwelcke de menschen gerechtuer dicht sijn ¶Ten derden om dat doer den twijffele deser comsten de waerachticheit der anghenomender menschept niet ghe houden en soude sijn in sulcker weerdich; alst betaemde Maer de gheboerte des ge sontmakers moeste alle menschen gheopē baert sijn.niet int beghinsele sijnd geboer ten.maer naden voergaendē tijt Eñ moes te ghemepnlijcken gheopenbaert wordē. na datti om onse salichept ghepassijt wor de ende storue Ende aldus gheboot hi sinē discipelen na datti verresen was datti ghe meenlijcken sijn geloue preecken soudē alle de werlt doze ende allen menschē Noch tans en moeste de gheboerte des ghesont makers allen menschen niet verborghen zijn:om datti also niemāde geprofiteert en soude hebbē mer in haer moeste gehoudē wordē de oerdenācie der godliker wijsh;: ō welcker behoort dat hare giften ende ha re secreten niet ghelijckelijc en comen tot allen menschen.mair tot somighen:om vā dien tot den anderen ghebrept te worden Ende om dat de salichept doer den gesont makere ghesciet.allen menschen aenginck so was dit alle staten der menschen ghepre figuereert ende verchoont in sijnder ghe boerten.want twas alle staten ende condi cien der menschen gheopenbaert. Twas den herdekens gheopenbaert.die pstahe liten waren eñ bi Twas den drie coningē gheopenbaert die heydenen waren ende verre van daer Noch was ondere dese an dere verscepdenhept Want de coninghen waren/wijs/machtich/ende conpnghen. Ende eerst waert den simpelen gheopen baert ende namaels den wijsen Item het was den rechtuerdeghen gheopenbaert/ te wetene/symeone ende anna Den son daren/te wetene/den drie coninghen/den mans ende den vrouwen Om dat bi dezē bewesen soude sijn ende geprefiguereert dat geene condicie noch staet der menschen wtghesloten en was van die geboerte des gesontmakers eñ om dat hem geē groot menschē daer in verhouerdegen en soude noch geē menschē dairaf wāhopē en soude

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

¶ Hoe de maghet maria ende ioseph te nazareth quamen/ende vā daer doer dbeuel des inghels met dat kint iheſus in egyptē vloden:ende vanden wonderen die in egyptē ghebuerden Ca.xxvi

DEſe dinghen volbracht ſijnde/keerden de maghet maria ende ioseph met dat kint iheſus totter ſtadt van nazareth:daer ſi pleghen te wonen (¶ Maer wi en weten niet hoe langhe dat ſi daer bleuē eer ſi wt egyptē repſden metten kīde iheſus vliedende Want inder hepligher ſcriftueren niet wtgeſproken en ſtaet.mer ten mocht ghenen langen tijt ſijn) Ende als de maghet maria eñ ioseph inde voernoē. de ſtat woenden:was ioseph indē ſlape vāden inghele gerondicht datti met iheſum ende ſijn moedre in egipten vlieden ſoude. want herodes ſoude dat kint ſoecken om ter doot te bringhene Doen repſde ſi eender nacht daerna ioseph mē dat kint ende metter moedere doer de woeſtine na egiptē:daer ſi veel arbepts leden pnden weghe:want een woeſt/droogh/lant es ende wepnich vanden menſchen bewoent. En de int boeck vanden hepligheñ lande ſtaet dat de maghet maria ende ioseph metten kinde waren in deſe navolgende plaetſen in egyptē Te weten inde ſtadt van heleopoli/in babilonien ende in capero/ Ock thoontmen daer nv de plaetſen daer ſi geweeſt hebben ¶ Heleopoli een ſcoone goede ſtadt inde heiligher ſcriftuere vāden prophete pſalas int.xix.ca.gheheeten wort de ſtat der ſonnen/tes een rijcke eñ ouervloedighe ſtadt Babilonien es een ander grote ſtadt in egipten ¶ Maer ten es dat babilonien niet daer inder hepligher ſcriftueren mencie af ghemaect wort. Want die ſtaet in caldeen:vander welcker nabugodonoſor was ¶ Deerſte plaetſe daer de maghet maria metten kinde iheſus was in egyptē:was de ſtat van heliopoli voernoemt Ende als ſi inden onbekinden lande quamen ſo en wiſten ſi waer gaen om ontfanghen te wordene ende geherbergt te ſine: ende alſo vanden eenen totten andren gaēde:ghingen ſi in eenen tempel inden welckē driehondert vijf en tſeſtich afgoden ſtōden/naden ghetale der daghen eens iaers vanden welcken alle daghe den eenen gedaen wort ſonderlinghe eere eñ aenbedinghe. Ende doen de maghet maria met dē kint iheſus inden voernoemden tempele quā.ſo vielen alle de voerſepde afgodē teereden ende aēnbeden iheſum/ghelijc dat gheſcreuen was doer den prophete pſalas in dat neghenthienſte ca. Eñ twas ſeer betamelijc dat ter incōſten des waerachtigen geīcarneerdrn gods ſoens de afgodē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

ter eerden vielen Ende doen dit frodilio dē
prince der priesteren ghecondicht was: so
quam hi met alle sijn ghesinne ten tēpele
ende aenbede dat kint ihesus: tot alle sine
lieden openbaerlijcken seggende En wa
re dit kint niet de god der godē ende heere
bouen hen: onse goden en souden hen niet
ter eerden worpen voer hem Ende eest dz
wi niet en doen ghene dat wi onse goden
sien doen/te weten dat kint aenbeden/wi
sullen alle gheplaecht worden ghelijc als
pharao Aldus sant de goedertieren god si
nen sone in egypten om dpe van egypten
een groot teeken haerder vertroostingen
te gheuene ende verloste die doer sinen so
ne vanden thien plagen die hi pharao ge
sonden hadde doen hi teghen hem vstoort
was Want daerna groepde wonderlikē
dat heplich gheloue cristi Ende seuē milē
van heliopolio staet babilonie de voernoē
de groote stadt/gheleghen omtrent der ri
uieren nilus gheheeten: ende neuen haer
staet de groote stadt capro Ende omtrent
der stadt capro staet den hof daer de balse
me was Welcken hof nalijcx so lanc ende
breet es alsmen met eenen steene worpen
mach eñ een wepnich meer De eerde des
hoefs es nalijcx al wit De boomkens dair
den balsem wt vloept sijn omtrent onōhal
ue palme hooghe met witte bladerkēs ge
lijck clepne clauerbladerkens In dese boō
kens slaen si eenen kerf: ende wt dien kerf
spruct terstont een seer clare welriechēde
droppele, de welcke si in een ront gelas ver
gaderen: ende van dien wort de balsem ge
maert Desen kerf moet ghemaert sijn te
gen den schijn der sonnen ten orientē waert
oft anders en soude daer niet wtcomē De
sen hof ontfaet sine vochtheyt van een cleī
fontepne: īde welcke de maget maria hair
kīt ihesus eñ sine doecxkēs dicwils wiesch

doen si in egypten woende: daer es oot ee
nen steen op den welcken si de doecxkens
voude. Ende alle dese dpnghen worden
daer in groote werdichept ghehouden: al
so wel vanden kerstenen die in dat lāt wo
nen als vanden mooren. Ende om dat de
voernoemde fontepne seer clepne es eñ nz
genoech en es om den heelen hof vochthz
te geuen/so maectē de moorē neuē de fon
tepne eenē put. wt welckē put si mz viet os
sen met eē drapeñ rat water trocken mee
nende dz doer de bihz vanō fonteinen dwa
tre dat wten putte quā: de selue tracht der
fontepnen hebben soude Mer doē si sagē
dz dat nz en propheteerde. dedē si eē bupse
makē: doir de welcke dwatre wtē put liep
in ihesus voernoīde fonteine. eñ dwatre al
so inde fonteine loopeñ heft de selue tracht
Bouen desen es daer noch een wonōlijck
stuc dat ōse geloue genoech fauorizeert. dz
es dat de ossen die dz watre trecken. bliuen
stille staende sonō te arbepdē vā des sater
daechs tsnoens ēs tot des maēdaechs dz de
sonne op gaet. eñ dan bestaen si wederom
te arbeiden alle de heele weke doze: tot des
saterdaechs tsnoenens eñ si en willen dat
anders niet doen al soumense doot slaen.
Dit hebben veel kerstenen ghesien eñ het
staet int boec vanden hepligen lande ghe
screuen: Tot deser fontepnen comen de
kerstenen opten dertien dach eñ wassen
haer licha ē daer in/wt deuocien De moo
ren comen ock tot deser fontepnen ende
wassen hen daer in wāt haren lichaē seer
vupl stinct: welcken stanc si niet verdriuē
en connen dā met dicwijls in die voernoī
de fontepne te wassen. mits den welcken
den stanc wonderlijchen seere vergaet eñ
daerom wassen si hen ende hen kinderen
dicwijls in dier fontepnen: Omtrent der
stadt van achapro staet eenen groten seer

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

ouden palmboom de welcke hem teghen de maget maria (doen sy in egipten quam ende vermoept van repsen ouer dē wech ghinc) verootmoedichde ende neder bugē de om datse dactelen plucken soude dpe sy begeerde te etene: ende dairna rechte hi hē wederom op gelijck hi eerst stont Ende de aenbeders der goden dat siende hielen hē neffens der eerden af. mer inden navolgē den nacht stont hi wederom op gelijc hi te voren gedaen hadde: ende men sach in hē de licteeheenē vanden houwe ¶ Te babilonien in egypten es een anō wonder/weerdich van memorien Want daer staet een clooſtre vā sint ian baptisten: daer zekere reliquien van hem sijn: besloten in eē cleī scrijnken Ende tes de ghewoente dat niet alleenlijcken de heerstenen die daer int lāt wonen. maer oock de mooren. opten dach van sint ian baptiſte dat clooſtre alle iare besoecken: twoernoemde scrijnken dragēde in een andre kercke van seer deuotē monicken/die vijf milen vā daer wonē. welcke scrijnken/na dat de messe gedaen es/si inde riuiere nilus geheeten/setten/beghe rende te weten waer dat sint ianne beliefft dat de voirnoemde reliquien sijn sullen. so in dat clooſtre oft int clooſtre vā daer si die brocht hebben Ende terstont daert alle de lieden openbaerliken sien: drijft dat scrijnken tegen strom oppe. tot dz voernoemde clooſtre. so snelliicken dat geen man te perde volghen en mach. dwelck also alle iare geschiet Dit eñ alle tgene dat in dit capittel gesept es/staet int boeck vanden heyligen lande geschreuen ¶ Inder heyliger scriftueren en moghen wi niet claerliken vinden hoe langen tijt dz de gesontmaker in egipten was Met de meestre vā scolastica hiſtoria scrijft datti dair seuē iarē was: dwelc geloofliic genoech es Eñ wi sullen weten dz maria ende ioseph/diewile datsi in egipten woenden/leefden vāden ghenen datsi metten arbeide haerō hāden wonnen: desgelike deden si ooc als si in iudeen waren. Want si waren arm ende en hadden anders niet om hen te onderhoudene. Siden welcken wi exēpel nemen sullen te leuen vāden arbept ōser hāden sonder de armoede te versmaden. Si twoernoēde vliedē sullen wi een notable leeringe nemen dat wi inō noot mz bedīgē tot ōsen heer de vlucht nemē sullen: hē biddeñ datti ōs daeraf verlosse Ten anderen sullen wi doen alle tgene dat ons mogelijc es na onse menscelijcke mogēthept ende wijshept Want geheelijc tot god verlaten/soudere te doene dat ons doenlijck es/dats god ghetempreert. Tes wairachtich dat ioseph wel wist dat dit hūt god was ende hē bescermen mochte: nochtans dede hi alle sine nerstichept om dat te beschermene dats herodes' npet en doo den en soude

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Hoe herodes de onnosele kinderkens de dooden Ca. xxvij.

NA dat herodes den drie coningē had de hooren seggen hoe de coninc der ioden geboren was ende geinformeert sijnde vanden princen der priestren eñ vāden ioden meesteren der rechten datti ide stat van bethleem soude geboren worden/ ghelijck de prophete micheas dat beschrijft int vijfste capittel: ende dat de drie conigen hem beloeft hadden wederomme te comē tot hem van bethleem/om hē vanden kinde bescheet te seggene. maer waren doer de reuelatie des ingels al eenen andrē wech in haer lant ghekeert. sonō doer iherusalē te comen Als dan herodes wiste dat hē de voernoemde coninghen alsō bespot eñ bedrogen haddē. so was hi seer thoernich. eñ beual datmen ter doot bringen soude al de kinderkens van bethleem ende van dper cōtrepen/die twee iaer oft min out waren Dese generale wreede sentēcie gaf hi mee nende datti onō die kinderen den nieuwē gheborenen messias viden souden/die coninc der ioden sijn soude/eñ hē doodē Hier mochtmen twijffelen waerō dat herodes de kindren out sijnde twe iaren eñ daer ōdre/dede dooden/als hi den nieuwen geborenen coninc wilde dooden Aengaende desen sullen wi weten dat de coninc herodes dese wreethz niet en dede noch en gheboot terstont de kinderkens te dooden als hem de drie coningen bedrogen hadden eñ doir dbeuel des ingels al eenen anderen wech tot haren lande ghekeert waren. sonō tot hem te comen Want dat geschiede den veertienstен oft vijftienstен dach na dat de gesontmaker geboren was. Ende herodes geboot datmen de kinderkēs van bethleē eñ van dier contrepen doodē soude: ōtrent twee iaer daerna. Ende de sake van desen vertrecke wort van dpuerschе persoonen diuerscelijcken bewesen Maer de gemeēste opīne es dz des voerseydē herodes twesonen met hem in twiste waren om dat rijcke die hem bedaechden ende moeste te rome voer den keysere compareren dpen doen tertijt alle dat lant van pstrahel eñ vā iudeen onderdanich was. ende na datti hē saken metten keyser ghedaen hadden ende dat herodes vri int rijcke was keerde hi wedō binnen iherusalem gebiedende dese wreethz te doene Ende want mz desen nalijcx twee iaren geleden was dat de sterre den drie coningen openbaerde. so geboottі datmen de kindren out sijnde twee iarē en de daer ondre. dooden soude. op dat alsо dz kint ihesus hen nz en soude ontgaen In een andre maniere machmen seggen dat herodes it beginsel negligent was int weten van de wederkeeringe vanden drie coningen doer eenen ādren wech in haer lāt want hem god dien aengaēde vblinde eñ stelde die gedachten wt sijnder herten: om dat de drie coningen sonō perijckel in hair lant comen souden ende dat dat kint iesus wech sijn soude van bethleem. Aldus vergat hi dat ende meende dz de drie coningē hen dwaeslijcken inde repse gestelt haddē doen si de voernoemde sterre saghen ende datti hen bedroghen vonden hadden. sodanigen kint niet vindende: ende dat si mitsdien bescaempt sijnde npet wederomme tot hem ghekeert en waren ghelijck si dat beloeft hadden Maer als hi daerna de gemeene fame in iherusalen hoorde hoe dat het kint de coninc ende messias der ioden ghepresenteert hadde geweest inden tempele ende ontfaen in die handen vandē heilighen/deuoten/rechtuerdegen spmeōn eñ den seluen spmeōn ende der hepliger anna gereuelceert: diē openbaerlijcken beleden

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

ende begheerden. Gedinckende hoe hem de drie coninghen bedroghen hadden om dat sy tot hem niet wederom gecomen en waren: Vreesende dat dz voernoemde kint coninck sijn soude: ende dat mits dien hy die een wtlandse was/des rijcx beroofft sou de worden So was hi seer verstoorbeert eñ verstoort: ende gheboot te doodene alle de kinderen van bethleem ende van dier con trepen die twee iaer out waren of daer on dere: op dat onder die kinderen dat kint mes sias soude ghedoot worden Mer tes te ge loouen dat sy de kinderkens niet en doodē die binnen eenen corten tijt gheboren wa ren. vanden welcken hi geene suspicie en hadde: ende dat sy andere doodē die ouer de twee iaren warē/meenende dat sy vā twee iaren waren oft een wepnich meer. Item tes te dinckene dat herodes/om dit te doen tot sijn meerder zekerheit ende om de icon uenienten te beletten die van desen navol gen mochten/secretelijcken dede ónemen wat kinderen dat te bethleem ende in dier contrepen vā dier selver ouder waren: en de sant vele dienaers dien de hupsen ende de selue kinderen gheweesen waren: welc ke dienaers nalijc gelijckelijc dese wreet heyt volbrachten eer dat in de stadt gecon dicht worde: om dat sy gheenen tijt hebben en souden om metten kinderkēs te vliedē ende die te verstekene oft te borghene

¶ Hoe ioseph ende maria wt egyptē repai den ende tot nazareth keerden Ca. xxviij

Ende na dat de voernoemde coninck herodes doot was So oppenbaerde dinghele ioseph in egyptē sijnde: daer hi seuen iaren metten kinde iesus ende mit der moedre iesus geweest hadde/tot hem seggēde Keert met dat kint eñ met sijn moe dere int lant van indeen. wāt de coninc he rodes die dat kint begeerde te doodē/es nu doot: Ende doen sy inden wege warē hoor den sy hoe de coninc archelaus des voernoē den herodes sone regneerde int lant vā iu deen: eñ vreesde te nazareth te comē dwelc ke was inde prouincie van galileen/sorgē de dz dese herodes sone so wreet sijn soude als sijn vadre gheweest hadde/ende dat hi dat kint soude begeren te doodē Eñ ioseph in desen gepepse verstorbeert sijnde open baerde hem de inghele anderwerf inden slape tot hem seggende: dat hi niet vreesen en soude in sijn lant te gane Eñ aldus qua men maria ende ioseph inde stadt van na zareth metten kinde van daer sy gheboren waren ende daer leefden sy onder hen mid den ende kinnesse: daer sijnde metten kin de iesus van dat seuen iaren out was tot dat dertich iaren out was datti ghedoopt worde ende te preeckene beghoste ende dis cipelen te houden Eñ dat kint iesus was ioseph ende sijnder moeder in allen dingē onderdanich gelijc de andere kinderen ha ren ouds gehoorsam eñ onderdanich sijn.

¶ Waerom dat de inghele doen herodes doot was ioseph condichde dat hi wederō metten kinde ende metter moeder int lāt van iudeen keeren soude Ca. xxix.

Nder mochtē eenige twijffelē Waerō dz herodes doot zijnde/dingele ioseph geboot mettē kinde eñ metter moedē wederō in dlāt vā iudeē te keerē Waerop seggē wi dz dingel/na de doot vā herodes. ioseph cō dichde datti mettē kinde eñ metter moedē wt egypten gaē soude wederō totten lāde vā iudeē: eñ dz om diuerse saken Ten prsten wāt als herodes doot was so reflecrde de ōvolginge des kints eñ mochten sonder sor ge in iudeen sijn. ¶ Ten tweeden om dz io seph eñ der maghet maria tverdriet beno men soude sijn eñ pine die sy haddē om dz sy buiten lās warē gelijc verdreuē menschē

¶ Ten derden om dat seer nootelijck was aengaende cristus datti in sine teeder ionc hept weder keerde totten lande van ysrael Want hadden de maget maria eñ ioseph in egypten blijuen leuende na dat herodes doot was ende dat cristus niet mederōme in iudeen ghecomen en hadde totter tijt dz hi beslaen hadde te preeckene/te weten/tē dertich iaren So en soude den ioden nz be kint geweest hebben datti van hē geslechte was Maer souden gemeent hebbē dat hi een gyptenare gheweest hadde Wāt si hem niet gekint en souden hebben hadde hi sinen dertich iaren wt egypten ghecomen beslaen te preeckene Dwelc eē groot inconuenient soude geweest hebben ende teghen de meeninge cristi Want hi den ioden begheerde te bewisene datti de messias was Ende en hadde hi wt egipten niet gecomen voer sine dertich iaren als hi beliont te preeckene Si en souden hem nemmermeer ontfangen hebben:om dat doer de heylighe scrifture verzekert was dz de messias comen soude van dauids afcomst ende ghesleghte Dwelck van cristus nz gebleben en soude hebben hadde hi altijt in egypten gebleuen totten dertich iaren: maer men soude vermoept hebben dz een gyptenare geweest hadde Dairom waert betamelijck datti in sine teeder ionckheit (te weten/tsinen ses oft seuen iaren) wt egypten quam inden lande van ysrael eñ daer conuersseerde/opghehouden/ende genoet worde:om datti vanden ioden bekint syn soude ende datsi niet twijffelen en souden hi en ware van dauids geslechte ende ooc sout swair geweest hebben te bewisen dat hi messias ende god was Want hadde hy altijt totten dertich iaren in egypten gheleest.de ioden hadden mogen meenen dat hi de wijshept van preecken gehadt hadde doer menschelijcke leeringe:om dat iden ouden tiden in egypten dalder excellenste scolen waren inder stadt memphis:eñ ooc was mopses in egipten geleeert in alle de leeringen eñ wijsheden der egyptianē/gelijc dat blijct inden wercken der apostelen int seuenste ca.Eñ also hadde men ooc mogen van cristus pepsen hadde hi lāgen tijt in egypten ghebleuen:eñ van sinen mirakelen meenende datti die gedaen had doir de cōsten der nigromācien:om dat in egipten altijt grote geleerde cōstenaers inō nigromācien eñ toouerien waren Also hadde men mogen seggen dat cristus in egipten geleert hadde de cōste der tooueriē eñ alle manierē der tooueraers.doer de welcke hi dese mirakelē dede.eñ souden gesept hebben datti hen alōhoochste eñ alō secretelijcste met dier consten betoouert hadde meer dā opt iemāt voer sinen tijt gedaen had:eñ datti mits dīē so wonōliken wercken dede Eñ alō pepste porfirius vā cristo eñ veel anō bisscoppen der ōgeloouigen Vā cristo seggeñ datti de meeste geleerde vā allē mensken was/mer nz god Eñ si seidē dz cristi sinte petren eñ sinte pauwels sinen discyplē vā desen cōsten enen boec ghescreuē had: doer den welckē si wonō dedē/gelijc sint augustijn scrijft it eerste boec vā die cōcoerdien der euāgelisten Mer cristi begeerde te bewisen dat sine predicatie nz en was doer eenige menschelike instructie ende dat sine mirakelen niet en geschieden doer eenige onduechdelike consten. Mer alleenliken doer de godlike cracht Daerō betaīdet datti in sine teere ionchz onō de ioē op gehoudē worde eñ in sodaniger manierē leefde als dz al sine cōuersatie bekit eñ opēbair was dz noit geen ōgeoerloefde cōstē en leerde noch geleert en had eñ aldz was dleuē cristi ī sine teere iōchz opēbaer

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Want na de tijt dat hi wederom wt egypten keerde/sijnde seuen iaren out oft mpn so was hi altijt te nazareth armelijc leuende:sinen ouders onderdanich sijnde:al tgene doende dat hem gheboden: dienende int procuereren der dinghen die ten leuen behoeftich waren. Ock en leerde hi nopt eenigherande letteren noch hi en verkeerde met gheenen geleerden menschen ¶Mer verkeerde altijt inde stat van nazareth mz den armen menschen.dwelck allen menschen openbaer was:midts den welcken hem niemant en mochte op gheseggen dz hi in eenich ander lant gheleert had Dairom waren alle die van sinen lande seere ó wondert als si hem saghen preecken ende mirakelen doen/seggende/Wanen comt hem dese wijshept ende dese dusdanighen crachten die doer sine handē gedaen worden Want tes waerachtich dat dese mēsche sone es van eenen timmerman eñ van maria:dwelck wi alle tsamen wel weten. Ende also waren si alle tsamen in die leerighe cristi belcaemt/om dat si alle sine voerleden conuersatie wel wisten ende hadde altijt oddelhenlieden met sinen ouders geleeft:noch hi en was van gheen geleert geslechte Daerom waren si gescandaliseert niet wetende wanen hem dese dingē quamen Ende daromme en behoorde cristus gheen tijt te verkeerene/eer hi preerte/ende mirakelen dede wt den ioetschen lande Ende aldus waert nootelijc dat ioseph wt egypten quam diewile dat ihesus iont vā iaren was. ¶De vierde sake was:om dat cristus in sijnder iōchept moeste verkeerē metten ioden niet alleenlijcken in sijn lāt. maer ock tot andren steden Om dat hi in eenigherande maniere soude beghinnen bekint te sine als hi te preeckene beghoste Oc ginck hi alle iare eens te iherusalem ende mocht van vele ioden bekint worde ghelijcker daer vele quam inden tempele vā iherusalem in dier feesten oft hoochtijt want alle die mans dieweruen iaers in den tempel quawen ¶Ten vijfsten/om dz betaemde dat cristus/eer hi preerte/bekint ware vanden ioden dat hi de wet hilt in sine dachlijcsce conuersatie Eñ dat beweest cristus/niet alleenlijcken inde stat van nazareth daer hi woende/maer oot in iherusalem ghelijck hi daer alle iare in die stadt van iherusalem was op dat hoochtijt van paesschen. ¶Ten sesten:om dat cristus in sijnder ionchept eenige wonderlike werken ende teekenen sijnder cracht doen sou de/ghelijck doen hi twelef iaren out sijnde metten doctoren disputeerde inden tempele.daer si alle verwonderden van sijnder wijshept ende van sine anwoerden Ende daeromme herodes doot sijnde als de plaghe cesseerde.so gheboot de inghele dat ioseph met dat kint ihesus ende metter moedere wt egypten gaen soude ende keeren int lant van israhel.

¶Hoe ioseph ende maria dat kynt ihesus verloren inde stadt van iherusalem Capittele.xxx

Dat kint ihesus nv twelef iaren out sijnde So quamen de maghet maria ende ioseph te iherusalem inden tēpele beden/ghelijc de ioden zekere repsen indē iare daertoe verbonden waren: ende dat kint ihesus quam met henlieden. Eñ doē si wederomme na huys keerden. so bleef dat kint inden tempele sonder de wete vā ioseph oft maria. Ende de sake van desen was.om dat de mans inden weghe op hē selues ghinghen ter eender siden:ende de vrouwen ock op hen selues ter ander siden. Ende aldus meende de maghet maria dat het kint mz ioseph neuen de mans

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

gegaen hadde: ende ioseph meende dz mit maria int gheselschap vanden vrouwē gegaen hadde Aldus gingen si tot des auōs datti te nazareth quamē i haer hups: dair si versamende dat kīt niet en vonden: om dwelk si groote droef hept hadden: sorgen de datmen hem gheuangen hadde of ghedoot: ende sochten dat doer alle de stat vā nazareth onder sine viendē/ouders/ende kinnesse daer hi cōuersacie met had Mer want si hem niet en vonden so keerden sy des anderen dages wederom na iherusalem: daer si hem inden tempel vondē sittē de onder de doctoren der wet/vragende/ät woerde gheuende/ende mz hen disputerē de (ghelijck men ghelooft) van die comste des messias Ende de disputacie ceesseerde na dat hem de maghet maria ende ioseph vonden: ende de moedere sepde tot hē Done waerom hebdi dit ghedaen. want v vadere ende ick hebben v met groten drucke ende arbepde ghesocht. Ende iheſus and-

woerde (om dat sijn moedere sepde/v vadē ende ick) seggende Wie es hi die mi sochte ghi en weet nz wat van minen vadere es/te wetene van god inder eewichz die mijn vadre es diē moet ick aendachtich sijn. In dwelcke hi claerlijc bewees datti ioseph noch gheens mans sone en was. mair de eewighe gods sone Ende keerde met maria ende ioseph na nazareth. daer hi mz hē altijt bleef ende leerde tot sinen dertich iaren datti preecken ginck Henlieden in allen dingen seer onderdanich ende gehoorsam sijnde/ghelijck een goet kint sinen ouders behoort te sine Hier sullen wi merken dat cristus altijt te nazareth met zij ouders leefde ende met sinen handen arbepde/ghelijck ioseph der maget marien mā int selue ambacht der timmeringen: mit den welcken hi altijt lichamelijck becommert was: sonder eenichsins te leeren enighe scriftueren/lettren/speculacien/contēplacien/oft verborghene becommeringē: doer de welcke men hadde mogen eenige suspicie hebben datti eenighe conuersacie metten dupuele hadde oft verborghen becommeringhe inden verbodenen consten der toouerien: om datti vā alle suspicitē vri syn soude Daerom waert seer betamelijc ken dat cristus int beghinsel sijnō werckē apostelen eñ discipelen met hem nā: met de welcke hi ghemeenlijken conuersseerde om dat sijn leuen openbaer sijn soude eñ datti alle suspicien ouen soude: Eñ om dz die vā nazareth weten souden datti al sijn leuen ghearbept hadde/ioseph hulpende/dien si meenden dat sijn vadere was: ende nopt ghesien en hadde eenighe lettren leeren: mits dē welcken doen si hē namaels saghen mirakelen doen/waren si verwōdert/segghende Waneñ compt desen desē wijshept. want hi nopt lettre en leerde

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

¶ Hoe alle de hepligh̄e scriftuere vanden nieuwen eñ ouden testamente historie es van god alleene: ende van geenen anderen persoō/eē̄s deels noch int geheele Eñ hoe god i drie manier̄ ē gerō̄sideereert wort Eñ vā die excellentij dis idetscē̄ volcx Ca.xxxi

Ende wāt voers eenige dpngen sijn te seggen vā sint iā baptiste dpe ōsen heere doopte van welcken sint ian ide heilige euangelien so vele mencien gemaert wort Dō eest betamelijc ende ooc nootelijc dat wi hier iet van die hepligh̄e scriftuere seggen Om dwelcke wi vier dingē merc ken sullen ¶ Deerste es: dat alle de boeckē der hepliger scriftueren der ouder eñ der nieuwer wet/aengaende den historialē en de vertellijcken deele/sijn alleen historien van god ende niet van enigen anderen persoon/int gheheele noch som ¶ Dat tweede es: dat alle de boecken der hepligher scriptueren/des nieuwen ende oudē testamēs die historien ihouden: al eest datū van anderen persoonen scinen te spreeckene/sijn historien van god den scepper/verlossere/ende regierdere/ende niet van eenpghen anderē persoō ¶ Derde es: al pst dat inde hepligh̄e scriftuere: int historiael deel mencie ghemaert wort van eenige persoonen so en wort geen meerder mencie gemaert vanden somigen om datū betre sijn/noch van anderen en wort niet min mencien gemaert om datū quaet sijn oft niet soe goet. ¶ Dat vierde es: dat inde historie der hepliger scriftueren niet ghestelt en worden eenighe gescienessen of toevallinghen der tijden/ghelijck inde andre scriftueren vāden coninghen of van anderen persoonen In de welcke eenighe dingen gescreuen worden die inden tide van dien waren: al eest datū niet aen en gaen dē wercken der persoonen vanden welcken de historie es

¶ Dprste wort geapprobeert doir de woirden van sinte lucas/int boec vanden wercken der apostelen: int eerste capittele: dair hi sept Theophile ic scriue ten eerstē eē boeck vanden hepligh̄en euangelien vanden welcken die ihesus cristus beghost te doene ende te bewisene totten daghe datti ten hemel opgherlommen was ¶ Tweede fondement wort gheapprobeert: mits dien dat alle de boecken der hepliger scriftueren sijn doer de reuelacie des hepligen geest ende niet doer verstant van enigen menschē Ende daerom segghen wi dat in der hepligher scriftueren gheenderhande dwalinghe noch loghentale sijn en mach Want ū niet ghescreuen en was van eenighe rande mensce: maer alleene van god die niet dwalen noch liegē en mach Mits den welcken geapprobeert wort dat na dien dat de hepligh̄e scriftuere doer den heiligen geest gheinspireert ende ghecompeneert es: ende nv en scrijft van anderen mādere/dan hi/alle dat de hepligh̄e scriftuere inhout es historie vā god alleē: wāt god en soude nv scriuen vā anderen minder dan hi noch en soude nv scriuen de louē ō mensc̄ ghelijck dat niemāt historie en scrijft van anderen meerderen tū contnc volc of nacien want it scriuen dient hi dien wiens louen ende wercken hi vertelt ende mits dien al de boeckē des ouden eñ nieuwē testamēs al pst datū van ādren dingen eñ persoonē scinen te spreken/ȳ historien vā god alleē: al pst datū nv al noch eē deel vā diē god ain en gaē doer een maniere. mer doer diuerse manierē Eñ aldē al de boeckē des nieuwē eñ des oudē testamēs al ist datū vā anderen persoonen scinen te spreckene sijn historien van god den scepperc/verlossere en de regierdere/ende van gheenen anderen persoonen noch hystorien van anderen.

Het behoort god alleene te sine scepperē: ō
deswille dat alle wercken die vander scep-
penessen sijn hem alleene aencleuen. ende
al eest dat van die scheppenesse sprekēde: ge
sept wort vanden geschapenen dingen hoe
dpe in hē seluē sijn eñ eenige ind gelijcke
nessen vandē anderē na hē natuerlijcheit
ende wercken/ dat en es gheene hystorie
vanden creatueren. maer vanden scheppre
Ende na wtwisen van desen alle de steden
vanden boecken der hepligher scrpturē
daer van eenighe wercken der scheppenes-
sen ghesproken wort: sijn historien van al-
leene god den scheppere ¶ In een andre ma
niere wort god ghenomen als verlossere:
want gheen creatuere en es noch en was
machtich ghenoech om te betalen de sculd
der sonden van alle menscen noch van ee-
nen menschē alleene/ dan god. Ende daer
om de sone gods die waerachtich god es/
es de gesontmaker. Niet alleene ende naer
telijcken in sine godhept. mer tot de godh
onse menschelijcke natuere vereenicht: hē
ghelijck ons menscē makende: tgene in si-
nen lichaeme lidende datti in sijn godlike
substācie niet liden en mochte: mit die god
lijcke cracht betalende tgene dat ōse broos
heit om te sine creatuere ende indelike ver
lossinghe niet betalen en mochte noch soe
vele niet weerdich en was. Ende daer om
al de dingen behoorende ter aennemigen
des vleesch ende ten wercken gesciet in dz
aenghenomen vleesch tot onser salichz ge-
oerdoneert/ sijn historien van god alleene
als verlossere. Ende om dat de sone gods
ende verlossere als vleesch om eenich volc
te verlossene datti verkoos Soe moeste de
scriftuere eenighe dinghen vertellen van
dien volcke/ van haer leuen ende werckē:
om datmen van dien bekinnē soude welc
ke de afcomste des verlossers ware Ende
alle tghene dat van sodanigen volcke ver-
telt was en es geene historie van dien volc
ke. want ten wort ter eeren noch ter saken
van hen niet gescreuen. maer alleene ter
saken des verlossers: om dat sijn ghesleche
te bekīt sijn soude Ende in deser manierē
een groot deel der hepligher scrpturen
also wel des ouden als des nieuwen testa-
mens/ es historie alleene van god den ver-
losser ¶ Hier sullen wi mercken doen adā
deerste menscē ghescapen was ende god
alle de ghedierten tot hem brochte om dat
hi sien soude ofter eenighe sijns ghelijcke
ware: ende na datti sach ende bekinde dat
ter niemant sijns gelijcke en was So sliep
de god bouen natueren enen slaep in adā
ende adam also slapēde was hem vtoont
hoe god onse menschelijcke vleesch aenne
men soude ende soude menscē ghemaect
worden. Maer hi en bekinde niet noch tē
was hem niet verthoont dat dat ghescien
soude om de verlossinge sijnder sonden en
de alle des menscelijcken ghesleechtes: om
dat hem sine sonde niet verthoont en sou-
de sijn Mer na datti ontwaecte ende bekī
de dat dwijf wt sijnder siden ghescapen
was ende sondichde ouertredende dat ge
bodt gods So bekinde hi dat dē incarnacie
des sone gods/ die hem inden slaep vtoont
hadde geweest/ sijn soude om te verlossene
sine sonden ende alle des menschelijcken
gesleechs dat van hem comē soude Dwelc
hi sijn wijf/ sinen kindren ende sinen neuē
rondichde Ende die bewesen dat den ande
ren. in sulcker manieren dat dese hope en
de gelooue ende een ghesleechte der duech
delijcker van adam dalende duerde de hee
le eerste oude totten hepligen man noe die
dinde van deerste oude was ende dat begī
sele van die twede oude Dese noe bewees
dit selue ghelooue nader diluuien dē genē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

die van hem dalende waren Ende na dat in dese tweede oude de menschen seere vermenichfuldicht waren ende doer alle de werelt ghesprept/verghetende dit gheloo ue ende kinnesse van god/ende dat de sonden vermenichfuldichden eñ de pdolatrie bestont te wassene ende alle de werlt dore te vermenichfuldeghē Doen riep god der ontfermhertichept abraham die in caldeē leefde ende gheboot hem wt dien lande te gane/van sinen ouders ende van sijns va ders huys te scepdene:ende dat hi comen soude int lant datti hem wisen soude/ dat es dlant van beloften:dwelck naliic es in de midden van dat bewoēlijcke eertrijcke der werelt:ende sepde hem. Dit lant geue ick v ende den ghenen die van v comē sul len eñ in uwen sade oft ghesleechte sullē al le de menschen ghebenedijt sijn:eñ swour hem datti hem ende den genen die van hē comē souden tvoirnoemde lant vā beloftē gheuen soude:ende datti van sijn ghesleech te de menscelijcke natuere aennemen sou de Ende teenen teeken van desen geboot hi hem datti hem besinden soude ende alle de gene die van sijn gesleechte dalende wa ren:in een teeken eñ zekerhz dat vā sinē sa de ende ghesleechte de messias der werlt ge sontmaker geboren soude worden Ock gaf hi hem doer de besinnesse tvoernoem de teeken om dat dat volck eñ gesleechte dz van hem dalen soude bekint sijn soude en de gescepden van alle den anderen volcke eñ ghesleechten der werelt. Ende als abra ham out van iaren was ende sacra negē tich iaren ende datū niet natuerliken ont saen en mochte/oot en quamen haer niet haer ghewoenlijcke stonden: als dat on moghelijt was datū natuerlijcken soude mogen ontfaen.gaf hem god/mits mpra kelen enen sone plaat gheheeten. Ende al so was deerste mensce die in dat gesleechte cristi geboren wort bouen natueren ont saen mits mirakelen Van desen worde ia rop geboren.vanden welcken twelef so nen quamē Ende also vermenichfuldich de dat ghesleechte van abraham:vā dwelc ke de sone gods de menscelike natuere aē nemē soude om de werlt te verlossen Nidt begost dat gesleechte/dat god verkoos om mensche te worden/aen abraham:dē welc ken god van alle sine ghesleechte scepde:en de dit ghesleechte moeste van allen andren gesleechten gescepden eñ bekint sijn:om dz wi weten souden vā wat volcke ende hoe god de verlossere de menschept aenghenō men hadde Want tware onbetamelijt ge weest hadde sijn ghesleechte verborgen ge weest:om dat hoe ons sijn ghesleechte min kinlijck ware:hoe wi meer twijffelen sou den van de aenneminghe der menschept. Daerom betaemdet dat inder heplpgher scriftueren hiſtorien waren vanden mās vā desen gesleechte Om dat mits die vertel linghe der wercken der mans bekint sijn souden vanden welcken de ghesontmake re daelde nader menschept Ende dese hi storie duerde totten tijt der gheboerten des gesontmakers/datū niet meer behoeftich noth noot en was ¶ Bouen desen moeste dit ghesleechte(om de eere des verlossers) eenighe eelhept meer hebben dan die an dere ghesleechten die doen waren. Dwelc ke npet betere sijn en mochte dan in een sonderlinghe aenbidinghe dpe si tot god hadden meer dan tot anderen menschen/ god meer doende doer hen dan doer ande re nacien:ende si god meer dienende dan de andere menscen Om dwelcke hen god wetten gheuen wilde na de welcke sp le uen souden ende ooch cerimonien met de

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

welck si hem eeren souden/ van buyten ende rechten mits de welcke si onderlinge rechtuerdelijcken leuen souden Houē desen dede hi hen meer naderhept door hē lieden mirakelen doende ende beneficien gheuende de welcke hi anderen menschen niet en dede Ēn dese twee eeren desen volcke ghedaen: ruert dauid in alle de heylige scriftuere ende alle de eere der wet/ seggende Ten es gheene natie geweest der welcker god so vele eeren ghedaen heeft. want hi en heeft gheen ander volck hen rechten noch wet gheopenbaert ¶ Van die eere der naderhept spreect god selue: exodi int neghenthienste capittele. ende deutromij int seuenste capittele/ seggende. Eest dat ghi mine stemme hoort ende minen wille doet. so suldi mi een sonderlinghe ende wtuercoren volck sijn/ bouen alle menschē ende ghi sult sijn mijn coninclijcke priesterscap ende heylich volck ¶ De eere van desen volcke doer beyde dese twe dingen tsamen ruert mopses int vierde capittele deutromomij/ seggende/ Siet dat wijs volck van verstande ende groot: ende daer en is geen andere natie so groot die naderhept der goden hebben ghelijck als god onse heere ons na bi is in allen onsen beden: en de wat andere volck es so glorioes dat ceremonien ende rechtuerdeghe rechten heft ende alle de wet stelle ick heden voer uwē oogen Hier bi verheft haer alle de heylige scriftuere des ouden testaments Want alle tgene dat daer in de historien es was bequame om te bewisene de wercken vā desen volcke: van wiens gheslechte de verlosere quam: ende hoe meerder vertellynge der historien ghedaen worde: hoe des messias afcomste meer bekint soude sijn. Alle tgene dat wet was ende ghebodt/ was bequame om dat dit volck gode meer aenghe

bondē scoone cerimonien ende van meerder eeren doer de ghegheuen wet Ende bi desen blijcket/ al waert datter geene andere sake en ware/ dat alle de heylighe scriptuere des ouden testaments gode den verlossere behooren soude ende soude sine historie sijn om kynnesse van sine gheslechte te gheuene Dwelck es wet ende leeringe om sonderlinghe regiment dien volcke te gheuene Houden si dan met god dese hystorien ende wet ghehadt hebbendie ten geslechte des verlossers behooren: so mochten si niet beghinnen voer dat sijn geslechte vanden anderen volcke beghoste gescheiden te sine Want doen mochten int specia le vertelt worden sine wercken ende hem totter wet geuen Om dwelcke de heylige scriftuer int twelefte capittele in dat boec genesis/ bestont te seggen. hoe god abrahā van sinē ouders scepde die de caldeusce en de aenbeders der afgoden warē ende sont hem int lant van melopotanien. Voert scepde hi hem meer van sijns paders hupse ende sant hem int lant van canaam: int welcke hi beghoste te wonen ghelijck een nieuwe woendere ende een beginsele van een nieuwe gheslechte Ende om dat de sake deser scepdīge daer blijcte. so wort daer terstont ghestelt de beloste vanden verlossere die comen soude van abrahams gheslechte/ doen hi sepde In v gheslechte sal alle dat volck der werelt ghebenedijt wordē Daeromme ghelijc als van abraham beghost was de scepdinghe des gheslechts: also beghost ook van hem de historie: ende aen hem begost de euangelisse eerst te vertellen dat gheslechte des verlossers: nademenshept/ Ende ghelijck als god abrahā begeerde te maken dbegīsel van een nieuwe geslechte/ om de sake vanden messias die van abrahā dalen soude: also begeerde

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

bi hem ooch te geuene een nieuwe lant en de ghelcepden vander woninghen sijnder ouders: daer sijn ghelechte wonen soude ghelcepden van andren nacpen: ende dat was dlant van canaam/dwelck gheheetē wort dlant van beloften Ende van doē be ghost men aen hem te vertellen de dingen aengaende Abraham Ysaac ende Jacop aenghelien dat van delen bi succellien vā tide de messias comen soude: hen eenighe mprakelen daer onder minghelende dpe god behoorden

¶ Hoe dat ioetsche volck afliet te sine wolt gods inde doot cristi ende inder veruolgighen sijnder apostelen: ende es de sinagoghe des dupuels Ca. xxxij

Ende om dat npemāt in twijffelingē vallen en soude aengaende den ghenen dat vore van delen volche ghelcpt es. So sullen wi weten dat des seluē volcx eel hept ende ghelechte moelle dueren om de eere des verlossers/totten tijt sijnō geboorten: ende terstont in sijnder passien bestōt dit volck af te latene ende niet meer gods volck te sine Maer het stont van hem ghheelijck te sine ghedestrueert/verstropt en de verscepden Van god ghepuneert/al de wereit dore natiuelijcken verstropt/in eewighe versmaethept ghestelt/den tempele ende de stadt van iherusalem ghheeliit verwoest ende ghedestrueert met alle den andren hebreulcē volcke/doer de sonde der doot cristi/dien si onrechtuerdelijckē cruisten/ende dooden Ende namaels martierizeerden si ende dooden sine apostelen ende sine discipelen/ghelijt dat volcomelikē tot veel steden vanden propheten beschreuen wort Ende bisondere vanden prophete Amos int twede capittel Van daniel it tiende ca Van ysaias int. liij. lxv. xxviij. ende. l. ca. Vanden prophete oseas int prste ende

ix. ca. ende in veel andre steden vanden propheten In sulcker manieren dat als de ioden ihesum loochendē doer pplato/seggende (Wi en hebben gheenen anderen conit dan den keysere) Doē lieten si te sine gods volck Ende aldus was doer de voernoemde sonde verloren ende gheheelijck gheint dat volck ende ghelechte der ioden Als dy nv niet ghenoemt en wort (gods volc) met de sinagoghe van sathanas. Ghelijt sint ian sept int boeck vanden verthoonungen int derde ca. Noch si en wordē nv nz meer iudei geheeten. want si den naē iudei prll ontfingen naden naē iuda den patriarch: vanden welckē cristus daelde/na de mēschept Ende oot na dat si cristum loochendē doer pplato: en bleef in hē niet meer de beteekeninghe des naems (iudeus) dwelt te segghen es (belidende) maer inden kerstenen: die ihesum cristum waerachtelijckē beliden naden lichame ghedaelt te sine vāden gellechte van iuda/besneden indē heyligher ghees/ende niet inden vleesse Selijt de apostel sept totten romepnen it twede ca. ende in veel andre steden. Ēn ghelijt als si ihesum cristum loochenden dat hi conine noch messias niet en was: also waren si gheheelijcken ghelcpden van sijn volck ende van sine geestelike leden: ende waren ghemaect sathanas sinagoghe eñ volck Ende om dat si haren messias loochenden ende begheerden dat dat bloet van delen rechtuerdegen op hen ende op hen kinderen quame: waren si den temple/en de de stadt van iherusalem ghedestrueert In welcke destructie ghedoot worden een millioen ende hondert dupsent ioden. Ēn de de gene die te liue bleuē worden vtocht de dertich om eenen penninck/gelijc als si cristū om dtich penningen gecocht hadden/om hem te cruysene ende te dodene.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Ende si worden verstropt alle de werlt door:in waercken ende in memorie der doot cristi Jn welcke captiuiteyt si bliuen sullē totten inde der werelt/ghelijc dat doer ihe remias gheprophēteert was int:xxiij.cap Ende doer oseas int neghenste capittel Al dus stont dit volck sinen naem af te latene ende de dienaers gods stonden met eenen anderen naem ghenoemt te sine/te wetene (herstenen)na cristus Ghelijck dat plalas propheteerde int.lxv.capittele De welcke dat herstenen volc noemt(vercorē volc gods) ende gheformeert tsinen lone/ tsijnder eeren/glorioes in sinen ooghen ende seer bemint

Ghoe onse heere gheconsidereert wort in der heyligher scrifturen als regierdere Ca.xxxiij.

DEderde maniere in de welcke god verstaen wort/es regierdre eñ ooch begrijpt dese meer dā dander twee Regieringhe wort gheheeten een werck te rechten dat rechteliken leidende tot sinen inde ende van hem scepdende alle tghene dz hē in dien voenganck oft wech soude mogen beletten:ten anderen hem te kinnen geuen de sulcken dingen die hem snellijcxt ende zekerlijcxt hulpen om totten inde te comē daert toe gheordoneert es. Dat inde van alle dinghen es god. Want hi de hoochste ende meeste van allen duechden es Alle dinghen sijn genegen doer natuerlike begeerte(ghelijc de philosoph sept int beghinsele vanden etichen)al eest dat alle dingen tot dese duecht niet en comen doer een manieren:om datsi niet ghelijchelijc deelachtichz van hem en moghen ontfaen/alle andere dingen achterlatende Alleene de menschen ende de inghelen sijn verstandege creaturen:ende in dien sijn si gode gelijc/de welke puer geest es ende puer verstant/Ende

si houden de hoochste mededeelachtichept van god onder alle de creaturē Ende wp heeten deelachtichept/met hem deel te ontfane van sinen goeden/tot hem comende om datter gheene creature en es dpe ghe heelijcken alle de duechden ontfaen mach ghelijck god want god onindelijc es ende elcke creature es indelijc Dese mededeelachtichept es salichept/de welcke staet in claerlijcken god te siene ende in hem verbliden/hem siende eñ verzekert sijnde nēmermeer van dien ghesichte ende bliscap te scepdene Ende wi noemen tghesichte alleene doer dwerck des verstans.want wi god met den lichamelijcken ooghen nz siē en moghen/want hi puer gheest es Jn desen ghesichte dat naden verstande es.is de salichept gheleghen: de welcke de heylige scrifture(eewich leuen)noemt/gelijc dat onse ghesontmakere sepde doer sint ian in xvij.capittele/seghende Dit es de salicheit doer de welcke si v kinnen mogen Tot desen inde sijn alle menschen gheordoneert: om datse god sodanich ghemaect heeft/salich te mogen wordē want si alle nootelijc verstant hebben Ende ghelijck als alleen god dese salichept es. also es hi oot alleene de ghene die ons tot haer bringhen mach ende om ons tot dier te bringhene van ōs scepdende tgene dat ons letten mach/dats regieringhe. God alleene es regierdere: daerom alle de dingen/die inder heyliger scrifturen deser regieringhen behooren: sijn historien van god/ghelijck als regierdere/ende van gheenderhande ander persoon Dese regieringhe die ons es tot hem selven lepdende oft bringhende gheschiet doer geloone ende doer duechdelike wercken hem behaechlijck sijnde Eñ het geloue es deerste ende tfondement.sonder dwelke dat wi gode niet behaghen en moghen

De wercken sijn van veelderande manieren/na de verscepden natuere der duechdē die god begheert dat in ōs sijn/ende na die ghebruicken wi tgheloove:hoe wel dat in ons genereert doer thooren tghene dat wi gheloouen moeten:nochtans wort dat geconfirmeert bi mirakelen Deen daerom dat wi gheloouen es tghene dat god aengaende es.ghelijck dat wi gheloouen dat hi de alderbeste is van alle den duechdē/de alder moghenste/de alder wijste/ende alle dandere volmaectheden die in hem grootelijcker sijn meer dan men soude moghē dincken Dit wort al bewesen bi mirakelē de welc van machte sijn ende onepndelijc/de welcke niemant machtich en es te doene dan god Jn een ander maniere cō firmeert hem tgheloove doer mirakelen. Want doer tgeloove hebben wi veel dpnghen te gheloouene:de welcke ons de ghene segghen die ons tgheloove preeckē En de om dat ons die vanden menschen gesept worden:de welcke liegen ende ons bedriedrieghen moghen.so en sijn wi niet zekere dat die waerachtich sijn Maer waertsake datse ons god sepde:wi souden zekere sijn datsi wairachtich waren:om dat wi weten dat god niet dwalen noch liegen en mach want hi de waerachticheit es Ende waertsake datti loghe oft dwaelde.so en soude hi de waerachtichept niet sijn.dwelcke ōmoghelijck es Daerom dan want wi van diē zekere sijn.so eest van noode dat wi weten dat ons god die sept:de welckewaert dat hp ons diedoir hem seluen sepde.soe en behoeden wi anders ghеene bewijsseneste: want hi niet liegen en mach Maer na diē datti die doer hem seluen niet en sept.so ist van noode dat de ghene dpe dat gheloove preecken/datsi dat van sinen wege seggē: ende terstont ter confirmacien van diē mirakelen ghescien:ende dan en salder geender ande twijffelinghe sijn:ende de redenes:om deswille dat het mirakele ghescied alleene van god:ende niemant anders en mach dat doen:ende doer dz mirakel geeft hi ghetuichnesse vanden woerden des predikans:als tot sijnder begeerten dat mirakele volcht ende sodanich als de predikant begheert Dus moet dwoert waerachtich sijndat de predikāt septeest datter mirakele navolcht of anders soude god valsch getupghesijn gheuende ghetupchnesse van die loghentale.dwelck onmoghelijck es Jn deser manieren es vast ghemaeckt ende ghefondeert de wet ende tgeloove ghebenedijt van god onsen ghesontmaker. Van de welck men so luttel twijffelingen hebben mach/als dat dē hemel den hemel es/oft dat wi menschen sijn/gelijc dat sinte mercus sept int leste capittele/seggende Jhesus cristus sant sine discipelen dat gheloove te preechene ende si warē alle de werelt doze preeckende/god met hen werckende:de welcke haerlieden woerden confirmeerde:terstont mirakelen doende daer na van harē woerden Siden welcken dblijct dat alle de mirakelen die verteit worden inde heplighe scrifture:hoewel datsi eenige persoonen ruerē die daer doze goet of quaet ontsaen hebben/sijn historien vā god ende niet van dien persoonen:dat alle de mprakelen dpenen om tgheloove te confprmeren ende te genererene behoorren ten woerden der regieringen:ende alleene god es regierdere.soe es alleenliken dese historie sine:siden welcken dat blijct dat alle de boecken oft deelen van dien die inde heplighe scrifture mirakelen vertellen behooren ten historien van god alleen: in dien dat hi regierdere es/Eñ van desen staet vele īde boecken dis oudē eñ nieuwē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

testamens ¶Tweede daer god den mēsce mede tract teenen goeden inde ende ter salichept: sijn goede wercken hem behaechlijck: ende dat doet god in twee manieren. De eene es doer geboden ofte raden: dat zij regelen duecht te doene/van de welcke hē de mēsce nemmermeer verscepdē de altijt duecht doen sal Dwerck es teenen exēple van goet ofte quaet doen. Om de welcke te pooghene duecht te doene: bewisende dpe epnden die de quade hebben ende de indighe vanden goeden Bouen desen geeft hi waerscouwinghen om te meer wijsselikē de duecht te doene ende dat quaet te scuwē Ende als van desen twee manieren es dz meeste deel van alle den boecken der heplighер scriftueren des nieuwen ende ouden testamens ¶Voerts sijn gestelt in maniere van raet van tghene dat goet is te doen ofte van waerscouwinghen versinnichedē om te weten dwelck ons meest van noode es ¶Dander maniere om te pooghene tē goeden wercken es doer exempel vā goet ofte quaet te doene: ende dit doet de heplige scriftuere in alle de boecken inde welcke si historien vertelt/ghelijc als sijn de boeckē der Conpnghen/van Josue/vanden rechters/vanden Machabeusschē/van esdras. Biden voerseptē blijct hoe alle de boeckē der heplighер scriftueren ende van alle dē deelen vanden genen die historien inhouden: historien sijn van god alleene: ende nz van eenighen anderen persoon. Om deswille dat de historien die de selue inhoudē sijn historien van god alleene/ghelijc als sceppere/verlossere ende regierdere

¶Vanden dinghen die inder heiliger euāgelien vander maghet maria vertelt worden: ende waerom die ende ghеene andre

VAnden voerseptden spruyt de solutie van een questie die eenighe plegen te vraghene Te weten Waerom dat deuāgelisten meer dinghen scriuen ende vertellen van sint ian baptiste dan van onser lieuer vrouwen De sake es: om deswille dat de historie ofte de vertellinghe van sint ian baptiste seer bequame es ter hystorien ihesu cristi: de welcke in dz heplich euangelie verhaelt wort: ende daerō behoort die breelijcken ghescreuen te sine also vele als ter hystorien cristi behoort Ende de hystorie en de de vertellinghe vanden ghelchienessen der maghet maria behooren wepnich ter hystorien cristi die de euangelie navolcht: daerom behoorden daer wepnich te scriuene vanden gelspenessen der maget maria Ende dmotijf van die heplichz der maghet marpa en protfieert gheenssins tot dien Want ghelijck de euangelien hystorien sijn vanden wercken cristi: soe en heeft men daer niet te vertellen de wercken vā eenighen anderen. weder si seer heplich zij ofte: luttel ofte niet Bouen desen so en sneefe de heplichept midts desen niet al eest dz in de hepligher scriftuere gheen mencie ghemaect en wort in dat deel hystoriael van eenighe persoonen: want si daeromme niet te betre noch te min goet en sijn: De epgē sake es om deswille. Want dat euangelie in dat hystoriael deel: hystorie es alleene vāden wercken cristi. so en scriuen deuangelisten niet van anderen persoonen luttere noch vele: dan so vele als der hystorien ons heeren ihesu cristi aenghaet Noch men en soude de wercken ihesu cristi niet volcomeliken mogen vtellen/dā de selue vtellende Eñ in dier manierē segghen wi dz eenige dingē vandē wercken der maghet gescreuen worden int heilich euangelie eñ andre vanden wercken van sint ian baptiste.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Nochtans en worden niet alle de wercken van eenich van dien ghescreuen. mer dair woert meer ghescreuen vanden werckē vā sint ian baptiste dan vanden wercken der maghet maria Ende de redene es. om dat vele vandē wercken van sint ian baptiste behooren ter historien cristi ¶ De dinghen die inder heyligher euangeliē vander maghet maria ghescreuen worden sijn dese Ten eersten hoe dat haer dinghele gabriel te nazareth quam groeten ende welc tgene es datsi antwoerde Daerna hoe si was int gheberchte van iudea ter plaetsen dair elizabeth hare nichte woende die doen terijt sint ian baptisten beghort hadde. hoesi daer drie maenden bleef ende keerde doen wederomme tot haren huyse Dairna hoe ioseph ende si te bethleem waren om den comepnen de belidinge te doene ende hoe de ghesontmakere daer geborē woert Dairna woert de puerificatie der maget bescreuen. ende hoe si cristum verloos/hoe si hē sochte/hoe si hem vont/ende hoe si wederomme tot nazareth ghinghen. Ende voer desen wort bescreuen hoe de maghet gheboulijt ende bevrucht sijnde: ende dat ioncker van ioseph bekint te sine ende sondere sinen toedoene/des hi groote suspicie hadde ende wilde haer laten Bouē desen wort bescreuen hoe dat na dat de ghesontmakere gheboren was/de inghel der maget ende ioseph gheboot wt iudea in egipten te repsene ende hoe si daer waren Oot wort vander maget bescreuen hoe si tegewoerdich was daer de ghesontmakere opēbairlijcken deerste mpraktele dede/verkeerende dwaire in wijn/inder bruplocht Bouē desen wort oock bescreuen hoe de maghet maria eñ haer ouders met cristo van dair quamen in capharnaum: dair cristus vele mirakelen dede Daerna wort bescreuē hoe op een tijt/als cristus prekende was/ sine moedere ende haer vrienden quamē. Dair woert oock mencie ghemaect vander maghet maria doen een vrouwe tot cristi sepde/ghebenedijt si den buick die v gedragen heeft. Ende ten lesten wort mencie gemaect inden tijt der passien cristi hoe dz de maghet maria doen neuen den cruice sōt ende hoe cristus sint ian euangelijste sine moeder beual Men en vint niet inder heiligher euangelien datter mencie gemaect wort van anderen dinghen vanden werken van onser lieuer vrouwen Ende dese worden ghescreuen om deswille datsi een deel sijn der historien cristi: de welcke niet volcomelijcken en soude moghen vertelt worden en worden dese niet vertelt ¶ Ten eersten wort gescreuen vander groetenesse de welcke ter historien cristi nootelijck was om te bewisen sine werdicheyt Doerts quam de inghele den wijue die sijn moedere sijn soude bootscapen datti soude geboren worden ende bewees dat dese ontfanknesse godlijck sijn soude/in dien dat dinghele van godsweghen gesonden was tot der moedre om vā hair consent te verweruen Bouen desen worde bewesen de werdichept vander moedre inden woerdē dis inghels doen hi haer noemde vol van grasien ende ghebenedijt bouen alle vrouwē Bouen desen worde bewesen hare maechdelijchept voir de bartinghe ende int ōtfanghen/doē si maechde hoe soude dat mogē ghescheen want ick nopt man en bekinde ende dinghel antwoerde. dat die ontfanknesse ghescheen soude doir den heiligen gheest ¶ Bouen desen worde expresliche bewesen de werdichept des soens. doen de inghele sepde/gebenedijt es de vrucht dijns lichaems/ende sepde dat hi gheheetē soude werden de sone vanden seer hooghen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Voerts alſo vele als deſe dingen nootelijc waren te ſegghen om te verclaren de werdichept criſti. ſo was dit geſept. dwelc niet geſept en mach worden ſonder wat te ſeggen vanō moedre ende ooc van ioſeph Eñ dit was om te bewiſene de werdichz criſti bewiſende de maechdelijchz van ſijndere moedre Dwelc nēmermeer anders en hadde moghen bewesen worden dā vertellen de de ſuſpicie die ioſeph vā haer hadde doē hi haer bevrucht ſach ende wel wiſt dat hi haer nopt vleeſcelijcken ghenaect en hadde: ende wort te meer verclaert hoe criſtus doer den hepligen geeſt ōtfangen was ende datti de geſontmaker der werelt zij ſou de ¶ Bouen deſen moeſtet geſcreuen worden: dat de maget maria ten hupſe van elizabeth haerder nichten was: want dat behoorde om te bewiſen de werdichept criſti Wāt doen ſi in hups comende was: ſprac elizabeth doer den heiligen geeſt/ ſeggēde/ Wanen comt mi dat dat de moedre mijns heeren tot mi comt? Aldus propheteerde ſi dz criſtus heere was vā al der werelt ende god ¶ Voerts worde ooc de werdichz criſti beweſen als de maget comende inde tegewoerdichz van elizabeth: ſint ian die in lichaem van ſinte elizabeth was den gheſontmaker reuerencie dede die int lichaem der gebenedider maget was: voirts om deſen lof van criſto niet te verſwigen moeſte vā der moedere dit ſelue gheſcreuen worden ¶ Den gane der maget maria tot bethleē met ioſeph wort geſcreuen om dat der hiſtorien vander gheboerten des gheſontmakers aengaet: hoe de gheboerte geſchiede als ſi te bethleem waren Eñ twas nootelijc dit te ſcriuen: om dat blijcken ſoude dz de prophecie in ihesus vervult worde dye ſepde dat de geſontmakere ſoude geboren worden in bethleem ¶ Bouē deſen waert geſcreuen om te bewiſen de werdichz der geboerten criſti inde welc de inghelen ſongen eñ boodſcaepten den menſchen vrede. Eñ dat boetſcaepten ſi dē herderē de welc ke dat kint vindende gelijc hen de inghele ghezept hadde bekinden dz doer de godlijcke reuelacien eñ aenbadēt ¶ De puerificatie der maget wort beſcreuen/ nz ter ſaken vā haer. mer om dat der hiſtorien criſti aēginc Ten prſten om datter bewesen wort hoe in hē volbracht warē al de dīgen die de wet geboot Deen was de beſnineſſe Dan dze dz voer dirſte geboren geoffert worden zeker dīgen Eñ ald? als dit geſcreuē wort bewijſt deuāgeliſte dz gedaen was om de wet gods te volbringen Ten ādren waert om te vertellen tgene dat inō purificacien geſchiet doen dz kīt inden tempel gepreſentert worde/ vāden dīgen dye ſpmeon ſepde vā criſto als hi hē in zij hāden ōtfinc: eñ vāden dīgen die āna de prophetiſſe ſepde. Welcke dīgen deuāgeliſte nz en ſoude mogen ſtriuen ſonō vā de puerificatie ō maget te ſpreken ¶ Voerts wordter geſcreuē hoe maria eñ ioſeph den gheſontmakere ſochten doē hi twelef iaer out was: dwelcke ivracht wort om te mogen vertellē tgene dz de geſontmaker dede iden tēpel dair ſi hē vōden diſputereñ: de welck verwondert waren vā ſijnder wijſheit ¶ Bouen deſen wort geſcreuē hoe de maget eñ ioſeph metten kīde in egiptē warē: eñ dz wort gedaen om te vertellē hoe dz om dē gezōtmaker ſo vele ōnoſel kinōkens ſtoruē: eñ hoe hē herodes dede ſoeckē om te doē ſterven. Dwelc getuychneſſe geeft datti de conīc ō iodē was. wāt hē herodes dair vore hiel eñ ſoeckē dede. Bi deſen wort ooc te vſtaen gegeuē hoet d heerē beliefft heft arbeit te doogē iden tijt ſijnō teeō iōchz begereñ nz ſijn moeder eñ nz ioſeph in egipten te vliene.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

¶ Vander maghet maria wort mencie gemaect int mirakel der veranderingē des waters in wijne: om dat dat ter historien cristi behoort. want dat was deerste openbaer mirakele dat cristus dede na datti sō mighe discipelen hadde ende datti beslont te preecken ende mirakelen te te doen En de dese mirakel moeste mencie ghemaect worden vander maghet maria om dat sy daer tegewoerdich was ende dat selue mirakele procuereerde beruert sijnde doer goedertierenthz om dat de dienaers niet beschaemt sijn en souden den wijn gebrekende openbaerlikē ide feeste der bruplocht. Dit selue wort ooc beschreuen om te bewisen dat cristus (aengaēde der godthz/na de welcke hem behoorde mirakelen te doen) sijnder moeder niet onderdanich en was: van de welcke hi alleene de menscheit ontfaen hadde ¶ Voerts wort ghescreuē dat de maget maria cristum bat datti dese mirakele tot haerder begheerten doen soude om ons te bewisen dat de duechden ende weldaden van god tot ons comen doer de beden eñ verdiensten der maghet maria.

¶ Bouen desen wort gescreuen hoe de maghet maria eñ hare magen met cristo vā daer quamen tot capharnaum: dat de principale stat van dier prouincien was: daer cristus veel mirakelē dede En dit wort gescreuen om dat ter historien cristi behoort om te bewisen dat de forme eñ de maniere vā sine predicatien eñ mirakelen: eñ wait hoe/eñ voer wat persoonen dat beghinsel was eñ begoste ¶ Voerts hoe de maghet quam cristus staende preeckende En dits om dat de historie cristi ruert. want hy doet niet en wilde aflaten van sijn preeckē om de cōste vā sijn moed eñ ouds: eñ ooc seide hi datti meer hadde te aēsiene eñ aendachtich te sine de woerden der predicatien dā sijnō moedre of ouds En de hāt wtstreckē de tot sinen discipelen/seide Siet mijn moedre eñ mijn broedrs: eñ een iegelijc die dē wil doet mijns vaders die inden hemel es dat es mijn broedre/mijn suster eñ mijn moedre. En om dz deuāgelisten dese nootelike leeringe niet en soude cōnen vtellen. sond te vtellen hoe de maget quā/cristi staende preeckende soe moeste hi dz vtellen ¶ Deuāgelisten maect mēcie vā cristi ouds om dē lof cristi: bewisende sine grote mogenthz eñ wijsheit Wāt hi daer vertelt hoe de hebreeusce van nazareth verwondt warē vā cristo/seggeñ En es dit nz eēs timermās sone eñ maria sine moedre: warē cōt hē dese wijsheit eñ cracht Alsd worde te verstaen gegenē datti wiser eñ machtiger was dā enichs menscē sone eñ hierō waren de hebreeusce verslaeckt eñ gescādaliseert ¶ Daer wort ooc mencie gemaect vanō vrouwē die seide Salich is dē buic die v gedragen heft: eñ dat geschiet om deere cristi Wāt dair bewesen wort derre lenthz cristi groot te sine als nz alleē hi gebenedijt en was. mer ō sinen wil was ooc gebenedijt de moedre dien baerde ¶ Tselfden wort vanō maget mencie gemaect in der passien cristi: om te scriuē de woerden die cristi aendē cruice sprac/tot haer eñ tot dē discipel/hē die beuelende voer moedere

¶ Alle de anō dingē die der maget aengaē mochten verswegē wordē eñ deuāgelisten en vertelt vā haer geen dic/gelijc als van hare geboerte/vā opwassen/noch vā hare cōuersatinge voer haer houlijc eñ eer hait digel de kinesse dede vā dpe ōtsanckenesse vāden gesontmaker En daerna al hair leuē eñ haer duechde eñ cōuersatigen waē (vā doē voerts totē dage dz cristi gepassijt wort eñ verrees) vā grote exelēthz eñ werdichz: eñ mē en screijft geē anō vā haer om dz al de dīgen die verswegen worden gaen

alleene de maghet maria ane ende nz der
hiſtorien criſti/gheliſt als hare gheboerte
eñ conuerſeringhe/Want dat gheen ſake
en probeert van tghene dat criſtus aẽgait
maer alleene haren lof Noch gheen euan
geliſte en maect mencie dat de geſontma-
kere haer openbaerde inō verrijſſenesſen
al eeſt nochtans waerachtich datti hẽ hait
openbaerde haeſteliker dan eenighen an-
dren perſoon.wantſi des weerdich was.
Maer om dat de openbaringhe dpe haer
geſciede geen geloue en maecte/gheliſck
de openbaringhe die hi dẽ andren perſoo-
nen dede:daerom maect de euãgeliſte mẽ-
cie vanden anderen perſoonen ende npet
vander maghet maria

Van die excellenthept/werdichept/ende
officie/van ſint ian baptiſte Ende waerō
dat de euangeliſten ſo vele meer vertellen
van ſijn leuen ende wercken dan van eni
ghen anderen perſoon Ca.xxxv

Inder hepligher euangelien wort vã
ſint ian baptiſte mencie gemaect/na
lijck van alle ſijn leuen ende doot Dwelck
van gheenderande perſoon ghedaen en
wort/dan van criſtus/diens hiſtorie es dat
heplich euangelie Terſtont wort van ſint
ians gheboerte gheſcreuen:ende voer de
gheboerte wort gheſtelt hoe ſijn vader en
de ſine moedere hepligh waren Voerts
wort gheſcreuen hoe elizabeth onvruchtbaer was:ende ſi ende haer mã warẽ bep
de out Daerna wort gheſcreuen hoe za-
charias ſijnde inden tempele wieroock of
ferende de inghel hem bootſcaepte hoe dz
ſine hupſvrouwe hebben ſoude enen ſone
Vanden welcken zacharias twijffelende
de inghele tot hem ſepde dat hi ſtom bliuẽ
ſoude totten dage dat tkint geboren ware
ende tghebuerde alſo dat elizabeth ōtfinc
ende verberch dat de eerſte vijf maenden.

Sine gheboerte wort geſcreuen dẽ naẽ
die hem ghegheuen wort:hoe ſijn vaẽ dã
naem ſcreef:ende tſcriuen ghepnt ſijnde
was ſinen mont geopent ende prophetee-
de doen ſegghende den ſanck die beghint
Benedictus dñs deus pſrahel xẽ Deerſ
te wort gheſept datti wallende van iont-
kins inder woeſtinen ghinc daer hi een ee
nich ſcerp leuen lepde totten dage datti hẽ
alle pſrahel hadde te vertoonen:want doẽ
ghinch hi wter woeſtinen Na deſen ver
tellen de euangeliſten tſcerpe leuen dat hi
inder woeſtinen lepde.bewiſende ſijn gro
te heplichept Te weten/datti alleenlijcken
gecleet was met een kemels vel ende ghe
ghort met een haren coerde omtrent ſine
lendenen:ſijn ſpiſe waren wortelen ende
wilt honich ende het ſchijnt dat gheen meer
der ſcerphept van leuen en was Dã wort
terſtont van alle euangeliſten beſcreuen
tgene datti preecte ende tghene datti dede.
Want hi preecte dat doopſel der penitenci
en ende de toecomſte des rijcx der hemelẽ
Tot hẽ quamen al de ioden vã iheruſalem
eñ vã alle dlant vã iudea:die hi inō ioerda
nen doopte:hen gheuende veel leeringen
om wel eñ hepliclijken te leuen. Bouẽ
deſen wort geſcreuen dz ſint iã van ſulckẽ
heplichz was dat alle de ioden meendẽ dz
hi de meſſias hadde geweeſt. Dwelcke hi
merchende om hen nz te bedriegen ſeide dz
hi de meſſias nz en was Mer dat na hẽ co
men ſoude een anō van meerō mogenthz
eñ duechden.wiens ſcoenen hi nz werdich
en ware wt tedoene Eñ om de heilichz die
in ſint iã blijckẽde was eñ om datti geſept
had dz na hẽ comen ſoude een veel machti
ger eñ heiliger So ſonden de ioden vã ihe
ruſalem tot hem de prieſteren ende de leui
ten om ſint ian te vragen wie hi ware En
de hi ſepde dat hi de meſſias niet en ware.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

noch helpas/noch gheen prophete:hē doē
seggende dat na hem een ander comē sou
de die eer hi ghemaect was.wiens schoenē
hi niet werdich en ware wt te doen Daer
na quam cristus tot sint ian op de ioerda-
ne om datti hem metten anderen doopen
soude:ende sint ian sepde tot cristus. Ic be
hoore van v gedoopt te sine xc̄ De hemelē
opendē eñ de stemme des vaders was ge
hoort die sepde Dit es mijn seer bemide so
ne Ende de heyligue geest openbaerde hē
inde ghedaente van eender dupuen ende
daelde op cristus. Eñ namaels wees sint
ian cristus den hebreeuschen: ghetuyghe
ghenende datti de messias was/seggende
Dese es de ghene daer ick v af gheseit heb
be dat na mi een mogender comen soude
diens schoenen ick niet werdich sijn en sou-
de wt te doene Dit es dat lam gods dat de
sonden der werelt afneemt. Bouen desen
ghaf hi ghetuychnesse datti op hem gesiē
hadde dalen den heyligben gheest inde ge
daente van eender dupuen eñ dat gehoort
worde de stemme gods/segghende/dese is
mijn sone xc̄ Voerts wort geschreuē hoe cri
stus daerna doopte int lant van iudea Dit
ian doopte in emnon daer vele wateren
stonden ende eenighe ioden disputeerden
vanden doopsele dwelc si van cristo oft vā
sint ian ontfinghen/seggbende Meestere
de ghene vanden welcken ghy ghetuych
nesse gaeft es nv ghegaen ouer de ioerda-
ne doopen ende si comen alle tot hē: ende
sint ian ant woirde beeelijcken Na desen
dede herodes tetrarcha van galileen sint
ianne vanghen ende sint ian was langen
tijt gheuangen:ende doen preecte cristus
ende dede grote mirakelen/totten welckē
sint ian na datti gheuangen was sine dis-
cipelen sant om hem te vraghene oft hi de
messias ware oft datsi eenen anderen ver
wachten souden Cristus antwoerde dē dis
cipelen datsi sint ian vertellen souden tge
ne datse gesien hadden Doen begost crist?
sint ianne te prisene/seggende datti meer-
der ware dan een prophete ende dat ōder
de gheborene van wijuen gheen meerder
op ghestaen en was dan sint ian. Na dezē
wort beschreuen hoe sint ian inden kercker
was tot dat hem herodes dede onthoofdē
ende de sake waerom wort gheset Ende al-
dus blijct hoe alle dat leuen vā sint ian en-
de ooch tghene dat voer sijn leuen was/de
euangelisten beschreuen. Dwelcke ghenn
sins van eenighen anderen de sake vā de-
sen en was noch om de heyligheyt vā sint
ian Maer om dat alle sijn wercken ter hil
tonen cristi behooren. Dwelc upet en was
vanden wercken der maghet maria noch
van eenighen anderen Ende aldus moet
te dleuen van sint ian ghescreuen worden
int euangelie.niet ghelijck sijn leuen.mer
ghelijck een deel der historien cristi: seere
nootelijc om de vertellinge vā sinen werc-
ken Dit es om dat sint ian niet bi hem sel-
uen en was.maer hi quam in dese werelt
alleene ter saken van cristus om datti ghe
tuychnesse gheuen soude hoe ihesus onse
ghesontmakere was de messias eñ de ver
losser vā dmenscelike geslechte:eñ dat al
sinen arbeyt eñ passie ons gheensins pro-
fiteren en soude waertsake dz wi in hē nv
en geloofdē.om dz wi doer zij geloouc sou-
dē gesont gemaect worden eñ vā onsen zō-
den gesuyuert:eñ de gene die nz en geloof
de soude vdoemt sijn Voerts moestē veel
nerstichеden gestelt wordē om dz de men-
scē gelooue soudē dz cristi de messias was
wāt si in geen andē maniere behouden en
mochtē zijn Eñ hierō gaf god veel manierē
vā probaciē De somige warē doit de scrif
tuerē ō propheciē veel tijts te voren geseit

de welcke alle in ihesus vervult worde die
also bewesen datti de messias was Maer
nochtans en waren dese dinghen niet ghe
noech voir alle menschen. want de sommi
ghe so warē simple datti de dingen die de
propheten sepden niet en kinden: ende de-
se en conden niet gheweten oft de prophe-
tien in cristum vervult sijn oft niet. Mits
dien om datti weten souden of die in hem
vervult waren. so behoefde hen te wetē al-
le sine wercken ende te hopē tot na de doot
cristi: om deswille dat dz de prophetē spra
ken van alle den dingen cristi: eñ en moch
ten niet weten oft die alle volbracht warē
tot dat de doot ende de verrijsenesse cristy
gheschiet ware Noch moesten daer añ
probacien gegeuen worden ende opende
re: vanden welcken de menschē niet en sou-
den moghen twijfelen: ende dese waren
in twee manieren Deene was doer de ey-
ghene wercken cristi: de welcke sodanigē
ende so vele mirakelen dede dat ghenoech
was om te approbrene datti god was en
de messias: grootelijcken dese wercke doē
de om te bewisene datti messias ende god
was: ende noemde hem somwijls god en
de messias ende van desen wercken seit hi
dat de poden grooten nijt hadden: om des
wille dat hi quam ende dede sulcken mira
kelen dat nopt gheen andere der ghelike
en dede/nochtans en gheloofden si hē niet
maer verssnaden hem ende vervolchden
hem totter doot Ende al waerssake dat de
se wercken doer hem selven genoech wa
rē om te bewisen dat cristus messias was
Nochtans om meerder openbaerheit wil
de cristus gheuen de tweede maniere van
bewijsenessen: ende dat was doer een lich
te ghetupghenesse van pemande wpens
segghen worde gehouden in soe grooten
werdichept ende auctoritept ende so waer

achtich datti niet dwalen en mochte Ende
dit profiteerde om dat dese ghetupghenesse
ghegheuen soude sijn van cristo eer hi be-
ghoste te preeckene ofte wercken te doene
Mits den welcken van doen terstont mē
doer waerachtich houden mochte ende dē
hebreeusen bekint sijn dat ihesus de mes
sias was Ende als si namaels de wercke
sien soudē dpe hi dede. opelijcken bekinen
soudē dat hi de messias was Ende doer de
se maniere geloofden veel iodē. in ihesum
cristum siende tghene dat sint ian van hē
sepde/ghelijck alsi was van sint andrpes
oft van andere: ende terstont noemde sint
andries sinte peetren sinen broeder/seggē
de/gawi totten messias Ende vele andē vā
den ioden aenhoorden tghene dat sint ian
van cristo sepde ghelijck dpe waerachtich
waren ende gheloofden in hem: eñ seiden
ian en doet niet een mprakele ende alle de
dinghen dpe hi van desen sepde sijn waer-
achtich: aldus gheloofder vele in hem: en-
de het beliefde god te senden eenen mēsce:
de welcke was sint ian Ende was alleenli
ken ghesonden om te gheuen getupghnes
se van cristo. om datti doer hem ende doer
sijn ghetupghnesse alle in cristo ghelooue
souden Aldus quam sint ian om deswille
ghesonden: ende oock was sine comste lā-
ghen tijt te voren ghecondicht doer dē pro-
phete plaias te wetene/seuenhōdert ende
vijftich iaren: int veertichste capittel: daer
hi sept De stemme vandē roependen ider
woestinen berept den wech des heerē En-
de hi was ghesonden om te preeckene en-
de te doopen: ende alle de sake sijnder com
sten was om cristus om dat hi sijn comste
seggen soude ende hem wisen. Alle dat le
uen/alle de wercken/ende alle de predica-
tien van sint ian waren om te bootsrapē
ende cristus te wisene/ghelijck plaias seit

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Ende de comste/de predicatien/eñ de wer-
cken van sint ian/waren cristo nootelijc in
twee dinghen Te wetene om te bewysene
dat cristus de messias was ende om dat
volck te disponerene om hem ende om si
ne wet te ontsane Den poden om deswille
veel ghetupchnessen geuende dat cristus
messias was.ende dat in twee manieren.
Ten irsten loochenēde van hem seluen dz
hi gheen messias en was Ten anderen vā
iheſus affirmerende:dat hi de messias eñ
de sone gods was Ende desen mensce aē
gaende moeste de heplighe scriftuere twe
dinghen doen. Dat eerste es dat si moeste
stellen ghetupchnesse dat hi van crist gaf
doer dwelcke de menschen hadden te ghe-
louen Dat tweede es:te bewisene dz sint
ian sodanich was dat dese ghetupchnesse
ontsanghen syn soude onder de ghene dīē
hi daeraf sprake:ende npet alleene de ghe-
tupchnesse.maer datsi dat oock ontsangē
souden metten wercken ¶Deerste te stel
lē was licht.wāt met luttel woordē mocht
sint ian groot ghetupchnesse gheuen van
cristus.maer te bewisene dat dat getupch
nesse van sint ian sodanich was dat ōtsain
moeste syn in so grooten dinck ghelijc dit
een swaer dinc was te begrijpen:ende dit
bewijst de heplighe scriftuere doer veel dī-
gen die in sint ian waren Ende om desēil
le moeste god in sint ian sodanigen dingē
thoonen dat hi suicken in gheenen anderē
thoonen en sal:om dat de menschen gelo
uen souden dat relijckere was te gelouē
dat seggen van sint iā danvan enigen an
deren/in so wat dingen datti sepde Bi ve
le manierē blijctet dz iheſus messias was
als dz syns nz relijcken ōtkinneu en moch
tē noch loochenē waert dat iemāt cristus
werckēmet duechdē aēsage ende niet mz
enen valschen moede. ¶Maer wāt dit stuc

so groot was:wilde iheſus geuen vele en-
de openbare bewijsnessen:om dat de men
schen gheenderande excusacie hebben en
souden waert datsi den messias niet en ōt
singhen:ende bisondre de ioden.totte welc
ken hi eerst werf gesonden was Ende om
deswille stelde hi bouē de nootlike bewijs
nessen eenige seer profitelijcke dingen eñ
bequame den ioden Ende also waert van
die sindinghe van sint ian om te bewisen
den messias Want sint ian was den iodē
seer ontsanchaer ende si hielen hem in dal
der grootste werdichept eñ auctoritept ge-
louende datti bouen alle de mans de hep
lichste was:ende oot geloofden si alle tghe
ne dat hi sepde om dat syn leuen seer excel
lent was:mids den welcken hi werdich
was groote auctoritept ende reuerencie.
Want het blijcte openbaerlijcken datti eē
godlijc mensche was. Eñ ooc dede hē god
veel andō ghetupchnessen:ende dat waren
de gene die in synder gheboerten blijcken
de waren Want syn conceptie/gheboerte
wercken/ende alle de manierē syns leuēs
waren te voren geboortscaept doer den in
ghele/eer datsi waren Eñ al thebreeusche
volck wist ditte:wāt si wel wisten de reue
lacie die zacharias sinen vadre gedaē was
vanden voersepden dingen. Sint iā was
altijt van henlieden onderscepdelijckē be-
kint:mits dien sal hi altijt ghehouden syn
in grooter eeren ende weerden ¶Mids de
groote wonderen die in sine gheboerte en
de conceptie gescieden ende daerna Sint
iā voertgic tot suicker perfectiz.wāt hem
god sondinghe preuilegie verleende doir
dwelcke hi dit doen mochte/ende oock toe
stoocte hi hem eñ beruerde syn herte mits
den welcken hi dat in allen dede Eñ sint iā
gaf getuichnesse vā cristo seggēde:hoe cris
tus de gods sone was:eñ datti de messias

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

ende de verlossere der werelt was Eñ dese dingen moesten alle inder euangelien gescreuen worden/ghelijck als dinghen die principaliken aenghinghen der historien cristi om te approberen dat cristus de messias eñ de sone gods was. Ende mits dezē moestet blijcken dat sint ian gheheelijc ēē godlijck mensce was in allen sinen dingē ende excellentre dan alle de ander mensē Ende mits dien ghelijck als dleuen stont excellent te sine/also moeste ooc de geboerte bouen allen anderen excellent sijn/ aengaende god Dit bewijst god in veel dingē Deerste doende dat hi gheboren wort vā eenen seer heplighen vadere ende moedere:vanden welcken men gheenderhande oneere noch blamacie en hadde:mer leefden volcomeliken na de wet gods ¶Dat tweede:wordet bewesen te sine een wondlike ontsanckenesse.want hi van twee oude mensceu gheboren wort:bisonder elizabeth onvruchtbaer sijnde:de welcke nz na tuerlijcken baren en mochte:ende aldus hadde si hem bi mirakelen ontsanghen.

¶Dat derde wort bewesen:in dien dat dese ontsanckenesse te voren gheopenbaert was zacharias den vadere van sint iā doit den inghele gabriel.ende dat was gheopēbaert inden temple/in sancta sācторū daer hi tot god wieroock offerende was ¶Dese openbaringhe naden tijt/na de plaetse/ende na de maniere/inde welcke die ghedaē was:profiteerde vele om te bewisen de excellenthept van sint ian:ende principalijcken om dese dinghen alle den volcke opēbaer te sine Ten eersten aengaende dat dese reuelacie ghedaen was inden tempele: omtrent den outaer zacharias sijnde wieroot offerende Dat beteekende dat dinck veel te meer heplich te sine/na dat de openbaringhe niet ghedaen en worde bupten den tempele.maer daer binnen:dat welcke de heplichste plaetse der werlt was Tē tweeden ende principaelsten:om dat den volcke kinlijc sijn soude dat dese reuelacie ghesciet was:want waer die gheweest in sijn hups of anderstins.so en soude die niet so kinlijck gheweest hebben ¶Maer want die inden tempel ghesciede so en mocht sp niet verborgen sijn Daerom sept sinte lucas Dat als zacharias inden tempel ginc om wieroock te offren.so stont de menichte des volcx bupten den tempel:eñ zacharias toese lange.vanden welcken hē volc verwonderde.ende doē hi wt quam was hi stom ende versaeft:ende twolc hem vraghende en conde hi npet gheantwoerden: maer dede teekenen ghelijck eenen stommen ¶Mits den welcken si kinden datti ee nich visioen ghesien hadde inden tempele Ende die reuelacie al waert datsi die doen niet gheweten en conden/om deswille dat zacharias stō was/wisten si namaels als hi spraeck als sint ian gheboren was ¶Dz zacharias inder verthoeninghen stō wort was seer nut om tghene dat in sint ian stōt bewesen te sine Ten eersten:ter saken dis seluen zacharias om datti te zelderlijckere bekinnen soude tghene waerachtich te sine dat hem de inghele gheopenbaert hadde/als hem om dat hijt niet gheloouen en wilde sijn spreken benomen was Tē twedeu ende principaelsten:ter saken vandē anderen ¶Dāt en hadde zacharias niet stō ghemaect gheweest/al waert datti wten tempel come nde alle den volcke vtelt hadde dz visioen dat hem god vertoont hadde: dat volck en soude geen sake gehat hebbē om dat te gelouē/om deswille datter geē sake gheblekē en soude hebbē dz te gelouē en hadde zacharias niet stom ghebleuen doen hem de reuelacye verthoont was.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

¶Van dat doopsele cristi: ende hoe hi van sint ian ghedoopt was in die ioerdane Ca xxxvi.

UErvult sijnde de negen en twintich iaren van die oude ons ghesontmakers: ende beginnende dat derdichste iaer Worde sint iaune/die inder woestinen vā iudea was omtrent de fluute iordane/godlijcken gheopenbaert ende bevolen datti gaen soude oppenbaerlijcken doopen in iordanen eenen man de welcke daer toe men soude Ende dat de ghene opten welcken hi den heyligen gheest saghe comen inde ghedaente eender duyuen dz die ware de waerachteghe messias ende gesontmakere ¶Sint ian doopende sijnde quamen tot hem met grooter deuociē zij doopsel ontfaen ende sijn leeringhe hooren/vele menschen van ierusalem ende van alle dlant van iudeen. Doē quam de gesontmakere ter fluyuien iordane tot sint ian baptiste ende begheerde datti hem doopē soude De welc excuseerde hē te doopē seggende Ic behoorde van v ghedoopt te sine eñ ghi comt tot mi Ende metten woorden ghesept: mits den woorden die hem de gesontmakere sepde/doopte hi hem ¶De gesontmakere begheerde van sint ian ghedoopt te sine: ende om veelderhande saken ¶Te eersten om dat watre heilich te maken ende de suyuere doer dat raecken van sijn alder heylichste lichaem ¶Ten tweeden begeerde hi ghedoopt te sine: niet om hem: maer om sijn leden die dat doopsele behoefden: ende om dat alle de oude adam sijn soude ghedoopt ende ghesuyuert int watre des doopsels ¶Ten derden: om exempel te gheue ende om sine leeringhe te confirmerene/niet alleene metten woerdē mer oock metten werckē ¶Ten vierden: begheerde hi ghedoopt te sine om dat doopsele heilich te makene ¶Ten vijfsten: om alle de menschept te volbringhene. ¶Ten sesten: om dat doopsele van sint ian te approberene ¶Ten seuensten: om dat doer dat raeckē van sijn alderheylichste ende suuerste lichaem dat watre gheheylicht worde om bequaē materie te sine om doopsel te sine En de bouen desen waren twee andere principale saken ¶Deerste: om dat sint ian hem kinnen soude na dien datti comen was om ghetuychnesse van hem te geuen ende en wist niet openbaerlijcken wie datti was. Ende om deswille gaf hem god een teeke hoe datti hem kinnen soude/seggende De ghene daer ghi den heyligen gheest siet op dalen inde ghedaente eender duyuen/dat es de ghene die doopt te weten de messias ¶De tweede principale sake was: om dat de ghesontmakere alle den volcke ghe openbaert soude sijn doer sint ian Eñ om deser saken wil was al sint ians dooptinge principalijcken gheordoneert: hoewel datter ander min principale saken warē. De gesontmaker begeerde inde iordane gedoopt te sine: niet om dat dat watre der iordanen meer crachten hadde dan ander waterē. mer omdat gheuiel dz sint ian daer doopte ¶Noch sijnō eenige geestelike

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

saken Te weten Dat de riuiere der ioerdanen was aldaer de hebreeusche leden ofte passeerden om in te gane int lant van beloften Ende dit heft bisondere dat doopsel cristi bouen de andere/te wetene Dat ilept in dat rijcke gods. Dwelc beteekent was bi dlant van beloften ¶Bi auontuerē sou de iemant moghen twijffelen oft sint ian den ghesontmaker kinde:doen hi hē excuseerde hem te doopene/segghende/Ick behoorde van u gedoopt te sine.ende ghi cōt tot mi Hierop segghen wi dat hi hem niet en kinde.maer sepde dese woerden wt beleefthēden ende wt ootmoedicheden Item om dat hi hem menichweruen hadde sie comen tot sijnder predicatien ende meende dat een heplpch man gheweest hadde: Daerom sepde hi wt ootmoedicheden. Ic behoorde van u ghedoopt te wordene ꝛc: Maer hi kinde hem na dat hp ghedoopt was doen de hemelen bouen hem openden ꝛc

¶Vanden dinghen die inder fluuien ioerdane gheschieden inden doopsele cristi Ca xxxvij

Ende terstōt also haeste als cristus gedoopt was:ghinck hi wten watere: ende de hemelen openden bouen hem ende de hepligbe gheest daelde op hem in de gedaente eender duyuen.ende de stemme des vaders was ghehoort/segghende Dese es mijn seere beminde sone:inden welcken ick groot behaghen hebbe ¶Dese stēme en worde niet ghehoort noch dese dpngen en waren niet gesien diewile dat cristus dat doopsele ontfinc.mer terstont daer na also als hi wten watre ghinck. Ēn wp sullen weten dz de hemelen niet waerachtelijcken gheopent en waren.maer twort gheseyt datse geopent waren:om tgroue verstant vanden grouen menschē.Want si in ghеen andere maniere en souden moghen verstaen hoe dat dese dingen gedaē worden die hier vertelt worden Te weten Dat de heilighe gheest op cristo daelde:en de dat de stemme des vaās ghehoort was Nochtans en openden de hemelen nz mer het scheen dat si hen openden/ghelijck dat schijnt alst bliremt. ¶Ēn twas bequame dat men sepde dat den hemel geopēt was in dat doopsele cristi Ten eersten:om de cōdicie des doopsels ende om die dingen die openbaerden dat cristus ghedoopt was. Want daer openbaerde de hepligbe geest inde ghedaente eender duyuen:de welcke scheen te comene wten hemele.midts den welcken bisondere ghelooft wort vanden simpelen de hepligbe gheest inden hemel te sine.want hi god es. Ende de stēme des vaders was ghehoort.de welcke opēbaerde vanden hemele te comen Ende mits di en om dat de duyue quā ende de stemme des vaders ghehoort worde.so moeste den hemel open gaen/na de opinie vandē simpelen menscen Bouen desen septmē noch dat hem den hemele opende:om de condpcie vanden doopsel/inde welcke den hemele gheopent was den ghedoopten. wāt de cracht des doopsels es hemels ende nz mē schelijck:ende eenen iegheliicken gedooptен comt de hemelsche cracht ¶Dat twee de werct ter mogbenthept vanden doopsele dat gheloue der hepligher kercken en de de epghene des gedooptен:eñ dat doopsele es een sacrament des geloofs:eñ doer dat gheloue comen wi ende bekinnē wp de hemelsche dinghen:de welcke dmenschelijcke verstant ende genoechlijchept te bouē gaen ¶Dat derde.om dat doer dat doopsele cristi ons gheopent es den inghanc des eewigen leuens.den welcken doer de sonde ghesloten was den eersten mensce. Wi

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

sullen doch weten dat dese openinghe des hemels cristus niet alleene en sach maer alle de ghene die daer teghewoerdich waren doen hi ghedoopt was:om dat waerachtelicken dese openinghe openbaerde in den hemele inde ghedaente van eene scepdinghe:ende mocht van allen menscē gesien sijn ¶Tē tweden om dat dese openīge was om te bewisene dat den ghedoopten den hemel gheopent es ¶Ten derden om dat dese openinge des hemels was een getupchnesse van cristus/gelijc als de sindinge des hepligen geests ende de stemme des vaders:eñ dat getupchnesse en es nz dā daer af dat den menscē gedict eñ voerslaet. Eñ daerom betaemdet dat veel menscen opē baer was dese openinghe des hemels/de neēdalinge dis hepligen geests op cristū in de gedaente eenō dupuen/eñ de stēme des vaders/te weten al den genen die daer tegewoerdich waren ¶Eñ twas betamelijck dat de hepligē geest inde gedaente van eē duiue op cristū daelde.eñ dat om veel redenen ¶Ten eersten om die dispolicie die in den gedoopten verlocht worden te sine:te weten datti nz geuepsdelijc ten doopsel en come.mer nz gelooue ende met deuocien ¶Ten tweeden om dat dit der dupuen betaēt om te bewisen de seuen gauen dis heiligen geests die dē gedoopten gegeuen sijn ¶Van die stemme die gehoort was inden doopsele cristi:segghen wi dz die nz gheformeert en was doer eenich vanden godlijcken persoonen noch doer hen allen gelijckelijc Want god geenbande stēme formeren en mach.wātti puer geest es Maer si was geformeert doer eenigen ingel. wāt de ingelen mogen stēmen formeren in die aengenomen lichamen/gelijc dat ouer al inde hepligē scriftuere blijct Eñ om dat de ingel de stēme formeerde om god te repre

senteren.so seggen wi dat god die formeerde Maer god en spract nopt bi hem seluen mer doer de ingelen die stēme formerē in de stadt vā god Eñ midts dien noemtse de hepligē scriftuere/god/om datti inde stadt vā god spreken Noch dese stēme en quā nz wten hemel noch si en was indē hemel nz geformeert Mer inde locht in enige wolke:na bi cristum omtrent der eerdē Ende also scheen die wten hemele te comen:eñ om de wolcke en mochtmen nz siē wie die formeerde Aldus septmen dz dese stemme wten hemel quā:te wetē:wt der locht/dpe inde hepligē scriftuere hemele ghenoemt wort Ofmen mach van desen seggen/de stēme vanden hemel/ō datti sceen te comē vāden hemel Want si quā van hooghe eñ men en wist nz de plaetse vā waer si geformeert was Dese stēme was gehoort vanden genen die daer ōtrent warē.wāt om henlieden was dat gedaē eñ nz om cristus om datti allegadre cristum reuerencie bieden souden als den sone gods/eñ dat si hē hooren eñ onbedanich sijn soudē in allē dingen Eñ twas bequamelijken dat inō doopsigen cristi de stēme des vaders bouē hē gehoort worde ¶Ten irsten:om dz dese stēme was ō te bewisen dat ihesus de sone gods was Nochtan waert meer brquaē bewesen te sine datti de sone gods was doen hp eerstwerf den volcke gewesen wort Mer ihesus en wort nz generalijc den ioden gewesen int doopsel vā sint iā Eñ dese doopsige cristi was om datti al den volcke soude gewesen worden Eñ inde dooplinge cristi worde de heele drievuldichz getoōt De vadre.inō stemmen De sone:inden lichame De hepligē geest inde gedaēte eender dupuen Ende dit was seere bequamelijcken want twas nootelijc doen hi gedopt was dz bewesen worde datti de sone gods was

¶De vadere moeste ooc ghewesen worden inder stemmen. want de principale saeke was hier/om dat bewesen soude worde dat cristus de gods sone was Ende om dese wille betaemdet dat de stēme geformeert was inden naem des vaders/inde welc si inden naem des vaders verthoont worde Het betaemde ooc dat de heplighe gheest geopenbaert worde inde gedaente vā een duyue:om dē oogen te wisen dat die de sone gods was totte welcken haer de stimme sticte ¶Souē desen moeste de drievuldichept bewesen sijn in dat doopsele crisp ¶Ten eersten om dat die tswaerste artikel es van alle den anderen die ten gheloove behooren ¶Mits dien waert betamelijc dz van haer ernighe lichamelijcke bewijsse. nesse ghedaen worde ende also doir geuoelijcke teekenen openbaer gemaert wordē de drie godlijcke persoonen ¶Ten tweedē was dit om de ghene die met pinen mogē brocht worden te verstane de onlichamelike substancie. want hen verstant verdonckert es inde lichamelijcke/mits dien moet hen de onlichamelijcke substātie bewesen worden in eenighe gheuoelijcke

¶Ten derden:waert om dat sacramēt dis doopsels dat een sacrament van hem es it welcke dat principale es dat artikele vander hepliger drievuldichept ¶Ten vierdē: waert om te bewisene de forme die gehouden moet sijn in dat doopsele. dwelck ghegheuen wort inden naem van drie godlijcke persoonen

¶Hoe cristus inder woestinen vaste Cap. xxviij.

TErstont na dz de heere gedoopt was ghinck hp inder woestinen beruert doer den hepligheu gheest ende doer sijns selfs gheest. ende twort ghelept opgeheuē te sine doer den hepligheu geest nalijc ex oft hi vermaent hadde geweest doer den heilighen geest in eenō manierē van raet om dz cristus gaen soude om te vastene eñ om tē tacien van sathanas te liden:ende cristus was ghewillich ¶Maer men sept hem specialijcken beruert te sine doer den hepligē geest om dat dit werck verstaen wort loeflijck te sine ende discretelijcken te gesciene niet doer lichamelijken wille noch wt licht uerdichept. maer doer raet: dats ghebodt gods. want sinen raet es een heplich goet gebodt Ende de here die clam op eenē hooghen berch. daer hi veertich daghen ende veertich nachten vaste:sonō eten sonō hongher te hebbene:ende sonō eenighen mensce te siene De oeffeninge die hi dede/was bidden eñ contēpleren seer suetelijcken in god Eñ in alle desen tide en had hi geenen honger noch in sinen lichaē eenigerande veranderinge/vā dier hueren dat hi daer op clam tot dat hi volbracht hadde de vastene van veertich dagen eñ veertich nachten Ende cristus en vaste min noch meer dan veertich daghen ¶Ten eersten:om dz hi begheerde te bewisene dat hi waerachtich mensche was ende dalder excellenste die nopt voer hem gheweest hadde. want hi messias ende god was:ende voer hem hadden helyas ende mopses veertich daghen geuast ¶Ten tweeden om ons te bewisene hoe vele tijts dat wi vasten moetē want mits sijn vasten consacreerde hi onse vasten der veertich daghen ¶Ten derdē om dat hem de duyuele niet kinnen en soude noch geen oorsake hebben en soude om hem te temterene Want de duyuele seere begeerde te weten oft cristus de sone gods was oft dat hi een puer mensche was Ende waert dat cristus veertich daghen ofte min vaste. soe en conde de duyuele niet gheargueren dat hi de gods sone ware. wāt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

noch goede gedinckenesse was dat helpas ende mopses die puere menschen waren hadden so vele dagen gheuast ¶ Crist? vast te ende dede abstinẽcie so wel tsdaechs als tsnachts: eñ daerõ septmẽ datti veertich dagen eñ veertich nachten vaste Eñ in al deser tijt en hadde cristus geenẽ hõger noch eenigerãde verandinge in sinen lichaẽ vãder tijt datti daer ginc totter tijt dz de veertich dagen eñ veertich nachten volbracht waren De sake vã desen was om dat cristus nz alleen mensce en was. mer hi was god ende mensce ende heere der natueren ende so mocht hi suspenderen de werckinge der natueren ende der natuerliker igelen also veel tijts alst hem beliefde Ende al dus hi selue (want hi god was) ingaende inden voernoemden berch: ende dat vastẽ beginnende: suspendeer de hi dat werc der natueren van sinen natuerliken werckingen: ende also waren si alle dien tijt sonder eenige werckinge ende sonõ eenige verãderinge inden lichame te doene of tot honger te disponeren: dweit hi hadde mogen dupsent iaren doen of also lange alst hem belieft hadde Ende sijn natuere noch sinẽ lichaem en ontsinck noch en soude ontfangen hebben geenõande veranderinge: hi dte noch hongere ¶ Mer desen tijt der voirnoemder vastenen gepasceert sijnde ghaf de gesontmaker der menscelijker natuerẽ stede haer natuerlike werckinge te doene ende doen hadde hi natuerliken honghers Ende den honger cristi en was nz grooter int inde der voernoemder vastene dan hy hadde mogen sijn inõ tijt doen hi die selue vastene begoste Te wetene Dat hem god beghoste te conseruieren bouen der natueren vanden hongere Ende de afflictie des honghers die cristus leet dieweile dat hi de veertich dagen ende veertich nachten vaste was also groot als die was inõ tijt datti inder woestinen ghinck ende te vasten beghoste ende nz meerder Wãt binnen dien middelen tide was belet eñ gesuspendeert de werckinge vãden werckenden natuerlijcken disponerenden ende hongere. ende desen middelen tijt was gelijck of hi npet gheweest en hadde. Ende na datti begoste honger te hebben. so verandde de natuerlike werckinge sinen lichaem natuerliken so vele als si andren menscen lichame veranderen mochte die vanõ selues cõplexiẽ ende vanõ selues dispositiẽ warẽ ende diẽ honghers verdroech hi van dat beghinsele vander temptacien totten inde toe vander temptacien Ende dien honghers was sulc ghelijck hi gheweest soude hebben en hadder gheen middel gheromen tusschen dz beghinsel van dat vasten ende vanden veertich dagen ¶ Ende of iemãt twijffelde hoe cristus so veel dagen sijn mochte sonõ eten ende sonder drincken ende dat in hem ghecõseruueert was de menscelike natuere in haer gheheelhept ende perfecthept So ãd woirden wi dat cristus heere was vander natueren ende mocht altijt sijn sonder etẽ eñ sonõ drincken eñ nochtãs de menscelike natuere in hare geheelhept eñ perfecthept gheconseruueert bliuende Want si in desen nz en arbepde/ noch in haer en was gheenderande veranderinghe/ corruptie noch gebreclijchz. ende mits dien hadde hi mogen sijn sonõ eten eñ sonder drincken dupsent iarẽ oft also lange alst hem belieft hadde ¶ Ofte iemant twijffelde waerom dat cristus inder woestinen was So seggẽ wi: om dat hi ghetempteert soude sijn. om exempel te gheuen den predicanten/ dẽ religiosen/ ende den andren persoonẽ die vãden menscen behooren gescepdẽ te sine eñ hen geuen tot bedingen eñ tot cõtemplacien

hen nerstelijcken wachten sullen voer de
temptacien des duyuels/want tes seer pe
rijckeloos te leuen in eenicheden eñ vā die
menschelijcke conuersacie verscepdē Dāt
de ghene die de duyuel so alleene vynt/ten
si datli seer perfect sijn:temteert de duiuel
seer swaerlijcken met vele bedriechlijcghe-
dē eñ verlepdingen.daerom moeten si al-
tijt op hen hoede sijn Item den menschen
die om foertupnen oft droeffenessen die hē
toecomen hen vanden menschen scepden
eñ vertrecken der droeffenessen siede ghe-
uende/die bedriecht hi grooteliicken ende
trect die doer valsce navolghingen tot des-
peracien als datli hen seluen dooden:ende
doet ōtallike veel quaets inō sielen eñ indē
lichame in allen staten eñ ghesleghten der
menscen mz vele subtile argumentē Om
deswille sullen de menscen die vanden pe
rijckelen henō sielen ende henō lichamen
verlost sijn willen.met groote nerstitz scu
wen alle droef hz ende droeue gepeisen die
doer den duuel betaecht sijn:ende dat begī
sele ende de sake vā alle den geesteliken en
de lichameliken quaden vandē welckē wi
ōs niet in tijts verlossen en mogen/sijn de
sake dat hem menich menste verhāct/ver
dinct ende doot Ende andre vlieden wt hē
lant/wt haren epghen staet/wt hen officie
ende verderuen hen in veel manieren

¶Ten tweeden was cristus inō woestinē
om te vastene ende om te bededene: want
in dien tide en hadde hi niet te doene dan
te vasten ende te bidden ¶Ten derden:om
ons doer sijn vasten te bewisene de forme
eñ de maniere van vasten. ¶Ten vierden
om dat de duuel meerder bequaemhz heb
ben soude om hē te temteren ende te bewi
sen eñ te bethoonen den nijt dis duuels.de
welcke alle goede duechdelijcke wercken
haet:ende bisondre de beginselen vanden

vierigen dingen Ende dit es de sake dairō
dat de menste als hi in eenen nieuwē staet
god begint te dienen swaerlijcker getem-
teert wort dan op een ander tijt ¶Aengaē
de dat vasten cristi sullen wi weten dat be-
quame was dat cristus vaste ¶Ten eerstē
om ons exempele te gheuen van vasten
¶Ten tweeden om dat die abstinēcie des
vastens gheoerdeneert es om die reinicht
des vleesch te houdene:eñ de gesontmake
re thiel de suuerhept des vleesch in hē selue
ons allē een exēpel geuēde die te houdene
¶Hoe cristus bidden mochte want hi god
was:ende hoe hi so langen tijt mochte ge-
duerich bliuen int bidden Ca.xxxix.

TEs twijffelinghe hoe cristus bidden
mochte wāt hi god was:ende hoe dz
hi so langen tijt geduerich mocht bliuē int
bidden Aengaende den eersten/seggen wi
Al waert sake dat cristus onse ghesontma
kere een eenich persoō was:nochtās had-
de hi een tweevoudege oft dobbele natue-
re/te weten Godlijcht eñ menschelijc Eñ al
so hadde hi de condicie van twee persoonē
Te wetene godlijcke ende menschelijcke.
daerom dede hi eenighe als god eñ eenige
als menste Als god dede hi mirakelen Als
mēste/weesde hi/vloot hi/verootmoedich-
de hi hem/was hi mindre dan de vadre/en
de sochte de glorie des vaders Ende so als
menschc mocht hi bidden ende badt waer
achtelijcken Want het bidden behoort dē
minsten.ende cristus als menste was mi
dre dan de vadre:ende mits dien mocht hy
bidden Item om dat de bedinge gheoerde
neert es om verhoort te sine:ende cristꝰ be
de was altijt verhoort Item om dat de be-
dinge gedaen was om te verweruene:eñ
cristus verwerf altijt eñ was zeker te ver-
weruen om sine werdichept/alle tgene dz
hi begheerde

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Aengaende den tweeten seggen wi: dat van cristus niet en was gelijck vanden anderen menschen Wāt al was cristus waerachtich menssche hi was waerachtich god. ende om deswille was hi heere vā sijnder natueren ende mocht sijn natueren cōfoiteren bouen de menschelike condicien. In sulcker manieren datti meer arbepts verdragen mochte dā een puer menssche. ende mochte sijn natuere crencken soe vele alst hem beliefde: ende so mocht hi saen sterue oft lanclaem/vā veel wōden of lutteleAlso sepde hi selue datti macht hadde sijn siel te laten eñ die wederō te nemen Te weten te sterue alst hem beliefde eñ wederomme te verrisen alst hem beliefde Eñ also waert int vasten blijckende Wātti was veertich dagen eñ veertich nachten inō woestinen sonō eten eñ sonder deincken Mer gheen puer menssche en soude mogen sijn soe veel dagē sonō eten noch de helft hi en soude de natuerlike doot sterue Desgelike waert ooch aengaende der bedingen: dat geē mēssche lāgen tijt en mach sijn in bedingē noch niet lange de meeninge hebben totten genen dat wi begheren/al es ons dat vrucht baer/hoewel dat wi mogen een wile tijts aendachtich sijn eenigen hātwerckeNoch tās en mogen wi therte geenen lāgen tijt aendachtich hebben aengaende eenich dic sonder tot eenich andre te keeren Bisondeeest dat puer geestelikenes Ende mits diē en mogen wi niet lāge bidden: eñ so pst ōs profitelijcken dat wi menichwerue biddē eñ vasten Mer ten es nz licht veel bluen in eenōande bedige Vā cristus waert anders van manierē. wāt om datti heere vāder natueren was so mocht hi sijn herte so veel tijts aendachtich houden alst hem beliefde Wāt om deswille datti heer was vā sijnder natueren: so hadde hi macht ouer

sine natuerlike machtē/sterctenēn crachten Mits den welckē datti die mochte doē aēdachtich sijn enen iegelikē dige dat hē beliefde eñ specialiken aen god: om dz sijn siele aengaeñ de redeliken sterctē eñ crachten/dz sijn verstāt eñ den wille/altijt gode aendachtich was/noch dese aendachtichz en ceseerde npet nacht noch dach wāt cristus een begrijpper was eñ de gebruickinge sijnō sielen en mocht haer nz ōtbreken. Alsdā waert cristus licht veertich dagen eñ veertich nachten eñ so vele iarē te biddē alst hē beliefde Eñ so was hi veertich dagē eñ veertich nachten in bedigen eñ in dalō grootste aendachtichz Eñ doē hi inō woestinen eñ alleen was en dede hy geen āder dinc eñ en was nz ledich in sijnō sielen aingaende dē ouersten crachten: dwelc sijn tūstāt ende den wille/die altijt inde godlijcke cōtemplacie vlitich waren Ende de onōsle mogentheden ende crachten ōtfingen eenich goet eñ invloeige vādē ouerstē crachten Eñ sulcken cōtemplacie sal cristo alōhoochste alōsuetste/ ende alōvuerchdelijcstezī Noch de menssce en sal in sulcken bedige nz seer gepinicht zī. mer hoe hi meer en meer mīdelikere in dier blijft: hoe hy meer vertroostingen ontfangen sal Ende dit es gelooflikē dz cristus dede inden veertich dagen ende veertich nachtē die hi vaste: ende so en pinichde hem selue vasdē nz Ende tes oock te gelouen dz cristus in dese suete cōtemplacie was also lāge als hy bat: ende dese bedige cristi was tot veel saken profitelijc Ten eersten aengaende hē selue wāt hi bidden ende verdienē mochte als menschche Ten tweden waert ōs profitelijc. wantti ons menssce recomendeert de gode den vadere: ende sine bede was altijt verhoort om sine werdichept/gelijc dapostele sept. Ten derden profiteert det ons

teenen exempele dat wi altijt god bidden moeten sonder aflaten Ten vierden profiteerdet specialijcken den religiosen dye doer cristus exempel hen behooren te ghe uen tot bedingen ende tot contẽplacien: de werelijcke dingen seuwende eñ vliedende

¶ Vander temptatien die de dupuele cristum dede inder woestinen na datti gedaft hadde Ca. xi.

DE veertich dagẽ ende veertich nachten van die voernoemde vasten vol bracht sijnde: ghaf cristus de werckelijcke stede hair natuerlijcke werckingen te doẽ eñ doen hadde hi natuerliken honger Eñ de duuel die seer begeerde te weten of dese de sone gods was Vantti sach datti waer achteliken honger had. so meende hi dz eẽ puer mensce was Eñ om van desen verzekert te sine ende te weten ofti de sone gods was: om zij doot ende passie te beletẽ: om datti dmenscelike geslechte nz en soude verlossen. dwelc de duuel in sijnẽ geuãckenessen houdende was: om de sonde Boer den welcken niemant voldoẽ en mochte/hi en ware de gods sone eñ mensce. so dede hi hẽ drie temtacien Deerste vanõ gulicheyt. De twede vã ydel glorie De derde vander gierichz ¶ Aengaende der eerster temptacien sepde hi hem Si di de sone gods. so segt eñ beueelt dat dese steenen broot worden: op dat ghi eet ende leeft sonder van honger te vergane De heere antwoerde saechtmoedeliken doer de auctoritept der heyligher scriftueren/seggende. Nz alleen en leeft de mensce biden broode. mer ooch bi dwoert gods Te kinnen geuende datti niet alleen liken leuen en mochte bidẽ broode: dwelc een ghemeen voetsele es Mer ooch bi een ander voetsel dat god gheuen mach al en ware geen broot: ende also en waert geen noot vanden steen broot te makene om te leuene Ende dat bewees hi doer een auctoritept die int vijfte boeck der wet staet/int achste capittele/daer aldus staet Niet alleẽ liken en leeft de mensce biden broode. mer ooch biden woerde dat wt den mont gods voertcompt Ende dit exponeren de doctoren ghemeenlijcken van het gheestelijcke voedtsele vander sielen dat doer de heylighe scriftuere van den heyligben gheest verthoont es ende vanden voetsele ontfanghen de gheestelijcke menschen die gheselschept ende cõmunicatie gods Ghelijck als mopses doen hi de wet ontfinc op den berch van sinap veertich daghen was sonder eten/gheuoedt sijnde doer de verselscapinghe ende doer dat spreken met god: en de dit es waerachtich. maer het sijn morale exposicien. De exposicie nader litteren ghelijck iheſus hier den duuel antwoerde

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

ende hem confondeerde en es niet vā geeſ
telijck voetſel noch vander zielen. mer lich
amelijck ende van dat lichaem ende daer
wort dat woert gods genomen voer dz he-
mels broot metten welcken god veertich
iaer lanc inder woestinen de menichte der
ioden ſpijſde: ende dz wort geheetē dwoert
gods: om deswille dz god tſelue voetſel dē
volcke wonderlijcken ſont in alle den voir
noemden tijt Ende tſmorghens viel daw
wter locht opter eerden eñ op teruit: welc
ke dropelen des dauwes wordē gelijc klep
ne wit geconfijt ſuycker Eñ dat worde ge
heeten hemelsbroot. dwelck in hem hadde
welluſticheyt van alle ſmaecken. want van
bouen viel doer de hemelſche cracht. ende
en quam niet vander eerden Alſo was de
duuel geantwoert/geconfondeert eñ ver-
wonnen met die auctoritept der heyliger
ſcriftueren. dwelc hi nz loochenē en moch
te: eñ doen beſtont hi de tweede temptacie
¶ De twede tētacie was vā die pdel glorie
eñ hoouerdicheyt/inder navolgenō manierē
De dupuele nam ihesum eñ droech hem
inō ſtadt vā iheruſalem Eñ ihesus en quā
dien wech niet te voete/noch en paſteerde
nz haeſtelinge vanō eenō ſtede tot die ande
re doir de godlike cracht. noch hi en wrach
te hier anōs nz dā datti gehūgde dz de duue
le (die hem ſienlijc vertoonde inde gedaen
te van eenē menſce) hem draghen mochte
daer hi wilde Eñ dz mogen de goede eñ de
quade inghelen natuerlijcken doin als hē
god dat gebingt Gelijck wi leſen danielis
ū veertienſte capittel Dat dingel abacuch
nam (die ſinen bodē tetē droech/eñ droech
hē mettē hare des hoofts wt iudeen in cal-
deen tot babilonien daer daniel geuangē
was eñ geſloten indē cuple der leeuwen:
eñ als daniel de ſpiſe hadde. ſo brocht de in
gel abacuch wederom ter plaetſen daer hi

hem eerſt op genomen had: om datti ſine
boden terene geuen ſoude) Eñ ten es geen
wondre dat criſtus gebingde dat hē de du
uel ophief/als hi gebingde te ſine van ſine
leden (dat ſijn de ioden) getruſt/ghelijc ſtā
te gregorius ſept Alſo droech de duuel ihe-
ſum bouen de ſtat van iheruſalem: meenē
de dat iheſus mits dien pdel glorie crigen
ſoude/ſegghende/hoe hem die vanō ſtadt
inder locht ſagen vliegen: maer de geſont
makere dede dat hem niemant en ſach al
waert dat de dupuel niet gewaer en wort:
eñ aldus was hi bedroghen eñ droech den
geſontmaker bouen den tēpel: dien hi ſtel
de bouen op douerſte vanden pinakele vā
ſalomons tempel: dwelc dat hoochſte van
den tempel was/eñ was gelijck een vope
eñ ſepde tot hem Eeſt dat ghi de gods ſone
ſijt ſo laet v van hier af neō vallen Wāt in
den ſoutre ſtaet geſcreuen Dat god ſinen
igelen beueelt datti v houdē eñ in harē hā
dē dragen in ſulcker manierē als dat ghy
alleen niet vallen en ſult. maer ooch uwē
voet niet en ſult moghen quetſen Ende de
gheſontmakere andwoerde hem ſaechtmo-
edelijcken hem van ſijnder temptacien
excuſerende met die auctoritept der hei-
ligher ſcriftueren/ſegghende. Int vijfſte
boeck der wet int ſeſte capittele ſtaet ghe-
ſcreuen Ghi en ſult uwen heere uwē god
niet tempteren Want lictic mi vallen (na
dien dat ick lancx de trappen af gaē mach
die daer toe gheordeneert ſijn) dat ware
god ghetempteert Ende aldus vont hem
de dupuele/confuys ende verwonnen in
die antwoerde des heeren. Ende de mnli
ke heere antwoerde altijt ſaechtmoedelijc
ken/hem verwerende teghen de temptaci
en des dupuels met auctoritepten der hey
ligher ſcriftueren ende niet met godlijcke
moghenthept ende dat om veel ſaken

¶Ten eerſten:om de eere der menſchz:Wāt hadde hi den dupuele als god verwonnen ſo en waer dat der menſchept gheenderā de eere.want tſchinen ſoude dat de menſchept daer niet gedaen en hadde Mer wāt hi met redenen verwonnen was.ſo ſcinet dat hi vanden menſche verwonnen was. want epghen es dat de menſche relijck es ¶Ten tweeden:om dat de dupuel te meer gecōfondeert ſijn ſoude/verwonnē ſijnde eñ tonōbracht met redenē ¶Ten ōden:om een exempel te geuen dat inde heilige ſcrif tuere remedie es tegen alle temtaciē ende tegelpoet ¶Ten vierden:om ons eē exem pel der verduldichept te geuen.om dat de menſche als hi ghetemteert es niet ſoechē noch begerē en ſoude verwīnige Mer toe vluchte hebben ten goeden wercken/ ten getupchneſſen ende remediē der hepliger ſcriftueren ¶Ten vijfſten:om dat criſtus den dupuel begeerde ſeer mogentliken te antwoerden:om datti hē ſien ſoude vwon nen ende geconfondeert ¶Ten leſten:om dat criſtus met ſijnder antwoerden dē du uel begeerde te benemen doorſake van te pepſene datti god was alſo vele als dz doit menſcelike redenen geſcien mochte ¶De ſe tweede temtacie geſchiet:eñ de duuel ſael gierende/beſcaemt eñ verwonnen ſijnde. Nam den heere van dat ouerſte pinakele des tempels dair hi was eñ droech hē doit de locht(ghelijc hi hem bracht hadde)ende ſtelden op eenen ſeer hooghen berch: van daer hi hem metten dīger wees al de lant ſcapen eñ prouincien der werelt.eñ de glo rie/de rijcdommen/de welluſtichēden/eñ de goeden vā een iegelijcke vā dien. Hem belouende waert datti ter eerden viele eñ hem ainbade:hi ſoude hē al die rijcdōmen eñ de voernoemde dīgen geuen Maer de duuel looch Want hi de lāden noch de rijc heren van dien die hi wees niet geuen en mōchte!Wātſe gode toebehooren eñ ſijn in ſijnde hāt ende hi gheeft die den genen die hem die beliefft te geuen na ſine onepndeli ke voerſienichz Doen antwoerde de heere ſeer ſtrafliken(want de dupuele der eeren gods te na ghinck/dats datti wilde aenbe den ſijn.dwelc alleen gode behoort)seggē de ſeer ſcerpeliken ende hem verſagende Gaet wech ſathanas. Ende hier bi ſullen wi mercken gelijc ſint iā ghuldemōt ſept/ dat ōs criſtus hier leerde dz wi onſe temta cien ende ōs ōrecht vōuldeliken ōtfangen ende verdragē ſullen ende die nz ootmoe dicheden verwinnen Mer dōrecht ōs hee ren en behooren wi nz te vōdragen noch tai hooren Gelijc criſtus in alle ſine temtaciē den duuel patienteliken ende ootmoedeli ken ātwoerde Mer doen hi deere gods te naer ginc.ſo ātwoerde hi hē ſeer ſtuerliki hem vīaghende Ende ald? was de dupuel ſeer cōſups datti nz geweten en cōde tgene datti vraechde/meer beſcaemt zīde dan hi metten eerſten was ¶Eñ of iemāt twijffe lē mochte:hoe de duuel criſtū doorſte temte ren So ſeggen wi datti nz en wiſſe dat criſ tus de ſone gods was.wāt anōs en ſoude hi hem nz hebben doren temterē eñ hi be geerde hē te tēteren ō te bekīnen of hi de ſo ne gods was.ende daertoe porden hem ve le ſaken:ende hi had ſake datti twijffelde of criſt? de ſone gods was.wātti veel teeke nen dien aengaende had Wāt den tijt dat de meſſias comen ſoude was vervult Het welcke de dupuele bekinde doer de hepl pghe ſcriftuere:ende doer de ſelue ſcriftue re was hem kinlijck dat de meſſias de ſo ne gods ſijn ſoude

¶Bouen deſen hadden vele teckenen vā den meſſias aī criſto gebleki die aī geenē ādren menſche gebleken en hadden/ende

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

daerom begheerde hi de waerheyt te onꝺ-
soeckene ende te wetene doer de temtacië
cristi De principale sake daerom dat de
dupuele seere begheerde te wetene oft cris
tus de gods sone was/was om dat hi bi
heyliger scriftueren wiste dat doer de doot
vanden gods sone de menschen souden v-
loest wordē vander macht ende vans heer
scapien des dupuels:ende dat sine heersca
pie soude vermindert worden Ende daer
om arbeyde hi om sijn doot te beletē: om
dat hi daer doze van doude macht npet en
soude berooft worden/ghelijck dat in eeni
gher manieren geschiede inden tijt der pas
sien cristi Ende doen bleef cristus opē see
re hoogen berch daer hem de duuel gheer
teert hadde:eñ de ingelē quamen tot hem
om hem te dienen ¶Men schrijft om de ee-
re cristi datti gherēteert was in al de voer
noemde dingen/gelijck een puer mensche/
eñ dat haer sine godhz niet en baerde. Eñ
om deswille dat npemant vermoepen en
soude datti een puer mensche ware gelijc
die andere die getemteert sijn.so schrijft de
heylige scriftuere dat de ingelen tot hē gin
ghen eñ diendeu hem Eñ daerom aen de
voergaende teekenen Te wetene/vanden
drie coningen van die sterre Van god den
vadere inder stemmen Vanden heyligē
gheest inde gedaente der dupuen Vā sint
iā die getupchnesse gegeuen hadde:eñ vā
den ingelen Mids den welcken dat ooch
blijct datti god was Eñ de ingelen diendē
god teten eñ te drinckē na de noodsakelijc-
hz des hongers hem dat bringende wten
huysse der maget maria oft vā eenige anꝺ
stede Eñ na dat de heere gheten hadde ver
trocken de ingelen eñ de heere ginc te voe
te vanden voernoemden hooghen berch/
beruoets gelijc hi altijt ginck ¶Hier sullē
wi mercken dat om veelderande sakē be-

quaem was dat onse ghesontmaker geti
teert worde Ten eersten/ghelijck sinte gre
gorius sept om ons hulpe te gheuen tegē
onse temtacien ¶Ten tweeden om ons re
gheuen leeringe ende cloecheꝺ dat wi de tē
tacien sullen vreesen ende vlpen ende dat
hem niemant en sal laten duncken dat hi
vri es van temtacien Ende de ghesontma
ker begeerde/na datti gedoopt was/getē-
teert te sine/om ons te kinnen te geuen oꝺ
als de mensche heylich worden es.soe tem-
teert hem de duuel te meer ende begheert
ouer de heylige mensceen victorie te hebbē
¶Ten derden om ons exempel ende leeri
ge te geuen hoe wi de temtacien des dup-
uels verwinnen sullen. Ende dit was ōs
seer bequame:om dat god tonswaerts eē
perfect meestere es in allen wercken der
duechden. Ende tes ons seere noodelijck
de temptacien te weerstane.want alle die
uen der menschen es temptacie ende weer
staninge der temptacien ¶Ten vier
den om ons te gheuene betrouwenesse tō
der ontfermhertichept/dat ghelijck als hi
verwont doen hi ghetempteert was. also
sullen wi met sijnder hulpen verwinnen
¶Ten vijfften om dat de ghene dpe ghe-
tempteert worden niet wanhopen en sou
den. Voerts begheerde hp ghetempteert
te sine:om dat wi weten souden dat geen
wondere en es/al eest sake dat wp/dpe ee-
nichsins duechdelijck sijn/ ghetempteert
worden als ihesus cristus onse gesontma
kere die alle duecht es/ghetempteert wor
de. Ende de quade menschen en worden
niet ghetempteert. want dpe de dupuele
volcomelijcken besittende es. Maer de
duechdelijcke menschen die tempteert hi
om dat hi die meent tondere te bringhene
want hem die niet toe en behooren. Ende
aldus waert seer bequame dat onse heere

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

ghetempteert was Maer wi sullen weten dat cristus niet ghetemteert en mocht worden van dat vleesch noch vanō werlt. wāt in hem ghenne passien en waren Maer vanden dupuele ghetempteert te spne en was niet onbequame: want dat ghenden ende passie en verlochte Ende de ghesontmakere begheerde inder woestinen ghetēteert te sine: om den religiosen ende den menschen die van die werelijcke conuersacie ghescepden sijn een exempele te ghenō altijt op hen hoede te sine. want de dupuel die tempteert die alder swaerlijcste.

¶ Van die oerdene der euangelisten vertellinghe na de vastene ende temtacie cristi Ende van het ghene dat de heplighe propheten vanden messias propheteerden.
Capittele. xli

Hier sullen wi merchē dat de gesontmakere eer hi gedoopt was vā sint ian baptiste. so was hi altijt inder stat van nazareth leuende/der maget maria ende ioseph onderdanich sijnde/hen met alder ootmoedichept dienende Ende als sint iā baptiste beghost te doopene ende te preekene. so ghinc hi van galileen tot de fluute ioerdane/daer sint ian baptiste doopende was/om dat hi hem dooper souden. Ende opten dach dz cristus gedoopt worde was hi. xiij. daghen ouer de neghen en twintich iaren out Daerom sept sinte lucas dz cristus nalijcx begoste dertich iaer out te sine als hi ghedoopt was. Ende opten seluen dach datti ghedoopt was of den dach dair naest volghende ghinc hi īnō woestinē ende beghost de veertich dagen te vasten Ēn de vasten der veertich dagen volbracht zijnde/na dat hē sathanas ghetemteert hadde so keerde hi wederom in iudeen ter plaetsen daer sint ian baptiste doopende was: ende cristus en had noch geen disciplē Ēn op een tijt also cristus voer bi sint ian baptiste ende voer bi sinen discipelen gaende was/sepde sint ian cristum metten vinger wisende Siet dat lā gods Dwelcke twee discipelen dat hoorende/lieten sint iā baptiste ende volchden cristum De welc hem omme keerende tot hen/siende datū hem volchden/sepde tot henlieden Wat begeerdi Ende sī sepden Meestre waer woendi. Ēn cristus antwoerde hen/seggende. Cōt en siet dat Ēn sī ghingen met hem eñ bleuen daer eenen dach. De eene van desen was sint andries sinte peeters broedre/die deerste discipele geweest hadde van sint iā baptiste Ēn dandre was (gelijck men gelooft) sint ian euangeliste dpe dese historie screef ende sprack van hem ghelijt van eenen andren Ēn dats sine gewoente. om dz de scriuers hen eygen louen niet en scriuē Sint andries keerde wederom sinte peeteren sinen broedere soecken/die doen tertijt Simon hiet/ende sepde hem Wi hebben de messias vonden: ende lepden met hem tot cristum De welcke sinte peetren siende sei de tot hem Ghi sult gheheeten worden cephas: dats te segghen hoot of capiteim Ēn des andren daghes begeerde cristus te gane van iudeen in galileen ende vōt philippum/tot den welcken hi sepde. Volcht mi Dese philippus was van bethsaida/van daer sint andries was Ende dese philipp? bracht sinen broedre atanael tot cristum Alsus hadde cristus doen tertijt dese vier discipelen/te wetene/Sinte peeteren Sit andries Philippum ende Atanael. Ende des derden daghes na dat atanael tot cristum comen was/worde de bruplocht ghehouden in canagalilea dwelck een clepn steden was inde prouincie van galileen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Ende tot deser bruplocht was cristus ẽde
sine discipelen ghenoot: ende daer verandᵉ
de hi warre in wijn: dwelck deerste mpra-
kele was dat hi dede Dese bruplocht was
(ghelijck sinte theronimus screijft) van sint
ian euangeliste Daer riep hem cristus en
de nam hem tot eenen discipele Ende sint
ian en bekinde sijn brupt nopt vleesselijc-
ken ende bleef altijt maghet sta desen gic
thelus/sine moedere ende sijn discipelē wt
die voernoemde stadt van canagalilea en
de quam inde stadt van capharnaum die
inder prouincen van galileē was: daer hp
een luttel dagen bleef: om dat bi dat hooch
tijt van paesscen was. ende hi moeste in iu
deē ende te iherusalem sijn. Ende dit was
den eersten paesscen van dᵉ dertichste iaer
cristi Jn desen hoochtijt van paesscē iaech
de cristus de copers ende de vercopers en
de de wisselaers wten tempel/die daer wt
slaende met eender gheesselen/seggende
Dat huys gods sal sijn een huys van bedi
ghen eñ ghi maecter af een spelonche der
dieuen ende een coophuis Jn desen hooch
tide dede cristus veel mirakelen ende veel
menscen worden in hem gelouuēde mits
den mirakelen die si hem saghen doē Doē
worde ooch nichodemus in hem gelouuē-
de/de welck inder nacht tot hem quā om
gheinformeert te wordene vanden doopsl
le Ende binnen alle deser tijt doopte ende
preecte sint ian baptiste ghelijck hi plach:
Want hi doen noch npet gheuanghen en
was noch inden kerckere gheset Ende cris
tus was doen in iudeen daer sijn discipelē
veel menschen doopten die tot cristus qua
men/beghinnende dat doopsele des npen-
wen testamens Ende cristus ginck wt iu-
deen ende quam de twede repse in galileē:
ende dat was om dat sint iā baptiste allee
ne bliuen soude in iudeen doopende ende

preechende ende dat hi gescepden sijn sou-
de van sint ian inde prouince van galileē/
om dat hi den oorspronck ende de sake dis
haets beletten soude die tusscē sijn discipe-
len ende sint ians discipelen was. Eñ als
cristus dees repse in galileen quam/gpnt
hi te nazareth ende te capharnaum. Ende
als sint ian baptiste gheuanghen was en
de inden kerckere gheset. so bestont cristᵘs
te preeckene/openbaerlijcken mirakelen
te doen ende veel discipelen te hebben/vā-
den welcken dᵉ hider twelef koes/de welc
ke hi noemde ende maecte apostelen: dpe
hi sont om te preecken hoe dat rijcke gods
nakende was ende dat de messias comen
ware/henlieden macht gheuende de liedē
gheson te te makene die vanden dupuel be-
seten waren/ende van allen anderē siecte
te gheneserie hi hadde oock noch andere.
lxxij. discipelen om dese selue officie. Ende
de ouerloopinghe der euangelisten es see
re lanck vander historien cristi/van sinen
wercken/ende van spnen wonderlijcken
wercken ende mirakelen die hi dede/ De
doode verweckende De beseten verlossen
de De blinde siende makende De crople/
de lebrose/de dooue/de gescuerde eñ de stō
me sprekende makēde Eñ generalijc van
alle siecten gheneserde alle de gene die tot
hem quamen Sinen apostelen ende disci
pelen de macht gheuende dat selue te doe-
ne Siden welcken openbaerlijckē bewe-
sen worde dat hi god was/de messias en-
de verlossere der werelt inder wet eñ doer
de propheten beloeft Ende hi gaf de nieu-
we wet der gracien/dat doopsele der peni
tencien preeckende. ende hoe dat het rijcke
gods nu nakende was Mer alle de vertel
linghe der euangelisten vanden wonder-
lijcken wercken des ghesonemakers laet
ick hier te screuen om corthept wille Ende

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

die dat beliefft mach dat sien inden scriften der euangelisten die dat seer volcomelijc scriuen ¶Maer wi sullen hier alleenlijc een luttele int corte seggen van die passie ende verrijsenesse des ghesontmakers in dwelcke de siel somwijls vermuecht ende vertrooft mach sijn Ende wi sullē hier weten dat onder de andere dingen die de propheten van cristo onsen gesontmaker propheteerden ende spraken doer den heiligē geest/sepden ende boodtscaepten si seer principalijcken drie dinghen ¶Deerste was datti ghenen soude een nieuwe wet/mz de welcke hem de menschen behouden soudē. De welcke niet en soude geschreuen sijn in steene/ghelijck de eerste/noch in gheen ander dinck ¶Maer inde herten der menschē: ende nemmermeer en soude die verādert sijn/ghelijck sinte ieronimus schrijft in dz xxxi.capittele/daer hi sept Siet de daghen comē sc̄ Dese wet hadde nv de gesontmaker ghegeuen/gelijc sinte matheus schrijft int vijfste.seste.seuenste capittele.eñ in ādere diuerschen plaetsen:ende soude claerlijck bewisen met godlijcken wercken dat hi god was ende de ghesontmaker der werelt. ¶Dat tweede ende principale dat de propheten van cristo voirsepden/was/dat hi onse verlossere sijn soude doer de verdiēste sijnder passien/ghelijck plapas sept int lij.capittele ¶Dat derde was/dat cristus sijn soude de ouwinner der doot doer de glorie der verrijsenessen.

¶Hoe onse ghesontmakere met sinen epghenen vrien wille te ierusalem quam: hem ter doot des cruptes offerende ende sijn bloet te storten om de verlossinge der werelt Ca.xlij.

NAkende dan den tijt der ongemetē. der ōtfermhertichept/de sone gods menschē sijnde/onse gesontmaker vol ongemetender gracien ende vierigher caritaten ende liefden tonser verlossinghen ende om ons ghesont te makene/ghinck mz sinen epghenen wille te ierusalem/daer hi ghepassijt soude worden ende alder ontsachelijcste teēder sacrificien god den vadere soude geoffert worden voer de verbolghenthept vanden sonden der werlt sijnd̄ naiepstept ghedaen Te offren ende te stellen sine alderheplichste siele in sinē handē ende sinen lichaem ende persoon te offerē tot veel versmaetheden/wreetheden ende ontallijcke tormenten ende totter doot dis cruptes. Ende alle sijn bloet wt te stortene om de sielen te dwapene ende dat menschelijcke ghesiechte te verlossen Als hi dā om deswille te ierusalem ghinck soe quamen met hem veel menschen die hem navolchden/siende de wonderlijcke werchē die hi dede ende de suetichept sijnder woorden ende leeringen Principaliken volck de hem een groot ghetal van vrouwen die hem met harē goede dienden.wantti arm was ende niet en hadde Ende comende vā daer totter staet van iherico/die acht milē van ierusalem staet/bestont hi secretelijcken met sinen apostelen te spreckene eñ openbaerde hen heimelijcken de sake sijns wechs/seggende hoe hi te ierusalem gic om ghepassijt te wordene ende te steruene om de verlossinghe des menschelijchē gesiechts Hoe hem de princen der priesteren souden doen vangen Hoe hi den ioden soude ghelenert worden ende ghevangē Hoe hi bespot/ghegheesselt/ghecrupst/ter doot bracht soude worden/ende hoe hi des derden daghes verrisen soude sc̄ ¶De sake waerom dat cristus doen te ierusalē gic om daer ghepassijt te sine:was om deswille dat de messias moeste te ierusalem gepassijt worden:ende in gheen ānō plaetse

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

ghelijck dat doer de propheten beſcreuen
was: ende alſo begeerde hi de miſterie ſijn
der paſſien te volbringen ¶Ten tweeden:
om datti bewiſen ſoude dz hi hem quã offe
ren met ſinen vrien epgenen wille/ter paſ
ſien eñ ter doot/om onſe vloſſinge. Dwelc
claerliken blijct. want hi/gelijc als geſept
is/nz en mochte gepaſſijt wordẽ dan te ihe
ruſalem: ende en hadde hi hem nz willich
liken ter doot geoffert/hi en had nemmer
meer te iheruſalem gecomen/oft hi hadde
wt dat heele lant van iudea moghen gaen
eñ ſo hadde hi der doot mogen ontgaen en
de die ſcuwen Eñ dat ſepde plaias int. liij.
capittele/ſprekende vanõ paſſien dat criſ
ti geoffert was: om datti die ſelue begeer
de Ooc ſepde criſtus dat/ſprekende van hẽ
ſelue doer den mont van ſint ian int. x. ca
daer hi ſept Ic ſtelle mine ſiele/te weten in
der doot: ende een ander repſe nemick dpe
wederom/dat was doen hi verrees Ende
ſepde voerts/niemant en beneemt mi mij
ſiele. maer ick ſtel die ſelue Ooc ſepde de a
poſtel datti onderdanich gemaect was tot
ter doot Aldus blijcket claerliken datti hẽ
met ſinen epghenen wille ter doot offerde
om onſe verloſſinge ¶Ten derden was dz
om ons te bewiſene de ſcatten ſijnõ onghe
metender goedertierenheyt ende liefdẽ die
hi tonſwaerts hadde/hem ſelue offerẽde
tot ſo verſmaden wreeden doot met ſpnen
epgenen wille/om onſe verloſſinge wt lief
den Wetende alle tgene dat hem nakende
was/om dat onſe herten in ſijnder liefden
ontſteken ſouden doer meerder ſcult der õ
bindinghen ¶Iheſus ſchiet ſecretelijcken
vanden volcke tot ſinen apoſtelen om hen
int hepmelijcke te ſegghene de ſake ſijns
wechs ende hoe dat hi tot ſijnder paſſien te
iheruſalem ghinck om onſe verloſſinghe
Ende hi begeerdet ſeere ſecreteliken te ſeg
ghene ghelijck criſoſtimus ſept/want dpt
een ſeer hooghe ſake was. ende ſodanigen
dinghen en moeten niet alle menſchen ge
ſept worden. maer alleenlijcken den ghe
trouwen vrienden ¶Ten tweden ſepde hi
dit ſecretelijcken ſinen apoſtelen vanden
volcke verſtepden ſijnde: om dat hi auon
tueren ſijn paſſie belet ſoude hebben ghe
weeſt vanden volcke hadden ſi gheweten
datti te iheruſalem ghegaen hadde om ge
paſſijt te wordene Wantſi hem ſeer lief en
de in groote weerdichept hadden Om het
welcke de ioden maniere ſochten om hem
te vangen na dat hoochtide: om datter geẽ
ſcandaliſacie onder volck ſijn en ſoude
¶Ten derden. want wairt dat tghemeen
volck dat geweten hadde/ſi ſouden int ge
loouе ſeere verſtorbeert geweeſt hebben/
meenende datti de ſone gods niet geweeſt
en hadde. als die ioden hem alſo vinghen
en dooden ende alſoe hen gheloouе verlo
ren ¶Ten vierden/na dat criſoſtimus be
ſcrijft om de vrouwen die met hem wt ga
lileen quamen hem met haren goede die
nende: de welcke waert datſi vander doot
criſti ghehoort hadden ende datti te iheru
ſalem ghpnck om ghepaſſijt te wordene/
ſouden om ſine natuerlijcke teerheit ende
goedertperenheyt met grooten ghеroe
pe ende met groote weenpnghe crpſtum
ſeere ghemoleſterrt hebben met hen ſcrep
en ende ween en: ende ſouden in alder ma
nieren/ſoe vele alſt hem moghelijck ghe
weeſt hadde/de paſſie des geſontmakers
belet hebben Daeromme waert noytelijc
ken dat doen tertijt verborghen was: hoe
wel dat ſi ende de diſcipelen inden tijt der
paſſien tgeloouе verloren: dwelck terſtõt
doer de verrijſnelſe ghereparеert wort
¶Criſtus begheerde hier ſinen diſcipelen
ſijn doot te condeghen om veel ſaken

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

¶Ten eersten:om hen te bewisene dat hy alle dinghen wiste:ende midts dien dat hi god was:want hi de toecomende dingen wiste ¶Ten tweeden:om hen gheloouе te sterckene Want en hadde hi hen npet van sijnder doot ghesept.so souden si ghepepst hebben/na dat hem de ioden ghedoot hadden/dat hi niet van sijnder doot gheweten en hadde.want in gheen ander manpere en soude hi die te iherusalem hebbē comē ontfaen ¶Ten derden principaliken waert om dat artikele der verrijsenessen. Want en hadde hi niet ghesept datti sterucē soude hi en soude nz hebben mogen seggen datti verrisen soude ¶Ten vierden om te bewisen datti met sinen eygenen wille hem seluen ter doot gaf om onse verlossinge ¶Tē vijfsten om te bewisene de vruchtbaerheit van sine passie die seere verdienstich was om deswille datti die aennam mz sinen eyghenen wille om de heele wereit te verlossene ¶Ten sesten om dat dese groote droefheyt sinen discipelen te lichtre eñ te vdrachlijcker sijn soude inder passien.want de dīgen diemen te voren weet dat ghescien sullen en sijn niet so swaer te verdragene als de dīgen die haestelige toecomen. ¶Tē.vij om datti ons bewisen soude dz wi te meer tot hem verbonden sijn/na dien dat hi ons so seere beminde als dat hi met sinen eigenen wille hem selven ghaf tot so wreeden doot om ons te verlossene ¶Ten achsten om ons een exempel te latene van imitacien ende van te steruen voer sijn gheloue ende eere:so verre alst nootelijck ware/gelijck als hi sterf om onse verlossinghe.

¶Ende de heere sepde doen expreslijcken sinen discipelen tgene datti soude liden/dz verscrepdelijcken vertellende ¶Ten eerstē om te toonen sine onepndelijcke wijshept Want hi niet alleenlijcken en sepde die dīghen int generale Maer oock vele int particulare/ghelijck oft die teghewoerdich geweest hadden ¶Ten tweeden om die te meer inde hertten der discipelen te drucke ne ¶Ten derden:om tgheloouе inde hertten der discipelē te meer vruchtbaer te makene ¶Ten vierden:om dat de hertten der discipelen niet breken en souden inden tijt der passien cristi:dwelck ghescliet soude hebben en hadde hen cristus sijn doot niet voersept ende de ghelegenthept der seluer doot hen te voren te kinnen ghegheuen

¶Ten vijfsten:om dat inder doot cristi tgeloouе der verrijsenessen niet verghaen en soude inde hertten ende sielen der discipīē ¶Van dat auontmael des heerē in bethanien Ende vanden dinghen dpe daer ghe schieden Ca.xliij

Ende sinen wech na iherusalem houdende quamen si clauōs spade te bethanien:dwelck een mile van iherusalem es:daer cristus lazarum verwert had dpe vier daghen doot gheweest hadde it stinckende graf. Ende crpstus was ghenoot ten hupse vā spmon den leptosen:eñ was also gheheeten om datti leptoes was eer hem de ghesontmakere ghenesen hadde. Cristus de heere ter tafelen sijnde etende/diende martha de suistre vā lazaro/eñ lazarus was een vāden genen die aenō tafelē metten heere was etende. Eñ aldus aenō tafelen sittende eñ etende quam magdalena van bupten den hupse/met haer brengende eē albasten busse vol seer dierbarē cōfoerterende eñ vercoelende watre/ seer groot eñ goet vā ruecke(de heilige scrifture noemt dit watre/salue)welc watre si opthoot des heeren stotte:ende dz heel hups was vol vāden alōsuetsten ruecke des waters De maniere vā desen was dz magdalena tweeweruen ōs heeren voetē wiesch

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Ten eerſten doen ſi eene ſonderſſe was: eñ daer de heere ter tafelen ſittende ende eten de was/quam ſi in hups ende ſi viel neder onð de tafele eñ met haren tranen wieſch ſi de voeten chriſti ende droochde dye met haren hare des hoofs. Ende nv ter tweeð repſen quam ſi in hups daer de heere des auons laten adt aender tafelen eñ wieſch eerſt criſtus voeten ende droochde die. Eñ daerna ſtorte ſi voirnoemde dierbare wa tre op criſtus hoot/ghelijck alſmen plach roolwatre te ſtouten op thoot der gheene die vermoept ende verhit quamen/om dz ſi vercoelinghe ende laetneſſe crighen ſou den van die vochthept ende vã dien goedẽ ruecke Ende want deſe vochthept ſeer pre cioes ende ſeer welrieckende was. ſo was theele huis vol vã dien alðſuetſten ruecke Aldus wieſch magdalena deerſte repſe de voeten criſti met die ſalue der penitencien ende nv met de ſalue der deuotiẽ Bi deerſ te wort beteekent de penitẽcie der zõdaers Bi de tweede de rechtuerdichept vanden perfecten menſcen. Thoot ende de voeten criſti ſalft de ghene die deuotelijcken ghe looft ende belijdt ſine godhept ende menſc hept Hi ſalft dat hoot criſti met die alðwel rieckenſte ſalue/die alle ſine werc ter eerẽ ende ter gloriẽ gods doet Bouen dezẽ ſalft hi dat hoot criſti/die dat eert ſine godhz be lidende Ende hi ſalft criſtus voeten/de ge ne die ontfermhertichept ghebruyct ouer ſijn euen kerſten menſchen/ghelijck ſint auguſtijn ſept Ende iudas dit ſiende had de des grooten nijt ende onmeerdicheit te gen criſtum/totten andren met verſmaet heden ſeggende. Waer toe dient deſen ver lorenen coſt Want men hadde dit watere moghen vercoopen driehondert penpn ghen ende die den armen ghegeuen Mer dat en ſepde hi niet om de meeninghe dye hi totten armen menſcen hadde Mer om datti diſpenchier was ende ſtal vandẽ aelmoeſenen diemen criſto ghaf altijt den tiẽ ſten penninc voer hem ſeluen Eñ hadt ſa ke gheweeſt datmen deſe ſalue drieh ondẽt penninghen vercocht had. ſo ſoude hi dair af dertich penningen gheſtolen hebbẽ Eñ van dier tijt voerts ſocht hi maniere ende oorſake criſtum te vercoopen voer dertich penninghen/ghelijc hi dat namaels dede ende volbracht Deſen iudas gelijcken de gene die de duechdelike werchẽ die ter goe der mepninghen gedaen worden verſma den ende verachten: ende de ghene dye de deuote dinghen ende bedinghen oft andre der ghelijcke dinghen die ter gods eerẽ ge ſchien/verloren achten ende voer niet

Van die comſte criſti op den palmdach tot ieruſalem Ca. xliij

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Esdē terstont den sabaoth geleden xij de/des sondaechs tsmorgens ginck de heer wt bethanien met alle der familiē die met hem wt galileen comen was/gaē de den rechten wech na iherusalem Ende dit dede cristus om dat inder wet beuolen was Exodi int. xij. ca. Dat dat lam dat ghe offert soude sijn/moeste genomen sijn den tiensten dach vā deerste maent/eñ ūwaert sijn totten veertienstē dach des nachs alst geoffert soude worden Ende want hy dat waerachtich lā was dat inden crupce sou de geoffert worden om de verlossinge der werelt. ende was geprefigureert bi tvoir noemde lam/Welc lam/te wetene cristus om dat de waerachtichept ouer een comē soude metter figueren/wilde den tienstен dach te iherusalem comen eñ geoffert sijn den vierden dach dairna volghende inder nacht doē sijn passie begoste eñ volide des vridaechs naestvolgende Ende doē hi quā op thoochste vanden berch vā oliueten vā daer men sien mochte de stat vā iherusalē ende dē temple dwelc thoochste vanō stat es Do toesde hi daer eñ sont inō stat twee van sinen discipлen/te weten so de somige seggen(sinte peetre ende sinte philips/eñ na dat somige andre seggen/sinte peetere eñ sint tā euangelistе)tot henlieden seggē de Gaet inō stat eñ terstont als ghi daer bi nen cōt op eenen crupswech of strate so sul di vinden een ezelinne met haer ionck aen een poerte van een huys/ontbint eñ brīct se mi. Ende sept v iemant iet/segt datse de heere te doene heeft:eñ terstont sullen spse v laten bringen Hier geest ons cristus een leerīge hoe alle sine wercken groot sijn eñ hoe dat gheen so clepnen dinck ter liefden gods gedaen en wort ten es verdienstych ter eewiger glorien eñ dat niemant veron werden en sal met nerstichеden de godlijc he dingen te doen die van so groter cracht ende werden sijn al eest datū clepne stinē gelijc gesept es: Om deswille sont hi twee disciplē om dezelinne;dwelc een seer clei of ficie was eñ had eenige andre mogē sendē die min geacht waren dan si Eñ als de dis ciplen ter plaetsen quamen dair dezelinne was ende datū die bestonden te ontbinden sepde de heere dien dezelinne behoorde/tot henlien Jaet dezelinne staen/wie heft v oer lof gegeuen dat ghi die ontbiden sout Doi antwoerden de discipelen/seggende De heere sent om haer diese te doene heeft Eñ terstont beruerde god sijn hertte ende sep de datū die lepden souden daert hen beliet de Nidus deden die discipelen tgene dat hē de heere geboot de ezelinne met haer ionc tot hem bringende/haer cleeden optē rug ge der ezelinnen spreedende ende dedē dē heere cristum daerop sitten ende riden die noch ter plaetsen was daerū hem ghelatē hadden ¶ Hier sullen wi aenmercken de groote oneyndelike goedtierenheyt cristi die altijt beruoets te voete ginc ende nopt op eenige beeste en leet dā optē palmdach als hi te iherusalem quā als hi toonde dat hi de messias was inō wet beloeft eñ de ge sontmaker der werlt Hi en quā te iherusa lem nr als heere ende coninc van alle der werlt/noch hi en quā te iherusalem nr ge reden op een costelijc peert noch op eenen rijcheliken muyle Mer op een arme mē de ontleende ezelinne Om ons een exēple te geuen/gelijc de heylige doctoren seggē/ dat wi behooren te reden te sine mentē ge nen datter nootsakelijchz onser natueren ende cranchept genoech es Ende terstont liep de mare alle de stadt dore dat de heere quā Ende terstont als si dat wisten liep de heele stadt wte om hem te ontfanghen In welcker stadt ontallijcke veel volcx was.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Want daer om de groote pubblicacien vā der stadt quamen veel heydenen tot dper feesten wt alle den lande van iudeen Ende met cristus quā ooch een groote menichte vā volcke die hem navolchdē vand prouicien van galileen daer de gesontmaker geweest hadde eñ gepreect. Ende die vander stadt comende om den ghesontmakere te ōtfane palcerende doer dal van iosaphat sneeden si palmrisen vandē palmboome en hielen die in hē hāden bewisende de victorie die de gesontmaker hebbē soude ouer de doot ende ouer den duuel doer sine passie inde gloriose verrijsenesse ¶ Palmen houden si in hen handen met de welcke si cristum ontfangen de gene die doer waerachtige penitencie ende heplighe werck hem ontfanghen inder sielen met victorie vā haren sonden ¶ De gene die geē palmrisen crighen en conden ende de ghene die met cristo quamen braken olijftacken af ende werpen die inder eerden Dese beteekenden de ontfermhertichēit cristi: eñ hoe hi in sijnē passiē soude gescuert eñ qualijc getracteert worden/gelijc der olpuen inē persten daer wt comen soude olpe der ontfermhertichz tegen alle de gebreken der zōden Si hielen ooc rijsseren in haer handen in een teeken vā grooter blisscap die si van die comste des heeren hadden Si houden groene olijftacken inde handen/de geē die in hen sielen de groenichept eñ de scoonhz der heplichz eñ der rechtuerdichz: eñ si houden olijftacken/te weten olpe der ontfermhertichept met hen euen mensceñ/heilige duechdelike wercken doēde metten welcken hen euen mensceñ verlicht eñ gestichtsijn doer dlicht der duechden metten welcken god geloeft es ¶ De discipelen spreedē hen cleedren op dezelinne op dz cristus op dezelinne te saechtelijcker riden soude Het

welck beteekent dat doer de leeringhe vā den apostelen eñ vā haren nacomelingē de sielen ghedisponeert worden om dē heere te ontfangen in hen ende in hare wonigen ¶ De andre ontcleeden hen ende spreiden hen cleedren inden weghe daer de ezelinne liden soude daer de gesontmaker op gereden quam Dwelck beteekent de martelaers die hen cleedren sielden/dat sijn hē lichamen/dwelck de cleederen haerder sielen sijn/die ghevende tot pinen eñ tot martillien: om dat de heer daer inne woné sou de Also deden ooc de confessoren/de maechden ende andere die hen vleesch ende lichamen inden dienst des heeren gheppnicht hebben/om datti in hen sielen wonen sou de Jtē sinte gregorius sept inde.xxxij. omelie So wie in mijnē ruste comen wilt die loochene hem selven/dats alle eertsce dingen wtgenomē een cleet des lichaems/eñ neme sijn crups op sinē hals eñ volch mi. Eñ aldus ghelijc dese heplige doctoer sept de gene die scuwen ende laten de tijtelike eñ werelike dingen in een cloostre gainde om cristū naect aendē crupce te zekerliker te dienen eñ na te volgen/die trecken haer cleederen wte eñ spreeden die inden wech doer den welcken de heere lijt eñ volgē hē eñ gaen met hē in iherusalem dats in deewige glorie eñ salichz ¶ Bouen desen sullē wi aenmercken datmen nz en leest in eenige historiē der conigen of der groter heerē dat opt der gelike eere gedā was/te weté dat de lieden haer cleederen wtrocken eñ die inden wech spreeden om dz tpeert of dē mupl dair si op reden ouer de cleedren gai soude Biden welcken de heplighe kercke exēpel neemt dat si op de groote hoochtidē costelike cleedren inder kercken spreit dair de heere lijt inder processien ende ide plaitsen daer hi gheconsacreert wort

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

¶ Oock sullen wi aenmercken met hoe groten vierichz der liedoen van hertten dz cristus ontfangen was/als de mäs eñ ooc de vrouwen die gemeenlicken de cleedrē/dair si hen met verchieren ende eeren/schoone eñ suuer houden/wtrocken ende spreedē die inden wech daer de ezelinne ouer ginc dair cristus op gereden quā/vanden welcken si vnpl worden souden ende anders scade verweruen/Biden welcken wi oock geleert worden dat wi alle dingen hoe costelijt datsi ooc sijn eñ oock onse lichamen offeren sullen ten dienste ons heeren op dz hi doer ons geeert worde eñ onse euē mensceen mits goede exempelen gestichtē dz wi geene cuerioethept of hooverdie beghe ren en sullen:dat ooc alle tgene dat wi hebbē ons vremde es ende geleent.so läge als den heere ons dat beliefft te laten Ende dat wi oetmoedich ende pacientich sijn sullen om dat wi lieden sijn souden geuestlicht aē ons hoot/dats de gesontmaker ¶ Als dan die discipelen met die ezelinne eñ met hair iont tot den gesontmaker quamen die opdouerste vandē berch was daer si hem gelaten hadden.so lepden si hen cleedren op dezelinne eñ deden cristum daerop riden. Ende als hi hem bestont te porrene soe beruerde cristus de herten ende tongen van alle den ghenen die aen alle siden/ achtere ende voer cristum ghinghen/als datsi alle beghollen te singhen met grooter blischap ende met tranen van deuotien/ seggende Ozanna fili dauid/osanna in excelsis ꝛc. Dats te seggen Gsone gods messias/van god beloeft eñ van god gesonden/coninck ende gesontmaker der werlt maect ōs gesont inden hoochsten/te weten iden hemel Gebenedijt sidi die comt inden naem des heeren om de werelt ghesont te makē ꝛc. ende gebenedijt si uwen heplighen naem ende meer andre graciose deuote dingen. ¶ Met desen sange ende loue quamen si vā die hoochde des berchs van olpueten van daer cristus reet inde stadt ouer al totte in ganc des tempels ende binnen den tēpele Desen lof seiden alle de gene die met cristo quamen ende alle die van iherusalem quamen om hem te ontfane ende hem te sien als hi quam ¶ Otghenomen de pinten der priestren/de pharizeen/de scriben/eñ doudōs/dz waren de ordinarise rechters die hē quaetwillich waren eñ hē vernoichdē tot ter doot De welcke tot cristum inden tempel sepden En hoordi nz wat dit volc van u sept:waerō gedoochdi dz. Cristꝰ ātwoerde henliedē seggde Al en sepdē si dz nz de steenen soudent seggen ¶ Wi sullen wetē/na dat de heplige doctoren scriuen/dz al de gene die met cristo in desen wech eñ in deser processien quamen/soe wel die ter siden gingen als die voze eñ achtre gingen/sepdē al tsamē desen sanc/te wetē. Heere maect ōs gesont iden hoochsten ¶ Wāt al de gene dpe vore ghingen oft waren voer dincarnacie eñ passie dis gesontmakers/de gene die in sijnō tijt waren/de gene die daer na warē eñ sijn sullen totten inde der werlt/waren alle gesont gemaict eñ sullen alle ghesont gemaect sijn doer de cracht der passiē cristi:eñ in geendande ander maniere ¶ Want gelijck als hi alleene was eñ es een eenich gesontmaker der werelt:also was/ es/sal sijn een gheloue alleene:dwelt alle de gene die behouden waren eñ behouden sijn sullen/hielen ende houden. Eñ gelijck als wi geloouen eñ beliden datti ōse menschz aennā/geboren wort/sterf/eñ verrees/eñ datti ōs met sine passie eñ doot gezōt maicte ¶ Also geloofden/de gene die voer sine geboerte ende voer sine doot waren/datti onse menschept aennemē soude/datti geborē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

worden soude/datti sterue soude/datti verrisen soude/ende datti ons doer sijn passie verlossen soude Ende gelijc alle een god is Also eest een geloue/een doopsele/ende een kercke/van dat beghinsel der werelt tote inde Ende buyten dese kercke ende geloue en mach niemant behouden sijn ¶Als cristus doer den wech quam ende doer de straten vander stadt passeerde een inden tempel ghinck en loefden niet alleenlijcken de mans ende de vrouwen onsen heere met groote blijcap ghelijc ghelept es Mer ooc de komme kinderkens die noch niet spreken en conden ende die haerder moedere borsten zupghende waren/lieten de borste ende spraken seer lieflijcken gode louende ende den voernoemden sanck segghende Desen ontfanck ende solemniteyt worde cristo ghedaen opten palmsondach tsmorgens/om datti doen in quam ende claerlijken bewees datti de sone gods was/de gesontmaker der werelt ende de messias in der wet beloeft Ende de propherie van isaias ii.ix.ca.worde vervult:daer hi sept hoe de messias te iherusalem comen soude armelijc ende ootmoedelijck ridende op een ezelinne:ende hoe datti inder stadt van iherusalem ontfanghen sijn soude inder voirsepder manieren Ende de propherie vanden psalmiste:de welcke sprekende van deser inrosten des ghesontmakers/sepde Ghi hebt volbracht den lof vanden mondē der kinderen die niet spreken en conden ende vanden ghenen dye der moedere borsten zupchden

¶Hoe cristus de stadt van iherusalem sie de ouer haer screpde ende weende Ca.xlv.

Cristus doer den wech comēde ende de stat van iherusalem siende/screpde hi ouer haer/hebbende compassie vanden plaghen ende vander destructien dye

haer nakende was/als dat den eenen steē opten anderen niet bliuen en soude: mits de sonde sijnder doot ende om datti niet en bekinden de duecht die hen quam inder visitacien vanden heere gedaen inder seluer stadt om de verlossinge der heelder werlt. ¶Wi sullen weten dat de ghesontmakere vierwerf screpde oft weende. Ten eersten doen hi gheboren wort/ghelijck als ander kinderkens die gheboren worden screpen Ten tweeden wt onghemetender liefden als hi lazarū verwecte Te doden in dese feestelike processie met seer grooter compassien Ten vierden in sijnder passie mz seer grote deoef bz god bedigen offereē mz weenēden oogē ¶Als dā de gezōtmaker der stadt vā iherusalē nakende was eē die voer hē siende/screide hi oū haer wt cōpassien seggende Waertake dz v bekūt warē de tribulacien die v nakēde zijn ghi sout self screpen Wāt de dagen sullen ouer v comē/te werē grote tribulacien eē v viāden/dats de heirracht der romeinen/die vōringen ūwoestē eē ter eerden worpen sullē als datti dē enen steē opten ādren nz laten en sullen.ō dz ghi den tijt uwer visitacien nz en bekinte weten/vā mijnē cōsten. Wāt ō de grote zōde die si dedē inē doot cristi eē in de vnoselige sijnē discipien was de stadt eē den tēple gedestruert/digeseten gedoot/geuāgē eē verrocht ōtich voer enē penit/verstropt eē genāgen al de werlt doet/totten ide toe der werlt ¶De heylige doctoren dit morali ken exponereē verstai bi dezē tgroot ondichelijc quaet dz op de zōdaers comē sal i duere henē doot:de welc waert dz si die nu bekinden souden seer bitterliken screien der welcker principalijc seuen zijn ¶Dirste is dz de zōdare i duere sijnē doot ōcleet sal zijn vā al den digen die hi hier beset eē bliuen van alles naect/ghelijc doen hi gheboren wort

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

¶Dat twede es: dat hen de vianden dat zij de dupuelen omringhen sullen ende seere vreeslijcken veruarē Ende gelijc sinte gregorius sept/ghelijck si hier alsoe lange als si leuen/hen verlepden eñ bringen tot wel lustigheden ende tot sonden mit valscen bedriechliken navolgingen/also omuangen ende veruaren si die seer vreeslijcken indē tijt der doot met groten veruaertheden en de vreesen/hen voir oogen bringende allet quaet ende alle de sonden die si tot in dper hueren gedaen hebben ende hen trecki de tot desperacien ¶Dat derde es: dat dā vergaet ende inde neemt den tijt penitencie te doene ende ontfermhertichept te verwerten: dwelck de sondare bekint: ende daerō es hi ghestelt in dalder grootste vreese der disperacien ¶Dat vierde es: een seer groote confugie ende belcaemthz/vanden welcken de sake es: om dat de sondare dan ontcleet es ende naect es van alle sinen wercken ende van alle den godliken weldaden van god verlmaet ende verworpen/ende vanden hepligheu bespot ¶Dat vijfste es dat de sondare dan ghescepden ende verlmaet es van god/vanden hepligen ingelen ende vanden hepligheu sielen ¶Dat seste es: dat de sondare dan gesloten es wt die eewige glorie sonder eenige hope ¶Dz seuenste es: de hatinichept der hellscer pinē inde welcke de sondaers dan screpen sullē om hen sonden die in hen veel quaets bringen ende causeren Want om de sondē vertoernen si god/verliesen si sine glorie ende verliesen ten eewighen dagen tghelellcap der hepligheu ende der inghelen/si verliesen de gebeden ende dbehulp der hepliger kercken/si dooden hen sielen/si stellen hen inde onderdanichept des duuels ende stellen hen ten eewighen dagen inder hellen.

¶Hoe cristus de coopers eñ de vercopers ende de wisselaers wten tempel iaechde. Ca. xlvi

Ende als cristus inden tempel comē was werp hi de tafelen ō wisselaers auerrecht ende stropde tgelt onder de voete datter op lach ende iaechde met eender gheesselen wten tempel de ghene die dair rochten ende vercochten ende wisselbanc hielen/die seer straflijcken berespende ende veruarende/tot hen seggende. Dat dz hups des heeren sijn soude een hups van bedingen ende niet een hups van comanschapen Ende wi sullen weten dat cristus de coopers ende de vercoopers eñ wisselaers twewerf wtē tempel iaechde Dirste was in deerste iaer als hi beghost te preeckene/ dat was na dat hi ghedoopt was ende de veertich daghen gheuast hadde als hi ten hoochtide van paesscen te iherusalem quā

Dander repse was opten palmsondach hoewel datter enighe veranderinge was inden woerden ende inden dīgen die inde prste repse gheschieden nochtans waren si inden effecte alleleens Eñ al pst dat inde tweede repse gheen mentie ghemaert en wort datti een geestele maecte om de voer noēde wten tempel te iagen: nochtans pst te gelooven datti die maecte Wāt hoewel dat deerste wtworpinghe der copers ende der wisselaers wten tēpel seer stuerlijckē gheschiede: dese twede behoorde noch veel stuerliker te gheschien om de continuerinnge eñ swaerhz der sonden inde welck si bleuen ¶ Hier mocht iemant twijffelen of de gene die wten tempel gheiaecht worden/ met haren wille ofte datsi bi foertsen daer wt gingen: eñ hoe dat een man alleene soe grooten menichte van volcke wten tēpele iagen mochte eñ met so groten strangichz ¶ Aengaende den prsten antwoerden wp datsi waerachteliken bi foertsen vā cristo wten tēpel geiaecht worden/ eñ datsi npet wten tempel en gingen met haren wille. Want niemāt mit sinen wille en vdraecht oft lijt tverlies noch de scade sijnder dingē gelijc hier gheschiede dz tgelt verstropt wort de eñ de tafelen eñ de stoelen ter eerden geworpen der geenre die vercochten ende de duyuen eñ dādre beesten verlaecht. ¶ Aengaende den tweeden/ seggen wi dz dit gheschiede mits drie dingen die de heere thoonde ¶ Deerste was: datti in hare herten stelde de alōgrootste vreese: die welcke hen beruerde te vliene ¶ Twede was: dat inden aensichte eñ inden oogen cristi eenich veruaerlijc dinc baerde: eñ dat was enē grooten schijn/ claerhz/ eñ stralen/ die wt dat aenschijn eñ wten oogen cristi quamen/ vandē welcken de vercopers ende wisselaers veruaert sijnde als si twoernoēde sagen nz ver-

dragen en cōden/ int welcke scē te blicken de godlike maiesteit/ dus waren si seer veruaert eñ vloden ¶ Bouen desen openbair de een andē groot teeken indē stemmen cristi de welcke in haren ooren so veruaerlijk clanc datsi nz alleenliken veruaert en waren. maer vielen ter eerden/ gheliic dat gheschiede als de ioden ghewapender hant cristum vanghen wilden int houeken seggē de datsi cristum sochten. Ende als cristus sepde Ic bent waren si veruaert ende vielen achterwaerts ouere ter eerden gheliic doode menschen ¶ Tes oock te gheloouen dat cristus een geestele maecte gelijc hi de doen hise deerste repse wten tēpel iaechde. want de twede repse behoorde de cassidinge veel herter te sine Eñ alsz beruert sijnde mits de voersepde vreese/ licht eñ teekenen die in daenschijn cristi baerdē/ vlodē si voer de geestele met dalder grootste veruaerthept Ende oot was dese verdriuinge der voernoemder wten tempel een groot mirakel ¶ Dit aldus gheschiet sijnde bleef cristus den heelen dach inden tempel preekende eñ daer en was niemāt die hem termaeltijt noode oft tot sinen hupse comen dede Ende aldus vastende ende vermoeit sijnde ghinck cristus met sine dpscipelen des auons wederom te bethanien vā dair hi tsmorgens comen was Des anderen daghes dat was tsmaendaechs vroech/ ginc hi wederom tot iherusalēm indē tēpel daer hi al den dach was preeckende eñ wōderdoende tot des auons dat hi wederō in bethanien gīc Eñ desgelike dede hi die weke alle dage totter passien/ behaluk des goēldaghes en quam hi nz te iherusalem/ om iudas tijt te gheuen hē te vercopen eñ den princen der priesteren die ter comanschap aendachtich waren Eñ want den tijt der passien naken eñ bi was/ beseicte de heere

alle dingen met ouergroote vierschept eñ
nerstichept/om ons te gheuen een exẽpele
dat wi hoe dat inde ons leuens meer nahẽ
de es/hoe wi vierichlikere eñ nerstelikere
godlike wercken doen sullen eñ onser sie
len salich.

¶ Des dijsdages xijde op thooch
ste des berchs van olpueten/ comende vã
iherusalem sepde hi tot sinen discipelẽ/hoe
si weten souden dat na twee daghen te we
ten des donderdages naest volgende/ des
auonts/den paeschen begoste:ende dat der
maget sone/dwelc hi selue was soude den
princen der priesteren gheleuert worden
ende ghecruyst.

¶ In welck iaer ende op wat dach cristus
sijn leste auontmael adt met sinen discipl
te iherusalem Ca.xlvij

OM te weten in welc iaer eñ op wat
dach dat cristus te iherusalem mz si
nen discipelen sijn leste auõtmael dede eñ
gepassijt ende ghecruyst worde So sullen
wi weten dat de hebreeusce hen iaer begos
ten inde maent van merte:ende den mert
te was deerste maent van hen iaer Eñ dz
was om deswille dat de ioden wter macht
van pharao verlost waren ende wt egyp.
ten quamen inde maent van merte Ende
ter gedinckenessen vã dese verlossinge ge
boot hen god dat dese maent deerste maet
van haren maenden ware ende dat begin
van haren iare Mer dese maent en begost
niet opten eersten dach vãden merte.mer
opten eersten dach van die nieuwe mane
die alõnaest den equinoctiael vanden mer
te es/als de daghen ende de nachten euen
lanck sijn:dwelck nalijer gheschiet dẽ twe
lfsten dach van merte Eñ de nieuwe ma
ne die naest desen equinoctiael was/ dien
dach was den eersten dach van merte Eñ
aldus rekenden de ioden haer iaren ende
hen maenden metten maenschinen

¶ Item wi sullẽ weten dat des nachs te vo
ren/eer de ioden wt egypten ghingen/ ge
boot god datsi in hen huysen eeniarighe
lammeren dooden souden:ende datsi met
dat bloet der selver lammeren/dpe stijlen
ende dorpels vanden dueren/ouõ ende bo
uen/besmeren souden:om dat dese dyngẽ
verscepden ende bekint sijn souden onder
dandre dinghen vãden egyptianen Ende
des nachs doode de slaende ingel al dprste
geboren der egyptianen Mer daer hp de
voernoẽde dingen sach ginc hi voerbi son
der iet te mesdoen Aldus warẽ alle der he
breeusscer eerste geboren verlost:ende alle
deerste ghehoten van egipten stonuen Eñ
ter memorie dẽ deser weldaet geboot god dẽ
ioden na datsi int lant van beloften comẽ
warẽ/alle iare opten veertienstẽ dach der
voerseyõ maent/na tgetal der manẽ/datsi
in hẽ huys een lam dooden souden mzze
herẽ ceremonien Eñ dit lã worde geheerẽ
paschа/dats te seggẽ geleden of voerbi ge
gaen Om deswil doẽ dẽgel al deerste gebo
rẽ der egiptianẽ doode/voerbi gic daer hp
de dorpels eñ de stijlduerẽ bebloet sach/ge
lijck ghesept es Ter gedickenessen oec bo
uen desen/dz dit selue volc wt egypten ver
lost was eñ quã om na dlãt vã beloften te
gane ¶ Item om deswille dat de ioden wt
egipten gingen seer haestelige/vã haren dẽ
gen mz hen dragẽde datsi tõden eñ dmeel
datsi hadden.mer en brachten geendande
hesse of heue mz hen:eñ comẽ sijnde inder
woestinen vergaãden si dmeel eñ maectẽ
broot sonõ hesten:welc broot geheetẽ wort
azimũ Eñ ter memorien vã so veel welda
den geboot hen god/als si quamen it voir
noẽde lant vã beloften/datsi solẽliken cele
breren souden seuen daghen lanc de feeste
eñ memorie der voernoemõ verlossingen
optẽ vijftiensten dach õ voernoẽder maet

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Datli ooc alle dese seuen dagen/op de pep
ne der doot/broot eten soudē sonder de hef-
se ofte heue:welck broot azimū gheeeten
wort Dese feeste worde gecelebreert dē vijf
thienſten dach:ende de solemnitept begoſ-
te den veerthienſten dach spade of laet als
si tpaeschlam aten ende figuerlijck met ze
lieren ceremonien in memorien der voer-
noemder verloſſingen Ende in dien seluē
nacht ende auontmael atē si broot azimū
sonder hefse of heue met dat lam.wāt niet
gheoerloeft en was broot te etene dat met
heue gemaert was. Also deden si de seuen
navolghende dagen totten seuenſtē dach
des auons dat die feeste celeerde. ¶Onse
gheſontmakere/totten inde toe van dit les
te auontmael/hiel ende volbracht mopses
wet met alle haren ceremonien Ende om
deswille dat hi die confirmeren soude quā
hi des donderdaechs spade te iherusalem
ende dede dat auontmael met sijn apoſte-
len voernoemde lam etende metten ceri-
monien inder wet gheboden ende indē sel
uen daghe alſt de ioden aten Dwelck was
den veertichſten dach der maent van mer
te:welcken dach al waert dat paeſchē was
nochtans en waert gheen hoochtijt.want
si de dienſtaftighe wercken niet en lieten/
ghelijck op die ander daghen Noch tot de
sen daghe en behoort gheen sonderlinghe
dinck/dan datli spade of des auons laet dz
paeschlam aten ende dooden Eñ dz hooch
tijt van dat azimum begoſte den naeſtvol
ghenden dach:dat was den vijfthyenſten
der maēt ende dueꝛde seuen daghen ende
hadde twee solemlijcke dagen dat de iodē
van alle dienſtaftighe wercken ceſſeerden
te weten den vijfthienſten ende den een en
twintichſten Ende midts dien mocht den
veerthienſten dach der maent paeſchen ge
heeten worden om dat paeschlam dat in
dien dach gheten wort Maer hi en mocht
niet gherechtelijcken feeſtdach gheheeten
worden Den vijfthienſten mocht gheheē-
ten worden azimum ende feeſtdach om si
ne solemnitept Daerom eeſt sake dat sint
ian geſept heeft oft sepde dat criſtus dauōt
mael dede met sinen diſcipelen voer pael-
schen:daer bi verſta ick ten minſten dz cris
tus dauontmael dede opten derthienſten
dach aiſt den veerthienſten dach paeſchen
was Mer hi sepde voer dē dach des hooch
tijts van paeſchen/nemende paeſchen voer
dese gheſtadighe solemnitept vanden veer
tienſten dach totte een en twintichſtē dach
Ende in deser tijt was den eerſtē feeſtdach
den vijfthienſten dach vander maent: en
de den anderen den een en twintpchſten
dach Maer dander daghen tuſſchen den
vijfthienſten ende een en twintichſten en
waren gheen vierdaghen noch feeſtdagē
Ende daeromme mochte het gene dat op-
ten veerthienſten dach ghedaen worde/ge
sept worden/dat voer den dach des hooch
tijts van paeſchen gedaen was. Eñ dien
dach was den dach van dauontmael des
heeren/dat was den veertienſten dach der
maent/ende feeſtdach van paeſchen was
den vijfthienſten dach der maent Ende al
dus concoerderen de sententien der euan
geliſten Daerom sept sint ian dat dit auōt
mael was voerden feeſtdach van paeſch-
om dwelcke de griecken occaſie namen te
dwalene/houdende dat de gheſontmaker
dauōtmael voꝛdeelde/te weten datli da
uontmael hiel den derthienſten dach der
maent:ende alſo celebreerden si met hefse
oft heue ¶Dandere euangeliſten seggen
dat hi dauontmael hyel den eerſten dach
van azmio/die was den veertienſten dach
Alſoe en eſſere gheenderande gheſchil oft
tweedracht tuſſchen de euangeliſtē Want

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

als sint ian seyde dat opt auontmael was voerden dach des hoochtijts van paeschen so nam hi daer den vierdach voerdē solēpnalen dach van paeschen die was den vijf dach naestvolgende/ten vijfthiensten der voerseyder maent. ¶Dandre euangelisten seggen dat de ghesontmaker dauontmael hiel den eersten dach van azimo/die nemt de feeste oft den paeschen opten dōderdach tsauons die solemnael was/want doē atē si dlam met dat broot azimum sonder hefe ende metten andren ceremonien inder wet gheboden/tot eene gedinckenesse der voernoemder verlossingen vt die captiuiteyt van pharao ende van egypten ¶Aengainde dē iare eñ den dage der doot dis ghesontmakers:al eest dat inder heiliger schriften niet expresselijken gedetermineert en blijct in welck iaer oft op wat dach dat de ghesontmakere sterf So segghen wi na de waerachtichept datti sterf/vervult sijnde twee en dertich iaren sijnder outheit/dz xxxiij.beghinnende:vanden welcken drie maent ende een wepnich daghen vervult waren. Ende dit mach bewesen worden bider hiſtorien. Want cristus worde geboren int.xlij.des keysers octauianus Ende also blijcket datti sterf int.xxxiij.iaer sijnē outheyt Dwelck blijct Want octauianus regneerde seuen en vijftich iaren/gelijt dz inder hiſtorien blijct/ende also was cristus vijfthien iaren out doen octauianus sterf. Ende terstōt na octauianus regneerde tiberius ende cristus sterf in dat achthiēste iaer van tiberius regnatie/also blijcket dz hi int.xxxiij.iaer sijnder ouder sterf Want int vijfthienste iaer van tiberius beghoste sint ian baptiste te preeckene/ghelijck sint lucas sept int derde capittele Ende doen beghoft cristus ooch te preeckene Also bleuender vijfthien iaren van octauianus le

nen Te wetene van.xlij.tot.lvij.de welck. cristus ende octauianus gheliickelijc leefden Ende also sterf octauianus int vijftiēste iaer cristi/totten welcken achthien iarē naquamen van des keysers tiberius leuē de welcke tsamen maken.xxxiij.iaren.

¶Dit selue mocht ooch bewesen worden doer den loop der euangelisten ende doer de scientie der astrologien die met termen ende fondementen voortgaet. Welcke bewijsnesse wi achterlaten om corthept/concluderende dat cristus onse ghesontmakere ghepassijt worde ende sterf de twee en dtich iarē sijnder outheyt vervult sijnde/en de hondert en seuen daghen meer out sijn de dan xxxij iaren. Ende sterf den derden dach van april Welcken dach den vijftiensten dach was vander manen:ende daerō waert den vijfthyensten dach van deerste mānt Ende twas in dien dage waerachtighe oppositie der sonnen ende der manē thien huren ende een halue voerden middaghe/naden roomschen meridiaen.vijf. hueren ende een wepnich meer Ende naden meridaen van iherusalem seuen hueren en halue voer middage ¶Oden voernoimden blijct dat cristus dauontmael nr eer en dede dā de ioden.maer hiel dz auontmael opten seluen dach dat de ioden inden auontmale dlam aten Dat was des dōredaghes spade/den veerthiensten dach der eerster maēt Dese conclusie hout ende approbeert subtilijcken de bisscop van auilla in sijn boeck de defensorio de tribus conclusionibus ende heeft dat gedisputeert ende verantwoert te rome ende in die vniuersiteyt van sena ende van parijs Ēn dit houden de wise astrologiens niet teghenstaen de dat enighe ouderen hielen dat crist? sterf den.xxv.dach van merte

Van dat auontmael cristi met sinen discipelen in iherusalem Ca. xlviij.

Des donderdaghes tsmorghès daer na cristus sijnde te betanien versaē den hen de discipelen totten ghesontmake re seggeñ Heere waer belieft v dz wi hedē den paeschen berepden Te weten Waer be lieft v dat wp dat paeschlam berepden en de dauontmael desen auont Dit seyden si want si wel wisten dat de heere geen huis en hadde binnen iherusalē daer si tpaesch lam berepden mochten om datti dat met henlieden eten soude/gelijck dat inder wet geboden was Ende doen geboot de heere sinte peeteren ende sint ian te iherusalem te gane om dauontmael te berepden ende tpaeschlam/datsi eten souden ghebraden/ met broot sonder heue ost heffe eñ met an-

deren zeliaren ceremonien Om deswil dat dien nacht thoochtijt van paeschen begost ende seyde tot hen Gaet inder stadt eñ als ghi daer binnen comt suldi eenen man sīe die een cruptke vol waters draecht:ghaet hem na ende volcht hem tot int huys dair hi gaet:ende daer draecht naden heer des huys ende segt hem De meestere sint ons tot v ende sept datti den paeschen in v huis begheert te houdene met sinen discipelen Ende hi sal v wisen een groote sale bereet Daer suldi dauontmael bereiden:ende hi sal v alle nootelijcke dinghen gheuen Dit ian ende sinte peetre ghinghen inder stat doende tgene dat hen de heere gheboot en berepden dauōtmael Alsi spade was quā de heere metten anderen discipelē tpaesch lam eten om alle de misterien/ceremoniē ende figueren der ouder wet te volbringē ende te indene:om de nieuwe wet der gra cien te beghinnen ende hem te offeren als een waerachtich lam in eene wairachtige sacrafitie/om de salichept ende om de ver lossinghe der werelt Ende in desen auont male sal de ghene die dit lesen sal/houē de andere dinghen aenmercken ende cōtem pleren vijf sonderlinghe dinghen:eñ ouer dincken inder herten alle tghene dat in de sen auontmale ghedaen ende gesept wort ghelijck oft hi dat teghenwoerdich met den ooghen siende ware ende metten oorē hoo rende:dat selue sal hi ock doen in alle den navolghenden dingen der passien des Ge sontmakers aengaende Dat eerste dinck es de lichamelijcke spilinghe Dat tweede de wasschinghe der voeten Dat derde/de caritatiue beresprinche vanden verrade re iudas Dat vierde/de insettinghe vā dat sacrament des outaers Dat vijfste dz seer schoon sermoen dat de goedertieren ghe sontmakere sinen discipelen dede.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

¶ Aengaende den eerſten ſullen wi weten dat criſtus ſpade quā ōtrent den auōde met ſinen diſcipelen inde ſtat van ieruſalem ten hupſe daer hi dauontmael houden ſou de Ende als dauontmael bereet was gin ghen ſi in de eetcamere/dat was de voer noēde ſale daer de heere met ſinen twelef apoſtelen dauontmael doen ſoude:ende ſi ſtelden hen ter tafalen die plat neder opt pauepſele gheſtelt was gelijc de maniere vanden ouders was ter maeltijt te ſittene beneden opt pauepſel de tafel was vierkā tich elepne/coſtelijck ende ſchoone/ghelijc dat noch tertijt bliict te rome tot ſint ians te latranen daer die es Deſe tafele was op elcke ſide ſeuen elepn palm lanc ende vier kant:in ſulcker manieren als dat de heere ende die apoſtelen tſamen gelijckelijc atē wt een ſcotele die wtghehoelt eñ gemaect was van eenen dierbaren ſteen/ ſmarag dus/gheheeten diens weerde men niet en weer:ende deſe ſchotele wort ghenoempt dat heplich gradael ¶ Maer wi ſullen wetē dat het paeſchlam deerſte was datſi aten ſtaenden recht op met palſters in hen hā den ende met anderen ;eheren ceremoniē de welcke wi hier int corte ſtellen ſullen/ al eeſt dat de oerdene der litterē niet gehou den wort Wāt dit legael ende figuerael lā prefiguereerde de neminge ende de ōtfan ghinge van dat heilich ſacrament des lich aims ende bloets iheſu criſti.ende de gene die dat ontfangen/ moeten deſe condicien houden ¶ Ten eerſten:dat de ghene die dz paeſchlam aten moeſten beſneden ſijn:teē der figueren dat dat heplich ſacramēt des outaers niemande ghegheuen en ſal wor den dan die ghedoopt es/want de beſnide neſſe was een figuere des doopſels ¶ Dat twrede es/dat ſi om de lendenen moeten ghegort ſijn/te wetene/datſi ſupuere ende

repne ſijn moeten ¶ Dat ōde es:datſi moe ten gheſcoept ſtaen/om te bewiſene dat de ghene die ten hepligheñ ſacramente gain moeten bereet ſijn om te gane indē wech der duechden tot datſi comē den heer claer lijcken te ſiene ¶ Tvierde es:datſi palſters moeten hebben in die handen:om te bewi ſen dat de ghene die theplich ſacrament ōt fanghen hen moeten achten pelgrems in deſer wereit tot datſi den heere comē te ſie ne ¶ Dat vijfte es:datſi van dat lam gheē derande dinck en moghen eten rou noch gheſoden.maer alleenlijc op tvier ghebra den:om dz dit ſacrament nz ōtfaē en ſullē de gene die int gheloue twijffelen. Noch in watre gheſoden/te wetene/ſonō vierige liefde oft deuocie Mer alleenliken gebra den/te weten/met vierichept van liefdē eñ met gheloue inder caritaten geformeert. ¶ Dat ſeſte.datſi dat eten ſullen met bitre lauwe die op de berghen waſt/te wetene met bitre berouweneſſe eñ biechte der zō den die ſi ghedaen hebben ¶ Ten ſeuenſtē moeſten ſi dat eten met broot ſonder heffe oft hene/dwelck gheheeten wort azimum dats met een ſchoone/ ſupuere/ repne/en de hepligheconſciencie ſonder ſonde of op ſet ſonde te doene/met perfecten duechdeli ken wercken/ſonder hoouerdichept/ſonō pdel glorie/ſonder haet of nijt:ende ſonder eenich quaet propooſt ¶ Ten achſten:datſi dlam al eten moeſtē metten hoofde/mettē voeten/ende met dat ingewan:eñ ſi moeſ tent al verſlonnen Bi dat hoot verſtaē wi de godhept Biden voeten/ de menſchept. Bi dinghewan/de volhept der gracien in criſto verborghen:aldus thoot te eten met ten voeten ende met dat inghewan es criſ tus te worden gheincorporeert/ gheloouē de dat in dit heplige ſacrament es de god hept ende de menſchept vol gracien

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

¶Ten neghensten: moesten si dit paeschlā
nz haesten etē/in een teeken dz wi doer de
cracht van desen heyligen sacramēte hael
celinge gaen om te gane tot onsen lāde/dz
es de glorie Ende daerom wort dit heylige
sacrament ghenoemt/een spise/Want het
geeft ons cracht te gane den wech der glo-
rien ende te comen tot god/dwelc ōse woē-
ste es ¶Ten thienstien/datter gheen deran
de beenderen ouerbliuen en mochten Het
welck beteekent dat de godhz nz en ōtfinc
eenighe verminderinghe noch veranderī
ghe onse menschz in synder incarnacie ōt
saende/noch dlichaem cristi en wort in de-
sen sacramente ghebroken noch ghedelt
maer alleenlijcken de accidenten dye ghe-
weest syn van dbroot ¶Ten elefstē: moes-
te dit paeschlam gheten worden ende niet
ghedelt in veel deelen Dwelck beteeken
de dat dit heylighe sacrament moet ōtfan
ghen worden inder heyligher kercken die
eene es Ende hoewel datter veel lammerē
in veel huysen geten worden/alle die lam
meren beteekenden een wairachtich lam
ihesus cristus/ende alle de huysen een hei
lighe kersten kercke: inde welcke men dit
heylich sacrament ontfangen moet: eñ nz
inde boose heymelijcke verslaminghe der
ketters ¶Ten twelefsten: moeste de ouer
ste lijste bouen de dore ende de twee duersti
len met dat bloet des lams gesmeert ende
gheteekent syn Bi de twe stilen vandē due
ren worden verstaen de vaders vandē ou-
den ende nieuwen testamente Bi de ouer
ste lijste oft stijl vander duerē wort cristus
beteekent die de ouerste van allē es Bi die
smeringhe des bloets/was beteekent dat
de vaders des ouden ende nieuwen testa-
mens souden gesalft syn ende verlost doir
dat bloet cristi: eñ dat cristus inden cruice
sonde root geuerwet worden nz sinē bloe

de Mer als dat paeschlā gheten was/satē
si ter tafelen om te eten/ghelijck gelept es

¶Hoe de ghesontmaker der discipelen voe
ten wiesch Ca. xlix.

DAt tweede dinck dat in desen auont
male ghemerct wort/es/hoe de ghe
sontmaker der disciplē wert wiesch Wāt
wetende dat de huere nakede inde welcke
hi ter doot gheleuert sonde worden om on
se verlossinge. ende van dese werelt sceidē
ten vadre doer sine passie ende verrijsenes
se/ghelijck hi altijt sine discipelen die in de
se werelt waren bemint hadde/also bemī-
de hi die in dinde syns leuens/hen speciali
ken bewisende dalōmeeste teekenē vā die
ongemetē liefde in twe dīgen ¶Ten eerstē
in eē seer groot exempel der ootmoedicht
ende menschept totten euen kerstē menscē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Ten tweeden om te bewisen de geestelike
walschinghe vanden sielen die te ghelschie
ne stont doer sijn passie die aenstaēde was
Dauontmael gheint sijnde/ende dat ter
moniael paeschlam gheten sijnde/als dā
de duptel in ghegaen was int hertte van
iudas/in hē stellende tquade ghepeps/als
datti sinen meestre den princen der prieste
ren leueren soude ende iudas gheconsen-
teert hadde de navolghinghe des duuels/
ghedelibereert sijnde sinen meestre te ver
radene ende den voornoemden princē der
priesteren te leueren De ghesontmakere/
wantti god was ende alle dinghen wiste/
want hem god de vadere ouer alle dingē
macht ghegheuen hadde/vanden welckē
hi ghesonden was om onse menschept a-
te nemene om datti ons in dier menscheit
verlossen soude ende totten vader gaē doit
de doot ende verrijsnelle Stont hi op van
douontmael ende de discipelen siende dat
de ghesontmaker vander tafelen op ghe-
staen was/stonden ooc oppe. Cristus ald?
op ghestaen sijnde ghinck beneden in een
ander sale metten discipelen: de welcke
hi dede sitten:ende cristus ontcleede hem
in sijn onder lijf/in een steenen becken wa
re doende om met sijn eygen handen sijn
der discipelen voeten te wasschen ende got
de hem met eender dwalen om der discipe
len voeten daer met te drooghene Eñ ghe
lijck men gelooft Cristus dese misterie be-
ghinnende quā hi ten eersten tot sinte pee-
tre ende als hi begheerde sine voetē te was
schene Peetre sijnde beschaempt/verwaert
ende verwondert van die moghenthz des
heeren/excuseerde hem seggghende Heere
soudi mijn voeten wasschen/ghelijck oft hi
ghelept hadde Ghi sijt god en ick een crea
tuere. Ghi sijt de glorie der inghelen en ic
ben poedere ende asschen. Ghi sijt de heere
der werelt/en ick een arm vilscere Ghi be-
gheert mijn voeten te wasschene die vuil zñ
vol eerden vol slijx ende moderen/metten
handen daer ghi der blinder menschen oo-
gen met open gedaen hebt/dair ghi de me
laetsce mz gesuuert hebt/dair ghi de doode
met verwect hebt/ende dair ghi alle siecke
menschen met genesen hebt Ende ghi die
de gods sone sijt/begheert mijn voeten te
wasschene die een so sondigen menscke ben
van gheender weerden. Ghelijc oft hi seg
ghen wilde Tes een seer ontamelijck stuc
ende ten behoort in gheender manierē ge
doocht noch geconsenteert te sine: Dergē-
lijcke woerden sepde sinte peetre totte heē
re int beghinsel sijnder bekeeringhen/seg
gende Heere vliet van mi dpe een sondich
menschc ben:ende want sinte peetere oot-
moedich was en wilde hi sijn voeten npet
laten wasschen Ende de heere seide tot hem
Tghene dat ick doe en weetti nv niet. mer
ghi sult dz namaels weten Dat was.wāt
dit misterie was een exempel der ootmoe-
dichept eñ menscheit die den euen kerstē
menschen ghedaen moeste sijn eñ een mis
terie der inwendigher supueringen ende
wasschinghen vanden sielen eñ consciencie
Eñ daerom seide de heere Ghi en weet nz
tgene dat ick nv doe hoe dat een exempele
eñ misterie es. Mer ghi sult dat namaels
weten als ick v dat bewisen sal/gelijck hp
namaels dede/seggende Tghene dat ick v
doe die v meestre ben eñ v heere xē eñ ghi
en weet niet hoe de inwendige supuerige
eñ wasschige sonderlige bewezē bi dese ma
teriale nz gesciē en mach dā doer mi Mer
ghi sult dz namaels weten Te wetene als
ghi doer dē heiligē geest vlicht sult sijn Eñ
sinte peetre gestātich blijeñ i dese ootmoe
dichz eñ reuerētie/eñ aenmerckeñ de god-
like mogenthz des heerē eñ zñ teerhz/seide

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Heere nemmermeer en suldi mine voete wasschen/noch nemmermeer en sal ic dat gedoogen De ghesontmaker antwoerde/ seggende Petre eest dat ic u niet en wasche soe en suldi gheen deel met mi hebben. Dā desen woerdē des heeren was so hi ū u xert eñ verlaeft datti al beuende voer de voeten des heeren neder brueghde eñ om datti vanden heere niet en soude gheschepden woerdē veranderde hi sijn propoost seg ghende Heere niet alleen en waschi mine voeten.maer ooch mine handen ende mijn hoot/biden welcken verstaen woert dat heele lichaem Ende de heere seide Die gewaschen es en behoort niet ghewasschē te worden dan de voeten ende hi sal heel supuere sijn In desen bewees de heere dat sine discipelen ghedoopt waren doer sijn doopsele en de ooch dat de dooping niet wederom en moeste gheschien. Maer de sonden die na de doopinghe gheschiet waren moesten al ghewasschen ende te nieute ghedain woerdē doer de penitencie. Ende ghi sijt onderlinghe supuere.mer niet alle Dit sepde hi om iudas die hem vercocht hadde ende was in mepninghe hem te verradene om dat hi gheuanghen soude worden eñ ghedoot ¶ Dese materiale wasschinghe beteekēde de gheestelijcke wasschinghe/die te geschiē stont doer de doot ende doer dat bloet cristi dwelck hi storten soude om de salicheit der werelt ¶ De dwele daer de voeten met soude ghedroocht worden:was de menschz die de sone gods ontanghen hadde om ōs in dier menschept salich te maken:de welc met veel tormenten ghetracteert was/gelijck dat linen laken veel pinen lijt eert geweuen woert ende wit ghemaert ¶ Bi dat hoot/verstaen wi dat ouerste deel vanden menschē/dats de relijchept/te wetene tverstant ende den wille dpe doer dat doopsele opgheuen es ¶ Bi de handen verstaē wi de goede werchen die van die selue menschept ende passie tracht hebben ¶ Bidē voeten die ter eerden gaen/verstaen wi de mēscelijche ghenegheyntheden daer wi ongeordoneerdelijcken toe ghenepchte sijn:en dē dongheordeneerde beruerynghen der sinlijchept ten werelijcken eñ vergancheliken dingen die onse ghedachte ende onse begheerte beletten eñ besmetten met quaden ghedachten eñ begeerten vandē welcken de gene die dit alderheilichste sacramēt des lichaems eñ bloets cristi ontfangē sullen moeten gescepden sijn/geluuert ende ghewasschen doer penitencie Wāt de gene die dit alderheilichste sacrament in doodē den ontfangen/gelijc sinte theronim? sept sijn gelijc iudas die hem ontfinc/vercochte verriet/eñ den viāden leuerde Eñ om dese wille wiesch de heere de voeten sijnē apostelen eer hi die cōmuniceerde Eñ als hi de voeten gewasschen hadde custe hi henliedē. Daerna trach hi sijn ouerste cleeet ane eñ gingen wederom opwaerts ter plaetsen daersū dat auōtmael te voren gedaē haddē eñ saten ter tafelen eñ cristus seide tot henlieden Ghi weet wat ick/die u meestre eñ u heere ben/u lieden gedaen hebbe:eñ ghi discipelen eñ apostelen heet mi meestre eñ heere:eñ ghi segt wel wāt ic d; waerachtelijken ben Na dien dā dat ic u meestre ende u heere uwe voeten ghewasschen hebbe behoorde ghi deē des anōs voeten te wasschē/ dat exempele gheue ick u/ghelijck ick doe suldi onderlinghe doen/als dat de meestere of heere niet meerd zij en sal dan de discipele/noch de discipele/niet meerder dan de heere Ende ter tafelen gheseseten sijnde sepde de ghesontmakere met grooter begheerten Ick hebbe begeert dit auōtmael met u lieden te doene eer ick sterue soude

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Dit sepde hi. want hi daerom tomen was ende gheboren in̄ werlt te weten om die te verlossene met sijnder doot Dese begeert te hadde hi van datti gheboren was tot nu datti met henlieden den paschen celebreerde. Te weten datti met henlieden dlam geten hadde dat pascua geheeten wort dats te seggheene ghegaen oft ghepasceert van deen lant in dandre: om dat was in memorien van dat de ioden verlost waren eñ gighen wt egipten: want twas een figuere van dat lam sonder smette oft vlecke dats yhesus cristus sonder eenighe sonde Doer wiens doot ende passie wi verlost souden worden van pharao dats vanden duuel ende van die duisternesse van egiptē dats de helle Ende hadden te passerene wt der geuanckenessen ende wten kercker deser werelt totter eewigher glorien In desen aenontmale des lams vervulden ende indē alle de figueren ende ceremonien der oud̄ wet ende ooch eynde de selue oude wet en de het nieuwe testament beghoste doer dinsettinge van dat heilich sacrament des outaers ende doer de doot ende passie des seluen ghesontmakers

¶ Van die broerlijcke berespinge die de gesontmaker iudas dede: ende hoe dat dbegisel der passien cristi was aengaende dē electe van dier Ca. I.

HEngaende den derdē dats de broerlike berespinghe van iudas den verradere die den gesontmaker vercocht hadde Sullen wi aenmercken de onghemetē broerlike liefde des gesontmakers die alle dingen wiste ende hadde onepndelike mogheuhept want hi god was eñ wiste hoe hem iudas sijn discipele ende apostele vercocht hadde om datti hem corts nadē auōtmale vangen souden ende cruycen: en begheerde den selue iudas niet te doodene noch te bederuene noch te wroegen Mer wilde hem met grooter liefden berespē eñ corigeren met eerlijcken liefliken woerdē hem met liefden ende suetichēden trecken de ende hem veruarende mit grooter vreesen der eewiger verdoemenesse dāt al waerlake dz iudas quaet was eñ datti verdoēt sijn soude god en liet nz te hem waerts te doen de dingen die sijnder salicht behoorden gelijc hi den ādren dede die hi wiste dat verdoemt zñ soude nz aflet tererteren de suffragiē ende tot iudas van sijnder gracien gheuende de inghelike bewaerders Ende al waerlake dz cristus absolute sijn mogheuhept ghebruyckende hadde iudas moghen verrroepen van sijn quaet propooll datti hem niet en soude vercocht hebben noch hem selue nz verdoemt Maer gebruyckende de gewoēlike maniere van dat herte te berueren en de te verwecken e dwelck generalijken aēden anderen hout en mocht iudas niet gerucreert sijn want hi dat niet en begeerde Ende aldus dede cristus als mensce meestre ende preeckant alle tghene dat hi eerlijken doen mochte sijn wterste nerstichept doēde om dat iudas niet en soude verdoēt worden Ende ten betaemde nz hem exprelselijcken te seggē dat hi hem vercocht hadde ende dat hi hem pepsde te leueren. mer het betaende wel hen int generael te seggen van sijnder doot op dat iudas dit hoorēde als hem de temtacie vā cristū te leueren quame in hē selue keeren soude ende so bekinnen hoe dat dat gepeps quaet ware eñ datti hem vā hē nz veriagē soude Eñ dit blijct. wāt cristus en sprac niet alleenlijken int generale. maer ooc int speciale vā sijnder doot tot sinen discipelen iudas onder henlieden sijnde Eñ dit worde al gedaī pūcepalijken om iudas gelijc doē hi sepde

Een van v allen sal mi verraden/nz welc
ken woerde hp iudas herte beruerde al
waert dat hyt niet expresslycken en sepde:
om dat iudas aflatē soude dat quaet opset
te werckē te stellen Wāt als cristus dit sep
de hadde hem iudas vercocht ende wylde
opstaen om de ioden te halen om cristum
dien nacht te leueren. Desghelycken ver-
maende hyt hem doer dē wech der vreezē
van die pinen der hellen/segghende/ Der
maghet sone gaet ter passien. Maer wee
hem den ghenen doer den welcken hi ver
raden sal syn Bouen desen seide cristus eē
ander woert doer dwelcke hi iudas herte
meer raecte/segghende/De ghene dpe de
hant met mi inde scotele steect die sal mi v
raden Om deswille dat iudas niet alleen-
liken pepsen en soude dat quaet datti dede
ende des berou hebben/in hem seluen hoe
rende.maer datti ooch gheloouen mochte
dat cristo syn quaet opset bekūt was:ende
dat cristus der verraderie ontgaen moch-
te die iudas doen wilde:ende dat hi tquaet
doen mochte datti wilde:ende alsoe soude
hi syn quaet opset laten Noch seide cristus
meer Want doen iudas vraechde(ben ict)
sepde cristus. Ghi hebbet ghesept. Inden
welcken hi bewees dat hi wiste tgene dat
iudas secretelīken tracteerde/ghelyt of hi
ghesept hadde Al eest dat also es ic en affir
meer niet dat ghi segt. Aldus soude iudas
met rechs opelycken behint hebben dz de
heere wiste hoe hi hem vercocht hadde en-
de syn quaet opset ghelaten hebben. Mer
om dat hem gheenderande vermaninge
en propheteerde.want hi vanden dupuel
beseten was.soe ontrommerde hem crist?
van dien/segghende Tghene dat ghi doen
sout doet dat rasschelycken Hier moghen
wi weten dat dbeghinsele vander passien
cristi/aengaende der daet van dier/was dz
hem iudas den ioden vercochte henlieden
belouende datti hem in haren handē leue-
ren soude Want de ioden begheerden crist-
tum te dooden.mair si en wisten nz bi wat
manieren datti hem souden moghen van
ghen.want si sorchden dat hi henlieden ōt
gaen soude wt haren handen ghelyt hi ōt-
ghinck ende hem verborchde doen si hem
inden tempel steenighen wilden. Item sy
ontsaghen de commocie des volcx:ende si
begheerden hem te vanghene in suicker
manieren dat sonder commocie gheschye
de Welcke comocie beletten mochte de ge-
ne die cristum leuerden inde handē der io-
den in een hepmelike stede eñ tyt Dwelck
niet wel gheschien en mochte/dan doer ie
mant vander familien cristi/die de huere/
den tyt ende de stede wiste/dat dit alsbest
soude pas gheuen ende moghen ghescien
Dit dede iudas die vander familien cristi
was Ende om deswille ghauen hem de io
den ghelt ghelouende dat hi dat wel doen
mochte Ende also leuerde hi hem inō diep
per nacht/in een hepmelycke plaetse bup
ten der stadt/int houcken Dit was deerste
misterie van dwelcke de heele passie cristi
beghinsele hadde ¶ Ende de heere dauont
mael etende/ghelyck ghesept es/verthoō-
de in syn ghebenedide aenschyne een groo
te veranderinge van vreesen eñ veruaert-
heden/tot synen discipelen die aen de tafele
sittende waren/segghende. Myn siele es
bedroeft tot der doot Een van v lieden dpe
hier ter tafelen sittende syt/met mi etende/
sal mi verraden den princen der iodē priest
tren/om datti mi/dauontmael gheint syn
de/vanghen souden ende namaels cruicē
Van deser stemmen des heeren waren al
le de apostelen verstoorbeert ende seere ver
uaert/deen opten anderen siende/ende een
yeghelyck van henlpeden ontsiende syns

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

selfs brooschept/vraechde Heere ben ickt. Ende iudas om datmen op hem niet vermoepen en sonde vraechde ghelijc den anderen/seggende Meestre ben ict De heer antwoerde hem Ghi hebbet ghesept/ghelijck oft hi seggen wilde Ghi segt dat/dat ick niet en segghe Ende aldus alle verstoorbeert/veruaert/ende verwondert sijnde/sepde de heer Een van v tweleuen die hier ter tafelen met mi sittende sijt ende dpe de hant in dese scotele steert/dats de verrader die mi vercoopen sal ende leueren:eñ der maget sone gaet ter passien/gelijc dat vā hem beschreuen eñ gepropheteert es Mer wee den genen die dese verraderie doē sal want twaer hem betre datti nopt en ware geboren geweest ¶Dese iudas doode zijs selfs vadere:hi vercocht sinen meestere eñ namaels verhinckt hi hē seluen. Aldus es hi ten eewighen dagen inō hellen sonder eenighe verlossinghe:daerom waert betere datti nopt en ware geboren gheweest: op dat hijs niet gedaen en hadde:noch dz hi niet en hadde ten eewighen daghen soe grooten onverdraechlijcken tormenten

¶Ende aldus alle zijde bedroeft/ veruaert ende verwōdert/ wees sinte peetre secretelijken sint ianne die ter siden neuen onsen heere sittende was datti hem heimelijken vraghen sonde wie de verradre was:ende sint ian vraechde hem dat swigende Ende de heere antwoerde secretelijcken/seggende De ghene dien ick gheuen sal dit broot nat gemaect sijnde inde scotel daer wi wt eten/dats de verradre/ende maecte een lutel broots nat ende ghaf dat iudas

¶Van die insettinghe des sacramēts des outaers/gedaen int inde van dauontmael ende van den vijf effecten der liefden Ca.li

HEngaende den vierden sullē wi weten dat als de heere nv ghedetermineert ende geint hadde de ceremonien/satraficien ende statien der ouder wet ende de nieuwe wet eñ dnieuwe testament beghoste:dwelc gefondeert eñ gecōfirmeert stōt te sine i zijn bloet/doot eñ passie.de welke nv beghoste terstont dauontmael geit sijnde Eñ sijn discipulen stonden te sine verstoorbeert/gepersequeert/vervolcht eñ verstropt ghelijck scapen sonder herde Eñ wāt hi henlieden in sijn leuen seere bemint eñ verwaert hadde.so begeerde hi/nv hi steruen sonde:hen te vertroosten eñ te bewisene de teekenen der onsprekeliker liefdē bi sonō henlieden te laten in sijnō absencien/om hen te troosten inō droef hz eñ hen sielē te sterckē/eenē glorioisen pāt in een teekē vā ongemetenō liefden:metten welckē si hen vertroosten eñ confoerteren soudē:eñ hem altijt teghenwoerdich hebben doer de memorie inō herten/eñ doer dwesen/wairachtich/eñ sacramentelijc ī heylige sacramēt Dit was theylige sacramēt sijns heylighen lichaēs eñ dierbaren bloets.dwelc hi instelde als dauontmael geint was/nemende dat broot in sijn handen eñ sine ooghen ten hemel slaende tot god den vadre seggende Dats mijn lichaē dat voer v lieden gheleuert sal worden aenden cruce ter doot eñ gheoffert tot een sacrificie om uwe behouwenesse ōtfaet dat eñ etet. Doe nā hi vat daer si wt dronckē in sijn handē met wine/seggēde Neēt eñ drinct.wāt dit es mijn bloet Lē dat voer v eñ voer veel mēschen gestort sal worden in verlatenesse der sonden Dit doet in mijnder memorie Eñ seggende(dit doet in mijnder memorien) maecte hise priesters ende gaf hen macht sijn lichaē eñ bloet te cōsacreren eñ voerts de sluetelen om te binden eñ tontbindene dat mistijckes lichaē/dz sijn de waerachtige gelooouende in hem geestelijcken vlaemt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

doer tghelooue datſi van hem houden En de tot henlieden ſeggēde (dit doet) thoonde hi hen hoe dit het ſacramēt der liefdē was ende hoe wi dat conſacreren ende ontfaen ſullen in memorien ſijnder paſſien Aldus was dit heplich ſacrament tot ſijnder memorien ingheſtelt Ende tes eeen memoriael ſijnder paſſien in veel dinghen. ¶Ten eerſten in memorien ende gedinckeneſſen van ſijnder paſſien ¶Ten tweeden eeſt eē memorie van onſe verloſſinghe ghelcpet doer de voernoemde paſſie. ¶Ten derden eeſt een teeken van dongemeten liefde die hi tot ons hadde lidende ſo grooten paſſie om onſe liefde ende verloſſinge ¶Ten vierden in memorien der navolghinghen die wi hem ſullen navolghen ende te werche ſtellen in liefden ¶Ten vijfſten waert om te ſtercken te confoerteren ende te herma ken de menſcelike broolcheden eñ gebrecē ¶Ten ſeſten: om vet te maken eñ te grotē den geeſt des lichaēs eñ in een voetſel van dat geeſtelike leuen ¶Ten ſeuenſten tot eē ſpiſe eñ voetſele van onſer pelgrimagien met de welcke wi gaen mogen tot onſen lande dats den hemel ¶Ten achſten. wāt tes eenen pāt vanō ſalich: die ōs doer ſijn cracht gheſchieuen ſal worden ¶Ten negē ſten: teenō remedien van die voldoeninge voer de ſonden ¶In deſen hepligben ſacra mente worden twee dingen verſocht aengaende den ghenen die dat ontfact: te wetene De begeerte met criſto vereenicht te ſine: eñ dat doet de liefde. Dat tweede: verſoect eerwerdicht des ſacramēs die ter lief den behoort Deerſte van deſen twe dingē ſoect toe te frequenteren dit hepligе ſacra ment Twede weertrect. daerom waert dt iemant in hem bekinde bi experiencien dt vander frequentacien ende ontfangeneſſe van deſen hepligben ſacramente in hem

wieſſe de vierichz der liefden eñ de eerwer dicht noch de deuotie niet en verminderde ſulcken menſce ſoude behooren te continu eren te celebreren oft te communicerē En of eenich menſce bi auontueren bekinde dat de eerweerdicht verminderde eñ dat de vie richeit der liefden niet en vermeerōde: ſulc ken menſche ſoude behooren ſommwilen te abſtineren: om datti namaels ten hepligē ſacramente gaen ſoude mt meerō eerwer dicheden eñ deuocien Want om den men ſce dit hepligbe ſacrament eerweerdelikē te ontfanghen ſijn drie dingen van noode die dat weerdelijcken ontfanghen wilt

¶Deerſte es ſupuerhept der conſcientien de welcke niet benomen en wort dan doir de ſonde ¶Dt twede es: opheffinge der ſie len tot god midts actuale deuocie ende be gheerte ¶Dat derde es: lichamelijcke rep nicht ende ſupuerhept. Ende om deſwille dat de incarnacie ende de paſſie des gezōt makers gefondeert was inō liefden: ſo es dit ſacramēt dat eē ſonderlinge eñ expres memoriael van ſijnō paſſien es een heel ſacrament der liefden ¶Liefde (ghelijt ſint auguſtijn ſept) es een bindinghe die veree nicht eñ een ſamen hechtinge metten be minden Want de liefde es een berueringe doer de begheerte tot den beminden dpn ghe dat abſent es dat men nt en heeft noch niet en beſit/ende een ontlaſtinge wuecht ende verblidinghe van dien alſt preſent is en dat ment heeft Ende de liefde es een ge wichte ende inclinacie der ſielen die haer plaetſe inclineert datſi gaet doer begeerte bouen tot den hemele ofte nederdaelt ter hellen/ghelijck als de ſwaerhept ende het ghewichte des ſteens/ofte ſwaren dingen die inclineert neder te dalen: ende die lich tichept dis viers hem inclineert opwaerts te climmene na de locht ende hemele

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Ende om deswille salmen weten datter vij
vijft principale manieren/graden oft effec
ten/der liefden/te wetene vierige begheer
te/quelinghe oft cranckz/saecht oft weeck
maken/doergaen of penetreren/eñ trans-
formeren Ende die begheerte ghenomen
na de goede beteekeninge es een brãt/doir
den welcken onse siele versmadẽde de mẽ-
schelijcke vreese om de beschermínghe der
waerachtichept ende der eeren gods/õtste
ken es Eñ dat ghesciet in twee manieren.
¶Ten eerstẽ Eest dat de creatuere die lief
de die sũ tot haer selven oft tot anderen cre-
atueren draecht sticke ter eerẽ ende ter glo
rien gods ¶Ten tweeden als hem de per-
soon mz sijnder tracht ende macht ũsterct
om te scuwen/oft te benemene/oft te belet-
tene oft te weercken dat onrecht gods Oft
en es dat niet in sijnẽ macht datti begeert
te betren ende te straffen de quade werckẽ
oft en can hi die niet verbeteren/datti droe
uich sũ om datti die niet ghebetren en can.
¶Dat twede effect der liefden es quelige
oft siecte: midts den welcken de siele haer
stercten verliest eñ blijft machteloos ende
sieck om aendachtich te sine eñ te doen ha
re natuerlike/nedre/eñ tijttelike dinghen.
Want alle haer liefde ghestelt es in douer
ste goet: totten welckẽ alle haer stercten eñ
begeerten gaen Eñ so blijft sũ machteloos
sieck/ende sonder stercten/tot haren epge-
nen tijttelijcken dingen daer sũ af leeft/ge
lijc of sũ vã natuerliken siecten siec ware/õ
machtich sijn sonde de natuerlike dingen d
werlt te doẽ Gelijc de brupt sepde cantico-
rũ int twede ca. aldus Verchiert mi met
bloemẽ eñ met vruchten wãt ic vã liefden
siec ben ¶Tderde effect der liefdẽ es saecht
of weermaken Eñ dits contrarie der obsti
nacien eñ verherthz dz de zõde maect Wãt
de godlike liefde maect de siele saefte/sũ dis-

ponerte eñ bereitse om te hooren de stem
me eñ dat roepen des bruidegooms/ende
om die te õtsane eñ onãdanich te sine sonõ
eenighen weersloot/gelijc eenich dinc dat
wit es dat es bereet te ontsane alle tghene
datmen in hem druckẽ wilt Deselike es
de siele doer de liefde gedisponeert te ontsa
ne alle goede inspiracien/begeerten graci
en/eñ weldaden/die god in haer drucken
wilt Daerõ sept de brupt cãticorum int. v.
ca. Als mij bemínde tot mi spreect. so smelt
mijn siele Want de liefde doergaet de siele
ende transformeert die in haren bemínden
Hi sept die van haer selven die tot haren
bemindẽ verlamende Ende de siele maect
haer ontsancbaer of ghedisponeert ter stẽ
men oft inspiracien des brupdegooms in
veel manieren Te weten Mits vochtheit
des waters der tranen vã deuocie: om vã
hair te verdriuen alle herthz ende om saeft
te sine/gelijc gesmoltẽ was/om in haer te
ontsane alderhande inderuckinge/begheer
te ende leeringhe. eñ om dz in haer vergaẽ
soude de forme des leuẽs die de bruidegoõ
begeert te inspireren eñ in haer te druckẽ/
in haer zegelende de godlijcke gelikenesse
ende sine gracie verdijft vã haer alle hert
hz/weõsporichz/obstinaethz/hoouerdicheit
ende hertneckichept ¶Dat vierde effect
der liefden es/deplen ende doergaen of pe
netreren/ghelijck een mes eenich dic steit
doergaet ende deplt deen deel vanden an-
dren Also sept ende deilt de liefde den min
nenden mensce van hẽ selven/te weten vã
sijn epghene geneghenthept/begheerte/ef
fect/ende wille/hem vereenighende mettẽ
ghenen die hi bemint Ende dit es als aen
gaende den verstande ende den wille Aen
gaende den verstande. want de liefde doet
dat de minnende mensche laet ende ver-
geet zijs selfs aĩdachtich te sine/aĩdachtich

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

sijnde ende peysende op den ghenen die sij
bemint Ende also blijft de siele berooft eñ
onmachtich haerder crachten gheljc of si
gheen leuen int lichaem en hadde daer sp
in es Ende aengainde den wille Want de
minnende mensce niet ghenoech en is eni
ghe vergaderinghē met den genen die hp
mint Mair begheert hē te versamen eñ te
vereenighen metten ghenen die hi bemīt
so vele alst mogelijc es Ende waert moge-
lijck hi soude met den beminden begeren
een dinc te sine Mair want dat niet gelcīē
en mach sonō deen van henlieden oft alle
b:ide te corromperene So begeren de mi-
nende mensce eene mogheljcke endc ta-
meljcke vereenichept Te wetē indc werc-
ken der liefden altijt te sine vereenicht/ver
saemt/eñ teghewoirdich. Eñ also trect de
godlike liefde de creatuere van haer seluē
ende transformeert die in god/gelijt wier
met sijn hitte dwatre dat cout ende swaer
es penetreert ende doet dat heet wordē eñ
opwaerts climmen/gheljck dat blijct als
eenen pot olt ketele met watre ouer wier
siedende es. Delgelike doet de liefde gods
de siele sieden met die hitte der liefdē ende
doet die van hair seluen scepdē ende opcli-
men tot haren verlosser Want gheljc sint
augustijn sept/es de siele wairachteljcker
int ghene datsi bemint dan inden lichame
dat leeft Ende also slupt de godljcke liefde
wter sielen/daer si in es/hair epghen effect
ten eñ begheerten/in hair stellende de god
lijcke:met die welcke si die alleene versaēt
in sulcker manieren als datsi dan meer ei
ghentljcker ghelept wort te sine godljck
dan menschelijck/gheljck dat yser dat na
tuerljck cout es/alst seer ontsteken is van
dat vier soe gloepet eñ is bat vier dan yser
delghelijcke van dontsteken hout ende co
len ¶ Dat vijfste effect der liefden es:dronc

kenscap Want gelijck als de dronckē mē-
sche midts de hitte des wijns/hem seluen/
sinen staet/sijn dignitept/sijn condicien/sij
eere/sijn plaetse van dair hi es/ende alle a-
der dinghen vergheet sine scamelijcke le-
den ontdect/ende niet en cōsidereert noch
en gheuoelt/doende ende seggende vele
dinghen/als dat hi schijnt te sine bupten
sijn verstāt/relijchept/discrecie ende sinlijc
hept Also maect de godljcke liefde de sielē
dronckē die wt hen seluen treckende mit
die hitte der liefden die so groten crachtē
heeft als datsi die ontsteect/transpoerteert
eñ verlept/datsi hen seluen vergheten/ hē
weerdichz/staet/ condicien eñ geslechte īē
ende en aenmercken niet waer dat si sijn/
noch en hebbē gheen scaēte te ontdecken
hair scamelheden/fauten ghebreken ende
broosheden:voir god inō biechten/sinē ste-
honō Si vergeten hen seluen alle werelt-
lke dingen/gelijc oft van hair nz en ware/
noch niet ain en ghinge/noch en behoorde
Ende dit gheschiet principaljcken in dez
alōheplichsten sacramente:dwelck een sa
crament der liefden is: inden welcke ons
hē seluen cristus onse gesontmaker geeft
ons wairachtelijcken geuende sijn lichaē
teender spisen ende sijn bloet in drancke.
Vanden welcken hi inder cantiken seit al
dus Mijn alōliefste vrienden eet eñ drinct
ende maert v dronckē Aldus ontsteect de
se godljcke liefde/sp maict dronckē ende
sp transpoerteert de deuote dpe si wt hen
seluen stelt ende en laet die hairs selfs niet
sijn Mair sijn gheheelijcken desen bemin
den haren brupdegoom/dpe dat opperste
goet is Ende also sepde sinte pauwels Jck
leue nv/niet icke.mair cristus leeft in mi.
In sulcker manierē als datti sijn leuē ach
te niet te sine. mer cristus leuē So sal ooc
de mensche seggben Jck leue nu nz icke īē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Ende desen navolghenden twee effecten van desen sacramente/te weten Vermeerderinghe der duechden ende der gracien eñ wedergheuinghe des geens dat verloren was inden dachlijcschen reparatiē vā alle den voergaenden gebreken Eñ dit sacrament wort gheheeten Eucharistia/dats te seggen goede gracie Want niet alleen lijcken en wort in hem ontfangē vermeerderinghe der duechden ende der gracien. maer ooch ihesus cristus selue dye de fontepne ende dat beghinsel es van allen gracien Ende want alle onse salichept es/te sine versaemt ende vereenicht met onse beghinsele:dwelck cristus es/die dopperste goet es Eñ cristus es de fontepne des hersteliichen leuens Ende dit sacramēt vereenicht ons met cristo:eñ dit sacramēt is dal der perfectste ende de perfecthept van allē perfectheden Om deswille insette dat cristus int inde van dauontmael ende int inde van sijn leuen/ons dat latende in eē vaste memorie/tonser consolatiē/teenō remedien van alle onse ghebrekē/teender medecinen teghen alle siecten ende broosscheden Met den welcken wi moghen ontghaen ende verwinnen de striden ende de temptacien des dupuels/der werelt/ende des lichaems:ende met hem vereenicht comen in dat eewighe leuen

¶ Tsermoen dat onse ghesontmakere naden auontmale sinen discipulen dede Ca.lij

TVyfste dat wi in desen auōtmale aē mercken sullen/es/dat alder deuotste seer lanch gloriose sermoen dat de heere naden auōtmale sinen discipulen dede/ vol charitaten ende dierbare woerden om de sielen Ende de maniere van dien was/dat het auontmael ende alle de dinghen ende werchen vanden seluen auontmale geint sijnde Judas ghegaen sijnde totten princē der priesteren volc verweruende om den heere te vanghene/dien hi vercocht hadde des ghoensdages voerleden/voer dertich penninghen Ende binnen dien middelen tide dede de heere sinen discipulen twoernoē de sermoen Den welcken aengaende wy vijf dingen aenmercken sullen ¶ Dat vrste Hoe dat hi/henlieden seggende sijn scheyden eñ doot/henlieden vertroostе ende cōforteerde tot hen/seggende. Kindrē noch een wepnich sal ic met vlieden sijn Te weten een wepnich tijts tot sijnō vanckenessen eñ doot. Wāt hi doen vā hen schiet Ofna dat eenighe seggen totter ascencien.dz hi henliedē doē openbaerde eñ voer ten hemel Eñ seggēde kindren/bewees hi de grote liefde die hi tot henlieden hadde. Want de wairachtighe vrienden als si van malc handren scepden bewisen dan deen dē anderen daldermeeste liefde Voerts seyde hi inhn kinderen een wepnich tijts suldi mi sien Te weten tot dat iudas ende de ioden mi comen vangen Ghi suit mi begeren te siene maer ghi en suit mz mogen Te weteē mits henlieden inperfectz En vūstorbeert uwe hertten mz om mine scepdīge doer de doot Wāt dats mine glorie ende de sendinge des heyghen geests in vlieden. Inden welcken hi ōs leert dat wi mz en behooren verstorbeert te sine inde goede doot onser vrienden:dwelt dē wech es hemō glorificacien eñ onse hulpe Want onse vriendē mit god sijnde moghen ons veel meer hulpen dan in dese werlt leuende Een nieuwe gebodt gheuick v/Te weten dat ghi onderlinghe malckanderen bemint Ende dit wort gheheeten een nieuwe ghebodt om dat eē feet. Want het weerroept de siele van den effecten der werelijcker dingen: ende om dat constitueert ende differencye maecke

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

tusschen dnieuwe ende doude testamẽt mit een welcken de menschen geinduceert waren tot die onderhoudinghe der wet/pãe paliken wt weesen: ende dat nieuwe testament principaliken wt liefden: ende om deswille wordet een wet der liefden geheeten Ende twort een ghebodt geheeten/gelijck sinte gregorius sept/want de liefde is een fondement der nieuwer wet Eñ twort den veel gheboden geheeten om de discipenhept der wercken die verkocht wordẽ tot die onderhoudinghe der seluer wet.

¶Item twort een ghebodt geheeten aenghemerct dat inde daert toe geordeneert worde Ende tworden veel gheboden geheeten/aengemerct de verscepden middelen doer de welcke sij tot dien inde comen ¶Cristus beminde ons ten eersten/ gelijc sint ian sept/met machte. wantij sijn siele ende leuen voer ons stelde Item wãt dese sine liefde tonser salichept gheordonceert was. so sijn wi hem schuldich te beminnẽ die ons prst bemint heeft ende beminnen deen den andren Desen onder danich sijnde suldi bekinnen dz ghi mine discipelẽ sijt eest dat ghi deen den andren bemint Wãt sint augustijn sept/ dat alleene de liefde onderscept es tusschen de kinderen der verdoemenessen ende tusschen de kinderen gods. Aldus bewijst ons de ghesontmaker indẽ tijt sijnẽ scepdingen hoe wi malckanderen beminnen sullen: bewijst noch bouẽ dezẽ hoe onse perfectij inder liefden ghelegen es/gelijc dapostel dat sept/ad collocenses ii derde ca. aldus Hout bouen alle dinghen die te houdene sijn caritate of liefde: dwelc eenen bant der perfecthept es: ende wort gheheeten eenen bant/dats te segghen eẽ bindinge die alle de duechden bit eñ hecht in een perfecte waerhz. Item want een ieghelijc dinc perfect gheheeten es. so verre alst tot sijn leste inde comt: dwelt sijn eyghe perfecthept es Ende de caritate of liefde is tgene dat ons met god verlaemt/ die ons leste inde ende onepndelijck goet es. Wãt ghelijck sint ian sept die inder charitaten es/die es in god/ende god es in hem Mer dander duechden en verlamen den mẽsche niet met god sijn eyghen inde/dat god es: ende daerom beueelt ons de heere in sijnẽ scepdingen so seere de caritate oft liefde: in de welcke onse perfecthept principaliken lept Ende dit was dat twede dat de heere in desen sermoene dede naden auonumale segghende Een nieuwe ghebodt gheuick v/dat ghi malckanderen bemint ꝛc ¶Dat derde dat de heere in dit sermoen dede/es/ dat hi sine discipelen verwerte eñ ũmaende sijn ghebodt te houden/segghende Eest dat ghi mi bemint so hout mijn ghebot/te weten/die volbringhende metten wercke ende metter daet Want daer aen kint mẽ de vrienden ende de ghetrouwe mensche eest datti houden ende volbringhen dat gebodt van haren ouersten Want sinte gregorij sept/dat het wert een teeken der liefden es Ende sint ian sept: de ghene die seit datti god bemint ende sine gheboden niet en hout/die es loghenachtich Endt de onũdanichept spruyt wter liefdẽ die inder herten es Aldus volbringhen wi ende houdẽ wi de woerden ende de geboden gods als wi doen tghene dat hi gebiet ende hem beminnen/gelijc hi gesept heft/want wi sine gheboden houden: ende alsoe concluderet tghene datti sept: ghi sijt mine vriendẽ eest dat ghi doet tghene dat ick v ghebiede

¶Tvierde datti in dit sermoen dede/was/ sinen discipelen betrouwenesse gheuende ende die vermanen ter patiencie ende verdrachelickheyt teghen de passien/tribulatien ende persecutien die ouer henlieden

comen souden/seggende Al eerst dat de werelt/te weten/al eerst dat de werelijcke mē-schen ende de liefhebbers der werlt die ghegheuen sijn ten rijcheden/ten wellustichēden ende tot de eeren der werelt v versmaden/weet datū mi eerst versmaet hebben dan v lieden Ghelijck of hi ghesept hadde (na dat crisostimus schrijft) al is dat hert en de swaer te verdragen ghi sult dat om minen wille verdragē Ende hi bewees waerom hem de werlt versmade/te weten/om datū inder werelt niet ghemepns en hadden. maer waren beliters des hemels gemaect Ende om deswille moesten sī de persecutien der werelt met patiencien verdragen Bouen desen bewees hi in dit sermoē de onghemeten liefde die hi tot sinen discipelen hadde Tot hen seggende. Hoe hi gic doic sijn doot ende passie berepden de woē steden inden hemel ten eewighen daghen Ende hoe dat in die salichept/die hi inden sijnder doot ghinc berepden/diuersce woē steden waren Te weten/diuersche graden van glorien/na de diuerschept der liefden ende der verdiensten des teghewoerdegē leuens metten welcken hi hen moet ghaf ende sterck maecte om met patiencien te verdraghen de persecutien der werelt hopende op die onepndelike glorie/die sī dair vore ontfaen souden Vanden welcken wi alle kersten menschen die cristus discipien sijn/hem dancbaerhept bewisen sond opbouwen van soe veel weldaden/ons secre verbliden sullē/hopende op de selue ōspreheliche glorie/ende volstātich sijn om mit patiencien te verdragen alle de teghenheden/persecutien ende onghelucken deser werelt/die cort sijn ende voerbi liden gelijc wint ¶ Dat vijfte/es/hoe de heere sine oghen ten hemel sloech/den vadre biddende dati dese sine discipien die hi hem in deser

werelt ghegheuen hadde/behoeden wilde nv hi die laten sonde ende van hen lichaēliken scepden ¶ Hier moghen wi contēpleren met hoe veel werdicheden/goedertierenheden/lieden/goetheden/ charitaten/suetichēden ende nerstichēden/de heere sine discipelen beriet/verstercte ende waerscude Hoe hi in haren hertē druckte de woirden die hi hen sepde In hoe groten droef hz banghichept ende druck/dat de discipelen waren/dit hoorende/hen hoofden hangen de ende hen ooghen vol tranen/voer harē ooghen de doot haers heeren siende. Hen bedroeuende van datū haren meestre verliesen souden eñ datū verscepden/vnolcht ende verstropt sijn souden ¶ In desen auōtmale bewijst de heere claerlijcken twee dinghen ¶ Deerste: dat hi waerachtich mēsce was ende also natuerlijchen de doot vreesde ghelijck een mensce ¶ Dat tweede: dat hi god was. want hi de toecomende dingē wiste ende int particulare alle de dinghen die hem te ghescriene stonden Ende dauōtmael ende dat sermoen gheint sijnde/sepde hi tot sinen discipelen Staet op en gaen wi van hier. In dwelcke hi openbaerlikē bewees datti met sinen epgenen wille gic ende hem offerde totter passien ende doot om onse salichept

¶ Vander passien ons heeren ihesu cristi Ca. liij.

OM dat hier de passie des heeren beghint. de welcke altijt onsen oogen tegewoerdich sijn moet ende in onser memorien geuesticht Want met haer mogē wi van ons veriaghen alle temptacien/alle anxt eñ alle torbatiē des viās der werelt eñ des eigē vleesch/die verwinen ō onse siele peps te geuen den sonden een inde ende

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

comen tot dier salichept: om de welcke de heere ghepaeyt was ende sijn ghebenedi de bloet stortte Ende om dat wi dese passie te bat onthouden souden sullen wi die in twelef deelen deplen Welcke deelen ghe heeten sullen worden processien ofte om ghangen om dat wi vā deen ten anderen gaen sullen ende sullen ghenoēt worden/ stacien/ wāt wi in een ieghelcke van dien stille houdē sullen in aenschouwinghen en de contēplacien der dinghen die in elcke stacie ghescien: de welcke wi behooren aē dachtich te sine gelijc oft wi dier tegewoer dich waren ¶ Deerste deel oft processie/ be ghint vander salen dair dat auontmael in de/ ende dat de heere opstont/ seggende. Staet op eñ laet ons van hier gaen Welcke processie gheint wort opten berch van olpueten/ eñ daer wort stacie ¶ Dat twede deel begit vāden berch vā olpuetē eñ wort geint in annas eñ in cayphas huys ¶ De derde begint vanden seluen huyse eñ wort stacie inden raet der ioden ¶ De vierde be ghint vanden seluen raet eñ wort geint it raethuis van pylatus ¶ De vijfste begint van dat selue raethuys eñ wort gheint int palleys van herodes ¶ De seste begint vā herodes palleys ende wort geint aenden rechterstoel vā pylatus. ¶ De seuenste be ginct van pylatus rechterstoel eñ wort sta cie ghemaect opten berch van caluarien. ¶ De achste beginct opten berch van calua rien eñ wort stacie gemaect aenden cruce Ende dese wort gedeelt in seuen andre dee len: dat sijn seuē woerden die de heere aen den cruce sprac ¶ De negenste begit aen dopperste deel vāden cruice eñ wort stacie aenden voet vāden seluen cruce De tien ste beginct aenden voet des cruys eñ wort ghint aenden ingaue des graefs De elef ste beginct vāden inganck des graefs dair

si dat lichaem ons heeren saluen ende wā den in een suyuer nieuwe linen cleet ende wort gheint int selue graf daer dat lichaē des heeren bleef ¶ De twelefste begint vā dat graf ende wort gheint inde woenstede van onser lieuer vrouwen.

¶ Van deerste stacie/ die inde sale beghint daer dauontmael gehouden was ende wort gheint opten berch van olpueten Ca pittele liij

NA dat dauontmael gedaen was en de die misterien geint eñ volbracht waren Doe nam dat oude testament inde dat nieuwe testament begost sijnde ende ingestelt sijnde dx alōheplichste sacramēt des lichaēs eñ bloets cristi: selue sermoē ghedaen sijnde: de gracien der tafelen ghe sept sijnde: ende iudas uyden princen der priesteren gheghaen om volc te vgharen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

om sinen meestre ende heere te vanghene
Stont de heere op tot sinen discipelen seg-
ghende Staet op en laet ons van hier gaē
Dit was doer den prophete micheas ghe-
prophēteert int twede capittel. daer hi seit
Staet op en gaet die hier geen blisscap en
hebt Ende doer baruch int vierde capittel
daer hi sept Kinderen verdraecht patiente-
lijcken de gramscap die v ouercomen sal
Desen nacht suldi alle in mi ghescandali-
seert worden ende ghi sult mi loochenē en
de van mi scepden Eñ sinte peetre ātwoir
de segghende Al waren si alle in v gescan-
dalizeert ende v af ghegaen ick en sal v nē-
mermeer afgaen Dit selue sepden alle dā-
dre discipelen: eñ cristus sepde tot sinte pee
tre Ick seggha v inder waerhept Ghi suit
mi desen nacht eer de hane twewerf crayt
drieweruen loochenen/seggende dat ghi
mi nopt en hebt ghekint Sinte peetre sep
de Jc en sal v nemmermeer loochenen eñ
al moestick met v sterue ick en sal v nim
mermeer laten. Doen ghinck de heere vā
der salen daer hi dauontmael gheioudē
hadde ende alle sijn discipien met hem/wt
ghenomen iudas die om volck gheghain
was om datti hem vanghen soude Eñ al
dus namen si haren wech ter sidē benedē
doer dat dal van iosaphat naden berch vā
olpueten: ¶ Maer wi sullen hier met aen-
dachte aenmercken: dat van dier huerē dz
de passie des heeren begoste/ totter noenē
datti inden crupce sinen geest gaf was de
heere altijt in gheduerighe stridinḡ van
grooten droefnessen/bespottingen tormē-
ten ende pinen Noch si en lieten hem bin-
nen dien gheenderande ruste hebbē Mer
geduerighe pininghen ende wreetheden
in diuerschen manieren Deene vinghen
hem Dandre bonden hem Dandre slieten
hem Dandre trocken hem sinē baert wte
Dander sloeghen hem Dandere blasphe-
meerden hem Dander bespoghē hē Dan
der tormenteerdē hem Dander draechdē
hem Dander brachten valsche ghetuigen
teghen hem Dandre verselscaepten de ge
ne die hem vinghen ende persequeerden.
Dandre sepden valsche getupchnesse ouer
hem Dandere die accuseerden hem Dandō
bespotten hem Andere verbonden hem de
ooghen Andere sloeghen hem in sijn ghe-
benedide aenschijn Andere ghauen hem
palmslagen inden hals Andere hieuen hē
op om aen de collompne te binden eñ sloe
ghen hem Ander riepen met lupder stem-
men teghen hem Andre stietē hem vā deē
stede ter andre Dandre geesselden hē Dan
dre cleeden hem mz dat witte cleet/hem be
spottende gheliick eenen sot Andre cleeden
hem met dat purpuren cleet om hem tōt
eeren Dandō stelden hē de doernen croone
opt hoot Dandre gauen hem wt spotte dz
riet inde hant Andre bupchden voer hem
de knien hem bespottende Andre groetten
hem als coninck/hem veel andre bespotti-
gen doende/hem leidende/hem treckende
hem keerende van deen side ter andere/ge
lijck eenen sot/ghelijc eenen moerdenare
ende ghelijc een openbair quaetdoenō lep
den si hem ende accuseerden hem voer ver
scepden rechters/voer annas/cayphas pi
latus ende herodes Dandere stelden hem
inde raetcamere ende ontcleeden/bonden
geesselden eñ bespotten hem Andere troc-
ken hem wte met die doernen croone Andō
lepden hē crupce op sijn scoudren eñ leidē
hē met grooter haesten eñ met groten ge-
crijsche om te crupcene Andō recten sijn ar
men wte met coerden eñ trocken die wtē
leden Andre sloeghen de naghelen doer de
hāden eñ doer de voeten Dandre rechtē dz
crups op Andō blasphemeerden hem ende

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

schudden de hoofden hem noemende een
bedrieghere ende een quaetdoender Ende
gauen hem galle met azijn te drincken ꝛc.
¶ Ende na datti dat dal van iosaphat neer
comen was ende ouer dandere side ghele
den/inde plaetse geheetē gethzemani/dair
eenen hof stont Indē welcken de heer ginc
met sinen discipelen ende aent hangē des
berchs van olijueten stont een wtghehool-
de steenrootse hanghende aenden seluen
berch ghelijck een voute in welcke voute
de discipelen bleuen sittende doen hen de
heere sepde Sidt hier tot dat ick ga om te
bedene Ende oock wordē nv daer de plaet
sen ghethoont daer si saten/ghelijc dat ge-
sept wort int boeck van theplich lāt Daer
wort oock ghethoont de plaetse daer crist
gheuanghen wort doen hem iudas leuer-
de Ende dat teecken van dat hoot blijct int
hooghe vander steenrootsen ende de harē
die in de selue steenrootse ghepint sijn In
eenen anderen steen staet de pinte sijnder
vigeren diemen seit datti dede inder steen
rootsen als hem de sarianten eñ dienaers
der poden vinghen Ende ghelijck int boec
van theplich lant ghescreuen staet. so es dē
seluen steen so hert datmen met gheender
ande instrumenten daer eenichsins iet af
crighen mach Ende de voernoemde prin
tinghe staet daer in gepint ghelijck oft eē
stuc eerden oft wit was ware ¶ Hi ōmain
de ende verwecte sijn discipelen dat si nerst
elijcken bidden soudē ende hem daer ver-
wachten Aldus sciet hi van henlieden ma
hem lepdende sinte peetre/sint ian eñ sint
iacop Ende inden hof comen sijnde sprack
hi tot desen drie apostelen segghende Sidt
nerstelijcken met mi ende en valt in geen
temtacie Ende gheboot henlieden daer te
blijuen ende ghinck van henlieden omtrēt
so verre als men met eenen steen worpen

soude ende stelde hem in bedinghen/ met
die aldergrootste deuocie bidde den he
melschen vadre datti hem afnemen wilde
waert moghelijck desen kelc eñ doot/ mer
datti finalijcken sinen wille dede ende vol-
brachte Ende hi was ghestelt in so groten
banghichept ende vreese der doot als datti
heel vā bloedeghē sweete bedect was eñ de
droplē dis bloets liepē totter eerdē: daer
noch eenen anderen ghelijcken steen was
inde welcke de pinten ende de teeckenē sijn
der handē stain De sake van dezē was om
dat die gheuoelijchept ghescheppen was
die vā relijchept Eñ hem waren gepre-
teert de arbepden/de pinen/de banghiche
den ende dalderbitterste doot die hi liden
soude Ende want hi geēderande vertroos-
tinghe en hadde: de gheuoelijchept die lidē
soude (want hair doin de godhept ende ep
ghen relijchept verlieten) was inden voir
nokdē anert gestelt Welckē anert de meest
te vreese was die opt menschē leet oft lidē
sal Want in allen anderen menschen ver-
troost dopperste relijchept tonderste ghe-
uoelijchept met eenigher ande beradinge
ende relijchedē: mpdts den welcken altijt
de vreese ende pine der gheuoelijcheit ghe
tempereert ende verstuet wort Dwelck in
den heere niet en was/ om de voerlepde re
dene Ende de heere sijnde in dese banghic
hept ende vreese der doot/ vertoonde hem
dinghel/sienlijcken/die hem met veelder-
hande redenē vertroostе/gelijck deē vrīt
den anderē vertroost. Ende criskus quam
drieweruen tot den voernoemden discipe
len om hem met henlieden te vertroosten
ende om hem te vermanen datsi wakē en
de bidden souden: want nv de poden qua-
men om hem te vanghē/ende iudas was
de capitepn die hem leueren soude. Ende
telcker repsen als hi tot hen quā vant hise

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

slapende Want sy groten vaer hadde Also wel om den arbeyt/als om dat nadē auōt male was/ende om des tijts wille. want nalijer middernacht was/als principalijck om de groote vreese die sy hadden Ende de derde reyse datti tot hen quam/seide hy tot hen Slaept nu ende rust nu ende wairsu de hen hoe sy hem quamen vanghen ende hoe iudas de capitein was die hem quam wisen ende leueren Daerom wilde hy dat sy met hem opstonden om dpe te ontsane. Inden welcken hy claerlijcken thoonde dz hy sijn doot wiste/de maniere van dier/hoe wanneer/van wien hy ghevangen soude worden ende ter doot ghelept om onse verlossinghe ende salichept Ende de heere wetende(ghelijck sint ian sept)alle tghene dz hem toecomen soude:ende wetende dat sy hem quamen vanghen ghinc hy hen te gemoete Doen ghinck iudas tot hem/die hē vorderde voer alle dandre die hem quamē vanghen/ende sepde God gruet v meeste re:ende custen aen sinen mōt Ende de heere sepde tot hem Judas waertoe comdi en de wat soecti(¶ iudas vercoopti ende verradi der maget sone aldus) Terstōt liep dz gewapent volc dat met iudas comē was rontom den heere om hem te vangen: tot den welcken hy wagende sepde Wien soecti Sy antwoerden Jhesum van nazareenē Ende de heere sepde Ic bent Eñ dese woerden seggende/vielen sy alle tsamen achterwaerts ouere ter eerden/van veruaertheden/ghelijck doode lieden Soe vreeselijck was dese sprake in haren oorē. Indē welcken cristus thoonde dat hy god es/ghelijck als hy ghehingende dat sy hem vinghen bewees dat hy mensche es Hy bewees doch openbaerlijcken datti met sinen epghenē wille quam om ghepassijt te worden ende hem ter doot te gheuen om onse verlossinghe Want hadt hem believt/diewile dat sy als doode menschen laghen/ghelijck ghesept es/hy soude wel ghegaen hebben daer hy ghewilt hadde ¶Dese vallinghe was gheprophecteert doer den prophete baruch int seste capittele/daer hy sept Vallen sy ter eerden sy en sullen bi haers selfs cracht nz opstaen ¶Ende na dat sy een wepnich ald? ter eerden als doode geleghen hadden/sepde hen de heere Staet op Ende na datti hē oerlof ghaf op te stane.soe stonden sy oppe Ende vraechde hen anderwerf wien dat sy sochten. Sy ātwoerden eñ sepden Jhesum nazarenum Doen sepde hen de heere Ick hebbe ghesept dat ickt ben:eest dat ghi mi soect.so laet dese gaen. ¶Dese vanghinge des heeren was doer den prophete ieremias geprophecteert int elfste capittel/daer hy sepde Hy ghinck ghelijck een saechtmoedich lam dat ter sacrificien ghelept wort. Ende doer dē prophete ysaias int.liij.daer hy sept Hy was ghecffert/te wetē/ter doot/want hy die begheerde/ende en ontsloot sinen mont niet Hy sal ghelcuert wordē ter doot ghelijck een scaep ende sal stom staē ghelijck dat lam voerden genen staet diet sceert ¶Ende terstont als hy doochde dat sy hem vanghen souden/staecken sy de hant seer wreelijcken ende onghemanierdelijcken aen hem/een coerde om sine middelt delt doende ende sijn hāden bonden sy achter op sinen rugghe/hem metten hare ende metten baerde treckende/hem in veelē ande manieren seer qualijcken handelen de Doen lieten hem de discipelen ende de apostelen/wech loopende

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Van die tweede statie/die vanden berch van olyueten beghint ende neemt ī de/int hups van annas ende cayphas Ca.lv.

Nā dat de heere aldus geuangē was lepden sī hē/de handen achter gebō den eñ een coerde om sijn middelt met vele gheroeps/blasphemien/ende crÿsschen ghelÿck een medadich mensche Eñ sī lepden hē ten eersten tot annas hups/die cayphas sweer was:om dat inden wech stōt eer sī tot cayphas hups quamen ende om hem te eeren:om deswil dat cayphas in dz iaer bisschop was Dese annas maechde dē heere leere lisstelÿcken van sine discipelen om te wetene waer die warē en hoe hi die verlept hadde Ende hi maechde hem van sÿnder leeringen om te siene oft hi hem in eenighen woerden hadde connen begrÿpen Ende de ioden sepden crisstum principalÿcken twee dinghen op/te weten/van sijn valsche ende nieuwe leeringe ende dz hi het volck bedriechlÿcken tot hem track

Ende dairom onderssocht hem de bisschop annas van dien dinghen/te weten/Oft hi een verleydre des volcx was ende een leerare der valschept Ende ihesus en ātwoirde hem niet van sinen discipelen.maer vā sÿnder leeringhen/bewisende dat die niet quaet en was noch suspicioes.mer duechdelÿck ende waerachtich Dwelck hi toonde met getuychnesse der steden daer hi dieleerde ende metten ghenen die de selue leeringhe hoorden/seggende Ick hebbe int openbare gheseyden/gheleert/ende vele menschen gheleert inden tempele ende inde synagoghen der ioden/ende nopt en ghauick eenighe leeringhe int hepmelÿcke Wat vraechdys mi vraghet den genen die mi gehoort hebben Doin ghaf eē vanden bisschoppē dienaers/ihesum enē palmslach voer sÿn ghebenedide aensichte/seggende Antwoerdi den bisschop alsso. Ende ihesus antwoerde hem seer saechtmoedelÿcken met groote sotmoedichept/seggende Eest salie dat ick qualÿck spreke gheeft dairaf ghetuychnesse:ende oft ick wel spreke waerom sladi mi Doen sont de bisschop annas/ihesum ghebonden gelÿck eē medadich mensche/die der doot weerdich es/tot cayphas sinen swaghere/dpe dat iaer bisschop was Ende daer versaemden alle de princen der priesteren/de pharizeen/describē ende de ouders:daer hi geaccuzeert was met valschen ghetuyghen/ aen een calomne ghebonden ende seer wreedlÿckē ghegheesselt/ghesla ghen in sÿn ghebenedide aensichte ghesmeten/metten hare en de metten baerde ghetrocken/hem menighen palmslach inden hals slaende ende veel andre slaghen/alle sÿn lichaem doze/Si bespoghen sÿn aensÿn sÿn ooghen sinen mont seer vuplÿcken ende epslÿcken ghelÿck eenen blasphemeerdere Want sī

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

hielen dat voer een ghewoente dat men de blasphemeerders also bespoech Si detten hem sijn hoot ende sijn oogen/ende sloegē hem metten vupsten op sijn hoot ende mit ten palm in sijn aensichn seggende Segt ōs wie v daer sloech Eñ in deser tijt looch hende hem sinte peetre drieweruē/ sijnde in annas hups onder de dienaers der iodē Maer aengaende dese loochenynghe vā sinte peetere/sijn diuersche opinien. Wāt de somighe seggen dat sinte peetre cristū driewerf loochende in annas hups Dandi seggen datti hem driewerf loochende in capphas hups Dander seggen dat dprste loocheninghe ghesciede in annas hups ende dandre twee in capphas hups Ende dat es de ghemepnste opinie Ende de maniere was dese Dat als de heere int dal vā iosaphat gheuanghen was.so lieten hem de apostelen ende liepen wech. Mer daer na keerde sinte peetre ende sint ian weder omme ende volchden van achtre/wt vree sen/op datti niet ghesien noch ghekint en souden sijn:ende volchden den heere om dinde van deser vanghinghen te siene En de als si aen de poirte van ānas hups quamen.so ghinck sint ian binnen(wantti inden hupse bekint was) ende badt eender vrouwen die de poerterisse was/datti sinte peetre wilde laten binnen comē De welcke bleef neuen de vierpanne daer veel lieden neuen dat vier stonden/wāt cout was Ende daer vroechde hem de vrouwe/seggende dat hi een van des menschen discipelen was Maer hi loochende dat/seggēde Ick en heb den man nopt gekint Daer na lepden si cristum terstont/als hem annas gheexamineert hadde/ tot capphas hups Ende sinte peetre ende sint ian quamen ten voernoēden hupse van capphas ende ghinghen daer binnen. Daer worde sinte peetre van een āder wijf geaccuseert datti een van des menscen discipien was. ende sinte peetre loochendet met eede/swerende/dat hi den man nopt gekint en hadde De ōde repse was hi vā veel persoonen gheaccuseert die hem neuen twier stonden en wermden:daer hi hem met eede loochēde/hem seluen met grote maledictien vermaledidende waert datti sodanighen mā kinde Doen aensach de heere sinte peetrē te weten/gheestelijcken ter memorien brīghende/met inwendegher inspiracien/de groote sonde die hi gedaen hadde den heere drieweruen loochenende:ende doē crai de de hane de tweede repse Ende sinte peetre gedachte hoe hem de heere gesept hadde datti hem driewerf loochenen soude eer de hane tweewerf crapen soude Doen gic hi terstont wtē hupse seer bitterliken screi ende om datti den heere gheloochent hadde Want de tranen des berous sijn bittre ende de tranen der deuocien sijn suete Eñ hi vloot in een hol dat nv gheheeten es gallicantus:dwelc staet tusscen den berch vā sion ende de stadt van iherusalē. Van doē voerdane hiel sinte peetere de ghewoente datti des nachs opstont als de hane deerste repse crayde ende was in bedingē weenende totter mettentijt. Ende telcker repsen als hi den hane hoorde crapen was hi ghedachtich der loocheninghen die hi sinē meestre ghedaen hadde ende screpde seere bitterlijcken/als dat hi in sijn ainsichte voren hadde van die geduerighe screpdinge ende droech altijt een doecxken met hem daer hi sijn ooghen met droochde Hier sullen wi merckē dat wi ons nēmermeer en sullen verlaten op onse wijsheyt noch op ons selfs sterckheyt/doer dexemple van sinte peetre die hem op hem seluē betrouwde/seggende. Al waert dat hē al dapostelē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

ghingheⁿ ende loochenden/ hi en soude hem nemmermeer laten noch loochenen al soude hi met hem moeten steruen Ende want hi hem seluen meest betroude ende bevoemde. so viel hi snoolijcker dan eenich vanden anderen ¶ Souen desen ghehingde de heer dat sinte peetre viel: om datti zⁿ broolschept bekinnen soude ende om datti een herde van alle der werlt sijn soude hē in desen leerende hoe hi met grooter goetheyt/ suetheyt ende goedertierenheyt de zō deghe menschen ontfangen soude ¶ Hier woert ooc een exemple ghegeuen dat geender ande mensche/ hoe groten sondare dat ooc es/ wanhopen en sal van de godlijcke goedertierenheyt die so lichtelijcken den sondaers die ghenade begeren de sonden vergheeft. ¶ Ende als de princen/ de pharizeē ende dandere principale persoonen/ mode de waren lieten si thesum wel vaste gebōden aen de voorsepde calompne met een groote keten inde middelt ende de handen achtre ghebonden/ neuen hem latende de serianten ende andre vuple onnutte snoode persoonen die hē waerten ende ōwaerden tot datti des anderen dages tsmorgēs wederom comen souden Ende dese vuple onnutte boeuen die biden heere bleuen en lieten hem binnen den heelen nacht nyet slapen/ hem tergende/ onteerēde/ blasphemerende ende mishandelende/ met woerden/ met blasphemien/ met wercken ende met nieuwen manieren van tormenten ende bespottinghen. Ende hier eyndet de tweede stacie

¶ Van die derde stacie die beghint van dz selue hups ende woert geint inden rait der ioden Ca. lvi

Ende terstont des andrē dages tsmorghens quamen de voornoemde prīcen der priesteren/ de pharizeen/ de scribē/ ende de heeren eñ deden cristum voerden raet bringen/ tot hem seggende Eest dz ghi cristus sijt segt ons dat openlijc Hi ātwoirde hen lieden Al seydet v ghi en sout mi nyet gelooue: eñ waerdet v ghi en sout mi nyet ātwoerden zī Daer gelooftmē datti wōrdom verouden eñ deden alle de iniurien/ tormēten eñ blasphemiē dicti dē voergaē dē nacht ghedaen hadde en: eñ doemdē hē werdich sijnde der doot ¶ Desen aengaende mocht iemant twijffelen: hoe de princē der priesteren/ de pharizeen/ de scribē ende douders die rechters warē geoerdoneert vanden volcke/ de sake cristi ondersoecken mochten: of hi der doot werdich was Wāt si niemande ter doot oerdeelen en mochtē ghelijc si voer pylatus sepden/ seggende Ons en es niet geoerloeft noch ten betaēt niet dat wi iemanden dooden sullen Daartoe seggen wi: dat dese oerdeelinghe ende doot cristi: dat waerachtich es dat den iodē niet geoerloeft en was iemande te dooden om eenigerande sake/ hoe swaer datti ware ende tegē de wet Want alle oerdeel desbloets worde doen tertijt ghedaen vandē romeinen die dat alsogereserueert haddē Eñ hadden de poden cristum mogen oerdeelen: si en souden pylatum niet beruert noch ghebeden hebben dat hi hem crupen soude Mer dese sentencie ende oerdeel der princen der priesteren was een noodsakelike voerprologe om de doot cristi ¶ Ten eersten. want cristus en was niet ter doot verwesen ter begeerten van enigē mā vāden hebreeuschen int hepmelijcke Waervan alle den volcke verlaēdelijc eñ vandē princen der priestren/ begerēde datmen hē crupen soude Selfde pylatus tot cristū sepde Dvolc eñ uwe billroppen hebben v tot mi bracht Mer twas waerachtich dz alle volc vlamelijcken begeerde dat penant

ter doot veroerdeelt worde. alle waert dat alle tvolck hem niet en oerdeelde der doot werdich te sine Eñ om deswille moeste de se oerdeelinghe/vanden princen der priesteren ende van alle tvolck eerst gheschien.

¶Ten tweeden: was dese oerdeelinge profitelijcken. want het vervulde de stede van veel probacien Wāt om dz cristus ter doot veroerdeelt sonde sijn na de rechte forme. So waert nootelijck dat hi selue van sinē staet belede de obiecte mesdaden tegen hē. dwelck ghenoech sonde gheweest hebben om hem te veroerdeelen. of datti in diē opelijcken verwonnen ware met ghetupgen Maer hi en beleet van hem seluen gheen mesdaet: want hi gheene ghedaen en hadde Daerom waert nootelijck datti met getupghen verwonnen worde Ende de stede ende sterctte van desen probacien vervulde met pplato/oock rechtuerdeliken de auctoritept vanden bisschoppen ende van alle dz volck/seggende En waer dese gheen mesdadich menste wi en souden v hē niet ghepresenteert noch bracht hebben/om dz ghi hem veroerdeelen sout. Maer alle tvolck en sonde dat niet gheaffirmeert hebbē/en hadden si hem eerst npet gheoerdeelt der doot werdich te sine Ende dairom oerdeelden si hem eerst/seggende/datti der doot werdich was ¶Ende gepasseert dese straf hept ende examinatie teghen hem gesciet stonden si alle op ende een groote menichte van volcke met henlieden: ende lepdē hē also hi gheuanghen stont metter toerden wt des bisschoppen capphas huys/de handen opten rugghe gebonden/de toerden om den hals: doer de straten vā iherusalē/met grooten gecrijsse/blasphemiē/trompetten/eñ groote menichte van volcke mz hem De somighe lepden hem ende dande quamen om hem te siene Want den roep

ghinck alle de stat doze ende men seide dat men hem ter iusticien lepde. Ende aldus doer de straten gaende Judas cristum siē de die nv ter doot verwesen was: wetende dat hi hem ver cocht hadde: ende datti de sake van deser doot gheweest hadde/was hi seere verstoruert ende bedroeft (es te gheloouene) als de voernoemde ppnten der pharizeen wederomen waren. Henliedē wederomme gheuende de dertich penninghen/daer hi cristum om verraden hadde tot hen seggende. Ick heb gesondicht/wāt ick dat rechtuerdpch bloet ver cocht hebbe Ende si spotten met hem/tot hem seggende Wat lepter ons aen siet ghi toe Ende iudas siende datsi met hem spotten ende getten/vallende in desperacien/werp de dertich penninghen inden tempel ende ginc wter stadt ende verhinck hem Ende men gelooft dz de toerde brat eñ datti viel als dz hi borste eñ dat sijn dermen wtquamē. Al dus blijket datti lieuer hadde hem seluē te verliesen dan dat ghelt datti inden tempele werp: ende desgelijcke den dunele meer beminde ende den strick daer hi hem met verhinck Desghelijche doen de ghierighe menschen die in desen sine navolghers sij Ende oock de weede rechters die dewijls den sondaren salue gheuen datsi desperaet worden ¶De voernoemde priesteren namen de penninghen ende droegen gemeē lijck ouer een datsi die niet legghen en soudē inde kiste daer den stat ende daelmoesene des tempels in lach. want het was dē prijs des bloets Ende sloten datsi daer mz eenen acker coopen souden van enen pot backer inden welcken men de pelgrems grauen sonde die gheen eygene sepulture en hadden. Biden welcken gheestelikē beweisen worde dat cristus met sinen bloede ons pelgrēs ten eewigen dagen cochte.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

de blijcap ende de glorie des eewighen le-
uens ¶Ende want alle de stadt do
re van Iherusalem ghelept worde dat cri-
stus gheuanghen was ende datſi hem crup
cen wilden: quam dat der heyligher ma-
ghet maria sijnder moedere ter ooren. de
welcke metten anderen deuoten vrouwen
quam/seer droeflijcken screpende/so haes-
telijken als si conde om haren lieuen sone
te siene Eñ also als si quamē opeen crup-
strate oft crupswech: sagen si den heere ge
uanghen comen. so ontlijetsaemt eñ mel-
maect datſi hem naulijckē kinnē en moch
ten ſMet so veel ghewapent volck/met soe
veel crijsschender stemmen ende met so ve
le lachters/datſi tot hem niet comē en con-
den noch tegen hem gespreken om de gro
te menichte des volcx Delgelijcke sach ooc
de heere/voerbi gaende/sine moeder ende
dander deuote vrouwen die met haer qua
men ſMaer si lepden hem so haestelijcken
dat hi die niet sprekē en mochte ¶Wie sou
de hier connen ghepepsen welcken druck
ende banghichept de maghet ontfinc als
si den heere haren sone so meshādelt sach/
ghepinicht/ende gheuanghen lepden om
ter doot des crupcen verdoerdeelt te wordē.
Ende hoe hare oogen/haerder sustren oo-
ghen/der magdalenen ooghen/eñ sint tās
ooghen/sonteynen der tranen ghemaect
waren Eñ haer hertte met dat sweert der
droefnessen doersneden. Hoe veel droef he-
den ende banghicheden de heere van sijn-
der pinen ende smertten daer ontfinck/si-
ne moedere ende dandere deuote hertten
siende in so veel bitterheden ende tribula-
cien: sonder teghen haer te mogen sprekē.

¶Van die vierde stacie die beghint van dē
raet der ioden ende gheint wort inde raet-
camere van pylatus Ca. lvij

Ende haren wech houdende gingen
si ten huyse van pylatus ende steldē
hē inde raetcamere. dwelc de plaetse was
daer den stoel stont opten welckē pylatus
recht dede ſMaer de poden die cristū broch
ten en ghinghen binnen pylatus huys nit
daer de voernoēde raetcamere stont Wāt
hi een hepdens man was: ende si waren
daer ten paeschen ende hadden si in enich
hepdens huys ghegaen si en souden niet
hebben moghen eten dbroot sonder heffe
of heue/azimum geheeten ¶ welcken ve
blinthept ende oock meer dan beestachtic-
hept vanden princen/den ouders/ende dē
rechters der poden die consciencie maken
in eens hepdens huys te gane ſMaer si en
maken gheen consciencie den onnoselē te

accuzerene ende te doodene den alderhep-
lichsten ende den alderrechtuerdichsten.
Ende want si bupten bleuen ghinck pplatus om hen aenlegghinghe te hoorene tot henliedē aen de poerte des huis eñ vraechde henlieden Wat accusacien si desen menschе deden datsi hem also geuangen brochten ende begeerden dat hi hem veroordeelen soude De welcke antwoerden/seggende Waer dese geen meldadich menschе: wp die van so grooter conscientiē ende auctoritept sijn en souden hem v niet ghelcuert hebben om dat ghi hem oordeelē sout Onse woerden sijn ghenoech sonder eenpghe andē examinacie Wi hebben sijn meldaet nersteliicken onderzocht ende wp vinden dat hi der doot werdich es Aldus presenteren wi v hem: om dat ghp hem oordeelen sout: ende ten es van geenen noode eenige ander examinacie te doene (Dit sepden si. want hoewel dat de poden dōen tertijt niemande ter doot veroordeelen en mochten want dat pplato gereserueert was die vāden romepnen rechtere ghestelt was: den welcken de poden onderdanich eñ subiect waren Nochtans mochten si de saken eñ de processen examineren/na hen wet/ende de ghene dpe der doot weerdich waren pplato presenteren. om dat hp die ter doot veroordeelen soude) Also deden si nv als si cristum den rechtre pplato presenteerden seggende Hoe si hem na hen wet gheexamineert haddē ende der doot werdich vōden hadden: ende also presenteerden si hē thesum om dat hi dien ter doot veroordeelen soude Eñ pplatus/naliex hen ātwoerde versmadende (wāt hi wel wiste datsi hē wt haet ende nijt accuseerden) sepde tot hē lieden Neempten ghi ende oordeelt hē na uwe wet Ende si antwoerden. Ten es ōs niet gheoerloeft dat wi iemande doodē sullen noch wi en hebben de macht nz dat wi dat doen moghen (Hier worde tghene verduit dat onse gheselschmaker sinen discipelen te voren ghesept hadde Henlieden te kinnen ghenende de doot die hi steruen soude Te weten dat hi den heydenen soude gheleuert wordē om dat si hem bespottē/geeselen ende cruycen souden) Ende de poden bestonden hem voer pplatus te accuseren van veel stucken: ende principaliicken vā die dinghen Te weten/dat hi twolc afkeerde vanden soden dat met valschen bedriechliicken leeringhen verlepdende eñ afkeerende vander wet Ten tweeden: datti verboot datmen den keyser den ghewoenliicken tribupt niet en ghaue Ten derden dat hi hem coninck noemde ende maecte: willende dat rijcke der poden onrechtuerdeliicken nemen: dwelck teghen den keysere was: onder den welcken de sodē doen tertijt stonden Pplatus doē de poden bupten latende (die inde raetcamere nz en dorsten comen om datsi dbroot azimum gheheeren eten souden ende den paeschen houden) ghinck inde raetcamer om dese sake bet re ende secretelijckere te onderzoecken sonder twijfl ende gheroep/den gesontmakere vraghende Sidi de coninck der podē Ende dat vraechde hp wt spotte ende versmadenesse der soden die hem op sepden dat hi hem haer coninck maecte Dien si saghen so armen menschе/so oetmoedich/so leeghe ende alleene/so clepne van werden na sijn wesen Eñ doē pplatus dit wt spotte vraechde/antwoerde de heere Segdi dit wt v seluen om dat ghi mi ghesien hebt in coninex cleeren. so moechdi sien wat accusacien si tegen mi brengen/na dz ghi nopt eenich techē vā sulcken dinge aē mi gesiē en hebt Ende pplatus ātwoerde Ic en hē geen pode om dese dingen vā v te seggen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Maer was selfs volck der poden ende uwe
bisscoppen accuseren v: ende hebbē v hier
tot mi brocht om uwe meloaet/wat hebdi
gedaen De gesontmaker antwoerde pp.
latum van rijcke/hem begherende te lee
rene ende te trecken tot anderen hooghe
ren contemplatien: ende sepde Mijn rijc-
ke en es niet van deser werelt. Te wetene/
Mijn coninclijcke mogenthept ende auc-
toritept en es niet doer de werelike saken/
ghelijck de werelijcke coninghen sijn doit
electien Maer van eens anders weghen
te wetene vanden vadere Gelijck oft hi ge
sept hadde Ick ben coninck. mer sodanich
niet als ghi meent. Maer veel meerdere/
van meerder theerdichept Ende aldus tē
pereerde hi sijn ātwoirde datti nz en looch
ende coninck te sine Maer om de oorsake
te belettene segghende dat sijn rijcke niet
tijttelijck en was van deser werelt om te
soecken ende te nemen de werelijcke din
ghen Ende midts dien en was sijn rijcke
teghen den ioedtschen noch den roomsceu
rijcke nz/noch ten was niet tijttelijck noch
corruptible. maer van een ander meerder
weerdichept Doen sepde pplatus So sidp
dan een coninc na dat ghi segt Ende de ge
sontmakere sepde. Ghi segt dat ick een co
ninck ben Ghelijck oste hi ghesept hadde.
Ghi segt dat ghene dat ick niet en affirme
re noch niet en loochene Ic ben inde werlt
tijttelicken geboren: ende om deswille bē
ick ter werelt comen Te wetene: om de aē-
neminghe des vleesch: om dat ick getuyh
nesse vander waerhept gheuen soude. Te
wetene: om die waerhept te leerene Ende
een pegelijc die vander wairhept es. hoort
mijn woert Doen vraechde pplatus Wat
es de waerhept Maer hi en verbepde dpe
antwoerde niet Want aensiende de valsc-
hept der poden ende de onmoselhept cristi:
dachte hi hem lichtelijcken te verlossen: en
de quam anderwerf totten ioden om hem
te segghene vander onmoselhept des men
schen/segghende Ick en vinde gheenderā
de sake der doot in desen menschē Ēn wāt
de poden gheenderhande sake en hadden
om hem te accuserene. beslōden sī met lup
der stemmen teghen hem te crijsschen en-
de te roepene/seggende. Dese beruert alle
volck leerende ende preechende alle iudē
dore/beginnende van galileen tot hier Ge
lijck oft sī ghesept hadden Hi verkeert dat
volc ende verstoort den peps alle dlant do-
re/beghinnende van galileen tot hier.
Hier wort ons geleert dat wi ons wach-
ten sullen ihesum cristum valschelijcken
te accuserene/ghelijc de hepdenen ende de
ketters doen/die valschelijcken van cristo
gheuoelen ende niet en gelooven noch en
beliden tgene datsī nader waerhept te ge-
looven behooren Pplatus hoorende dat
cristus vanden lande van galileē was en-
de vander heerscapīe van herodes. so had-
de hi sake dit oerdeel te laten ende hem tot
herodes te sendē. na dat sijn ōdersate was.
Welcke herodes doen te iherusalem comē
was ter feesten van paeschen Aldus dan
pplatus begerende herodes te eeren/sant
hem tot herodes om dat hi hem oerdeelen
soude oft verlossen Want hi meende datti
met eenen goeden wille den onmoselē mē-
sce verlossen soude die van sinen lande en-
de iuredictie was

Wā die vijfte ſtacie die in pylatus raetcamere beghint ende wort gheint in herodes palleys Ca.lviij

Als pylatꝰ dē heere tot herodes ſont om datti hē verloſſen ſoude wart groot gheloop dis volcx met hem ende na hem om de ſentēcie te hooren die herodes teghen hem gheuen ſoude Totten welchē wi contempleren moghen hoe de gebenedide moedere ghinck onder ſoe veel volcx ende onder ſo veel cruſtſchender menſchē. Hoe vele aenroepinghen ſi ontſinck ende haer ſuſtren de drie marien/ſint ian/magdalena die met haer gingen Met hoe groten bitterheit vallende hē ophieuen/volchden ende verſelſcaepē tot herodes palleis Als ſi dan quamen in herodes huys ende ſi hem herodes preſenteerden/ hadde des herodes groot behaghen Wantti criſtum nopt gheſien en hadde ende hadde ouer lāghen tijt groote begeerte ghehadt hem te

ſiene Want hi vele van ſine miraculen ende van ſine leeringhen ghehoort had/meenende datti voer hem wonder ſoude doen ende vraechde hem veel dingen Mer wāt hi dat dede wt curioeſheden ende niet wt begheerten om vander waerhept geinformeert te ſine. ſo en antwoerde hem de heere niet een woert Ende de prinsē der prieſtren/de phariſeen/de ſcriben ende de ouōs accuſeerden hem met grooter volſtantichept voer herodes ende met grooten ſtemmen Maer de heere en ghaf geen ātwoirde op het gene dat ſi oft herodes ſepden oft vraechden Ende herodes ſiende dat de heere ghenderande wonder en dede noch nv een woert en antwoerde op tghene dat hi oft de andere hem vraechdē/noch al waert dat hem de andere accuzeerden/hem npet en verantwoerde met redenen/ghelijc andere ghecauzeerde menſcen pleghen/achte hi hem voer ſot/onwijs ende qualijc bp ſinne: ende alſo verachte hi hem eñ alle zijn hof Deſghelijcke worden ock de gods die naers verſmaet ende beſpot vanden quaden menſchen Hier bi wort ons geleert dat wi meer behooren te begheren vandē quaden menſcen verſmaet te ſine/dan vāden aenbeders der afgoden ghepreſen.

Niet alleenlijcken en verſmade hem herodes/ghelijck gheſept es Maer hi beſpotte hem ende dede hē wt ſpotte met witte cleederen cleeden/ghelijck doen tertijt de ghewoente was de ſotten met witten te cleedē om dat de ghene dieſe ſaghen hen voer ſot houden ende achten ſoudē. Welc wit cleet (ghelijck men ſeit) een ſcapelaris was ſonder capruyn gaende vanden erſe tot beneden voze ende achter Ende hoewel dat herodes criſtum dit dede wt ſpotte. nochtās eeſt ons kerſtenen tot eender miſterien en de ock alle de ander dinghen der paſſien.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Want bi dat wit cleet wort bewesen de on
noselheyt ende repnicheyt van onse aange
nomene menscheyt ende de glorie des on
sterflijcken leuens: de welcke hi ontfinck
doer de passie ende doer de sonden van de
heele werelt inden repnen supueren vleesch
sce: inden welcken dat lam sonder smette
leet ¶ Hier mogen wi aenschouwen hoe on
se gheselt maker/dye een onepndelijck en
de een onsterflijck bisscop is/in synder pas
sien de bisscoppelijcke oernamenten had
de De amicte ontfinck hi op syoot doen hē
de ioden in cayphas huys syn aensichte dec
tē. De alue hadde hi als hem herodes met
dat wit cleet wt sporte cleede. De casupsie
hadde hi als hem de ridders dat purpurē
cleet aen deden voer pylatus Tgordel had
de hi als hi aen de calomne gebondē was
De stoele hadde hi als si hem de coirde om
de borst bonden De maniple hadde hy/
doen si hem de handen met coerden bondē
ende die deden si wech als si hem riet inde
rechte hant stelden ende doen si de coerde
bondē om de slincke hant: ende om desuui
le heeft de priestre de maniple aen de slin
ke hant. De doernen croone hadde hi op
syoot inde stede vandē mitre Dat riet had
de hi inde hant inde stede vāder crotsen ost
staf De handscoenē ende de schoenen hadde
hi/doen syn handen ende voeten aenden
cruyce genagelt waren ende met dy bloet
rootgheuerwet

¶ Van die leste stacie die beghint van hero
des palleys ende wort ghelnt aenden rech
terstoel van pylatus Ca. lix.

Nal dat herodes ende syn volck cristū
bespot hadden ende met dat wytte
cleet ghecleet/ghelijck eenen sot sant hi hē
wederom tot pylatus om dattī hē oerdee
len soude Dwelck herodes dede wt beleeft
heden om pylatus te eerene ghelijc als hi
hem ghheert hadde Mits den welcken he
rodes ende pylatus goede gevriendē wor
den die te voren in twedracht geweest had
den Aldus leyden hem der ioden knechtē
ende boeuen seer ongheman ierdelijcken
tot pylatus met veel blasphemien/crijsin
ghen ende spottinghen. Ende de prynce
der priesteren ende alle twolck quam met/
hem accuserende ende bespottende gelijc
eenen moerdenare: ende de straē quamē
vol volcx ¶ Hier moghen wi contemplerē
hoe sine ghebenedide moedre/sinte iannā/ma
ria iacobi/maria salomē ende maria mag
dalena. onder dit quade volck ghinck hoe
veel oplooptinghen datsi ontfinghen Hoe
menschwerue si die ter eerden liepē hair

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

veel blasphemien ende verſmaetheden de den ende ſepden: om de proef hept des heeren ende den druck ſijnder moedere eñ vāden anderen deuoten vrouwen te vermeerderen ¶ Hier ſullen wi weten aengaende deſen voortganck der paſſien dat trijſt op den dach ſijnder paſſien neghenweruen ghelept was van die een ſtede tot die andere ¶ Ten eerſten na dat hi gheuangē was worde hi ghelept tot annas ¶ Ten tweden van annas tot caypphas ¶ Ten derden vā caypphas tot pplatus ¶ Ten vierden vā pilatus tot herodes ¶ Ten vijfden van herodes wederomme tot pplatus ¶ Ten ſeſten lepdē hem pplatus ridderen inde raetcamere binnen in een ſale daer ſi hem beſpoeden ¶ Ten ſeuenſten lepde hem pplatus buiten die raetcamer met die doornen croone opt hooft ende ghecleet met dat purpuren cleet ¶ Ten achſten lepde hem pplatus weder plaetſen daer hi hem verdeelde. ¶ Ten negheneſten worde hi gelept van pplatus huys totter plaetſen daerſi hem cruſten. Ende in een ieghelijcke van deſen gangē dit weghen leet criſtus nieuwe tormenten. Dit dedeſi alle ſamen tot dis middages dat hi ghecruſt was Ende ter ghedincke neſſen van dien gaen wi op den dach des cruys negen proceſſien tot den middages ¶ Voorts te tertie tide was de goede ieſus wederomme voer pplatus bracht daer hi niet grooten ghetrijſſche ende niet groter inſtantien vanden princen ende van alle dpoetſche volck ghepreſenteert ende geaccuſeert worde: met lupder ſtemmen begerende dat hi ghecruſt worde Maer de milſſche heere en antwoerde niet een woert. Ende pilatus ſepde hem En hoordi nv hoe veel accuſatien ende ghetuychneſſen ſi teghen v gheuen Maer de heere en ānwoerde niet en woert als dat hem pplatus van

der patiencien ende volſtantichept van eē ſo wiſen man als hi was ghelijck hi van hem hadde hooren ſeggen verwonderde hem datſi nv een woert en ſprack om hem te verantwoerdene: daer hi ſo criminalijcken gheaccuſeert worde ende ſo na ſijnder doot was euen volſtantich bleef ſonder eenighe verſtoetheringhe ¶ Hier mochtē wi vijf ſaken mercken om de welcke criſtus den rechte noch den ghenen die hem accuſeerden niet en antwoerde: hoewel dat hy lichtelijcken hadde moghen antwoerdē ende hen accuſatie te nieute doen. ¶ De eerſte ſake was. om datſi niet weerdich en waren ſine woerden te hooren ¶ De tweede: wt ontfermhertichedē om dat ſi in ſine antwoerde niet gheerghert en ſoudē worden niet gelooouende noch onderdanich zijde ¶ De derde ſake: om ſijn paſſie eñ doot niet te belettene: aen de welcke alle der werelt verloſſinghe ende ſalichept hinckt ¶ De vierde: om ons een exempel der patiencien te gheuene in allen teghenheden ende in allen dinghen die ons valſchelijck op ghelept worden ¶ De vijfte ſake was: om dat vervult ſoude worden plaias prophetie inde welcke vanō paſſien criſti ſpreckende hi ſept hi ſtont ſtom ende hi en ontſloot ſinen mont niet ghelijck als een lam voer den genen diet ſceert ¶ Hier ſullē wi contempleren hoe de ghelontmaker voer pplatus den rechtre ſtont met ghenepchden hooſde met neer ghellaghen ooghen met lieflijken aēlichte met wepnich woerden bereet te ontfane de blasphemien de iniurien de verſmaetheden de gheeſſelinghen de beſpottinghen ende de pinen dpe ſi hem aen doen wilden Als hi antwoirt ſo leert hi ons dat wi ootmoedich ende patiē tich ſijn ſullen in alle tegenſpoeden Ende als hi niet en antwoert. ſo ſtaet hi ghelijck

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

een lam bereet om gheoffert ende gesacri
ficeert te sine ¶ Pilatus hiet voer een ghe
woente dat hi inde dagen van desen paes
schen des broots azimum/eenen gheuan
ghenen verloste ende liet gaen wter geuã
henessen/dien de ioden begheerden/om hẽ
te eerene ter gedinckenessen der verlossin
ghen wt egipten Ende want hi wel wiste
dat de heere onsculdich was ende nz en be
hoorde gheoerdeelt te sine.so socht hi eenp
ghe sake om hem te verlossene Ende daer
om vraechde hi henlieden wien si wilden
dat hi liet gaen Jhesum oft barrabas dpe
een dootslagher of openbaer moerdenare
was/van alle menschen ghehaet ¶ Meenẽ
de datsi ihesum souden begheren te laten
ghane.want hi sonder schult was. op dat
barrabas gedoot soude worden die so qua
den meedadighen mensce was/alle iudeẽ
doze ghehaet:ende datti ihesum also bloe
sen soude metter ioden dauck ¶ Maer si be
geerden barrabas den openbaren moer
denare los te hebbene ende wilden den on
schuldighen ende den alderheilichsten ihe
sum gecruyst hebbẽ/wt hate Om dz hi vã
den volcke/siende sine heplichept/leeringẽ
ende wonderen die hi dede/meer bemynt
was dan si:ende om datti hen ghebreken
ende quade wercken openbaerlijckẽ strae
te Ende pplatus te rechte sittẽde indẽ rech
terstoele.sant sijn wijf/procula gheheeten
tot hem/seggende En onderwint v nz vã
desen rechtuerdeghen menschẽ Want ich
heden vele gheleden hebbe doer tghesich
te vanden droome Dat was om dat haer
de dupuele gheopenbaert hadde dreppen
de met grooter verhaertheit om datsi cris
tum vander doot verlossen soude Dozgen
de datti de gods sone was ende de messias
inder wet beloeft Doer wiens doot de we
relt stont verlost te sine:ende de duuels be
roofst te sine vander macht die si ouer dinẽ
schelijcke gheslechte hadden ¶ Pplatus be
gherende ihesum te verlossen/ gheloouen
de dat hi een heplich rechtuerdich mensce
was/ghelijck hem sijn wijf ontboden had
Willende de ioden bestraffen:om datsi bar
rabas begheert hadden/die een so quaden
verradere/doodslagher ende moerdenare
was/alle iudeen doze ghehaet:ende wildẽ
cristum den onsculdigen eñ den alderhep
lichsten crupcen. Vraechde anderwerf dẽ
ioden die cristum crupcen wilden Wat hi
nz ihesum doen soude eñ wat quaet hi ge
daen hadde.want hi in hem geen sake en
vãt daer hi de doot met verdient had ¶ Mer
hoe de poden meer sagen dat pilatus hem
begeerde te verlossen:hoe si meer nz iupẽ
stemmen eñ met groter instãcien wildẽ dz
hi hem crupcen soude/seggende/ Waert
datti dat niet en dede,so en waer hi des key
sers vrient niet.want dese cristus den kep
sere weersepde ende gheboot daznen den
kepser gheenen tribut en gaue ¶ Pplatus
dese woerden hoorẽde vreesde des te meer
eñ siende dat nz en profiteerde tghene dat
hi dede om cristus te verlossen Wãt de po
den lãsso meer op hẽ riepen datti cristum
crupcen soude So begeerde pplat? watre
eñ wiesch sine hãden/seggende Jc ben der
doot van desen rechtuerdegẽ mensce õsculp
dich ¶ Dit dede pplat? om dz de gewoente
vãden ouõs was als hen die vã eenige son
de ontsculdegen wilden.so wiesschen si hair
handen voer volc ¶ Dwelck voertquã van
eender dwalingen die de hepdenen hielen
van outs:de welcke geloofden/dat met dẽ
watre eñ met die wasschinge dis lichaõs eñ
der ledẽ/de sonden vãteuen wordẽ eñ afge
lept Seliz seneca scrijft in eẽ gedichte spre
kende vã herkeles:vãden welckẽ veel and
dwalingẽ volchdẽ(mepneñ datti mits die

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

hen herten berueren soude) ghelijc oft hi ghesept hadde Ick ben onnoselē eñ onschuldich der doot van desen rechtuerdegē mēsce: want ick ben een rechtere ende een dienare der wet Ende ghi die hem accuseert ende teghen hem ghetuychnesse geeft sijt de ghene die hem doot Maer om deswille en was pilatus der doot cristi niet ouschuldich Want na datti wel wiste dat cristus ōschuldich was ende een duechdelijc mensche den welcken de poden onrechtuerdelikē wt haet eñ nijt accuzeerden. Soo en had hy hem niet te oerdeelen Eñ de ioden ātwoorden/segghende Dbloet van desen/te wetē de schult/de pine/ende de cause van sijnder doot/come ouer ons ende ouer onse kinderen. Ende dese erfkenesse der maledictien bleef eñ sal blijuen op hen tot den inde der werelt: ten si datsi hen wasschē mettē doopsele Eñ pplatus geen sake vindende mits de welcke hi de doot verdient hadde/sepde totten ioden Ick hebben wel ghecastijt/en de brocht cristum/seggende Siet/te wetē/Dat hi niet en sterue: ende siet hoewel dat ic hem gecastijt hebbe eest datti eenichsins ghedwaelt heeft in uwe ceremonien of in uwer wet Wāt pplatus aensiende t groot gheroep der poden en dorste cristum npet los noch wt laten gaen: ende oock waert hē hert den onnoselen te veroerdeelen Daerom om deswille dat hi henlieden voldoen soude dede hi cristum geesselen eñ bespotten Op dat als si hem also swaerlijckē ggheesselt/met die doernen croone getroōt/ghesla gen eñ bespot sagen/hen wreethept mindren soude ende te vreden ghestelt sijn souden Eñ daerō geboot hi sijn lieden dat si hem geesselen souden/met dye doernen croone hē croonen eñ bespottē soudē. Alsoo was dese duerhdelijcke goedtierne ihesus swaerlijken gegeesselt eñ gepinicht om ander menschen sonden Hoe swaerlijken sullen dā de sondaers om hen eygen sondē gepinicht worden Wi sullen wetē dz crist? hier noch gecleet was met dz witte cleet dz hē herodes dede aendoen als hi hem wedōm tot pplat? sant. dwelc cristus altijt aen had totter tijt datti hē geesselden Maer doē trocken si hem dz cleet eñ danō cleedden wte/hem aen een calōpne bidende: dair si hē seer swaerlijken eñ wreedlijken geesseldē/vāden hoofde totten voeten Also? stōt de heere naect eñ bloot aen de calōpne gebōden/gelijc een ōnosel lā sondē den mōt te ōtsluiten dies ōnosel vleesch eñ lichaē bouē alle lichamen die opt waren tscoonste/swaerlijken gegeesselt/met bloede bedect/gewōt ende doerslagen/vāden hoofde totten voetē/als dz aen al sinen gebenedidē lichaē niet geheels en bleef/ten was al doerslagen ende doerwōt Inden welcken plaias prophecie vōult worde: de welcke vā desen eñ vā sijn der passien sprekende/sept Hi was ghesla gen om ōse sonden/vāden hoofde totē voeten en wasser geen gesonthz in hē. De scoō hz sijns aenlichs was geborgen/sinē lichame seer doirscoert eñ gebroken eñ geenō ande stoonhz en bleef in hem. mer was gelijc een leproes mēsce Dit was mits de menichte der tormentē Wāt dlichaī was wit eñ was heel bedect vanden bloede/doerslagen eñ doerwōt/in selcker manperen dat men hem nz kinen en mochte al had men hem te voren ghelien eñ gekint Hier worde vōult tgene dz plaias int. liij. ca. prophe teerde/segghende Wi hebben hem vā alle menscē versmaet gesien/eñ hi en had geene stoonhz noch gelikenesse vā eenen menscē eñ wi achten hem als leproes Hier mogen wi contempleren hoe de goedertierē ihesus die alle naerten eñ alle dingē siet naect staet Hoe de gene gebōden staet dye

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

de ghene ontbint die metter sieeten des du
uels ende der sonden ghebonden sijn Hoe
swaerliken datti om onse sonden ghegeel-
selt es: Hoe vreeseloos si waren die hem so
naect ontcleeden met verlmaethedē ende
met weethedē Hoe verwādeliken stout
dat de ghene waren die hem met so groote
sluerhept aende calōpne bonden Hoe gro
ten dieuen der geestelikker goeden de gene
waren die hem so swaerliken sonō eenich
medeliden geesselden Hoe de sonne eñ de
rechtuerdichz haer radien vertrack eñ in
dier hueren was Eñ siet o kersten mensce
hoedanigē eñ hoe veel dingen de heer leet
van pplatus ende van de sine om v eñ om
v ontfermherteliken vander hellen te ver-
lossen: eñ hoe hi v hier eē exēpel van pacie-
cien geest in uwen arbeiden eñ tegenhedē
Ende de heere vanō calōpnen ontbonden
lepden hem also doer thups naect/gegeel-
selt/vanden bloede leeckende/vergaderen
de de cleeden die achter huple gestropt la-
gen Aensiet hē wel hi staet so doerwōt/doit
slagen/gepuicht eñ beuende van couden
Aenmerct alle dingē wel eñ hebt mededoo
gen op hē Eñ neemt hier een exēpel eñ lee
ringe van twee dīgen Deerste es. dat ghi
met pacienden de geessel gods verdragen
sult. want gelijck dapostel sept: castijt god
de gene die hi bemit Twede es: dat ghi mz
nerstichēden arbepden sult dat ghi dē heer
mz wederom en geesselt. wāt so dicwijls alf
men doctelijc sondicht geesselt men cristū
die om ōsen wille gegeesselt was ¶ Eñ na
dz de goedtierne ihesus gegeesselt was eñ
vander calompnen ontbonden eñ hi hem
cleeden wilde/lepden eenige vermalede
tot pplatz Heere dese maecte hē conic: laet
ōs hē cleeden gelijc een coninc hem croonē
de Dwelck pplatus consenteert de: ende al
thof vergaōde inde raetcamere om delwil
daer pplatus sittēde was: om datti alle sie
souden dese bespottīge die si ihesum deden
in een ghemepne stede Eñ ihesus naulijc
met sine cleedren gecleet sijnde/trocken hē
die wederō wte eñ cleeden hem met eē out
purpueren cleet in spotte eñ in ōsmadenes
sen des conicliken naēs dien si hē op sepdē
datti ōrechtuerdeliken aengenomen had:
om dwelt in spotte als eē valsch conic si hē
dit out purpuren cleet ai deden tot ōmeer
dinge sijnō cōfupzien Eñ om hē te meer te
bespotten eñ te bescamen mz dat voersep-
de cleet/gelijc geseit es/mz woerden eñ mz
blasphemien Do maecten si hē eē doernē
croone die si hem op zij hoot drōgen als dz
dbloet tot alle siden vā sinē hoofde nedliep
¶ Hier worden ōs drie leerīgen bewesen ō
ōs mz cristo ōse hoot te vestigen Deerste es
dat wi altijt in ōser memorien hebben sul
len de doernen ōser sonden Twede: dat wi
een doernen croone aīueerdē sullen/te we
ten dz wi ōs poogen sullen gecroōt te sine
doer scerphz vā leuen/doer abstinencie/eñ
doer supuerhz der cōsciencien. wāt dese zij
doernen mits hen scerphept die si hebben
Tōde es: dz wi ōs vorderen sullen gecroōt
tsine met die doernen der temtacien. wāt
ōs iegelike temtacie aēuecht eñ wi moetē
ōs sterc maken ōdie tētacien te weerstane:
eñ so zij wi mz doernen gecroōt Eñ so veel
doernen ende tētacien als de mēse in dezē
leuen ōtfaet weerstaet eñ verwin: so meni
gen roselliken steen stelt hi in sijnō croonē
Ende de stede vā eenen conicliken ceptere
ghauen si hem een riet in zij rechte hāt/wt
spotte/bewisende datti een dwaes was eñ
gelijc dz riet wāckelbaer Also? gauen si hē
drie dīgen wt spotte/te weten/dz purpuerē
cleet/de doernen croone ende dat riet Also
es ooc moraliken de siele des sondaers vā
den dupuel in drierande manieren bespot

Te wetene/doer de hoouerdichept van die
pdele mogenthz der werelt/doer de onghe
manierde begeerlijchz der rijcheden/ende
doer de pdelhept der menscelicker wijsheit
¶Ende na datli hem dese coninclike teeke
nen gegeuen hadden/wt spotte Soknie.
den li voer hem/hem als conint groetēde.
Dit deden(gelijck crisostimus sept)de hep
denen die met ghelde vanden ioden gecor.
rompeert waren ¶Maer sint augustijn sept
datse dit deden doer dbeuel van pplatus:
om dat hi de poden daer met te betre papē
soude ende thesum te lichteliker verlossen
soude mogen ¶Iden welcken ons geleert
wort dat wi Thesum niet valscelijcken aē.
beden noch groeten en sullen/ghelijck de
kerstenen die in hem gelooven ende hem
metten monde beliden maer mettē wer.
cken loochenen ende versmaden. De gene
die in sijnder memorien biddende/ eenich
dinc tracteren oft peplen dat tegen de god.
heit es De gene die inder kercken een tee.
kken van deuocien bewisen:ende namaels
groot onghelijck doen haren euen kerstē
menschen die leden cristi sijn ¶Ende alle de
ketters ende valsce kerstenen die hem mit
den wercken bespotten ¶Alsoe bespotten li
hē oot metten wercken/hē geuende palm
slagen inden aensichte ende inden hals tot
meerdrē spotte/hem sijn aensichte stoppē
de gelijc enen sot ende gelijc een onnut mē
sce ¶Si namen hem dat riet wter hant dat
met op de croone slaende/om dat de doer
nen te dieppere in sijn herssenen gaen sou
den ¶Doen liep dat bloet seer ouervloedeli.
ken wten wonden dis hoots ouer de oogē
ende ouer sijn gebenedide aensichte daert
ane vercorste ende verdroochde mz de vup
lichept des speectrels datse menichfuldelic
ken in sijn aensichte spogen als dat midts
dien sceen of hi leproes geweest had/gelijc

plaias dat gepropheteert hadde int.lij.ca
¶In sulcker manieren dat ghi hem npet en
sout gheknt hebben al haddi te voren dic.
wijls met hem verkeert gehadt ¶Och hoe
soude eenich herte mogen dincken dē ouer
grooten druc sijnd moedre eñ sijnder vrien
den waert datli hem nv sagen ¶Also was
dat hoot ende daensichte gelijc tgheghcel.
selde lichaem/gheheelicken vanden bloede
root gheverwet/met dat sweet des bloets
was dat heele lichaem ouergoten:eñ in al
dese dingen was de heere seere pacientich
ende ootmoedich ¶Hier sullen wi teender
leeringen nemen dat wi ons wachten sul
len dat hoot cristi te slane gelijc dongeloo.
uige ketters ende de valsce kerstenen doē
die geloouen dat hi een puer menisce es eñ
niet god ¶Si slaen dat hoot cristi die doer de
pdelijc der werlt god verthoernen ende de
gene die doer dlediche leuen cristū vertoer
nen die ons hoot es/¶Ende dat wi ōs wach
ten sullen sijn aensichte te bespuwene/ge
lijck de gene doen die hem blasphemeren
¶Na dat dit voerscpde volbracht was/soe
ghinck pplatus anderwerf wt die raetca.
mere tot den poden/segghende/ ¶Siet ick
brenghen hier bupten/met groote nerstic.
heit gheexamineert ende swaerlijcken ge
puneert:om dat ghi weten sout dat ick in
hem geender ande sake der doot en vinde.
¶Met desen quam(doer tgebodt van ppla
tus)cristus bupten/met die doernen croo.
ne op thooft/met dat out root purpuren
cleet ghecleet/ende met dat riet inde hant/
tot eenen coninclijcken ceptere ¶Och hoe
soude eenich menscelijcke herte mogen
dincken de seer groote pine/den seer groo
ten spot/eñ cōfusie die der maget sone/dat
ōscroonste die oit geborē was of ēmermeer
geborē sal worden/hadde/eñ mz hoegrotē
pacientie eñ ootmoedichept hi dz vdroech

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Wie sonde oock mogen dincke wat de maget maria/de drie marien eñ sint ian inder hertten doogheden als si hem aldus sagē wt brengen Doen worde vervult dwoert eñ de prophetie vāder brupt Canticorum int derde ca. daer si sept Ghi dochteren van spon cōt wte ende siet den conint des peis met sijnō croonen: met de welck hem sijn moedre croo:::/te wetene/de oude synagoge inden dage sijnder beuilochte ende indē dage der blisapen sijnder hertten Om dit te vōstane sullen wi weten dat de sone gods gehoulijct was aen onse menschelike natuere inden dage sijnder incarnacien ende hi celebreerde dat houlijck eñ volbracht de bruplocht inden dach sijnder passie als hy met sinen bloede verchierde ende suuerde de getrouwe sijnder brupt/dats de vniuersale kercke/doer wiēs liefde hi aendē crupe sterf ende sijn pretiose bloet storte. Doē waren de sielen der rechtuerdegher ghewaschen verchiert/ende begift met die ewighe glorie ¶ Ende pilatus doen voerts sprekende op auontuere ofte hi de ioden tot ontfermhertigheden hadde mogen brīghen/sepde Siet den mensche: ghelijck of hi geseit had Siet den mensce die ghi meē de dat coninck sijn wilde: al eest datti in eenighe dinghen gedwaelt heeft hi es meer ghepuneert geweest dan hi verdient heft dwelck v genoech behoort te sine Siet hoe sijn hoot sinen lichame ende alle sine ledē gewont sijn: En de alle de groote menichte der poden riepen met lupder stemmen seggende Crupsten Crupsten Ghelijc oft si ghesept hadden Wi en achten niet tgene dat dese gheleden heeft Mer wi willen en de begheren met groter instancien dz ghi hem crupst. Pylatus siende de onnoselhz cristi ende de groote boosheyt der ioden/weigerende hem te crupcen/sepde. Neemt hē ghi ende crupsten De ioden merckende dz pylatus op hen roepen niet en achte. beslōden redenen te alligerē om datti hem cruicen sonde/ghelijc vore gesept es Doē was pylatus meer beureest/pepsende oft hi iet de gods sone sijn mochte. want so sonde zy sonde te grooter sijn waert datti hem verveerdeelde Ende om deswille van desen begherende het secreet te weten en vraechde hem dat nz voer de poden. maer iepde ihesum anōwerf inde raetcamer om de wairheyt te weten ende vraechde hē daer vanden volcke verscepden sijnde/seggende Wanē sidi. begerende te weten vā sijnō gheboerten eñ van sijnder afcomsten Mer ihesus en antwoerde hem niet een woert. Want sijn godlike afcomste en moeste geenen ōgeloouigen mensce verclaert wordē noch sine passie belet worden wantti om deswilōse menscelike natuere aengenomen had eñ geboren was indō werlt Eñ pylatus seide hem smeechende om datti ātwoerden soude Vrient en spreectiz En weetti niet dat ic macht heb v te crupcē ofte v te latē gane Jesus ātwoerde/seggende Ghi en sout geen macht ouer mi hebben en wair v die vā geenen anderen meerderen gegeuen/te weten/vanden kepser eñ van god gehēgt die douerste macht es/vanden welcken alle mogentiz cōt Mz desen woordē beresp te de gesontmaker de sonde van pylatus. want hi vanden kepsere noch van god de macht nz en ontfinc de onnosele te veroerdeelen. maer om die te verlossen Mer om dat pylatus een heyden was ende dat hy niet en dede dz den kepser betaemde: ende also tgene dat hi dede wt vreesen dede/sepde cristus Dat pylatus min sondichde dāde ioden die de wet wilt ē ende hem wt hate ter doot accuzeerden Desgelike sondichde de verrader iudas oock meer om dat hi

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

hem den ioden om ghelt vertocht had. Alˉ
dus was de sonde van iudas ende vanden
poden meerder dan de sonde van pplatus.
Ende de poden begherende pplatum te in
ducerene met valscen getuychnessen ende
met valscen accuzacien om datti cristū ver
oordeelen soude/dreychde hem met die in
dignacie des keysers/seggende Selt vr ghi
desen laet gaen die hem coninck maect: so
en suldi des keysers vrient nr sijn Want de
ghene die hem coninck maect/de coninckli
ke moghenthept tonrechte aennemende
die weersept den keysere

Pplatus hoorende de dreighinge die hem
de poden deden met die indignacie des kei
sers/vreesde des te meer eñ bracht cristum
wt de raetcamer: ende ghinck sitten op ee
nen stoel in een plaetse licostratos gehee
ten: dat was een steenen pauepsele van di
verste colueren staende voer pilatus poer

te/suuerlijcken croone ghewracht vanden
voernoēden steenen van diuersen verwē
eñ inden hebreeusen golgata genoēt Dit
was des vridaechs/nalijcx tusschen sextijt
ende tercijt Ende pilatus geboot datmē
cristum voer hē brochte: ende cristus daer
sijnde sepde hi totten ioden in eenō manie
ren van spotte Hier uwen coninc (meinen
de oft pepsende de ioden tot ontermhertic
hedenden te bringen) gelijc of hi geseit had
Tes wondre dat ghi segt dat een mensche/
soe ghegheesselt/so belspot/ende so verwor
pen/hē coninc maect Eñ de ioden ātwoer
den mr grote verwoetheit roepende. Doetē
wech/doeten wech/en crupsten. Eñ hoe si
meer hoorden dat hē pplatus sochte te ver
lossen: hoe si meer riepen dat hien crupste.
Eñ pplatus sepde in eenō manieren van
spotte Salic uwen conīc crupten De ioden
ātwoerden roepende Wi en hebben ghee
nen conīc dan den keysser Eñ pilatus vree
sende dat hem de poden voerden keysser ac
cuseren souden ende van sijnder macht en
de mogenthept berooft worden: gaf de sen
tencie tegen cristum dat hi aenden crupce
steruen soude ¶ Hier mocht iemant twijf
felen waerom dat de ioden cristum niet en
steenichden. wāt si sepden datti geblaspye
meert hadde (ghelijc sinte matheus screijft
int. xxvi capittele: ende sinte marcus it vijf
tienste capittel) ende de blaspheemeerders
worden ghesteenicht na de wet/ghelijc vr
ghescreuen staet Leuitici int. xxiij. capittel
¶ Hierop antwoerden wi dat de sake van
desen was: om dat cristus niet en was ver
oordeelt noch ter doot verwesen vanden io
den Maer van pplatus die prouoest ende
rechtere was vanden romeynen: dye cris
tum verwees ende veroordeelde nade wet
vanden romeynen ende der poden. Ende
in een andō manicre mogen wi ātwoerdē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

ende betre/leggende/dat de sake vā desen was Want god de herten ende den wille des rechters/dat was pylatus/eñ der iodē die hem accuseerden/verwecte dattī cristū crupten souden ende niet steenegen noch anderssins doen steruen. want also vandē propheten voorsept ende gheprophecteert was datti ghecrupst soude worden tusschen twee moerdenaers/gelijck voorts gesept sal worden. Bisonder want waert datti gesteenicht hadde gheweest so souden enige beenen van dat beckeneel des hoofts ghebroken hebben gheworden. Mer god had van te voren ghesept dat in hē niet een bē ghebroken en soude worden/gelijt sint iā sept int elfste ca. Dat de ridders de beenē braken om dattī den sabaoth aenden crupte niet hangen en souden. maer doen si tot cristum quamen/wantsi hem doot vondē so en braken si sijn beenen niet: om dat de scriftuere soude vervult worden/ die sept. Ghi en sult hem niet een been breken En de om desswille en begheerden de ioden aē pilatus niet datti hem ghebieden soude te steeneghen. maer te cruitene De rechters sijn pylatus gelijckende die om ts belieuē oft niet te verstoerne de heeren/de vrinden oft de maghen/oft doer ghiften oft wereltlie ghonste oft eenighe ander sake de iustitie verkeeren/den meldadeghen verlossen de ende den rechtuerdeghen ontschuldegē veroordeelēde/of die iusticie nz en volbrengen tertijt ende gheliick si dat behooren te doene

¶ Van die seuenste stacie die īde raetcamere van pylatus begint ende wort geint op den berch van caluarien Ca. lx

DE sententie ghegheuen sijnde was cristus binnen int huys ghelept eñ trocken hem de cleedren wte die si hem aē ghedaen hadden om hem te bespotten eñ

deden hem sine cleedren ane: om dat hi nz sijns selfs cleeren betre bekūt soude sijn aldaer si hem lepden souden: Ende also met sijn eyghen cleederen ghecleet sijnde leidē si hem wte met groote haestichept om sijn doot te spoedene Si bonden sijn handē en de sinen hals met eender coerden: ende leiden om sine scouderē thout daer hi ane gecrupst sijn soude: dwelcke men seit dat wijt thien voeten lanck was om dat hi dat op sijn scouderen draghen soude ter plaetsen daer hi soude gecrupst worden. Ende om dat der gelijcke houten ende crupcen indē welcken de menschen ghecrupst wordē/veracht ende verssmaet waren als verwaten. Daerom en wilden sijt niet ghemaken eñ lepdē dat op sine scouweren ghelijck eenē menschē die ter doot veroordeelt es/ Alsoe worde de prophecie vervult die ysaias sept de int neghenste capittele/ sprekende van cristus ende van sijnder passien Sijn heerschapie dats dat crups op sijn scouderē Om dwelcke/ghelijck de apostel sept/god dat vheft ende gheeft hē dē naem bouen alle namen eñ mogenthz bouen alle den dingen Hier waren ooc vervult eñ volbracht al de figueren eñ al de misterien des cruises eñ der verlossingen des menschelikē geslechts.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Ende twee manieren van menscen oft na
cien van menscen lepden cristū om te cruy
cene/te weten de ioden met roepender stē
men ende begheerten/de hepdenen mz dē
werche ende metter daet Wiens herte sou
de mogen dincken den bitteren rouwe die
de maget maria ende haer deuote vriendi
nen hadden doen sy den heer so meshādelt
sagen/ter doot des cruysten verwesen Hoe
sy hem wt de raetcamere van pilatus trec
hen/met groote verwoethede/met groten
gheryssche/met grooter haesten eñ mz gro
ten spotte om hē te lepdene dat hi gecruyst
soude worden. Och hoe grooten druck eñ
bitterheden doerghinck hare herten ende
hoe vloepden hare ooghen vanden tranē
in sulcker manieren als datsy deendandere
mz sien noch toespreken en conden Mer so
sy best mochten beschōden sy den heer te vol
gen eñ hem te verselscapen totter slaepca
meren inden daghe sijnder bruplochten.
Ende de sentencie ghegeuen doer tgebodt
van pplatus lepden sy hem om te cruysten
met grooten gerijsche/met wtroepingen
eñ met trōpetten/sijn cruys op sine scou
deren gheladen lepden sy hem doer de stratē
van iherusalem met groten gerucht/mz
grooten geroepe/met groote versmaethz
ende blasphemien/groote menichte van
volcke hem navolgende De somige wetē
de datsy onsculdich eñ dalōheplichste was
weenden om hē Andere bespotten hē eñ
loegen met hem. Andre bewerpen hem
met puluere der eerden Ander bespogē
sijn aensichte ende sijn hoot Eñ hi ginc ge
lijc een saechtmoedich lam sonder sinē mōt
te openen met genepchden hoofde. Eñ hē
volchden vier manieren van mensē Dese
waren de tierannen/serianten eñ boeuen
die hē lepden eñ voerts slouden om dat hy
rasselijc gaen soude Andre waren de io-

den die hē bespotten eñ met hem loeghen.
Ander waren sijn vrienden die met gro
te bitterhz ende droefhz om hem screpden.
Andre quamen om hem te siene ghelijc
men om de moerdenaers te siene/pleecht
te gane/alsmen die ter galgen waert lept
Eñ sy lepden hē tusschen twe moerdenaers
midden doer de stadt om dat hē alle de we-
relt sien soude:eñ een iegelijck quā ter stra
ten om hem te siene. Dit was vanden pri-
ten der ioden beiaecht om datse hem te on
eerlicker eñ met meerō scanden openbaer
lijken lepden souden gelijc dalōmeeste eñ
capitepn der moerdenaren Hier selen wi
herhalen den voernoēden sanc vanō bruit
die sept/O dochtren vā spon/te weten ghe
loouige deuote sielen/gaet wt eñ scept vā-
den werelijken negotien eñ gedachten:eñ
siet met aendachte hoe de coninc des peps
vleischaept gaet tot die slaepcamer/dats dz
cruys inden dage der leeften sijnder brup
lochtrende gaet met ongemeten liefde om
sijn bruyt te wasschen met sinen bloede/om
alle haer smetten te verdriuene/ende om
haer in sijn huys te lepdene/dat es sijn glo
rie ¶ Ende want de maget maria met ha-
ren deuoten vriendinnen mids de groote
menichte des volcx tot hem niet comen en
conde noch hem niet sien en mochte. Soe
liepse met grooter haesten doer eenen an-
deren werch dpe coutere was/met haren
susteren den marien/ met sint ian ende
met magdalena:om datse hem sien soude
in enen cruyswech Ende doense hem sach
soe ghepinicht/soe mesmaeckt:soe macht
eloos/het aensichte soe bebloet eñ bespo-
ghen/het hooft soe wreedelijcken met den
doornen der croonen doerwont ende doer
sticken/dat seere swaere houte des cruyscen
op sijn scouder geladen als datsy daer onō
buychde ende en conde hem niet gerichtē.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Wie soude moghen dincken den druc dye in haerder sielen wies bouen den grooten druc die si eerstwerf had want si en mocht den heere niet spreken noch de heere haer om datsi hem so verhaesten Ende hoe droe uich ende mesmoedich de deuote vriendin nen des heeren ghingen de maget maria onderhoudende de welcke doer tgheloop/ tghedrange eñ stooten hair niet en conden weerhouwen Wat druckelijcken roepin gen si deden/hoe wt haren oogen de tranē sprongen als dwatre wter fontepnen: en de wat smerten de heere van sijnder pinē daer gedoochde sine gebenedide moedere ende sine deuote vrouwen so qualijck ghe tracteert siende ¶ Eñ de heere gaende doir de grootste strate van iherusalem/ghinck daer groote menichte van alōande manie ren van volcke die quamen sien eñ volgē dese seer droeue ende bitre bescouwenesse Bouen desen ginc daer een grote menich te van edelen vrouwen eñ anō deuote wij uen van alder ande staten vanō stat vā ihe rusalem eñ vanden ghenen die met hē wt galileen comen waren doer de grote deuo cie die si tot hem hadden: wāt si hem hielē voer een heplich man eñ prophete: ende si hadden hem dicwijls hooren preecken eñ alōande manieren van mirakelē sien doē Si hadden hem de doode sien verwecken eñ de crancke van alderhande sierten sien genesen Si hadden dicwijls sijn hepligh woerden eñ leeringen gehoort Si hadden den voerleden sondach sine wondelike incō ste ende outfanck in dese selue stat van ihe rusalem ghesien Hoe datti daer in comen was als coninck/messias ende gesontma ker eñ sone gods/inde wet beloeft Eñ hoe god de tongen der kindrē/beruerde die de borst sogen/datsi beleden dat dese de messi as eñ de sone gods was/eñ begeerden ain hem datti hen gesont maken wilde inden hemele Dit selue dede oot alle dz gemeine volc Eñ want si hē seer gōtlich warē/droe uich sijnde vā sine alōbitterste passie ende doot Soe volchden ende verselscaepten si hem met sine bedructe moeō totter steden sijnō passien/seer ouervloedelicken weenē de/screpende eñ mellatende. Eñ de heere doen wt goeōtierenheden beruert sijnde keer de hē seer saechtmoedelicken tot haer lieden/seggende Ghi dochteren vā iherusa lem en scrept nz ouer mi. mer scrept ouer u seluen eñ ouer u kinderen Dit sepde de heere om de grote katiuicheyt die op de iodē come soude doer de romeinen inde wraecke vā de ser doot Wāt de dagen souden comen (dat was. xlij. iaren na de passie cristi) dat de on vruchtbarige vrouwen die geen kit ōtfan gen en hadden noch hare borsten nz te zup gen en gauen/soudē salich geheetē wordē Want eest datsi dit den groenen boō doen wat sullen si den droogen doen Ghelijc oft hi gesept hadde Eest datse ihesum/die den groenen boom es/de fontepne ende dbegi sele van alle groenicheden/van alle duech den eñ gracien/so vele lidens aldoen. Wat selen si doen den poetscen volcke/den ver blindē sondarē/van alle gracien eñ duech den berooft Ende hier seit sinte gregorius O sondare aenmerckt wat de ghene liden sullen die god verworpt als si so vele liden die hi bemint ¶ Hier sullen wi contempleren hoe dat des heeren aen schijn was vol bloets vol onrepnicheden dis speecrelo: ende was nv mesmaeckt en de meshandelt ghelijck bouen ghesept es/ stont nv onghedaen ende ghelauwe gelijc was ende ouergoten vanden sweete doer de vermoeptheyt/flauheyt/ende mits dat si hem soe haesten Hoe hi hem keerde tot den vrouwen ende si siende dat aenschijn

so ghepinicht ende mesmaect: hoe tsweert des rouwen hare herten doersneet eñ hare oogen van tranen vloepden als dz haer druckich hermen tot inden hemel ghinch Wat sullen wi voerts pepsen moghen vã de droeffenessen sijnder moedere ende der drie marien metten anderen deuoten vrouwen Ende de serianten/hepdenen ende ioden die seer haestē om de doot vandē recht uerdeghen te spoedene keerden hem doen om dat hi sijns weges gaen soude/hem so seer haestende ende voerts stootende dat si hem op sijn knien deden vallen ende bupghen Ende want de heere so vermoept en de seere machteloos was vanden tormenten die hi den voergaenden nacht ende dese dach gheleden hadde/en conde hi niet gheghaen noch dat cruce op geheffen Doe namen si eenen man die inden wege gaē de quam/symon cyrenus gheheeten/dien deden si dat cruce achter cristum mit dat eynde draghen: dwelck si niet en dedē om dat si compassie ofte medeliden op cristum hadden Maer om dat hi te rasschelijcker gaen soude ter plaetsen daer hi soude ghecruyst worden Want si sorchden dat pylatus de sentencie die hi gegeuē hadde weer roepen soude/aenghesien dat hi hem hadde begheert te verlossene O ghi hertsten menschē hier moecht di deuotelijcken contēpleren ghelijck ofte ghi dat teghenwoerdich saecht hoe de heere metten cruce ghladē ghinck met grooten arbeyde eñ met groter smertten alle sijn lichaem doze mits dē tormenten die si hem aen ghedaen haddē vander middernacht dat si hem vinghen tot nv des myddaghes: ende met hoe veel bitterheden sijn moedē ende de deuote vrouwen ghinghen Hier suldi teenen exempele cristus hulpen sijn cruce dragē Dwelc ghi doen sult loochenende uwen epghenē

wille/uwe epghene cranchept ende passiē Ooch suldi aenmercken met hoe grooten liefde cristi sijn cruce op sine schouē droech ende hoe swaer dat dat cruce woech: wāt alle de sonden der werelt daer op ghelept waren Ende dat onnosele onbevlecte lam droechse al tsamen op sijn schondere gheladen Ghi sult ooch dat cruce in uwer memorien na cristum draghen/gelijck symōcyrenus dede/gewillichlijcken gaende onder de onderdanicheit gods ende der prelaten Ende ghi sult met uwen epghenē wille gaen ter plaetsen der passien cristi metden deuoten vrouwē screpende ouer uwe sonden ende ghebreken: om de welcke de heere ghepassijt worde

Van die achste stacie die opten berch vā caluarien beghint ende wort geint aendē cruce Ca. lxi

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Nt datſi quamē tot golgata/dat was
bupten der ſtat/geheetē caluarie lo
c? Dat es de ſtede of plaetſe der pijnē Wāt
tes de plaetſe daer men de meſdadyge hie
ende onthoofde:ende de ghemepne galge
ſtont:daerom waert een eijſelijcke plaetſe
ende was om deſwille geheeten (caluarie
locus) want daer veel gheraemten eñ beē
deren waren vanden ghehangenen ende
vanden onthoofden menſten. ¶De heere
wās gepinicht ter plaetſen daer de meſda
dighe ende de ſondaers ghepinicht wordē
om te bewiſene dat hi om de ſonde ghepp
nicht was:ende daert een plaetſe der ver
doemō was:ſijn ſoude een plaetſe der mar
telaren Hi wort bupten der ſtadt gepaſſijt
om te bewiſene dat hi niet alleenliken ge
paſſijt en worde om dat ioetſche volc.mer
ooc om alle de werlt Ende dat de gene die
de vruchtbaerheyt ſijnder paſſien verwer
uen wilden moeſten wter werelt ſchepdē
ten minſten metter affectien ende metter
begheerten Want ghelijc ſinte gregorius
ſept Hoe de menſte gode meer bi es of na
dere:hoe hi vorder van de liefde der werelt
verſchepden es:ende deſghelijcke in cōtra
rien ¶Ende als ſi der voernoemder plaet
ſen van caluarien quamen.want ſi ſagen
dat de heere ſo moede was.ghauen ſi hem
om dat hi dincken ſoude/ghempreden wijn
dat es ghemingheit met galle Oi gheuen
onſen heere ghempreden wijn/de gene die
ſecretelijcken ketters ſijn ende de gene die
dien ghelooue gheuen ende ghōſtlich ſijn.
Zijn met galle ghemingheit geuen ſi on
ſen lieuen heere de ghene die hem offeran
de oft ſacrificie doen met dingen die ōrecht
uerdelijcken vercreghen ſijn:ende de ghe
ne die met bitterheden ende wreetheyē de
kerſtene ghelooueghe pineghen ende tra
uleren/die leden criſti ſijn ¶Doen begoſ

ten met grooter haeſten/de ſonighe te ō
repden de noortſakelijcke dpnghen om hē
te cruycene Dat dere trocken hem de clee
ren wte Ende om hem meer te beſchamen
deden ſi hem ſijn neercleet af:ende alſo lie
ten ſi hem naect om dat hem den wint en
de de coude pineghen ſoude Ende int on
cleeden verſteuden hem alle ſine pinē en
de wonden des lichaems/des hoofts/ende
der leden Want de cleeren waren aenden
lichame ghedroſt van dat bloet dat wten
wonden vander gheeſſelinghen liep Alſo
dat edelinclijcke lichaem geformeert doer
den hepligheyt gheeſt in dat binnenſte dijs
lichaems der maget maria/bouen alle hi
den der wiuen ſchoonſt/bleeck vol bloets
vol wonden vol ſlaghen ¶Hier moghen
wi contempleren hoe veel bitterheden en
de droefheden de maghet maria ſine moe
dere hadde als ſi hem met haren oogen al
ſouwende was ende ſach ſo naect ende ōt
eert ſlaen:dwelck geen herte en ſoude mo
ghen dincken Ende hoe ſi ruſtichen twolck
tot haren beminden ſone ghinck ende det
te ſine ſchamelijcke leden met een cleet van
haer hooft Van daer haer de wreede ſerlā
ten ende felle dienaers werch ſtieren eñ deē
ghen ſeer meſmoedelijcken met grooten
rouwe ende ſuchtingen van herten/de oo
ghen van tranen vloeiende ghelijck behē
¶Doen lepden ſi den heere ghelſtreet op dē
cruyce:dwelck opter eerden ghelept lach
ende recten ſine beenen/ſine armen/ende
ſine leden als een ſnare Want ghelijck de
contemplatiue doctoren ſchriuen: maecten
ſi eerſt met een ſpikelboer de gatē daer de
naghelen der handen eñ der voeten ingaē
ſouden ¶Maer wāt de handen noch de voe
ten de gaten niet repcken en mochten Do
bonden ſi coerden aen de handē ende voe
ten endē recten die wt ghelijck een del ſoe

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

sterchelijcken als dat si die wten lede trocken ende wten sonctueren datmen alle de beenen wel hadde moeghen tellen. Daer worde vervult de prophecye van den psalmiste die sept. Si hebben mijn handen en mine voeten doerboert ende mijn lede wt een gherect als datmen mijn beenen telle mochte. Bouen desen worde hier vervult de prophecie van abacuch/die int derde capittele sept Cornua in manibus eius.etc. ¶Aldus waren de armen ende de handen cristi gherect in die armen des cruys/met grooten naghelen doerslaghen ende daer ane gheneicht ghelijck ghesept es. Ende men leest van eene deuote vrouwe dz haer van onsen lieuen heere gheopēbaert was dat de meeste pine die hi in sijnder passien hadde/was/doen hi op dat cruce wt gherect worde. want si doen alle sine leden wt den sonctueren trocken. Ende dat soe wie hem daer af loefde die dade hem so grootē bequaemhept ghelijck oft hi hem mit dpe alderstuerste salue salfde. ¶Hier wort ons gheleert dat wi alle de leden ons lichaems wt recken sullen tot gods dienste De handen ende die armen ten goeden wercken. De voeten om duechdelike weghen te gane De knien ter bedinghen bupghen Ēn alle de sinlijcheden tot sinen heplighē supueren wercken ēn tot heplighen oeffeninghen. Den eersten dpenst alle onser leden gode deuotelijcken offerende eer dat wi eenighe andere wercken doen sullen. Oock wort ons hier gheleert dat wi mz de inwēdeghe sinen der ooghen aensien ende contempleren sullen onsen ghesontmaker aen t cruce hangende mz wtgherecten armē om ons wt liefden te omhelsene. ¶Aldus dan wtgherect de zenuwen de aderen/ende de leden ghetrocken wt den sonctueren met seer groote straffe wreet hept/was hp aen den cruce ghenaghelt/doer elcke hant een naghele ghestaghen ende doer beyde de voeten eenen Welcke naghelē vierhāt waren/met scerpe canten/elck also lanck als een goede palme: ende de hoofden waren groot. om dat de handen noch de voeten niet doer sluppen en souden Ende als de naghelen doer de handen ende doer de voeten met grooten hamerslagen ghestaghen worden (want sp groote scerpe vierkante kanten hadden) doersneden sp de zenuwen/de aderen/ende de beenen der handen ende der voeten: wt den welcken sontepnen van bloede liepen Dinct wat pinē de heere doochde in die zennachtighe stedē eñ wat bitterheden sine ghebenedide moedere ende de deuote vrouwen hadden/als si de slaghen hoorden/die sp op de handen ende op de voeten sloeghen/dpe naghelen daer dore slaende ¶Na dat cristus ainden cruce aldus ghenaghelt was/dat cruce op deerde ligghende/hpeuen si dat cruce recht op in de locht eñ lieten dat neder scocken in een groot diep ghat dat sp gemaect hadden in een steenrotse Ende dat cruce also neder scockende/dē lichaem die groot ende swaer was/scudde so seere dat de wōden der handen ende der voeten scuerden ende dbloet lieper wte ghelijck sontepnen ende de pine vernieude ende vermeerder de ¶Hier seldi ouerdincken wat de ghebenedide maghet maria ende dandere deuote vrouwen doogheden/als si den heere aldus ghenaghelt aen dat hooge cruce hāghen saghen Sine leden/hoot/handen eñ voeten/so mishandelt/vol bloets/vol wonden/vol slaghen: eñ de sonteinē des bloets die wten handen/wten voeten/wten hoofde/ende wt alle die leden des lichaems hpepen Ende hoe dat dese pine de siele ende dz herte der maghet Maria doersneet van

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

bitterheden In dwelcke vervult worde de prophecie van Symeon/die cristum in sine armen houdende als hi inden temple ghe offert wort/totter moeder ihesu seyde. Hy sweert/te wetene de pine sijnder passie/sal uwe siele doersniden Hier waren vervult alle de figueren/sacrificien ende propheci en/die spraken van die verheffinghe cristi inden cruce om onse salichept Hier sluidp opslaen de ooghen des lichaems gelijc oft ghy daer tegewoerdich waert gheweest om dese aenschouwenesse te aensiene ende met verstande te contempleren/ hoe dit co ninclijcke lichaim/der maghet sone/doir den heyligen gheest ontfanghen/ bouen alle kinderen der wruen schoonst/doerslaghen/doergheesselt/doirwont/bebloet/mz wtgherecten armen/aenden cruce wtgerect ende ghenaghelt hanct/mit so groten pine dat nopt der ghelike en was noch nē mermeer sijn en sal. Hier was vervult de prophecie van iheremias lamentatie/die hi dede in deerste capittele/dair hi indē persoon cristi sept (Ghy alle die hier doer dese weghe lijt/te wetene/alle ghi kerstenen menschen die den wech der doot ghaet/staet stille/weest aindachtich ende siet mit nerstichheden/ofter eenighe pine der mijndre gelijc kende es) Hier moghen wp herhalen den sanck vander beurt/die sept (Ghi dochtrē van Syon comt ende siet nerstelijcken met aendachte uwē coninck des peps gecroōt met die croone daer hem sine moedere die synagoghe mz croont inden daghe sijnder bruplochte ende der blischapen sijnder hertten) Aensiet ghi deuote sielen mz aendachte/hoe uwe coninck ende bruygoom/hedē inden daghe sijnder bruplochten ghestelt is in coninclijcken bereptselen/met een croone van veel scerpe doernen die sijn hooft doorsteken ende dz van den bloede doen leken metten aensichte ende mitten anderen leden Aensiet de hantschoenen ende de ringhen der handen. dwelck groote naghelē sijn/die de zenuen/de aderen/de beenderen ende dat vleesch breken. Hi heeft verghni de sporen aen sine voeten/dat es des ghelijken naghele Hi heeft den scilt ghehort/dz es de openinghe der siden totter herten. Hi heeft eenen scoonen ghekenden crans en de eenen ghescoten baert/dat sijn de kine backslaghen ende de hailslaghen die sy hebben Hi is seer rijckelijcken gecleet mz een costelijck purperen cleet met veel peerlen ende ghesteenten van grooter weerdē te wetene/sijn ghehele lichaem bedect en de gheuerwet met bloede/ghegheesselt eñ geslaghen mz alderande manieren van tormenten. Hi es in een rijckelijcke eñ scone verchierde slaepcamere om in te rustene/dats dat cruce daer hi aen ghenagelt wtgherect ende gheuesticht es Aensiet hoe uwe ghesontmakere aen den bisscop stoel staet/sijn volck preeckende ende leerende. Bouen desen contempleert hoe hy in dese berch ende hoochept des crupces op geclōmen sijnde/sijn volck spijst met vijf ghersten brooden ende mit twe visschen De vijf ghersten broden waren sine vijf wonden. wten welcken alle de suetichept ende alle dat voedtsele onser sielen vloept. Want de ghersten heeft bupten bouen dat horen een scorsse/ ende onder de schorsse binnen in dz coren de suetichept des meels/leere wit en de medecinael Desghelijcke waren de wōden cristi seer scherp/ wreet ende bittere in sinen lichame ende in sine leden die dz doo ghedeen: ende onser sielen seer suete/ salich ende proffijttelijck. wt de welcke alle onse gheestelijke ende sacramentale medecinē vloepden Nus dwelcke onse sondē vergeuē zy/gracie ende eewege glorie gegeuē.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

De twee visschen die desen broodē smaick gheuen/sijn/de godheit die gracie ende glorie gheeft ende de sonden verlaet. Ende de menschept dpe om ons ghepassijt was eñ der godlijckere maiestept voldede oft ghenoech dede voer onse sonden ende ons allē verloste vanden sonden/vā die macht des dupuels/ende vanden ppnē der hellē. Vā desen brooden ende visschen eten de ghene die opclimmen op de hoochde vā desen hoghen berch/doer tgheloone/dat alle mēschelijken verstanden te bouen gaet/gheloouē de dat de ghene die opclam aenden crupce om onse salichept/de sone vanden leuendē god es ende der maghet sone ende god eñ menschē Ende dat doer dpt gheloone alle die metten wercken gheloofden ende gheloouen/behouden waren ende behouden selen sijn totten inde der werelt ¶ Wi sullē weten dat de twee moerdenarē ghecrupst waren aen crupcen ghemaect gheliick eē crucke ende de armen ouer thoochste van der crucken achterwaerts ouere ghebonden:ende dairna brackmen hem de beenē om dat sp te haestelijckere steruen souden. Maer men en leest van niemāde die voer dier tijt oft doen tertijt of na dier tijt aendē crupce gherect eñ ghenaghelt es geweest ghelijck onse ghesontmakere. ¶ Na dat de ghesontmakere aldus gecrupst was/sant pilatus een tafereel in dwelcke ghescrenē stont in gricxer in hebreeuscher ende in latijnscher talen/den tptele waerom dat crists ghecrupst was Ende seide in dese drie talen (Dit es iheslus vā nazareenen conīc der poden) Desen tptele oft tafereel nagelden si in een ander tafereel ende stelden of naghelden dat aen douerste vanden crupte/recht bouē cristus hoot. Ende also bleef dat crupce dat te voren was ghelijck eend crucken mit drie inden/een perfect crupce met vier inden Desen tptele lasen veel mēschen. wāt de plaetse dair cristus gecrupst was stont bi de stadt/ende de poden en waren des niet wel te vreden/verstoechēde an pplatus dat hi dien tptele afnemen wp̄de ende stellen daer (om dat hi hem conīc der poden ghemaect heeft) Maer pplatus en wilde den tptele niet veranderen. Wāt god wilde dat desen tptele eewelijck bipuē sonde:om dwelcke hi in drie talen ghescreuen was In gricxer talen/om de wijshept der griecken In latine/om de moghentp̄ der romeinen Eñ in hebreeuscher/om de ioedtsche religie oft gheestelijckhept Ende dezē tptele was te segghene Dese is de coninck van alder wijshept/van alder moghentp̄ ende van aller religioetheit oft gheestelijcheit Inden welcken bewesen wort dp̄ doer dat crupce cristi tōderbracht ende bekeert souden worden de wijse moghēde ende de note religien. Desen tptele wort gheheetē victorioes Wāt cristus inden crupce victorie hadde tegen den dupuele:ende wp̄ hebben ooch victorie ende verwinnen den dupuele met desen tptele Men ghelooft dp̄ het crupce cristi vijfthien voeten hooghe was ende dat tafereel daer den voernoemdē tptel inne ghestelt was op dat crupce/onderhaluen voet Ooch septmen dat dat crupce des heren van vierderande hout gemaect was Te wetene Den voet. dwelcke eenen block was van cedren houte/dpe in eenen steen gesoncken was. in welcken block dp̄ crupce ghestelt was. Dat recht opgaende hout was van cypresse. Dat dwerse hout was van palmen houte Eñ de tafele daer den tptele inne stont was van olijf bomen hout Dat cedrenhout beteekent de hoochde der contemplacien Dat cypressen/de fame ende den rueck der goeder opinīe Dat palmen hout/de vrucht der iusticiē. Ende

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

doluen hout/de suetichheit der ontfermher
tichept. De vier ermen des cruces betee-
kenen de vier deelen der werelt die gesont
ghemaect worden doer de passie ons herē
¶ Boven desen worden biden vier armen
dis cruces bewesen de vier weldaden die
doer dat cruce ghedaen sijn. Dr opperste
deel/beteekent de openinghe des hemels.
Dat onderste/die bederfenesse der hellen.
Dat rechte/de verghaderinghe der gracie
Ende dat slincke/de verlatenesse der sondē
¶ Dat cruce aldus gherecht sijnde/crupt
ten si met hem twee moerdenaren/den ee-
nen ter rechter siden van hem ende den an
deren ter slincker siden Inden welckē ver
vult worde psalas prophecie/die int.lij.ca
pittele vander passien cristi spreckende/seit
Hy was gheacht ende ghestelt onō de mes
dadeghe ende dalderbooste) De ghene die
ter slincker siden gestelt was/murmereer
de teghen cristuz Maer die ter rechter hāt
sinck/gheloouende inden heere/sepde Ge
re weest mijnder ghedachtich alsghi cōpt
in v rijcke Ende de heere antwoerde hem
segghende Heden seldi mz mi inden para
dise wesen Ende de vier sarianten dye cris
tum ghecrupst hadden/depden sijn cleede
ren in vier deelen in sijnder teghewoerdic
hept ende int openbare Mer den rock die
sonder naet was en sneden si niet in vierē
maer werpen dlot daer op/wien datti sijn
sonde Ende men ghelooft dat die maghet
maria met haren hande dpen seluen rock
ghemacht hadde/doen ihesus cleine was
ende hi was metter naelden ghemaect/ge
lijckmen de wullen hantscoenen breptieñ
dat ouerste was ghedeckt mit lakene/ghe
lick de arme lieden dat ghebruycten inder
palestinen lant daer Cristus op ghenoedt
was Doin worde vervult de prophecie vā
den psalmiste/die sept Si hebben mijn cle
deren ghedeplt ende si hebben dlot gewor
pen op mijn cleet ¶ Den rock en was niet
ghedeplt/dat beteekent de hepligne kerstē
kercke/die eenich ende onghedeplt es totē
lesten daghe der werelt Dese kercke deplē
de ketters ende de valsche kerstenen die de
duechdelike mensceen ende de dienaers cri
sti pineghen/die beteekent sijn bp den clee
deren cristi: ende de wederspoynghe teghē
den paus die inder hepligher kerckē twee
dracht maken. ¶ Dese sarianten bleuē ne
uen den cruce verbepdende dat cristus si
nen gheest gheuen soude/ende dair depdē
si de cleedren/ wachtende dat hem niemāt
vanden cruce nemen en soude. Ende cris
tus aenden cruce hanghende wordt van
vierderande minschen bespot Dierste wa
ren de ghene die hē verwaerden De twee
de die hem saghen/hē verbp ghaende blas
phemerende De derde/waren/de prieste
ende de ouders der iodē De vierde/de mot
denaers die met hem ghecruyst warē Di
de welcke beteekent sijn vperdrande men
schen die sine duecht loochenen Te wetene
De wellustighe ende de lupe De ghierige
ende wrecke De hooverdeghe opghebalse
ne De onverduldighe ende clachtighe inō
teghespoet. ¶ De princen der prieskren eñ
de scriben met Cristum spottende/sepden.
Hy heeft andere ghesont ghemaect/maer
hem seluen en can hi niet ghesont maken.
Tot alle dese dinghen was de maghet ma
ria tegewoerdich/staende omtrent dē crui
ce mz haren vriendinnē. Te wetene Mag
dalena Maria iacobi Maria salomi/ha
re susteren/mit sint Jan euangeliste Altit
haer ooghen hebbende op dat doerwonde
lichaem cristi: ende hair hertte doerstecken
met dat sweert der bitterhept. Ende de pp
nen die de sone gods in den lichame lidē de
was/doochde de moedere inder hertē. Eñ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

der voernoemder deuoter persoonen hert
ten waren mids dat aldergrootste lpden
doerstneden/ wiens ooghen sonder eenige
vertroostinghe nie op en hielen van screp-
en/ wt compassien die si metten heere had
den Jnden welcken bewesen wort de groo
te deuocie/ vollantichept ende liefde/ vā dē
woukens. de welcke als de discipelē vlucht
tich waren/ den heere verwaerden/ neuen
dat crupce bliuende

¶ Vanden seuen woerden dpe de ghesont
makere/ aenden crupce hanghēde/ spraeck
Capittel. lxij.

WJ selen weten dat de ghesontmaec
kere ainden crupce hanghende/ se
uen woerden spraeck/ die alcht in onser her
ten ghescreuen selen sijn ¶ Deerste woert
was/ datti sinen hemelscen vadē badt voir
de ghene die hem cruisten/ segghende Va
dere vergheeft hen. want sp niet en weten
wat si doen. Och hoe grooten goedertierē
hept/ hoe grooten pacpencie/ hoe grooten
saichtmoedichept/ hoe grooten goethz/ hoe
grooten ontfermhertichcit ende hoe groo
ten liefde des heeren/ die hanghende andē
crupce/ so doerwont/ soe mes maect/ soe ont
eert ende so ghebla\sphemeert/ also begher
liken voer de ghene bidt die hem perseque
ren ende crupsten Och hoe scrept hp voer
hen/ mit grooter stemmen roepende ende
mit wtstortinghe der tranen offert hi sinē
hemelschen vadere minlike ghebedē voer
henlieden Vanden welcken sint augustij
sept Wat dinghe en es den bekeerden niet
vergheuen/ eest dat wt ghestortte bloet crist
ti bekint es Hier wort ons gheleert dz wp
lichtelijcken vergheten selen donrecht dat
ons ghedaen wort ende vergheuen tgene
dat ons meldaen es. sonder eenighe wraec
lie daer af te begherenende voer onse vp
anden bidden Want dat woert vol sulckē
goedertierenhept behoort ons herte te ver
mouwene ende alle herthept ende wreetht
te verdriuene/ met bernde liefde/ mz diepe
ootmoedichz eñ pacpencie/ teenen exēpele
des ghesontmakers. Och hoe veel cōfugi
en eñ maledixien sijn si weerdich die mz en
vergheuen tghene dat teghen hen mis\daē
es/ noch die alle thoerne wter herten npet
en stellen eñ haren euen kerstenen mensche
nz en beminen/ noch voer haer vpāden nz
en bidden. ¶ Dat tweede woert was tottē
berouwenden mordenare/ segghende He
den suldi mz mi wesen inden paradijse. Te
wetene/ int voerghebouchte der heplighē
eñ in abrahās scoot Jnden welcken de siel
des moerdenairs claerliken dat godlijcke
wesen siēde was. Eñ inō tijt als de siel crist
ti daer was. so was daer dat eewighe leuē
Hoe milde heeft hem dpe heere heden ghe
thoont/ als hi den moerdenare die om sijn
der misdaet wile ghecruist was/ dat eewi
ghe leuen ghaf om also cortten berou Dit
woert was vol seer grooten liefde/ gracie/
ende vertroostinghe. Jnden welcken ons
de heere een exempel van volcomen hope
ende toevluchte gheeft/ dat gheenderande
sondare/ hoe grooten of swaren sonden dz
hi ooch ghedaen heft/ van die ontfermher
ticheit des heeren mestrouwen noch wan
hopen en sal/ inden leuene noch ooch inde
huere des doots. ¶ Dat derde woert/ was
tot sine moedre ende tot sint ian de ewāge
liste die in grooten deuchte ghestelt waren/
om die te vertroostene eer hp sinen gheest
ghaue/ tot die moedre segghende Wijf siet
dinen sone Ghelijck oft hp ghesept hadde:
Tot noch toe heb ick u een onderdanich so
ne gheweest. maer nv gheue ick u mpnen
beminden vrient ende maghet sint ian in
mijn stede/ om u soene te sine in der onder-
danichedē/ ende in der dienstachticheden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

In den welcken hy ons een exempel ghaf dat wy onse ouders eeren ende vertroostē selen Ende sepde tot sint ian. Siet dy moedere Te wetene Dese suldi voerdane houden voer uwe moedere ende sult die dienē ende eeren in dpe stede van my Aldus ontfinck haer sint ian in weerdicheden onderdanicheden ende ghedienstlicheden als oft sijn moedere ghewest hadde Ghelijck in dboeck van den heplighen lande ghescreuen staet. so hadde cristus dat aensychte te ghen dweste doen hi aenden crupce hinck Dijn moedere ende sint ian metten andrē vrouwen stonden voer den crupce/anden de dat aensichte ende den lichame des heeren. maer niet onder dat crupce Ende alsoo stont onse lieue vrouwe ter rechter hāt eñ sint ian ter slincker hant dat ainschijn des heeren aensiende ende dese woerden hoorende Hier moghen wi contemplerē hoe dit woert dat herte der maget maria doer ghynck. in dwelcke hair ghegheuen was de knecht voer den soene/de dpenare voer den heere/de dpscipele voer den meestere/de sone van enen sondeghen mensce voer den god3 sone/de soene van eenen vissere voerden sone des scheppers alder dinghen een arm mensche voer den heere der ingelen/een arm visschere voer den conine der hemelen Ende wi sellen weten dz doer dit woert (Siet uwe moedere) tot sint ian gesproken/die een supuere maghet was/diē onse speue vrouwe tot eene moedre ghegeuen was Wort verstaen die heplighe kerstene kercke/der welcker onse ghelontmakere de maghet maria tot een moedere gelaten heeft: daiaf wi kerstenen alōgroot ste toevlucht/vertroostinghe/ende vrihept hebben/na dat wi sodanighen moedre hebben/vol van so grooten goedertierenheptduecht ende liefde/vol grote vertroostinge

blyschap/sterckheptē toeuerlaet/ontfoot haer in alle onse nootelijcheden toevlucht te hebbene ghelijck de kinderen tot haerē moedere Want na dien datti onse moedres. so en mach sy ons niet loochenen noch laten/ghelijck de goedertieren duechdelicke moedere haer seere beminde kint npet en laet Ende want si de moedere gods es. ende vermach alle tghene dat haer beliefft so heeft sy de macht ons te verlossene vāalle quaden/ons onderstant te doene in alle onse noodsakelijckheden ende in alle onse bestrptheden/ons tot alle duechden te beweghene ende ons te vertroostene mitten eewighen god/die hair natuerlijcke soenes doer den heplighen gheest ontfanghen Houen desen ouerdinct hoe grooten droefhept ende rouwe in den heere was/siende den grooten druck ende bitterhept daer syne ghebenedide moedere inne gestelt was ende met hoe grooten liefde dat hy die den discipule bevolen heeft. ¶ Dat vijfte woert was/als hi omtrent der noentijt met dpe alder grootste benauthept ende pine seide Helop helop lamazabatani/d ats te seggene Mijn god My god: wair hebdi my gelaten Dese stemme was van die menschē na die gheuoelijckhept. Want de godhept noch de siele gods en mach niet gepinicht worden/na den oppersten deele/dats verstant inden wille. Want na dien en mocht hi niet ghepinicht worden/om dat daer de salicheit was ende dat godlike wesen clairlijcken ghesien Maer de onnoselhept ofte simpelhept leet ende was ghepinicht. dpe welcke ghelaten was inde epgene natuerlijckhept om dat si liden sonde sonder eenighe vertroostinghe ontfane vandie relijchept/ghelijck dat van anderen patienten ghesciet. Voerts sprack cristus in den persoon der gheuoelijckhept die van god scheē

vergheten ende gheschepden te sine/na de veruaerlijcke pinen die hy leet ende ghele dē hadde/ghelijck ofthi ghesept hadde Va dre ghy hebt de werelt so seere bemint dat ghi mi om haer aenden crupce eñ ter doot brocht hebt Ende god benam de beseer mi ghe die hem liet liden. maer hi en benaz de vereeninghe niet Dit sepde hi om te bewi sene de groote swaerhept ende bptterhept synder pinen dpe so groot waren ghelijck oft hi de gods sone niet gheweest en hadde maer syn vlant Ende om deswille seē hy gheheelijck van god gheschepden te sine. sō der van hem eenighe verlichtinghe of ver troostinghe tontsane. mair hem latē de bit terlijcken liden. want doen de godhz gheē- lins en wachte om hem van der pinen te verlossene. maer liet hem veel bitterlicker ende meer liden danwi menschen moghē liden ¶ Dirste sake van desen/was/om de seer groote eelhept van dalre perfecte cō plexien des lichaems cristi ende om de see re groote leuendichept ende gheuoelicheit van sine alder perfecte sinlijcheden. ¶ De tweede Want als in ons minschen dat on derste deel lijt. so mede lijt dat ouerste deel ende tempereert de pij des onderstē deels also vele als si mach: ende alsoe es de pine te verdrachlijckere Maer in Cristo/die de heere vander natueren es/mit sinen epge nen wplle was dese discontinuacie vandē ondersten deelen ende gheuolijchedē/seer daertoe ghescict om bitterlijcken te lidene Ende die ouerste deelen/dat syn verstant ende den wille/die ghebruptten gheheelic ken dat godlijcke wesen ende verblidē hez daer in Maer gheenderande vertroostin- ghe en daelde noch en vloepde in dien tijt van die godhept/noch vanden verstande/ noch van die relijchept/ten onderstē ghe- uoelijcken deele. Ende also de gheuoelike

machtē alleenlick tot ppnen geapplicert synde/ledē de pine seer swaerlijck Daeroz en doothde nopt mensce in synō pinen soe grotē pine als crist? Wāt inden martela ren als si ghepinicht wordē/quā hen ouer vloedelikē de godlike gracie/om datū niet wanhopen en soudē. mair ghewillichlikē liden souden Eñ ten was nopt mēsce/had de hi so vlaten geweest int liden synō doot sonō enpghe invloedighe comende vāden ouersten deelen inden onōsten/ghelijt als crist? was/hi en soude desperaet geworde hebben Eñ om deswille riep hi/bisondē in den tijt synō doot seggghende Mij god mij god/waerom hebdi mi vlaten Noch men en leest vā gheenen heplighen mensce die dese woerden in synō doot ghesprokē hef. hoe veel pinen datti ooch leet. wāt nopt pe mant vlaten en was. Ende de mensē die om crist? niet en steruen/doer die invloedi ghe der ouerster deelen ten onōsten/lpden de doot met min pinen/ als de gemoelijchz eenichsins vtroost es doer die relijchept/ mits dwelcke die min pinen ontlaet. Om deswille was inō passpen de moghēthept cristi vborghen/ghelijck die prophete aba cuch voersept hadde int ode capittele daer hi sept Daer/te weten in synō passiē/was sine godhept ende moghenthept vborgen Want ten sceen niet dat hi god was. maer een puer/cranck/vwozpen mensche Om deswille hietti verlaten te sine Wāt al eelt dat veel mairtelaren ende veel sanctē groo te maertelien gheleden hebbē/om de god- lijcke liefde/god ghaf hen altijt eenige lack nesse ende vertroostinge Maer cristū liet hi gheheelijck so veel pinen ende smerten liden alst moghelijck was. Daer niet bi te verstaen en es dat de godheit de mensheit liet ofc opt van haer gheschepden was na datū mz haer inō incarnacie vereenichde.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Maer was alsoe verlaten ende ouer ghegheuen te lidene/ aengaende de ghewoelicheyt/ hatelicheyt/ bitterheyt ende pine/ dat die scheen van god verlaten Want zijn lichaem ghedeechde dandere grootste smertte ende ppne/ ende dooghen in sijnder sielen/ midts compassien van sijnder moeder ende van sine andere vrienden Maer hi self met spnen epgheuen wille offerde hez tot ter passien ende begheerde alle dese dingē te lpdene om de salichept der menschen: in den welcken hi ons een exempel ghaf dat wi also liden sullen om cristo/ ghelijck oste wp van god verlaten ende vergheten waren Wie soude moghen peisen wat de maghet maria dooghde als si dit woert hoorde ¶ Dz vijfte woert was/ de heere wetende (ghelijck sint ian sept) dat alle de dingē die van cristo ghepropheteert/ voerspronē ende ghepresipguereert waren/ volbracht waren Wtgenomen een vanden psalmist te beschreuen/ die seit Jn minen dorst hebbē si mp azijn te drinckene ghegheuen Ende dat moeste volbracht sijn eer hi sinen geest ghaue/ sepde Mp dorst. Te wetene Jck beghere met groote vierichept ende liefde de salichept van dat menschelijck ghesleechte Dit vijfde woert is dander troostelicste om ons gheloouighe herten menschen Jndē welcken hi ons thoont mz hoe grooten begheerte eñ liefde hi hē gaf totten cruce om onse salichept: ende leert ons doer zijn exemple hoe begheerlijchen dat wi dee wighe leuen behooren te begheren ende hoe grotelijcken wi tot hem verbonden sijn. want hi onse sielen so diere ghecocht ende lieflijckē verlost heft mz zijn preciose bloet. Tes waer achtich dat hp midts de groote tormenten ende vermoeitheden der heelder nacht eñ des voerghaenden daghes tot op dees tijt/ seer banghich was ende hadde den mont seer drooghe/ ghelijck de ghene die noch leuende gheraphaect op tradt sittē: eñ wāt de valsche poden ende sarianten altijt manieren sochten om sijn pine te vermeerderen (dit woert horende) deden sp een spongie vol azijns met ghalle ghemingheit/ de welcke si op een riet staken. want si mettē handen ain sinen mont niet coemen en cōden om dattiso hoghe aenden crupce hitte ende met dat riet stieten si cristum de spongie aen sinen mont/ om dat hi den dranck smaken ende drincken soude: Aldus ganē si den heere twcewerueu bitterhept te drinckene: ten errsten eer si hem crupsten ende ten anderen doen hi aen dat crupce hinck Ende de heere ontfinck de spongie aen dē mont ende smaecte den dranck: om de propheete van dauid te vervullen/ die sept (Jn minen dorst hebben si mp azijn te drinken ghegheuen) Maer cristus en dronck niet. De menschen gheuen cristo ghalle met azijn te drinckene als si sondeghen: ende bysondere als si inder hepligher kercken scādalisacie oft turbacie of quaet exemple geuen om onduechdelijken te leuene ¶ Dat selste woert was als hi sepde (Consummatum est) dats te seggene. Alle tghene dat de propheten van mp ende van die verlossinghe des menschelijcken ghesleechs ghescreuen hebben/ dat es al volbracht eñ vol daen Jn desen woerden liet ons cristus eē exemple dat wi van allen dinghen die wp doen/ hoe duechdelijck dat si ooch sijn/ moeten wi ten inde god daeraf louen ende hem die toescicken/ ghelick tot dat beghin ende einde van allen duechden ¶ Dat seuenste woert. De heere aenden crupce hanghende/ alle de aderen nu sijnde sonder bloet en de de crachten ghefaelleert sijnde/ mits de groote tormenten ende lanchept dis tijts/ de huere der doot naickende/ dat aensichts

gheſcrepen/ dooghen inne gheuallē ende dat hoot beghinnende neder te hanghene/ Dooghen tot ſijnder moeder ſlaende/ een teecken doende gheliick oft hi hadde willen segghen. Mijn moedere blijft met gode. Met teeckenen bewijſende tghene dat den mont niet gheſegghen en conde midts de groote vermoeythept/ ppnen ende cranckheden des lichaems ende der leden. Ende aldus ſijn wtghececte lichaem ſo ſwarlijcken doerſlaghen ende doerwont ouere al/ de ooghen oock opſlaende tot den vadere/ ghelijck oft hi hadde willen bewijſen datti midts onderdanicheden ſterf ende nz tegē ſinen epghenen wille/ als oft hi den vadre gheloeft ende ghedācht hadde dat hi om deſ wille dmenſchelijcke ghellechte vertroost ende verloſt hadde. ſo volbracht hi dat leſte woert met een ſeer groote ſtemme. Jnden welcken hi bewees datti god was ende de heere der natueren Wāt anders (ſijnde ſo onmachtich in den vterſten noot der doot) en hadde hi met ſo ſtercken ſtimme nz mo ghen roepen: ende ſeere bitterlijcken ſcrep ende riep hi met een lupde ſtemme/ ſeggē de. Vadere in uwen handen/ te wetene in uwet moghenthept/ beuelick minen geeſt Jnden welcken hy ons bewijſt dat de ſielē der duechdeliker menſchen/ terſtont na de huere der doot opclpmmen tot god. maer voer de paſſie criſti daelden ſi alle neder ter hellen Ēñ aldus/ nadat de heplighe seggē/ beual hy hier ſijn ſiele den hemelſchen vadere ende alle ſielen van alle gheloouighe hertſten menſchen die ſine leden ſijn eñ die hi wederomme leuendich ghemaert heeft Hier segghen eenighe/ ende biſondere ſinte Hyeronimus/ dat criſtus (vanden pſalm De? deus meus reſpice in me/ tot dat vers Jn manus tuas Dat ſijn thien pſalmē eñ hondert en vijftich verſen) al geheel ſepde/ deerſte ende dleſte vers met lupder ſtimen roepende: ende de middele al hepmelijckē Andere segghen anderſins Ende de heere beual den hemelſchen vadere ſpnen geeſt Not om dat hem des behoefde. maer om te gheuene een exempele ende een leerīge. Ende dit leſte woert gheſeit ghaf criſtus ſi nen gheeſt Niet bi bedwanghe. maer met ſinen epghenen wille ende alſt hem beliefde. dwelck niement anders doin en mach: ende alſo bleef dat lichaem ſonder ſiele Jn deſen thoonde hi dat hi god was eñ de heere der natueren. Tſelue bewees hi ooc als hi met ſo ſtercken ſtemmen riep inder tijt als hi ſinen gheeſt gheuen ſoude Wāt anders waer dat onmogheliick gheweeſt na der natueren

¶ Vanden wonderen die gheſchieden als criſt? aendē crupte ſinē gheeſt gaf Ca. lxij.

DOen gheſciedē generale dupſternis ſen alle de werlt doze/ die huerē lāc duerende/ te wetē/ van ſexti/ dat es inden middaghe als criſt? gherrupſt was/ totter noentijt. dwelck die huerē na den middaghe es/ als criſt? ſinen gheeſt gaf. Ēñ men leeſt dz dponiſ? eē ſeer groot wijs mā/ die namaels ſinte pauwels diſcipel was/ ſijn de in die ſtadt van athenen in griechē/ ſien de ſee grooten dupſterhede (om dat bouen natueren was. want doen gheen coniunc tie noch eclipſis ſijn en mochte. want de zō ne eñ de mane ind oppoſicien warē. oft na lijcx) veruaert ſijnde/ ſepde De god der na tueren es in dooghene oft de geheel werlt verghaet ¶ Doin ſcoerde de ghardine des tēpels van bouen tot beneden/ die bupten voer den ingāck des tempels hinck. om te belettene datmen nz en saghe de dpnghen die binnen in ſctā ſctōzum warē. Jn deſen worde beweſen dat alle de miſteriē eñ alle de ſecreten die verborghē hadden geweeſt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

vā dz beghin der werelt tot nv/gheopēt eñ verthoōt waren: Dese ghardyne/ghelijck crisostim? beschrijft/was root ende vā veelderhande andere verwen seer costelijc. de welcke inden grootē feestdaghen ghehanghen wort in die selue plaetse des tempels Aldus waren oot vthoont alle de sacramēten eñ misterien der wet die te voren vborghen waren: eñ alle de figueren eñ verborghentheden gheopenbaert. ¶ Met dese selue stimen beefde de eerde/nalijex niet connende verdraghen de doot haers scheppers In een teeken dz de poden vten lande verdreuen souden worden ¶ Veel steenē scheuden/in een teeken dz dpe herte herten der heydenen gheopent eñ geneesticht souden worden met die doot cristi. ¶ Veel grauen van doode mīsen waren gheopent. om te bethoonen dat de sloten der doot ontsloten waren: om te bewisene de verrijsnesse cristi eñ der andere die mzhē verresen: eñ in eē teeken vā die toecomende verrijsnesse dpe wi hopen. Eñ in dier hueren als de here sinen gheest ghaf inden crupce. was deerwp ghe glorie gheopent eñ dpe heplighe vaders die int voorgheboechte der hellen warē ōt sinaghen glorie. De welcke tot dese tijt gheslo ten eñ verborghen hadde gheweest/ vtgenomen de siele cristi die geopenbaert was in sijnder concepcien eñ in die scheppenesse sijnō sielen Eñ om deswille dz inō doot cristi betaelt was de schult voer dpe sonde des menscelijken ghelechs. so was den hemel terstōt gheopent voer de rechtvādeghe. Eñ also was de goede mordenare dien seluen dach inder glorien gods/ dat godlike wezē siende/ghelijck hem cristi? dz beloeft hadde ¶ Bouen desen verresen veel doode/mz als de grauen openden. maer als cristi? vrees. de welcke verresen eñ leuende vten graue quamen eñ zen veel menscen in iherusalē

verthoonden/vā die verrijsnesse cristi ghetuychnesse gheuende. ¶ De voernoē de teekenen metten anderen dinghen die inden hemele/inō eerden/eñ in den anderen dpnghen die daer binnen sijn/ verthoōt warē: ghescieden om te bewijsen dz de ghene die inden crupce sterf/was de scheppere der hemelen/der eerden/eñ alō dinghen die daer binnen sijn De welcke ooch alle bewezē doeuich te sine eñ teekenen vā clachten om de doot vā haren scheppere Eñ gelijck als cristi? in sijnō passien crāchtz thoōde eñ dat hi waerachtich mensce was Also beweest hp in sijnō doot dz hi god/scheppere/eñ here vā allen dinghen was Eñ alsoe bewesen alle creaturen droeuichz ende gheuoelinghe sijnō doot. Ooch wat droeshedē ontfinck de maghet maria sine moedre als si sach dat de ongheuoelike dinghen thoonden so vele gheuoelijckheden ende teekenen om de doot haers soens Als si sach de seer vele eñ groote tekenē die gheschieden in den doot des ghesontmakers eñ de groote stemme die hi ghaf doen hi sinē gheest ghaf Centurio die de prīcipale eñ de capitepn was vā den ghenen dpe cristū crupsten eñ vwaerden aenden crupce tot dz hi sinen geest gaf hadde seer groote vreese ende alle die gene die met hem waren: ende loefde gode/belidende ende segghende. Waerachtelikē dese mensce was rechtvādich eñ de gods sone In dwelcke si bethoonden ende beledē dat hi god ende mensche was ende oot de verlosserre der werlt Want om dat hi mensche was. so mocht hi liden Ende om datti god was. so mocht hi ghesont maken. Eñ hier worde de sonde der poden seere verswaert om dat si den rechtuerdeghen doden/tegē recht ende teghen redene/die god/mensce/ende ghesontmakere der werelt was.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Hoe de maghet maria ende sint ian mit den anderen deuoten vroukens neuen dē ghesontmakere bleuen na dat hy aen den cruce sinen gheest ghegheuen hadde Eñ hoe hem longinus na dat hy doot was/ zīē side opende met eenen spere Ca.lxiiij

Dat de heere sinen gheest gheghe-uen hadde/ ghinck de grote menich te des volcx wech die daer waren/ ende dat lichaem des ghesontmakers bleef ain dat cruce doot hanghende. Ende de maghet maria sine ghebenedide moedere met haren twee sustren/ met sint ian/ eñ met die magdalena/ verwaerden dat lichaim des heeren Och wie soude dincken mogē wat de maghet maria dooghede/ dede/ ende sep de/ mitten voernoēden sijnde aen den voet des cruces/ dat omhelsende ende cussende dat bloet/ ende aensiende dat seere doerwō de lichaem ende dat wtghestorte bloet aen alle siden des lychaems al gheloopen/ hul pe verwachtende om den dooden lichaem vanden cruce te nemene eñ dat te begra-

uene. Ende aldus sijnde aen den voet van dat voernoemde cruce/ twoernoemde an schouwende/ quam vter stadt een grote me nichte ghewapent volcx/ van pilatus ghe sonden doir de begheerte der poden/ om dz si Cristum ende de moerdenaers dpe met hem ghecruyst waren de beenē brekē sou-den. om dat si te raschere steruen soudē eñ dat si die lichamen van den cruce nemen souden dair si ane hinghen/ want het was des vridaghes spade/ ende dat sp daer niet blpuen en souden op den sabaoth/ dpe een groot hoochtijt was. Ende ter eender sidē quamen twee sarianten ende twee ter an der spden/ ende braken de beenen vanden moerdenaren Ende doen si tot cristuz quā men/ om hem sine beenen te brekene/ von den si hem doot/ ende en braken hem de be nen niet Doen worde de prophecie vvult. in de welcke god gheboot/ dat si gheender-ande been breken en souden van dat lam. Ende een van desen sarpanten/ longinus gheheeten/ opende met eender lancen dpe rechtre side des ghesontmakers/ dpe doen doen doot was: ende terstont liep wt die sp de watere ende bloet. Vanden welcken de heplighe sacramenten der hepligher kerc ken macht hebben/ om te bewisene dz ons doer de passie cristi ghegheuen was volle quytscheldinghe der sonden ende der smitē De quytscheldpnghe der sonden/ doer dat bloet/ dat den prijs onser verlossinghen es Vanden smetten/ doir dat watere/ dat een afwasschinghe ende een suppueringhe onē sonden es ende eene nieuwe gheboerte in een gheestelijck leuen Doer de welcke wi ghemaect sijn kinderen gods ende wt er-storen kinderen. om te spne beslitters eñ erf ghenamen der ewigher glorien Eñ doer dese openinghe der siden die in der herten es. dwelck de fontepne des leuēs is: worde

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

bewesen de poerte des hemels geopēt te sijne daer doze wijnghaen selen in dat eewijghe leuen Ende eest dat ghi dit wilt beginnen te smakene. so steert v hoot in desen openinghe der siden ende ghi selt gheuolē dat vser der lieden dat wter hertten des heerē sprinct: ende daer sal uwe siele ontstekē en verwermt worden van dien seluen vpere: ende sal ghetranspoerteert ende ghetransformeert worden in den seluē ghesontmakere die v so diere ghecocht ende verlost heuet ende dpe v ghegheuen ende gheopent heeft den wech doer den welcken ghi gaen sult inden hemele ende daer eewelijkē mit hem regneren: ende vlueghelen daer met ghi vliegen moecht/te wetene berrēde liefde ende minne die de swaer dinghen lichte maect Gheloone ende hope dpe der sielen sterckhept gheuen om te ghane den wech des hemels ende een exempele ende sterte tot allen anderen duechden. Wpe soude moghen pepsen wat de maghet maria doghede doen si de alderheplichste side haers soens soe wreedelijchen sach openen. Och hoe bitterlicken doerghinck haer herte en de hertten van haren deuoten vriendinnē die dat aensaghen/dat sweert des rouwen Ende die ghebenedide maghet aldus met den voernoemden staende neuen dē cruce met groote verslaghenthept van herte/ niet wetende wat si doen wilden. om dattī niet en dorsten noch en conden den lichaem cristi afnemen vanden cruce ende die begrauen. want si des npet machtich en waren noch en hadden gheene instrumenten om dien af te nemene. noch ooch gheenen oerloef dat te doene. Si en dorsten oor niet wech ghaen ende den lichaem alleene latē noch si en mochten daer niet langhe bliuē want den nacht naēde was Aldus warē si verstoorbeert. mit wetēde wt si doen wildē.

Van die neghenste stacie die aen thooch ste vanden cruce beghynt: eñ aen dē voet van dat seluē cruys indet Ca. lxv.

Binnen desen mpddelen tide een edel riddere gheheeten ioseph vā aromathien/om dat hi vander stadt was/aromathia gheheeten/ vā daer helchana ende anna de ouders vanden prophete samuel geboren waren: ende stait thien milen vā ihrusalem. Dese voernoemde rpddere was een edele man van gheboerten/ een seere machtpch man van goede ende een houerlinck. Een rechtuerdich duechdelijck goet man ende een discipel des heeren. Mer bi was hepmelijck wt vreesen der poden dat si hem wter spnagoghen npet worpen en souden Welcke riddere totter doot dees heeren gheen consent ghedraghen en hadde. noch totten anderen dinghen die de ioden teghen hem ghedaen hadden Dese duechdelijcke man verbeyde dat rijck gods dat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

cristus sinen discipulen beloeft hadde Dese begheerde cristum te begrauenne (in een graf dat hi voer hem seluen ghemaict had de. dwelck in eenen hof stōt neuen de plaetse daer cristus aenden cruce hinck) eer dē nacht quame. in den welcken den sabaoth beghoste/ dat niet gheoerloeft en was eenighe werchen te doene Ende wāt hi een discipele des heeren was/ begheerde hi dat sinen lichame eerlicken begrauen worde: eñ dat hi niet en bleue ghelijck de lichamē der mesdadegher menschen/ onbegrauen om dat hem de beesten ende de voghelē nz eten en souden. Ghemoet ende verstercte sijnde doer de cracht des bloets cristi ende alle vreese van hem verdreuen sijnde/ esghi met stoutheden en nz betrouwenesse tot pplatus ghegaen/ nz groote ootmoedicheyt begherende dat hi hem oerloef gheuē wpl de om dat lichaem cristi van den cruce te nemene ende eerlijken te begrauene (Dit dede hi. want na de menschelijcke wet. soe en mochtmen de lichamen die midts iustitien ghedoot waren/ niet afnemē noch begrauen. sonder oerloef vanden rechtrē. dē welcken men dat vraghen moeste) Eñ het believede pplatus hem dese begheerte te cōsenterene ende oerloef te gheuene datti dē lichaem cristi vanden cruce name eñ begroene. Aldus aensiende den ghenē die dz begheerde: ende om dat hi de onnoselheyt cristi kende. want hi veel wonderen in sijn doot ghesien hadde ende wāt god sijn hert te dairtoe verwerte. so consēteerde hijt Eñ men leest in een historie dat ioseph omtrēt vijf iaren pilatus ghedient hadde: ende in recompensacien vanden voernoēden dienste. so begheerde ioseph van pplato datti dē lichaem cristi vanden cruce nemen mochte om dat te begrauene Ende want hi een rijck edel ridder was/ bekint ende hupsghesinne van pplatus. so mocht hi lichtelijken inghaen daer pplatus was: ende also wort de sijn begheerte ghe consenteert Als nv ioseph oerloef verworuen hadde aen pplatus dat hi den lichaem cristi vanden cruce nemen mochte. so ghinck hi tot nichodemus die ooch cristus heymelijck discipele was: ende cocht een schoon nieu linen laken eñ ghinck ter plaetsen dair cristus aendē cruce hinck/ nz hem draghende instrumentē om de naghelen wt te trechen ende dē lichaem vanden cruce te doene Ende nichodemus brochte met hem een minghelinghe van mirre ende van aloe/ naijer hondert pont/ om den dooden lichaim te saluen. op dat hi vā corruptien behoet sijn soude. Eñ als ioseph ende nichodemus neuen dz cruce quamen/ boochden si de knien eñ aenbeden den heere Vāden welcken de maghet maria seere verroost was eñ ontsinck die nz grooter liefdē/ hē hulpende al datti conde om dat lichaez van den cruce te doene. Alsdan den lichaeme gheheelijck vanden cruce gedaen was: ende opter eerdē lach Soo ontsinck hem de maghet maria op haren schoot in haer ermen: ende magdalē a hiel de voeten De andere stonden rontomme mit groote bittere clachten ende tranē Ende ghelijc sint ancelmus sept Sier hoe suetelijcken ende met wat nerstigheden de saligue nichodemus dat alōheplichste lichaem ende leden cristi handelt: ende hoe hi dat mit sine vingheren salft Och ghi deuote menschē comt met deuocien ende contēplacien om van den cruce te nemene dē lichaem wes heeren die om uwe sondeghe werchen daer ane ghenaghelt es geweest Om met sine ghebenedide moedere ende metten anderen die dair waren hem te beclepene ende te beclaghene. Om hez te begrauene ende om dpe andere dpnghen te

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

te doene die si deden. want in allen hueren
als ghi comt seldi den heere bereet vinden
om v te ontfane. En sijt uwen tijt nv quitē
de noch ouerbringhende in ledicheden. mer
siet met nerstichēden alle de dpnghen dpe
daer gheschien ende contempleert hoe die
maghet Maria met haren deuoten vrien
dinnē so sere sijn vertraueleert/ vermoept
ende misnaect vanden moepsele/ bitterhe
den/ droefheden ende arbepden die sp dien
heelen dach gheleden hebben/ sijnde sonde
eten of drincken/ sonder op de beenen te cō
nen staen/ sonder de armen te connen ver-
heffen. noch nauwelijchē en connen si ghe
spreken. Si en connen poseph noch nicho
demus dat lichaez cristi van den cruce nz
hulpen afnemen. welck lichaem groot es
ende swaer van ghewichte Stelt v in v on
derscleet ende hulpt hen dat houden Helpt
hen dat vanden cruce nemen ende opten
schoot ende in die armen sijnder moeder leg
ghen Want het es so groot dat op der ma-
ghet schoot niet al ligghen en mach. als dz
ter eender siden dat hoot ouere hanet ende
ter ander siden de beenen ende sine voeten
de welche magdalena hout/ die si mit harē
tranen walcht ende met harē hare doocht
Hout ghi dat hoot ende hulpt dat met tra-
nen van deuocien wasschen na dat de ma-
ghet maria gheē ander watre en heeft om
dat ghebenedide aensichn cristi te wassē:
dat soe bespoghen/ so bebloet/ ende soe mis
maect es. Siet wt uwe armen ende hulpt
nichodemus desen lichaem ende alle de le-
dens wasschen/ supueren/ ende drooghen.
Hulpt nichodemus desen lichaem saluen
ende wynden in een supuere nieuwe cleet
Helpt hem dat hoot in een sudarium win
den Helpt hem binden ende vast makē de
banden dairt met ghebonden wort op dat
wel ghebonden blijue. als dat dlichaem tot

contemplerende: eñ sy wilden hem tē grā
ne draghen Haer alōheplichste oogen wa
ren fonteynen vā tranen. met de welcke si
wiesch eñ suyuerde sine wōden/ sijn mil-
ste aīsichte/ eñ sijn gebenedide hoot in dwelc
ke si de wōden der doornen sach/ den baert
wtgheroghen/ daensichte vāden speerpele
eñ vāden bloede besmet eñ mesmaect. Eñ
si en cōde haer niet weerhouden hē te aen
siene/ met haren tranen te wasschene eñ zy
aensich te custene Desghelijcke waren ooc
de ooghen van den deuoten vrouwē ende
mās vāden tranen vloeyende ghelijck be-
ken Eñ magdalena die de beenen ende de
voeten hiel. de welcke si met ouervloedegē
tranen wiesch. Si screpen alle die daer te
ghewoerdich waren: eñ ooc de teghewoer
dighe inghelen (ghelijck sint augustijn be
screfft) dye siende waren dat lichaem cristi
so mishandelt ende de maghet maria heel
bebloet van sinen bloede/ screpen bitterli
ken eñ en conden teghen malckanderē nit
ghesprecken noch malckanderen verstaen
ten so groot was den deuck haerder hertē
ende den vloet der tranen haerder ooghen
Voerts contempleert ghi deuote sielen eñ
contempleert ende went dat conincklicke
lichaem ouer alle siden: ende ghi en sult in
alle den lichaem niet vīndē een stede noch
lidt sonder bloet noch sondere wonden. ten
heeft altsamen grote pine ende smerte ge-
leden Inden hoofde dieppe ghaten eñ wō-
den van die doornen croone. In den oren
verslaetheden/ lasteren ende blasphemie
Inden ooghen tranen der compassiē sijns
moeders eñ sijnder ander deuote vrendē
ende vriendinnen. Ghalle ende azijn indē
mont. Kinnebackslaghen ende bespoge-
ne aīsichte Palmslaghen inden hals In
de nose ghaten slaen ch. want hy ghecruyst
was in de stede der dooder stinchend licha-

men. Doerghaende wonden ende naghe
len in handen ende in voetē. Wteede slagē
der gheesselen inden scouwr ren ende indē
lichame Mz eender lancen de side gheopēt.
Als dat ghy van den planten der voetē tot
dat ouerste deel hoots niet ghelons vinden
en mocht. Aldus ontsinch hi in alle de ledē
sijns lichaems slagen ende wonden: ende
was ouer al bloedich. op dat alle menschen
met sijn bloet ghelost/ verlost/ ende gewas
schen souden worden vā alle hare sondē.
in ieghelijck deel ende lidt ghescheet sijn de
Bouen desen aīsicht dat hi ghepasijt wort
de ende sterf niet bi bedwanghe/ maer mz
sinen eighenen wille ghat hi hem ter doot
gelijc dz doet ysaias vā hē ghepropijeeert
was Ende doer onse liefde offerde hi zē sie
le ende sijn leuen om onse salichept siet al
leenlijcken en ghedoochde hi de doot. mer
was eerst van sijns selfs discipel vercocht/
ghelevert/ ghevanghen/ ende ghebonden
gelijck een moerdenare. Mz valsche getuy
ghen voer veel rechters beloghen. Bespo
ghen/ ghesla ghen/ bespot/ ghecleedt/ mit
roptten ghecleet als een sot eñ met een out
purperen cleet in spotte Dat hoot mz doer
nen ghecroont ende met een riet wreedelyc
ken ghesla ghen. Wten leden ghereet ghe
spānen opten cruyce eñ mit naghelē doer
handen eñ doer voeten daer an ghenagelt.
Tweewerven mz galle eñ mit azijn gelaeft
Bouen desen was dye maniere sijnde doot
dalderste aencle eñ dalderweerste/ om twe din
ghen Ten eersten om de scerpheyt eñ swaer-
heyt der ghenoechlijcker pinen eñ lichamelij
cker quetsingē die dalderswaerste was gelijc
gesept es Item om de manier des lidens.
want de doot der ghecruysten menschē es
de alderscerpste ende seer pijnlijck. mids
den naghelen doer hāden eñ voeten gesla
ghen/ die zenuwachtich eñ seer genoechlijc zijn.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

ende mids de swaerheyt des lychaems aen den naghelen hanghende inden cruce ge duerighe pine liden. Item de lanckheyt des tijts dat hi aldus benaut met de inwē dighe pinen der sielen hinck/ was de sake: Ten eersten de menichfuldicheyt der sonden des heelen menschelijcken ghesleghts: voer de welcke hi lidende was ende voldede Te tweeden de vallynghe ende de swaerheyt vanden sonden der poden ende der ander menschen die in sijnder doot sondichdē: eñ om dat alle syne discipelen in sijnder doot ghesc andalizeert waren ende vanden ghe loue vielen. Ten derden. want hi dat lich amelijcke ende dat natuerlijcke leuen ver loos. dwelck seer vreeslijck es: eñ ooc mits de gheuoelijckheyt sijnder herten. dwelck seere wel ghecomplexioneert was/ betere dan eenighe creature. want dat doer den heyligen gheest/ sonder eenich ghebreck/ ghesormeert was: ende mids dien hadde hi de gheuoelijckheyt ende alle dandre sin lijckheden leuender ende perfectre eñ gheuoelde de pine te meer Oot moechdi merc ken de groothey t ende de scerphey t des ly dens cristi/ lidēde indē crupce doer de puer heyt der pinen Want inden anderen pati enten saekt de wtwendeghe pine de inwin deghe droeheyt doer eenighe ainmerckin ghe der relijckheyt. Want de ouerste relije heyt ende crachtē comen ende inuloedē in den onderste n ende is also versaekt doer de relijchept ende pinen vanden onderslē dee len Dwelck in cristus niet en was (om del wille) wāt hi de heere vanō natuerē was. soe dede hi dat gheenderande vertroostige in de gheuoelijchept en quam vander god heyt noch vander relickheyt in dier tijt als hi ghepassijt worde Ende also leden allene sine gheuoelijcke crachten. wt den welckē blijct datsi seer sterpelijcke ende swairlikē

leden Ende om deswille so en ghedoochde nopt mensche. noch en sal nemmermeere mensche so herten doot liden als cristi? ge leden heeft. Noch nopt mēstre en was noch en sal sijn/ waert sake dat hy so verlatē wa re als cristus verlaten was/ hi en soude dis peraet worden

Van die thienste statie dye aen den voet des crupces beghint: ende aen den ingāck des graefs gheint wort Ca. lxvi.

Er compleet tijt alst spade was/ den nacht ende den auont van den saba oth nakende. in den welcken gheenderan de lichamelijck werck gheoerloft en was (ende wāt de spaeyheyt des tijts hadde mo ghen achterdeel doen ende doer die poden de begraumghe belet worden) so badt sint ian onser lieuer vrouwen datsi wilde stont de gheuē om den lichaē haers soēs cristi te begrauene. dwelck de maget maria dede.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Doen salden sy den lichaam ende ommon
den dien mit een schoon wit nieu linē cleet
dat ioseph ghecocht hadde/ dat bindēde eñ
vast makende mit anderen linen doecken
die de selue ioseph bracht hadde/ te wetene
een sweet doeck op dat hoot: ende bondē dē
lichaem ouer al met linen banden/ gelijck
dat de ghewoente der ioden was. Ende al
le dese dinghen daer sy den heere met berei
den waren van nieuwe wit schoon linē la
kē mz roockingen weltriekende gemaect.
ghelijck de edel ioden dat van ghewoentē
hadden Ende diewile men dese dinghē de-
de hiel de ghebenedide maghet maria dat
hoot cristi in haren schoot: ende hechte dat
sudarium selue om dat hoot Maria mag
dalena hiel de voeten. aen de welcke sy ver-
ghestenesse haerder sonden ontfangē had-
de/ die deuotelijcken cussende/ omhelsende
ende ghetroulijcken omwindēde. De ma
ghet maria eñ hare tranen sēde/ screydē sy
alle samen dat hoot laten hanghende/ mz
ghebroedden tuschen de voeten cristi cussen
de/ namen sy dat lichaem cristi met dalder
grootste bitterheyt/ clachte ende vloeydē de
tranen ende droeghen dat ten graue Wele
graf (ghelijck int boeck van theplich lant
ghescreuen staet) hondert ende acht voetē
stont vander plaetsen van caluarien daer
dat crupce stont/ ter siden nedergaende da-
lende. De maghet maria hiel ende droech
dat hoot Maria magdalena die benen eñ
de voeten: ende dandere den lichaem ouer
bepde siden. Ghaet ghi neuen henliedē eñ
helpt hen opheffen ende ten graue dragen
om te begrauene desen edelen coninclijc-
ken liehaem die groot ende swaer es: ende
veel schoondere dan alle menscen vā vrou
wen gheboren Ende alle de inghelen (ghe
lijck sint augustijn beschrijft) quamē tot de-
sen dienst haers scheppers ende gelontma-

hers der werlt De mās ende de vrouwen
screpden bitterlijcken: ende de inghelē son
ghen danckbairheden tot god voer so veel
weldaden als hi der werlt ghedaen hadde
die verlossende menter doot cristi

Van die elfste stacie die beghint ain den
inghanck des graefs: ende wordt int selue
graf gheint Ca. lxvij.

Graf stont in eenen hof Den hof eñ
t graf beyoorden ioseph. dwelcke hy
hadde doen maken om dat hi daer inne be
grauen soude worden Het was nieu noch
nopt lychaem en hadde daer in begrauen
gheweest Dit graf was een voute mz han
den van meesters consteliicken ghemaect
in een grote seer herte witte steenrotse/ ge
lijck wit marbere Het hadde aen de side tē
oosten een nere clepne vierkante duere vā
eenen seer groten steen eñ van dien seluen
steen ghemaect ten haluen des graefs: eñ
mz desen steen sloot dz graf seer wel eñ suis
te Bupten den graue stōt een ander voute
die oock t graf gheheeten wort. wāt mit hē
vlaemt stōt: eñ was tot een bewaringe eñ
verchteringhe des graefs Eñ was vādier
selver grooten eñ formen dz het graf was/
cōstelijcken ghemaect eñ wt ghehouwen
in de selue steenrotse: in sulcker manieren.
dz de selue voute ende t graf schenen te sine
eene voute. want sy was van eenē grootē
ende ghemaect ain de selue voute Door de
se voute ghinck men in dpe andere voute/
die t graf was. Nochtan en waert niet een
voute. maer twee vouten/ vā gelike hooch
de/ brepde/ eñ lingde Tusschē dees twee vou
ten stont eenen sterckē herten muer vā
der selver rotsen Ende in de twerde voute
stont dat graf. dwelck een clein neer duere
oft inghanck hadde ende eenen seer groo-
ten steen daer dat selue graf seer tupste mz
ghesloten wort/ ghelijck dz vore ghesept es

In dese eerste voute dpe tgraf gheseeeten
wort ghinghen de vrouwen doē si quamē
om dat lichaem cristi te saluene ende sepdē
Wie sal ons den steen afdoen van dpe dore
des graefs Ende de voute des graefs bpn
nen was vierkant/synde acht voeten hoo-
ghe/lanck ende breet Ter rechter hant slōt
ghemaect een plaetse ende een bare vand
seluer rotsen wtghehoelt/die dpe palmen
hooghere was dan tpauepsele Dair in lei
den sp dat lichaem des heeren alsoe dat be
rept was. ende daerna stelden sp den voer
noemden steen in dpe dore der vouten des
graefs/mit den welcken dat graf seer iupl
te toeghenoecht was ende valle ghesloten
bleef ¶ Dit was van god aldus ghedoerdo-
neert/ dat dē lichaem des ghesontmakers
in een nieuwe graf ghelept worde/wtghe-
hoelt in een seer herte steenrotse: ende niet
van veel steenen oft van eerden gemaect/
noch datter vpemant te voren inne begra
uen en hadde gheweest/noch in gheen ver
boeghen plaetse. maer in eene ghemepne
plaetse Om te benemen alle suspicie ende
oorsake vau dat lieghen der ioden: om dat
si niet en souden connen ghesegghen dz de
discipelen tgraf met liste open ghebroken
hadden ende dlichaem cristi ghestolen. oft
dater een andre verwect ware ende hi nz:
Ende ghy sult weten ghelijck als de heere
binnen sinen leuene gheen epgheu woen
ste noch huys en hade. noch iet epgēs daer
hi sijn hoot hadde moghen op rusten: Des
ghelijcke was als hi doot was begrauē in
een vremt graf ende naeckt was hi van io
seph ghedect ende berept Alsoz was hi in eē
vrēt graf ghelept/ghelijck sint augustijn be
screijft/om te bewisen datti voer anders sa
lichept sterf: eñ dat hi onlanghe inden gra
ue bliuen soude. Inden graue des heeren/
ghelijck de doctoren screuen/en was gout/

noch sijde/ noch andere costelijcheden. dan
scoone nieuwe linē doecken/ daer dz lichaē
cristi inne ghewōden was Om ons een ex
empel te gheuene dat wi gheen rijckelijke
sepulturere begheren en selē. mair te vredē
sijn mz een tamelijck graf Eñ om dieswille
dz den lichē cristi ghewonden was in eene
scoone witte linen dwele. soe oerdoneerde
die hepligbe kercke dat heplich sacrificium
des outaers ghecōsacreert wort ende ge-
sciet op schoon wit linen laken/ alleenlijck
daer toe ghewijt/eñ niet op ghulden lakē/
noch op sijden laken ¶ Want hier seldi we
ten ghelijck de hepligbe doctoren seggben
dat om dz de heere weerdelijken in ons ont
fanghen soude worden gelijck in een graf
daer hi inne rusten sal. so moet de siele des
gheens die ontfaet omwōden sijn mz scoo
ne witte doeckē Te wetene/ met scoonheit
eñ suiuerhz der cōsciencien/scoō eñ deuoot
vā herten/supuere vā lichame/ eñ heplich
van begheerten ende van ghepepsen. wāt
mz alleene en wort de suiuerhz der sielē ver
socht. mair oot des lichaes Eñ tgraf moet
nieuwe sijn Te wetene De siele supure vā
oude vrēde ghepepsen. Het moet ghesloten
sijn. op dz exptacien des duiuels/ der werlt
eñ des vleesch/ bupten bliuen Het moet be
roert zijn met goede roocken der hepligher
ghepepsen/der goeō samen eñ heiligbe be
gheertē der duechdeliker wercken. Daer
en mach niemāt inne begrauen zijn. maer
tgraf moet nieuwe zijn/te wetene/dat gheē-
dande sonde noch cōsent der sonden inō cō
scientien sijn en mach Jn een steenen graf
moet de here begrauen sijn Te wetene/in
een sterck herte doer tgeloouc/hope/ende
heilich goet opset volstantich te bliuene in
duechdelijcke wercken totten einde des le
uens Voer de poerte of den ingbanck des
graefs moet eenen steen ghesteit worden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Te wetene/nerstighe hoede inden lichaim ende inder sielen. op dat de sonde gheen stede en hebbe in haer te comene. noch dat in haer gheen dynck sijn en mach dz cristo nz en behaecht ¶Wi sellen weten/gheliic sint te theronimus sept/dat alle de dinghen die cristo aengaede zijn/sijn nieuwe/groot eñ schoone. ¶Want hi was ontfanghen inder maghet alder claerste blynckende in groote schoonheyt der duechden Ghecruyst aē een nieu hout dat tot gheen ander sake en hadde ghebruyct gheweest Jnd doot was hi ghewonden in scone witte nieuwe lynē doecken ende berooct mz die alder welriechkenste roocken Ende hi was ghelept in eē nieuwe graf Desghelijcke moeten de ghene die dat lichaem des ghesontmakers ōtfaen/nieuwe/wit/claer/vast ende sterck in den gheloue sijn ende in allen duechden. Suyuere inder sielen ende inden lichame Volstātich ende welriechēde doer heylige wercken/eerlicke conuersacie ende goede wercken

¶Van die twelefde stacie/dye aenden graue beghint/ende int huis van onser lieuer vrouwen gheint wort Ca.lxviij.

Nā dat het graf gesloten was. sadt de maghet maria met haren susteren ende met magdalena teghen tgraf/contēplerende met droeflijcken tranen indē hoere die daer bynnen was Ende de maghet maria en conde vanden graue niet gescheyden. maer wilde daer bliuen sonder vā hare lieuen sone te gane eñ hem alleene indē graue te latene Mair want vridach spade inder nacht was. als dat dē sabaoth begoste. ghinck sint ian tot de bedroefde moedre ende maghet maria/haer biddende dat sy op staen wilde ende inder stadt gaen. ¶Dāt niet en betaēde dat si daer bleue in ō nacht ost oock dat si ind nacht doer de stadt ghinge Ende de maghet maria eerst de knīē buyghende ten graue en conde niet op gestaē/want si vermoept was/dus hulpē si hair alle samen op ende bestonden met hair te ghane Als si doē ter plaetsen quamē daer dat cruyce stont/boochde si hair knien/dat aenbedende: desgheliicke deden si alle dye met haer waren ¶Want gheliick sy deerste was dye den gheborenen ghesontmakere aenbede. also was si oot deerste die dz cruyce aenbede daer hi aen ghestoruē was Vā daer bestonden si te ghane na die stadt: eñ de maghet maria keerde menichweruen haer hoot achterwaerts omme. met gedīckenessen ende medeliden van haren bemīden sone die aenden cruice ghestoruē was ende inden graue bleef. Ende ingaende in de stadt/vele menschen die de maghet maria saghen/worden wt medeliden tot haer beruert met droefheden screiende Eñ veel eerbare vrouwen ende maechden quamē tot haer van alle liden/haer verselschapen de ende vertroostende/seer bitterlikē screyende ende seggghende. Och ongheluckich wijf bouen alle wiuen die sodanighen soene heden in desen daghe verloren hebt eñ so vele weertheden aen hem ghesien hebt. Aopt vrouwe en was so bedruct ende verongelijct Och wat droeuer paeschē is haer comen ende hoe droeue selen haer de dagē sijn die si leuen sal Ende vele andere dingē ende groote droeflijcke clachten seyden de ghene die haer lancx der straten verbij saghen ghaen/soe wel de mans als de vrouwen Mair bisondē dreuen de deuote vrouwē ende deerlijcke maichden groote clachten ende grooten druck/midts den welckē si haren druck ende liden vernieuden/hair verselschapen ende gheleydende tot hairō herberghen met bittren weenē eñ screyē.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Aldus dan de maghet maria verscheidt
metten ghenen dye met haer al screpende
quamen/comende aen de duere des huys
keerde haer omme totten ghenen die met
haer quamen ende neichde haer hooft/hen
danckende: ende sy haer reuerencie bewy
sende keerden wederomme tot hare woe-
steden Doen ghinck die ghebenedyde ma
ghet maria met sint ian ende met hare de-
uote vrendinnen inthuys daer de heere
des daechs te voren met sinen apostelē da-
uontmael ghehouden hadde/haer yeden
voeten ghewasschen/ingheset dat heilich
sacrament sijns lychaems ende bloets/eñ
vele andere dynghen ghedaen/ghelijc dat
ghelept es inden auontmale:ende vā dair
hi ghinck om hem te offeren in den handē
der ioden om te steruene. Wie soude mo
ghen dincken wat de maghet maria ende
hare deuote vriendinnen ende sint ian doo
gheden.als sy binnen int huys ghynghen
ende in de sale quaemen daer de heere den
voerghaenden auont gheten hadde eñ die
voermoemde wonderlijcke dynghen ghe-
daen hadde Wiens lichame sy so doerwōt/
doerstoert/beslaten ende begrauen ghela-
ten hadden. Daer wordē wederomme ter
memorien bracht alle voerghaende ynne
ende slōē:ende op een nieuwe vernieuwet
den druck in hare herten ende haer oogē
vanden tranen vloeyende.als datsy teghē
malckanderen niet gespreken en conden.
Des anderen daghes opten sabaoth qua-
men de poden tot pylatus/seggende. He
ere wi sijn ghedachtich hoe dese verleidere/
noch leuende sijnde/sepde/ dat hi drie dagē
na sijn doot verrisen ende vander doot op
staen soude Dairom beueelt dy graf te ver
warene.op dat sine discipelen den lichaim
nyet en comen stelen:ende dan den volcke
segghen dat hi vanō doot verresen es.wāt
dan soude de leste dwalinghe meerdre sijn
dan deerste Pylatus(nalijcx hen begheer-
te verslimadēde)anwoerde: verwairt ende
wacht dat ghelick ghi weet dy behoort. Eñ
sy stelden ghewapende mans om tgraf te
bewarene tot dat den derden dach ghepas
teert sijn soude/den steen daer tgraf ny ge
sloten was toezeghelende mit des princen
der priesters zeghele. op datmen den seluē
steen ny en soude moghen afdoen noch oot
tgraf ontsluiten. ten soude blijcken eñ opē
baer sijn

Van die verrijsenesse des heeren:eñ vā
die maniere der verrijsenessen Ca.lxix.

Opten sabaoth/des auons als de son
af ghegaen was ende ghecorloft
was datmen eenige werchē doen mochte
Soe tochten Maria magdalena Maria
iacobi eñ Maria salomi/onser lieuer vou-
wen susteren/saluen eñ goede weltiecken
de dingē:eñ berepdē al des hen van noode

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

om tlanderē daechs/ dat was tsondaechs tsmorghens/ seer vroech te ghane ten grauue om dat sy haem des heeren te saluene. want si dat op den sabaoth niet en hadden moghen doen. om die sake des hoochtijts. Des anderen daghes opten sondach stonden si seer vroech op om ten graue te gane ende voernoemde te doene Ende comēde inden wech daer die heere met den crupce gheladen hadde ghegaen/ doen hem de poden lepden om te cruicene/ bleuē si dickwils staende/ met scrependen ooghen contēplerende de dinghen die de here tot dier plaetsen gheleden ende ghelept hadde Jn soedanigher manieren dat al waert sake dat sy tsmorghens seer vroich op ghestaen warē ende te ghane bestenden (mits de verhept des weghes ende mpdts dat voernoemde toeuen) so was de sonne alree op ghegaen als si ten graue quamē. Ende eer si tē graue quamen bestonden sy onder malckāderen te seggheue Wie sal ons den steen van den inghanc of van dpe dore des graefs af doen. op dat wp daer in ghaen moghē om den lichaem te saluene Dit seiden si om dz den steen daer tgraf met ghesloten was seere groot was: ende si en waren niet sterck ghenoich om dien wech te doene Ende dit seggheude quamen si totten graue. dwelc sy open saghen ende den steen af ghelept. want die heere verresen was ende wt den graue ghegaen. ¶ De maniere der verrijsenessen was dese. Als de heere sinen geest ghaf inden crupce. so daelde sine siele nedeter hellen/ versoecken ende vertroosten de sielen van den hepligen oude vaders ende van den hepligher rechtuerdpghen menschen/ die int voerghehoechte waren/ dat abrahams schoot gheheetē worde. Daer waren alle de sielen der rechtuerdigher menschen onthouden/ als datter niet eene tē hemele en ghinck voer dat de schult onsē mes daet betaelt was. Dwelcke ghedaen wort doen de heere aenden crupce spnen ghebenedijden gheest ghaf Ende in dier wilē alst betaelt was. soe daelde sijn siele ten seluen deele der hellen/ de hepligher sielen die dair waren visenteren eñ versoecken De welcke in dier seluer hueren geglorificeert worden/ claerlijcken dat godlijcke wesen aenschouwende/ ghelijck als sy dat nv aenschouwende sijn Ende daer bleef dpe siele vandē tijt dat hi sinen gheest ghaf tot tsondaechs tsmorghens dat hi verrees/ ende ghinc dādaer/ met hem lepdende dpe voernoemde hepligher sielen Ende de siele crists ghinck binnen int besloten graf. de welcke doer de godlijcke cracht wederomme in den lichame ghestelt worde ende met hez vereenicht als vore Ende want doen de siele ghegloríficeert was/ ghestelt ende vereenicht mittē lichaem. soe quam de glorie der sielen indē lichame: ende also was dz lichaem terstōt leuende ende glorioes: ende hadde de vper ghauen ende gzenoechlijckheden die den hepligher lichamen sellen ghegheuē worden inder verrijsenessen Te wetene/ onlpdelijckhept/ dat si nemmermeer en sullen moghen hebbē inwendich lpden noch wt wendeghe pine Dubtijlhept/ dat sy sullen moghen passeren daer dore dat sy willen: eñ doer een ieghelick andre lichaē dat niet ghegloríficeert en es/ doergaen of penetreren. sonder hindernes oft eenich weerstaē Snelhept oft raschept/ doer de welcke si selen moghen sijn daer si willen/ tertijt ende ten stonden als si willen. sond eenige belet Ende de vierde ghaue sal sijn/ een licht/ eē claerhept ende eene schoonhept/ midts die welcke elck glorioes lichaem sijn sal so scone/ so claer ende blinckende/ als dpe sonne Ende want de spele Crists ghegloríficeert

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

was. soe was ock als de siele met dat lichaem vereenicht was dat lichaem ghegloryficeert ende ontsinckt die voernoemde vper ghauen ofte andere veel meer perfectere in de siede vā dien ende hielt hem op daert inegraf lach ende mpdts de voerseyde ghauender subtijlheyt ghinct wten graue sonder steen vā dat graf te doene. ofte sonder die dore des graefs te ontsluten ende sonder tgraf ghebroken te worden

Vanden vier ghauen die in den ghegloryficeerden lichamen sijn selen: ende waer in dat lichaem cristi in seer groote excellētheyt ende perfectheyt als hi verrees Ende eerst van deerste ghaue Ca. lxx.

Ter verclaernessen van desen seg wi weten dat tusschen cristus ende de getrouwe siele een houwelijck es. dwelck geschiet doer tgheloouе Ende om deswil als de siele ghebrocht wort ofte beweecht in dat stuck haers bruigooms dat es de glorie. so comt si van als toeghemaect eñ verchiert ghelijck eene brupt in den daghe der brupsochten als si comt ten huyse eñ in de slaepcamere hairs brupgooms Ende inder sielen sijn ghegheuen dese ghenoechten ofte ghaue te wetene Claer ghelichte des godlicken wesens, dat respondeert ten gheloouе Ghebrupckinghe ofte begrijppinghe, dats onghemeten blijschap van dese teghenwoerdicheyt des brupghooms met verzekerthеyt dat si hem altijt teghenwoerdich hebben sal. sonder hez emmermeer te verliesene: ende dese correspondeert ter hopē. De derde es behaghen ofte delectacie, dats onghemeten blijscap van te spene dat godlijck wesen: ende dese ouercomt mitter lieden Ende van die perfecte glorie der glorioser sielen comen inden lichame die sp vereenicht es so veel perfectheden alst ontfanghen mach na sinē begrijppelicheyt ende

natuere Ende also comen den lichame ondee die andere perfectheden vier sonderlinghe ghauen te wetene Onlidelijcheyt Subtijlheyt Lichtheyt ende Claerheyt. In suiker manieren dat gheenderande inwēdighe passien liden en mach. also dat gheene onghemanierde hitte noch coude hebben en mach, noch siecte, noch droefheyt, noch liden, noch gramschap, noch verstoerbinghe, noch eenigherande ander passien. Item onlidelijck aengaende den wtwēdighen passyen, dat gheen lyden hebben en mach noch pine noch schade van eenyger ande dinghen Noch wier en maechs wpet verbernen, noch verandren, noch corrompren. Dwatere en maechs niet verdrinken: Noch gheen doernen, gheen steenen, gheen messen, gheen sweerden, gheen lancen noch gheenderande andere dynghen, en moghen dat beletten noch hinderē. Eñ ofte iemāt twijffelde hoe dat mogelijck is een sweert ofte een lāce te stekē doer dat geglorificeerde lychaem ende dat daer af geē pine noch schade en ontsaet. Ofte dattement met eenen steen worpt ende datment niet en quetst: ende so voorts van anderen ghelijcken dinghen Tot desen seggheni wi dat de sake deser onlidelijckheyt is de bescichtheyt der sielen ten lichame. wāt dlichaem es der sielen perfectelijcken onderdanich als sine eyghene forme. Want ghelijc als de gloriose siele gode perfectelijken onderdanich es. also es dat lichaē der glorioser sielen perfectelijcken onderdanich Eñ dairō en soude int ghegloryficeerde lichaem geenderande dispolicie ghescien noch ghedain moghen worden cōtrarie der dispolicie in den lichame doer de ghegloryficeerde siele ghecauseert. Eñ midts dien sal dz glorioselichaē perfectelikē ōlidelijc zijn Dese onderdanichz des lychaes ter sielē cōt vand gaue ō

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

onlidelijckheyt dwelck eene glorioſe qualiteyt es doer de godlijcke moghentheit den glorioſen lichamen ghegheuen Ende dye ghegloxificeerde ziele ſal na de verrijſenel volcomen meeſterſſe ſijn vanden lichame ghelijck als ſy god volcomelijcken onderdanich ſijn ſal. welcke heerſcapie ſi nemmermeer verlieſen en ſal Ende in de heylighe lichamen ſullen na de verrijſnelſſe de vyer elementen bliuen. maer daer en ſal onderlinghe gheene tweedracht noch corruptie ſijn. Want god ſal benemen de corrumperende werckinghen van deſen qualiteyten ende alſo en ſal daer tuſſchen gheenen ſtrijt noch corruptie ſijn. Bouen deſen ſullen in den heiligen lichamen de litteekenen bliuen vanden wonden die ſi hier om godswille ontfanghen hebbē. Ende dat en ſal niet ghelchien datſi dien aengaende eenige gebrechelijckheyt hebben ſullen Maer die ſelen hen gheuen een ſonderlinghe ſchoonheyt ende glorie: ende den anderen dieſe zien ſullen/ blijſchap Want deſe litteekenen ſijn eē teeken der duecht ende der volſtantichheyt die ſi ghehadt hebbē int liden voer de rechtuerdicheyt: ende midts dien ſelen wi begerich ſijn tot den ghenen dien ſoedanighen teekenen blijcken Alſoot ſint auguſtijn ſeyt int. xxij. capittele de ciuitate dei Deſe litteekenen ſelen in de glorioſe lichamen makē een ſonderlinghe ſchoonheyt/ghelijck den robijn inden ghuldenen rinck maict ende de precioſe ſteenen inden goude Ende alſo ten voernoemden antwoerdende/ ſeggh wi/ dat de ghegloxificeerde lichamen nyet en ſullen moghen liden van meſſen/ van lancen/ van ſteenen/ noch van gheene andere herte oft ſcerpe dinghen. Ende dat ſal ſijn doer de ghaue der ſubtijlheyt. mits dwelcke alle dandere lichamen ſijn ſelē doergāchelijck ende penetreerlijck: ende gheuē dē ghegloxificeerden lichaem ſtede om dat hi ſonder eenighe beletinghe doer hen doer lide/ ghelijck doer de clare duenne locht Als oft iemant ſlaen oft penetreren wilde den ghegloxificeerden lichame mit enich mes oft ſweert. dat mes oft ſweert en ſal nyet ſlaē noch deplen/ noch doerghaen dat vleeſch noch den lichaē. Maer in contrarpē ſal dyt ghegloxificeerde lichaim doer t ſweert gaē ſonder dat dlichaem ſal ſepnen te makene eenighe plaetſe dairt doer dat ſweert gaet oft paſceert Maer dlichaem ſal doerghaē doer t ſweert. Ende alſo ſouden moghē geſlaghen worden ofte ghetteken de meſſen ſweerden ende lancen doer die ghegloxifyeerde lichamen/ ghelijck doer dye puere ſubtile duenne locht/ ſonder eenighe beletinghe Ende de glorioſe lychamen ſouden doerghaen doer de meſſen ende ſweerden ſonder die vanden hen te verweerene oft te ſoutene. maer die doergaende mits de tracht der ſubtijlheyt Maer wāt de materie ſubtijl ende bouen natueren es. ſo en mach dyt nyet wel verclaert worden/ bſonde in onſer duytſcher ſpraken die een onperfecte tales Noch men en vint gheen exempelē om exempelwijs te bewiſene. mair wi ſelē teenē exēple ſtellen dat criſtal ende de ſonne. Dat criſtal en belet noch en deplt de radyē der ſonnen niet. maer andere dycke lichamen beletten die/ die niet laten de doerlidē. Voerts wairt dat wi een mis van criſtale maetten ende dat wi dat doer de radiē der ſonnen ſloeghen: dat criſtalen mes en ſoude de radien der ſonnen niet connen ſnidē/ breken/ noch beletten doer te lidene Mair de radien der ſonnē ſoudē doer dat criſtalē mes gaē Ēn ſo dickwijls als wi dat criſtalē mes doer de radien der ſonnen ſloeghē oft ſlaken. alſo dickwijls ſouden die radiē der ſonnē doer dyt criſtalē mes ghaē/ bliuende

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

gheheel ende in haer epghen stede. sonder haer te verrueren van haer stede. ofte sonō van dat mes ghebroken oft doerlaghē te sine Ende dat mes gheeft de radie der sonnen stede/dat die sonder eenighe brekinge des mes doer dat mes ghaet Alsoe sout vā die gheglorificeerde lychamen sijn. waert dat men een sweert oft een lance daer doer stoeghe ofte slake: dat sweert soude ter anō siden doer gaen doer dat lichaem/sonō dat lichaem eenichsins gheopent/gheraect/of doerlaghen te worden: ende sonder hem van sijn plaetse oft stede te verruerē. Mer dat lichaem doer die ghaue der subtijlheit soude penetreren ende doerghaen doer dr sweert oft lance Dit selue segghen wi van den steenen oft anderen dinghen. wairt dr si op oft tegen de gheglorificeerde lichamē ghedreuen worden. ū souden paserē ouer dander side vanden lichaem. dyen nr doer ghaende. maer vanden glorioslen lichaem doerghain worden Ende van der saecken van desen sal voerts wat ghesept worden.

¶ Van die tweede ghaue Ca. lxxi.

DE tweede ghaue die in de ghegloryficeerde lichamen sijn sal es/subtijlhept/ghelijck dapostel seit. Want de gegloryficeerde lichamen selen gheestelijck sijn/ te wetene/ghelijckende den gheest inō subtijlhept Maer wi en selen niet verstaē dat si gheesten sijn selen Wāt si selen altijt lichamen sijn/hebbende vleesch/beenen/ende alle andere natuerlijcke leden: ende si en si en selē niet doerspnich noch doerluchtich sijn ghelijck dat glas. maer het sullen grone ende dicke lichamen sijn. noch hen bynnenste en selen niet blijchelijck gheschē worden noch dat ouer dander side van hen es. Ende ghelijck als si hebben sullen hen natuerlijcke leden ende perfectheden. also selen si hebben hen epghen quantitept ende mateghe grootheyt. wāt sp in perfecte outhr verrisen selen/dats inden seū oft oude van xxx. iaren oft weinich meer Eñ iegelijt sal hebben sijn epghen grootheyt. wāt ieghelijt sal sijn vā selckē groote als hp was of sonde gheweest hebben in zū volcomen outheyt. xxx. iaren oft weinich meer/eest dattet gheene belettinghe en is oft dwalinghe in der natueren Eñ also en selen alle de lichamen nr sijn alleleens noch ghelijck vā staturen Maer een ieghelijck van dier selue staturen dr hi was ten voernoemden tide sijnder perfecthept. so ōte aller gheen belettinghe noch dwalinghe en es in de natuerlike cracht Alsr sal een ieghelijck hebbē sū epghen quātitept eñ mateghe grootheyt: enmidts dien sal hi epghen plaetse bellaē eñ so vele als sine mateghe grootheden zijn: enen selen niet moghen sijn in een cleenō stede ofte plaetse dan hen voernoemde mateheden en sijn Also selen de geglorificeerde lichamen inden hemele ofte daer sp sijn willen een plaetse bellaē ghelijck als hier ende en selen niet natuerlijckē met een ander lichaem sijn moghen versaemdelijken in eene selue stede Mair si selen gheestelicken sijn/te wetene/den gheesten ghelijckē de inder subtijlhept Want ghelijck gheen dinck en es den gheest en doerghaghet eñ en penetreret/desghelijcke en salder gheēdinck sijn dat den gheglorificeerden lichaē sal moghen beletten hi en sal doerghaē eñ penetreren daer doer dat hi wilt. Dese perfectheit comt den lichame doer de dominie ende heerstapie die de gheglorificeerde siele heeft ouer den lichame dien si verenichte eñ versaemt es/die een forme van dē voerseyden lichaem es. wāt het es der sielē perfectelijcken onderdanich om de perfecthēden sijnder sielen mededeelachtich te sine/ die zū forme behoueliche ende salichept es.

Maer also langhe als dlichaem hier leeft en mach de siele dat niet onderdanich hou den. want anders en soude die van hem nz scheiden noch ten soude niet steruen Ende want de siele na der substancien gheeft es. ende na hare werckinghen bereet ende be quame es tot allen dinghen. so maectsp dē lichaem haer onderdanich. als dat doer hair alle dinghen wercken mach diet begheert Ende dat heet den lichaem gheestelijc ma ken/dats subtijl. Te wetene Penetrerēde oft doerghaende alle dinghen/ghelijck die siele doer hair werckinghe alle dingē doir gheet ende penetreert Ende also sal dē lich aim gheestelijck sijn na den effecte der mo ghenthept ende der cracht. Mer ten sal nz veranderen noch verliesen van sine groot hede dpet te voren hadde Het sal ghelijcke materie hebben als ierst Het sal de self bee nen ende vleesch hebben/ende tsal tastelijc sijn: ende midts dien en sailt niet duendere sijn dant te voren en was. Ende wāt allee ne determinacien maect ende stede bestait de metelijcke groothept dpe inden gheglo rificeerden lpchamen blpuen sal. sal waer achtelijcken stede beslaen: ende gheen ghe glorificeerde lichaim en sal moghen versa melijcken sijn in eene stede met een ander lichaem Maer dat saelt moghen doē doir de ghaue der subtijlhept ende principalijc ken doer de godlijcke cracht ende doer mp rakelen. want gheene contradictpe en be slupt: ende god mach alle dinghen doē dpe gheene contradictie en maken. Also soude god midts mirakelen doin dat een gheglo rificeerde lichaem versaemdelijcken in eē stede sijn soude nz een ander lichaem niet gheglorificeert/dat penetrerende. Ende al so soude tgloriose lpchaem moeghen pene treren ieghelijck ander lichaim niet geglo rificeert: ende doer hem ghaen sonō enige belettinghe ofte brekinghe Eñ dat sal sijn. want de anōe lichamen nz ghegloxificeert daer dz ghegloxificeerde lichaem doer gaet so lāghe alst doerghaet/en bellaen gheene plaetse/aenghaende dīē daer tgloriose lich aem oft sine deelen doergaet Eñ also sal dz gloriose lichaez mogen pascren doir pege lijck ander lichaē sonō eenighe belettinge. ghelijck oft dair gheendāde lichaī en wa Also segghen wp waert datmē een sweert oft een lance slake doer een ghegloxificeert lichaem/het soude ter ander siden doir dat lichaem gaen sonō dien te brekē oft te scep dene Eñ dat soude sijn om dz de groothept eñ de metelike grooth; des sweerts oft der lāten gheendāde plaetse bellaē en soude. Eñ alsoe soude dat gloriose lichaem pascc ren doer dat sweert ofte doer de lance/ghe lijck oft daer niet en ware Delghelijck seg ghen wi vanden steenen ende vanden an deren dinghē/ ghedreuen tē glorioselpch amen/souden ter ander siden pascrē/niet rakende noch belettende den gegloxificeer den lichaem/noch dien nz doerghaē/maer sijnde ghepenetreert van dz ghegloxificeer de lichaem Om dat alsdan de metelijcheit oft groothept der steenen oft andere dingē daer dat ghegloxificeerde lichaez doer pas teerde/geen plaetse noch stede en besloeth Ende midts dien pascerdet sonder enige resistencie ende penetreert de andere dpn ghen daert doze pascert ghelijck geseit es

Van die derde ghaue Ca. lxxij.

De derde ghaue/es/snelhept oft licht hept Ende om dit te verstane sellen wi weten/ dat den ghegloxificeerden lpch aem volcomelijcken ende heelijckē onder danich sijn sal der sielen in allen dinghen/ nz alleene dat in hē gheen dpnck sijn en sal dat den wille der sielen weerstaē sal. maer

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

in hem sal ooch sijn eenighe perfectij ghe
vloept ende ghedirigeert van die gheglori
ficeerde siele inden lichaem. doer de wecke
dijchaem ghesciet ende ghedisponeert es
om de voernoimde onderdanichept Ende
dese voernoemde perfectheit wort ghehee
ten een ghaue des ghegloxificeerden lich-
aems. doer dwelcke dat ghegloxificeerde
lichaim onderdanich is der ghegloxificeer
der sielen/ dat es sijn forme/ om dat gesciet
ende ghedisponeert sijn soude der sielē on
derdanich te sine in allen berueringhē die
si begheert te exerceren ende te doene doer
den lichaem. Ende de siele en sal gheen pīj
hebben noch arbept doen int berueren oft
beweghen des glorioesen lichaems. Want
hoe de macht der spelen meerder es ouere
den lichaem/ hoe de siele min arbept int be
rueren vā dien/ hoewel dat de berueringe
contrarie de natuere des lichaems es. Ēn
want de glorioese siele na die verrijsenesse
houden sal volcomen heerschapie ouer dē
lichcam. ooch doer de groote perfectij der
sielen die ontfanghen sal dalō grootsse per
fectheden/ aengaende hare crachten ende
moghentheden tot haerō glorien. als doer
de bequaemhept des ghegloxificeerdē lich
aems/ ghecauseert doer dinvloedinge der
sielen in hem. Ende de saligher selen berue
ren/ na de verrijsenesse die opter eerdē ge-
schien sal: ende de siede vā den glorioesen es
inden imperialen hemele. Aldus selē si na
de verrijsnesse opclimmen ten imperialē
hemele: ende midts dien blijct datsi hē ver
rueren selen Ende cristus hadde na de ver
rijsnesse een ghegloxificeert lichaem. ende
hi verruerde hem tot diuerschen plaetsen:
daerna vour hi op ten hemele en hp sal op
der eerden comen om de werlt te oordeelē
ende sal wederom opuaren ten hemele Al
so machmen ooch vanden anderen saligē

segghen: Want de verrijsenesse sal op der
eerden gheschien als de sielen wederōme
in haer lichamen ghesielt selen wordē De
welcke ghegloxificeert selen sijn doer de in
vloedinghe van die glorie der sielen in hey-
ende sellen opclimmen ten imperialen he
mele die de siede vanden saligher is Mer
tes eene vraghe oft si hem berueren sellen
na datsp daer op ghecommen sijn. Ēnde
hepligher doctoren houdent voer waerach-
tich datsi hen somwijls werckelijcken ver
rueren. om dat si in den wercke exerceren
souden tghene dat si inder macht hebben:
om dat de excellenthept der godlijcker wijs
hept blijcken soude die den saligher soeda
nighen cracht gheeft. Ten anderen: om dat
het ghelichte der saligher minscheu gheest
elijcke recreacie ontfaen soude inde scoon
hept der verschepden creaturē. in de welc
ke de godlijcke wijshept srer schoone blict
ende blijckt Ende dese berueringhe sal be
quame sijn Want al waert dat de saligher
daer si waren oft sijn/ alle ghescapene din
ghen kinnen. nochtā en siensi die niet tegē
woerdelijcken metten oghen. eest datsi tot
dien niet en gaen. Maer om onderscey de
lijcken de andere lichamen te siene/ en sal
niet nootelijck sijn dat si so vele gaen oft so
bi hen als wi moeten om iet te siene. want
waer dat de salpghe ghaen sp hebben god
teghewoirdich Ende om dat den saligher
siede ghegheuen wort na den graet haerē
verdiensten ende behoort ten accidentalen
loon/ al es dat lichaem van sijnder siedē ge
schepden. nochtans en wortter van sijnder
blischap niet vermidert. Want hem blijft
altijt de selue hebbinghe van dpe selue sie-
de/ ghelijck hi die doer sine verdiensten ge
hadt heeft. Noch dese berueringhe en doet
gheenderande belettinghe der ainscouwi
ghen des lichaems cristi. Want de cracht

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

des gelichs sal so perfect sijn inde saligheit menschen datti cristum also beschepdelijc̃ sien selen die verre van hem sijn sellen als die bi hem sijn selen Eñ van die verruerin ghe oft beweghinghe vanden glorioselen so segghen wp dat hem dat gloriose lichaem ruert doer alle middelen ende in alle tiden mair onvernemelijcken ende ongheuoelijken. mits de groote corthept des tijts dairt hem inne verruert Want ghelijck sint augustijn sept waer de siele begheert daer is den lichaem terstont. Dese ghaue der snelhept ende lichtheit en wort in de saligheit ghestelt doir de verruerinche die in haren lichame es na de heerstapie der elemẽten. maer alleenlijcken na de begrijppinge in so wat deel oft stede him de saligheit sal believen te verruerene. Aldus wordet bewesen dat snelhept oft raschept oft lichthept eene qualitept oft dispositie es in den saligẽ om him te beruerẽ oft te beweghen tot eene ieghelike stede dair sinen wille sijn sal. Ooch es de snelhept oft lichtheit een ghaue na de welcke dpe saligheit hebben sal perfecthept om hẽ te verruerene oft te beweghene tot een ieghelijcke stede daer hi willen sal. Eñ tes eene perfecthept ghegheuẽ der verruijcker cracht na den welcken dat lichaim sal moghen verrueren veel raschelijcker/ veel snelder/ende veel volcomelijcker dan te voren. Desghelijcke sal den lichame ooc dispositie ghegheuen worden om volcomlijken der sielen onderdanich te sine ter beruerinchen die si doer hem sal willen doen. Den lichame sellen ooch benomen wordẽ alle ongedisponeertheden die ter verruerinchen oft ter beweechnissen belemẽ/ghelijck traechept ende swaerhept des hoofts metten melancolioselen gheestẽ ende vochtheden die ten herssenen climmen Ende de leden selen seer ghedisponeert eñ bequaci tot ieghelijcke beweghinghe ende beruerringhe Alle natuerlijcke ende onnatuerlijcke swaerhept sal den lichame benomẽ zijn: ende dalder supuerste gheesten selen in hẽ vermenichfuldicht sijn. Bouen desen sellẽ in dese ghaue der snelhept/oft raschept/oft lichthept drie dinghen sijn. Deerste sal sijn de beweghende oft beruerende cracht der sielen/die alder perfects sijn sal. Dat twee de sal sijn/de vermenichfuldinghe der aldsuiuerster ende machtichster gheesten Eñ den lichaem sal vol sijn van daldersuiuerste locht. want ten sal niet ydel sijn: ende de dermen ende dinghewan en selen gheene feces noch onreepnicheden inne hebben/ gelijck als die nv hebben midts de noodsakelijckhept der digestien. de welcke dan niet sijn sal. wãt dese dingen inden lichame cesseren selen: ende hi sal vol sijn van supuerte locht/die dan den lichame ghelijck van natueren sijn sal Noch ten sal nemmermeer corrompperen noch steruen: mair het sal eewelijcken leuende bliuen. Dat derde sal zijn dat alle ende eene pegelijcke ongedisponeerthept inden zenuwen ende inden iouncueren benomen sal worden ende alle annatuerlijcke swaerheit die den lichame belettinghe ter voernoemder beruerinchen oft beweghinghe in eenigher ande manieren gheuen oft doen mach Ende hier met swighen wi van dese derde ghaue die den gheglorificeerden lichaem hebben sal

¶ Van die vierde ghaue die in de gheglorificeerde lichamen zijn sal: eñ was seer excellẽ celijken in onsen ghelontmakere cristo in sijnder verrijsnissen Ca. lxxiij.

DE vierde ghaue die inden gheglorificeerden lichamen sijn sal/es/claerhept oft licht. Want dpe gheglorificeerde

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

lichamen sullen so claer ende licht sijn als de sonne/ghelijck onse ghesontmaker sept doer sinte matheus int derthienste capitte le Dairom selen wi weten dat de gheglorificeerde lichamen sijn selen/ rootverwich/ claer ende lycht. Dat coluer sal in hen sijn om de condycien vanden vyer elementen. daer alle menschelijcke lychamen af gecõponeert sijn Si selen claer ende blinckẽde sijn.om dat ghegloryficeerde licht dat hem sal ghegheuen sijn ende in hen vloeden sal van dye ghegloryficeerde siele. Dyt sullen twee qualitepten in eenen lychaem zÿ Eñ als den lichaem wilt sal hy moeghen ghesien wordẽ in deene ende als hy wilt in dãdere. Desghelijcke blijct inden vierworm oft bernde mape dye rootverwich es ende claer lichtende Diemen tdaechs siet mits de rootverwichept: ende des nachs licht si ende schijnt bernde. mer de verwe en thoõt haer niet Ende des daechs thoont haer de verwe.maer dlicht niet. wãt tes een diepn licht ende dlycht der sonnen verduysteret/ ghelijck de vlamme der kersen in der sonnen ghestelt nyet en blijct noch ghesien en wort Wld? moghen dees twee qualitepten/ te wetene/de verwe ende dlicht/ in dat ghegloryficeerde lychaem sijn. want deen den anderen niet en wederuecht Dese claerhz segghen wi dat seer groot sijn sal eñ meerdere dan de claerhept der sonnẽ Want crisostus sept dat de rechtuerdeghe clairder blicken selen dã de sonne. Van dien wilde crisostus een exempel thoonen in sine transfiguracie in sinen lichaem aengaende de claerhept der saligher menschẽ/ als sijn aensciñ ghelijck der sonnen blicte Dwelck der sonnen ghelijct wort.want men gheen excellẽter licht en vint om dat lycht des aenschs cristi bi te ghelijckene Ende ghelijt plaias int.xxx.capittel sept Doe sal inden wterstẽ

oerdeele dat lycht der hemelscher lichamẽ vermeerdert sijn:eñ dat licht der manẽ sal sijn ghelijck dat lycht der sonnen es:dlicht der sonnen seuewerf meerdẽ dan nu:ende dan selen de gloriose lichamen so claer/soe schoone/ende so blinckende sijn als de sonne Dese schoonheit ende claerheit sal vloeden vander glorie eñ vanõ sielen indẽ lichaem eñ in alle sine deelen in een ieghelijck na sine begrijppelijchept ende dispositie om dat te ontfane.

¶ Oft de ooghe die niet ghegloryfyceert en es sal moghen sien dat licht des ghegloryficeeden lychaems.sonder ghebreckelijchz oft moepenesse

IEmant soude moghen twijflen of de ooghe die nz ghegloryficeert en es sal moghen sien dz licht des ghegloryficeerden lichaẽs Hier op segghẽ wi/aet/ dat de claerhept des ghegloryficeerden lichaems ghesien mach worden vã die ooghe die nz ghegloryficeert en es eñ langhe mach ghesien worden.sonõ ghebreckelijchz/scade of moepnesse der ooghen/ghelijck nu dz licht der sonnen de ooghe corrompeert die dz lãghe siet:eñ also doet ieghelijcke gheuoelijcke excellentz nz haerder moghentz.mer wi selen weten datter differencie es tusschẽ dnatuerlijck lycht ende tusschen tghegloryficeerde licht Want dz natuerlijck alst excellent es.corrompeert dat organum/ ghelijck wp claerlijchen siew ende het blijckte in mopses aensycht dat de hebreeusche nz sien en mochten ten was ghedert Ende de sake van dien was/om dat het lycht dat in mopses aenschte openbairde van die condicie des natuerlijken lichs was.dwelcke alst excellent es.soe corromperet dat organum des ghesichs/verwermende ende resoluerende doer natuerlijcke werchinghe

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Ende van die glorioſe claerheyt es verdrie-
uen ende benomen alle tghene doer dwelc
ke ende metten welcken die ooghen ſoudē
moghen ghehinderd ofte ghecorrompeert
ſijn/ghelijck ghelept es. Ende ooch de glo
rioſe claerheyt verlieft als ſi ghelien wort
ende hoe ſy langhere ghelien wort hoe dat
ſi meer verlieft Dit blict in mopſes gelich
te dz de poden niet lien en mochten tē was
ghedect Ende in dat aenſichte criſti in ſijn
der tranſfiguracien. dwelck de diſcipelen
ſaghen met ſo grooten welluſtichept ende
ſuetichept (ghelijck beda ſept) als dat de dil
cipelen niet en begheerden vā daer te ſcep
dene. ſo grooten bliſchap ende welluſtichz
ontfinghen ſi Daerom ſepde ſinte peetere
Heere tes hier goet ſijn Laet ons hier drie
tabernakelē maken etc. Aldus ſegghē wp
dat dit licht langhen tijt ghelien de ooghē
niet en corrompeerde/ niet en verſtorbeer-
de/noch npet en bedroefde. maer verliefde
leer ſuetelijcken ende leer minlijcken Alſo
en ſal dit lpcht des gheens ooghen dpe dat
ſiet niet corromperen. maer het ſal hez ghe
nen dalder grootſte welluſtichept Ende al
dus en es dat glorioſe lpcht ende dz natuer
lijck licht niet alleleens van condpcie. wāt
dat glorioſe es leere vele excellentere: ende
hem es benomen alle onbequaemhz ende
alle onperfecthept Daerom en ſaelt de oo-
ghen niet hinderen noch bedroeuen al eeft
dat de glorioſe claerheyt meerder es dā die
claerheyt der ſonnen. maer het ſal leere ve
le verſteuen. ſonder te corromperene/te al
tererene/te bedroeuene/oft te reſoluerene/
de cracht des ghelichs Ende dit ſal hez toe
behooren ende betamen in dien dat een ge
glorificeert licht es Ende alſo van ſijnē na
tueren betamet den glorioſen lichte/want
ghegloriſiceert es/dat verlpcue ende nz en
verſtoote. Aldus ghelijct de heylige ſcriftu
re (int boeck van den verthooninghen. int
twintichſte capittele) dit glorioſe lpcht den
lichte vanden ſalpis/dat verlieft ende niet
en bedroeft. Ende aldus waren inden ver
rijſſenden lichaem criſti (want hi gheglori
ficeert was) deſe voernoemde vier ghauē.
oft noch naerder te ſpreckene/de ghauen of
perfectheden deſen correſponderende/in
duer ſeer groote excellentheit ende perfect
hept Ende alſoe mocht ghaen ende ghinct
wt dat toe ghecloten ende toe ghezeghelde
graf. ſonder dat te corromperene oft open
te doene.

¶ Hoe dat lpchaem criſti wt dat beſlotē eñ
toeghezeghelde graf ghinck: ende wt ſijnē
moeder lichaim Ende hoe tghegloriſiceer
de lpchaem penetreren mach ende ghaen
doer een ieghelijck ander lichaem dat niet
ghegloriſiceert en es: ende hoe dpe moghē
bipuen ſonder hen epghene effecten. Hoe
god ſomighe menſchen verblint ende ver
hert Ende van anderen wonderlijcken ef-
fecten Ca. lxxv.

Om dnavolghende te verſtane ende
dat hoe dlpchaem criſti wten graue
ghinck. ſonder dat te ontſluptene ende ſon
der dat te breckene So ſelen wp weten dat
natuerlijcken onmoghelijck is/een lichaē
in eenen ooghenblict tijts in verſchepden
ſteden te ſine. Item tes onmoghelijck dat
twee lpchamen ghelijckelijck in een ſtede
ſijn De redene es dese Want een ieghelijc
lichaem hout ſijn epghene metelike groot
hept na ſijn ſijn epghene grootte Ende de
epghene werckinghe van den voernoem-
den metelijcke grootheden/es/plaetſe ofte
ſtede beſlaen ende becommeren: ende alſo
midts dien wt die ſtede ende wt die plaetſe
verlaghen eñ verdriuen ieghelic anō lichaē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

ende metelijcke groothede Peghelick lichaem beslaet sijn epghen stede na sijn eigen grootheyt ende metelijckheyt. Ende alsoe en mach deen lychaem met dat andere nz sijn in een stede: ende midts dpen en mach deen lychaem doer dandere niet ghaē/deē van tween en moet open ghaen ofte breken. Want die metelijckheden des eens en mogē niet ghelijckelijck sijn met de metelijcheden des anders. want alle de metelijcheden van iegelijck lichaem beslaen een epghen stede ofte plaetse na sijn epghen grootheyt: ende verdrijft peghelijcke andere metelijckheyt wt dier steden/ Item wi selē weten als god alle dinghen schiep ende hē gaf epghen wesen. so beschermdehi die/ghedurichlijckē instortende cracht. om datsp souden beschermt sijn ende hen epghen werckinghe hebben Ende waert dat god afliete dē ghescapenen dinghen cracht in te stortene si souden terstont te nieute gaen ende niet meer sijn Wi moghen exempel nemē aen de sonne die metten radien ende mittē lichte dat van haer schijnt de werelt verlichtē dit licht wort ghetauleert doer de continuacie vanden voersepden radien Eñ waert dat de sonne afliete van haer de voersepde radien ende licht te sindene: dat licht soude terstont ceseren eñ het soude heel dupster sijn Eñ waert dat de fontepne afliete haer watere liet wt te stortene. de beke soude terstont droogh worden ende hair loopen laten eñ drooghe worden Dilghelike midts ghedurpch instotten/gheeft ende conserueert god dat wesen der creatuoren Ende waert dat hi afliete in te stortene/alle creatueren souden terstont aflaten te sine ende souden te nieute gaen Item wi selen wetē alser twee dinghen sijn ende deen van dat andere voertcompt: ende dat deen eerst es ende dandere daerna. so mach god int eerste instotten tracht om dat wesen hebben soude: ende nz in dat tweede Ende also soude deerste terstont bipuen sonder dat twee de Mair dat en mach niet ghescien in contrarien. want dat soude contradirie makē Aldus mach god (die den dpnghen tracht gheeft te wesene ende te werchene) tracht gheuen te wesene sonder hem tracht te geuen te werchene: ende dan souden si werē, maer si en souden gheen epghene werchinghe hebben Ghelijck als god den viere instort dat vier es. sonder te hebbene epghen werchinghe/dats wermmaken ende verbernen Ende alsoe sout waerachtich vier sijn. mair ten soude gheen dinck verbernē Also lesen wi Exodi int derde capittele/dat dē doerne invierich was. mer hi en vbrande niet Eñ danielis int ode capittele Dz de niet met sine ghesellē int vier sadt: eñ verbernde. maer ten vbrande henlieden niet Want in de plaetse daersi waren en instorte god den viere de cracht niet daer doer dz verbranden ofte quetsen mochte: ende alsoe bleef vper sondere epghene werchinghe Desghelijcke lesen wp van sint ian euāgeliste dat hi ghestelt was in eenen ketele vol siedende olye: ende hi en gheuoilde geē hitte Ende van sinte crisline/datsi vijf daghē ende vijf nachten in enen bernden gloedē houen sadt: ende quam daer wte sonder enich hindere Ende dergheliicke dinghē lesen wi van veel heyligben die in den viere geworpen waren. onghequest wte quamen Maer wi selen weten dat god dpt nz en doet der natueren des viers eenige violencie doende. maer aflatende in te stortene de cracht doer de welcke dz de epghen werchinghe heeft/dats te vberne. Eñ soe bleef de substācie des vpers sondē epghene werchinghe/dat es sondē vbranden: ende dat en maickt gheene contradictie Desghelijcke

mach in alle andere gheſcapene dinghen gheſchien dat ſy in hen epghen weſen ghe houden worden. ſonder epghene werckinghe te hebbene Ende in ſelcker manieren mach god cõſeruieren de quantitiue ghemetẽhe den der lichamen/dat ſi ſijn in weſen. ſonder in te ſtortene de crachten doer de welcke ſi hen epghen werckinghe hebben/dat es dz ſi een epghen plaetſe beſlaen/eñ verdriuen een iegheliick anders lichaem vã dier plaetſe Eñ als de metelijckheden des lichaems alſo bliuen ſonder eigene werckinghen. ſo mach een ander lichaem in dper ſelver plaetſen ſijn Ende alſo ghinck dat lichaem criſti vten graue/de dore des graefs ghecloten eñ toe ghezeghelt bliuende eñ tgraf gheheel ſonder eenighe breckinge oft violencie Eñ dit was om dat dpe metelijckhept der ſteenen des graefs niet en beletten de metelijckhept des lichaems criſti/bliuende ſonder epghẽ werc Ghelijck als tvier dat bern ſonder te verber nen/blijft ſonder epghene werckinghe/dats verbernen Alſo en ghinck dat lichaez criſti niet crõ noch gheboghen vten graue. mer rechte/beſlaende ſoe veel deels der ſteenen ende des graefs als de groothept eñ de ge metenhept ſijns lichaems was. Daerom en braken noch en ſchieden de ſteenen niet noch dien en ghelchiede gheene violencie. Maer de dore der ſteenen ende des graefs daer de leden ende den lichaem des heren doir ghinck en beſloeghen doen tertijt geẽ derande ſtede Wãt de metelijchz der deelẽ daer dat lychaem des heeren dore paſſeer de en beſloeghen gheen plaetſe noch en be letten de metelijckhept criſti niet Ende dat ghelchiede bi mirakelen. Want criſti ſcorſ te doen de werckynghe der metelijckhz eñ der grootht vãden lichame daer dat geglo rificeerde lichaem doer paſſeer de Eñ alſo bleuen doẽ de metelijcheden eñ groothedẽ

ſonder epghene werckinghe/dat es ſonde plaetſe te beſlane eñ wt dier plaetſen eẽ pe lijck andẽ lichaem te verdriuen. Eñ dit doet criſti gheene violencie doende den voerſei den grootheden eñ metelijcheden. mer ſel cerende in te ſtortene tracht doer dz welck ſi plaetſe beſlaen eñ andẽ metelijchedẽ we derſtaen dz ſi met hen nz en mogen in eene ſelue plaetſe zijn in weſene In dier manierẽ ghinck dz lychaem criſti doen eñ nv gheglo rificeert zijnde/wt dz beſloten graf dpe ſteen rotſe noch de voute nz brekende. maer dpe alſo heel eñ gãs latende als ſi te vorẽ was. Eñ dlichaem criſti dz groot was/beſloech ſo veel ſteden als de grootht zijs lichaems was: eñ alſo ghinck hi wt dz beſloten graf Ende in dier manieren ghynck hy op den achſten dach/na ſine verrijſnelſe int huys daer de diſcipelen waren/de doten vaſt ge ſloten ſijnde Alſo quam hi ooch wt dat lich aem der ghebenedider maghet maria Alz ghelijck de ander kinderen gheboren wor den Maer ouer alle dat deel des bupcx be ſlaende ſulcken deel des bupcx der maget maria als de groothept vãden lichaez des kins was. Ende de metelijckheden vãden bupck der maghet Maria en beſloeghen doen tertijt gheen ſtede. Maer bleuen ſon der plaetſe te beſlane/aenghainde den dee len daer den lichaem des kins doen tertijt was ende dairt dore ghinck alſt gheboren woede. Noch in dpen en was gheen ppne noch gheen wee noch gheenderande ghe noelen in den gebenedicten bupck noch in den lichaim der maghet maria/niet meer dã oft hair niet ghelchiet en ware geweeſt Alſus quam dat kint ihelus wt ſijnẽ moe der bupck. ſonder dat dpe moedere daer af eenighe pine oft eenich ghenoelen hadde. Maer met onſpreckelijcker blijſchap ende vruecht Dwelck ſi õtfinck/in doechẽ wide

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

aenbede/te zuighene ghaf/ende inder crib
ben onder thop lepde/daer dpe osse ende de
zele wt aten. Ende alsó clam de heere tẽ he
mele opten ascencions dach ende sinẽ lich
aem penetreerde eñ doerghinck de neghẽ
onderste hemelen ende clam tot den impe
rialen hemele/die den thienste es/dair hi
ter rechter hant god sijns vaders sidt. Eñ
de hemelen dair de here doer passeerde en
braken/en scuerden/noch en scepden. mer
bleuen gheheel/ghelijck ghesept es vandẽ
buyck sijnder ghebenedider moedẽ der ma
ghet maria ende van dat graf. In dese ma
nieren selen de gloriose lichamen der hepli
ghen opclimmen totten imperialẽ hemel
na de verrijsenesse/dpe op der eerden ghe
schien sal int dal van iosephat:daer de glo
riose sielen wederom inde lichamen sellen
ghestelt worden:ende de lichamen sellẽ gé
glorifficeert doer de influentie der sielen in
hen:ende selen doer hen epghen cracht op
climmen ten imperialen hemele:daer die
gloriose sijn sullen Ende midts dien sellen
si de neghen onderste hemelen doer ghain
sondre dat die breken oft openen selen/ghe
lijck ghesept es:hen epghen quantitept eñ
groothept houdende sonder eenighe verá
dringhe Aldus mochten wp stellen veel ex
empelen ende dinghen die wi sien en horẽ
maer wi en gheuoelẽ noch en weten de sa
ken niet/al sien wi de wercken/ghelijc dpe
wils ghescheit dat hooghe gheleerde más
vol van groote wijsheyt wel grote dwalinge
ende verblintheyt doen. Dit ghescheit om
dat si hen seluen vermeten ofte beroemen.
sonder god de eere toe te scickene die si hem
behooren toe te scickene. maer scicken dpe
hen seluen toe Ende doer sodanighen hoo
uerdpe ende sonde (god rechtuerdelijcken
conseruerende dat natuerlijcke wesen) cel
leert in te stoutene de cracht om te verstaẽ

ende de wijsheyt om te wercken:ende also
dolen dan de wijse ende de gheleerde. Des
ghelijcke gheschiet oock vele eerbare vrou
wen/die haer vermetende haerder duecht
als dat si hair laten duencken dat soedanp
ghen duecht van haerlieden comt. sonder
god die eere toe te scickene/ghelijck si beho
ren.so celeert god de cracht in te stoutene.
doer de welcke si in duechden volstain sou
denẽ verliesen die eere die si hadden Des
ghelijcke segghen wp van veel menschen
die veel natuerlijcke stercten hadden:ende
verwonnen sijn geweest van cleinder per
soonen dan si ende van min stercten Ende
in dier manieren verhert god de hertẽ der
quader menschen:ende worden in sonden
verhert ende versteent (nz dat hen god pet
beneemt van tghene dat si hebbẽ/ noch de
gracie) maer om hender sonden wplle cel
leert hi in hen sielẽ gracie te stoutene/daer
doze si hen beheeren souden. Ende alsoe le
sen wp tot veel steden inder hepligher scrif
tueren/bisondere Leuitici int.xxvi.capitte
le ende Deutronomij int.xxviij.capittele.
Dat god den ghenen seer groote cloecheit
ende sterckheit der hertten gheeft den ghe
nen die hem dienen/bempnnen ende spne
ghehoden houden Eñ in contrariẽ gheeft
hp beureesde ende slappe hertten den ghe
nen die de contrarie doẽ. Ende dairomme
vlieten vele van wepnich/ vreesende tgene
daer gheene vreese inne gheleghen en es.
Dwelck god niet en doet violerende of co
romperende hen epghẽ natuere of tracht
en in hen hertte vreese stellende. Maer cel
lerende in te stoutten cracht ende sterchept
In deser manieren verblint oock de duue
le de menschen/die doer sijn hooge verstãt
clairlijcken alle natuerlijcke dinghẽ weet
ende kint ende oock de hepligher scrifture
Mair hem en was nz kinlijck de cõceptie

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

noch de baringhe der maget maria: hoe si eenen sone ontfanghen hadde sondere toedoen van eenighen man ende baerde maghet blijuende/ghelijck inder hepliger scrifturen int langhe verteit wort Desghelijcke waren hen veel andre misterien ende secreten cristus aengaende verborghē. noch hi en conde nopt gheweten of cristus de sone gods was ende de messias/ totter tijt dz hi aenden cruce sinen gheest ghaf. dweet hi nochtans bouen alle dinghen der werlt begheerde te wetene Want hi wel wiste dz doer sine doot dmenschelijck gheslechte eñ de heele werelt wt sine onderdanichz ende gheuanckenesse verlost soude worden: eñ dat hi der macht beroost soude worden die hp ouer dmenschelijcke ghellechte hadde. Dwelcke hp wel al hadde moghen weten doer de heplighe scriftuere die hi wel wiste In de welcke gheschreuen stont dat de messias ontfanghen ende gheborē soude worden van eenō maecht Ende alle den voert ganck sijns leuens ende wonderen die hp doen soude. was al samen int langhe gheschreuen. Ende aldus wt onwetenheē dat hi dz niet en wiste/ beiaechde hi de doot cristi/ meenende verwinnen. wort verwonnē Maer dit en gheschiede niet dat god eenp ghe verblinthept in sijn verstāt stelde. mer conseruerende sijn epghen wesen ende natuere/ en instortte hi hem gheen licht noch wijsheit om twoernoemde te bekinnē Desghelijcke mochten wi vele exempelen stellen van hooghe wijsthept. dwelck wi laten om corthept.

Hoe cristus na sijnder verrijsenissen hez maria magdalena ende den anderen marien openbaerde Ca. lxxvi.

Dadat de here verresen was ende wt den graue gheghaen so quam de inghele ende dede den steen wech ende dede tgraf open met eene seer groote eertbeuinghe Ende de ghene die tgraf verwaerden de groote eertbeuinghe gheuoelende ende siende dat groot blinckende licht soñ ghelijcke van dat aensichte des inghels/ dz gelijck dat steen seer ontsteken ende veruaerlijcken berrende was: ende de withept eñ de blinckinghe van sinen cleedren die veel wittere waren dan sneeu/ waren si so sere veruaert datsi alle ter eerden vielen als do de menschen/ alle de sinnē verloren hebbēde Dit gheschiede terstont als de heere wt den graue ghinck/ dat was inde dageraet ofte nalijer de sonne opghaende Ende als de vrouwen ten graue quaemen/ de sonne alree op sijnde. soe was dit al gheschiet Eñ also ghinghen si ten graue soñ eenich letsele. dwelck si open vonden/ den steē wech ghedaen ende den inghele op douerste des

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

des graefs sittende. ende als sy hem saghē waren sy verstrict ende veruaert. Ende de inghele haer lieden vertroostē de seyde En weest niet veruaert Ick weet wel dat ghy den ghecruysten iesum soect die verresen es ende en es hier nyet. Compt siet hier de plaetse daer sy sinen lichaem leyden. Gact segt den discipelen ende peetren hoe de here verresen es ende sal u voergaen in galileen daer suldi hem sien gheliyck hi te voren ghesept heeft. Ende doē veruaert zijde om dat den lichaem des heerē daer nyet en was ende dat het graf open was ende vandy gesichte des inghels: ende doer hey vertroost synde keerden sy wederomme na de stadt totten discipelen alsoo sy alder rasschelijcste mochten: ende ontmoetten sinte peetre eñ sint ian die dādre discipelen gelaten haddē den welcken de vrouwen seiden tghene dy si ghesien haddē Ende sinte peetre liep ter stont met sint ian om te siene oft waer achtich was dat de vrouwen ghesept hadden. om dat si den discipelen de woerden vāden vrouwen openbaren souden. Sinte peetre ende sint ian aldus loopende/ sint ian dpe rasschere int loopen was dan sinte peetre/ quam eer ten graue dan sinte peetre. mer hi en ghinck daer niet binnen voer dat sinte peetre quam: ende si saghen dat den lichaem des heeren daer niet en was Mair si saghen dat cleet daer hy inne ghewonnen hadde gheweest wel ghevouwen: ende ter ander siden den sweetdoeck. oock ghevouwen: ende dat ghesien hebbende keerdē sy wederom na de stat Eñ de voersepde vrouwen quamen loopende na henlpeden ten graue. Ende als sinte peetre ende sint ian weech ghegaen waren/ bleuen de vrouwē neuen tgraf: ende daer inne siende saghen si twee inghelen my lieflijcken witten cleederen ghecleet/ sittende op de stede daer sy dat lichaē des heeren ghelept hadden Die eene sadt ain thoot ende dandere ten voetē welcke inghelen tot den vroukens seyden Wat begheerdi. soecti den leuenden onder de doode. Ende si doen also wepnich merkende op dpe woerden der inghelen als te voren/ en waren int ghesichte der ingelen niet seere vertroost. Ende de twee marien veruaert ende verstrict synde/ screpden een wepnich van dat graf ende saten en screpden. Maer magdalena bleef vaste neuen tgraf bupten screpende: ende ander weruē int graf siende. sach si de voerseide ingelen die tot haer seyden Vrouken waerō screpdi/ wien soecti Ende si antwoirde hē lieden seggghende Si hebben minen meestere vā hier ghenomen ende ic en weet niet waer si hem ghelaten hebben Ende dat seggghēde. sach si hoe sy op stonden ende reuerētie deden Doē keerde si haer omme. om te siene voer wien dat si hen soe veroutmoedichden: eñ si sach den heere neuen haer. maer syen kinde hem niet/ meenende dy een hofman gheweest hadde Ende de heere seyde Vroukē waerom screpdi Ende si antwoerde Om dat sy minen heere van hier gedraghen hebben ende ick en weet niet waer si hem ghelaten hebben. Eelsake heere dat ghi dat lichaem des heeren/ dat hier was/ wech hebt/ segt mi waer ghi dat ghelaten hebt. op dat ict mach ghain halen Ende sy sprack aldus om dat si so grooten liefde tot den heere hadde/ dat al waer sake dat sinē lichaem groot ende swaer was/ ghelijt de doode lichamen sijn/ haer dochte dat sy hey in hare armen nemen soude ghelijck een clepn kint ende draghen hem dair si wilde Doen noemde haer de heere met harē name/ seggghende maria Ende si wort hē kinnende ende mit grooter haesten meende si sijn voeten grijppen om die te cussene Eñ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

de heere sepde haer En raect mi nz maria. want ick niet opgheclommen en hebbe tē vadere/te wetene in uwer herten. Selijck oft hi ghesept hadde En raect mp niet wāt ghi des nz weerdich en sijt. om dat ghi geē gheloone en hebt noch npet en ghelooft dz ick god ben metten vadere ende dat ick bē verresen doer de godlijcke eñ mine tracht Maer ghi meent dat ick een puer mensche ben ende niet god ende mensche Dit sepde hi oock om haer hertte totten hemelschen dinghen te treckene ende dat si de eertsche dinghen vergheten soude ende om haer te bewisene dat haer leuen voertane niet sijn en soude vander werelt ghelijck dat tot nu voer de passie geweest hadde. mer hemels opwaert totten vadere. Maer al sepde hp haer dat/tes te gheloouene/ dat hi suetelijc ken met haer spracke. haer vertroostēde eñ ghedooghende datsp sijn voeten ende han den custe:ende alsoe schiet de heere vā dair Ende als dander twee mariē tot haer qua men ende haer so verblijt vondē dat ongelooflijck ware/sepde sp tot haerlieden. Ick hebbe den heere leuende ende verresen ge sien. den welcken ghi oock gheliē sout heb ben hadde hier bi mi gheweest ende dz ghp van mi niet en hadt ghegaen Ende aldus waren si daer een weinich tijts/wederom me keerende na de stat. om dese nieuwe tp dinghe onser lieuer vrouwen ende den di' cipelen te segghene. Ende als sp inden we ghe quamen. so openbaerde hem de heere haer drien inder manieren dat sp hem kin den/haerlieden groetende Ende si ghingē met groote blischap tot hem/sijn voetē cus sende ende hem aenbedende: dairna schiet de heere van haerlieden Ende sp ghinghē so sp eerst mochten/met grooter blpschap. om onser lieuer vrouwen ende den dis cipe len de nieuwichz der verrijsnessen te seggē hoe sp hem ghesien ende aenbeet hadden. Ende dit was de tweede openbaringhe of verthooninghe na dat hi verresen was

Hoe hem de heere sinte peetren opēbair de: ende den anderen discipelen daer hi mz in emaus ghinck Ca. lxxvij.

Als dese voernoemde drie mariē ter plaetsen quamen daer de ghebene dide moedere ende maghet maria metten discipelen was: ende si sepden hoe datsp dē heere leuende ghesien hadden. so liep sinte peetre terstōt na tgraf om den heere te soec kene: ende inden weghe comende verthoō de hem de heere. voir den welckē sinte pee tre met grooter blischap ter eerden viel. hē verghetnesse biddende van dat hi hem ge-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

loochent hadde. dwelcke hem de heere verghaf. seer vriendelijcken met hem spreken de ende hem gebiedende sijne broeders eñ sine discipelen inden gheloone te sterckē

¶ In den seluen sondach der verrijsnessen ghinghen twee discipelen (cleophas ende lucas ghenoemt) tot eenē stadt gheheeten emaus/nalijcx twee milen vander stat vā iheruſalem/ Ende in den weghe ghaende (sprekēde van tghene datter ghesciet was) versaemde hem de here met henlieden/hē vraghende van wien datſ spraken. Ende ſi antwoerden tot hem seggende Hebdp pelgrimagie gheweest in iheruſalez ende en weet ghi niet wat daer in dese voerledē daghen gheschiet es Wat es daer gheschiet ende van wien vraechde de heere Ende sp antwoerden hem: van ihesus van nazaren die een heplich man ende een prophete was/duechdelijc van wercken ende inō leeringhen voer god ende voer alle twolck den welcken de princen der priesteren ghecruſt ende ghedoot hebben/dien wi hoepten dat verresen soude hebben ten derden deghe. dwelck heden es: ende eenige vrouwen van onsen gheselscape hebben ōs veruaert dpe in der dagheraet ten graue gheweest hebben. daer sp den lichaem npet en vonden/seggende/datſ viſioenen van inghelen ghesien hadden. de welcke tot hair seyden dat hi leuende verresen was Ende eenpghe van onsen gheselscape hebben tē graue gheweest ende beuonden dz so was ghelijck de vrouwen ghesept hadden ende en vonden den lichaem niet Doen bestont de heere met hen te spreken ende hen grotelijken te beschuldeghen/seggende O dwase menschen/hert van herten ende slap vā gheloone. om te gheloouene de dinghē die de propheten seggen En weetti niet dz alſo moeste gheschien dat cristus lidē moeste

ende alsoe met victorien in sijnder glorien ghaen. Ende bestont henlieden de heplige scriftuere te bewisene ende te bedieden/beghinnende van mopses ende van alle dandere propheten in alle den dinghen die vā hem beschreuen waren. Ende dese woordē die hp henlieden seyde waren van sulcken cracht datſ in hen herten ghedruct wordē ende verstondē die doer dat vier der liefdē. Ende haren wech al coutende ghaīde quamen ſi ter steden daer ſi wesen wplden: eñ de heere gheliet hem ghelijck oft hi hadde willen noch voerts ghaen. de welcke hem siende so heplighen eerlicken mā. so groot van wijsheden/in den gelooue ende in der wet so leerende/begherende met hē te coutene ende sijn leeringhe te hooren e/baden hem met grooter instancpen/hem nalijcx dwinghende met hen bidden/dat hp dpen nacht bi hen bliuen wilde. wāt spade was ende de heere wpllecuerde hen begheerte: Ende ter tafelen gheseten sijnde/nam hp dbroot ende dat ghebenedidende/brack hp dat in tween ghelijck of ghesneden hadde gheweest/ende ghaeft henlieden datsp etē souddn Doin openden hen de ooghen des verstaus ende kinden hem aīn dat breken des broots. want hi dat alſo plach te brekene Ende in dper hueren verberch hem de heere ende ſi en saghens niet meer

¶ Hoe de ghegloriſiceerde hen moghē verthoonen den ghenen die nz ghegloriſiceert en sijn Ca. lxxviij.

Ende om dit te verstane sullen wi weten dat de ghegloriſiceerde ipthamē de selue lichamen sijn diet te voren waren eer ſi ghegloriſiceert waren: ende ooch blijuen hem hen eerste leden ende ghedaente

ende ooch veel perfectere Bouen deſen he
uet tgheglorificeerde lichaem eene andere
ghaue/dat es een licht ende claerhz ſchoon
dere dan dat lycht der ſonnen/die van dpe
glorie der zielen inden lichaim vloept Alſ
es dat gheglorificeerde lichaim gheverwet
claer lichtende ende blinckēde. ende tes in
ſijnder macht ghelien te ſine mits ſijnder
verwen oft mits ſijn licht. want tes in ſijn
der macht de zienlijcke radien te multiply
cerene.met de welcke de dinghen ghelpen
worden midts dpe ghedaente der verwen
ende des lichs/of midts deene oft mits dā
dere Ende alſt wplt verthoonet hem claer
ende licht ghelijck der ſonnen:ende alſt hē
believt verthoont hem dat in ſine epghene
natuerlijcke verwe. oft eenſdeels in deene
ende eenſdeels in dandre Ende alſt wilt ſo
maecht weerstrecken oft aftrecken de voer
noemde zienlijcke radien.ſoewel des lichs
als der verwen: ende dan en ſalt niemant
zien Ende het mach de voernoemde zienli
ke radien oft zienelijcke ſpecien in ſulcker
manieren multiplyceren/dat al eeſt hz ſijt
zien/ſi en kinnen dat niet Ende alſo gelcie
de deſen diſcipelen/dat hen ghelichte nz be
let noch bedroghen en was.maer de heere
en verthoonde hem niet in ſulcker manie
ren datſi hem kinnen mochten/al was hy
met henlieden ghaende Ende doen hi wplt
datſi hem kinden.thoonde hi hem in ſel
ker manieren dat ſi hez wel kinnen moch
ten met hen epghen ooghen. Ende als hy
wilde dat ſi hē nz en ſaghen.ſoe weerstrack
hi de voernoemde zienlijcke radien ende ſi
en ſaghen hem niet meer. Doen ſtondē de
voernoemde diſcipelen vander tafelen op
ende keerden wederomme/ſo haeſteliken
als ſi mochten/na iherūſalez. om deſe goe
de nieuwe tydinghe den anderen te ſeggē
Ende in dat hups comende/vonden ſi dpe
elleſ apoſtelen ende dander diſcyppelen ſa
men ſprekende ende ſeggende dat de hee
re waerachtelicken verreſen was eñ hem
ſinte peetren verthoont ende den vrouwē
die ten graue geweeſt hadden Ende ſi ver
telden ooch tghene dat hen in den weghe
gheſchiet was/ſeggende hoe ſi den heere
ghelien hadden: ende hoe ſi hem int brekē
des broots kinden Ende doē dees twee diſ
cipelen int hups quamen daer de voernoē
de apoſtelen eñ diſcipelen verborghen wa
ren. ſo was daer ſint thomas met hemlpe
den die niet ghelooven en wilden dat ſinte
peetre ende de vrouwen ſepden/ als dat ſy
den heere ghelien hadden.noch hy en wyl
de niet ghelooven dz de heere verrezē was
ende ſchiet van den diſcipelen dpe van der
verrijſenenſſen ſprekende waren eñ ghinc
elderwairt Ende ſint thomas wech ſynde
quam de here binnen den hupſe/die doren
wt vreeſen der poden ghelloten ſijnde: eñ
ſtont in de midden van henlieden/ſeggħē.
de Vre ſi met v Jck bent/te wetene/v meeſ
tre criſtus/en vreeſt niet Ende ſy verraert
ende verſtorbeert ſijnde/meenden dat ſi ee
nighe fantazie ghelien hadden of ſinen ſel
uen gheeſt die hi inden crupce ghegheuen
hadde. mar ſi en ghelookden niet dat dit zijn
waerachtich lichaem was noch dat verre
ſen was/ Ende de heere ſepde hen:Waerō
ſidi verſtorbeert ende waerom climmē de
ſe ghepeiſen in uwer herten Siet mijn hā
den ende mijn voeten. want ict ſelue ben/
te wetene/criſtus v meeſtre Taſt ende ſiet
minen lychaem.want den gheeſt en heeft
beenen noch vleeſch ghelijck ghi ſiet dzick
hebbe. Ende henlieden dit ſeggende toō
de hi ſijn handen ſijn voeten ende ſijn ſyde
Ende ſi noch niet ghelooven de/ende ſeere
verwondert ſijnde vander bipſchap die ſi
haddē/vraechde hi oft ſi niet teē en haddē.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Ende si ghaven hem een stuck van eenen
ghebraden vysch ende van honichraten: en
hi adt in hen teghenwoerdichept. henlieden
tghene weder gheuende dat hem oúbleef.
om datsy dat eten souden/tot hen seggheen
de Dit sijn de woerden die ick mit v spracke
als ick met v was/te wetene voer der pas-
spen/doen wp na iherusalem quamen en
ick v hepmelijchen op deen side nam: dair
ick v seyde Hoe ic te iherusalem soude ver
rocht/verraden/gheuanghen ende ghele-
uert worden den princen der prepestren/de
scriben ende den pharizeen: ende hoe si mi
den hepdenen leueren souden: ende dat ick
bespot/ghegheesselt ende ghecrupst soude
worden ende des derden daghes verrisen
Ende hoe dat nootelijc was dat de scrifture
ren vervult worden die van mi ghescreuen
waren in mopses wet in den prophecien/
ende inden psalmen. Doen opende hi hen
verstanden. om datsi de heplighe scrifture
verstaen souden: ende seyde Om dat alsoe
beschreuen was. betaimdet dat cristus ghe
passijt wort ende des derden daghes vand
doot verrees: ende dat de penitencpe ende
de verghifnesse der sonde tot allen menschē
ghepreect sijn soude beghinnende van ihe
rusalem. Van desen dinghen seidi gheuy
ghen sijn: ende ick sal in v senden den heili
ghē gheest/ blijft versaemt in deser stat tot
dat ghi metter cracht des hemels ghecleet
sijt/anderwerf tot hen seggheēde. Doe si my
v: ende thoonde hemlpeden/de handen/de
voeten ende de side/tot hen seggheende. En
vreest noch en twijffelt niet. want ick selue
verresen ben ende leue Ende hi blies in hē
lpeden/seggheende (ontfaet den hepligheu
gheest) den ghenen dien ghi de sonden ver-
gheuen sult. dien sullen sy vergheuen sijn:
ende den ghenen dien ghi die nie en verge
uet. dpen en sullen sy niet vergheuen sijn.

Ghelijck als mi de vadere ghesondē heeft
om de salicheit ende de wairachtichheit der
werelt te condeghē. doer mpne incarnacie
ende passie. also salick v senden Te wetene
om dese waerachtichept alle de werlt doore
te preechene Ende aldus kinden de apostle
len ende de discipelen dē heere ende geloof
den sijn verrijsnesse. Heere verblijt sijnde
datsi den heere also saghen: ende aldus vā
sijnder verrijsnessen verzekert sijnde. scied
de heere van henlieden. Na desen quam
sint thomas die de discipelen seer blide vōt
om datsi den heere ghesien hadden/tot hē
segghende. Wp hebben den heere leuende
ende verresen ghesien. Sint thomas ant-
woerde Ten si dat ick sie de teekenē der na
ghelen inden handen ende in den voetē eñ
dat ick mijn hant in sijn side steke: ic en sal
niet gheloouen dat hi verresen es.

Hoe de verrijsnesse des heeren bewesen ende gheapprobeert wort bi nootsakelike approbacien ende bewijsneren Ca. lxxix

Hier selen wi weten dat god ghehin-
ghede dat de apostelen ende de disci-
pelen twijffelden van die verrijsnis cristi.
om datsy daer af volcomelijcken gheinfor
meert ende verzekert sijn souden ende dat
si voerdane niet meer twijffelen en soudē:
ende dat onse gelooue seer wel ghefōdeert
sijn soude ende daer gheene twijffelinghe
inne sijn en soude/ Maer gheapprobeert
doer seere/zekere/stercke/vaste ende waer-
achteghe ghetuighen. sonder eenpgerāde
twijffelinghe daer inne eenichlins te sine.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Aldus was dat gheloue der verrijsnissen des heeren gheopenbaert ende gheapprobeert met nooteliken probacien. indē welcken gheene dwalinghe noch bedroch sijn en mochte. Ende wi selen weten dat deerste ghetuyghen vander verrijsnessen de inghelen waren die niet lieghen en moghē. die den vrouwen verthoondē eñ haerliedē de verrijsnesse verzekerden. De tweede getuychnesse ghesciede doer opēbare bewijsnesse der heyligher scriftueren. dye tfondement des kersten gheloofs es Jn de welck (want die vanden heyligher gheest gheinspiereert es) gheene dwalinghe noch logene zō en mach Jn de welcke doer bewijsinghe worden volcomeliken besloten de misterien der incarnacien/ der passien/ eñ der verrijsenessen ons ghesontmakers Eñ dese probacien der heiligher scriftueren thoōde hen de ghesontmakere ende opēde hen verstanden. henlieden wijsheyt gheuende om datsi die verstaen souden Jtem de here thoonde dat sine verrijsnesse waerachtich ende glorioes was ende dz hi de selue was die gheslotuen was ende verresen Dwelke hi bewees waerachtichte sine aengaende de den lichaem. den welcken aenghaende hi drie dinghen thoonde. Deerste was dat een waerachtich verresen lichaez was eñ gheen fantastijck noch vanōlocht. dwelck hi bewees doende dat de discipeleen synen lichaem ondersochten ende tasten/ segghēde Siet ende tast. want den gheest en heeft vleesch noch been ghelijck ick hebbe Dat tweede was dat hi thoonde dat een mēsceliick lichaim was: henlieden beschepdelijck thoonende synen lichaem/ sine leden/ ende de teekenen der wonden. om datsi dat met haren ooghen claerliken sien soudē. Dat derde was/ dathi henlieden bewees dat desen lychaem den seluen lychaem was dye ghecruyst hadde gheweest: henlieden thoonende de lyctekenen der handen/ der voeten ende der siden/ seggheende Siet mijn handen/ mijn voeten/ ende mijn syde. want ick selue ben Jtem in een andre maniere thoōde hi datzō verrijsnesse waerachtich was. aengaende der sielen wederom inden lichaem ghestelt daersi uit ghescheiden hadde gheweest. dwelck hi in drie manieren des leuens bewees. Ten eerstē doer dat spisen de leuen. want hi mz sijn discipelen adt eñ dranck Ten tweeden doer dat sinlijcke leuen. want hi spracke/ groette ende answoerde/ van tghene datsp vraechden. Ten derden doer dat verstandich ofte aendachtich leuē. want hi spracke met hen eñ verclaerde hen de heyligher scriftuere Jtem hi thoonde hen dat hi god was. want hy leerde hen haerlinghe dat verstant der heyligher scriftuē henlieden verstant verlychtende. dwelcke niemant dan god doen en mach Desgheliicke ooch in veel andere mirakelen met sijn discipelen conuercerende ende tot hen coemende doer de ghesloten dueren: eñ in grote menichte van visschen die si in sijnder te ghewoerdicheit vinghen: ende opclimmēde ten hemele daer sijt alle saghen datti opclam Aldus thoonde hi dat dien lichaez synen lychaem was/ ghelijck ghesept es/ eñ dat hi ghegloificeert was/ doer de geslotē duer inghaende/ hem verthoonende ende hem wederom verborghende. wāneer eñ soot hem beliefde. als datsp alle groote blyschap hadden int aenschouwen des heren. Ende hi bewees henlieden groote minlicheyt ende liefde mit henlieden seere vriendelijcken ende sueteliicken sprekende. Ende dese vpue openbaringhen ofte verthooninghen waren ghedaen ende ghescheiedē opden eersten sondaij der verrijsnessen cristi. ghelijck dat blijckt doer de ewangelisten.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Ende men ghelooft dat dpe eerste openba
ringhe des heeren ghedaen worde terstōt
des sondaechs tsmorghens. Oock gelooft
men dat hem de heere openbaerde dē hey
lighen man ioseph vā aromathien die hē
begrauen hadde. om dwelcke hem de iodē
in eenen kerckere seer seliglicken genāgen
ghelen met opset hem te dooden als den sa
baoth gheleden sijn soude Ende dpe heere
openbaerde hem/ vertroostte hē/ en bracht
hem in sijn eyghen huys/ dē kerckere dair
hi in was gheslooten ende bezeghelt bliuen
de als vore Bouen desen verthoonde hi hē
in dien seluen daghe sint iacop den minde
die gheloeft hadde niet te etene voer dat hi
den heere verresen saghe Alle dese vertho
ninghen gheschieden den eersten sondach
der verrijsenessen

¶ Hoe de heere hem alle sinen discipulen eñ
sint thomaes met henlieden sijnde hē ver
thoonde. op den achtsten dach sijnder ver
rijsnessen Ca. lxxx.

Als de here sinen discipelen opēbaer
de opden seluen dach sijnder verrijs
nessen. so en was sint thomas niet met hē
lieden Ende doen hi quam seyden si hē/
si den heere ghesien hadden. Maer hy en
wildes niet gheloouen/ seggende Ten sy
dat ick mit minen ooghen sie de litteekenē
vanden wonden der handen ende der voe
ten: ende dat ick mijn hant in die wōde der
siden steecke/ ick en sals niet gheloouē. Eñ
des anderen naestvolghenden sondaechs
den achtsten dach sijnder verrijsnessen: de
discipelen versaemt sijnde eñ sint thomas
met henlieden/ de duere des huys wel ghe
sloten sijnde/ quam de here daer binnē. tot
hen seggende (Vre si met v) ende thoōde
sine hāden ende sine side Dairna seyde hy
tot sint thomas (Steect hier uwen vinghe
re inde wonden der naghelen ende v hant
in mijnder siden: ende en weest nyet meer
ongheloouich. mer gheloouich) Sint tho
mas sach eñ taste de litteekenen vā den wō
den der naghelen in den handen ende voe
ten: ende hi stack sijn hāt in cristus syde/ de
wonde vander lancen tastende/ bekāde hy
dat dit waerachtelijcken de heere was die
ghecruyst hadde gheweest In hem gheloo
uende ende tot hem seggende Mijn heere
mijn god. Ende de heere antwoerde hem.
Thomas want ghi my ghesien hebt. so ge
loofdi mi Salich sijn si die mi niet ghesien
en hebben ende mi ghelooft hebben ¶ Op
een ander tijt openbairde hi hem den disci
pelen in galileen ende seyde hen Mi es ge
gheuen alle de macht in den hemele eñ in
der eerdē. ¶ Noch een ander tijt vthoon
de hi hem den discipelen op den berch van
thabor in galileen: ende veel anderen tot an
deren stonden verthoonde hi hem/ gelijck
de apostel seyt/ meer dan vijfhondert ghe
broeders. maer mē en leest nyet waer. Noch

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

ander twee repsen verthoonde hy hem in den daghe der hemeluaert Eens sijnde in iherusalem etende: ende dander repse sijnde opten berch van olpueten als hy ten hemele voer.

¶ Vander hemeluaert des heeren Cappitel.lxxxi.

Als de veertich daghen na die verrijsenesse vervult warē/ in welcke daghen de here hem dickwijls verthoōt had de ende metten discipelen menichwerven gheconuerseert ende gheten: ende sijn verrijsnesse openbaerlijcken gheapprobeert. Alsowel metten inghelen dpese saghen eñ daeraf ghetuychnesse ghaven. als metten verthooninghen die hi hen ende veel anderen tot veel stonden ghedain hadde/ghelic ghesept es: ende met veel andere argumēten/wonderen/ende met natuerlijcke noodelijcke ende seer claer blijckende redenen Opten ascencidach (dat was den veertichsten dach na der verrijsnessen) de here wilde ten hemel varen/quam tot sine discipelen dpe te iherusalem versaemt waren met die maghet maria sine ghebenedpde moedere/in dat cenakele opten berch van spon Ende si etende verthoōde hem de here/begherende met hen te eten in een teken van groter liefden/ blijschap/ende in eē teeken van schepden: ende doen hi etēde was sepde hy. Tes tijt dat ick weder opclimme totten ghenen die mi gesonden heeft/blijft ghi hier inder stadt ende en ghaet noch en scept wt deser stat niet voer dat ghi mit diecracht des hemels gecleet sijt. want binnē corten daghen suldi vol sijn van den heplighen gheest/ghelijck ick v dz beloeft hebbe Ende daerna suldi alle de werelt doorgaē preken mijn ewangelie allen creatueren die natuerlijck verstant ende wille hebbē/ dat sijn de menschen. want si god ghelijck sijn ende moghen sijnder godheit deelachtich sijn/ siende sijn godlijck wesen doer dz verstant daer de salichept in lept Ende ghi sult alle de ghene doopen die in mi gheloouen: ende alle die in mi gheloouen ende gedoopt hebben geweest/ selen salich sijn: eñ alle de ghene dpe niet en gheloouen sullen veroerdeelt worden Ghi sult van mp ghetupghen sijn in iherusalem/in alle iudeen ende samarien/ totten inde ende wterstender werelt. Gherept ende begrijpt die van hen wreetheit ende herthept der hertē. omdatti de inghelen npet gheloofst en hebben die mine verrijsnesse ghesien hebben ende daeraf ghetuychnesse ghegheuen hebben ende den dinghen dieti ghethoont hebben om die te approberene ende te openbarenGhelijck oft hi ghesept hadde Ghi behoorde meer te gheloouene dpe inghelen dpe v ghetuychenesse ghaven van mijnder verrijsnessen ende den dinghen die ick gedain ende ghethoōt hebbe om die te approberē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

als ghi de selue dinghen preecken sult. dpe welcke v ghelooven sellen sonder mi noch de inghelen te siene Dese dinghē sepde hez de heere om datſi hen ghebreken wetē sou den ende om datſi ootmoedich sijn souden henlieden in sijnder scepdinghen thoonen de dat hem hare ootmoedithept behaghē de was: eñ ſi vraichden hem Heere seldi in deser tijt dat rijcke van pſrahel restitueren ¶ De discipelen cristi twijffelden in sijnder doot van spne godhept: ende voerts oft hp gods sone eñ messias was inō wet beloeft Ende namaels na de verrijsnes als ſi wil ten dat cristus leuende verresen was/ ghe loofden ſi ende keerden wederōme tot hen eerste hope eñ en droefden niet doer de wā hope van die verlossinghe des tijtelijcken rijcx noch doer de toeuinghe van diē Mer doen hp opclimmē wilde ten hemele ende gheheelijck van hen scepden wilde. beston den ſi te twijffelen ende te benauwene vā deser verlossinghen des rijcx: ende sepden. Heere seldi in deser tijt dat rijcke van pſra hel restitueren/ te wetene. Suldi de poden verghaderen die alle de werlt doze vſtropt sijn ende die verlossen wt den handen van den wreeden vianden diese belast houden. op dat pſrahel een rijck op hem seluē wor de ende groepe/ ghelijck inder tijt van den coninck dauid ende salomon Mair de hee re en wilde hen dese hope niet benemē dpe ſi hadden van dat tijtelijck rijcke: eñ daer om en sepde hi niet/ pſrahel en sal niet tijte lijcken regneren. maer hi sepde henlieden Ten behoort v npet te wetene den tijt noch de huere dat dit gheschien sal. want god re serueert dat in hem. Ende om dit te verſta ne sellen wi wetē dat de discipelen/ hoewel dat ſi doen dwaelden aengaende cheistus. om datſi meer ghelooſden dat sijn rijcke ti telijken was/ ghelijck dat rijck van dauid

ende van salomen/ dan dat hi soude sijn in meerder prosperitept. dwelck alle de podē ghelooſden: ende ſi ghelooſden dat alle die verſtropde ioden wederom verghaderen ren souden. dwelck noch hedē tdaechs al le de ioden/ houden/ ghelooven ende hopē. nochtans ghelooſden de discipelen dat cris tus hen meestere was ende de messias inō wet beloeft doer die prophetē: ende dz was waerachtich Maer ſi dwaelden in dit dat sp niet en wisten de condicien des rijcx cris ti. wantſi ghelooſden dat hi tijtelijckē reg neren soude/ ghelijck dauid ende salomon ghereguneert hadden Ende om datſi dat nz ghelien en hadden. hoopten ſi dat dit noch toecomende ware ende gheschien soude: daerom begheerden ſi te weten wanneer dat dit sijn soude ende sepden. Heere suldp in diet tijt dat rijcke van pſrahel restituerē Ende de restitutie van pſrahel was/ dat al le de ioden die ouer al onder dander volck verstropt waren. wederom gheſtelt soudē worden in hen lant: dat was int lant vā be loften eñ dat ſi eenen coninck hebbē soudē ghelick in der tijt van dauid ende van salo mon: ende dat ſi den anderen volcke nz on derdanich noch subiect sijn en souden. dat welcke ſi hoopten ende ghelooſden dz ghe schyen ende toecomen soude doer den mes spas Ende om deswille sepden ſi tot onsen heere. vraghende. Heere suldp in deser tijt dat rijcke van pſrahel restitueren Gelijck oft ſi ghelept haden Wi en vraghen niet of ghi dat rijcke van pſrahel restitueren sult. want wi des zeker sijn dat ghi dat restitue ren selt. ghemerct dat ghi de messias sijt in der wet beloeft. mair wi twijffelen in welc ker tijt dat dit gheschien Ende dat blijct hp der antwoerden cristi die niet en antwoer de oft hi dz restituerē soude oft nz Nalijck te kinnen geuēde dz gherestitueert sou wordē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

ghelijck hi ſi ſepden Maer hi antwoerde vā den tijt/ghelijck oft hi gheſept hadde Ic ſal rijcke van pſrahel reſtitueren:ende dz ſelf moechdi weten.maer den tijt wanneer dz en moechdi niet weten (want god en wplt dat niemande openbaren noch verrhonē) Ende god en wilde doen de waerheyt van deſer vraghen ſinen diſcipelen niet ſeggē. noch de dwalinghe niet benemē die ſi had den van dat tijttelick rijcke:ende dat om di uerſche redenen. ¶Ten eerſten.om dat de diſcipelen alſo gheleert waren ende hielen dat ſeer zekere ende alle de podē hielen dat voer waerachtich/te weten/dz de meſſias tijttelijcken regneren ſoude Ende alſo ſepdent ende leerdēt alle de meeſters ende die gheleerde inder wet mopſes:ende alſo verſtont de wet van haren propheten dpe dat ſcenen te ſegghen in de rouheit oft text der ſcrijtuerē/hoe wel dat het waerachtich verſtant alſo niet en was Ende daerom en ſal teghen deſe generale ſentencie gheene probacie ontſaen worden.want kinlijck ende ghelooft was van alle den podē Ende om deſwille en wilde criſtus de contrarie niet affirmeren.want hadde hi dat gheſept/ de diſciplen en ſouden hem niet gheloofft heb ende ſouden van hem gheſcepden hebben als oft hi valſche vermaledide dinghen geſept hadde/ghelijck ſi deden doen hi ſepde. Ten ſp dat gpp mijn vleeſch eet ende mijn bloet drinct ghi en ſult gheen leuen in v ſelf uen hebben ¶Want de diſcipelen dat hoorēde die langhen tijt mit criſto gheweeſt hadden/ſepden/dit woert es hert. wie ſoude dz moghen hooren:ende alſo ſchieden ſp van hem Deſghelijke ſouden ſi nv oock hebbē ghedaen/hadde hi gheſept dat ſijn rijck nz tijttelijck en ſtont te ſine noch datti dat rijcke van pſrahel niet en ſoude reſtituerē: eñ ſi ſouden ghemeent hebben dat hi twijffel

acht ighe dinghen gheſept hadde ende dat ſi alle den voerleden tijt met hem bedrogē hadden gheweeſt ende ſouden hem ghelaten hebben:ende om deſwille en wilde criſtus deſe hope niet benemen. ſo langhe als hi met ſine diſcipelen was ¶Ten tweeden om deſwille dat de diſcppelen vleeſchlijck ende broolſch waren ende de tijttelijcke dinghen begheerden.want ſp noch niet volcomelijcken en bekinden de gheeſtelijcke eñ de ewighe goeden Ende hadde hen alle de hope der tijttelijcker goeden benomen geweeſt ende gheſtelt indie gheeſtelijcke goeden.ſi en ſouden die poſitie npet hebbē moghen verdraghen. om dz dier ghelick was Ende om deſwille al waert datſp criſtum ghelooven mochten ende dz mits ſine auctoritept voer waerachtich houden. nochtā en ſouden ſi bi auontnueren ſodanighē dinghen npet hebben connē verwachtē noch daertoe eenpghe effectie ghehadt hebben. want daer van dpe verzekerthept des ghelooſs dat inden verſtande es.woert een conſoertactie oft verſterckinghe des appetijts verſocht doer de ghaue eñ cracht der hopē om te hopene in dz ouerſte goet dwelck bouen de menſchelijcke macht es Ende alſo ſouden ſi bi auontnueren van ſulcken leerighe ghe ghelcepden hebben ende criſtum ghelaten hebbē ende hem datrō af ghegaen. ¶Ten derden om dat alle die poden hielen ende ſeer vaſte gheloofden dat dat ſelf rijcke dat dpe coninck dauid ende die coninck ſalomon beſeten ende gheregiert hadden/ wederōme ghereſtituert ende verheuen ſoude worden:ende dat alle dat ioedſche geſlechte ende volc wederomme vpp ſijn ſoude ghelijck dat tot andeten tiden gheweeſt heeft. Ende daerom waert dat hp hen had de gheſept dat dat rijcke van pſrahel nemmermeer:meer in ſinen eerſten ſtaet geſtelt en

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

soude worden: ende dat de poden altijt ver
stropt souden blijuen alle de werelt doze eñ
inder dienstaftichept vanden anderen mẽ
schẽ sonder emmermeer versaemt te wor
dene in een rijcke/dz wair hen onverdach
lijck gheweest Ende daeromme crist? (die
wile dat hi leefde noch na sine verrijsnisse)
en seyde den apostelen nopt dat dat rijcke
der poden niet sijn en soude in der tijt van
den messias Ende aldus hadden si van de
sen altijt hope. de welcke hen waerachtelp
hen benomen was in hen leuen: ende ghe
loofden dat dat rijcke vanden messias niet
tijttelijck sijn en soude Ende dese verande
ringhe geschiede in den apostelẽ opten sinx
en dach doen hen de heplighe gheest gesen
den was. die welcke hen alle dwalinghen
benam ende leerde hen alle waerachtighe
den/alle duechdẽ/ende alle dinghen dpe tẽ
hersten gheloue behooren ende die hez tot
haerder salichept nootelijck waren Hp cõ
foerteerde ende stercte hen herten eñ wille
ende verhief hen begheerten om datsi alle
tijttelijcke dinghen te lichtere versmaden
souden ende alleene de hemelsche dpnghẽ
beminnen souden Ende also verachten si
dat tijttelijck rijcke datsi tot anderen tiden
metten messpas hadden gehoept te hebbẽ
om dat sp te hoochlijckere met hem inden
hemele regneren soudẽ. Ende cristus had
de hen dese dwalinghe moghen benemen
voer sijnder passien ende na sijnder verrij
senessen ende hen die waerhept van desen
dpnghen gheopenbaert hebben. want hp
god was: ende hadde hen herten moghen
confirmeren doer dwelcke si begheert sou
den hebben tghene dat hp seyde. maer dat
was teghen trecht der godlijcker disposici
en ende ten behoorde hez niet noch ons die
doir hen twijffelinghe gheinformeert sijn
Tselue en betaemde ooch npet. wãt haddẽ

de discipelen voer der passien cristi doer dẽ
heilighen gheest gheinformeert gheweest
sp en souden van sijn verrijsnesse niet ghe
twijffelt hebben: ende si souden alle dingẽ
gheloost hebben al en hadden sp hez nz ver
resen gheseyen Ende en hadder geen twijf
felinghe gheweest. so en ware vander ver
rijsnessen noch vander hemeluaert gheen
bewijsenesse van noode gheweest. Maer
want de apostelen ende de discipelen twijf
felden. soe dede cristus veel bewijsenessen
veertich daghen lanck hem seer dickwils
verthoonende/met hemlpeden sprekende
ende etende: ende sijn verrijsnesse nz veel
derande besteet bewisende. Ende alle dese
dinghen gheschieden om ons. op dat wi ge
loouen souden. want en waren dese dingẽ
niet te voren gheschiet gheweest/ veel van
ons en souden niet gelooue Hierõ wairt
nootelijck dat de discipelen ende dapostelẽ
van dpe verrijsnesse cristi twijffelden. om
dat wi gheloouen souden doer de bewijse
nessen die cristus hen dede/ghelijck de hep
lighe leeraer sinte gregorius in der omeli
en sept. ¶ De twijffelinghe ende de confir
macie was bequame aengaende twee din
ghen/te wetẽ/aenghaende der verrijsnissen
ende der hemeluaert. om dat een iegheliit
vã dpen gheapprobeert soude worden: eñ
daerom waert tamelijck dat de verrijsnes
se gheapprobeert worde nz bequamen ar
gementen ende bewijsnissen. doer de welc
ke de herten der apostelen ende der discipe
len in den gheloue gheuestpcht ende ghe
sterct worden Delghelijcke en moste hen
lieden inder hemeluaert niet gheseyt wor
den noch gheopenbaert den ghedetermp
neerden tijt die si waechden ende begheer
den vanden tijttelijchen ende verghanche
lijcken rijcke. mer henlieden betaemde al
leenlijcken hope ghegheuen te wordene.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Ende opten thienstē dach in de comste des
heyligen gheest/waren hen hertten ghe-
confirmeert ende vander waerheyt verze
kert/te wetene/dat de messias niet tijttelij-
ken regneren en soude: ende alsoe gheloof
den si ende versmaden dat tijttelijck rijcke
Ende aldus alle leer blijde sijnde/atē ende
spraken si met die tegewoerdicheyt des he
ren. nochtans droeuich sijnde om sijn scey
den. ¶Maer wat sellen wi van die ghebene
dide moedre ende maghet maria segghen
die neuen hem was. die hē bouen alle cre
atueren beminde: hoe was haer te moede
van sijn scheyden ende hoe was si van bin
nen beruert Ende de heere vertroostē hen
lieden/seggende En sijt niet verstorbeert
noch en sorcht nyet dat ick v als weezen la
ten sal. noch en screyt v niet. want ick sal tot
v ghaen ende comen totten inde der werlt
Ende ten lesten seide hi hen dat si comē sou
den opten berch van oliueten. want hy vā
dair in hender teghewoerdicheyt wilde tē
hemele varen ende van hen scepden Ende
terstont ghinck de maghet maria/alle dye
apostelen/ alle de discipelē/ magdalena eñ
haer andre deuote vrpendinnen/ten berge
van olyueten/die een myle van iherusalez
laer: daer verthoonde hem de here weder
omme/henlieden sueterlijcken vertroosten
de ende schiet van hen: ende bestont ten he
mele te climmen in hender teghewoerdic
heyt daer sijt alle openbaerlijcken saghen
Eñ de here de handē vpheffende/hē liedē de
benedixie gheuende/clam op seer blidelijc
ken met onsprekelijcke schoonheyt eñ my
goeder staden. om dat si hem souden siē op
climmen soe langhe als si mochten. Ende
doen sy hem niet meer ghesien en conden.
quam een wolcke onder sijn voetē ende al
so clam hi op doer de hemelen Ende so lan
ghe als si hē sien mochten clay seer traeche
lycken opwaert. maer doē si hem ny meer
sien en conden/clam hi seer haestelijckē op
als dat si naijer binnen eenen oogheblick
tijts inden imperialen hemel was ¶Hier
selen wi contemplieren. hoe alle de neghen
chooren der inghelen wt den hemele neer
daelden om metten heere op te climen eñ
verselschapten hem: ende alle de heyligha
gloriose spelen clommen met hem op met
onsprekelijker blischap ende reuerencien
als met haren/heere/scheppere/ende glorie
met seer suete sanghen ende gloriose louē.
verblidende om dat de keyserē der hemelē
wter werelt quam mit so grootē glorioser
victorie: ende op clā/ ontluyptende dē wech
des hemels. doer den welcken die sielē der
saligher menschen opclimmen souden en
de opclommen Ende de heyligha ingelen
verwonderden. hoe de menschept cristi soe
groten excellenthept hadde bouen alle cre
atueren ende ouer hen heerschapie hadde
ende hoe hi midts sijnder passien ouer alle
de werelt heerschapie ghewonnen hadde
ende macht om te oordeelen ouer leuende
ende ouer dode Ende de inghelen alsō ver
wondert sijnde/traechden/onderlinge tot
malckanderen seggende ¶Wie es dese die
wter werelt comt ende met rooden cleedrē
ghecleet sijnde opclimpt Dit seyden si om
dat sijn lichaem midts tormenten bedeckt
hadde gheweest. maer nv en was hy nyet
bebloet noth en hadde van dien gheender
ande teeken ¶Nair nv (want den lichaem
gheglorificeert was) blincte hi veel schoon
dere ende veel claerdere dan de sonne. Eñ
wi selen weten/hoewel dat alle de neghen
chooren der inghelen ende alle de sielē der
goeder duechdelijcker mēschen metten hee
re waren ende hem in dese gloriose hemel
vaert verselschapten/ die opclam om inder
eewicheit te regneren. so en naecte nochtā

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

niemant van henlieden den lichaem cristi
want si des niet weerdich en waren: ende
si hielen hem alle in so groten eerweerdic
hept ende aendachtichept. als dat si alle mz
ghenepchden hoofden ende met dpe alder
grootste ootmoedichept eñ reuerẽtie voer
hem ghinghen Bi den welcken wp mer
ken moghen/hoeveel scanden ende male-
dictien de priestre weerdich/es/ die mz clep
ne reuerencie ende met weinich supuerhe
den der consciencien. ten outare ghaet om
dat lichaem cristi te consacreren ende te ōt
fane: ende oock dusghelijcke de sondare die
hem onweerdelijcken ontfaet. Desghelijc
ke sellen wi contemplerẽ hoe grooten feest
te doen ghemaect was inde hemelen doer
alle de neghen chooren der inghelen: ende
van alle den sielen der saligher menschen:
ter opuaert ende ter incoemsten des heerẽ
ende des scheppers der hemelen eñ der eer-
den ende ghesontmakere der werelt: ende
was sittende ter rechter hant van god den
vadere Ende wi sullen metten voernoem
den den heere feesteren ende verselschapen
in sijnder hemeluaert/met hepligher ghe
pepsen ende begheerten. in sulcker wijs dz
de siele midts hepligher begheerten in dẽ
hemele wese ende woene. al eest dat dẽ lich
aem opter eerden es Ende na dat de here
op gheuaren/was/ten hemele: waren die
maghet maria/de apostelen/de discipelen
magdalena ende dandere deuote vrouwẽ
knielende/opwaert siende. wãt si hem wt
den ghesichte verloren hadden: ende alsoe
waren sp ghetranspoerteert ende vervrẽt
van hem seluen: hebbẽde alle hen ghepep-
sen ende hen begheerten opwaert/indẽ he
re/hen hertten ghetranspoerteert ende ge
transformeert inden heere. hem begheren
de te siene: ende ghelijck droncken mensch
de ooghen altijt ten hemele Doen verthoõ

den hem twee inghelen mit witte clederẽ
inder locht/tot henlieden seggende Ghy
mans van galileen die hier in den hemele
sijt siende Jhesus cristꝰ die van v ghesceidẽ
/es/es op ghecommen in den hemele: eñ
alsoghi hem hebt sien ghaen. sal hy comẽ:
te wetene: oerdeelen de leuende ende de do
de Keert wederomme inder stat. wãt ghy
sult daer ghecleet worden mit allen duech
den ghelijck hiv ghesept heeft Och wiens
herte soude moghen dincken. hoe dat her
te der maghet maria gheträspoerteert eñ
opghecommen was inden heere: met on
ghemeten spefde ende begheerte/begherẽ
de/vander wereit te schepden ende mit hey
op te climmen: ende hoe goedertierene eñ
menichfuldighe tranen wt hare ghebene
dide maechdelijcke ooghen vloepden Des
ghelijcke sullen wi oock contemplerende
pepsen van die hepligher mans ende vrou
wen die daer waren Ende na dat die inge
len henlieden aldus toeghesproken haddẽ
soe aenbeden si de stede daer des heerẽ voe
ten gheslaen hadden doẽ hi opclam ten he
mele: ende ghynghen wederomme inder
stadt van iherusalem int huys daer si wte
comen waren: ende waren daer altijt per
seuererende in bedinghen ende deuocien:
de belofte des heeren ootmoedelijcken ver
wachtende ende verbepdende.

Van die sindinghe des hepligher geest. Capittele. lxxxij.

OEthien volghende daghen nade hemeluaert des heren verruit sijnde (dwelck tsamen waren vijftich daghē na de verrijsnesse) de voernoemde mitter maghet maria in bedinghen versaemt sijnde ende de dueren des huys (om de vreese der ioden) ghesloten sijnde: te tercitijt gheschiede daer onverlienlijcken een seer groot gerucht ende rommelinghe/ ghelijck seere grooten wint. die scheen dat thuys omghe worpen soude hebben daer sy binnen waren: ende de heylighe gheest daelde op hen allen (die in ghetale hondert ende twintich waren) ende op een ieghelijck van hē opē baerde een vierighe tonghe: ende also waren hen hertten vol vanden heylighē geest Ende also in de spesde gods ontsteken. verloren sī terstont alle de vreese die sī hadden: ende waren vol vā allen duechden wijsheden ende volstantichēden. Dī ontsloten de dueren ende ghinghē wten huyse om opē

baerlijcken inden tempele ende inden anderen plaetsen van ierusalem te prekene de verrijsnesse iesu cristi: ende hoe dat hy waerachtich god ende mensche was ende de messpas in der wet beloest: ende de ghesontmakere der werelt. vanden welckē alle de propheten ghetuychnesse ghauen/ here ende scheppere der hemelen ende der eerden/ rechtere ouer leuende ende ouer dode ende glorie der gheender die in hem hopē. Eñ hoedat alle de geloofdē dat hi god was ende mensche/ ghestoruen eñ verresen leef de inder eewichept: ende in sinen naem gedoopt waren/ behouden souden sijn Ende de ghene die dat niet en gheloofden. soudē ten ewighen daghen verdoempt sijn. Dit ghelooue preecten ende sapdē sī alle de werelt doer: ende bekeerden veel menschē tot ten ghelooue cristi. midts de wonderē dpe de heere doer hen predicacien dede

¶ Hoe dat heilich ewangelie ende dat kerstē ghelooue. van so luttel menschen ende in so corten tijt: alle de werlt doer mocht gepreect ende ontfanghen wordē Ca. lxxxiij.

HEngaende den voerseyden mochte iemant mit groote redene twijffelē Want de apostelen ende de dpstipelen des heeren luttel waren: dat kerstē ghelooue so seer hooghen dinck. dat alle natuerlijke verstanden te houen ghaet: eñ dat den mēschen so swaer was. die alle de werelt doer in der afgoderien ende in den ongheloue ghestelt waren ende ten sonden ghegeuē. dwelcke seer langhe ghedurt hadde Hoe so luttele menschen. ende in so clepnen tijt: dat heylich kerstē ghelooue mochten preken ende inbringhen alle dpe werelt doer:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

bisondere om dat de dinghen ons geloofs so hoghe sijn: ende alle natuerlijck verstãt te bouen ghaen: ende so hert es te hoorene ende te gheloouene de woerden van dien/ te wetene: dat wi ghelooven ende belpden een ghecrupst menschе god te sine ende de ghelontmakere der werlt Dwelck so hert was int beghinsele van die predicatie der apostelen: dat als de poden dat hoorden be schaemt waren ende verstorbeert: ende de hepdenen achten dat voer lichtuerdichept ende dwaeschept Item de leeringhe cristi es ooch seer swaer. alsoewel in den gheloo ue als inden wercken: om dat ons onse ge lontmakere leert abstineren van alle den wellustichеden deser werlt ende die vlma den: inden welcken alle goet es. na de min schelijcke sinlijchept ende gheuoelijchept: ende de hemelsche dinghen begheren. van den welcken onse sinlijchеden gheene en kinnen ende ooch mach dat onsen verstan de bi hem seluen niet toetomen om dpe sel ue hemelsche dpnghen te verstane. Tot de sen anwoerden wi: dat de dinghen vã ons heplich kersten gelooue/te ghelooуene/en es gheen dpnck der lichtuerdichept. maer seer redelijck ende nootelijck. om dat dit ns inghebracht en was noch geconfprmeert vanden menschen. maer alleenlijckē van god/diet ghelooue es: in den welckē twee dinghen versocht worden. Deen es dat de dinghen die wi te ghelooуene hebben ons voerghestelt selen sijn. Dander es dat ons verstant gheuoele ende gheloouе de dingē die ons voerghestelt sijn. Den eersten aen ghaende eest van noode dat het gheloouе alleenelijcken doer god verthoont worde. om dat de dinghen des gheloofs alle men schelijck verstant te bouen ghaen ende en vallen in sijnder contemplatiē niet. Ende aenghaende den tweeden. eest van noode

dat god des menschen hertte ruere ende ũ heffe. om dpe dinghen des gheloofs te ghe uoelen ende te ghelooуene Wãt ghelijc de menschе (ghelooуende de dinghen des ge loofs) bouen sijn natuere sal verheuen sal sijn: eest van noode dat dit ghescie doir dbe ghinsele bouen dnatuerlijcke (dat god es) de welcke alleene dat hertte des minschen berueren mach: ende voerts dat ghelooue aenghaende tgheuoelen ende tgheloouе. dwelck vã dien dat meeste prncipael werc es/es van god ende doer hem alleene. Ẽn also was alleene doir god dat ghelooue ge looue verthoont ende gheconfirmeert mi godlijcke wercken Ende de maniere was dese Dat wi doer tgheloouе veel dpnghen ghelooven selen. die ons de ghene seggh̃. die ons tgheloouе preecken. want het ghe looue ghescхiet doer thooren/ghelijck de a postel sept Ende om dat ons dese dinghen vanden minschen gheseit worden. de welc ke lieghen oft bedieghen mochten. so sijn wi niet zekere datse waerachtich sijn. mar waert datse god ons sepde. so waren wp ze kere datse wairachtich sijn. om dat wi wel weten dat god npet dwalen en mach. wãt hi de waerhept es ende en mach niet liegē ghelijck dapostel sept. Voerts om dat wp zeker sijn souden vanden dinghen dis ghe loofs: eest van noode dat wi weten dat god ons die sept doer den ghenen dpe ons de dī ghen des gheloofs preect. de welcke wairt dat hi ons die selue sepde. so en souden wp gheen andere bewijsnpsse behoeuen. wãt hi niet dwalen noch lieghen en mach. mer om deswille dat hi die doer anderen seit eñ die niet en sept selue in persoone. so eest vã noode dat de ghene die tgheloouе preken/ die dinghen van sinen weghe seggheñ ter confirmacien van tghene datſi preken terstont eenigherãde mirakele thoonē: eñ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

dan en blijfter niet Ende de redene/es/om
deswille dat de mirakele gheschiet doer god
want nyemant anders mirakele doen en
mach Ende doer dmirakele gheeft god ge
tuychnisse vanden woerden des predikās
als tot sijnder begheerten de mirakele vol
ghet. Voerts eest nootelijck dat het woert
dat de predikant sept/waerachtich si/ alser
mirakel na volcht ghelijck hy dat begeert
oft god sonde lieghen sijnde valsch ghetuy
ghe/vander loghenen valsch ghetuychnis
se gheuende.dwelck niet moghelick en es.
Ende in deser manieren es de wet ende dz
ghebenedide gheloof ons ghesontmakers
ghefondeert ende vast ghemaect/van den
welcken men so weinich twijffelen mach
als dat den hemele hemel es.oft dat wi mē
schen sijn/ghelijck de apostel dat schrijft seg
ghende Jhesus cristus sant sijn discipelen
dat gheloone preecken: ende si waren alle
de werlt doze prekende/ god henlieden hul
pende.de welcke hen woirden confirmeer
de/terstont na hez woirden mirakelen doē
de) Ende also gheloouen ende houden wy
sterchelijcke dese waerhept des heplighen
kersten gheloofs.den welcken de minsche
lijcke relijckhept gheene experiment ghe.
uen en mach. maer gaet alle natuerlijcke
verstanden te bouen: ende ten es gheene
lichtuerdichept ghelijck oft de gheloouige
eenighe ydele fabelen volghden/ ghelijck
sinte peeter sept Want de godlijcke wijsh
(die alder volcomelicste alle dinghen kint)
hadde wel de macht den menschen te ver.
thoonen de waerhept van dese syne leerin
ghe doer sine teghewoerdeghe ende eewy
ghe inspiracie ende doer vele bequame ar
gumenten/als hy om de dinghen des ghe
loofs dye alle natuerlijcke verstandē te bo
uen ghaen/ sienlijcken/ wercken thoonde
die den cōsten van allen creaturen te bouē
ghinghen Te wetene Jn die wonderlijcke
gheneslinghe van allen sieecten ende wondē
lijcke veranderinghe der hemelscher ende
der eertscher lichamen Ende tghene dz vā
noch meerder verwonderinghe es: in dye
inspiracie der menschelijcker verstanden/
te wetene/dat de simpele ongheleerde/vol
vanden ghauen des heplighen gheeste/in
eenen oogheblick tijts ende haestelijcken
ontspinghen da!derhoochste ende dalōper
fecste wijsheyt ende daldere wonderlijcste
schoonste sprake van allen talen. Mits dē
welcken dese dingen siende/ niet mz crach
te van wapenen.noch met beloften vā tijt
elijcken wellustichēden.noch rijchheden.
noch eeren.noch van moghentheden/ondē
die alderswaerste persecucien der tyrāten
ende der ongheloouigher menschen/ nz al
leene vanden simpelen ongeleerden. mer
ooch vanden alderwijsten menschen qua
men ten kersten gheloue. in welck ghelo
ue ghestelt ende ghepreect sijn hooghe din
ghen om te gheloouen die alle minschelijc
ke verstanden te bouen ghaen.so swaer te
doene ende so hooghe te verwachtene? Alle
vleeschlijcke wellustichēden sijn verbodē:
ende alle wereliicke dinghen worden ghe
boden te versmadene/voerts dat wi biddē
selen voer onse vpanden ende voer de ghe
ne dye ons veruolghen: ende den ghenen
duecht doen die ons versmadē ende quaet
begheren te doene Welcke dinghen int ge
uoelen des verstaus der sterffelijcher men
schen/es dat meeste van den mprakelē eñ
ende openbaerlijck werck der godlijcker
inspieracie: dat versmaet sijnde alle de sie
lijcke ende ghenoellijcke dynghen van de
ser verghanckelijcher werlt/dye eenen pe
ghelijcken openbaer sijn ende totten welc
ken een ieghelijck natuerlikē ghenycht is
geinclineert es mits natuerlyke begeertē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

alleenlijcken begheert worden de onsienlijcke dinghen die ons onbekint sijn Ende tis zekere dat dit niet ghesciet en es bi ghevalle noch accidentalijcken. maer tes doer de godlijcke dispositie openbaerlijcken ghesciet. dwelck god langhen tijt te voren gheconcipieert hadde doer sijn propheten dat hy dat doen soude Ende om deswille houden wi hen woerden ende hen boecke in weerdicheden. om dat si ghetuychnesse gheven vanden dinghen ons gheloofs. Na dat dese leeringhe so hooghe ende soe swaer aenghaende den verstande ende aenghaende den wercken die te voren niet gheweest en hadden/van nieus ende nieulicken in ghebracht worde ende van haren staet alle die werelt ontsinck Ende die niet alleenlijken en ontsinghen. maer oock om de liefde eñ beschermenisse van dier/groote menichte van mans ende vrouwen van allen staten ende nacien/ontsinghen swaere langhe tormenten ende seer wreede doosden. dwelcke alle ghelooupghe belpden dat npet sijn en mochte ten ware dat dairom te voren veel mirakelen ghesciedden. oft en ghesciede geē mirakel te voren. so was dit van allen mprakelen dmeeste mprakele/ dat alle de werelt dit gheloofde ende dese so swaren nieuwe leeringhe ontsinck onde dper haer verstanden ende hoofden onderdanpch maekten. want daer en conde gheen ghelijcheit sijn vā so vele ende so diversceen wpllen tot een soe swaren dinck. ten ware dat god (in wpens hant de herten der menschen sijn ende die keert daert hem belieft) hier toe de herten der minschen keerde ende verwekte: ende dit wair ghenoech om te bewisene dat dit gods werck es ende gheē werck vā eenighen sterflijcken mensce. Alderm eest blijct dat self doer die continuatie ende ghedurichept. want al mocht mē in eenigher manieren seggen dat alle de werelt sonder eenich godlijck werck oft mirakele dit ghelooue ontfanghen hadde. ten soude soe langhen tijt niet heel bliuē noch dachlijcx vermeerdren/ dan doer de hant ende moghēt hz gods. wāt wairt een menscelijck werck het soude doer hem seluen verghaen/ ghelijck int werck der apostelen int. v. capittel ghesept wort Ende alsoe waert hier. want alle de roomsche keysers die doen regneerden ende domineerden ouer alle de princē ende ouer alle de heeren vander werelt/ arbeyden om te bederuene ende te verstropē dese alderheplichste leerpnghe met dalder swaerste pinen indē beghisele als die eerst beghan ghepreect ende ghecondicht tsine. ende langhe daerna. mair si en conden: eñ si sochten die te verderuene ende te npeute te doene mit tormenten. mair si plantē die Midts den welcken openbaerliken blijct dat si van god es ende alleene van hem ghegheuen eñ doer sijn hant ghecon firmeert met godlijcke wercken ende met die alder grootste ende openbaerste mirakelen Eñ dese alder wonderlijcste bekeerpnghe ten kersten gheloue/ es dalder zekerste vertōdinghe ende openbaer teeken der ontallit ker mirakelen die om dat te voren ghesciedden. de welcke niet nootelijck en sijn te verhalen. want die in hen effect openbaer sijn ende bliuen ende wi ghelooven alle de dinghen des gheloofs seer valle ende houden die seer sterckelijck in onse herten

¶ Vanden belettinghen ende vander hulpen die de apostelen hadden doen si dat gelooue ende dat heilich euangelium alle de werelt doze preecten Ca. lxxiiij.

OM meerder verstant des gheens dz voerspt is/ selen wi weten/ dat indē beghinne der hepliger kercken/ alle de werelt doze veel grote belettinghen warē. om

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

dat de ewangelie ihesu cristi ende sijn wet ende kersten gheloue belet soude worden ende niet ghepreect ¶ Dz eerste/was/haet ende viantschap vaꝰ alle menschen. Wāt alle de menschen hyelen de ghene die dese leeringhe preecten. voer vpanden van dat menschelijck ghelechte. want alle hen goden in wpens dienst ende eere hen voersaten ende si gheleest eñ volstātich gheweest hadden ende alle de manier hender religyen ende dienslen hender goden. benamē si ende wilden die benemen/ segghende/ dat alle dese dingen der religiē die de hepdenē hielen/ waren vermaledijt ende pdele. Ēn de hoewel dat dpe hepdene aenbeders der afgoden waren ende dwase goden eerdē. nochtan gheloofdēsi dat die godlijck warē ende dz die mits hen voerstinnichept de werelt onderhielen ende de ghemepne dingē regierden: eñ om deswille diēden si die als waerachtighe leuende goden Ende als de ghene die dat euangeliuz ende de wet cristi preecten/ sepden/ dat de voersepde goden dupuels waren die hen dienaers bedrogē ende ter hellen lepden: ende dat de beelden die si aenbaden pdelhz waren ende dwase wercken mz menscen handen ghewrocht. die en hoorden. noch en saghen. noch gheē racht en hadden. noch si en conden hen selue niet gheprofpteren noch den ghenen die hen eerden ende dienden: ende de gene diese aenbaden waren beesten ende vertorenden godswaerlijcken: ende ghynghen ter hellen vanden dupuele bedroghen sijnde. so meenden die hepdenen dat hen godē hier met seere/ onteert/ meldaen/ ende ghelastert waren: ende hen daerom verbelgē souden ende tribulacien ende kattinichepden inder werelt sinden soudē ende de ghemepne dinghen bederuen Ende dairōme wāt alle prouincien der werelt goden had

den die sp eerden dienden ende aenbaden. so meendē sp dat de ghene die dese nieuwe leeringhe preecten ende onthynghen/ tegē hen waren ende waren der werelt viandē ende de heele werelt sochten te bederuene: ende daeromme versmadē si die ende verualchdense mit alle hender cracht ghelijck als openbare viāden van hen goden ende hen. die hen bederfkenesse ende alle der werelt bederfkenesse betaechden. ¶ Dat twee de/ was/ de ghemepnhept vanden persecucien. want ghelijck als sp alle de werelt dore verstaet warē. also waren si alle de werelt dore veruolcht ende ghepersequeert. Want de ioden veruolchdense doer den alder principaillen nijt/ segghende ende gelouende datsi mopses wet bederuen souden/ ghelijck si eerst ioden hadden geweest doir den doopsele ende der leeringhen De hepdenen vsmadense eñ persequeerdense om datse sepden dat hen godē dupuels eñ pdelheden waren mit sterflijchen menschē handen ghemaeckt Ende daeromme waren sp van eenen tegheliкē gepersequeert ende in gheenen dynghen en mochten sp rustе hebben ¶ Dat derde/ was/ de alder groosle ende dalderswaerlse tribulacie eñ persecucie. want niet alleen en worden in hen ghebruptet alle de tormenten dpe te voren ghedaen oft ghepeist hadden geweest maer ooc alle de ghene diesp van nieus gepepsen condē ¶ Dat vierde/ was/ de beroouinghe van alle minschelijche hulpinghe ende vertroostinghe. dwelck teghen de gewoente vā allen tribulacien ende persecucien was. want al eest dat inden tribulacpen ende persecucien de vianden sommijls persequeren/ de vrienden/ maghelinghen ende de naeste hulpen oft vertroosten somtijts eenichsins. maer desen en halp noch en vertroostе niemant. maer al de werelt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

perlequeerdese ende verſmadense. De va
ders brochten hen ſoenen ende dochteren
ter doot De kinderen hen vaders/ſuſters/
broeders/ouders/maghelinghen/vriendē
ende vriendinnen ſonder eenighe deernes
ſe oft mededooghen: ende dit was tghene
dat hen hertten metdallen ſeere bedroefde
¶Dat vijfte was. om dat ons lieue heere
wilde dat ſine heiligghe leeringhe ende ker
ſten geloue alſo onder werelt in gebracht
ende gheplant worde mz grote ſware per
ſecucien ende niet met ſuetigheden. om dat
de waerachtichept ende de heplichept ſijn
der leeringhen ende wet te claerlijcker bli
ken ſoude ¶Want tes waerachtich/dat god
(in wiens hant dpe hertte der menſchē ſijn)
hadde moghen beruren ende diſponeren
de hertten der kepſeren/der coninghē/der
princen/der heeren ende alle der menſchē
vander werelt. datſi lichtelijcken ende mit
clepnen arbepde der predpkanten ſouden
hebben ontfanghen de leeringhe ende dat
kerſten gheloue. maer hi en wilde dat mz
doeu. om de waerhept ende heplicheit ſijn
der leerpnghen te meer openbaer ſijn ſou
de: ende alle quade ſuſpicien deruen ſoude
¶Want hadde die lichtelijcken ende ſonder
weerſtoot ontfanghen gheweeſt. ſo mocht
men ſegghen dat dat gheſciet ware bi gōſ
ten oft wt luttel weten ende wt negligenci
en oft wt andere pdeiheden der menſchen
¶Dat ſeſte. om dat de dupuele (bekinnen
de dat doer dit heilich kerſten gheloue eñ
leeringhe berooft ſoude worden van ſijnd
macht die hi ouer de menſchen ende ouer
de ſielen hadde die hi inder hellen lepde eñ
gheuanghen hiel: verloſt ſijn ſouden ende
ten hemele ghain ſouden) met alle ſijnder
macht aerbepden ſoude om te verſtoreberē
ende te verwerckene de herten van alle hee
ren ende menſchen der werelt. om ſwaer

likē te perſequerene de ghene die deſe hep
ligghe leeringhe preecten ende ontfinghen
doer de welcke de hepligghe ſielē hen ſalich
maken ¶Dat ſeuenſte was. om dat want
dit ſcheen te ſine teghen de godlijcke religi
oeſhept ende oeffeninghe: de ghene dpe de
predikanten ende dpe deſe leeringhe ōtfin
ghen/perſequeerden/ meendē datſi onſen
heere grooten dienſt dedē/gheliick dz blijct
van ſinte pauwels: die (want hi een groot
lief hebbere der wet mopſi was: inde welc
ke hi gheleert was ende gheloofde) ouolch
de de ghene ſwaerlijcken dpe in criſto ghe
loofden/ meenende dat hp midts dien god
grooten dienſt ghedain hadde/totter tijt dz
hi ghecallijt ende verlicht was: ende alſoe
doen de hepdenen wt lpeden haerder ghe
woenlijcker religien. mair gheliick als de
boeſhept ende de ſonden vloedende warē.
alſo ouervloepde de gracie: om dat de gra-
cie meerder was dan de welluſtichept Eñ
alſo wair de menichfuldicheit der perſecu
cien vloede: ouervloepden ende groepden
de gracien ende de vertrooſtpnghē des ge
ſontmakers: in ſulcker manieren dat niet
alleenlijken de gheloouighe met patienci
encien deſe perſecucien verdroeghen. mer
ſi verbliden hen oock daer inne ende ōtfin
ghen die met groote bliſcap ende vuecht/
gheliick oft ſi ghenoot hadden gheweeſt ō
roſtelijcke ende lieflijcke ſpiſe te etene/ghe
lijck in die wercken der apoſtelen ghelept
wort int vijfte capittele. Dat de apoſtelen
ghinghen hen verblidende om datſi weer
dich waren verſmaethept te liden om den
naem criſti. ¶Deerſte dat den prekenden
ende den gelouenden vertrooſte/was/de
groothept ende de verzekerthept des loōs
die henlieden beloeft was. want ſi wel wiſ
ten dat hen voer die coute tribulacie die ſp
leden bewaert was dat alder meeſte goet

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

dan soude moghen ghepeyst worden met der herten. noch ghesien metten ooghen. noch metten ooren der leuender creaturē ghehoort/dat was de eewighe glorie:ende want god doer dat ghelooue hen verhoōt hadde de groothept des loons ende daeraf verzekert waren. so en vreesden sy ghenō ande tormenten om dpen loon te verwerue ¶ Dat tweede ende principale/was/ de groothept ende de vierichеit der liefden Want god storte so groten liefde in de herten van desen onsen prinsen die in die eerste kercke waren/dats versmaden alle wellustichedē/rijckheden/ende tijtelijcke goeden:ende verachten alle wereliche teghenheden ende persecutiē: ende bemindē god so volstantelijcken als dat sy om ghеen dinc der werelt hem laten en wilden Ende also midts der grooter liefden die sy hadden bleuen sy in allen persecucien volstantich.

¶ Dat derde/was/dpe groothept ende menichfuldichept der vertroostinghen die hē god ghaf Want hoewel dats inden lichaē lijken ghеene vertroostinghe en ontfingē want sy die alle versmaden om de godlike liefde. soe ontfinghen sy nochtās somwijls groote vertroostinghe inder sielen in welcker dat waerachtich goet es. Vande welcken de ghene dpe vleeschelijck leuen ghеē kinnes en mogen hebben noch toeuerlait dan so vele dat sy inden ghenen ghelooven die in cristo eenpghe perfectheyt hebbē eñ vertroostinghen ontfanghen diemen niet vertellē en kan. de welcke sy ooch also somwijls ontfanghen. hoewel dat se cleyne es. Ende de godlike vertroostinge es so groot dat de mensche midts dien niet al'eenlikē in hem seluen vertroostinghe en ontfanct maer mach ooch den anderen vertroostē. dwelck ny in de menschelicke vertroostige ghesciet. al mach de minsce indē pinen daer dore in hem seluen vertroost syn ¶ Dy vierde/was/de groote ouervloedicheit ende in vloedinghe der wijshept Want die apostelen ende discipelen cristi die om hem leden op de welcke de heylige ghеest comē was/ hadden so grooten preuilegie/ hoewel dat sy grof waren/dat sy alle menschen antworden ende met redenē te bouen ghaē mochten:in sulcker manierē dat sy als sy voer de coninghen ende ghеleerde ghelept wordē. om dat sy redene ende antwoerde ghеuen souden. soe en behoefden sy niet te peysene wat sy antwoerden souden. want god gaf hen wijsheit ende sprake om hen vianden te antwoerden ende te beschamene. in seltker manieren dat sy hen niet weerstaen en mochten ¶ Dat vijfte/was/de menichfuldichept ende ghereethept der mpraklen. Want hoewel dat sy van alle de werelt versmaet ende verworpen waren/ sy deden so vele eñ so grote mirakelē dat de heel werlt niet machtich en was die te gōderen. wāt het was in haren wille ende macht alle dinghen te doene die sy wilden ende als sy wplden Sy hadden ooch somighe wtwendige hulpen ¶ De ierste/ende dit was tseste/dat god dede dat de ghene die behouden soudē wesen dese hoorende lichtelijken ghelooftē want god hen herten inspireerde/ ghelijc inden wercken der apostelen int twede capittel blijct: dat in sinte peeters ierste predicacie opten sinxen dach doin so veel weder spraken was teghen de apostelen van alle den ioden die alle de werelt dore waren/ bekeerden nalijc dese dupsent menschen: eñ dander repse twee dupsent Ende ooch dat meer/es/dat de bekeeringhe somwijls soe licht was dat hem de ghene bekeerden tot den welcken de predikacie niet ghesciet en was/de alderheylichste leeringhe cristi horende/ghelijck dat blijct inden werckē der

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

apostelen int thienste capittele ¶ Dat seuē ste/was/de groote nerstichept oft sorchfuldicheit die god hadde totten ghenen die hē beheeren souden. want god wylde in sijnē eerster kercken de menschen so bereet maken om te gheloouene dat de predikanten met luttele arbeyts veel menschen bekeerden. mits den welcken blijct dat god oock die ten ghelooue track sonder predikāt/gelijck inden wercken der apostelen ghesept wort int tweede capittele: ende also en waren de gene die god daertoe beliefde te verweckene gheenslins belet om hen te bekeerene. want hoewel dat den predikantē vele moepenessen onrecht ende persecutien ghedaen worden ende die wten regnoenē verdreuen. de ghene die van god ghetekēt waren om te gheloouen/bekeerden. ¶ Dy achste/was/de volherdichept der predicanten ende der ghelooueuender. waeraf de heydenen verwonderden hoe de kerstenen so veel tormenten leden ende verdroeghē om haren god: ende in dien totter doot volstantich bleuen. ¶ Dat neghenste/was/de perseuerancie ende ghedueryhy van dese kerstelijcke ghewoente ende ghehoorsamheyt Want de menscen meenden dat de gehoorsamheit der kerstenen een ydele ongheloouichept was: ende dat si terstont tesserē ēn verghaen soude. maer doen si saghen dat si soveel tijts ghedueryh bleef ende groeyde gheloofdense dat god was ¶ Dat thienste was/de suuerheyt/eerlijcheyt/deuocie ēn werdicheyt/vāden predicanten der leringē gods de welcke men niet begrijpen en conde in eenighe dwalinghe. noch in enighen redenē te bouen gaen. dwelcke alle der werlt ō wonderde ¶ Dat. xi. was/de suyuerheyt des leuens ēn der leerīgen cristi Wāt die ghelooue ēn de leerīghe cristi in dierste kercke preecten. waren dalōheylichste mās. als dy

si bat ingelen scenen dā mēscen Oc was de leerīge so suyuere dat si alle ghewoenlyke onsuyuerheyt weerstōt: ēn dese navolchden ēn hielen. keerden hē vā alle onsuuerheyt: bisondē vā lichamelike besmettinge. vāden welcken de heydenen leere verwōderden. wāt sy sulcken suyuerheyt noch heylichheyt nyet navolghen noch houden en conden ¶ Dat. xij. was/de groothey ēn menichfuldichey der mirakelen. wāt elck die tgelooue preeette ēn elck van den ghenen die ghelooften. mocht myrakel doen/gheliick sin te merck int leste capittele sept: principalyken als si tgheloone beleden staende voer de conighen ēn rechters Wāt si doen geen dinck en begheerden te doene si en dedent. dwelck de menschen sondē eenych middele aendachtich maicte. wāt hoewel dy eenige inden eersten sepden dy dit ghesschiede doer tonerie: was terstōt openbaer doer die selue dinghen die ghesciedden/dat gheenderā de toouerie des machtich en was/gelijc dy blijcte doen si de menschen verwecten dese lāghe doot gheweest hadden: ēn die beste ne ghesont maeckten. ēn generaliken alle sieetten ēn andere der gheliike dinghen Ēn dat was tghene dat alō principalicste alle de menscen verwan. als dat si hen lichtelick bekeerden. Voerts doer dese voersepde ende andere der gheliycke dinghen ondē de wreetheden ēn alle de persecucien ō heydenē/groeyde dat kersten geloone ēn was gheplant in die herten der menschen ende ghepreect ende ontfanghen alle de werelt doore: ende ten was niemāt si en aenmerckten dat ghelooue ēn alle de navolghers vā dien ēn maecten in hen seluen groote oppen en. Dwelck also niet en ghesschiet inden anderen nieuwicheden ende inden anderen leringhen. van den welcken terstōt blijcte dat ydelheden waren.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

VAnden vier examinacien eñ persecuci
en ons heylichs kerstē gheloofs Ca. lxxxv.

TOt meerder verclaringhe des geēs
dat vorē gheseyt es: ter instructiē vā
den ongheleerden dye niet lesen en cōnen.
lesen wi wetē/ hoewel dat ons heylich ker
sten gheloue waerachtych ende godlijck
es/ van god gheinspireert ende verthoōt
ende mits dien eest waerachtich. sonder ee
nighe/ dwalinghe/ ghebreckelijckheyt/ on
perfectheyt/ oft loghenachtichēyt/ mits si
ne perfectheyt. Maer om dat sine puerlyx
eñ claerheyt meer openbaer sijn soude. so
ghehingt god dat gheexamineert wort/ aē
gheuochten/ ende gheperlequeert/ om dat
alle suspicie deruen soude eñ altijt te meer
blincken Waeroz ons heylich kerstē ghe
loue/ doer de godlijcke gheyingnesse/ ont
fanghen heeft vier/ examinacien/ ainvech
tinghen. oft vier dalderbooste persecuciē
Deerste was personael: onse gesontma
kere leuende: doer de gheleerde vanden io
den. de welcke duerde de leste drie iaren die
cristus leefde. alsdi openbaerlijcken preec
te indē synagoghen der ioden/ inden stedē/
inden casteelen/ inden dorpen/ inden plaet
sen vā iudea/ inder zee ende in anderen be
quamen ghedisponeerden plaitsen om te
prekene: metten gheleerden der ioden dpt
puterende. de welcke groote menschuldic
heit van menschen/ de predicacien ende lee
ringhen cristi saghen volghen Eñ si volch
den hem met groote listichz eñ nerstichept
om dat si hem in enich woert soudē mogē
begrijppen ende berespen: Ende si sochtē
teghen hem alle manieren van valschedē
listicheden. om dat si hem souden moghen
begrijppen ende berespen. mair si waren
altijt bestaemt eñ verwonnen: eñ de waer
hept sijnō leeringhen/ blijcte/ claer ende al
der perfectste Item hi ghenas alle siecken
eñ alle siecten. Ende alle de ghene dye den
zoom sijnder cleederen raicten die worden
ghesont. so wat siecten si hadden Item de
se waerachtichz der leeringhen cristi/ was
gheapprobeert doer god den vadre in sijn
doopsele Ende twas doer de ghetuychnis
van sint ian baptiste/ bewesen/ dat dese die
alderheylichste mā was eñ van meēd ghe
tuychnisse dan in alle de wereit was. welc
ke sint ian dickwils/ ghetuycht/ dat dese de
messpas eñ de gods sone inder wet beloest
eñ wees hē oock metten vinghere/ seggh ē
de/ dat dese was dlam gods dat de sonden
wech dede Item dese waerhept/ was gepro
beert doer ghetuychnesse van den werckē
eñ wonderen dpd onse ghesontmakere de
de. die niemant doen en mochte dan god.
Item dese waerhept was gheprobeert doer
de ghetuychnesse der heyligher scriftuerē
diest tot veel steden alligeert. die welcke vā
hem ghetuychnisse ghauen dathi de gods
sone was ende de messpas mō wet beloeft
Ende de ioden verstorbeert ende bestaemt
sijnde in hen boosheyt/ cristum voertdane
niet meer dorrende tempterē: sochten nerf
telijcken sijn doot (als voer de leste onōsoec
kinghe sijnder leringhen) ende doen hi aē
den cruyce hinck/ seggh ende Eest dat ghy
de gods sone sijt. comt vāden cruyce Ende
de waerhept ende de heylichept van hē eñ
van sijnder leeringhen blijcte seer claerlij
ken: ende de moghentheit/ de listichept/ de
valschept ende boosheyt/ der poden en ver
mochten niet teghen hem in eenighen din
ghe/ ghelijck dat blijcte doen si hem vingē.
want de heere seggh ende Wpen soecti: eñ
si antwoerdende Jhesum nazarenum: eñ
de heere seggh ende Ick bent. vielen si ach
terwaert ouere ghelijck doode menschen/
ende en mochten sonder sinen oerloef niet
opstaen Dpt selue blijct in sijnder doot eñ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

in sijns verrijsnessen Ende de rechtre dien verweers ende de sariaten dien crupsten. beleden opelijcken dat dese des leuenden gods sone was ende nits dien/god. Ende de ghesontmakere selue(voer hen eñ voer pplatus.die de rechtere was)beleet dat hy de gods sone was ende de coninck der iodē Eñ hi thoonde dat hi god was ende de heere der natueren:inder tijt als hy sinē geest ghaf aenden crupce. met grooter stemmē roepende. dwelck teghen de natuere was Ende ten lesten es te wetene:dat centurio. die dexecutor vander sentencpen/was/ beleet openbaerlijcken dat hy de gods soene was Dit selue bewseen ooch de ongeuoelike dpnghen/ ghelijck als de sonne ende de mane.die hen radpen ende licht weertroekē.soe dat alle de werelt in duysterheden stont:vander sextijt totter noentijt dat cristus sinen gheest ghaf De ghaerdine die inden tempel hinck ende vā bouen tot benenen scoerde.thoonde dit selne ooch De grauen ende de sepulturen der dooder menschen die ontsloten: ende de doode lichamē die verresen ende hen veel menschen in ierusalem verthoonden. om dese voersepde waerhept te confirmeren Ende ald? was in de onderscoekinghe sijnder doot sijn leringhe ghesterckt ende de waerhept gheopenbaert dat hi de gods sone was.

¶De tweede onderscoekinghe ende persecutie vā ons heplich kerstē geloue/was/ na de hemelvaert cristi.als de ioden siende doer de lerighe van den preekenden apostelen so grooten menichte van menschen tē gheloue cristi bekeerden: soewel vanden ioden als vanden hepden/ de leeringhe eñ dat gheloue cristi navolghende:eñ dat in iherusalem tghetal der discipelen in cristo ghelouende sere vermenichfuldichde. so arbepden si met alle haerder macht om de selseringhe ende gheloue cristi te bederuene ende gheheelijcken wte te rodene:ende hielen veel consillen ende verghaderingē ¶Maer hoe de apostelen ende de discipelen cristi vanden ioden meer vervolcht wordē hoe si meer m; grooter cracht ende instantien dese hepligbe leringhe preecten: ende so veel te meer menschen volchen hen leringhe.sowel ioden als hepden:eñ affirmeerden dat ondre den hemele gheenen anderē naem en was. doer dē welcken de menschē mochten salich worden/ dan doer den naē cristi ¶Midts den welcken de ioden verwōnen doer de redenen der apostelen die sinpelle leecke ongheleerde mans gheweest hadden:oerdoneerden een seere subtile bedrieghighe ende verlepdinghe die redelijc scheen te sine:ende was dese Dat vele vanden meesten ende van den gheleersten der ioden/gheuepnsdelijcken ende loosliycken dat doopsele ontfaen souden:om dat si also de kerstenen bedrieghen soudē die dat met goeder liefden deden Dese noempt de hepligbe scrifturere/valsche apostelen. Dese ioden(want si phylosophen waren. wijs eñ gheleert inder wet van moises)argeweerden met groote listichept teghē de wet cristi:specialijcken met veel argumentē argewerende/dat crist? n; god en mensce was. ende alsoe brochten si bi dat onmoghlijck was dat god ende de minsche een persoon was:ende midts dien waert onmogelijc dat desone van maria de gods sone was.

Item siende dat de gheloueghe meer aindachtich waren den woordē cristi ende de predicacie der apostelen.dan hen argumēten:ghebruycten een andere loosheit ende listicheit meer subtijl/segghende/dat moyses wet goet was ende van god ghegeuē: ende midts dien behoordemen die ghelijckelijck ende tsamen te houden m; die wet

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

cristi Ende desen aenghaende arbeyden si soe vele. datter vele/niet alleenlijcken van den simplen. maer oock van den meesten/ consenteerden in som van tghene dat dese seyden/ghelijck. als dat de belninesse ende dat doopsele tsamen ghelick ghescien soude: ende verdronckē dinck noch bloet eten. Maer de declaracie ghescliet doer de heplighe apostelen in hen consillie dat de bewaringhe vander eender wet der andere contrarie was/ende dat de wettelijcke dinghē gheheelikē ghetesteert warē. so gebuyden si de listicheit der tieranten/dat was de apostelen/de discipelen/eñ die in cristo gheloofden/doer alle iudea swaerlijken te persequeren ¶ De derde onderstoetinghe eñ persecucie/was seer veel swaerder mitten heydenen. wāt metten ioden was alleenlikē eene principale differencie: te wetene Dat de messias inder wet doer de propheten beloeft/nv comen was: om dwelcke de ioden groote contuytgie ontfinghen. te belidene dat de ghene dien si ter doot des cruytes ghebracht hadden/ de ghesontmakere de messias eñ hen coninck was Ende hierom wederseyden ende weerstoudē si dese leeringhe met alle hender macht alsoe langhe als si mochten Midts dwelcke (wt die stadt van iherusalem verdreuen sijnde eñ al de werlt doer verstroyt doer de sonde vāder doot Cristi/soot gepropheteert was) begheerden den naem cristi te doodene eñ geheelijcken wt te rodene ende de predicatiē der apostelen: ende verdreuen de apostelē ende de discipelen cristi wt iherusalem eñ wt dlant van iudea Ende alsoe de selue poden alle de werelt doer verstroyt sijnde. als si de predicacien der apostelen hoorden die affirmeerden dat ihesus van nazarenē de messyas ende de ghesontmaker der werlt was. wederseydē ende beletten de predicacien der apostelen nv alle hender cracht ende veruolchden dye totter doot. mer hoe si die meer beletten ende vervolchden. hoe de leringhe cristi meer vermenichfuldichde. Ende de heydenen die ouer alle de werelt domineerden: veruolchdē seer swairlicken de apostelen ende de discipelē cristi die dese nieuwe leringhe preecten eñ inbrachten. die de heydenen nopt ghehoort en hadden. Ende om dat de apostelen ende de discipelen Cristi preecten ende affirmeerden dat de ghecruyste Iheſus van nazarenen. waerachtich god ende mensche was ende de ghesontmakere der werelt: ende dat de goden die de heyden aenbeden ende eer dē. dupuels waren die de ghene die hen anbeden oft in hen gheloofden. bedroghen ende ter hellen leyden: ende dat de afgoden ydelheden ende dwaesheden waren. wāt twaren houten en steenen ende dynghen met menschen hāden ghemaect/ van gout/vā siluere/ende van anderen diuerschē metalen: eñ midts dien en saghen noch en hoorden si. maer twaren dinghen die gheen gheuoelen en hadden: dye hen seluen nyet hulpen en mochten noch den ghenen diese aēbeden. mair dat de dupuelen in desen afgoden ghegaenbeet worden: om deswille waren de ghene beesten die selcken afgodē aēbeden ende ghynghen alle tsamen ter hellen. Ende want de heydenen de heele heerschapie ende dominacie ouer alle de werlt hadden: ende dat si ende alle hen voirsaten ende ouders daer si af quamen. opghewassen waren in deser manieren van leuene. so was hen dit so verdrietelijck ende swairghelijck oftmen hez dleuen ghenomē had ende meenden dat hen goden hem teghen hen sonde verbolghen hebben. om dat si dz tot haerō clepnichz eñ tot hairō oneerē verdroeghen: eñ dat si de werlt bederuē soudē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

ende al datter binnnen es: ende alſo ſoudē
ſi alle tſamen bedoruē ende verlooren ſijn.
Ende hoewel dat hen godē dupuels ende
afgoden waren die gheenderāde godhept
noch cracht en hadden. ſi gheloofdē dz god
lijke godē waren ende datſi doer hen voer
ſtenichept de werelt regeerden ende al dat
daer in es Ende alſo om de beſcerminghe
ende eere van dpen. perſequeerden ſy de a
poſtelen eñ de diſcipelen: ende generalijkē
alle de ghene die in criſto gheloofdē. ſo wre
delijcken ghelijck oft raſende honden ghe
weeſt hadden. De vaders perſequeerden
hen kinderen totter doot/ de kinderen hen
vaders Ende om dat te doene ſochten ſi da
ghelijck nieuwe manieren van tormentē.
meenende datſi alſoe de ghene die in criſto
gheloofden/ perſequeerden/ haren goden
grooten dienſt deden: ende hoeſi dpe meer
perſequeerden. hoe den dienſt meerde wa
re die ſi haren goden deden. Ende dit was
de alder meeſte ende dalder wreetſte perſe
cucie die nopt in der werlt was: ende duer
de naliick vierhondert iaren: binnen welc
ker tijt alle de roomſche keyſers ende coni
ghen ende generalijken alle de werlt met
groote nerſticheit/ arbeyden/ om deſe nieu
we leeringhe te nieute te doene. dwelcke ſi
nopt ghedoen en conden. ¶ Maer die perſe-
quereñ/ planten ſiſe. wāt hoe ſi de gene die
in criſto gheloofden/ meer perſequeerden.
hoe meer minſchen ten gheloone keerden
ende volcomelijcker gheloofden ende ver-
droeghen alle de tormenten ende perſecu-
cien/ dieſi hen aendoen wilden/ mit ſeer on
ſprekelijcke blijſchap ende volſtantichept:
ſiende de heplichept deſer leeringhen ende
de wonderlijcke wercken dpe god in dē ge
looughen daer dore wrochte ¶ De vierde
examinacie ende perſecucpe des kerſtē ge
loofs/ was eñ es/ doer de ketters dpe altijt

ghelooue ende den gheloouigen aenuech
ten ende perſequeren. dwelcke dueren ſal
alſoe langhe als de werelt ſtaet. Ende god
ghehingde ende ghehingt deſe perſecucpe
ſijns gheloofs: ende datter altijt ketters ſel
len ſijn: om dat de perfectheyt ende clairhi
ſijns gheloofs te meer groepen ende blinc
ken ſoude/ gelijck dat goet gout. hoet meer
int vier onderſocht wort. hoet meer blinct:
ende om dat alle ſuſpicie deruen ſoude Jtē
ghelijck de apoſtele ſept. ghehingt god dit:
om dat de ghetrouwe gheloupghe open-
baer ſijn ſouden: ende om dat de verſtan
der kerſtenen altijt in de hepligbe ſcrifture-
ren ende in dpe beſcerminghe des kerſten
gheloofs/ gheoeffent ſijn ſoudē. Eñ aldus
ghelick hi altijt ghehingde ende ghehingt
ketters die therſten gheloone aenvechten
ende veruolghen. alſo ghaf ende gheeft hy
altijt in ſijnder kercken ſeer kerſtelike/ per
fecte/ hepligbe/ gheleerde ende in wijſhedē
groepende/ beſcermers van ſijn kerſtē ge-
looue. om dat ſi de ketters weerſtaē ſoudē.
¶ Waerom dat alle de ghene die tot criſtū
quamen eñ ſijn predicacie/ hoorden/ in hey
niet en gheloofden Ende wairom dat alle
de gene die de predicacie der apoſtelē hoor
den/ niet en gheloofden ende en bekeerden
Capittel. lxxxvi.

TEr ſaken vanden voerſepden dingē
inden dpe voerghaende capittelen.
mocht eene groote ende hooghe twijffelin
ghe te ghemoete comen/ te wetene. Waer
om dat alle de ghene die criſtum ſaghē/ hē
hoorden preken ende hem ſo veel mprake
len ſaghen doen/ in hem niet en gheloofdē
dat hi god ende meſſias was Jtem waerō
dat alle de ghene dpe dapoſtelen hoorden
preken ende die groote wonderen ſaghen
die god doer henlieden dede/ niet en ghelo-
ueden ende ten ghellooue en bekeerden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Totten eersten antwoerden wi: dat de ghene die ihesum cristum saghen ende de wãderen/die nopt ghesien ghehoort noch ghepest en hadden ghesweest/die hi dede: die redelijcken in hen mochten caulseren oppnie dat dese de god ende de messias was in der wet beloeft Delghelike mocht in hem ock dees opinie ghefirmeert wordẽ doer de heplighe scriftuere. want sp saghen dat den tijt inder seluer scriftuerẽ ghedetermineert vãder comsten des messpas ende beloeft. nv vervult was: ende veel andre dpnghen dien aenghaende inder heiliger scriftueren ghescreuen: ende hoe hi de wondrẽ dede die inder scrifturen stonden die de messias doen soude als hi quame: eñ hoe nopt sulcken wonderlijcken dpnghen ghespen noch ghehoort en hadden ghesweest De gene die in hen also dese opinie maectẽ: ende hadden eenen goeden supueren moet alle passien deruende/bisondere haet ende nijt ende met goede meininghe vã tghene dat si pepsden begheerden de waerhept te wetene/te weten/oft dese de messias ende god was: ende aen god begheerden ende badẽ dat hi hen dat opelijcken vthoonen wilde: ende in hen hertten gheenderãde belet en stelden. mits npet te gheloouen dat hẽ god (aenghaende desen ende hender salichept) inspiereren soude: dien ende soedanigẽ die also goede mepninghe ende begeerte hadden. om hen salichept ende de waerhept te wetene/vthoondẽ god terstont de wairhz: ende inspiereerde in hen sielen ende instorte in hen tgheloue. Ende also ghelooftden si met groote verzekerthept sonder eenige twijffelinge dat dese de messpas ende god was ende dpe ghesontmakere der werelt. Ende dit en mocht niet gheschien sondsonderlinghe verthonpnghe van god: ende also hadden alle de ghene die in cristo geloof den/sondlinghe verthooninghe. sonder de welcke niemãt gheloouen en mach: eñ wi heeten hper verthoonighe/dat gelooue/dz crist? in de herten der gheloonigher instorte. dwelck gheenãande creature/dan god/doen en mach: die de hertten der menscen rueren mach: om dz inden gheloone twee princepale ende noottelijcke dinghen sijn. Deerste/es/dat de dinghen die wi selen gelooven. selen ons voir ghestelt sijn Dande re/es/dz ons verstãt gheuoele ende gheloouetghene dz ons voergestelt wort Dẽ eerstẽ aengaãde eerst nootelijc dz ons tgelooue verthoõt worde alleene doer god: om dz de dinghen des gheloofs alle menscelike verstande te bouen gaen eñ en vallen in sijnõ cõtemplacien nz Als aengaãde den tweedẽ eest vã noode dz god tmenscen hert ruere eñ opheffe: om dat sondẽ eenighe twijffelinghe de dighen des gheloofs sterckelijc ghelooue soude Want ghelijck de menschedighen des gheloofs gelooũde/verheue sal worden bouẽ naturen. so eest noot dz dit gescie doer dbeghi bouen dnatuerlick/dat es god. die alleene therte des minschen ruerẽ mach Eñ midts dien/tgheloone/aengaende tgenoelen eñ tgheloouen. dwelck tprincepaelste werck vã dien/es/es van god eñ alleene doer hẽ/verthoõt/ingestoort/ eñ gecõfirmeert: die therte dairtoe ruert midts gracien Eñ also instort god den ghenẽ gracie eñ gelooue diese duechdeliken begherẽ Eñ de princen der priesteren eñdandõ podẽ die ter doot cristi raet ende cõsent droeghẽ. en wisten nz dz ihesus crist? de messpas eñ god was. wãt hadden si dz gheweten si en soudẽ hẽ nẽmermeer gecrupst hebbẽ/ghelijck de apostel seit Eñ de sake deser vblint hz/was dẽ nijt diesi inõ herten teghẽ dẽ here haddẽ: om dz hi vã den volcke meer ghemit was dã si eñ om datsi vanden volcke nz so veel weldaden en haddẽ als si plagẽ.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

eñ om dz de heere hen meldaet ende sondē
openbaerlijken strafte Ende om deswille
ontfinghen sī soe groten haet ende nijt inō
herten dat sī hem verwoichden totter doot.
ende god en instortte hē gheen gracie noch
gheloue.om hem te kynnen noch te ghe-
louene.om dat sī niet weerdich noch ghe
disponeert en waren om dat tontfangene
want den seer grooten haet ende nijt die sī
teghen hem hadden belette hen verstandē
datsī hen niet ghedisponeren en tondē om
te peysene oft dese de messias eñ god was:
ende te begheren aen god ende hem te bid
dene dat hi hen de wairheyt van desen ver
thoonen wilde. maer sy koosen in henō pas
sien ende versteenthept te bipuene:ende al
le den anderen prynten ende priesteren der
poden die sonder passien waren ende goe-
de begheerte hadden de wairachticheit eñ
de salichz te kinnen/ tondichde god de war
heyt ende instortte hen gracie om dat sy ge
looven souden/ghelijck dat blijckt van ny
thodemus/van gamaliel/van ioseph van
aromathien/ ende van veel andere. Ende
aldus en waren de voernoemde princē eñ
poden npet onschuldich datsy trehtuerdich
bloet leuerden ende ter doot broochten/ ho
wel dat sī niet en wisten dat god was. wāt
dese ignorancie quam doer hen schult. om
datsī alle/haet/nijt ende alle andere passyē
wt hen herten niet en stelden ende om dat
sī god gheen stede en ghauen gracie eñ ge-
loue in te storten om dat sī ghelooven sou
dē Eñ midts den voerseyden antwoerden
wi ten tweden van die twijffelinghe voer
ghesept te wetene Waerom dat alle de ge
ne die de predikacien der heyligher apostle
len hoorden ende de wonderlijcke dynghē
die nopt ghesien noch ghehoort en waren
/saghen/die god doer hen wrochte (niet en
gheloofden noch en bekeerden) want god
alleen toehoort mirakel te doene/ die nz lie
ghen en mach Hierop segghen wi ghelijc
ghesept es: dat de ghene die sonder eenige
passien/met goeder hertten ende begheer
ten hare salichept ende de waerhept te kin
nen/ de predicacien der apostelen hoorden
ende de mirakelen die sī deden sagen/ dies
hertten verlichte god ende instortte gracie
ende gheloue. metten welcken sy sterche
lijck gheloofden sonder eenighe twijffelin
ghe dat het ghene datsī hoorden preken de
waerhept was:ende alle de ghene dye dat
hielen/ontfinghen de voerseide verthooni
ghe ende gheloue Ende alsoe leestmen in
die werchen ō apostelen int thienste tappt
tele:dz de hepligheyt gheeft op alle de ghene
viel die sinte peeters predikacie hoordē:eñ
de hepligheyt gheeft op hen vallen/was/ die
voernoēde verthooninghe ende gheloue
ontfanghen.dwelck den hepligheyt gheeft
toegheschict es Dese instorttinghe ghelijck
de apostel sept in deerste epistele ad corīthi
os int tweede capittele. wort gheheerē ver-
thooninghe/om datsī alleene van god ghe
schiet Eñ also waren alle de gene die nz goe
der mepninghen ende begheerten hender
salicpept de predikacien sonder eenighe be
lettinghe van passien/hoorden/doer god ō
licht ende hen de wairheit verthoont ende
tgheloue inghestort.doer dwelcke sī seere
verzekert waren ende gheloofden dat ihe
sus cristus de gods soene was/ de messias
ende de ghesontmakere der werelt Eñ dit
hielen sī s vaste ende so sterckelijck in hen
hertten:datsī daerom ghereet waren te ōt
sane alderande tormenten eñ de alōwreet-
ste doot Maer inden ghenen dye desen be
lettinghe deden midts haet en nijt oft eeni
ghe andere passien ende versteent bleuen
nz begherende de waerhept te wetene/ diē
en instortte god gheen gracie noch en ver-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

ghoorden hen tvoernoimde secreet niet Dit was hen scult dattī niet weerdich en warē noch ghedisponeert om dese sodanigē wel daet vā god te ontfane. Hierbi concluderē wi dat alle de menschen dye sonder passye /mit goede mepninghe ende begheerte/de predicacie hoorden. warē verlicht ende bekeert: ende ontfinghen volcomelijcken de ghaue des gheloofs ende de gracie des heiligen gheests. maer dye dit niet en hadden doer hen ongedisponeertheyt en ontfingē dat niet Ende aldus hoewel dat alle rijckē ende prouincien der wereit ten gheloouе cristi bekeert waren doer de predicacie vā den apostelen ende discipelen cristi. nochtā bleuender vele ongheloouige doer de voirnoemde sake ende doer hen scult: eñ midts dien en bleef hen gheen excusacie van hen ongheloouichept Ende hierbi houden wi een merckelijcke conclusie nā den doctorē inder godheyt: dat sowie dat hy es oft van waer dat hy es/niet gheloouich sijnde/eest dat hy doet dat in hem is: te wetene: dat hy wt hem stelle alle passien ende versteentheyt ende begheere de waerheyt te wetene ende te kinnen de maniere ende den wech sijnder salicheyt ende god bidtet dat hi hen verlichten wille om hem ter salicheit te stellē: god sal hem tgheloouе verthoonen ende tgene dat hem tsijndre salicheyt te doene staet: hē eenighen inghele of menschē sindende die hem tgheloouе leeren sal ende tghene dat hi schuldich es te gheloouen ende te doene om salich te wordene Also lesen wi vā cornelio den heyden/inden wercken der apostelen. int tyenste capittele: dat hy vaste eñ aelmoessenen dede. god biddende dat hi hē den wech der salicheyt wysen wilde. God hoorde sijn goede begheerte eñ sant hen een inghele dye hem instrueerde: eñ daer nā den apostel sinte peetere dien leerde eñ doopte. Ende van dē eunucho inden werken der apostelen int achste capittele: dien god sinte philips den apostel sant datti hen inden gheloouе instruerē soude ende doopen. Midts den welcken blijct dat gheen ongheloouich voer god excusacye hebben en sal. eest dat hem tgeloouе niet verthoōt en wort. Want dat blijft hy sijn scult gelijc gheseyt es: ende nyet doer de ontfermhertichept ende goetheit gods die hair vniuersalijcken spreyt tot alle dē ghenen diese begheren ende hen daertoe disponeren. Hy desen blijct ooch de solucie van een andere merckelijcke twijffelinghe: te wetene: dat als de mēsche sondicht. so verliest hi de gracie. de welcke hy doer hem noch doer synen crachten noch doer de macht van eenighe creature/niet wederomme vercrighen en mach. want alleen god gracie gheeft eñ instort. mair so wanneer de sondare doet het ghene dat inhē is/te wetene/datti hē disponeert de gracie te ōtfane. so instort god die. dwelcke in deser manieren gheschiet. God roeept stadelijcken v er de duere des hertten/ghelijck gheseyt wort int boeck vandē verthoninghen. int derde cappittele: ende dese roepinghe gheschiet in veel manieren: te wetene De sonden ter memorien bringhē de. oft de doot. oft de helle ende haer pinen: ende stellende de begheerte der salicheit eñ der glorien des hemels: eñ de gedinckenesse dat hem god schiep ende verloste. oft hem toespndende sieecten ende vreesen der doot ende der verdoemnessen. oft doende dat hi hoore/goede predicacien/goede exemplen ende woerden/van anderen minschen: eñ doer ontallike veel andere manieren. Eñ als de sondare dat roepen ons heerē hoort eñ in hē selven keert/bekinende dat hy god vthoent heeft die hē gescapē eñ vloft heeft: eñ my berou opset hē nv meer te vthoornen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

voerdane also verre alst in sijnder macht es/ende de sonde oft sonden die hi ghedain heeft te biechtene. ain god vergheinelle be ghere ende Jn dier hueren sint god terstont in dier sielen gracie. doer de welcke de sonden vergheuen sijn: ende dit es dpe meeste weldaet die wp sondaren alleene in desen hebben Eñ also en es gheen sondare voer god gheercuseert. om dat al eest dat de sondare/na dat hp sondicht/de gracpe verliest ende en mach die bp hem seluē niet weder omme vercrighen: god gheeft die mildelic ken allen creatueren dpese begheren tont sane doende tghene dat in hem is Te wete ne Dat hem leet es dat hp god verthorent heeft. opset makende niet meer te sondegē ende sijn sonden te biechtene: ende alsoe en blijft den sondair gheen excusacie van sijn verdoemenesse Ende om dat dese weldaet so groot ende so licht es na de onindelijcke goedertierenhept ende goethept gods: die altijt inder sielen gheuē sal een wederkna ghinghe der consciencien. die inde heplige scriftuere ghenoemt wordt een worm. om dat die altijt inder cōsciencien knaecht/seg ghende/hoe lichtelijcken si haer hadde mo ghen salichmaken hadsi ghewilt: eñ dit es een dalderswaerste pine inden verdoēden

¶ hoewi doer de passie ende doot cristi ver lost waren/van den sonden/vād en dupe le ende vander hellen Ca. lxxxvij.

WAnt hier vore veel ghesept is vanō passien ende doot ons gesontma kers ihesu cristi. so mocht iemant hier ten lesten twijffelen. hoewp doer sijn passie ge sont ghemaect eñ verlost waren: eñ waer om dat doer de cracht van dier niet alle mi schen salich ghemaict en worden. wantter vele verdoempt sijn/ghelick dat alle de on gheloouighe sijn ende alle de quade kerste nen. Totten welcken wp antwoerden: dat onse salichept ende onse behouuesse in den wille gods staet Want bi ons moghen wi sondeghen. mair wi en moghen bi ons sel uen vanden sonden niet opstaen ende ons tot god keeren. maer dit hanct aen den wil le gods Want ghelijck wi hem verstooten doer de sonde: om dat ons dat vergheuen soude worden en wort gheen ander dinck versocht dan god dat hez believen wille ōs onse sonden te vergheuene. Maer ghelijc god dalder rechtuerdichste es: en wiltp nz dat onse sonden vergheuen worden sonde voldoeninghe. want anders soude inō we relt eenich ongeordeneert dinck bliuē: eñ der rechtuerdichept en soude niet voldaen worden. dwelk onbetamelijck es. Wāt ge lijct nootelijck es dat god goet doet eñ goe de dinghen/ghelijck hi dopperste goet es. also eest nootelijck dat hi rechtuerdige din ghen doet: om dat hi rechtuerdich es ende en mach sijn epghen nature niet loochenē Voerts want wp god verthorent hebben: en mach de mesdaet niet vergheuē wordē sonder eenighe ghenoechdoeninghe. wāt dat en ware niet rechtuerdich Ende om dz de ghenoechdoeninghe npet en mach ghe daen worden. dā doer een dinck van ghelp ker weerden. so sout van noode sijn dē son deghende mensche so swaerlijcken te lpde ne als hi swaerlikē sondicht Ende hoewel dat onse sonde in haer seluen een indelijck werck ende dinck es/nochtans ainghaen de sijn obiect/dat is god/dien wi verthorne als wi sondeghen. so es de sonde in eender ande maniere een onindelick dinck: om dz de mesdaet de quantitept vanden ghenen dien mesdaen es ontfaet/ghelijck de philo lophe dz bewijst in dat vijfste boeck ethico rum in dat capittele de contrapassu

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Ende daerom en mach nyemant doer hez
selven voldoen. al waert dat hi maer eens
ghesondicht en hadde. Voerts betaemdet
waert dat de sonde des menschen soude ver
ghenen worden met voldoeninghe: dat de
ghene die voldede. voldoende so veel arbei
de dz sijn werckinge vā onindelike duecht
ware: ende sodanich en mach niemant dā
god zō Nz god in hem seluē: om dat god nz
verdienen en mach. want nyemant meer
der en es dan hi. wien aenghelē hi verdie
nen soude Item hi en mach gheen pijnlijt
werck doen. dat eygheliicken voldoennin
geheetē is. wāt god nz lidē en mach: daerō
betaemdet dat de ghene die voldoen soude
/god ende menschе was: menschе. om dat
hi soude moghen verdienen ende lidē: god
om dat sijn werck sijn soude van onindelij
ke weerde ende verdienste/ gheliick als hi
realicken es van onindelike weerde: dese
was onse ghesontmakere Jhesus cristus.
die middelare was tusschen god ende ons
menschen. Ēn also was doer de doot vā de
sen voldain voir alle de sonden vander we
relt. al hatter onindelijcken veel meer ghe
weest. Desgheliichē soude hy voldaen heb
ben voer de sonden der dupuelen ende der
verdoimder: hadden die ghedisponeert eñ
begrijppelijck ghewest. om die vrucht de
ser verlossinghen te ontfangē Want doen
cristus sterf: voldede hi ghelickelijchē voer
goede ende quade/ voer leuende/ voer dode
ende oock voer die ongheborene Mer om
dat de doot criste een vniuersael en een ab
solupt dinck/ es/ dat niet meer t otden eenē
menschе dan den anderen gheapplyceert
en es: waert nootelijck dat sy hen alle(goe
de ende quade) salueerdē. doer de doot cris
ti: oft datter eenich dinck ware. wairom dz
de vrucht der passien cristi. meer gheappli
teert ware totten eenen minschе dan totte

anderē. Ende om dat cristus doer sijn pas
sie/ dien aenghaende dat hi menschе was/
verdiende ende verwerf dat hi heere vā al
len menschen was: ende rechtre ouer leuē
de ende ouere doode Ende was thoot van
henlieden ghemaect. om dat hi die mz sijn
bloet ende passie cochte: wildet hi dat alle de
ghene dien sijn passie otberlijck sijn soude
eenen lichaem sijn souden. van welck lich-
aem hi thoot sijn soude. Ende gheliick als
int natuerlijck lichaem de leden versaemt
sijn met dat hoot: influencie ende cracht ōt
sanghen van dat hoor: desgheliicke de ghe
ne die in dit gheestelijck lichaem cristi ver-
eenicht waren. ontsinghen cracht ende in
fluencie van cristo als leden van sijn hoot
ende dien was mede ghedelt ende gerom
muniteert de vrucht ende cracht synō pas
sien. Ende om deswillē allcene. es iheſus
cristus de waerachtighe middelare tusschē
god ende den menschе: in dien dat hy doer
sijn passie ende doot dat menschelijck ghe-
slechte versoent. Want hoewel dat doer de
auctoritept cristo betaemde de zōde af te ne
mene diē aengaende datti god was. noch
tan te voldoene voir de sonde des menschе
lijcken ghesleghs betaemde hem in diē dz
hi menschе was Ende midts desen wordt
hi gheheeten een mpddelare tusschen god
ende den minschе Ende om datmen tvoir
segde betre verstain soude/ sullen wi weiē/
dat nyemant voer sijn sonde en mach vol-
doen. al en hadde hi maer eens gesondicht
noch alle de menschen voer de sonde vā ee
nen. De saike es: om dat(als de eerste men
schen adam ende eua sondychdē) mesdedē
si der godlijckere maiestept: haer ghebodt
ouertredende: eñ also doen wi oock als wi
sondeghen. Ende om dat wp de godlijcke
maiesteit sondegēde/ mesdoen/ die onmde
lijcke duecht is: eñ soe groot es de mesdaet

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

als de ghene dien de selue gedaen wort eñ teghen den welcken mẽ mesdoet Noch de eerste menschen adam ende eua en mochten voer hen sonde nz voldoẽ. noch wi voir de onse. want alle sonde geschiet teghen de godlijcke maiestept/ die onindelijck goet es: ende de cracht van allen creatueren es indelijck Om deswille waert noot. oft dat god de sonde vergheuen hadde sonder voldoeninghe. dwelck niet en betaẽde om dat ter eenich dinck in dat ghemepne ongeordineert soude ghebleuen hebben. dwelcke onbetamelijckẽ es. want de schult npet en mach mach gheordoneert worden sonder de pine. oft de voldoeninghe moeste vã onindelijcker duecht sijn. dwelcke gheender ande creature doen en mach. Mids dien betaemdet dat de ghene die voldoen soude god ende mensche ware Minsche. om dat hi soude moghen liden ende voldoẽ God. om dat hi onindelijcke duecht hebben soude Ende dese was thesus cristus onse ghesontmakere die god ende minsche was: eñ als mensce was vol van alle gracien ende ghauen des heyligheen gheest ende ommetelijcker liefden. de welcke doer dese liefde ontsteken sijnde: wilde hi sijn leuen offerẽ dwelck vã onindelijcke weerde ende prijs was/ ghelijct een leuen van god ende minsche was: õ der godlijcker maiestept te voldoene dier mesdaen hadde gheweest ende was doer de sonde: eñ om gheuoech te doene voer tgheheel menschelijck ghesleechte ende sonden van alle menscen: om datse ú geuen souden sijn eñ alle mẽscen aen god vsoent. sonꝺ ten ewighen daghen verdoẽt te sine Ende dit dede hy: god sijn siele ende leuen offerende tot een dalder bequaẽste sacrificie ende inden cruyce steruende/ sijn bloet stortende ten rãsoene/ voldoeninghe ende verlostinghe des heelen menscelijcken gheslechs Ende dit was seer betaemlijken want dit sacrificium doer cristus met sinẽ eighenen wille eñ onghemeten liefde god den vadere. dien mesdaen was/ gheoffert/ was hem soe ontfancbaer ende bequame dat hi om dees duecht gheuonden indẽ mischelijken gheslechte. so wort alle dmenscelijke gheslechte versoent ende gode ontfãcbaer Ende alle de sonden des minschelijkẽ gheslechs waren rechtuerdelicken verghe uen doer dit sacrpficie der passpen eñ doot cristi: ende om dz die met spnen epghenen wille eñ onghemeten liefde geoffert was. so was die van oneindelijcke weerde. ende mits dyen ghenoechdoenighe voer de sonden vã alle gheboerne eñ ongeboerne mẽschen: ende van alle dupuelen ende verdoẽde menschen. waert dat sp der vrucht sijnꝺ passpen begrijppelijck hadden gheweest. Ende oft pemant twijffelde: na dat de passie cristi van oneindelijcker weerden ende cracht was: waerom dat alle de minschen niet salich en worden doer haer. So seggẽ wi dat de passpe cristi een zee ende fonteine der verdiensten was. machtich ghenoech te voldoene voer alle de sonden vanden geboren menchen ende niet geboren. Ghelijck oft eenich seer wijs medecijn eenighe goede medecine oerdeneerde. metter welcker alle sieche van wat sieckẽ dat ware/ genasen/ een deel der medecynen ontfaende. Mair de passpe cristi. want een ghemeyn salue ende medecine es. ghesont te worden ende af te leggheue alle sonden: niemande en es profitelich hi en si dier deelachtich gemaert: ghelijck de voernoemde medecine niemande profiteren en soude. dan de ghene diese ontfanghen ende tot hen applyceren Ende om dat de ongheloouighe ende de sondaers niet ontfaẽ en willen. noch de verdoemde ende de dupuels niet en mogẽ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

ontfaen: daerō en wordē die doer de cracht van dier nz ghesalueert Hierō selen wi weten dat wi de duecht eñ de macht der passiē dis ghesontmakers ontfaē eñ sijn dier deelachtich ghemaect doer tgheloone ende sacramenten doer cristo om deswille ingheskelt. Doer tgheloone es de siele geestelikē nz cristo versaēt eñ tusschen god ende de siele ghesciet een gheestelijck houlijck/ghelic god selue sept doer den prophete Osee. int .ij. capittel Eñ gelijck als tcōient des mās eñ der vrouwen essencialiter dat onsienlijc houlijc maect eñ causeert tusschen hen beyden: also maict eñ causeert dz geloue doer dwelck wi gelouē eñ wairachtich houdē dz crist? god eñ mensche es: dat hi ons met sijn passie eñ doot verloste: eñ wi ghelouē alle de artikelen des gheloofs) tusschen god eñ ons siele een gheestelijck houlijck. doer dwelck ons siele nz god vereenicht es eñ hi met haer: Eñ tgheloone werct vier dinghen in ons. ¶ Deerste: het versaēt de siele nz god ghelijck ghesept es ¶ Dat tweede: het beghint hier in ons de salicht; die ghelegen es in claerlijc god te siene: eñ dese beghint hier onperfectelijken. doer tgheloone: eñ es perfect eñ gheint doer dat claer ghesichte des godlijken wesens. ¶ Ten derden het beweecht eñ ghelept alle ons leuen tot sijn eyghen inde/dat es god/ totten welkē wi niet comen en moghē. dā doer tghelepe des gheloofs. dwelck ons wel leuen leert. ¶ Ten vierden: tgheloone verlost ons van die tēptacien des duyuels/der werlt/ende des vleesch Doerto sijn wi doer tgheloone versaēt met cristo ons hoot eñ ontfaen sijn influencie: eñ wi sijn ghemaict sijn ledē eñ wi mede deylen de duecht sijnō passien/ gelijck de leden des natuerlicken lichaēs ontfaen de influencie eñ cracht van hen hoot. Dit gheloone dat wi inō sielen hebben pro

testeren ende bewisen wi vā buyten mittē werche doer de heylighe sacramenten. die protestacien sijn des gheloofs dat inder siele is/ghelijck inden lichaemlijken houlijc de man eñ de vrouwe hen inwendich consent dat verborghen/es/oppenbaren doer de woerden eñ wtwendighe gheuoelijcke teekenen/segghende Ick ontfa v voer mijn bruyt: ende ick v voer mijn bruyghoō. Desake van desen/es/ om dat in onsen gesontmakere twee dinghen es. Deen es onsienlijck: dats sijn godheyt ende sijn siele Dander sienlijck: dats sijn lichaem. Also es ooc in ons de siele onsienlijck: ende den lichaem sienlijck en se gheuoelijck. Daerom ghelijken wy doer tgheloone onsen gesontmakere int eene: ende in dandre gheloouē wy doer toerstant ende siele. die onsienlijck es Ende dit gheloone dat wi inder sielen hebben protesteren ende thoonen wy sienlikē van buyten mettē werche: als wi de sacramenten ontfaen. dye teekenen ende protestacien van dyen sijn: ende hebbē cracht vā der passyen eñ insettinghē ons gesontmakers diese om deswille instelde. Ghelijc dz blijct int sacrament des doopsels (dat deerste es: ende is een sacrament vā gheloone) ende als wi dat ontfaen: houden ende ghelooven wi dat gheloone ende de artikelen van dien: ende dat ontfaende protestierē wi tgheloone. Want de ghene dye ghedoopt wort eñ dwatre op thoot ghehoten: betekent eñ protesteert de doot eñ begrauighe cristi: eñ allsmen vandē watre opheft betekēt de verrijsnes cristi Eñ also doer donsijlijck geloone datti in ō sielen heeft: eñ doer de protestacie die van buyten ghesciet: ontfaende dz doopsele: es ghemaeckt een nieu mensche. ende en es dan niet de minsce die hi eerst was. noch lidt vanden oudē adam maer es menlijck herboren in ihesu cristo

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

ende es ghemaect een van sijnē leden/sijn broedere ende sijn vrient: ende midts dien es sijnder passpen ende verdiensten mede deelachtich:ende ontfaet in hem de gracie ende de ghauen des heiligen gheests ende alle de crachten Hi es ghemaect een verco ren kint gods/ een erfghenaē des hemels ende den heyligen ingheien ghelijck Eñ om dat hy nv npet en es de sondare die hy eerst was.so en blijft hem niet vanden son den noch voerleden leuen Maer want hi een nieu mensche in cristo ghebozen es eñ een lidt cristi ghemaect. so es hez de cracht van sijnder passien ghecommuniceert ge lijck sinen lede:ende midts voldoen de pas sie ende de verdiensten cristi voer alle spne voerleden sonden/ghelijck oft sijn lidt ghe weest hadde doen hy ghepasshyt wort ende aenden crupte sterf Ende alsde en bliuē zh sonden nz sonder voldoeninghe Want cris tus voldede voer hem/ ghelijt dz hoot voer sijn leden: ende deen lidt voer dandre. Des ghelijcke mochten wi een exempel stellen inden anderen sacramenten:dpe protesta cien des gheloofs sijn.dat wp ghelooue eñ houden Aldus sijn wi doer de passpe ende verdiensten des ghesontmakers aen god versoent ende nieuwelijcken sijn kinderē ende vrienden ghemaect: ende ōs sijn ghe communiceeert onindelijcke gracien wel daden ende duechden/ghelijck den kindrē ende vrienden npeuwelinghe versoent eñ vercoren. Maer dese onghemetene volhz ende ouervloedichept der gracië en mocht niet sijn voer de incarnacie ende passie cris ti:inder welcker hy alleene gracie dede eñ inbzachte eenen nieuwen staet In dē welc ken de menschen niet en stonden rechtuer dich ghemaect te sine ende salich doer hen wercken.mer doer tgheloue. wāt de wet en mocht niet rechtuerdich makē dā doer

de wercken.want ten hout niet dan ghebo den ende verbiedinghen Maer tgheloue maect de menschen rechtuerdich doer gra cie: te wetene: dat god den menschen wplt die gracie doen.dat een pegheliick die in ie su cristo ghelooven sal/ sal doer dz selue ge rechtuerdicht sijn Hierō sept sint ian in dz eerste capittele:dat de wet doer mopses ge gheuen was.maer de gracie ende de wair hept gheschiede doer cristus:ghelijck oft hy ghesein hadde Crist? en gaf ons gheen wet gelijt mopses.met gracie:te wetene/gelоo ue/det gratiē bequaē makende ende recht uerdich makende:ende wairachtichept:te wetene/ vervullinghe van allen figueren te voren/beloef/ghesighuereert/ ende doer de propheten ghebootschapt:om dat ghee derande dinck van desen figueren ende be loften.voer cristo vervult en was Mer hi volbracht die alle.alsо die gepresigueerert ende beloeft waren ende maecte dpe alsoe waeraechtich:mits diē maecte hi de wair hept ende/verloste/salichmaickte/eñ recht uerdichmaicte hi ons doer sijn passie ende glorificeerde ons doer sijn gloriose verrijs nesse Bi desen moghen wi claerlijcken be kinnen hoe wi/gecocht/verlost ende recht uerdich ghemaect sijn. doer de passpe ons ghesontmakers ihesu cristi: ende hoe ons de cracht van dpen ghecommuniceert es. doer gheloue ende doer die sacramenten des gheloofs Hier bi sien wi ock wien de passie des ghesontmakers profiteerde: eñ waerom dat daer dore npet gesont en wor den/alle de menschen/alle de verdoempde ende alle de dupuelen Want de ongheloo ueghe en willen dier niet deelachtich sijn. voerts en ghelooven sp die nz. noch en ont fangen dat heylich doopsel niet. De sonda ren om datsi doer de sonden vā god gescp den sijn: ende en begherē sine nz te wesene

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

doer dat sacramēt der penitencien verſoēt noch mededeelachtich gemaect te ſine der voernoimder passien De verdoempde eñ de dupuelen: om datſp no wt haer termen ende verſteent in dander leuē ſijn: ende en moghen hier tgheloouе noch dat doopſele npet ontfanghen. doer dwelcke ſp deelachtich ghemaect ſouden worden den verdiēſten der voernoemder passpen des gheſont makers. Bp deſen moghen wp ook ſien hoe rechtuerdich dat de verdoemenes der ongheloouighер minſchen eñ der ſondaīrs ſijn ſal: dpe hen doer de verdienſten der ſelуer passien hadden moghen ſalichmaken hadden ſi ghewilt Ende wi ſelen weten: dz ghelijck als wi doer tgheloouе ende doer de verdienſten der incarnacien/passien/ende verrijſneſſe ons gheſontmakers iheſu criſti. gheſont ghemaect ſijn: alſo waren ook de goede minſchen die voer die incarnacie ende passie des gheſontmakers waren: geſont gemaect doer dit ſelf geloof (wāt ſowi ghelooуen dat criſtus/gheborē/ gheſtorue ende verreſen es: alſo gheloofden ſi dat hp ſoude gheboren worden/ſterуen ende verriſen ſoude Eñ hieromme houden wi een waerchtighe ende kerſtelijcke concluſie dz van dat beghinſele der werelt totten einde npemant en mochte behoudē wordē noch en ſal behouden ſijn. dan doer de cracht eñ verdienſtē der passiен ons gheſontmakers iheſu criſti Item dat alle de goede die gheē afgoden en hebben geaenbeet. oft hebben ſijt ghedaen/penitencpe ghedaen hebben: ende alle die ghelooft hebbē datter een ierſt te beghinſele es dat dopperſte goet es/ghe noemt deerſte ſake oft god: eñ dat die. wāt hi dopperſte goet es: de voerſichtichеit der minſchelijcker dinghen heeft: ende geleeft hebben na de wet der naturē. doer god geſcreuen ende gheptint indie verſtandē der menſchen: waren gheſont ghemaect ende mochten hen gheſontmaken in die cracht der voernoemder passiен iheſu criſti. Die metten vadere ende mettē heplighē geeſt leeft eñ regneert inder eewichept Amen.

Hier beghint dat tweede deel vā deſen boecke: ende tracteert vandē ſacramenten der wet van gracien.

OM dat de heplighe kercke ende dz heplich kerſten ghelooue ghefondeert is inden artpkelen des gheloofs eñ den kerckelijcken ſacramētен: ende bouen gheſept es vā die materie des gheloofs Te wetene Van die incarnatie des ſone gods ende vanden volghendē dinghen totter hemeluaīrt ende predicatien van dat euangilie alle de werelt dore. ſo eeſt bequame dat in deſe leeringhe mencie ghemaect worde van dē ſacramenten der hepligher kercken (leer cort ende int gheheele) teender inſtructien van den ſimpelē ongheleerden. Om dwelck wi een kerſtelijc beghinſele mercken ſelen Te wetene Dat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

de heilighe kercke ende tkersten gheloue ghefondeert es op een beghinsele ende pp laer die stercker es dan den hemel ende de eerde: dat es dat ihesus cristus onse gesont makere des leuende gods sone es: sone vā der maghet maria: ende midts dien waer achtich god ende minsche Op dese ende in dese waerhept es de heylighe kercke ende tkerstē gheloue ghefondeert Also sept on se ghesontmakere als hi maghende sinen discipelen sepde. wat men van hem sepde. Ende sinte peetre antwoirde bi hem seluē in den naem van alle den aposten/ seggh̄e de. Ghi sijt cristus des leuende gods sone: ende de ghesontmakere sepde tot sinte pee tren Peetre Dit en verthoōt v nz dz vleesch noch dat bloet: te wetene: gheen mensche. maer mijn vadre die indē hemele es. Wāt alle gheloue es doer de godlijcke verthoo ninghe Ende weet dat ick op desen steē (te wetene op dese uwe beliidinghe. in de welc ke ghi sept: ghi sijt crist? des leuendē gods sone) mijn kercke stichtē sal. Dese waerh; ende fondement was doer plaias ghepro pheteert int. xxviij. capittelle daer hi sept. Spet ick sal inden fondementen van spon stellen eenen gheproefden steē ēc. Eñ doer plaias int. xlij. ende int. xlix. capittel. Ende de apostel in deerste epistele ad corinthios. int derde capittele. daer hi sept ¶ Niemāt en mach ander fondement stellen. dā tghene dat ghestelt es: dwelcke Jhesus cristus es. Aldus es tgheheele gheloue ghefondeert ende vast ghemaect op dpt alder waerach tichste ende aldervaste beghinsele (te wete ne: dat ihesus cristus de leuende godssone es: ende midts dien ewich god: eñ es waer achtich mensche der waghet soene Eñ tlel ue loochenen oft niet te gheloouen eenich deel van den voernoemden (te wetene/ dat ihesus cristus is eewich god. sone van god den vadere: ende minsche ghemaect inder tijt ende van der maghet maria gheborē) dats euen ghelijck perijckele: eñ tes de hei lighe kercke bedouen ende tkerstē gheloo ue die daer op gefondeert is Ende dit voer een zeker ende wairachtich fondemēt ons gheloofs houdende. moeten wp veerthien wairheyden oft veerthien artikelen geloo uen. die in desen ghefondeert worden. De seuene behooren ter godhept oft tot Jhesu cristum. in dien dat hi god es: ende dander seuene behooren ter menschept. oft Jhesu cristo. in dien dat hi mensche es Dese veer thien artykelen sijn veerthien waerheden op tvoernoemde fondement ghefondeert Ende in desen es de heylighe kercke ende alle ons heylich kersten gheloue essencia lijcken ghefondeert Deerste artikele ende waerhept/ es/ dat alleen een waerachtich eewich god es eñ een opperste onindelijck goet: ende niet veel goden Dat tweede/ es/ dat in dit godlijck wesen: dat/ eenich/ ondei lijck/ ende ewich/ es/ sijn drie persoonen: te wetene: vadre sone ende heilich gheest Eñ also es in dat eenich godlick wesen drievul dichept van persoonē Eñ de vadre es god: dit es dat tweede artikele. Ende de sone es god: dit is dat derde artikele Ende de heyli ghe gheest es god: dit es dat vierde artikel. Aldus esser alleen een god ende drie godlic ke persoonen/ vader/ soene/ heylich gheest. Ende om dat dees god dopperste ende dō indelijck goet es eñ puere goetheit: schiep hi alle sienlijcke ende onsienlijcke dinghē: om dpen sijn goeden ende perfectheden te communicerē also vele als tzen begrijppe lijckheden machtich waren om dpe te ont fane: ende dit es dat vijfde artikele/ te wete ne: dat god alle sienlijcke ende onsienlijke dinghen schep Item om dat hi de puere eñ opperste goethept/ es/ geeft hi gracie ende

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

ende verghheeft de sonden: ende dit es dr sest te artikele. Ende in desen artikelen worde ghereduceert alle de dinghen ter salichept des menschen behoorende Des ghelijcke sal doer de voernoemde sake de generale verrijsnesse ghesepen ende gheuen den goede eewighe glorie ende den quade pyne. om dat hi rechtverdich es: ende dit is tseuenste artikele ost waerhept. der godhept behore de ¶ Ende dien aengaende dat hi mensche es/ gheloouen wp de andre seuen waerheden Deerste/is/dat hi ontfanghen was in den alder supuerstien lichaem der alderheilichster maghet Maria: alleenlijken doer de cracht ende werck des heyligen geests. Dat tweede/es/dat hi waerachtich god en mensche gheboren worde. si altijt maghet sijnde ende bliuende Dat vierde/es/ dat hi hē selue mit sinen epgheuen wille ter doot offerde: ghepassijt wort ende sterf aen den cruyce. om ons mr sijn bloet ende passie te verlossene en ghelont te makene Dat vierde/es/dat sijn lichaem in een npeu graf begrauen wordt. ende sijn siele daelde ter hellen daer si de heilighe vaders wt lepde Dr seste/es/dat hi ten veertichsten daghe na de verrijsnesse met siel ende lichaem op clam ten hemele: daer hi es ter rechterhant van god den vadere. Dat seuenste/es/dat hi in den daghe des oerdeels comen sal. om oerdeel te gheuene ouer leuende ende doode

Na dat in desen voerseiden artikelen ende waerhepden ende inden sacramenten der heyligher kercken. de heylige kercke ende therstien gheloue ghefondeert es/ ghelijc bouen ghesept es. so sele wi om der noetsakelijckhept doer de selue leeringhe hier en wepnich seggheu seer cort ende int ghehele/vanden heyligheu sacramenten/achterlatende de auctoriteiten der heiligher scriftueren ende der heyligher doctoren. om dr te corter sijn soude. hoewel dat leer swaer is in onser talen te scriuene van so hooghe materie als de godlijcke sacramenten sijn Den welcken aengaende aldereerst sal gesept worden wat dyncke dat sacrament es: ende waerom dat de sacramenten ingeset waren Ten tweeden sal ghesept worde vā dat ghetal en vanden effecten van de selue sacramente. en van een ieghelijck bisonde ¶ Wat dinck dat sacrament es/ van sijn instellinghe ende cracht/ waeraf dat voerstōt ende wairom dat verscepden sacramente sijn Ca. lxxxix.

Desen naem sacrament es te segghē iurement ende heylich secreet. mer dit en ghescriet niet tot onsen propoesite. In een ander manpere wort sacrament genomen na dat de heylighe kercke hout dpe seuen sacramenten heeft. Eñ in dier manieren na dat sint augustijn beschrijft Es sacrament een ghenoetick teeken: dat gracie beteekent inder sielē des gheens diet ontfaet ghelijck als de wasschinghe van dwatere des doopsels beteekēt en causeert de geestelijcke afwasschinghe der sonden. doer de gracie dpe in dien ghegeuen wort inō sielē des gheens die dr ontfaet Ende om eenich dinck sacramint te sirie. worden drie dingē versocht Dat ierste: dat ingheset ende ingestelt worde om eenich heylich dinck te betekenē na dat werckelijck heylichmakende es ende sake der heilichept maect Tē tweeden: dat dat teeken dat ingheselt es om de voernoemde heylicheit te betekenē: hebbe natuerlijcke bequaimhept ende ghelijckenesse. om te representerene dat gheestelijc effect dat causeert Ghelijc in dr sacramēt des doopsels es dwatre ghelijckenesse der gracien. want ghelijc dwatere de lichaēlijke smitten verdrijft en vercoelende is: also verdrijft de gracie des doopsels de smitten

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

der sonden eñ mynder de ongemanierde begheerten der sielen Ten derdē: dat sacrament causeert doer sijn spenlijcke heplichmakinghe onsienlijcke gracye in den ghenen diet ontfaet. Dus es sacrament sake ende teeken pyncepael vanō gracien: eñ is instrumētale sake die werct in de cracht wāden pyncepalen werckere: dat es god: es een teeken der gracien in dpen dat opē baer maect de cracht vanden pincepalen werckere die de gracie causeert. Alō? wort der eē sacrauint gheheeten om dat heilich maict: beteekenende eñ causerende gracie in de siele van den ghenen diet ontfaet Eñ die betaemt den sacramentē der nieuwer wet: datsp beteekenen eñ causeren: eñ doē tghene datsp beteekenen. Het sijn drie manieren van teekenen. Deene es van tvoerleden: dat gheheeten wordt rememoratijf. Dādre vāde teghewordeghen: dat is repre sentatijf Dat derde vanden toecomene: eñ es pronosticatijf. Dat sacrament der nieuwer wet besluit in hē dees drie betekenīgē wāt tis een teeken van tvoerleden ende rememoratijf van die eerste sake der gracīē: dat es de passie cristi Ghelijck als dz doopsele es rememoratijf vā dpe eerste sake vā de gracie heplichmakē de: dz es de doot cristi Ten tweedē is sacrament een teeken demonstratijf vā die heplichmakinghe dpe causeert in de siele des gheens diet ontfaet Ten derden eest een teeken pronosticatijf: om dat beteeckent dat inde vā sacrament: dat es de glorie: die dat inde is van alle den sacramenten vā die wet der gracien Ende de gheuolijcke eñ de natuerlicke dinghen hebben een natuerlicke bequaimheyt om de gheestelike effecten te beteekenen mair dese bequaemheyt es doer de godlijcke instructie ghedetermineert tot sonderlynge beteekeninghe Want anders en sout niet mogen beteekenē. noch bewisen. noch causeren de effecten vāden sacramentē. dz sijn de onsienlike gracien die in hē gheheeten wordē doer hen natuerlike bequaimhz eñ dispositie. noch doer instellinge der menschē mer alleenlijken doer de godlike institutie eñ instellinghe Wāt gheliick als alleē god de gracie geuē mach. alsoe mach alleē god de sacramintē instrueren datsi gracie beteekenen eñ causerē inden ontfaēden: eñ niet eenych puer mensche noch alle de menschen tsamen. Alō? sijn de sacramentē vanō wet der gracien ingheset vā cristo die de gracie eñ waerhz maecte: ende god eñ mensche es. Eñ alle de sacramentē vanō wet der gracien hebbē cracht te beteekenē eñ te causerē gracie in de siele vāden ontfaendē: doer de cracht cristi diese instelde eñ hem hier om cracht ghaf Eñ alō? sijnt zekere eñ nootelike teekenen van gracie te causerene in die cracht eñ doer de cracht cristi diese instelde Eñ hierō sijnt zekere ende nootelike teekenen aengeliē de heplichmakinge. doer het beteekent eñ gecauseert indē ontfaenden. Eñ tweerden godlike sacramenten gheheeten eñ niet menschelike: om dat si vā god ingheskelt sijn eñ godlicke cracht hebben: eñ om dat wi doer onse natuerlike sterctē gheē gracie verweruen en moghen. mair alleē liken doer cristū Aldus hi self die de gracie gheeft. heeft doer hem seluen de sacramenten ingheskelt. met dē welcken ons die ghenē is Ghelijck de wetten der menschen cracht hebben vā den wetmakere diese instelt Also hebbē de sacramenten der gracīē alleenliken cracht vā cristo: die de makere is vā die wet der gracien: eñ insette die om ons bi middel vā dien de cracht sijnō passijen te cōmunicerene De heplige kercke en mach oock niet wech doen noch verandē de sacramēten vā die wet der gracīē. noch

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

andre vā nieus inset. wāt dit alleen cristus behoort. inden welckē allene de macht der excellentz es. die in vier dinghen lept. Ten eersten: dat de cracht eñ de passye cristi es/ datter wert inden sacramenten Ten tweden: om dat alle sacramenten heplich ghemaect eñ ghegheuen worden in sinen naē Ten derden: om dat crist? alleene es die dē sacramenten cracht geeft Ten vperdē: om dat hy alleene effect van den sacramente gheuen mach/ dat es de gracye sonder dat sacramēt. welcke macht nopt en hadde enighe puere creaturre noch hebben en sal Eñ aldus hi selue onse ghesontmakere. in dat leste auontmael doen de passie beghoste. vā de welcke de cracht vāden sacramenten vloepē sonde/ cōsumeerde eñ volbracht de instellinghe vā alle den sacramentē der nieuwer wet. Doē instelte eñ oerdoneerde hi de dispenciers van den sacramenten/ dz sijn de priesters. Eñ gheliick als de cracht eñ deflecten der sacramēten alleen vā cristo vloepet. also instelte hi die alleene: eñ gaf teghelijck vā dien nootelijcke beteekenige eñ cracht. om dat si/ beteekenen/ maken eñ causeren/ souden in de siele van den ontfaēden/ sacramētale gracie. om dwelcke dit sacrament in ghestelt eñ geoerdoneert es Aldus maken de sacramenten rechtuerdich doer de onghemetene ordonācie der godlyker wijsheit. diese hierom instelde eñ oerdineerde ¶ Om enighe verclaernesse van dz voerseit es eñ van dz navolghende/ selē wi weten/ dat alleene crist? is middelare ende de pepsmakere tusschen god eñ den menschē eñ hi alleene verloende dat menschelijck geslechte aen god/ met de verdienssten vā sijn bloet eñ passie Aldus es de menschept cristi doer sijn passie eñ verdienssten den wech eñ dmiddele ten hemele te comen Ende de menschept cristi en sine godhept gheliickt. als eenē aenhanghende instrumente/ ghelick de hant aen den arm ende aenden lich aem Eñ de sacramenten als een vtseidē instrument/ gheliick de penne daer die hant met schrijft: inder manierē dat de cracht vā ghoot eñ van ghertе comen is ter hant/ gheliick tot eenē aenhanghendē oft verstaē de instrumēts Ende doer de hant ter pennen die met de hant bewecht wort/ als een verscepdē instrumēt Also comt eñ vloept de sacramentale gracie van god principalijkē eñ mids auctoritept Eñ es tot ons comen bi middele vā de godhz cristi als een instrument hair aenhanghēde/ gheliick de cracht vā ghertе eñ ghoot tot de hāt comen es. Eñ de cracht der sacramenten vā de wet ō gracien es ons ghegeuen eñ ghecomuniccert als doer een verre instrument/ gheliick der pennen de cracht om scriuen ghegheuē es bi middele vā de hāt diese bewecht. Aldus sijn de sacramēten der nieuwer wit instrumenten vā god. doer hem inghestelt ende gheoerdoneert. om de crach sijnder passyē te comuniceren Eñ gheliick een cōstenare tot diuersche effecten diuersche instrumēten heeft. also heeft onse ghesontmakere diuersche sacramenten om ons diuersche sacramentale gracien te comunpcerene. die cracht hebben eñ vloepē wt sijn passye: tot onse salicheit gheoerdoneert Aldus sijn de sacramenten vā de nieuwe wet der gracie rechtuerdich makende instrumenten van de godlijke ōtfermhertichept: eñ sijn remedien den menschen ghegheuen. mit de welke hen ghecomunpceert sijn de weldaden van de doot cristi. die de sake es van de salichept eñ rechtuerdich makinghe van dunsale menschept Alz? doer de sacramentē der nieuwer wet dye waerachteliicken inhoudē de invloepende ende comēde cracht vanden gheboren ende ghecruysten cristo

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

es ons toe ghescict ende ghedeilt de cracht van sijn passie. als doer godlijke instrumē ten godlijcken daer toe ghedoneert Eñ gelijcker diuersce crachten eñ diuersce ghyf ten vanden heilighen gheest sijn/ gheordi neert tot diuersce wercken/ alsoe sijnder di uersche sacramenten als diuersce medecy nen teghen de sonden: ende sijn deplinghē van der passien cristi. de welcke comen vā de bequaem makende gracie als de crach ten ende ghiften Aldus sijn de sacramentē vā de wet der gracyen instrumenten van de godlicke salichmakende ontfermhertic heyt. bp middele vā den welcken de cracht eñ verdiensten der passien cristi op ons co men eñ ghedaelt sijn/ ghelick dwatre doer een pijpe in eenen hof comt om dien ende datter in ghesapt es te verwerschene Hier sullen wi weten datter tweederāde instru menten sijn om te comene totter salichept Deene sijn vander siden vā god: ende dan dere vā onser siden Vander siden vā god/ sijn de sacraminten. die vaten eñ instrumi ten der gracien sijn. met de welcke bp ons heplich maect ende ons tot hem trect ende met hem verlaemt. Vā onser siden sijn de crachten ende de wercken vā den crachtē.

¶ Waerom de sacramenten vā de nieuwe wet der gracien in ghelet waren: eñ vanō cracht ende salue van dien Ca. xx.

IEmant soude moghen twijffelen: na dat onse salichept ghescict/ es/ doer de verdiensten der passien cristi. de welcke ge meen ghemaect sijn doer tgheloue. wair om dat de sacramenten der npeuwer wet ingestelt warē Wi seggē antwoerdēde tot delen dat (na dat sint augustijn sept) ghelijc als de siele dienen des lichaems es. also es god dat leuen der sielen: ende gelijc alsi no telijck es dat de siel ten lichaē verlaemt es op dat leue. also eest nootelijck dat god mz de siele verlaēt si op datse leue Eñ dees ver samige ghescict doer tgheloof. doer dwelc ke de siele mit god vereenicht es/ na dat da postel sept Al ons geloof is vā cristi god eñ menisce. die als god onsterflijck es eñ als mē sche stērflijck Daerō eest nootelijck dat indē geloue eenich onstērflijck dinck is/ gelijc dat binenste gelooven mettē verstande Eñ ee nich dinck genoechlijck/ dat es de buptēste pro testacie eñ bewisinghe met eenich ghenoe lijck dinck eñ teckē. dwelck gescict mettē sa cramente dz een buptēste teeken eñ protes tacie es vā dbinenste gelooue/ mitten welc ken wi protesterē eñ thoonē dbinenste ghe looue mz een genoechlijck teeken eñ thgene dz wi indē sielen secretelijck gelouē Dairō eest redelijck dat tsacramēt eenich onstērlijck dinck in heeft eñ eenich buptē sienlijck oft ghenoechlijck Delgelike betaēt ooch den ge looouenden mensce/ die doer tgheloue mit cristus verlaemt es ende hem gheincorpo reert/ welck mensche gheröponeert es vā de onsienlike siele. met de welck hi gelooft: eñ vanden sienlicken lichaem. mitten welc ken hi vā bupten tgheloue protesteert eñ bewijst. Eñ dat ghescict doer de sacramen ten die vā de passye cristi cracht hebben/ bi middele van den welcken wp mit god ver saemt sijn. sonder welcke niemāt en mach salich worden Ende aldus heuet altijt noo telijck gheweest te gheloouene de mistērie van de incarnacie ende passie cristi Dairō ghelick als altijt den menschen tgheloue nootelijck geweest heeft ende hen met god gheestelijck te verlaemen. also hebben de sa cramenten altijt nootelijck gheweest. hoe wel dat de ghebruptinge vā dien diuersch gheweest heeft na de diuerschept vandē tij den. dwelcke quam van de diuerschept vā dē staet des geloofs Eñ in de wet ō naturē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

de meeste ende dpe van god meest verlicht waren: gheloofden openbaerlijcken in dz misterie der incarnacien ende passien des ghesontmakers. Ende de minste simpele gheloofden inwendich hē gelijckende mit dat gheloone vanden meesten: ende dpt in wendich gheloone datsp in hen sielen hadden protesteerden ende bewesen si met enighe teekenen. na hen deuocie/ ghelijck mz sacrificien/offeranden/thienden/ende mit andere der ghelijcke dinghen: eñ dese worden doen tertijt sacramenten gheheten eñ statupt van de ghescreuen wet: alsō ghelijc als si meerder ende claerder kinnisse ende gheloone hadden van die coemste vanden messias. Dī hadden andre sacramentē mz den welcken sp clairlijckere hen gheloone protesteerden ende bewesen: dat warē/ de besnidenisse/de offeranden ende andere ceremonien der ouder wet Ende om dz voer de incarnacie ende passpe des ghesontmakers de verdpenste npet int werck en was noch der godliker maiestept niet genoech ghedaen. so en wasser niet so veel volhedē der gracien als namaels. Daerom wort dē tijt in dan welckē dat vervult was/ ghebeeten volhept des tijts/ ghelijck dapostel seit: om dat doen den menschelijcken ghesleche te bewesen wort de volhept der gratiē. Eñ hierom waert redelijck dat de wet in dpertijt ghegheuen doir den mont des gheens in wien god stelde dalderperfectste volhept van allen gracien: een wet der volhept ware. om den menschē volcomelijken aē god te versoenen: ende om dpen van der dienst achtichept des dupels te verlossen. Ende dat en mocht niet gheschien sonder de gracie die de menschen gode bequaem maect: ende hierom eest de alderperfectste wet Eñ dalder perfectste wet moet inhouden dalde perfectste sacramentē. Alsus waert bequame dat in deser soedanighen sacramenten ingelet waren. doer de onclanchenesse vāden welcken die menschen gracie ontfaen souden: doer welcke gracie die ain god versoent souden sijn: ende hem vergheuen eñ afghenomen de pine doer de sonden schuldich. Ende aldz waert bequame dat inder wet der gracien die dalderperfectste/es/ gheuen worden dalder perfectste ende moghenste sacramenten. om de perfectiz des nieuwen testamets. Bouen desen moestē ander teekenen sijn. dpe de gracie expresselijcker figuereerden ende bewesen Daerō betaemdet in te settene nieuwe sacramentē van dalōgrootste perfectheyt. maer dat en betaemde niet voer den tijt der incarnacien. wāt hoewel dz de passpe cristi wracht van dat beghin der werelt ter verlossingē der sondairs. also alst gheloeft was. Noch tans en hadde si alsoe grooten macht niet in de menschelijcke natuere. doir de welck ock uz voldaen en was ghelijck namaels na de voldoeninghe ende nade incarnacie cristi: die alle de menschelijcke natuere heilich maecte: om datsi te bequamer sijn soude om de gracie ontfane Ende also waert seer bequame dat inder wet der gratiē dis dmiddel es tusschen de nature ende de glorie/ingelet worden de alderperfectste sacramentē: doer welcke sacramentē ons ouervloedelijcken de gracie ghegheuen wordt ende de sonden ende pine af ghenomē dpe wi voer de sonden scultich waren. Om dz ock de sondaren te volcomelijker heilich ghemaect souden worden ende te haestelpker ghesupuert: inghelept souden worden inder glorien sonder eenighe vertoeuinge dwelck voerder passien cristi niet geschien en mochte. wt der welcker de verghifnesse der sonden vloepet eñ de ouervloedichz der gracpen: eñ doer de welcke den inghanch

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

des hemels gheopent was Eñ de sacramẽ
ten en waren niet absoluteliȝck vã noode.
noch vanõ siden des medecijns/dat is god
noch vander siden der hellen/dat es de men
sche.mer si waren ter cõdicien des menscẽ
bequame:dpe doer hen ontfangẽ soude de
gheestelike medecine:om dat de minste re
delijck es: ende dat beghin sijnõ intencien
es doer de wtwendeghe gheuoelijcheden:
de welck corrupt eñ blint was int verstaẽ:
de gheuoelijcke dinghen volghende eñ die
onghemanierdeliken ghebruptkẽde Del
ghelike was hi ghecorrompeert aengaeñ
den appetijt. dz hi onghemanierde begeer
te hadde ten gheuoelijcken dinghen Eñ al
dus waert tamelijck dat de menste vorsiẽ
worde:na de cõdie sijnõ natueren:dat es te
comen tot kinnessen der gheestelijcker din
ghen doir de lichamelike gheuoelijcheden
Ende hyer om dat werck inden welckẽ de
menste heplich ghemaickt es:moet in sijn
heplichmakinghe selcx zȝ van manieren.
dat den menste bequaem si na sijn natuer
like condicie:dat es doer de gheuoelijchept
te comen tot dat verstandelick bekin:ende
hierom betamet dat hi in selcken maniere
heplich ghemaeert worde.dat hp bekin heb
be van die heplichmakinghe doer die ghe
lijckenesse van die gheuoelijcke dinghen:
om dat sijn heplichmakinghe eñ de dingẽ
vã dien hem openbaer sijn souden doer de
geuoelike dingen. ¶ Indẽ sacramentẽ der
nieuwer wit sijn toeghecht de woerdẽ
totten gheuoelijken dinghen.om veel sakẽ
Ten eersten:om datsp hebben cracht ende
moghenthept vãder passien cristi. Eñ om
delwille ghelijck als nabi effecten beelden
hebben ende representacye vã hen sake:te
wetene dat si ligghen in gheuoelicken din
ghen eñ woerden/ghelijck als cristꝰ in ver
bo et carne. Ten tweeden:om dat teekenẽ
sijn van den teghewoerdigẽ ende van den
voerleden:te wetene:van die gracie eñ pas
sie cristi Ende hieröme:de beteekeninghe
vãden woerdẽ. dpe de perfectste beteekeni
ghe es:es toeghecht tot de beteekenin
ghe vãden gheuoelijken dinghen. Ten der
den:om datsi gracie inhouden. doer de hei
lichmakinghe van tgodijck incarneerde
woert ¶ Bouen desen was de insettinghe
vãden sacramenten bequame van die side
der hellen (dat es de menste) in twe manie
ren Ten eersten:ter aenmerckinghen vã
een ieghelick singelier persoon:te wetene
verootmoedinghe/leeringhe/stedelike oef
feninghe/met meer andere Verootmoedi
ghe:om dat de minsche hem verootmoedi
ghende totten gheuoelijken dingen/die na
tuerliken minder ende leegher sijn.dan hi
tghebodt sijns scheppers obedperende: ver
dient en behaicht god om dese onõdanichꝫ
om wiens ghebodt hi sijn salichꝫ soict inden
dinghen minõ van dignitept dan hi:nꝫ vã
dien.maer van god.doer die leringhe:om
datti doer de sienlike dinghẽ comen soude
tot kinnessen der onsienliker dinghen. dat
sijn de sacramentale gracie Stedelike oef
feninghe.want de menschpe niet ledich sijn
en mach: gheue hem in den sacramenten
profitelike ende saligghe stedeghe oefenige.
Dandere es ghemepn aenmerckinge vã
tghemein profijt/te wetene/tsamẽ voeghi
ghe vanden kerstenen in een manier van
verbindinghe god te eerene ende hen onõ
linghe te kinnen Ende aldus comt alle de
cracht onser salichept van õ passpen crisli.
welcke cracht ons ghecommunpceert es.
doer tgheloone ende sacramẽten. doer ver
scepden manierẽ. Doer tgheloone/met dꝫ
binnenste werck der sielen. Doer de sacra
menten/mit dat werck der buptenster din
ghen.om dat de sacramenten teekenẽ sijn

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

ende protestacien van dbinnenste gheloof. doer dwelcke wi gheloouen dat cristus geboren es ghestoruē ende verresen: ende dit protesteren wi doer de buytenste dinghen vanden sacramenten die wi ontfaen: ende also sijn wi gherechtverdicht.

¶ Van de perfecthept/effect/ghetal eñ oerdene vanden sacramenten der wet vā gracien Ca. xcl.

Ende twas tamelijckē dat de wet der gracien verchiert worde met dalder perfectste sacramenten: om dat dese dalder perfectste ende leste wet/es/ dpe dalderhephlichste drievuldichept disponeerde den mēsche te gheuene. om dē staet deser onser pelgrimagien. Item om dat dese nabi es den alder perfectsten staet/ dat es de salichept/ daerom betaemdet den mensche dat hp in den staet van dese alōperfectste wet berept ende gheholpen worde totter gracien mit dalderperfectste hulpinghen: dat sijn de sacramenten der gracien ¶ Item om dat dalderperfectste eñ verdienende sake der gracien Cristus es/ gheuere ende auctoer der nieuwer wet Item om dat de sake inder te ghewoerdichept bewesen. meer invloepet dan als sp wassende es ende toecoemende Daerom waert tamelijck dat doer de passie cristi bewesen int werck. den menschen ghegheuen waren de meeste hulpinghen om gracie te verweruene. die doer de selue passie ons ouervloedelicken ghegeuē was inden tijt deser ghebenedider wet Ende also moesten de sacramenten vā die wet der gracien sijn dalderperfectste: om dat ec eē wet der waerhept ende der gracien Aldus sijn in de wet der gracien/ seuen sacramenten. dat sijn seuen hulpen/ ghegheuen den bewaerders der wit vā gracien: indē welcken de perfecthept es van tkerstelijck leuē Te wetene/ doopsel/ dat behoort ter gheestelijcher hergeneracien. Voemsel. ter sterck makinghen Doctie. ter voedinghen Penitencie. ter reperacien des vals. Dolps. ter wterster berepdingen Thoulijck. ter multiplicatiē in dat natuerlijck wezē oft lichaēlijck Ende de heylige oerdene. ter multiplicacien in dat wesen van gheestelike gracie

¶ De sacramenten der heyligher kercken sijn gheoerdoneert tot twee dinghen. Ten eersten: den menschē perfect te maken in dē dingen die ter godliker oefeninghen behoren na de verbindinghe van dat kerstelijc leuen. Ten tweden: in remedie teghen tgebreck van sonden. Ende wi selen weten dz het gheestelijck leuen eenighe ghelijchept ende ghelijcheneste heeft met dat lichamelijck leuen: in de welcke de mensce perfecthept ontfaet in drie manieren Ten eersten doer generacie. doer de welcke hp beghint te sine ende te leuene: ende in de stede vā dese sen es int gheestelijck leuen/ dat doopsele. Ten tweden ontfaet de mensche perfecthz doer dat vermeerderen oft wassen. doer dz welcke hi coemt tot perfecte quantitept in cracht ende stercten: ende in de stede vā desen es int gheestelijck leuen/ de vorminge/ in dpe welcke ghegheuen es de gracie des heyligen geest met groote ouervloedichz ende perfecthept/ gelijck den apostelen op den sinxen dach. doen hen alder ouervloedelijcste de gracie des heyligen gheest gegheuen was Ten derden/ es/ dat menschelijck leuen onderhouden doer dat voedtsel ende in de stede van desen es int gheestelijc leuen/ dat sacrament des outaers. dwelck een geestelijcke spise es. doer de welcke wi leuen int leuen der gracien Ende dees drie dingen soudē dē mensce genoech sijn. hadde hi impassybelz int lichaemlijck eñ int geestelijc leuē Mair om dz de mensce somtijts cōt in lichamelike eñ geestelike siechz

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

(dats de sonde) so is de lichamelike ende de
gheestelijcke ghenesinghe nootelijckē: dit
doet de penitencie int geestelijck leuē. doer
de welck de sonde vergheuen es. Item tes
den siecken menschē nootelijck die doer zij
siecte sijn eerste crachten verliest: datse hez
weder in ghebracht worden doer bequaez
dacchlijck regement ende exercicie. Ende
in de stede van dien/es/int gheestelick leuē
dat heplich olps. Item de menschē ontfaet
perfecthept in oerden tot alle gemeenscap
ende in de stede van desen. aengaende den
tijttelijcken leuene/es/thoulijck Ende aen
ghaende den gheestelijcken. de heplich oer
den Ende aldus worden de seuen sacrami
ten gheoerdoneert. Bouen desen mach dz
ghetal van desen sacramenten ghenomē
worden na dat die gheoerdoneert worden
teghen tghebreck der sonden Ende also es
dat doopsele gheoerdoneert teghen de der
uinghe van tgheestelijck leuen Dat vorm
sele:teghen de siecte der sielen die inde nieu
we herborene es De hostie:teghen de trāc
hept ende snoothept des moets te sondegē
De penitencie:teghen de werckelijcke son
de.na den doopsele ghesciet De leste olis:te
ghen de ouerbliuinghe vanden sonde dpe
doer de penitencie niet ghenoech weth ge-
daen en sijn De oerdene:teghen de onghe
bondenhept van die menichte der menscē
Thoulijck in remedien teghen de persoon
lijcke wellusticheit ende teghen tghebreck
dat toevalt doer de doot. Ende also als ver
schepden duechden ende verschepden gha
uen des heplighen gheest geoerdoneert zij
tot verschepden wercken: also sijn de effec
ten van verschepden sacramenten verscei
den medecpnen teghen de sonde:ende sijn
verscepden depliughen met die cracht der
passien cristi Eñ om dat de ghebreken der
sonden/ teghen de welcke de sacramenten
gheoerdoneert sijn/ verborghen sijn. so en
hebben (als aenghaende den epghen ghe-
breken) de sacramenten gheenē epghenen
naem. die behooren ter bequaem makendē
gracien: die doer hen ghegheuen is Boue
desen hebben si een ghemepne effect: dats
den ghenen gracie geuen diese nz en heeft:
ende die vermeerdren in den ghenen diese
heeft Also werct de godlijke cracht der pas
sien cristi in ons diuersche effecten: ende de
voernoemde sacramenten hebbē sompge
ghemepne dinghen ende sompghe epghe
ne Tes allen sacramenten ghemepne: dat
si grarie gheuen ende causeren in den ont-
faenden: ende dat si tsamenstaē in woerdē
ende in lichamelijcken ofte gheuoelijcken
dinghen. ghelijck als in Christo die de aue
tot vanden sacramenten es/verbum caro
factum Ende ghelijc als tvleesch cristi hei
lich ghemaect es: ende cracht heeft heplich
te makene. doer dat woert met hem verce
nicht: also sijn de sacramentale dinghē hei
lich ghemaect eñ hebben cracht heplich te
makene. doer dpe woerden die in hen ghe-
pronounceert ende wtghesproken worden.
Ende also wordē de woerden (doer de welc
ke de sacramenten heplich ghemaect wor
den: eñ cracht hebben) gheheeten formen
vāden sacramenten Eñ de dingen doer de
se woerden heplich ghemaict. worden ma
terie vāden sacramenten gheheeten. Dat
effect der sacramēten/es/ de gracie des hei
ligen gheest: eñ in pegelijck sacrament
der nieuwer wet ghesciet eenighe vorderi
ghe ende beweghinghe tot enige heplichz.
indē ghenen diese ontfaet ¶ In een iegelijc
sacrament worden bisondere drie dinghē
verstocht: te weten De materie/ de forme/
ende de dienre/ ghelijck dat in een pegelijc
van dien ghesett sal worden Bouen desen
sullen wi weten: dat de sacramenten ende

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

sacrificien ende offeranden vā de wet der natueren ende vande gheschreuen wet. geē ander cracht en hadden. dan de deuocie vā hem diese offerde. Maer de sacramenten van de wet der gracien hebben dees selue cracht ende ooch de cracht van tsacramēt. dat principaelste es in den ghenen diet ōt laet Mids dwelcke sī een chieringhe causeren ende een dispositie inde siele vanden ontfaenden In selcker manieren dat gheē noot en es dat de ontfaende/ om deffect dis sacraments te ontfane/ hē disponere. mer dat hy den effecte des sacraments gheene belettinghe en doe mz contrarien wille vā sondeghē oft in de sonde te volherdene Selijck als om deffect des doopsels te ontfan ghene gheenē noot en es dat de ontfaende mit groote deuocie ende reuerencie ghaen sal om dat sacrament te ontfane. maer dat hi alleenlijcken gheen belettinghe ter contrarien en doe/ npet gheloouende tgheloouue ende de cracht van tsacrament. ofte dat hem niet leet en es dat hi gesondicht heeft. voernemende te sondighen Wāt dan doet hy selue der gracien des doopsels belettinghe Maer en doet hi dese belettinghe niet /al en heeft hy gheene actuale deuocie/ dpe cracht des sacraments maect hem ghedisponeert ende berou hebbē. om de sacramētale cracht te ontfane Ende aldus al waer de penitēt sonder berou ende actuale deuocie/ eest datti in gheen actuael propoost en heeft te sondeghen of in de sonde daer hi in es te volstaene/ de cracht van tsacrament doet hem berou hebben ende maicten ghedisponeert. om dat sacramēt ende de sacramentale gracie te ontfane Ende dit es een seer groot ende wonderlijck dinck. dwelck nopt voer de passie cristi ende voer de instettinghe vanden sacramenten van de wet ō gracē en was Mair tes wairachtich/ hoe

de ghene die dat sacrament ontfaet/ betere ghedisponeert es/ meer berous ende deuocien heeft/ hoe hy meerder gracie in dat sacrament ontfangē sal Aldus blijcket openbaerlicken hoe de instettinghe vāden sacramenten der nieuwer wet dalder sonderlicste ende dalōmeeste weldait/ was/ den kerstenen ghedaen. doer de welcke si volcomelijcste qytsceldinghe verweruen van hem sonden ende van den ppnen voer die schuldich: ende veel ouervloedelijcker de gracē ende volmaectheden van den verdienslen der passien cristi tot ons comēde Ende mo ghen in corter tijt comen totten staet van dalder grootste volmaicthept doer dat ghebruycken vāden sacramenten van de wet der gracien. wantmen in een ieghelick vā dien gracie ontfaet ende vermeerderinge der selver gracien. wairt dat wi die hielen ende ghadesloeghen teicken repsen als wi die ontfanghen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

¶ Van den sacramente des doopsels: ende vanden dinghen die dien aenghaende verso cht worden/van sijn cracht ende effecten Ca. xcij.

DEn naem baptismus es een griecx woert: eñ es te seggghene een afwaschinghe oft een wasschinghe: ende doopē es te seggghen wasschen. In dit sacrament worden essencialiken drie dinghen vsocht/ ghelijck in dandere sacramente Te weten de materie/de forme/eñ de dienre. De materie van dit sacramēt/es/ natuerlijck watere Welcherande watere dat es. alsoe verre alst een wairachtighe specie van watre es/ het si fontepnwatre/riuierwatre/regewatre/suet watre/bitter watre. of sout watre/ghelijck watere vander zee oft vanden badē/wcrm oft cout/claer oft torble. so verre alst natuerlijcke specie van watre heeft Dartificiael watre/ghelijt leuende watre rooswatre. oft wateren wt cruyden oft wederen dinghen constelijcken ghetrockē mitten alembick oft anderssins: en mogen ghcen materie vāden doopsel sijn: eñ daerom en soude hi nz ghedoopt sijn die daer in ghedoopt ware. ¶ De forme des doopsels es (Ich doop v in den naē des vaēs eñ des soēs eñ des heilichs gheests. amen) Eñ dese woirdē seggende salmen hem onē dwatre doppen Wi seggghen inden naez eñ niet in de namen. om dat al eest dat drie persoonē sijn. ten es maer een godlijck wesen daer de cracht des doopsels af comt Eñ ten moghen gheen twee dienres tsamē eenen dopen: wāt de forme en soude niet gehoudē worden. Maer inder noot macher een vele te samen ende ghelijckelijck doopen/seggghende Ich doope v lien indē naim des vaders ꝛc. eñ niemāt en mach hem seluē doopen ¶ De indoppinghe sal ghescien als de woerden van de forme gheseit worden In seicher manieren datmen seggghende (Ich doope v) dat kint int dwatre doppe: om dwerck van de doppinghe eñ de woerden vande forme versaemdelijck ghescien soudden Eñ na de ghewoente van/nv/sal de indoppinghe eens ghescien. maer waer dat de ghewoente driewerf te doene. so souden wi ens totter ghewoenten voeghen Ende alsment eens dop oft walchs: dat beteekēt een doot dis gesontmakers ihesu cristi. vāwelcke doot de cracht ende de heplichmakinge des doopsels comt Ende als de ghene die ghedoopt wort/drie weruen int watere ghedopt wort oft met dat watre op sijn hoot ghegoten/ dat beteekent de drie dagē dat ons gesontmakere ihesus cristus doot was. Als de ghene diemen doopt onder dē watre ghedopt wort: dat beteekent de doot ende de begrauighe ons ghesontmakers ihesu cristi ende sine nederdalinghe ter hellen. Ende allmen wten watre treet: dat beteekent de verrijsnesse ons gesontmakers Daeromme wairt dat men hem int watre liete hp en soude niet ghedoopt sijn. wāde beteekeninghe van der verrijsnissen en soude niet volbracht wordē Ende hierōme es dat doopsele een sacrament. dwelck beteekent/de doot/de begrauinghe/ de nederdalinghe ter hellen/ende de verrijsnesse ōs ghesontmakers ihesu cristi Itē de bupten ste wasschinghe des lichaems metten watere ghedaen: beteekent de gracie die in de siele van den ghedoopten ingheslote es eñ de gheestelijcke af wasschinghe vandē soudden Alsus eest een sacramint: om dat beteekent ende causeert gracie in de siele vāden ontfaenden Ende tes eene protestacie van dat binnenste gheloue. wāt ontfaende dē doopsele. protesteert hi dat bynnenste ghe loue eñ hoe hi gelooft/de doot/begrauinge neddalinghe ter hellē eñ verrijsnesse cristi

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Ende alsoe doer dinwendich gheloue eñ
wtwendeghe protestatie es rechtuerdich
ghemaect ende ontfaet gracie eñ remedie
der sonden Die dienre die midts sijnder of
ficiē behoort te doopē/es de priestre Maer
inder noot aller perijckele es. so mach een
ieghelijck man ende vrouwe doopen. hou
dende de forme des doopsels: ende de mey
nynghe hebbende te doopene. ofte te doene
tghene dat de hepligbe kercke in dit sacra-
ment doet Maer sonder noot sakelijc sept
soude hi swaerlijck sondeghen die dat dede
ende de ghene die hem behulpich ofte ghe-
dienstich ware: ende de ghene die gedoopt
worde. ware hi van ouden Jn den doopen
wort den dienre versocht dat hi actuale eñ
habituale intencie hebbe te doopene ofte te
doene in dit werck tghene dat de hepligbe
kercke doet inden doopsele: ende inden ge-
nen dpe ghedoopt es dat sacrament te ont
fane na dat de hepligbe kercke dat gheeft.
De indoppinge ende de wasschinghe des
waters eñ forme voersept. sijn vanō noote
lijckheyt des sacramens. De andere voer
ghaende ende navolghende dpnghen des
voernoemden sacraments/ghelijck de be-
sweringhen/de wptte cleedinghe/ende dā
der dinghen die doer doerdenancie der hei
ligher kercken in dit voersept sacramēt ge
daen worden: en sijn niet vander noodlijck
heit: maer vander solemnitept: om te ver
weckene tot deuocien ende tot reuerencpē
des sacraments: teender instructien der ge
louighet ende tot een verbiedinghen der
dupuelen: om dat sp tsacramētael effect nz
beletten en souden Nochtā die de voernoē
de ceremonien doer de hepligbe kercke ge
ordoneert: achter liete wt versmaethedē.
oft traecheden. of andere der ghelijcke din
ghen: die soude doodlijcken sondeghen Eñ
die niet ghedoopt en es en mach gheen pe
tre sijn ghepresenteert ende ontfaende hez
die ghedoopt wort: hoewel dat hi inō noot
doopen mach: de intencie hebbende te doe
ne tgheue dat de hepligbe kercke doet

¶ Dāden effecte van tsacramint des doop
sels: eñ hoe dat afneēt alle de schuldē eñ pp
nen voer die schuldich Ca. xviij.

HEngaende den effecte des doopsels
selen wi weten: dat inden doopselle
den ghenen die dat weerdelijken ontfangē
vergheuen sijn alle de originale ende actu
ale sonden. ende de schult der pinen van diē
ende den inghanck des hemels gheopent
in sulcker manieren. waert datti storue. hi
soude terstont int rijcke gods ontfanghen
worden Eñ doer dat doopsele en blijft niet
metdallen vanden voorleden sonden/ghe
lijck oft hi nopt gheene van dien ghedaen
en hadde. De sake es: om dat dese nieuwe
ghedoopte de mensche niet en es die hi eerst
was Want als hp ghedoopt wort ende ont
der dwatre ghedopt. es hi als doot geacht:
ende ceseert te sine dout mensclike eñ adās
kint: ende es nieulpnghe herboren doer dz
sacrament des doopsels: een nieu mensche
ghemaect eñ een kint vā den andren adā:
een verkoren kit gods: een broedre eñ lpdt
iheſu cristi: eñ ou dewille es hem gecom-
municeert de cracht ende verdpensten der
passpen cristi. als oft hi selue lede eñ storue
indēn cruice: een lidt cristi sijnde Eñ om dz
de passie cristi voldoeninghe genoich was
van alle sonden. soe es dese ghedoopte ver-
lost van alle voerleden sonden: ende de self
sonden bliuen vergheuen eñ daer voze ge-
noech ghedaen doer de passie cristi: ghelijc
oft hi selue de pine lede eñ voer die genoich
dede. Dāt om dz de mensche in den doopsel
nieuliken herborē es in een geestelick leuē
ende der passien cristi gelijck gefigureert

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

so ontlaet hi gheheelijcken in hē de macht der passiē cristi: die machtich gheuoecht es. om af te nemen alle de schult ende pine van hem diet ontlaet In sulcker manieren dat hem niet en blijft vanden voerleden sondē dat men desen nieuwē ghedoopten mach aentighen. noch aengaende der schult noch aengaende der pinen: om dat niemant en moet ter ppnen beteghen worden dan de ghene diese selue maicte Ende inden doop sele ontlaet de ghedoopte een nieu leuē: eñ es een nieu mensche ghemaect doer de gra cie des doopsels. Om deswille en blijft in hem gheene schult noch verbindinghe ter pi nen voer de voerledē sondē Wāt dat doop sel es een geestelike hergenereringe: ende de generatie vanden eenen en mach nz ge schien sonder de corruptie vanden anderē Om deswille eest noottelijckē dat alle tgene dat ten voerleden leuene behoorde/ aen ghaende der schult ende der pinen van hē gheheelijck werd ghedaen woet: alser geē ghebreck noch beletinghe in den ontfaen den en es. Want het doopsele wort gheor doneert om te bederuene ende te verdrine ne alle schult ende verbindinghe ter pinen diet inden ontfainden vint: ende hem in eē nieu leuen te hergenererē. Hierom beder uet alle tghene dz ten oudē leuene behoort/ dat es de schult ende de verbindinghe ter pi nen/ ende gheeft vervullinghe der gratiē. eñ de menschē es doer tdoopsele ghedoopt in de doot cristi eñ met hem begrauen Eñ mids desen inuloepet dat doopsele/ also ve le als in hem es/ inden ghedoopten alle de macht der passien cristi: ende om deswille absolueret hem van alle sculden ende ver bindinghen ter pinen Want doer dz doop sele es hi gheincorporeert in cristo ende zij lidt ghemaert: daerom es de pine die cristi verdroech tet desere gheimputeert in vol doeninghe Want als deen lidt lijt: de ande re medeliden: ende dairom en wort dē ghe doopten gheen penitentie ghestelt voer de voerleden sonden ¶ Item ghelijck dat ghe genereert dinck doer dpe generatie forme ontfaet. soe ontfanghet gheliickeliick met dier/ cracht/ om te werckene na dier eñ be quame stede tot dier Hieromme want het doopsel een geestelijke hergeneratie es. so sijn de ghedoopte terstont vanden ghetale der gheloouighen: ende sijn ten gheestelijc ken wercken bequame: ghelick om te ont sane de andre sacramenten ende de dpngē dpe ten kersten staet ende leuen behooren. Ende terstont es hen sculdpch een bequaē plaetse: dat es de salichept Daerom wairt sake dat de gedoopte terstont stonuen si son den in de eewpghe glorie ontfaen worden. ¶ Item om dat onse vereeninghe met cris to inden doopsel npet en gheschiet na onse werckinghe/ ghelijck gheen dinck him sel uen en genereert. mer alleen doer de wert lijke cristi: die ons hergenereert in eē nieu geestelijck leuen ende der gracien De ver ghiffenesse der sonden in den doopsele ghe schiet na de moghenthept des seluen cristi die hi ons toevoecht alsoe perfect ende ghe heelijcken: om dz niet alleenlijcken verdre uen en soude worden de onsupuerheit der sonden. maer ooch de heele verbindinghe ter pinen: ten si dat de onghedisponeerthz des ontfaenden belette midts gheuepthz. oft werckeliken wille te sondegen ende in de sonde te bliuene. oft dat hem niet en mis haecht dat hi sondicht. De redene van den voerlepden/ is/ om de nieuwe regeneratie in de welcke de menschē der passpen cristi gheheelijcken ghelijck ghefiguereert wort ende midts dien ontfaet hi allet effect van dier Ende om dat de passie cristi machtich ghenoech/ es/ om alle de sculden ende pinē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

al te nemene doer haer cracht: zñ int doop sele vergheuen alle de sculden ende pynen voer die schuldich: in dat recht der conscien Ende die ghedoopte es gheheelijcken een ander mensche. want doer de herborenge ontfaet hi een nieu sijn Ende de sondē voor den doopsele en sijn niet van desen mensche die dan nieuwelinghe herboren is. als dat hi voer die tot gheender ande pine verbon den en blijft Aldus segghen wp dat in den doopsele alle de sonden vergheuen sijn. soe wel de originale als actuale/doodlijcke als dachlijcke/aengaende der scult ende der pi nen Ende sijn ingheslort de gracie ende de theologale ende morale duechden: ende de siele des ghedoopten es der sielen cristi ge lijckformich ghemaect: ende in hem es ge druct dat caracter dis doopsels. doer dwelc ke de siele cristo blijft gheconfiguereert/ge lijck dat mortwe was blijft gheconfigureert den zeghele die dair inne ghedruct wort Al so ontfaet de siele de gracien ende ghauen des heplighen gheests ende es ghemaect ee nen tempele ende woninghe des heplighē gheests Ende de ghedoopte es ghemaect eē kint gods/een lit/een vrient/ende een bue dere ihesu cristi/een ghesselle van den enge len/ten eewighē daghen een erfghenaem des hemels: eest dat hijs niet en verliest na maels mitten sonden Voerts selen wi we ten dat het doopsele cracht heeft te benene me de pijnlijcheden in desen teghewoer de ghen leuene. nochtan en benemet dpe niet in dit teghewoerdich leuen. maer doer sijn cracht sullen die namaels den rechtuerdp ghen benomen sijn inder verrijsnessen (ge lyck de apostel sept) ende gheschiet om veel saken. ¶ Ten eersten: om dat de mensche doer dat doopsel in cristo ghecorporeert es ende ghemaect sijn lit. Daeromme eest ta melijken dat sinen hoofde ghelijck si: ende dat in dat lit ghedain worde tghene dat int hoot ghedaen was Cristus was vol grati en ende crachten int beghinsel van sijn cō ceptie Mer hi hadde een passibel lichaem eñ doer de doot quam hp ter glorioser ver rijsnessen Desghelijcke ontfaet de kersten inden doopselle gracie aenghaende der sie len Maer hi heeft een passpbel lichaem in dwelcke hi liden ende steruē mach om cris tus ende verdienen soe langhe als hi leest. mair alleenlijcken na de verrijsnesse sal hi heel impassibel sijn. ¶ Ten tweeden es dit bequaeme om de gheestelijcke exercitie te ghen de natuerlijke vleeschelijcke begeer ten ende den anderen passien. want sirijdē de verdientmen de crone der glorien. ¶ Tē derden. was dit bequame: om dat de men schen niet coemen en souden ten doopselle om te vercrpghene de impassibilitept van desen teghewoerdeghen leuene. mair om te verweruene de glorie des eewpgheu leuens Eñ om dat onse ghesontmakere ihe sus cristus de pine der hellen gheheelijken destruweerde: en selen die de ghedoopte nz ghenoelen. noch de waerachtighe puniten ten. maer nochtans en benam hi de rijtteli ke niet gheheelijcken Daeromme bleuen honghere/dorst/hitte/coude/siecte/de doot/ ende de andere passien ende pijnlijcheden die wi menschen in desen teghewoerdegē leuene hebben Mair de heere benam die. want de minsche die niet houden en sal: eñ sal ten lesten daeraf verlost sijn

¶ Vã dat heplich sacrament des voemsels
Capittel.xcviij

DE vorminghe es dat tweede van dẽ sacramenten der heplicher kerckẽ: ende versuert drie dinghen ghelijck een pe ghelijck vanden anderen sacramenten/te wetene/de materie/de forme/dẽ diente De materie es crisma van den bisschop ghecon sacreert dat vã olye ghecomponeert es die beteekent de gracie vanden heplighẽ gheests mz de welcke cristus ghesalft was doer de volhept vanden heplighẽ gheest die hi had de: ende van balseme doer de conforterin ghe des goedẽ ruechs die in dander vloepet die onbederflijckhept gheeft De forme vã dit sacament es Conligno te signo crucis. et confirmo te chrismate salutis. In noie patris et filij et spũs sctĩ: vt replearis eodẽ spiritu sctõ: et habeas vitam eternam amen. Ende seggende (cõligno te) sal met dat in deken vanden duym (met dat chrisma vet ghemaert sijnde) den ghenen die hi vorme een cruys maken int voerhoot De dienre van desen sacramente es een ghewijdt bisschop. De andere sacramenten moghẽ de priesters gheuen: dit alleene een ghewijdt bisschop om de excellentz des sacramẽts. Deffect van dpt sacrament es/ dat de kerstene doer dat comt tot perfecte/oude/groote/ende sterctten/ in dat gheestelijcke leuen: op dat hi perfecte werckẽ doen mach in dz kerstelijke leuen ende relegie. want in dat wort den ghevormden ghegheuen de gracie des heplighen gheests/ghelijck den apostelen ghegheuen was op den sinxen dach. doen hen ghegheuẽ was de gracie des heplighen gheest inde alder grootste ouervloedicheyt in sienlijcken teeckenen: ende op hẽ openbaerden vierighe tonghen Welcke apostelen eerst ghesloten ende verborghen waren wt vreese vanden ioden dat sij mz vanghen ofte dooden souden/al waert dz de heere hem dickwijls henlieden verthoont hadde na de verrijsnesse: si waren altijt gesloten ende met vreesen: tot dat de heilighe gheest op hen quam in dẽ sinxen dach Bouen desen opten witten dõderdach staũõ doensi metten heere dauõtmael aten ende de heere hen uut sijn hãden muenichde eñ hen wairscoude hoe hi dien nacht soude gevanghen wordẽ ende dat sij hem alle afgaẽ souden ende vlieden: ende si antwoerdẽ alle dat sij lieuere met hem sterven souden dã hem laten. waerr noot: bisondere sinte peetere. Maer daerna als sy saghen dat hem de ioden vinghen/ ghinghen si hem alle af ende vloden Aldus waren si alle ghescãdalizeert/te wetene/ verloren dat kersten ghelooue. niet gheloouende dat hi god was Also was hi doen ghevanghen: ende sinte peetere loochende hem dairna drie weruen in dier selver nacht/ so de heere gheseit hadde

Maer namaels opten sinxen dach als de hepligh gheest op hen quam warē si perfect ghemaickt ende seere vervult van der gracien ende vanden ghauen des hepligē gheests/op hen openbaerden vierrighe tongen/si verstonden ende spraken alle tale/si wisten alle de secreten ende alle de mistherien der hepligher scriftueren.tonser salichept behoorende. Ende si ontfinghen dalō grootste perfectheyt ende stercten om te exercerene de dinghen ende werchen tē kerstenen gheloone behoorende: ende hen hertē ende sielen waren ontsteken mit onspreeklike caritate eñ vier der liefdē Ende alsoden si terstont de dueren open eñ ghinghē uten huise sonder eenighe sorghe. met die aldergrootste stoutheyt. om dat gheloue cristi inden temple ende inden plaetsen vā iherusalez te prekene: ende hoe dat hi was waerachtich god ende mensche eñ de messias inder wet beloeft. Dit gheloone preecten si alle de werlt doore sonder eenige vreese:ende si en achten op keisers. op coninghē op princen.op heeren.noch op gheen minschen ter werelt.maer verbliden hen in de persecutien ende ppnen die si om den naem cristi leden ende si deden alle manieren vā mirakelen Aldus waren si ten voernoemden daghe int gheloue vast ghemaect:eñ daerna gheboot hen de heere dat sp de gheloouighe aentasten souden mitter hāt De welcke midts dien volcomelijcken de gracie des hepligheu gheest ontfingen:ende tōt mirakelen doende ende alle sprakē sprekē de Ende also gheboot god sinen apostelen ende haren navolgers (dat sijn de gewijde bisschoppen) dat si de ghedoopte kerstenē aentasten souden metter hant: om dat si ōt saen souden de gracie ende de ghauen des hepligheu gheest ende perfecte sterckt; om den naem iheſu ende theplich kerstenen gheloone te preken ende te belidene Ende om te weerstane de ketters ende dongheloouighe. die tgheloone soecken te bederuen eñ de kerstenen te beuechtene ende te vervolghene Eñ die aldus gheconfirmeert sijn mit dit heplich sacramēt.sijn in eender manieren den apostelen ghelijck ghemaect ende den ghenen die eerst gheloofden ende theilich kerstin gheloone beledē in dierste kerke. Hiermme es de ghevormde ghesalft int voerhoot.dwelck de stede der scaimtenes.om dat hi hem niet scamen en soude dē naem cristi ende sijn crupce openbaerlikē te belidene.dwelck den poden een scandali sacie es ende den hepdenen een sothept oft lichtuerdichept. Dit sacrament es vā seer grooten perfectheden: om dat in hem ghegheuen worden de gracie ende de ghauen des hepligheu gheest in dalder meeste vervulthept ende perfethept Daerom de ghene die ghevormt sterven (om dat sp dalder meeste volhept des heiligen gheests ontfanghen hebben) sellen veel meer glorien hebben dā die sonder dat sterven. Item tes vā groote perfectheyt in de redene des geens diet bedient.want dander sacramenē moghen de priesters bedpenen maer dit niet. Item alle den anderen saramenten coterel ponderen de sacramenten oft figuren der ouder wet.mar desen niet. om sijn perfetthept ende volhept van gracien In desen sacramente ontfaet de mensche perfecte oude ende perfecte crarht ende sterckhept.om perfectelijcken te oefenen ende te doene de dinghen die ten gheestelijken ende tē kerstenen leuene behooren Indē doopsele sijn wi gheboren ende ontfanghen tgheestelic leuen Inder vorminghen sijn wp gheconfirmeert ende ontfanghen sterckheden om de ketters ende dongheloouighe vianden des gheloofs te weerstane eñ te beuechtē:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Ende doer dpt sacrament sijn wp in cristo
gheconfirmeert/hem gheschpguereert/zij
ridders ghemaect/in sijn ridderschap ghe
screuen:ende inder sielen mit sijn caractre
gheconfiguereert Dwelck de caractre dis
doopsels te kinne gheeft:ende die npet ghe
doopt en es en macht niet gevormt worde

Van dat heplich sacramēt des outaers/
van sinen namen ende spguren/van sijnd
materien/formen/ende diet ministreert of
bedient Ca.xcv.

De eucharistie es dat derde sacramit
van die wet der gracien: ende heeft
diuerlsche namen. Want twort ghenoemt
een sacrificie:om dat een memorie der pas
sien cristi es. die een waerachtighe sacrifi
cie was. Twort een ghemepnschap gehee
ten: om dat wp daer doze met cristo wordē
ghemeen ghemaect ende mededeplen sijn
vleesch/sijn bloet/ende spne godheyt:eñ zij
doer hem in ons seluen verenicht in liefdē
Twort ghenoemt een noodelike spyse indē

wech ofte een spise:om dat ons tracht geeft
om den wech onser pelgrimagien te gane
ende te comen tot ons lant/dat es de salich
heyt. Twort ghenoemt eucharistia:dat es
te segghene/goede gracie/om dat doer der
ellentz de gracie inhoudēde is in dwesen/
dat es Jhesus cristus vol van alle gracien
Der figueren vā desen sacramente sijn ve
le gheweest De offerāde vā melchisedech.
dathi wijn en broot offerde.was een figue
re van desen sacramente:aenghaende der
materien.dpe broot ende wijn es: daert in
gheconsacreert wort Aenghaende cristus
ghepassyt die in dit sacramēt es. sijn figue
ren van hem gheweest alle de sacrificē vā
den ouden testamente.bisondre tsacrifice
vā die supuerige die dalō solemlijcke was
Aenghaende den effecte van dit sacramēt.
was themels broot een principael figuere
dat in hem hadde alle wellustichept eñ sue
ticheit van alle smaken/ghelijck de gracie
van desen sacramente de siele in alle graci
en verueecht Maer dat paeschlam prefi
guereerde dit sacrament/principalijcken
in desen drie dinghen Ten eerstien. want si
ateti dat met broot sonder heue. Ten twee
den.wāt twas gedoot van alle de menpti
ge der kinderen van pstrahel.dwelck een sp
guere was vander passien cristi. die een lā
ghebeeten wort om sine onnoselheyt Ten
derden. aengaende den effecte. want doer
dat bloet van tpaeschlam was de menich
te des volcx van pstrahel verlost vandē slaē
den inghele:ende van dpe captiuiteyt van
egypten verlost. Ende desen aenghaende
was dat paeschlam sonderlinge een figue
re Want na wtwisen van alle dese dinghē
presenteret dat Dit sacramint was ingha
set van cristus in den lesten auōtmale. doē
hi lichamelijcken van sijn discipelen scheyp
den wilde:om sinen discipelen sine memo

rie te latene. van den welcken hi mids der passien schier Ten tweeden: om dat nimermeer en sonde salichept ghewesen hebben. sonder dat gheloone van cristo: ende dairō betaemdet dat inden tijt sijnder passien enighe memorie van hair bleue Ten ōden: om dat inden auontmale einden ende vervulden de figueren van cristo ende vā sijn passie: ende bisondre dat paeschlam dat de principaelste figuere ende sacrificie was. Daerom betaemdet dat oude testament ende de figueren van dien ende tfiguerlijc lam gheint sijnde/ int npeuwe testamēt dr waerachtich lam Jhesus cristus navolchde Ten vierden: om dat hi doen lichamelicken vā sijn discipelē scepde midts sijn doot ende lichamelijcke teghewoerdicht. Daerom wilde hi hemlieden als waerachtighe vrienden laten eenen pant ende tuweel vā onsprekelike liefde: dat es tsacrament tsijs lichaems ende bloets: om dat hen sielen ōt sieken sijn souden mit liefden ende dat sijn memorie in hen herten ghepeint sonde bliuen/ ghelijck die blijst vanden goeden vriēden als si van malckanderen scepden. Ēn hierō sepde hi hen. so wanneer ghi dit doet doet dat in mijnder memoriē De materie van desen sacramente/ is/ broot van terwe sondere heue ende wijn met een luttelken waters ghemenghelt. dwelc hem in dē selven wijn verandert. De dienre van desen sacramēte es een priestre: om dat dit sacrament van sulcken weerdichept is dat npet gheconsacreert en wort. dan inden persoō ihesu cristi Ende als de priestere ghewijdt es. es hem de macht ghegheuen te cōsacreren dit alderheplichste sacramint indē persoon cristi: ende es ghestelt in den graet eñ int ghetal van den ghenen tot den welchē de heere scpde als hi dit sacramint instelde /dit doet in mijnder memorien Ende gelic alleene dē priestre behoort dit alderheilich ste sacrament te consacreren. also behoort hem alleene den herstenen te muenighen om dat hp een middelare tusschen god ende den menschc es Om delwille betaemt het dat hi de ghauen dis voicr god offere ende den volcke gheue de godlijcke heplich ghemaerte ghauen Delghelijcke en comt geē derande dinck ter weerdichept van so hoo ghen sacrament aen hem ten es ghewijdt Daerom sijn de corporalen ghewijdt dairment op lept ende de handen des priesters die dat raken selen Ende niemant anders en mach dat raken. dan inder noodsakelijchept/ ghelijck oft opter eerden viele/ dat oppheffende als daer gheen prpestere teghenwoerdich en es.

¶ In wat manperen in desen sacramente dat lichaem ende bloet cristi es/ ende de accidenten sonder subiect Ca. xxvi.

HEngaende desen alderheplichstē sacramente sullen wi weten dat de relijchept noch de gheuoelijcheden niet moghende ghenoech en sijn ont te wetene eñ te begrijppene hoe dat daer waerachtelijcken inne es dat lichaem eñ bloet ihesu cristi Mair alleenlijcken houden wi dat doer ghelooue. dwelck fondement heeft in dpe godlijcke auctoriteit De sacramenten der ouder wet hielen dit waerachtich sacrificie van die gebenedide passie ihesu cristi alleēlijcken in een figuere ende in eenen schijn Daerom waert tamelijcken dat dat waerachtich sacrificie in de npeuwe wet doer ie sum cristum onsen ghesontmakere/ ingestelt int inde van sijn leuen/ waerachtelikē in hem hadde den seluen ihesum christum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

niet alleenlijcken in der figueren. maer ge
warlichlijcken inder waerheyt ende teghe
woerdicheyt. ¶ Ten tweden was dit bequaē
der liefden cristi. doer de welcke hi om onse
salichept dwaerachtich lichaem onser mēs
heit ontfinck. Ende om dat den vrienden ei
ghen es tsamē te comen en te communicerē
so lietti ons sijn teghewoerdicheyt in de welc-
ke wi vereenicht sijn ende verwuecht doir
de waerheyt vā sijn lichaem ende bloet. in
dwelcke wi vereenicht sijn met dit alōhey-
lichste sacrament. ¶ Ten derden: es dyt be
quame ten gheloone. want gelijck wi sijn
godheyt gheloouen alsoe gheloouen wi oc
menscheyt Ende om dat tgheloone es van
onsienlijcken dinghen ghelijck cristus ōs
sine godheyt onsienlijken presenten: also ū
wandelt sijn vleesch ende bloet in dit sacra
ment. inden welcken waerachtelijckē cris
tus heel es: sowel de godheyt als de mensc
heyt mz de siele lichaem ende bloet. Desen
aengaende selen wp merchen dat in dit sa
crament es een dinck van twee manieren
oft doer de cracht ende stercte van de verā
deringhe. oft doer natuerlijcke versminge
Doer de cracht van de veranderynghe es
tghene in dwelcke hair de veranderinghe
gherechtelijkē termineert: ende also es on
der de specyen van dat broot alleenlijcken
dat lichaem Jhesu cristi. ende onder de spe
cien vanden wijn/dat bloet/ende dit gesciet.
om dat doer de godlijcke cracht de substan
cie des broots haer gherechtelijcken verā
dert in de substancie des lychaems Jhesu
cristi: ende de substācie des wijns inde sub
tancie des bloets. Doer waerachtige ende
natuerlijcke verlaminghe sijn in dit sacra
ment vanden dinghē die nootelijck sijn eñ
sijn den lichame eñ dē bloede toegeuoecht.
Ende om dat de siele ende dat bloet weder
om int lychaem cristi gheskelt waren in de
verrijsnesse crisie. so is dat lichaem daer de
siel es ende dat bloet Mar hadde dit alder
heylichste sacrament gheconsacreert ghe-
weest na de doot ende voer die verrijsnesse
cristi. so soude dat lichaem sonder siel ende
sonder bloet geweest hebben Item omdat
de godheyt de menscheyt cristi nopt en lyet
na datū haer daer met verlaemde. sowair
de menscheyt es/daer es de godheyt. want
si onscepdelijcken vereenicht sijn. Ende al
soe onder de specyen ende accydenten des
broots es wairachtelijken dat lichaē. doer
de verandringhe der substancyen van dat
broot/in hem/doer de cracht dis sacramēs
ende doer waerachtighe versaminghe es
ock es oot in hem/ de siele/dat bloet/eñ de
godheyt Ende aldus es daer waerachtely
ken ihesus cristus al. Ende om dat de subs
tancie des wijns verādert es/ in de substā
cie des bloets/onder de specien vanden wi
ne. doer de sacramentale veranderinghe/
esser alleenlijcken dat bloet. mair om dz in
de verrijsnesse dat bloet eñ de siele wederō
gheskelt waren inden lichaem. so sijn daer
doer natuerlijcke ende waerachtighe ver-
samaminghe/dat lichaem/dat bloet/de sie
le/ende de godheyt Ende aldus es na de cō
secracie iesus cristi? al onder de specien van
den wijne: ende al onder de specyen van
dat broot. Ende in dese alderheylichste ver
anderinghe. verandert haer de substancie
des broots in de substācie des lichaems eñ
de substancie des wijns in de substācye des
bloets Ende also bliuen alle de accidenten
des broots ende des wijns: ende bliuē son
der substācie; ende midts dien sonder eenich
subiect: ende also bliuen de effecten (dat sijn
de accidentē) sonder de sake (dat es dat sub-
iect) dwelck npet ghesciet en mach sonder
godlick mirakele Want alleen god mach
de effecten conserueren sonder hair epghē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

sake: ende in desen leit daer dat godlike mi
rakele. Bouen desen/de voerseide verande
rynghe van de substancye van den broode
in de substancie des lichaams cristi: eñ van
de substancie des wijns in de substãcie des
bloets/gaet alle natuere te bouen: ende en
mach niet gheschien sonder dalder grootste
godlijcke mirakele Daerom es dit alöhey
lichste sacrament een memoriael vanden
godlijcken wonderen ende mprakelen eñ
inhout onspreckelijcke wonderen die allen
menschelijcken verstanden te bouen gaē:
ende wp en connēse niet bewpsen dan met
de heyligher scriftuere ende metten gheloo
ue dat wi die gheloouen ¶Maer hoe die/on
spreckelijck/waerachtich/sondere eenyghe
dwalinghe ende ghebreck sijn: moghē wij
allen ketters eñ ongheloupghen die dese
dinghen willen weerstaen. met natuerlijc
ke redene antwoerden ¶Dāt alle hen argu
menten ende redenen sijn/valsch/bedriech
lijcken/niet nootelijck noch bewijslijcken.
Ende alle de dinghen die vanden minscen
moghen gheconcludeert worden teghens
tgheloouc. moghen van den menschē ghe
solueert worden: ende also eest in alle dē an
deren dinghen des gheloofs Ende ald⁊ na
dat de veranderinghe gheschiet is vā de sub
stancie des broots eñ wijns: blijft de quāti
tept eñ dimēsiones quātitatiues eñ alle de
accidenten des broots eñ wijns gheheelijc
ken alsoe als van eerst ende sonder subiect
Daerō hebbense alle hen natuerlike werc
tinghen als eerst ¶Also blijft de rontheit vā
dhostie/de witheit/de dimensiones quanti
tatiuas/den ruecke/ende den smaeck/van
dbroot ende vanden wijn: eñ de cracht om
te voedene eñ tonderhoudene als eerst Eñ
onder de specien vā dbroot dair ierst de sub
stancie van dbroot was. die verkeerde in d⁊
li chaem cristi/is theel lichaim cristi gelijck
gesept is: niet in quātitatiue maniere. mer
in maniere van substancie Ende om d⁊ de
substancie sonder quantitept eñ dimensio
nes quātitatiuas gheen plaetse en beslaet
eñ es alleens in een groote oft clepne plaet
se: d⁊ lichaem cristi dat daer was in manie
re van substancie ende npet quantitatiue.
mach sijn in clepne oft groote plaetse in de
selfs plaetse dat eerst was de substancie van
dbroot eñ wijn ¶Maer om dat dlichaem cris
ti niet en is sonder sijn epghen quātiteit eñ
waerachtighe dimēsiones quantitatiuas
daer dlichaē es. sijn sine dimensiones doer
waerachtighe verlaminghe. mair om dat
si daer niet en sijn doer quātitatiue manie
re. en beslaen si gheen plaetse Ende also is
dlichaim cristi dair/al/gheheel/eñ so groot
alst inden cruce was ende inden hemel is
¶Maer dat es (ghelijck ghesept is) in subsiā
tiale maniere ende niet quātitatiue: ten be
slaet gheen plaetse. noch ten mach mz geē
lithamelijke ooghe ghesien sijn soot in tsa
crament es. maer alleene met de gheestelij
ke ooghe: dat es tverstant van den inghelē
ende saligher ¶Om eenighe verclaringe
vanden voerseyden selen wi weten datter
differencie is tusschen den natuerlijcken eñ
godlyken werchere. want de natuerlijcke
werchere werct doer berueren eñ trāsmu
tacie: eñ daerō en mach hi niet veranderen
een dinck in dwerck teghewoerdich sijnde
in een andere dat in dwerck tegewoerdich
is ¶Mair god werct sonō/rueren/transmu
tacie/eñ instrumēt/daerō mach hi verkerē
deen dpnck in dwerck sijnde in dādere dat
in dwerck is. sonder rueringe eñ transmu
tacie Also verkeert in dit sacrament de sub
stācie des broots in dlychaē cristi: ende des
wijns int bloet/die eerst int werck teghen
woerdich waren Itē wanneer eenich dinck
verandert wort in een andere teghewoer-
dych sijnde int werck: en eest niet mogelijc
d⁊ verkeert hoeveel in hoeveel. mer d⁊ in d⁊

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Bi den welcken blijct dz de quantitept des lichaems cristi nz en es onder de spetpe vā sacrament doer de cracht van de veranderinghe. maer alleene doer de waerachtige ende natuerlijke verslaminghe Ende dair omme en mach dat lichaim cristi (na dz int sacrament is) niet bedient noch ghedetermineert worden. na locale diffinicie eñ circonscriptie. hoe dat quantitaue lpchaem es in de epghen plaetse. mair alleenlijcken doer maniere van substancien dpe gheen plaetse en beslaet. Ende also es cristus al in alle de hostie: ende al in een ieghelijck deel van dier Ende waerslake dat men de hostie (na dat si gheconsacreert ware) in veel stucken oft deelen brake: in elck deel van dien deelē dair voer de consacratie substātie vā broot was. sonde na de consacratie dat lpchaem cristi sijn Delghelijcke eest vā den wijn eñ van dat bloet. want tes int sacramēt doer maniere van substancie ende npet vā quātitept Item wi selen wetē dat den lichaem cristi alleene in een plaetse is na sijn epgen quantiteit ende quantitatiue maniere Eñ in dier manieren en mach hi niet gheliike lijck sijn in veel ende in diuersche plaetsen Want ghelijck als in een plaetse npet sijn en moghen diuersce lichamē. also en mach een lichaem niet sijn in diuersche plaetsen Ende alsoe en mach cristus na sijn quantitept ende quantitatiue maniere / niet zij in diuersche plaetsen. Maer sacramentael mach hi ghelpkelijck ende in eender tijt zij in veel plaetsen / in veel sacramenten / eñ in veel deelen van de gheconsacreerde hostie. eest dat die in diuersche deelen ghedelit es: niet in diuersche deelen. maer theel lichaē. in een ieghelijck van dien deelen Ende dit es om dat in den sacramente dat lpchaem ende bloet Cristi niet en es doer quantitatiue maniere ende wtbreeden van quātiteit maer doer maniere van substancie. Ende also en is dair teghen gheender an de argument: dat den lcihaem cristi ghelijchelijck es in diuersche sacramenten ende in diuersche plaetsen: om dat daer niet en es doer sijn epghen quantiteit Maer om dz de substancie des broots in diuersce plaetsen verandert wort int lichaem cristi Eñ alsoe ligghen wp van dat bloet. Item ghelijck ghe seit es / dat daer te voren was de substancie van dbroot ende vanden wijn / na dz de veranderinghe ghesciet es / es daer de substancie van dat lichaem ende bloet cristi. onder die selue spectie eñ accidenten. also dz waer de accidenten sijn: onder de welcke eerst de substancie van broot ende wijn was / es de substancie van dlpchaem ende bloet cristi. Item also langhe als de voersepde accidenten dueren. so langhe is dair dat lichaem eñ bloet cristi Ende na dat die niet meer en zijn en es dat lichaem cristi daer niet meer.

¶ Van dz effect vanden sacramente dis outaers Cn. cxvij.

Dat effect van dat alder heplichste sacrament des outaers es / de siele vā den ghenen die dat weerdelijcken ontfaet / met cristus vereenighen / ghelijck hp selue sept Ende want de menschē doer de gracie cristum gheincorporeert is ende sineu lcdē vereenicht. midts dpen wort de gracie vermeerdert inden ghenen die dit sacrament weerdelijcken ontfanghen Ende ghelijck als int natuerlijck eñ mēschelijck leuen na dat de mensce gheborē is eñ sterete ontfaet

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

es hem voedtsele ende spise noodelick om onderhouden ende gheconserueert te sine Also int gheestelijck leuen. na dat de mēsche doer dat doopsele gheboren es ende gheestelijcke stercte ende vermeerderinghe ontfaet doer dat sacrament der vorminghē. so es hem tgheestelijck voedtsel noodelijck/ dz es de heplighe hostie. dwelck dat lichaē eñ bloet cristi is Dat natuerlick leuen vā den diere es ende lept in de groepēde vochtheit ende om dat dese dachlijcx bederft ende cōsumeert doer dwerck der naturliker hitte so es daer teghen (op dat dleuen des diers gheconserueert worde ende niet en verga) noodelijck dat voedtsele. metten welchē dz verloren ende ghecōsumeerde wederōme ghereparеert worde. Desghelijke int geestelijck leuen der gracien. dwelck dachlijcx verdoruen wort ende gheconsumeert met de quade gheneghentheden onser naturē: met die sonde gheinfectioneert ende ongeordoneert. midts dat wp altijt dachlijcxe sonden doen: ende de dachlijcxe sonden/ hoewel datsi de gracie niet en benemē/ si belet ten de hitte der liefden: ende also sijnsi tegē de perfectheyt van tgheestelijcke goet. dat ghelijck een voedēde spise es ende stralen van tgheestelijcke leuen/ dat es de gracye/ so es theilich sacrament de remedie. dwelc wederō repareert tghene datter verloren ende bedoruen was/ ghelijck een seere groue ende seer suete spise. van onspreckelijcke ende ondinckelijke cracht Want alle de effecten die den naturliken ende materialē dranck ende spise weret in den lichaem vā den diere die dat ontfaet (te wetene/ dleuen conserueren/ tverloren ende tverdoruen restaureren/ vermeederinghe/ cracht/ sterete/ ende voedtsele gheuē) alle dese weret dit al derhepliche sacrament in de siele des geēs die dat weerdelijcken ontfaet Nochtan na dat sint augustijn beschrijft. selen wi weten datter differencie es tusschen de lichamelijcke ende natuerlijcke spise ende tusschen de gheestelijcke Wāt de natuerliche spise verkeert in de substācie van den ghenen diese ontfaet Maer de gheestelike/ dat es tsacrament/ in contrarien. want dat en verkeert niet in hem diet ontfaet. mair het verkeert ende incorporeert den ghenen diet ontfaet selue in hem: eñ also es hp die dit sacramēt ontfaet. iesum gheincorporeert ende in hem vereenicht doer spese ende in hem getrāsformeert Aldus es dat effect der hepliger hostien/ een gheestelijcke versadinghe/ een lof/ een vermeerderinghe der liefden/ een verminderinghe der vonden eñ quade gheneghentheden ten sondē Ende doet alle de effecten des gheestelikē leuens der lichamelijcker ende natuerliker spisen gelijcken/ elcker substācien vermeerderet de sterctheden/ de ghenoechten/ de consolatiē/ tverlorē restaureret/ het causeert vermeerdert eñ verwect gracie/ tverwect de duechden tē wercke/ het sterct ende consoerteert die/ tgheeft leuen der gracien/ quijtscelding ghe der schult ende der ppnen/ confoerterinc ghe int teghewoerdich leuen/ voersmaeck der glorien/ het preserueert van sonden/ de siele met gracien sterck makende/ ende vā bupten verdruet alle ainvechtinghen des dupuels doer de passie cristi diens teehē dz es/ het neempt af de vergheten dachlijcke ende doodlijke sonden/ het neempt af de pine voer de sonden schuldich. na de vierichcit van deuocien/ tverlost van de ppne des vegheuers: om dat een ghenoechdoende sacrificie es voer de sonden. Het apliceert de passie cristi tot ons Tes een sacrificie ende een sacrament dat alle sacramenten te bouen ghaet ende tis dat inde van dien: ende inhout cristum waerachtelijcken in hem.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

dand̄ sacrmintē alleenlīken sijn cracht eñ gracie ōs heilich te makē: eñ alle dat effect es vander passien cristi. es effect van desen sacramente ¶ Bouen desen es sijn effect ū weruinghe der glorien. niet terstont. maer in dpen dat cracht gheeft om ter glorien te comene Ende niemāt en mach gracie hebben voer hp dit sacrament ontfaet metten werche oft met de epghen begheerte of vā die heplighe kercke ¶ Item dit sacrament transformeert den menschē in god. van dē welcken gracie eñ duecht volcht Dese trāsformeringhe gheschiet in twe manieren: aenghaende den verstande ende aengaende den wille Aengaende den verstāde. trāsformeret den mensche in god doer dadere aendachtichste liefde: ende de mensce blijft opgheroghen van hem seluen verwēt eñ vereenicht met den beminden / dat es met cristo Ende also penetreert eñ deilt de minne den minnenden: ende gheliick dat mes penetreert ende deilt dat weecke dinck deē deel vanden anderen. alsoe stelt de liefde dē minnēden wte hem seluen ende versaemt hem metten beminden. als dat hi sijns selfs vergheet ende es alleenlijcken den beminden aendachtich Item dese transformeringhe gheschiet aengaende den effecte ende den wille. wāt den minnenden en es geen derande versaminghe metten beminden ghenoech noech en es dat met niet te vreden. maer waert moghelijck hi soude wel willen metten bemindē een dinck sijn Eñ om dat dit niet sijn en mach. sonder deē oft alle bepde moesten corromperen: daerom begheert eñ soectti de moghelike eñ tamelijcke versaminghe / te wetene / versaempte sine in de wercken der vrienschepen Eñ also transformeert de liefde den minnendē inden beminden ende berooft hem eñ stelt hem wt hem seluen doer de vierichept der Ghelijck een dinck dz heet wort. spruct vā hem eñ gaet opwaert / ghelick dat blijct in de hitte vā dwatre. Also ghaet de minnēde van hē seluen / vā sijn begeren eñ van sijn ghedachte: eñ es alleene den beminden aē dachtich Eñ hierō causeert de liefde in den minnenden quelinghe eñde liechept ende hi blijft in hem seluen flau eñ machteloos Ende causeert noch een andre effect dat is smilten / eñ alsoe blijft de siele vanden minnenden morw en saefte om tontfane pegelijcke inspieracie eñ inprētinge die de bruygoom cristus in haer printen wilt Item si maect ock dronchen Wāt ghelick de drōc haert doer de hette des wijns sijns selfs / sine dignitelt / ende sijn ghesleghte vergheet eñ en weet vā hem seluen nz. alsoe vergeet de minende sijns selfs inden beminde ghetrāspoerteert. Ghelijck dat blijct van noe eñ vā sinte franciscus: dpe inde prensencie vāden bpscop staende (sijn vadre begherē de datti sijn erue ouergheuen soude) ontcleede hē al naect eñ gaf sinen vadre sijn cleederen: ia sijn neercleet werp hi ooc na dande eñ stōt so naect als hi gheborē was. Desgelijcke leesimen van veel mās eñ maeghdē die inō liefden cristi drōcken sijnde. voer de ghene diese persequeerden. naeckt bleuen sonder haer te scamen Van desen vintmē ontallicke veel dinghen beschreuen eñ daer esser noch vele te scriuene die gheschiet sijn ende dachlijcx ghesien. maer het sijn secreten die niemant en weet dan de ghene dye se ontfaen ende bekinnē ende de ghene diē si die verthoonen willen ¶ Item̄ het causeert liefde ende vierichept in den godlijken dinghen ende soude om die willen steruen: eñ dat god ghedient gheeert sijn soude eñ sijn dinghen in weerdicheden ghehouden sijn soudē doet de minnēde siele al dat si mach eñ ale si niet meer en mach. droest si om hē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

¶Wanneer ende hoe men dpt sacrament ontfanghen sal Ca.xcviij.

HEnghaende dontfanghen vā desen sacramente sullen wi weten: dat in desen sacramente twee dinghen sijn. Deē van de side des seluen sacraments. wpens crachte ten menschen seere salich es. want doer die communiceren sy de cracht van der passpen ons gheselontmakers iheſu christi: daerom eest den menschē profitelijck dz al le daghe ontfaē. op dat hi alle daghe mede deelachtich sy de vrucht van de passpe des gheselontmakers Dat tweede moghen wp aenmercken van de side des gheens die dz ontfaet. in welckē versocht woet dat hi mit grote deuocie ende reuerencie tot desen sacramente ghaen sal Hieromme waert sake dat hem pemant bereet gheuoelde alle daghe/vpndende in hem deuocie ende eer weerdichept/die saelt alle daghe ontfangē Maer waert dat hi bi experiencien bekin de dat om gheſtadelijck ten sacramente te ghane de deuocie tot dien in hem mynder de ende dat de vierichеit niet en meerderde moet hem eenighe wijllen daer af abſtine ren. om dat hi daerna ten sacramente gaē soude mit meerdre/reuerencie/deuocie/eñ vierichept: ende desen aenghaende sal een ieghelijck in sijn consciencie ghaen. Ende om een ieghelijck weerdelijcken tot desen sacraminte te ghane worden drie dinghen versocht. Deerſte/es/schoonhept ende sup uerheit van consciencien. die niet benomē en woet dan doer de sonde Dat tweede/is/ actuale deuocie tot god: ende dese woet dic wijls benoemen ende verloren sonder son de. om de onghedisponeertheit ende turba cie oft becommeringhe vanden ontfaindē oft doer daindincken ende vlijt ghenen tot anderen dingen dpe de actuale deuocie be letten ende verſtropen Dat derde dat daer versocht woet/es/lichamelijke suyuerheit

¶Ten is niemant ghecorloeft ghehеelijck te celcrene van dpt sacrament te ontfane. want sondere dat te ontfane en machmen niet salich werden Dairom selen wi dat al le daghe gheestelijck ontfangen mitter be gheerten: ende somwijls sacramentelichē ontfaende dat sacrament/ spcialijchē als de helighe kercke dat ghebiet te ontfangē. De deuote behooren de ghemeenschap te frequenteren ende dat particulaerlijck te ontfane/spcialijchē op de spciale feestda ghen oft hoochtidē Ende den priesters/diē dit midts dofficie betaemt/ en eest niet ghe oerloeft ghehеelijck te celcreren van te cele breren ¶Want si souden swairlijcken sondi ghen (ghelijck dapostel sept) terghēde/ver achtende ende verſmadende/dat officie eñ effect der priesterschap. dwelck een dalder grootste ende daldere hoochste ghaue van god es. Och der ontallijchept diet in onser tijt doen. Ende de sondaers selen weteē dat de ghene die dit alderheplichste sacrament in sonden ontfanghen (ghelijck sinte ghero nimus beſcrijft) sijn ghelеken bi iudas die onsen gheselontmaker iheſum cristum ver cochte verriet ende den podē leuerde: ende also selen si de aldermeeste verdoemeneſſe ontfanghen. de welcke hier in deser werlt beghinnen sal/ghelijck als de ghene die dz weerdelijcken ontfanghen hier in dese we relt de hemelsche glorie beghinnen te sma kene ende eenen dperbaren scat tot salichz der sielen ontfanghen Ende hoewel dz wi niet en weten wanneer wi sond sonde sijn om dit alderheplichste sacrament te ontfa ne (ghelijck sinte bernairt beſcrijft) sijnder vier teeckenen. bi de welcke wi vermoeden moghen dat wi in gheen sonde en sijn. Dz eerste/es/als pemant de woerden gods de notelijcken hoort Dat tweede/es/als hem

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

lemant bereet vint duecht te doen Dat derde/es/als pemant een propoeft heeft voert ane hem van sonde te wachtene. Dat vierde/es/als hē de menschē droeuich vint om dat hi god in voerleden tide verthornt heft Ende bi de contrarie sal ieghelijck menschē in hem seluen kinnen. wanneer hy onghedisponeert es ende hē abstineren moet vā te celebreren ende dat sacramēt te ontfane

¶ Van dat sacrament der penptencien eñ van dberou Ca.xcix.

DE penitencie is dat vierde sacramēt der heyligher kercken Eñ daer sijn twee manieren van penitencien: deene es die duecht es eñ dander penitencie die een sacrament es De penitencie duecht es een es een inwendich werck dat es mishaghē ende versmanisse van de ghedaē sonde mit opset van niet meer te sondeghen ende genoech daer voer te doene. Eñ tes een werc van duecht om dat een rechtverdich werc is eñ comt vande verkiesinghe vandē wille ende tis ghewillich Dat werck der penitencien/duecht/en comt van gheenderāde passye. maer van de verkiesinghe vanden wille dye de sonde veracht ende versmaet. om die te verdriuene ende te verderuen so wel om de scult als om de pinerende droeft van de ghedaen sonde/om dat een misdait teghen god es/ met opset beternesse te doene van tghene dat teghen god mesdaen es Ende hoewel dat ghenechtelijcken een spacie vā rechtuerdichept es in eender manieren besluptet in hem de dinghen ten andere ten theologalen eñ moralen duechdē behorende. Ende sijn epghen werck/is/droeuē om de voerleden sonde mit opset van te beteren ende god ghenoech te doene van tgene dat teghen hem mesdaen es Ende van de biechte duecht sal namaels meer geseit worden/sprekende van dberou De penitē cie sacrament en es niet een slechte gewoē te Mair tes een heylich tecken van cristus in ghestelt. dat hy plichtelijck betekent eñ causeert in hem diet ontfaet. Eñ dpt sacramēt heeft materpale ende formale deelen ende eenen ghedeterminieerden dienre De materiale deelen sijn drie/berou/biechte/ende ghenoechdoeninghe Dat deel formael/is/de sacramentale absolucie De dienre van dit sacrament/es/de priestre: den welcken alleene behoort dat officie van bperhte te hooren ende van de sonden te absolueren Welcke prestere den persoon ihesu cristi representeert: ende hout sijn stadt in desen sacramente/in een tecken dat de excellenthept vander cracht die in desen sacramēte werckt al van cristus compt. In dat sacrament der penitencien sijn in de stede vanden materien/ de wercken vanden menschen. die comē doer de godlijcke inspieracie verweckende dat hertte van den penptent oft sondare. Aldus en gheeft de dienre/ dat es de priestere/niet de materie vā desen sacramente/dat sijn de wercken vāden menschē. maer god. dpe dat hertte vanden penitent oft vāden sondair tot penitencien verwert

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Dinde des sacramẽts es vã den dienre der heyligher kercken die den penytent absolueert. na die forme der heyligher kercken. De aldernaeste materie van dit sacramẽt. sijn de wercken der penitencien De verre materie/sijn de sonden/nz om dye te accepteren. maer om dye te verachteren ende te verderuene Dberou es droefheyt vanden gheslieden sonden met opset die te bycht̃ ende daer vore ghenoech te doen Jnden berouwe ouercoemen/droefheyt/blisckap/eñ schaemte ter aenmerckinghen vã verscepden dinghen De droefheyt is ter aenmerckinghen vanden sonden ghesschiet int verthoernen van god De blisckap ter ãmerckinghen van de gracie die metter penitencien hercreghen wort. De schaemte ter aenmerckinghen van de sonde die schaemte eñ confugie causeert. Daer es differencie tusschen contritio ende atritio Contritio is perfecte droefheyt:eñ atritio onperfecte. Hierom selen wy weten dat dees twee namen ghenomen worden by ghelijckenesse van den materialen dinghen. dat es wtiuen of malen Wtiuen es de dinghẽ in groue stucken deplen. Malen. es die so clepn maken datter gheenderande herthept in en blijft. ghelijck tcoren alst seere ghemalen es dat gheenderande herthept en hout noch wedsporichept Dbeghin van alle sonden es de hoouerdichept die des minschen herte verhert dz hi god niet en obedeert noch sijn geboden. maer volcht sijn eygen verstant:eñ daer in volherdeyes/ versteent sijn/ Ende als de mensche alle herthept ende wedsporichept van hem scept: sijn eyghen begerẽ ende duencken/loochenende/ hem ghyheelijcken stellende inden handen ende in den wille gods. soe verliest hi de herthept:ende sijn herte blijft ghemalen ende morw gelijck ghedeelemt was. om dat sonder eenighe wedersporichept gheptynt sonde wort den ieghelijcke verweckinghe ende inspiracie van god/niet refernerende in hem enich dinck van deerste/ghelijck tdinck seer volcomelijck ghemalen nz'en hout de herthept/de wedersporicheit/de verwe/dẽ ruecke. noch smaeck/dpet eerst eygentlijcken hadde Ende wort des menschen hertte gesept/ghewreuen/aller npet in en blijft van den voerleden dinghe daer hi god met verthoernt heeft. noch werck. noch begheerte. noch ghedachte ꝛc̃. met den welcken god meer verthoernt si Daerom die it propoost es in eeneghe sonde te bliuene dair hi inne gheweest heeft oft es. oft eenighe ande doodelijcke sonde wplie heeft te doene:en heeft gheen berou: Ende wi selen weten datter veel dinghen versocht worden sal pemant waerachtich berou hebben ¶Ten eersten een generale ende onderscepdẽ ondersoeckinghe ende suffpciente examinacie vã alle den voerleden doorsonden ende vanden beswarenden circõstancien van den selue̅. ¶Ten tweeden: meshaghen ende versmadinghe van allen ende van ieghelike doorsonde. dairmen memorie af heeft ¶Tẽ derden:een generale versmadynge ende walghinghe van alle den sonden die hy gedaen heeft dair hi memorie af heeft eñ die hi vergheten heeft ende die hi wt onwetene ghedaen heeft Dees ondersoeckinghe ende examinacie moeten ghedaen wordẽ mz grote nerstichept: ende es verbonden van een ieghelike die hem voerstaet. hem te bedroeuene:ende moet god bidden dat hi hem ter memorien bringhe alle tghene daer hi hz met verthornt heeft: ende hy sal hem generalijcken van de verghetene bedroeuẽ: eñ sal dincken dat hy god menichfins verthorent heeft die hẽ niet ter memorien en comen. vanden welcken hi droeuen moet eñ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

van sijn schult ignorancie ende vergheten
hept. ¶Ten vierden: dat hi van doodelijcke
sonden scepde mit opset die noch gheen vā
den anderen meer te doene. ende ock van
den saken eñ oorspronck van dīē. ¶Ten.v.
dat hp opset hebbe alle sijn sondē te biechte
ne. vanden welcken hi nopt rechtverdelijc
ken gheabsolueert en was. mit opset voer
die ghenoech te doen ¶Ten.vi. een verwec
kinghe van den vpen epghendom/ dat es
tverkāt ende den wille/ god bouen alle dīc
lpef te hebben. ¶Ten.vij. een generale ver
smadinghe ende walghinghe vā alle doot
sonden. om datū de godlijke maiestept ver
thoernen. Item in den berouwe sijn twee
manieren van droefheden Deene int ghe
uoelijcke deel. Ende delen en es gheen we
selick oft essenciael berrou. maer een effect
vā dien. uoch en es niet gheheelijck in ons
vermoghen. Dandere droefhept es inden
wille: dat es meshaghen eñ swaer sijn om
dat wi god verthoent hebben dpe ons ghe
schapen ende verloſt heeft: ende dese es de
weselike droefhept van dberou oft leetwe
sen Dberou na dat in hem seluen verklain
okte ghemerct wort heeft altijt nootelijt ge
weest. want gheliick dat altijt nootelijt es/
de sonde te sciuwene. so es nootelijck om de
voerledē sonde te droeuene. Maer tē was
niet altijt in een manpere. wāt dbesloot al
tijt propoost van biechten tot dat de biecht
inghestelt was. Daer te voren waert ghe
noech dat hem de sondair bedroefde/ om dz
hi god verthoent hade/ met opset hem npet
meer te verthoernen ende ghenoech te doe
ne: ende dit was de penitencie/ duecht/ met
de welcke alle de goede hez salucren moch
ten vā dat beghin der werlt tot den tijt der
passien cristi Dberou sal sijn van alle ende
van iegheliicke sonde die wi ghedaen heb
ben: ende van eene pegheliicke bpsondere
eest datse ons voertompt. maer es dat niet
so es dat generael berou ghenoech Maer
als die ter memorien comt. so es de sondar
verbonden sonderlinghe hem te bedroeuē
van dier sonden. Dberou es van de sonde
die ghescheet es: ende de/ hoede/ van die toe
comende. Ende dberou es alleenlijchē vā
de schult ende niet van de pine. Tes alleen
lijcken van de actuale sonde ende van dep
ghen sonde. maer van gheens anders: eñ
van de voerleden sonde. maer npet van de
toecomende Ende het moet van iegheliche
doodsonde sijn eest datū ter memorie comt
De principale droefhept vanden penitent
es om de schult teghen god ghesciet mit de
welche de godlike maiestept meldaē was
Ende de penitent behoort lieuere alderan
de pine te lidene dan god te verthoernē mit
eenpghe sonde. Ende van de meeste sonde
moet hi de meeste droefhept hebben: om dz
god daer met meest mesdaen es Ende alle
den tijt van dpt teghewoerdich leuen es ee
nen tijt van berouwenessen. aenghaende
de versmadpnghe ende meshaghen vā de
sonde. Want sowanneer dat de voerleden
sonde ter memorien vā den sondare comt.
om dat hem die behaecht oft meshaecht. so
moet hi hem van die bedroeuen om dat hi
dpe ghedaen heeft: ende es altijt verbondē
dat hi in de voerleden sonde gheen behagē
hebben en moet. hoewel dat hp niet verbō
den en is altijt van die te droeuene: om dat
hi die niet altijt in memorien en heeft. mer
als hem die voercōt. moet hi droeuē om dz
hi die ghedaen heeft Mair vanden voerle
den/ vanden welcken hp niet ghenoech be
rou en heeft gehadt/ es hp verbonden actu
alijcken te walghene ende te versmadene.
als hem die ter memorie comen. oft hi sou
de anders doodlijcken sondeghen. ¶Item
na die doctoren in der theologien: hoewel

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

dat de sondare niet verbonden en is terstōt te biechtene de doodsonde ghedaen. nochtā es hi verbonden hē terstont te bedroeuene ende te versmaden de ghedaen sonde met opset die te biechtene. want ten es niet ghe oorloft eenen ooghenblick tijts in sondē te sine: om tgroot perijckele daer de sondare in es.

Van die biechte des monts: ende waerō dat die ghedaen wort Ca. c.

DE biechte es dat tweede deel van de sacramentale penitēcie: ende es na den latine te seggene/ clare ende perfecte openbaringhe der binnenster conscientiē ghedain mit de buptenste spraake eñ tonge In selcken maniere dat de binnēste conscientie ende de buptenste tonghe gheheelijc hen ghelijckformich sijn: eñ oz de conscientie ghenoelt met de tonghe gheopenbaert woede in dier selver manierē als dat in de conscientie es. In selcker manieren dat de penitent dat zekere voir zekere segge: ende dat twijfelachtich voer twijfelinghe Dese sacramentale biechte es notelijck van alle doodsonden. zedert den doopsele gheschiet. om dat de penitēt salich wordē sonde Wāt ghelijck als dat doopsele (metten welcken de originale ofte erfsonde wech ghedain is. nootelijck es tot salichept der sielen) also is nootelijck dat sacrament der penitencien. doer dat sacramint der biechtē: doer dwelc he de actuale sonden vergeuen wordē ope zedert den doopsele gheschiet sijn. Ende de sacramenten sijn ghelijck de passye Cristi ende hebben de cracht van dier. Wan ghe lijck de ghene dye gedoopt es. hem stelt on der de dienaers der heyligher kercken. dē welcken de dispensatie vanden sacrament te behoort Also de penitent (die actor ende sculdenaer es int sacrament der penitencien) stelt hem onder dē dienre der heyligher kercken: om dat hi doer dat sacrament der penitencien doer hem ghedispenceert: ver ghyfnesse van sijn schult ontfaen ende ver weruen sonde Welck dienre ghenen bequa me remedie ghenen en mach/ten si dat hy de sonden kint/de welcke hem te kinnē ge ghenen worden doir de biechte vanden pe nitent. Ende daeromme de sacramentale biechte. inde welcke de cracht der passiē cri sti wert doer de absolucie vanden priestre: es ter verghifnessen vanden sonden noote lijck. ghelick de lichamelijcke medecine in de perijckelose siecte. Dat sacrament van der biechten ende alle de sacramenten wa ren ingheset vā onsen ghesontmakere die god ende minsche es ende de ghenere van de wet der gracien Ende daerom sijn si vā godlijck recht ende niet van dmenscelijck recht. Want god reserueert in hem selven de werckinghe vanden miraklen ende de verthooninghe vanden misterien ende de. insettinghe vanden sacramentē. Ende de biechte was in alle staten nootelijck. maer nyet alleleens van manieren. Want in de wet der naturen was de binnenste biechte ghenoech: dat es herkinninghe vandē son den voer god. In de wet vā moyses worde dese versocht ende de buitenste openbarin ghe van de sonde met enich genoelijck tee ken/ghelijck met de offerande van tsacrifi e voer de sonde: bi den welchē dat opēbaer was dat hy ghesondicht hadde die de sacri ficie dede. mair ten betaemde niet dat hi de sonde die hy ghedaen hadde opēbaren sou de noch de circonstācien vā de selue sonde. ghelijck namaels in de wet van graepen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Ēn de bichte des ghepeps van den sonden doer bekinnen van de sonde ende versma dinghe ende miszaghen van hem gedaen voer god:verbont alle die in dootsondē wa ren in allen statē.sowel voer die ghescreuē wet als namaels Ende theilich euangelie verbynt nv (de iure diuino politiuo) die de biecht des gepeis te nieute doet: ēn doer dz recht (humano politiuo) wort den tijt van de biechte des mons gheopenbaert Ende tot de sacramentale biechte des mons sijn alle mensken verbonden die dootelick ghe sondicht hebben zedert den doopsele: ēn in desen en mach niemāt dispenceren. Item een ieghelijck sondair/van wat state oft cō dicien dat hi es/heeft eenē ouersten daer hi hem teghen biecht De redene es dese Om dat voer god ieghelijck doer de sonde mpn der is dan iemant niet sondeghende.oft ge considereert niet sondeghende Ende daer om int recht der conscientien es ieghelijck sondare mindere dan peghelijck priestere ghemerct als priestere ende niet als sonda re:ende om deswille mach hi rechtere sijn. maer den menschen aenghaende en es pe ghelijck sondeghende niet mindere dan ee nich die niet en sondicht Daerom en es de de sondeghe prelaet onder sijn onderlaten niet ghestelt. De sake es:om dat de absolu tie niet nootelijckē en es na dmenschelijck recht. maer alleenlijcken na tgodlijc recht Ēn datrom als hi sondicht.stelt hi hem on der sijn onderlaten inder biechten:om dat hi als sondare minder es dā si:die als priest ters ghemerct ende nv als sondaers. ¶Item̄ niemant en es verbonden de dachlike son den te biechtene. maer alleenlijcke de doot sonden.mair tes een perfectbpt ende groo te profitelijckhept de dachlike sondē bpech te n Na de ghemepne opinie:hi die in doot sonde staet en es npet verbonden terstōt te biechtene als hi bequaemhept van pricste re heeft:in sulcker manieren als datti niet doetelijck en sondicht.hez niet terstōt biech tende Maer hi es hem terstont verbondē te biechtene in vijf saken. Ten eerstē als hi eenich sacrament ontaen oft mpnistreren sal.want dan moet hi hem eerst bpechten. heefti eenē priestre Anders sonde dberou genoech sijn.doer dwelcke hi vorr god ver soent es. Ten tweeden om te voldoene dat statupt der heplicher kercken. die ghebiet ten minsten eens des iaers te biechten Tē derden:om de schijnende perijckelen in de welcke de menschen ghemeenlijcken ple ghen te steruene/ghelijck als in oerloghē. oft in scepinghen.oft in scerppe coetsen.oft in andere sware perijckelose siecheden.oft naende den arbept vander vrouwen Tē vierden:om de sake des perijckels van na mails niet te connen hebben den priestere te wille Ten vijfsten:om de sake dā de nau hept der conscientien/ ghelijck oft pemant peisde dat hi verbonden ware hem terstōt te biechtene:oft eenich ander scrupele dier ghelijcke.want in dien gheualle soudemē verbonden sijn terstont te biechten. oft dat scrupele wech te doene ende wter conspē rien te stellen ¶Item de menschē es verbō dē te biechtene. als hi nootsake heeft enich dinck te doene. dwelcke men npet doen en mach onghebiecht/ghelijck als oft hp had de misse te celebreren.oft te muenighē:eest dat hi den priestere te wille heeft ¶De ver reckinghe der bpechten es seer sorchlijck ende perijckelijck ¶Ten eersten om dattp comt van de groote betrouwenesse vandē penitent.die hem groot perijckele ende in groot dāgier stelt. hem op sijn leuē betrou wēde ende op de ontfermhertichept gods verlatende. dwelck god ghetem pteert es. Ten tweeden:om dpe verachtpnghe ende

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

ende negligencie. bisondere eest dat hy dat laet om wederom te keeren tot dat werck van de sonde daer hi in staet. ¶Item om dat de ghene die in doodsonde staet (ghelijc sinte gregorius seit) en mach niet sijn hi en valt haest in een ander doodlijcke. De redē es dese. want ghelijck inden ghenoechlijken appetijt der relijchept niet heelijck onderdanich/ veel ongemanierde verweckingē toevallen. also in de relijchept god niet onddanich/ ghelijck inden sondare/ volghē vele onghemaniertheden in dē werck vā die relijchept Ende daeromme die in doodsonde staet. en mach niet langhe bliuen hy en valt in een andere doodlijcke Want als hy sijn herte niet vast in god en heeft. in seickē maniere dat hi hem om gheender ande sake en soude willen verthoernen. toecoemē veel dinghen. om de welcke te volghen oft te scuwene/ hi doodlijken sondicht/ dwelck den gheuen niet en gheualt die in gracien staet: om dat hi sijn herte in god geuestight hout ¶De sacramētale biechte sal gheschiē aen sinen epghenen priestere. de welcke alleē absoluerē mach. ende is dienre van dit sacrament Ende tes een epghen priestere de ghene die macht heeft te binden ende te ontbinden/ ordinaris of ghecomitteert: eñ ieggelijck menschе heeft drie epghen priesters/ sinen prochiaen/ sinen bisschop/ ende den paus/ die douerste van al es Maer in seuen saken eest gheoerloeft te moghen aē eenen anderen priestere biechten sonder oerloef. dan aen sinen epghen priestre Tē eerst en: om de onghedispeneertheit van sinen epghenen priestre/ eest dat hi gheen oerlof en heeft om te hooren ende te absoluerene. om dat hijs nv doen en mach of om eenich andere impediment Ten tweeden als mē in een ander prochie ghaet woenen Ten v den. als men achter laude wandelende es. ende gheen epghen woenste en heeft. Ten vierden. de ghene die een woenste soect eñ gheen ghesaette en heeft. Ten vijfden. om de misdaet in een ande plaetse ghesciet: eñ die wort verstaen aingaēde de vlsceptinge Ten sesten. om de sake van de scole/ gelijck de scolieren die in de schole woenen Ten seuensten. om de sake van den wterstē noot. want sulcken sake mach ieghelijck priestre biecht hooren ende absolueren van alle sonden ende van ieghelijcke sentencie

¶Vanden condicien dye de biechte hebbē sal: ende van de verclaringhe van dien Capittel. c i.

OM dat de bpechte wel ende ghemanperlijcken ghedaen worde (na den doctoren) wordē selcken condicien vlocht/ te wetene/ dat sijn sal Simpele Ootmoedich Puer Ghetrouwe Dickwijls Naect Discreet Ghewillich Scamelick Gheheel Hepmelijck Screpende Haestelijck Accuzerende Sterck. Gereet om onderdanich te sine ¶Verclaringhe van desen condicē Ten eersten Sy sal simpel sijn/ te wetene/ scuwende de woerden ende de verreckenin ghen die niet nootelijck en sijn Alleenlickē seggende tghene dat noottelijck es ter oppenbaringhen van de sonde ende vā hare circonstancen/ achterlatende alle andere bibringhende woerden. ¶De tweede cōdicie/ es/ dat se ootmoedich sijn sal als tot sijn verworpinghe ende verootmoedinghe/ hi accuzerende ende verootmoedeghēde bynnen inder sielen ende buyten inden lichaē ende indē leden/ met ghebuychden knien/

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

met ghenepchden ende ontdecten hoofde. eest een man: eest een vrouwe so sal sy haer hoot decken met slechte ootmoedeghe cleeren Dit wort verstaen alsmen dat wel ghedoen can ¶ Boven desen sal hy ootmodich sijn inder spraken dat hy niet en segge met beroeminghen. oft hem seluen excuserende. oft de sonde liechtmakende Maer met groote ootmoedichept hem seluen sijn sonden toegheuende: ende hy en sal niet rechte voer den biechtvadere knielen om hem in daenlichte te stene. maer ter siden vā hem ¶ De derde condicie/es/datse puer sy/te weetene/datse met een goede mepninghe gheschie ende om een goet einde: om god te behaghene/om de heilighe kerck onōdanich te sine/ om verghifnesse van den sonden te verweruene ende niet om ydel glorie: niet om dat hy duechdelijck gheacht sijn soude. noch om andere aenmerckinghen oft enighe andere ydele stucken Item sy sal puer sijn sonder eenighe valsche ondermingh̄e dat hy niet achter en late te seggheu vā tgene dat hy ghedaen heeft. noch niet en segge tghene dat hy niet ghedaen en heeft. ¶ De vierde/es/datse ghetrou sy/te weten/waerachtich: datse gheen valschept en hebbe. en niet en biechte dat hy niet ghedaen en heft. noch niet en biechte gheuepnsdelijck̄e sonder berou. of mit opset deene sonde te laten ende dandre niet. oft penitēcie doende voer deen sonde ende voer dande niet Ende weder de biechte sacramētael is oft niet sacramentael. oft iudiciael oft anders. altijt moet de bichte waerachtich sijn. Ende de ghene die inder biechten liecht (ter pinen ghestelt sijnde) den onschuldeghen accuzerende. hi sondicht doodlijcken. noch hi en behoort nv te bichtene noch te seggheu contrarie hem seluen dat niet waerachtich en es. maer al accuzeert hy de oppenbare moerdenaers die onstraflijck sijn hi en doet gheen sonde ¶ De. v. datse naect sy/te weetene/claer ende openbaer: met clare slechte woerdē. in seliken maniere datse de biechtvadre wel verstae: eñ nv met dupstrē omlepden woerden. ¶ De. vi. datse discreet sy vā de side des penitents: in selcken maniere dz hy sijn conscie wel onderscoecke eñ alle de doodsonden bichte/discreet/onderscepden/bysondre eñ niet int gemeene eñ cōfuplijcken Itē sy sal discreet sijn vā de side der sonden: in selkē maniere dat hy de swaerste met meest staē ten eñ droefheden biechte Itē sy sal discreet sijn van de side des priesters: dat hy de sonden weet te kinnē eñ te onōscepden/bequame remedie gheuen eñ den penitēt instruerē ¶ De. vij. datse gewillich sy niet by soert sen. noch wt vreese van eenighe tijttelijcke oft helsche pine Maer om god te believen dien hi mesdaē heeft. om voer de mesdadē ghenoech te doen: om gracie eñ verghifnesse vā sijn sonden te verweruen: eñ dair om de pinē der hellen ontgaue ¶ De. viij. datse scamende sy/principalijc ter anmerckinghen vā de godlijcke maiesteit/de welke sondeghende mesdaen es. om dwelcke hi versmaet ende verworpen is vā god eñ vanden ynghelen Andre schaemte eñ ter aenmerckinghen vāden priestre: ende dies ghenoechdoende voer de tijttelike ende des veerdoiers pine. Item de penitent sal den prepstre alle sijn sonden seggheu ende bichten dpe hē ter memorien comen/ voer sijn boest staende eñ seggheude Vadre ick gheef mi sculdich dz ick in selcken dinck gesondicht hebbe ꝛc. seggheude met woerdē dat de priestre versta Eñ tes betere dat hyt vā selfs seggheu dan mv vraghene van den biechtvadre: om datti meer saēten ontsaet als hi dat van selfs seit sonder vraghē. dan den priestre antwoerdēde die hez vraecht:

ende daerom eest meerder van verdienste
De bpechtvadere moet hooren ende laten
den penitent segghen dat hp wilt:ende hez
hulpen int ghene dat hp niet en weet hem
waerschouwende ende hem vraghende.
¶ De neghenste conditie/is/datse heel sy te
wetene/dat de penitent eenen biechtvadre
biechten sal alle sijn hepmelike eñ openba
re sonden die hem ter memorien comẽ. vã
den welcken hi niet rechtelijcken gebiecht
noch gheabsolueert en es gheweest:die ge
schiet sijn met ghepepse.oft met woerdẽ. oft
met wercken.oft met versuemenessen.het
sy heimelick oft openbaer Sijn sy opẽbair:
om dat de priestre die de biechte hoort de zã
de wete als stathoudere van god ende niet
als mensche/te wetene/doer de ghetuyghe
nesse der cõsciencien des penitents die god
lijck ghetuyghe es Want eer hi dz weet en
can hp hem nz binden noch absolueren Sy
sy verborghẽ:om dat hem de priestre vanꝫ
sculd absolueren soude ende saligghe penitẽ
cie stellen Itẽ om dz hi voer dẽ priestre staet
hebben sonde na datti dpe niet ghehadt en
heeft in dat aendincken der godlijcker ma
iesteyt Ende om de biechte heel te sine.wor
den drie dinghen versocht Ten eersten:dat
hi de biechte niet en deple:seggende eenp
ghe sonden den eenen eñ andere den ande
ren.maer alle die hem voercoemen eenen
priestre.want anders en eest gheẽ biechte.
maer tes gheuepsthept Ende comt hez na
maels iet te vozen.dat sal hi den seluẽ priest
re segghen eest datti dien hebbẽ mach.oft
can hijs niet crighen.so sal hijt eenen ande
ren segghen/int generale segghende. hoe
hp veel sonden ghebiecht heeft ende dat hp
dese verghetẽ heeft. Ende tes vanꝫ noots a
kelijckhept ende van dpe gheheelhept der
biechten:te segghen ende te verclaren dat
ghetal vanden sonden/te wetene/hoe dick
wijls datmen de sonde ghedaẽ heeft.es hp
des ghedachtich:en es hijs nz ghedachtich
segt ten besten datti can.mit groote ner stic
hept cõsiderende/den tijt/de steden/eñ dan
dere circõstãcien.waer doze hi comẽ mach
ter kinnessen hoe dickwijls dat hi in die son
de ghesondpcht heeft iWant in elck werck
dat hi die sonde dede. sondichde hi dootsliẽ
was de sonde van de specie der dootsondẽ.
Ende ter verclaringhen van desen selẽ wi
weten:dat de sonde prpncipaliken lept int
binnenste werck vanden wille: in sulcker
manieren dat sowanneer den wille vranc
kelijken consent draecht tot enich werck dz
in hem seluen dootsonde es. sondicht hi do-
telijcken Ende so menichwerf als hp dz de
libereert ende consenteert.also dickwils son
dicht hi dootelijken Ende om deswille.om
dat de biechte heel sijn soude:es de sondare
verbonden te seggẽ ende te biechtene hoe
dickwijls dat hi die sonde ghepepst ende ge
delibereert heeft Desghelijcke moet hi oot
vanden buptensten wercken: om datti tot
elcke repse een doodsonde dede:ende daerꝫ
moet hi hem biechten hoe dickwils datti ge
sondicht heeft met dat inwendpch consent
oft met dat wtwendich werck. Ghelijc oft
iemant mitten wille eenen doot hadde.soe
dickwijls als hp indẽ wille delibereert diẽ
man te doodẽ.also dickwijls sondicht hi doo
telijcken ¶ Item alsoe dickwijls als hi wa
pene draecht om dien te doodene conde hi.
hem belaghende oft soeckende. oft in eenp
gherande andere manierẽ met deliberacti
en hem te doodene. so dickwils sondicht hi
dootelijcken:ende alle dese repsen moet hp
biechten. ¶ Item oft iemant in sienen wpl
le delibereerde te sondeghen met een ande
wijf dan de sine.waert dat hi tijt en stonde
hadde dat te doene.so menichwerfẽ als hi
dat delibereerde te doene.so menichwerfẽ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

sondichde hi doorlijcken ghelijck oft hi tijt
en stonde ghehadt hadde Eñ telcken alshi
een coppelers tot haer sent. oft wtgaet om
haer te siene oft te spreken. ofcenich ander
dinck tot dier meininghen met opset doet.
so sondicht hi doorlijcken Daerom moetti
hem biechten tghetal der sonden ende hoe
dat hi metten wille oft metten wercke ghe
sondicht heeft: om dat elcke repse een doote
lijcke sonde was Of en ghedinct hem niet
van tgetal. so doe in sijnder sielen nersticht
onderscoeck ende segghe int particulare dz
hi weet: ende dat hem niet en ghedinct/ int
generale Want in desen dwalen veel peni
tenten die veel sonden doen eñ en biechten
maer van eene. Ende de penitent en es nz
verbonden een sonde anderwerf te bpecht
tene die hi eens ghebiecht heeft. dan in vier
gheuallen. De twee sijn vander siden des
biechtwaders: ende dander twee vander si
den des penitens Deerste van der sidē des
biechtwaders/ is/ alshi dwaelt den sluetele
der sciencien dwaelt/ ghelijck oft de biecht
vadre tghene dat doorlijck/ was/ gherekēt
hadde voer dachlijck. oft tghene dat sonde
/was/ voer gheen sonde gherekent hadde.
oft als de biechtvadere den peniten niet en
weet te bescicken ende raet te gheuene Dz
tweede gheual/ es/ als de bpechtvadre niet
en heeft de macht den penptent te absolue-
rene Dander twee gheuallen sijn vander
siden des penitens Deerste/ is/ als hi werē
de de biechte deplt/ niet eenen bpechtvadre
alle de doorelijcke sonden biechtende. Dat
tweede/ es/ als de penitēt de penitencie ver
gheet die hem gestelt es Dat vijfde geual/
ghelijck veel segghen/ is/ als hi hem gehee
lijcken biecht van alle sine sonden: ende es
in mepnighen die niet te latene. oft eenige
van dien Ende hoewel dat daer van desen
gheuallen niemant verbonden en wort de
sonde meer dan eens te bpechtene. tes seer
groote perfecthept ende profijt die dierwa
te biechtene Ende tes den raet vanden doc
toren inder godhept: dat ieghelick schuldich
es te biechten generalijck van alle sijn son
den: die niet en weet oft hi binnen sijn leuē
eenighe gheheele ende perfecte biechte vā
dien ghedaen heeft. na den ghebieden dye
daer ouercomen moghen. ¶ De thiendle
es/ datli secreet sijn sal/ te wetene/ datli ver
borghen eñ secretelick gheschien sal tusschē
den penitent ende den biechtvadere die in
de stede van god es: ende niet openbairlije
ken: ende de penitent moet den biechtvadē
alle sijn verborghen ende openbare sondē
biechten int hepmelijcke: ende niet dat an-
dere die biechte hooren. Ende stelde hem te
mant bedectelijcken oft ipstelijcken om de
biechte te lupstren. die soude doorlijckē son-
deghen Delgheliicke moet de biechtvadre
de penitencie oock secretelijcken setten dat
gheen andē en hoore ¶ De. xi. datli ghescie
met screpen: ten minsten met droefhept eñ
mishaghen vanden voerleden sonden/ nz
verslaenessen van dien ¶ De. xij. es dat
sterck si: in sulcker manieren dat wt staē
ten noch wt vreesen der penitencien die de
biechtvadre stellen sal. noch om gheen an
der dinck/ iet late te biechtene. maer vol eñ
gheheelijcken ende met groote volstantic-
heit alle sijn sonden segghe die hem te voré
comen. ¶ De. xiij. conditie/ es/ datse accuse
rende si/ te wetene/ dat hi hem accusere vā
alle sine schulden ende dat hy niemant an
ders en accusere. maer alleen hem seluen/
segghende sijn sonden. sonder eenigē men
sche te noemene daer hy met ghesondicht
heeft. oft metten sonden mede deelachtich
gheweest hebben. maer accusere alleenlic
ken hem'seluen Want hi soude swaerlikē
sondeghē. noimde hi iemāde die der sondē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

declachtich ware. want hi souden diffamē
ren Maer hy sal alleenlijcken wtspreken
int generale de belwarende circonstancië
ende die de sonde tot een andre specie bren
ghen Ghelijck oft hi ghesondicht heeft mz
een ghehoude. oft mz een ghemeene. of mz
een maecht. oft met sijn maechschap ꝛc.

¶ De. xiij. es dat hy bereet si te doene ende
te volbringhen al dat hem de priestere ghe
bieden sal. sonder iet te reserueren an hem
maer hem gheheelick stellēde in de macht
des priesters Dese voernoemde condicien
en betamen niet alle eenen ieghelijken pe
nitent. maer ter perfecter ende verdienen
der biechten Dewijls ende haestelinge en
sijn niet van de noodsakelijckheyt vander
biechten. maer van de perfectheyt vā dier.
Wāt hoe hē de zōdare particulaerō biecht
hoe betere. Ende de penitent sal biechtē de
circonstancien dye de sonde tot een andere
specie van doodsonde brenghen. Ghelijck
als te ghane tot een ghemeen wijf. oft een
ghehoude. oft een maicht. oft een ghecoerō
peerde. of maechscap. hoe na. in wat graet
oft een gheestelijck persoon. ghelijck. non
nen. priesters ende ghewijdde persoonen.
oft ghestelt in eenige digniteit oft professiē

¶ Van dat effect. vrucht. excellenthept ende
van de insettinghe van dē sacramente der
biechten Ca. cij.

DEffect vā den sacramente der biech
ten. es heele verderfnysse ende ver
gheuinghe vanden doodsonden. zedert dat
doopsele ghedaen. aengaende der scult eñ
der tijtelijcker ende puergerender pinen
Desen aengaende selen wi weten: dat Jhe
sus cristus onse gesontmakere. als god. al
tijt gheweest heeft heere van allē dinghen
maer. als menschē. vercreech hy doer sijn
passye macht ende heerschapie ouer alle de
dinghen: ende hi cocht ende verloste die mz
sijn passie ende bloet. met den welcken hy
alle menschen cochte ende verloste. die om
de sonde des dupuels gheuanghene waren
Ende aldus doer sijn onderdanichept. oot
moedichept. ende passie. verdiende hy ver
heffinghe ende heerschapie ouer alle de din
ghen. inden hemele. in der eerden. ende in
der hellen. ende was als mensce. rechtere
ghestelt ouer alle de minschen. leuende. ge
storuen. gheboren. en die gheboren souden
worden Eñ de gheloouighe sijn de vrucht
ende verdienslen vā sijn passie declachtich
bi middele vāden sacramente. die hi daerō
selue insette. Ende om dat hy na de verrijs
nesse ten hemel clam mit een glorioos lich
aem ende altijt teghewoerdelijcken neuē
ons niet en es liet hi hier beneden sijn dye
naers. om dat sy ons gheuen ende dienen
souden sijn sacramenten Ende aldus. om
den kerstenen dat sacrament der penpten
cien te dienen. liet hy de priesters in sijn ste
de. welckē priesters hi hieromme sijn stede
beual ende sijn sluetels eñ macht ghaf om
de sonden te vergheuene. Hieromme als
de gheloouighe sondair hint dat hi teghen
de godlike maiesteit ghesondicht heeft (tge
loone ende dartphelen van dien gheloouē
de. ende den ghesontmakere navolghēde.
doer onderdanicheit ende ootmoedichept)
stelt hem onder de priestre sinen stehoudre
die sijn stadt hout ende in sijn stede is: ende
verootmoedicht hem voer dien. om dat hy
cristus stehoudere es ende conformeert hē
met cristo Wāt ghelick hi hem verootmoe
dichde totter doot om ons gesont te makē.
ende hē naect ter scaēten indē crupte stelde
swaere tormenten ende grote pinen ouerlaē
de Also de penitent. cristum navolghende.
verootmoedicht him ende stelt sijn siele eñ
sijn consciencie naicht ende open voer den
biechtvadere. clairlijcken den biechtvadre

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

alle sijn conscientie openende ende verclarende sonder iet te verborghene Ende also es hi voer hem ghestelt te rechte met groote belcaemthept ende confugie seggende sijn sonden ende van dien verghinnelle begherende: ende in desen lept dat sacramẽt. Want in desen thoont de penitẽ dat hi actuael oft habituael gheloone heeft van die doot ende verrijsnelle cristi: ende ghelooft de artikelen dis gheloofs: ende dat de priestre van crist? de sluetels heeft eñ de macht om hẽ van sijn sonden te absolueren Wãt anderũs en soude hi hem niet verootmodeghen voer hem noch hez seluen acculerẽ noch en soude selcken belcaemthept niet liden Met dit binnenste gheloone ende mit de buptenste ontfanghinge van dat sacrament ende de priesterlike absolutie/ protesteert ende bewijst hi tgheloone dat hi in de siele heeft: ende also ontfaet hp tsacrament ende deffect van dien/ dat es gracie eñ verghinnelle vã den sonden: om dat god daut toer es van de gracie ende vergheeft hẽ zij sonden Ende de priestre wert ende hulpt in dzsen. in diẽ dat hi dat sacrament der penitencien gheeft ende mpnistreert: dat cristus sacrament es. van hem hierom inghestelt ende heeft cracht van sijn passye.

¶ Waerom de wet der gracien verbint ter biechten des mons. die so pijnlijchẽ es Eñ oft si daerom swaerder ende lastegherre es dan de wet der natueren ende de wet van mopses die tot dier niet en verbonden. Eñ van de excellenthept van de wet der gracie Capittel. c iij.

Hier soude iemant redelijcken mogẽ twijflen Waeröme dat de nieu wet ghegheuen doer den möt des ghesont maters (dat es de wet der gracien/ licht/ suete/ lieflick/ ende saefte/ na dat de selue ghesont maltere seit) ons verbint tot de biechte des mons. die ghemeenlijken swaer ende verdietelijck es alle staten ende condicien der menschen: ende oft om dees biechte/ tot de welcke si ons verbint/ si swaerdere eñ hertter es dan de wet der natueren ende mopses wet. die hier toe niet en verbint. Tot desen antwoerden wi: dat de nieuwe wet der gracien/ om de biechte des mõs daer si toe verbint/ niet swaerdere/ niet scerpper/ niet lastegher/ en es dan de wet der natuerẽ eñ mopses wet die tot desen niet en verbondẽ Mair in contrarien: si es hierom licht/ suete/ lieflijck/ ende vruchtbaer. Ende om dese wille wordet de wet der gracien gheheten die in haer hout de volhept ende ouervloedichept van den gracien ghiften ende perfectheden Ende ter verclaringhen van desen selen wi weten: dat de sacramẽten buptenste protestacien ende teekenen sijn van dat binnenste gheloone dat inder sielen es Want ghelijck wi hebben een onsienlijke siele ende een sienlijck lichaem. also sijn in ons gheloone twee dpnghen/ te weten/ dz binnenste gheloone ende gheloouynge in de siele: ende dat buptẽste teeken oft protestacie inden lichaim Ende dit buptenste teeken wort sacrament gheheeten. Hierõme ghelijck in allen tiden dat binnenste gheloue nootelick heeft gheweest. om dat de sonders salich worden souden Also waren altijt de sacramenten nootelijck. die protestacien ende teekenen sijn van dat binnenste gheloone Tgheloone was ende is altijt eẽderhande: om dat van een obiect es/ dat es god ende minsche/ vanden welcken theele gheloone es. doer wiens passie alle de minsceen verlost eñ salich ghemaect wordẽ. Eñ om deswille waert nootelijc dz de misterie der incarnatiẽ altijt inö sielen gelooft was

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

ende van bupten met eenighen teckenen
bewesen. Maer het hadde diuersche staē
in diuersche tiden/na de meerder oft minō
toenakinghe ter incarnacien ende passpē
cristi Ende aldus wairt nootelijck/ghelijc
tgheloue wies na den voortganck van
den tiden/dat also de sacrametale teckenē
wiesen Aldus na datter diuersche tidē wa
ren: warender diuersche sacramenten/be
teckenende de passie cristi eñ vā dier tracht
ontfaende. Want inde eerste oude eñ staet
der naturen.was dat binnenste gheloue
ghenoich.mitten welcken men gheloofde
dat cristus onse menschept ontfaen soude/
menssche ghemaect worden/gheborē wor-
den/steruen soude eñ verrisen. Eñ met dit
wtwendich eñ openbare gheloue ghelijc
dat in de grootste was.oft inwendpch ghe
lijck dat in de minste was dpe gheloofden
tghene dat de meeste gheloofden. wordē si
salich in alle den staet van de wet der natu
ren Nochtan en was dat natuerlijck bekō
alleene niet ghenoech om salpch te wordē.
maer dair waren eenighe teckenen noote
lijck dat tonser reparacien behoorde: ende
dees teckenen waren sacramenten in dier
tijt:dier drie was(ghelijck sinte hugo sept)
te wetene Sacrificien Offerhanden ende
Thienden/die sacramenten waren om dz
sp int generale onse sacramenten ende de
sake van dpen/dat es de passpe cristi/betee
kenden Aldus beteekenden de sacrificiē de
passie cristi. De offerāden/de dispositie vā
den patient die hem ghewillichlijcken ter
passien offerde. De thienden/de compara
cie vanden patient ten ghenē voer de welc
ke hi leet die onperfect waren ende van hē
alle perfecthept ontfinghen. Het warē on
perfecte saccamenten:om dat alleenlijchē
fpgueren waren van den perfecten sacra
menten Si waren nootelick ende ghewil

lich Nootelijck:om dat hem nootelijc was
die salich worden soudē dat si selue pet dedē
ende hen binnenste gheloue bewesen mz
eenighe teckenen van bupten. Sp waren
ghewillich: om dat inden wpllе ende in de
deuocie van eenen ieghelijcken was te be-
wisene sijn deuocie mitten teckenen die hi
wilde Delghelijcke waert van de biechte.
die na de actuale sonde altijt nootelijc was
met bekinninghe van de sonde Ende dees
biechte was mit den gedachte alleenlijchē
dwelck een bekinen was/van de ghedaen
sonde/met meshaghen ende droefhept dat
de sondare hadde:om dat hi teghē god mis
daen hadde:mz oplet niet meer te sondegē
ende ghenoech te doene Met dees biechte
salueerdense hem in de eerste oude ende in
alle de wet der natueren Eñ aldus beslоot
dese binnenste biechte ende berou in haer/
meshaghen ende droefhept van de gedaen
sonde/met oplet npet meer te sondeghē eñ
god ghenoech te doene dien hp verthoent
hadde ende sinen naesten. waert dat hi diē
mesdaen hade oft tet vāden sinen genomē
Maer ten besloot gheen oplet van te bich
tene. Eñ dese binnenste droefhept bewees
de penitent met enighen buptensten teche
nen/als met eenighe sacrificien ende offer
anden.na sijn deuocie Eñ namaels in den
tijt van abraham(om dat het gheloue tot
merchelijcke vermeerderinghe quam) in
den welcken god verthoōde ende abrahaz
beloefde/dat van sijn saet ende gheslechte
geboren soude wordē de messpas ende de
ghesontmakere vander werlt:ontfinck dz
gheloue een ander sacrament van meer
der macht ende meerder openbaer teeken
dat was(de besnidenesse)dat een sacramēt
was.met den welcken abraham ende alle
dpe van hem daelden/protesteerden eñ be
wesen hez binnenste gheloue datsi hadde.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

van de incarnacie ende comste van dē mes
spas van dat ghesleghte van abraham Eñ
namaels doen dat ghesleghte van abrahā
seere vermenichfuldicht was ende so veel
volcx vā hem ghedaelt was. Ghaf god dē
menschen doer mopses een ghescreuē wet
ende menichte van sacrificē. dpe meer opē
baerlijcker dat misterie van de incarnacie
ende van de toecomste vanden messias be
wesen: ende also als tgheloue wies/ wiel
sen de sacramenten/ dat warē de sacrifpcē
prefiguerende de misterien vā de incarna
cie cristi ende vanden sacramenten van de
nieuwe wet der gracien Eñ alde derbiecht
tē van de ghedaen actuale sonde wort aen
gehecht een and teeken meer openbaer/ dz
was de sacrpficie dpe de prpesters offerde
voer den ghenen dpe gesondicht hadde: eñ
dat was in de stede van de biechte ende ge
noechdoeninghe Jn dweick de sondare be
wees int generale dat hp ghesondicht had
de. maer niet int speciale noch metter spra
ken Want als de sondair een ghepte oft ee
nen bock offerde wistmen wel dat hp ghe
sondicht hadde. Maer waer om dat dit sa
crificie ghesschiede. noch ō weicke meldaet
vā de ghedaen sonden. waer aen noch hoe
en wistmen niet midts ignorancien: ende
aldus was dees bpechte imperfect. maer
meer aingehecht dā die in de wet der natu
ren ghesschpede. maer alle dieuen was im
perfect. Dander biechten dpe in de wet vā
mopses ghesciedē waren generale verbid
inghen/ ghelijck segghende/ wi hebbē ge
sondicht/ wp hebben onrechtuerdelijck ge
daen tē. heere vergheuet ons. Maer daer
en was gheen biechte dis mons. om dē on
perfecten staet dis gheloofs die geen sacra
ment en hadde dpe hem correspondeerde.
Aldus blijct dat de biechte in alle staten eñ
tiden den sondairs van noode was Want
also als altijt van noode was de toecomen
de sonde te scuwene. also wairt altijt noote
lijck dat hem de sondare bedroefde van de
sonde die hi ghedaen hadde mit bekin van
dien ende met opset niet meer te sondeghē
ende ghenoech te doene voer dē sonden oft
sonde die ghesschiet was: ende dat te bewij
sen met eenich gheuoelijk teeken Ende de
se biechte was ouperfect Maer in de nieu
we wet die dalder perfectste/ es/ wairt om
veel saken seer tamelijkē ende nootelijkē
datter nieuwe ende dalder perfectste sacra
menten waren. Ten eerstē: om dz de sacra
menten protestacien ende teeken sijn van
dat gheloue Datrom hebben si respode
ren ten staet ende conditien vā den gheloa
ue Alle de sacramenten ende sacrificien vā
de wet der natueren ende van de oude wet
prefiguereerden de incarnacie ende comst
vanden messias/ ghelick als de belniden
se een teeken ende protestacie was dat den
messpas soude gheboren worden wt dē ge
slechte van abraham Ende also dat ghene
dat in die tidē ghehoopt eñ verwacht wor
de dat ghesschien ende toecomen soude: dat
es nu volbracht ende ghesciet Dairō mot
te dat bewesen ende ghepprotesteert wordē
met andere meer zekerder tekenen/ dat sij
de sacramenten der nieuwer wet Wāt an
derstins oft in een ander maniere ende mit
anderen teekene souden wi figuereren eñ
protesteren dat toecomen sal. maer in een
ander maniere ende mit anderen teekenē
bewisen wp tghene dat teghewoerdich es
eñ tghene dz verleden es Ende alsoe als de
wet der naturen ende de wet van mopses
prefiguereerden de/ incarnacie/ de passpe/
ende de verrijsnesse cristi toecomē de: ende
de sacramenten vā de nieuwe wet der gra
cien betekenen ende bewisen dat de/ incar
nacie/ passie ende verrijsnisse cristi/ gesciet/

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

volbracht/ende voerleden was/moestent
sijn andere meer zekerder ende perfectere
teekenen die dit nv bewesen perfectelijchē
geschiet ende volbracht sijn. Daerom moes
tent seer perfect sacramenten/sijn/bewijē
de/de figueren/sacrificien ende de beloften
in de wet der natueren ende in de wet van
mopses/volbracht waren in de coemste vā
den messias Ghelijck dat blijct in de besni
denesse die een teekē ende protestatie was
dat de sone gods mīnschelijck lichaem ont
faen soude in dat ghesleche van abraham.
Ende doopsele.dwelck een sacramint van
de nieuwe wet der gratiē/es/beteekent eñ
bewijst dat dit volbracht es/ende dz de mes
sias/ghebozen/ghestozuen/ende verresen
es Delsghelike eest van den anderen sacra
menten ende daerom vervolghende vā de
biechte des mons die in ghestelt was in de
nieuwe wit der gracien.welcke biechte be
teekent ende bewijst dat onse verlossynghe
volbracht ende ghschiet es Om dat dā de
waerhept nv openbaer/es/ende de volcoe
men versoeninghe perfectelijken ghesciet
es/was ingheselt dat sacrament der peni
tencien ende de bichte/na den staet der per
perfecthept.aengaende dat formael/dat is
de absolucie van den prieste:ende aengaē
de dat materiale/dat clare opene ende per
fette bpechte ende openbaringhe van den
sonden:niet alleenliken int generale. mer
int speciale Ende om dat dan inde wet der
gracien de waerheit verthoont ende gheo
penbaert/es/ende dat god mīnsche gewor
den/es/ende ghepasslijt is gheweest om de
verlossynghe ende salichept van den men
schen:betaemdent andere sacramenten te
sine van meerdre macht om de perfectheit
van dat npeuwe testament:ende het moes
ten andere teekenen sijn die meer persecte
lijcker bewesen ende causeerden de gracie

Ende also waren aenghehecht twee ande
dinghen den sacramente der penitentien/
te wetene/de bichte des mons int speciale
ende de priesterlijche absolucie: die godlijc
hen den sacramente der penitencien aēge
hecht waren. De biechte des mons:om dz
alle de misterien ende figueren van die in
carnacie volbracht ende openbaerlijcken
verthoont sijn De priesterlijche absolucie:
om dat cristus vniuersael rechtere es van
allen/steide hp sijn stehouders.den welckē
hi macht ghaf de sondaers te binden ende
te ontbindē. doer de cracht vāden sluetels.
die macht ende cracht hebben vāde passye
cristi die volbracht ende voerleden es. Wlđ
waren na de diuerschept vā den gheloone
diuersche sacramenten correspōderende
ten gheloone als protestatacien ende teike
nen vanden seluen gheloone. Ende aldus
de penitencie ainghaende den binnensten
werche/was in de wet der natueren:ende
aenghaende den buptensten werche/in de
wet van mopses.die gheboot datmen offe
ren soude diuersche sacrificien voer de son
den Mair aengaende de determinacie vā
desen dinghē/die is in de nieu wet der gra
cien/de welcke ghebiet de sonden te bichte
ne ende voer de sonden ghenoech te doene
na den epghenen wille van den priestere.
Ende van desen lesten coemet dat een per
fect sacrament/es/ende een salue vā de ver
gheuinghe ende quijtscheldinghe vanden
sonden Ende om deswille doet de sondare
clare ende openbare verclaringhe vā den
sonden die hp ghedaen heeft ende vanden
circonstantien vanden sonden:den prieste
re die de stathoudere ons ghesontmakers
ihesu cristi/es/ende es daer in sijn stadt eñ
heeft de sluetels om den mensche te bpndē
ende te ontbinden.de welcke macht hebbē
eñ cracht vā de passie vā onzē ghesontma

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

ker ihesu cristi nv volbracht ende ghelede.
Ende want alle de figueren ende sacramē
tē van de wet der naturen eñ van de oude
wet prefigureerden de misterie van de in
carnacie cristi: moesten sy gheheelijck ces
seren. na dat die gheheelijck doen volbracht
waren: ende andere van nieus in ghestelt
worden. die clairlijcken bewisen souden dz
dit perfectelijken volbracht was Item om
dat de sacramenten vander nyeuwer wet
niet alleenlijcken en beteekenden onse ver
lossinghe die doer cristus ghedain was/ge
lijck als dandere sacramenten van de wet
der naturen ende van mopses wet. maer
hebben cracht ende effecten vā diē Daerō
also als de wercken malckandē na sijnde
hebben beeldenis eñ beteekenynghe van
hairder naester saecken also vele als sy mo
ghen/te wetene/dpe in woerden ende in dī
ghen liggen/ghelijck als cristus de verbo
et carne Item omdat niet alleenlijcken en
sijn teekenen van dē toecomendē dinghen
also als de sacramenten van de oude wet.
maer vāden teghewoerdeghen ende voer
leden die expresselijcker moghen beteekēt
ende bewesen worden dan de toecomende
ende zekerlijckere bekint worden. versaēt
haer tot de beteekeninghe vāden sacramē
ten der nieuwer wet de beteekeninghe vā
den woerden: dpe dalder expreste ende dal
der perfectste beteekeninge es Item om
dat de sacramenten der nieuwer wet gra
cie inhouden mydts de heylichmakinghe
ghesciet doir dat godlijck woert: ligghē in
gheuoelijcke dinghen ende in woerdē. dpe
formen vanden sacramenten sijn. Item
also als de oude wit eenen schijn ende figue
re was van de nieuwe wet. also waren de
sacramenten van de oude wet eenen schijn
ende figuere vanden sacramenten van de
nieuwe wet der gracien. De twede sake
waerō dat in de nieuwe wet de biechte dis
mons ghedaen wort/es/om dat een alder
perfectste sacrament is: ende is volbz ende
perfecthept vā de biechte Ende de volhept
der perfectbz en moeste niet sijn eer de wet
cristi. wiens comste ende tijt (na dat dapol
tel sept) gheheeten wort volhept vanden tp
den: om dat in sijn coemste ende passie vol
bracht waren alle de figuren ende beloftē.
ende ons was ghegheuen de volheit ende
volbrynghinghe vā den gracien seer ouer
vloedelijcken Dit was rechtuerdich ende
seer bequame: om dat de ouervloedichedē
van den gracien sijn ghauen ons ghegheu
uen doer god ons versoent. dwelck ghesche
de doer de doot ende bloet van sinen ghebe
nedien sone Ende doen/nalijck ons sonō
eenich middele beminnende/bestont te ge
uene ende in ons te storrene onghemetene
ghauen van sijn gracien Ende dese verso
ninghe en gheschiede niet. dā doer de doot
cristi Hierom en was de wtstortinge van
de ouervloedichept vāden gracien niet. dā
na de doot cristi. Nidts dien en waren de
sacramenten (in de welcke eñ met de welc
ke ons volcomelijcken de sonden vergeuē
sijn ende de pinen voer die schuldich: ende
om dat de ouervloedicheit van gracie niet
eer noch te voren ghegheuen en was) niet
in ghestelt voer de comste cristi. maer van
cristus selue die de auctoer es vā de gracie
want sy hebben hen effect van de/doot/pas
sie/ende insettinge cristi. Aldus waert seer
behoorlijck dat in de nieuwe wet sacramē
ten waren van meerder macht om de per
fectheit van dat nieuwe testament: eñ om
dis wille moesten sy ander teekenen eñ ande
sacramenten sijn. die meer volcomelijcke
re bewesen ende causeerden de gracie. En
de hoewel dat so was dat de passye ons ge
sontmakers cristi wracht van dat beghin

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

der werelt tot reparacie van de sonde/ghelijck dat gheloeft was Maer en hadde soe grooten macht niet in de minschelijcke natuere (om dat noech gheen ghenoechdoen ghedaen en was) gheliick die hadde na de ghenoechdoeninghe ende na de incarnacie cristi die de geheele menschelijcke natuere weerdichde om datsp bequamer gemaect sijn soude om de gracie tontfane Daerom worde den tijt. inden welckē dpt volbracht was (ghelijck dapostel sept) gheheeten vol hept ende volbringhinghe des tijts: om dz doen den minschelijcke gheslechte bewezē was de volhept ende de ouervloedichz der godlijcker gracien Hierom wairt reliickē dat de wet in dier tijt ghegheuen doer den mont des gheens in den welcken god stelde de volhept der gracien: de wet der volhz ende der ouervloedichept ware: om dē mēschē volcomelijcken aen god te versoenen. ende van de dienstachtichept des dupuels te verlossen. dwelck niet ghescien en mocht sonder gracie Hierom heetent ende eest de wet der gracien Ende twas tamelijckē dat de volmaectheptder wet correspōdeert de met de volmaecthz vanden sacramentē Om deswille wairt relijck ende tamelijck ende bequaim dat in dier wet. sodanighen sacramenten inghestelt wordē. doer wiēs ontfanghinghe volhept der gracien gegenen worde. met die welcke de mensce voer god versoent worde: de scult ende de verbindinghe ter pinen af ghenomen worde Ēn hieromme/hoewel dat in de wet der naturen ende in de oude wet/ de binnenste bicht te was ende met dat ghepeps ghelchiede. nochtans en waert gheene sacramentale biechte. die een perfect sacramint es. mz de welcke de sonden vergheuen wordē ende de tijtrelijcke pine af ghenomen: gracie ēn vermeerderinghe vā dier ghegheuē wort eñveel and duechden worden ōo doer hair ghegheuen. Ēn also waert bequame dz in de wet der gracien die middel is tusscen de glorie eñ de nature/ghegheuen eñ ingeset wordē dalōperfectste sacramiuten. doer de welcke seer ouervloedeghe gracie ghegheuen worde/de sonden vergheuē eñ de pine voer die sculdich/afgenomen: om dat de zō daers also volcomeliker heilich ghemaect eñ te eer ghesupuert. sondre eenich toeuen inghelept worden ter glorien. dwelck npet ghescien en mochte voer de passie cristi. vā de welck vloepet de quijtsceldinghe vāden sonden/de ouervloedichept der gracien/eñ de cracht vanden sacramenten. Aldus dat sacrament der biechtē. dat ghecerdoneert wort om alle de actuale sonde te bederuen aengaende der scult ende aenghaende der ppnen/moeste inghestelt sijn in de wet der gracien ende niet eer Ende dit was seer bequame. om dat in de verōuinghe vā de actuale sonde ons werck werchen soude.

¶Item de sacramenten der nieuwer wet sijn rememoratpue ende reptesenterende teehenē vā de passie cristi/ ghelijck dz doopsele van de doot begrauinghe ende verrijsnisse cristi Hierom en mochtense niet ingestelt worden in de wet der natuerē noch in de wet van mopses die bewisen dat dese comen sal/ ghelijck oft cristus noch onse mēschelijcke nature npet ontfanghen en hadde. noch gheen mensce en ware. noch voer ons gheleden en hadde Ende daerōme en mocht de biechte des mons niet inghestelt worden voer de passie cristi. doir de welcke de menschē soude moghen ghelijct wordē bi cristus lidende ¶Item in cristi sijn twee natueren: deene gheestelijc eñ onsienlijck: dandre lichamelijck eñ sienlijck Daerō betamet dat wi cristus ghelijck worden ghemaect in de siele doer dōsienlijck gheloone

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

ende van buyten metten gheuoelijcke̅ teekenen ende sacramenten. die protestacien vander passyen cristi sijn. van de welcke si cracht hebben. die si representeren ¶Item de bychte des mons worde geordoneert om de waerheyt te openbaren Ende daerom moeste si in gheset worden alleenlijke̅ in de wet der gracien. inde welcke de waerheyt doer cristus ghemaect ende gheopenbaert was: ende dwoert was vleesch ende mensche ghemaect/ alle de figueren eñ alle de vborghen misterien waren verthoōt /alle de schijnsels ende duysterheden gheopenbaert/ ende alle de beloften doer cristus volbracht. Ende de priesters sijn arbiters gheset tusschen god ende ons. ¶Item de bychte wort ghedaen om de absolucie vā den sondē. mer voer de wet cristi en mocht de absolucie niet gheschyen: om dat doē de sluetels noch niet gheghenen en waren. doer de welcke de priesters absoluerē moeghen: ende hebben cracht vander passien: noch de poerte des hemels en was nv opē. Eñ dat sacrament der biechten es dat deel formael: ende meest principael de absolucie vanden priestere ghedaē doer de cracht vanden sluetels. die alleenlijken in de wet cristi sijn. ¶Item voer de incarnatie. was god onsienlijken. want hi een puer gheest es Ende also was de inwendeghe bychte met dbekin der sonden ghenoech Mer na de incarnatie: om dat god een sichelijck menschе ghemaect was: worde de ghenoelyke biechte des mons versocht. met de welcke wi hem ghelijck ghemaect sijn in der sielē doer tgheloouе. ende van buyten doer dye biechte. ¶Item om dat cristus als mensche met sijn passie verwerft macht ende heerscapie ouer alle menschen. was hi rechtre gestelt ouer leuende ende ouer doode Eñ om dat hi neuen ons niet en es met lichamelyke teghenwoerdicheyt. soe heeft hi sijn stadt houders ghelaten. die hy sijn sluetels ende macht ghegheuen heft om te binden ende te ontbinden. dwelcke voer sijn passie niet sijn en mochte De ōde sake. waerō dz in de wet der gracien ingheset waren nieuwe sacramenten ende de biechte des mōes/es/ om dat in alle dē sacramentē der nieuwer wet gracie ghegheuen wort den ghenē die se weerdichlijcken ontfanct: ende dat gheschiet ooc in de biechte des mons. dye een perfect sacrament van de wet der gracien es Dit en mochten niet doen de sacrificien ende sacramenten der ouder wet. die alleē lijken prefiguereerden de sacramentē der nieuwer wet ende de gracie die doer de selue sacramenten souden ghegheuē wordē. Ende also en haddē dye anders geē cracht dan de deuocie van die offerde. De vyerde sake. waerom dat de bychte des mons in gheset was/es/ om de navolghinghe cristi wāt ghelijck dapostel sinte peeter seit. Cristus doothde voer ons/ ons een exempel latende dat wi hem imiteren souden ende sijne voetstappen navolghen/ te wetene/ lidē de na dat hi om ons leet Ende om dat wy als wi sondegen/ ons niet en schamen voer god die in alle steden altijt teghenwoerdich /es/ noch voer sijn heylige inghelen. so eest tamelijckē dat wi ons verootmoedeghen voer sinen stehoudere ende onse sculd claerlijcken seggheen ende alsoe schaemte ontfanghen. ¶Item om dat wi sondeghende verssmaden de passie cristi die hi om onsen wille ontfint. so verootmoedigen wi ons voer sinen stehoudere: om dat hi ons absoluerē soude. doer de cracht vāden sluetels die vāder passien cristi macht hebbē ¶Item om dat cristus hem verootmoedichde voer dē rechtre ende om onse verlossinghe verdeelt was: verootmoedighen wi ons voer

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

den prieſtere die ſijn rechtre ende ſtehoude re es. om dat hi ons oerdelen ende abſolue ren ſoude van de ſonde ende ter penitencië doemē die hi ōs ſetten wilt ¶ Item om dat criſtus met valſche ghetuyghen gheaccuſeert mag. verootmoedeghen wi ons voer den prieſtre. om dat wi gheacculeert ſoudē worden van ons eyghene conſciencie. dye een godlijck ghetuyghe es ¶ Item om dat criſt? van alle ſijn cleederen naect gemaict was ende inden cruyce ter ſcaemten ende ter confugien gheſtelt ende dalder ſwaerſte pine om onſe ſalichept doochde. ſtellē wi ons/om hem na te volghen/ voer ſinen ſtehoudere/naeckt/te wetene. openende ende verclarende alle onſe conſciencie ſynen ſtehoudere. ende voer hem groote ſcaemte ōt ſaende. dwelck een ſwaer ppne es/ſijn oerdeel ende ſentencie verwachtende ¶ Item om dat/ghelijck dapoſtel ſept/dat godlijck woert hem verootmoedichde onſe minſtz ontſainde/verootmoedeghen wi ons voer ſinen ſtehoudere ende verootmoedegē ōs ſpraake. teghen ons ſelue ſprekende. Alſ? ſijn wp criſt? die voer ons doochde ghecōſtituereert ghelijct ende ghelijck ghemaect. Daerom ſijn wi in hem gheincorporeert: ende ontſaen in ons de tracht ende vrucht van ſijn paſſye. ghelijck de natuerlijcke ledē van hē hoot Want de ſculte. was ſcaimte voer god. dien alle dynghen teghewoerdich ſijn ende ſynen ingheien. De verwoꝛpinghe der paſſien criſti wort ghedaē met de ſonde doer verſmadenelſe Ende de bichte doet de contrarye van deſen. als de menſche biechtende ſchaemte ontſaet voer den ſtehoudere vā god ende hem ootmoedelijcken ſtelt onder de ſluetels. tracht hebbēde van de paſſie criſti Ende daerom werct hi ter verdruuinghen ende ter verghyfnelſen vā de ſonde. Ende wāt alle onſe ghenoechdoeninghe tracht heeft vande paſſie criſti. ſo heeft alle onſe penitencie tracht van die ſcult ende van hare ghenoechdoenynghe. Daerō eeſt een bequame manpere dat onſe ghenoechdoenin es doer navolghinghe van criſto ¶ De vijfde ſake van de inſettinghe der biechten des mons/was/om haer alder perfecſte perfectheden die ſy in dē penitent cauſeert. Om de verclaringhe van den welcken wp weten ſellen: dat de ſacramenten van de wet der natueren ende vā de oude wet/alleenliken tracht haddē van de deuotpe des gheens dpeſe offerde. ende niet van die tracht des ſacraments oft der ſacrificien die geoffert wort Ende de ſacramentē der nieuwer wet hebben tracht vā de deuocie des gheens dieſe offert. ende bouen dien principalijker van dat ſacramēt Daerom cauſeert ende maect de ſacramētale biechte/inden gheēen die hem biecht/ een chieringe ende diſpoſicie in der manieren dat niet verſocht en wort aen hē die tſacrament ontfaet dat hi hē diſponere. maer dat hi gheen weerſtantneſſe noch belettinghe en doe met cōtrarien wpllē om te ſondeghen Daerom al waert dat hi ghinghe onghediſponeert ende ſondē beroū. om te ontfanghen dat effect vanden ſacramente (om dat hi niet en dachte dat ſacrament te ontfane. oft pepſde daer op te ſlechtelijc oft onvolmaectelijck) doer de tracht van dē ſacramente is hi ghediſponeert te ōtfane dat ſacramentael effect. Dwelck niet doen en mochten dpe ſacramenten van de wet der natueren ende vande oude wet. Alduſ es deffect vā tſacrament der penitentiē/ diēs dienre een prieſtre es/vergheuinghe van de actuale ſonde Welcke vergheuinge mē niet hebben en mach dan doer meſhaghē ende verſmadinghe van de ſonde. om dat een miſdaet tegen god es Ende doer wille

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

van te voldoene ende te betalen. betert dye
doer pine. Eñ om dat de menschelijcke na
ture niet machtich ghenoech sijn en soude
om bi haer selven te hebbē de dispositie eñ
selcken wille van voldoene die god ontfāt
haer sijn soude/dwelck berou ghehetē es.
voersiet ons god van tsacrement: met den
welcken de priestre ons selcken sacramint
ministrerende: mach in ons causeren sulc
ken dyspositie om de gracie ontfane doer
de welcke onse gebiet volbracht wort. dat
van de side des werckers es. dwelcke niet
en es dā doer selckē dispositie doer de welc
ke hi tot sodanighen berou come. Ende in
den dienre es gheestelijcke macht. doer die
welcke versaemdelijchen mit de forme vā
den woorden: selckē dispositie causeert om
gracie te ōtfane: ende dese macht es dat ta
ractre. dat dispositie es om de gracie te ont
fane: volbringhende dat ghebreck dat van
de side des penitents es. Aldus neemt alle
ne dat berou met de sluetels de sonde af. dz
welcke dberou alleene niet en soude mogē
doen sonder de sluetels. Daerōme eest een
lichstre zekerder wijer eñ perfectere wech
ende manier/in de wet der gracien. om de
gracie ontfane doer de biechte des mons.
dant was in die wet der naturen ende in
de oude wet Om dat hier anōs gheen dīck
versocht en wort om dat de mensch gracie
ende quijtscheldinghe van de sonde ontfain
soude. dan dat hi gheen belettinghe en doe
dz contrarien wille te sondeghen oft in de
sonde te volherden. dwelck veel min es dā
te hebbene volcomen werckinghe van be
rou dz genoech es om de rechtuerdich ma
kinghe. Item tmach den penitē zekerō
sijn dat hy gheene belettinghe en doet met
den wille vā te sondeghen: dat hy ghē vol
comen berou en hebbe gode behaghende
om dat hem de sonde vergheuen worden.

Item de sonde es te lichtelijker ende te vol
comelijcher vergheuen. Item den penitēt
es te ouervloedelijcher gracie ghegheuen
doer de cracht der passien cristi. vā de wel
ke dat sacrament vā penitencien der nieu
wer wet macht heft Item als hem de pe
nitent stelt onder de sluetels met de bichte
des mons. al en hadde hi eerst geen berou
hi sal doer de cracht van tsacramint berou
crpghen ende gracie ontfaen Ende haddi
berou eñ gracie. de gracie sal vermeerderē
Item deeweghe pijn daer de sondair toe
verbonden was om de sonden/is verwan
delt in tijttelijcke pine. doer dat sacrament
Item de tijttelijke pine daer de penitent
toe verbonden bleef na de quijtscheldinghe
van de sonde/es quijt ghescouden doer de
cracht van de sluetels: ende dese quijtschel
dinghe ghesciet doir veel manieren Ten
eersten: doer de scaemte ende confugie dye
de penitent lijt inder biechten. dwelck een
swaer pijn es Ende desen voldoet voer dā
dre: ten minsten verwandeende pijn voir
pine Ten tweeden: voldoet hi verdienen
de doer tgheloue Want hem stellende on
der de sluetels der heyligher kercken/ ghe
looft hi dat dat sacramint van penitencien
macht ende cracht heft om de sonden te v
gheuē: ende daerom eest ghenoechdoende
want gheenderande werck en is verdienst
lich ten es ghenoechdoende Ten derden
verdiēt de penitent doer dsonderdanicheit.
onderdanich sijnde der heyligher kercken
die te biechtene ghebiet ende beuelt: ende
onsen gesontmakere cristus onderdanich
sijnde diet alder eerste gheboden heeft.
Ten vierden wort de voernoemde pyne
vergheuen ende quijt ghescouden doer de
cracht van dat voernoemde sacramint eñ
vanden sluetels die daer van alle den voer
noemden cracht hebben quijt te scheldene

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

de pine: ende met dat ghebet vanden priesterе die verbonden is god te bydene voer de ghene die teghen hem biechtē Ende na dat de doctoren seggen mach hē wat van de voernoemde pine quijtscelden ende eni ghe paren van aflate verleene. ¶Ten vijfsten wort de voernoemde pine vergheuen mit de toevoeghinghe der penitencien die de priesterе den penitent stelt/die dat derde deel vanden sacramente es/ende heeft principale cracht van de passie cristi. Ende int wezē der penitencien tot dese pine verbinden en verswairt niet.maer tverlicht.wāt tes een medecine teghens de sonde ende teghen de pine voer die schuldich Ende tes betere hier de pine te ontsane die de priesterе stelt.dan die heel te latene tot de toecomende werelt. want minder pine voldoet hier voer ander meerder pine die de penitēt in dat veghevier soude moeten liden: om dat hi dees pine hier met sinen wille lijt. Hierom en esse niet alleenlijken voldoende.mer es voldoende ende verdienstlich Ende indē veghevierе en es gheen proper verdienen noch voldoen.maer alleenlijcken betalen. Hierom doetmen den penitent gracie dat men hem in dit sacramēt penptencie stelt: ende hoemen hem meerdre penitēcie stelt. hoemen hem meerder gracie doet:om dat hem so veel te meer pinen des veghevierѕ af ghenomen wort Ende van desen sullen wi voerts volcomelijcker seggen. Aldus es dat sacramint der penitencien ende der biechten des mons dat alder volcomenste ende dalder grootste godlijcke ontfermherticheste eñ weerdichste Want met dz weerdichlijck te ontsane.worden vergheuen eñ quijt ghescouden de sonden ende de pinen voer die schuldich. want de eewighe ppne es in tijtelijke pine verandert/ die alleene god kinlijck es:voer de welcke eest dat wp hier niet ghenoech en doē/wp genoechdoē moeten int veechvier Wiens pine te boue gaet alle de ppnen diemen in deser werelt dincken mach. want tes vā een ander wesen ende van een ander maniere/ ghelijck dat noch ghesept sal wordē ¶De principale sake van de insettinghe vander biechten des mons/was/om dat wp hier soudē moghen ghenoech doē voer de voerseide pine des veechviers die wi souden moeten lidē eñ dat wi ons hier van dier supueren ende puergeren souden:om dat wp als wi van hier scepden selen/vrijlich gaen souden ter glorien/ende dat wi in gheenderande pijn ghehouden en souden bliuen. die ons van die glorie trecken ende verachteren soudē. Ende dpt was een onspreklijcke weldaet ende ontfermhertichept van die godlijcke goethept/die hieromme ontfermhertelijcken dit sacrament instelde Want ghelijck als hp ons ontfermhertelijcken wt onghemetē liefde verloste mit sijn dierbaer bloet aen de ghalghe des cruys Also wonderlijcken ghaf hi ons/manieren/instrumenten ende sacramenten/ met de welcke wp souden moghen/betre/vruchtbaerlijcker/lichtelijckere eñ volcomelijcker/mededeelachtich sijn de vrucht sijnder passpen/ dat sijn de sacramenten der nieuwer wet. Midts de welcke vi gemaect sijnde doer sijn gracie wi met cristus versaemt ende gheincorporeert sijn: ende de vrucht sijnder passien mededeelachtich ghemaect sijn Ende alle de pine diede penitent heeft en lijt/keert in ghenoechdoeninghe Aldus en es de biecht te des mons niet/laslich/swair/noch scerp maer tis een verlosinghe vā pinē Midts de welcke wp van dese werelt schepdende sonder eenighe merringe in dat rijcke der eewigher glorien ghelept worden

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

¶ Wairom de menschе behoeft andre buptenste hulpe. om te coemen tot sijn epghen inde Ende hoe de ande dinghen tot hen epghen inde comen moghen met hen epgen cracht Ca. xciij.

Want int voerghaende cappittele ende in veel ande steden seer dicwils ghesept es: dat niemāt comen en mach tersalichept (dat es ons leste inde) dan doer de verdiēste van de passye cristi ende doer tgeloone van dier ¶ Mocht iemāt twijflen: na dat god alle dinghen ghescapen heeft eñ dien ghegheuen/cracht/leden/ende instrumenten/een peghelijck na sijn epghen natuere ende specie: om datsi haer soudē moghen onderhouden ende verweruen haer epghen inden ¶ Wairom de mēschе die veel perfectre ende veel excellentere es dan alle dandere ghescapene dinghen (uytgenomē de inghelen) ende es naijer conpnck ende heere van dien: ghemaect ende ghescapen na dat beelde van god ¶ Niet en ghaf cracht ende instrumenten met de welcke hi bi hē selue sonder gheloone ende sonder andre buptenste hulpe verweruen mochte zij lest te inde/dat es de salichept Hier op anwoerden wp: dat dit niet en es om tghebreck vā den menschе. maer om sijn hooghe excellēthept bouen alle andere ghescapene dingē. Om dat hp na dat beelde gods ghescapen ende ghemaect es in dien dat hi verstāt eñ wille heeft/ghelijck als god een puer geest es Hierōme de menschе gheholpen sijnde mach de minschе comen tot een andre hooghere ende perfectre inde dan sijn natuerlijck. Ende dit en heeft gheenderande ghescapen dpnck. dan de menschē ende de inghelē: om datsi verstant ende wille hebbē. ghescapen na dbeelde van god ¶ Om een verclaringhe van desen selen wi weten: dz de epghen nature van den menschе es/ de relijckhept/die verstant ende wille beslupt Ende dit wort den vrijen wille ghenoemt. dat es vri bekin. Dbekin behoort tē verstāde. dz es de aendinckēde macht Om dwelcke de menschе god ghelijck es. die een puer menschе es Ende doer dit mach de mēschе verstaen ende kinnen alle natuerlijke ghescapene dinghen Ende doer dees ghescapen dinghen/ den sceppere diese ghescapē heeft (gelijck dapostel in een gemeē woert sept) also men aen de voetstappen kint tgene datter voerbi gheghain is ¶ Item hi heuet wille. dat es vrie macht om te verkiezē oft te scuwen dat goede of dat quade Indē welcken god ghedruct heft gheneghentz ende begheerte ten goede dat ghebeetē es/ natuerlijke wet/ghelijck als hi int verstāt ducte ende sciep een natuerlick licht. doer dwelcke de menschе kinnen mach dat goet ende dat quaet Eñ dat is ghenoimt vrijen wille Vrijen wille es te segghene/kinnisse die ten vrijen verstande behoort. oft vrijheit die tē wille behoort die vri es: om te verkiesen oft te verworpene dat goet oft dz quaet ende deen dinckck oft dat andere. Ende also souden wi segghen dat de menschе doer sijn epghen natuere/ dat es de relijckhept ende den vrijen wille/ sonder eenighe buptenste hulpe. dan de ghemepne influencie van god/ alderande goet mach doen ende alderande quaet mach schuwen ¶ Maer hi en can sonder de gracie van god geenderāde goet noch duecht ghedoen dat verdiēstelijc es: om dat de condpcie van sijn natuere eñ de facultept van sinen vrijen wille hier toe niet ghenoech en es. Om dwelcke wp weten sellen: dat want de werckinghe volcht de werckende cracht: ende de cracht volcht de natuere die na de diuerschept vandē natueren ende dinghē werct: also es de facultept diuersch om te werckene ¶ Midts dezē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

want de menſche es een natuere ende we
ſen ghedetermineert. heeft hy werckende
craft ende vervolghende werckinge. De
cracht oft dat natuerlick beghin inden mē
ſche es/den vrijen wille. dpe hem betaemt
na ſijn epghen nature: ende ten vrijen wil
le betaempt ſijn epghen werck Inden mē
ſce ſijn twee naturen/te wetene/de aendic
kelijcke. doer de welcke de menſche es ghe
nepcht te begherene ende te doen de dingē
die in hem goet ende eerlijck ſijn. Dandre
es de ghenoeghelijcke natuere. doir de welcke
de menſche ghenegheh/es/te begheren en
de te bejaghene de dinghen die na ſine ghe
noeghelijckheyden wellustich ſijn Ende alſoe
wp ſegghen dat den vrijen wille van hem
ſelven niet gedetermineert en es tot enich
ghenechte van werche ſMair hi ſoude mo
ghen ghedetermineert worden doer hē ſel
uen om te verkiesen oft te ſcuwene eenich
ghenechte van werche. Te wetene/ te doe
ne rechtuerdeghe werckē. oft ſtercke. oft
liberale. oft ghetemperde: ende peghelijck
andre ghenechte van duechden ende werc
ken Ende alſo lept de vrijheyt vanden vrijē
wille/ in dat hem doer den menſche mach
ghedetermineert worden tot een iegheliic
ghenechte van werche ende tot een peghe
like maniere van werckē ende tot een pe
ghelijck werck van peghelijck ghenechte
van werche/ dat ſonder andere buptenſte
helpe ſi. dan de generale influencie vā god
Ende alſo en ghaen de duechdelijcke werc
ken de natuerlijcke facultept van de relijc
heyt niet te bouen: om dat alle de rechtheit
banden duechdelijcken werckē/es/na de
reghele van de relijchept. in de welcke na
tuerlijcken ghedruct ſijn de beghinſelē vā
de natuerlike wet. na de welcke alle duech
delijcke werckē moghen ghereghelеert
ſijn Nochtan en mach de menſche doer zijn
natuerlijke macht eñ cracht nz verdienen
die ſalicheit ende eewighe glorie (na dat da
poſtel ſept) maer alleenlijken eeſt ons ghe
ghenen doer de godlijke gracie. die ons aē
ghename ende bequame tot god maeckt.
¶ Ter verclaringhē van deſen ſelen wi we
ten: dat de werckē die dat dinck ten einde
lepden ende beweghen/ ſelen gheproporci
oneert ſijn den epnde. want gheen werck
en mach te bouen gaen de proportie ende
cracht van ſijn werckelijck beghinſele/ ge
lijck dat openbaerlijcken blijct in allen na
turlijcken dinghen: dat gheenderande dic
doen en mach doer ſijn eighen werckinge
een werck dat ſijn natuerlijcke werckēde
cracht te bouen ghaet. maer hi mach alleē
lijcken doen ende belepden dat werck ſijn
der cracht gheproportioneert Alſo als den
ſteen die ſwaer/es/ en mach doer ſijn epgē
cracht niet opwaerts gaen. maer alleenlp
ken neerwaerts dalen Ende vier om dat
licht/is/ mach doer ſijn natuerlicke ghene
ghenthept ende cracht. opwaerts ghaen.
maer niet neerwaerts dalen Deſghelijke
eeſt van anderen natuerlijcken dpnghen.
Ende dat eewich leuen es een ende dat alle
proportien van alle ghenſcapene natueren
te bouen ghaet. want van een onindelijck
obiect es. dwel god es Ende midts dien en
mach de menſce doer ſijn naturlike cracht
gheen verdienſtelijcke werckē doen den
eewighen leuene gheproportioneert. noch
die ghenoech ſijn om den menſce ter eewi
gher glorien te bringhen. maer daer toe is
nootelijck een andere hoogher cracht/ dat
es de cracht der gracien dpe alle natueren
te bouen ghaet De welcke de menſce doer
hem ſelven niet hebben en mach. mer tes
nootelijc dat hi die van god ontfanghe Eñ
alſo ſonder de gracie ſonderlinghe vā god
ghegheuen: en mach die menſche gheene

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

wercken doin die de salichz verdienstlich zĳ
Mair alleenlĳcken mach hi doen beleedē
de werchē tot ieghelĳck goet dat den men-
sche ghelĳck van natueren/es/ ghelĳc als
leuen na de morale duechden: ende doē de
natuerlĳcke wercken die tot dat leuen vā
den menschen bequaem sĳn: te wetene/ de
achers bouwē/ eten/ drincken/ spreken/ sla
pen/ waecken/ ende meer andere der gheli
ke Ende also op de voernoemde twĳffelin
ghe antwoerdende/ segghen wi/ dat de mi
schelike natuere eenich inde heeft daer toe
si comen mach met haer epghen natuerli
ke cracht ende stercheden. Maer dien aen
ghaende datse meer excellentere/ es/ bouē
alle dandere ghescapene creatueren: heeft
si meer dan eenighe van dien: datse mach
met hulpe van de gracie verhoocht eñ ver
heuen worden tot een meer hoegher inde
dan si met haer epghen natuerlĳke crach
ten mach verheuen worden/ dat es de glo-
rie. dpe lept in claerlĳcken dat godlĳck we
sen te siene: Ende de andre geschapene cre
atueren en moeghen met gheen buptē sle
helpe tot gheen ander meer hooghet inde
noch excellētere verheuen worden. dan tot
den ghenen daer si met hen epghen eñ na
tuerlĳcke cracht toe comen connen eñ ver
weruen moghen. Aldus blĳcket claerlikē
dat de mensce hieromme van gheen min
dere perfecthept en/ es/ dan de andere ghe-
schapene dinghen. maer van veel meerde
perfecthept ende excellenthept Wāt wairt
sake dat de andere gheschapene dpnghen
hadden epghene inden. tot den welcken sp
comen mochtē mit haer epghene ende na
tuerlĳke crachten: ende dat de mensce geē
inde en hadde daer toe hi mz sĳn epghē na
tuerlike sterctē comen mochtr/ dat soude
onbetamelich sĳn Mer dit es valsch Wāt
de menschē heeft eenich goet hem ghelĳck
is van natueren. totten welcken hi comen
mach met sĳn epghen wercken eñ cracht/
ghelĳck dat bouen ghelept es Ghelĳc als
tot de actiue salichept. dpe in duechdelĳcke
wercken leit: ende tot de contemplatiue sa
lichept. die in speculatiue wercken lept na
den verstande Ende daer es de menschelp
ke natuere van veel meerder perfecthept.
die doer de cracht van anderen die bupten
werct mach verheuen worden tot een anō
veel meer hoogher ende veel meer excellē-
ter inde/ dat es tot de salichept. De welcke
hi niet vercrighen en mach doer sĳn epgē
natuere. Ende also es sĳn begrĳppelĳchz
meerdere. doer dat verstant ende doer den
wille (om dat hp na gods beelde gescapen
es) dan sĳn eighen natuere es ende sĳn na
tuerlĳcke sterctheden. Ende dādere dingē
om haer onperfecthept. en zĳ niet begrĳp
pelĳck eenich andere meerder goet vāden
welcken si met haer eighen cracht souden
moghen vercrighen. Ende dit en vermin
dert de perfectheit des menschen nz. maer
bewĳst sĳn aldergroetste perfecthept Ge
lĳck de philosophe dat bewĳst inden twee
den boeck de celo et mūdo/ seggbende Dat
de ghene betre ghedisponeert es om gezōt
hept te ontfane: die met eenighe helpe van
medecpnen mach meerder ghesonthz ver
weruen. dan de ghene diese met gheen hel
pe van medencpen verweruen en mach.
Item wi moghen segghen/ hoewel dat de
minsche gheen verdienstighe wercken ge
doen en kan bi hem seluē ende sonder gra
cie/ dat in enige maniere sĳn macht/ es/ de
gracie ontfane. want soe wanneer dat hp
doet dat in hem/ es/ sal god hem gracpe in
stotten om dat hi soude moghen dat ewi
ghe leuen verdienen Ende de minsce doet
dat in hem/ es/ alst hem bedroeft datti god
verthomt heeft, met opset hem niet meer

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

te verthoernē ende ghenoech te doene. Eñ
also segghen wi dat de mensche doer hem
seluen ende mz sijn eyghen macht werchē
ende leuen mach na de speculatiue eñ mo
rale duechden. dwelcke een inde/es/ sinen
crachten eñ natueren gheproportioneert.
maer hi en mach gheene werchen doē die
der glorien verdienstich sijn: om dat dat al
le de facultept van alle de natuere te bouē
ghaet Maer hi mach verdiensteghe wer
chen der glorie ende salichept doē. doer mid
dele vā de gracie die een beseirthept/es/vā
god ghegheuē ende inghestort. die welche
der menschelijcher natueren macht geeft
doer de welche haer werchen gode ontfāc
baer sijn ende der glorien verdienstich Eñ
dese gracie en wilde god nopt gheuen dan
doer de verdiensten van de passie cristi. mz
de welcke seer lieflijken ende volcomelikē
der godliker maiesteit ghenoech ghedaen
was/voer de sonde van de menschelike na
tuere. Ende also doer dat gheloone van de
incarnacie ende passye cristi/ ontfinghē al
tijt ende ontfaen de rechtverdighe gracie.
ende in gheen ander maniere. om dat god
belieft dat wi doer tvoernoemde gheloone
gherechtverdicht sijn ende leden cristi ghe
maect: ende in gheen ander maniere Nidz
doer dat gheloone van de incarnacie ende
passye cristi sijn de rechtverdighe salich ge
worden altijt ende worden salich: ende son
der die en worde noch en wort niemant sa
lich Ende aldus was dat gheloone van de
incarnacie ende passie cristi altijt van noo
de: ende mits dien de sacramenten die pro
testacien vander passien sijn

Hoe de priestere den penitent van dē son
den absolueert Ca. c v.

Aldus instort Cristus de gracie ende
vergheeft de sonden doer sijn eyghē
macht ende auctoritept: eñ de priestere ver
gheeft die dienende dat sacramint dair die
met vergheuen sijn: ende desghelijcke eest
inden anderen sacramenten Want als de
prpestere doopt. segghende (ick doop v) in
stort god gracie ende vergeest den godoop
ten de sonden Mair omdat de priestre dat
sacrament des doopsels gheeft. seitmen dz
hi doopt: ende men seit de waerhept. als hi
seit (ick doop v) Desghelijcke eest van dz sa
crament des outairs Want als de priestre
de woerdē vander consacratien/sept/ouer
dat broot ende ouer den wijn: verkeert die
substācie des broots in de substācie dis lich
aems cristi: ende de substātie des wijns in
de substancie vā cristus ghebenedijt bloet.
Maer dese veranderinghe doet alleenlikē
god. want dit te doene es van onindelijcke
cracht Maer men sept dat de priestere con
sacreert. om datti de woerden vander con
sacratien sept Ende also wanneer de priest
tere/ouer de behoorlike materie/ met mep
ninghe van consacreren/ de woerden van
de consecracie/sept/verandert god dz broot
ende den wijn in sijn ghebenedide vleesch
ende preciose bloet. Aldus sowanneer dat
ouere den ghedpsponeerden penitent dpe
gheenderande belettinghe en doet met dē
wille van noch te sondeghen of in eenighe
sonde te bliuene/de priestere sept (ick absol
ueer v) instort god in dē penitent gracie eñ
vergheeft hem sijn sonden. Ende dat in de
ser manieren/ te wetene/ so wanneer dz de
priestere ouer den penptent sept (ick absol
ueer v) die sonden vergheuen/ sijn/ ende in
gheen andere manpere/ es cracht van dat
sacrament der penitencien Alsoe ghelijck
dat de veranderpnghe van dat broot ende

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

ende vãden wijn ghelchiet.loe wãneer dat de prieſtere de woerden vã de conſecratie ſept ende in gheen andere maniere eeſt cracht van dat heylighe ſacramint des outaers Ende dat de ghene die ghedoopt es/ gheeſtelijcken vã alle ſonden ghelupuert es eñ in ſijn ſiele gracie ontfaet.ſo wãneer als de dienre hem in den watere doppẽde. oft dat op ſijn hoot ghietende/ſept/ ick doope v.is cracht vãden ſacramente des doopſels Ende alſo eeſt in de forme van de abſolucie van tſacramẽt der penitencien. Wãt als de prieſtere ouer den penitent ſept (ick abſolueer v) welcke woerdẽ forme ſijn vã de abſolucie ende ghebruyckinghe vandẽ ſluetels/inſtort god gracie in den penitent ende vergheeft hem de ſondẽ. Ende ſo wãneer de prieſtere deſe woerden ſeit ouer dẽ penitent met mepninghe hem te abſolueren verſaimt god mit deſe woerden ende inſtort gracie ende vergheeft de ſondẽ. als daer gheene belettinghe en es van de ſyde des penitents Ende alſo dat god altijt den prieſtere bijſtaen ſal/deſe woerden ſeggh-ẽde/ende dat deſe woirden ouer den penitẽt gheſept altijt god gracie inſtort inden penitent.maer in gheen andere maniere:ende tes cracht vanden ſacramẽte. Welcken ſacramẽte god altijt bijſtait ende tegewoerdich es:deſghelijcke doet hi in de andere ſacramenten:ende dit comt van de inſtitucie ende oerdenancie criſti. die om deſwille de ſacramentẽ inne gheſet heeft ende bijſtaet die altijt. Eñ gerechelijck volcht dat effect vanden ſacramenten.aller gheen belettinghe en es van de ſide des gheens dieſe ontfaet/te wetene/oft hi noch wille hadde te zõdeghen.oft in eenighe ſonde te bliuene. oft dat hi niet en ghelooft dat tſacrament eenighe cracht heeft. Aldus es tſacrament der penitencien eene nootelijcke diſpoſicie ter gracien ende ter verghenetſſen der ſondẽ/ niet dat noodſakelijc hept ſtelt in god.mair dat doer den wille eñ oerdinancie van god van noodſweghen volcht dat indẽ penptẽt gracie gheſtort wort.als de prieſtere ouere den penitent in de voerſeide forme ſept(ick abſolueer v)om dat god dat ſacramẽt van penptencien gherechtelijcken bijſtaet. ten ware dat de penitent belettinghe dede mit contrarien wille van ſondeghen ofte in de ſonde te bliuen. ¶Bi tghene dat bouen geſept es/blijct/ dat de prieſtere miniſterialicken abſolueert ende als dienre/ te wetene/ dienende dat ſacrament van de abſolucie. metten welckẽ god doer ſijn oerdonancie ende wille bijſtait ende gracie inſtort. doer de welcke de ſonden vergheuen ſijn Daerom alſo als deſe propoſicie waerachtich is (de prieſtre doopt)alſo es deſe wairachtich (de prieſtere abſolueert van de ſonden) Aldus vergeeft de prieſtre de ſonden in de penitencie als inden doopſel Ende alſo abſolueert hi.ſo hi doopt Want in ieghelijck vãdeſen ſacramenten eeſt waerachtich datti dat ſacrament dpent: ende cauſeert dat effect des ſacraments/dat ſacramẽt dienſtelijcken dienende:totten welcken nade godlijke diſpoſicie ende oerdenancie. gherechtelijcken volcht dat effect vanden ſacramẽte. Wt den voerſepden volcht dat alſoe als de actuale doodſonde die na dat doopſel gedaen/es/ nemmermeer eenighen menſce vergheuen en wort. dan doer de cracht vã de alderheylichſte paſſpe ons gheſontmakers ihesu criſti. Alſo en wort die nemmermeer vergheuen.dan doer dat ſacrament der penitencien. Doer dwelcke ten ſondare comen/is/de cracht ende de verdienſten vande ghebenedide paſſpe ons geſontmakers ihesu criſti:ende hem is gracie ghegeuen ende dpe ſonden ſijn hem vergheuen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Endealdus en es de sonde nemmermeer vergheuen sonder dat ghebruyck vanden sluetels: dat es de sacramentale absolucie/ te wete/ ick absolueer v/ noch sonder priestre dat ghebruyck vanden sluetels Maer iemant mach dat effect vā den sluetels gebruycken in twe manieren/ te wetene Als hi hem actualiken stelt onder de absolucie vanden priestere. oft als hy hem stelt in de belofte ende begheerte/ ghelijck als hy het bedroeft om de ghedaē sonde met opset die te bichtene. want dan is den wille gheacht voir dwerck Ende also die waerachtich berou heeft mitten wille ende begheerte/ ontfaet dat effect vanden sluetels voer de priesterlijcke bichte ende absolucie: om dat het berou essencialijken beslupt opset vā bichten eñ ghenoechdoē. na den epghenen wille dss priesters

¶ Van dat binnenste verwechē Eñ hoe de ghene die in doodsonden lept. opstaet ende van de sonde keert doer die cracht van dat sacrament der penitēcien ende der absolucien des priesters Ca. xcvi.

OM meerder verclaringhe van tgene dat voerlept is selen wi wetē: dat hi die in doodsonde lept is gods viant: ende en can bi hem seluen niet op ghestaē noch van de sonde ghescheiden: om dat dit te boven gaet alle de crachten ende sterctten der naturen: om dat niet ghesciet en mach sonder gracie. de welcke niement dan god gheuen en mach Hieronime na dat de mensche in doodlike sonde valt eest onmogheliken dat hy op staen mach noch van de sonde scepden eest dat god hem met sijn hāt nz op en heft. hem gracie gheuende dat hy de sonde late. In desen thoont god sijn onepndelijcke duecht ende goedertierenhz. want hi ruert ende verwect dat hertte des geēs die also in sonden lept/ stellende een prickelinghe ende herdincken int hertte des sondaers/ hem roepende eñ verweckende dat hi opsta ter penitencien Dese verweckūge es gheestelijck ende behoort ter begheertē ende ten wille. Twort een roepen: gheheē eñ tghesciet doer god/ ghelijck dat int boec vāden verthooninghen ghelept wort in dz .iij. daer hi seit Ick sta voer de poerte/ te wetene/ der consciencien. ende roepe ic. Ende twort verstaē dat god es voer de poerte vā onse consciencie ons altijt roepende eñ verweckende ter duecht met goede begheertē ende ghepepsen die hi in de siele stelt Ende dit roepen doet hi in seer veel manierē/ stellende in de siele begheerte van salicheit eñ glorie/ begheerte van duechdelijck te leuē/ vreese van de doot ende vāder hellen/ ende veel andere der ghelijke dinghen die hi induct in onse siel ende ghedachten. doer hē seluen ende doer sijn dienaers sienlijck eñ onsienlijck Ghelijck met predicacien/ mit goede woerden/ eñ met goede exempelen/ midts dē welcken de sondair die in sonden sliep. ontspringt ende ontslupt de poerte zijder consciencien voer god. als hi hem ouerdinckende/ pepst/ dat hi god verthoret heeft die hem ghescapen ende verlost heeft. daerom droeuich sijnde ende propoest hebbēde hem voertdane niet meer te verthoernen. so verre alst in sijnder macht es: ende datti hem bichten sal ende ghenoechdoē ghelijc hem dat de priestere ghebieden sal: ende dz wort berou geheeten. Ende als de sondare dit doet. so keert hi hem tot god: ende indē seluer hueren sent god sijn gracie in hem: ende hem sijn vergheuen alle sijn sonden. Maer in dees droefhept ende propoost vā bichten. wort virtuoselijken besloten de sacramētale bicht eñ dabsoluci des priesters

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Ende om dēswille es hem in dese begheerte ende propoost tersont gracie in gestort: ende de sonden sijn hem vergheuen. Hier om en connen wi van niemāde gheerde len dat hi in sonden es. Ende dese weldaet van dese cloppinghe eñ roepinghe es ghemeene ende generael tot alle mensc̄e/goet en quaet/so langhe als sī in dese werlt leuē ende aldus en sal npemāt gheexcuseert zijn De quade en openen de poerte der consciē cien niet.maer slupten die mz niet te hoorē dese roepinghe Eñ dat ergher is:worden niet den menighen ende en willen die niet hooren Mar segghen tot god(ghelijck iob beschrijft) gaet van ons die uwe toeloopē niet weten en willen Eñ dese staīn inden alderbooste staet: om dat sī niet alleenlijckē en ontfaen noch en hooren gods roepen.mertes hem oock swair ende meshaechlijck de ouerdinchinge van hē sonden/ vā de doot/ ende vā de helle ꝛc. Ende aldus als de sondare van god gheclopt ende gheroepen es ende sijn roepē ende cloppē onderdanpch /is/hem leet sijnde/ghelijck ghelept es/dat hi hem verthoent heeft/ oplet makende hē te biechtene: doer de cracht van tsacramēt want hi oplet heeft te biechtene/es hem de gracie in ghestort ende sijn sonden vergheuen Ende als hp tsacrament actualijcken ontfaet is hem meerder gracie in ghestort Ende bouen desen gheschien hem noch vele hulpen.want doer tgheloone datti heeft es hem de gracpe ghegheuen eñ vermeerdert Item voer de ootmoedicheit/onderdanichept/scaemte ende pinen die hp lijdt:eñ doer de cracht vā de sacramentale absolutie/es hē vermeerdert de gracie die hi eerst hadde:ende en hadde hi gheene.soe wortse hem van npeus ghegheuen:ende sijn sculden sijn hem vergheuen Item de tijttelike pine ende de puergerende pine daer hi toe verbonden bleef/ na de quijtscheldinghe vā de schult/ wort hem vergheuen ende qūtte ghescouwen om veel dinghen/ ghelijt dat voerts ghelept sal worden

¶Van de belettpnghen der biechten:ende vanden remedien van dien Ca.rcvij.

DE biechte heeft veel hinderneſſen of belettinghen/ghelijck als sijn coopmanschape/bescouwinghen/ blischapen/ ende meer andere werelijcke dinghen dpe de deuocie des penitents af trecke ende benemen Item de dupuele diens listicheit es ons gheestelijck goet ende eewich leuen te belettene/arbept met groote nerstichcit de menschen te beletten ende af te trechen vā de biechte:ende dat bisondere met vier dinghen ¶Ten eersten met schaemte om sijn meldaet te biechtene. ¶Ten tweeden met vreese van te voldoene voer de meldaet oft meldaden ¶Ten derden mit pdel hope vā langhe te leuene ¶Ten vierden: met vrese van wederomme te vallen in de sondē dpe hi bicht Item daer sijn drierande manierē van penitenten oft sondaers Deene die hē dicwijls ende naicstelijcken biechten Andere die hem selden biechten/ ghelijck tiaers eens Ende andere die hez seer selden biechten ende naijer nemmermeere:ende aldō bedriechtse de dupuele met veel manieren ¶Om deerste arbept hp tot desperacien te bringhen.want de frequentacie van de penitencie spruyt wt de/groote scaimde/vreese ende droefhept. dwelcke tot desperacien treckt.eest dat wtnemende es Ende aldus maect hi hen hierom drie argumenten/hē vermanēde hoe sī dicwils gebiecht hebbē ende ten hepligben sacramente gheweest hebben ende daerna in sonden gheuallen sijn:ende datsī altijt also doen selen sonder immermeer op te houdē god te verthornē

Daeromme en selen hen sonden nimmermeer vergheuen worden ende si sellen verdoimpt sijn Ten tweeden bedriecht hi hen bi brenghende hoe dat god hen dicwijls de sonden vergheuen heeft/veel duechden gedaen heeft ende nopt en hebben sy ghelatē hem te verthoernen.noch nemmeer en sellen si voerdane aflaten:daerōme wāt god een rechtuerdich rechtere/es/selen si recht uerdelijcken verdoempt sijn. Ten derden sal hi hen bi bringhen hoe si na de godlicke iustitie ende hen epghen booshept/de pinē der hellen niet ontghaan en moghen:ende bi desen comt dat hi dickwijls de sondairs so seer verstoorbeert datse hen seluen dosdē Andere wanhopende van de salicheit/ghe uen hen hier tot alle onduechden ende boe uerien/soeckende de toecoemende verdoēnesse te recompenceren met de voergaende goeden ende wellustichedē ¶De twee de die hen selden bpechten.hebben een valsche verblintheit datsi/onarim/versupmē de ende nalijcx blint sijn/daerōme poocht de duyuele die heel te verblindē oft nalijcx. om dat hi die houden sonde in de ghewoin te van sondeghen ende hen npet te biechtene:ende dit doet hy met vier dinghen Ten eersten/met hope van een lanck leuen eñ tijt om biechten Ten tweeden/hen ghedaē sonden clein makende in hen ghedachten segghēde/dat si niet groot en sijn.mer clepne Ten derden hen voer ooghen bringhen de hoe datter vele verlost sijn geweest ende veel andere grooter sonden vergheuē sijn ghweest Ten vierden/voer segghende de groothept van de ontfermhertichеit gods die inde noch mate en hout ¶De vierde dinalijcx nemmermeere oft selden biechten om datsi verblint sijn oft nalijcx verblit.soe worden si sonder swaerhept in de ghewoē te brocht van niet te biechtene:ende de dup

uele verstaent dese met drie dinghen. Ten eersten met de voerspoedichept die si in de sondaers spen die hem nemmermeere en biechte Ten tweedē hen doen ydlen eñ versmaden de straffinge ende goede exemplē Ten derden hen bringhende ter afgoderij ende wijchelrien die hem in desen hulpen aproberende tgene datsi doen Ende mz dese drie dinghen brinct hyse in de ghewoēte van niet te biechten ende in de diepte vand booshept. ¶De biechtvadre moet hem diskretelijck hebben aengaende den voernoēden/na hen verscheidene dispositien Tot de eerste moet hy suetelijck spreken/hen beloende vergheuisse doer de ontfermhertichept van god die om de sondaers te verlossene geboren worde ende ghewillichlikē sterf.diens ontfermhertichz inde noch mate en heeft:ende also langhe als de sondare leeft mach hi hem salich maken. De twee de sal hi vermaren/seggghende/dat si mz een huere en sijn verzekert te leuene Item dat de alderminste dootsonde ghenoech is om den sondare eewelijcken te verdoemene. Item dat gheene sondaers behouden en selen sijn dan die ghenoech penitentiē ghedaen hebben in dit leuen voer hen sonden. De derde sal hi alder swaerlijckste vermanē ende drepghen met de vreese van der doot ende vander hellen:om dat die groote verblinthept eñ ghewoonte vter hertē verdreuen worde: eñ gheplāt ende benūt worde de correctie.de bichte/ende de absolucie vāden sonden.op datsi hen bekeeren ende onsen ghesontmakere iheſum cristum in dit leuen so dpenen moghen dat hen sielen in der eewichept regneren.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

¶ Van de voldoeninghe/ vã haer effect eñ vrughe. Ende dat twee rechten sijn/ godlijc ende menschelijck: ende wat ieghelijckẽ vã dien behoort. Ende vander manieren om te voldoene Ca.c viij

DAt derde ende leste deel van desen sacramente es voldoeninghe. Eñ tes voldoeninghe gheheetẽ tghene dz de prepelter den penitent toevoecht ende ghebiet te doene. Dwelck de penitent na dat hijt ontfanct verbonden es te volbringhene. op de pene vã een dootsonde: om dat vandẽ priestre beuolen es. Maer de priestre die bicht hoort moet discreet sijn ende stellen selcken penitencie als hp meet dat de penitent volbringhen sal Ende hi en moet hem nẽmermeer penitencie stellen teghen sinen wille want hi soude him sake gheuen dootlikẽ te sondeghen. die niet volbringhende: daerom moet hp altijt de penitencie setten met den wille van den penitent: ende sodanich als hi meent dat hi volbringhen sal. ¶ Item hi moet hem een sonderlinghe penitencie setten die hi volbringhen mach diewijle dz de priestere de absolucie doet/ ghelijck den pater noster ende aue maria. oft andre gelijcke dinghen. oft ander penitencie die hp volbringhen mach eer hi vter kerckẽ gaet Ende dese penitencie wort gheset om dz de penitent voldoen soude voer de pine vã de sonde. om de welck hi int veghenier soude sijn bleef daer iet vanden voerseiden Dese voldoeninghe heeft grote cracht/ niet aleẽlijcken om dat mensce werck es/ mair om dat een deel es van een sacrament: dat mit de cracht van de passie cristi werct. ¶ Om meerdre verclaringhe des gheens dz voerscpt es/ selen wi weten/ dat de dootsonde dẽ menschen van god scept ende verbint hem ter eeewigher pinen/ na de godlijcke recht uerdichept/ ende doer dat berou eñ macht des priesters es de sonde vergheuẽ aingaẽ de der schult ende der verbindinghen ter eewigher ppnen. de welcke in tijtelijcke ppne verwandelt es doer dpe cracht der sluetels. Welcke tijtelijcke pine met veel dpnghen quijt ghescouwen wort/ ghelijck dat int navolghende capittele gheseijt sal worden Ende twort voldoeninghe ghenoemt om dat si voldoet voer de pine voerscpt ẽde tes een medecpne die de voerleden sonden gheneest ende vã de toecomende beschermt Ende ghelijck als de dootsonde onindelijcke schult was. om de misdaet der godliker maiesteit ghedaen. also heeft dese voldoenighe eene onindelijcheit van de side der ontfermhertichept. om dat si doer de sacramẽtale gracie onderwesen es. om dwelcke de voldoeninghe die de penitent doet gode õt sanctelijke es. Aldus neemt de voldoeninghe de voerleden mesdaet/ af/ met een maniere van recompensacien: daerom moet die gheset worden van eenen priestere dpe de stede van god hout. Ende de tijtelijcke puergerẽde ppne. tot de welcke de penitẽt verbonden/ es/ na dat eewighe schult ende pine vergheuen es. Welcke pine te bouen ghaet alle de machten vã den penitent eñ alle de pinen van dit tegewoerdich leuen. Maer es doer de cracht vã den sluetels sghemindert. datsi der macht van den penitent ghelijct es. In sulcker manieren dat de penitent hem hier verlossen mach van de voerscpde puergerende pine ende voerdese selue hier voldoen Aldus es de pine dpe de priestere den penitent inset een medecpne ende een voldoeninghe van der pinen. voer de welcke de penitent verbondẽ was tot de puergerende pinen/ dat sijn de ppnẽdes vegeviers/ ende dat penitenciael recht ende dat vanden vegheviere en sijn niet diuersch/ ghelijck als dat strijtsam ende dat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

penitenciale. maer sijn onder deendandre
ghecordoneert in eenderande maniere. so
dat de ghene die niet en voldoet inden staet
der penptencien moet voldoen in de ppne
des veechviers. Ende waert dat de ghesel
te pine ende penitencie weerdich eñ mach
tich ghenoech ware: daer en soude gheē pi
ne des veechviers na deser tijt blpuen: eñ
de pine des veechviers/es/om te voldoene
tghene dat hier niet ghenoech voldaen en
es gheweest. Om deswille selen wi weten
dat de heplighe wet hier eenen principalē
executeur heeft ende in der ander tijt eenē
behulper. wāt de wet des euangeliē soude
hier te vergheefs ghestelt sijn en hadse gee
nen executeur. Ite; om deswil dat de hepli
ghe wet ghestelt es om dese werelt ende nr
om de toecomende: ende hier profpteert de
houdinghe der seluer wet: eñ hier ghestelt
wort de prīcepale executeur vā dier/dat es
de priestere/ die alderande dinghē die tegē
haer mesdaen/sijn/straeft ende penitencie
daer voer stelt. Maer eest dat hier niet ghe
noech penitencien en stelt: ende dat de rich
tere oft de penitent die niet behoorlijchē en
volbrinct. so blijster de executeur van dat to
coemende rijcke/dat es dat vier des veghe
viers. dat verberrent ende puergeert allet
ghene dat onghepuergeert van hier gaet
Ende eest dat hier eenighe sonden gheheel
lijch vandē executeur onghepuergeert bli
uen/ghelijch de doetsonden die hier nr ghe
bicht en sijn. so blijst de executie om dr vier
der hellē Ende also es de executeur vā dand
werelt ten ghebreke van desen. om dat het
ghene dat hier niet ter executiē ghestelt en
heeft geweest. wort daer volbracht. Mer
waert sake dr hier alle dinghen ter executiē
ghestelt worden. in dander werlt en soude
gheen executor blīuē. Aldus blijcket dat de
penitent die hier inden penitencialen staet
ghenoech ghepuneert/es/ die en sal gheen
pine des veechviers hebben. om dat die tē
ghebreke van desen is: ende als dese math
tich ghenoech/is/en blijft gheen andre Eñ
de penitent die de penitentie volbrinct dpe
hem ghesel/es/ voldoet aenghaende tghe
bodt vanden viechtvadere die hem die stel
de. al eest dat hi in doetsonden/es/soe dat hi
niet verbonden en es die anderwerf te vol
bringhene. hoewel dat eenighe twijffelen
oft dit waerachtich es inder oracien Ende
dit selue segghen wi vā den gheliden cano
nicas. daer de ghewijdde in sacris oft bene
ficiaten toe verbonden/sijn/ende vandē ge
oerdenden. aenghaende den ghebodden be
losten ende ceremonien van haer oerdene
ten ware dat hi die de belofte dede hem ver
bonde die te volbringhē mō gracien Ende
also eest van de houdinghe vander wet eñ
van haer ceremonien De redene van den
voerseyden/es/ om dat de ghenoechdoenī
ghen ghegheuen worden na recht der hep
ligher kercken. in den welkē npet gheoer
deelt en wort van die binnenste dispositie.
want dat alleenlijcken god behoort Mair
es waerachtich dat hp die ghenoech doet
sijnde in doetsonden. noch en voldoet god.
noch en verdient: om dr de dpnghē in doet
sonden ghedaen god niet behaechlijt noch
ontfanchaer en sijn: ende midts dpen niet
verdienstich ter salichept Mair hi voldoet
aenghaende der heplighet kercken eñ aē
ghaende den priestere die hem de peniten
cie set. soe dat hi die voldoet sijnde in doetzō
den niet verbōden en es anderwerf de vol
doeninghe te doene die hem ghesel es. Eñ
dit wort verklaert vandē anderen dinghen
ende lasten voersept.

¶ Hoe de tijtelijcke pine ende de pine des
veghviers verghenen wordē Ca. c ix.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

TEr verclaringhen van dē voerlepdē
selen wi weten (na de hcplighe ende
doctoren inder godheit) dat int dootlijt son
de ghē acht dinghē sijn te wetene/dwerck/
de schult/de meldaet/de smette/donckerhz
verbindinghe ter pinen/de pine/de ghene
ghenthept tot quade. Ghelijck oft iemant
eenen menschē doode. dat positpue werck
es slaen Dat twede es de schult oft boosheit
in dien dat npet en ghesciet na de relijcheit
met duecht ghecordoneert ende ghereghe
leert Dat derde es de meldaet teghen god
want als iemant sondicht. scept hi hem vā
god. hem ende sijn wit versmadende: ende
him keerende ten ghescapen goede. dwelc
hi die sondicht bouen god acht. Ende alsoe
wort god meldaen. in dien dat hi versmait
es om een clepnder dinck dan hi Dat vier
de es een/smette/een melmaicsele ende on
ghecrouhept in der sielē. om dat de siele de
ghelijckenesse van god es Ende dees smet
te oft onlijcksamhept inder sielen/is beroo
uinghe ofte deruinghe van de gracie. doer
de welcke de siele supuerlijck ghemaect is
ende lieflijck. Ghelijck de mensche als hi
wel ghecleet es met supuerlijcke rijckelijc
ke cleederen Ende als de siele dese scoonhz/
dat es de gracie/der st. blijft si ontlijctsaimt
ende bloot/ghelijck de naecte mensche Ēn
dit es in peghelijcke dootsonde. wāt om eē
iegelijcke dootsonde verliest de siele de gra
cie die de schoonhept der sielen maict: ende
alsso blijftse/naect/ontlijctsaimt/cñ besmet
tot dat si doer de gracie ghewasschen ende
ghecleet es. Ten vijfften es in de sonde/dōt
herhept: ende die wort een smette ghehetē
in dien dat een beroouinghe is van de gra
cie ende schoonhept der sielen Ende twort
een duysterhept ghehecten. in dien dat een
belettinghe es om de gracie te ontfane/ge
lijck dat de duysterheden een belettinge zijn

dat de radien ende dat lpcht der sonnen vā
ons niet ghesien en wordē Dat seste/es/de
verbindinghe ter schult: dat is de verbindin
ghe tot de eewighe ppnen/na de godlijcke
wet. Dat seuenste/es/de schuldeghe ppne
tot de welcke de scultdighe oft de verbindin
ghe voerseit es Dat achtste/es/de berecthz
oft gheneghenthept tot quade: dpe natuer
lijcken cōt van de sonde. dwelck een quaet
werck/es/ende inclineert ende disponeert
tot anderen ghelijcken. Alle dese dinghen
worden ghereduceert tot tween/te weten/
tot de schult oft smette/na somighen/oft tē
sculdeghen ende verbindinghe ter ewiger
pinen/na de godlijke wet. Daeromme de
sonde (op datse vergheuen worde eñ quijt
ghescouwen) moeten twee dinghen verge
uen sijn/te wetene/de scult oft smette ende
de pine Doer dat sacrament der penitenti
en te ontfane metten wercke oft met de be
ghecrte. es de sonde vergheuen aenghaen
de de voernoemde smette ende schult: ende
aenghaende der meldaet teghen de godhz
ende aenghaende de eewighe pine. midts
dat doer de godlijcke ontfermhertichcit de
eewighe ppne in tijttelijcke ppne verwan
delt/es/doer de cracht vanden sacramente
der penitentien ende der sluetels Ende de
se oerdinancie wort ghehouden in de quijt
scheldinghe van de scult ende van de pine.
dat doer dat berou/ghelijck ghesept/es/es
quijtte ghescouwen ende af ghenomen de
schult ende de verbindinghe tot de eewige
pine: ende de verbindinghe blijft tot de tite
lijcke pine ende tot de pine des veerthvier s
die alleenlijckes god bekint es ¶ Dees tijt
telijcke pine ende pine des veerthviers. tot
de welcke de penitent verbonden blijft. na
de quijtsceldinghe van de schult ende van
de eewighe pine. wort vergheuen eñ quijt
ghescouwen doer veelderande dinghen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

¶Ten eerſten doer tgheloouе dat verdienſtich es: eñ de penptent heeft wtwendich of inwidich gelooue (indē wercke of indē ontfangē des doopſels) vā de incarnacie paſſpe eñ vrijſnelle des geſontmakers. ¶Tē tweden doer de onderdanicheit die verdiēſtich es. want tes bетre datmen onderdanich is dan of men ſacrifitcie dede Ende de penitēt te biechten comende es gode onderdanich die dat in gheſtelt heeft: ende der hepligher kercken die dat beueelt ¶Ten derden doer de ootmoedichept. doer de welcke de penptent verdient vermeerderinghe van gracien ende quijtſceldinghe vanden pinen. als hi hem om godſwille verootmoedpcht ten voeten vanden prieſtere. dpe ſijn ſtadthoudere es ende ſijn ſtede hout. ¶Ten vierden doer de biechte ende ſcaemte die hi ontfaet voer den biechtvadere ſine ſonden biechtē de ende hez niet crijſ? ghelijckformich makende die aenden cruꝑce leet ¶Ten vijfſtē doer de ſluetels ende prieſterlike abſolutie abſolucie. Ende het mach ſo groten berou oft ſo grooten ſcaemte. oft ſo grooten deuotie/ſijn/dat alle de tijttelike pine ende de pine des veechviers vergheuen ſijn eñ quijt gheſcouwen ¶Maer om dat dit altoos niet wairachtich noch zeker en is. noch dē prieſtere niet bekint: ſet de prieſtere den penitēt altijt enighe pine oft penitencie. welcke penitencie/es/ om ghenoech te doene voer dz deel van dpe tijttelijcke pine ende van den veechviere. die den penitent blijft te volbrīghen. na de voernoemde dinghen. Daerō na dat de penitent meer oft min berou oft deuocie heeft: ende mz meer oft mī beſcaēt heden hem biecht/behoort hem de diſcrete biechtvadere meer oft min penitencien te ſtellen Ende om dat de biechtvadere nz en weet tot hoeveel ppnen de penitent verbōden blijft: daerom en can hp niet ghedeter mineerdelijcken gheweten de quantiteyt van de pine oft penitencie die hp ſetten ſoude. op dat hi tot gheē ander ppne des veechviers verbonden bliuē en ſoude. ¶Maer hi ſet hem penitēcie die hem duēct bequaem ſijn ter diſpoſicien vanden penitent Ende al ware de penitencie meerdere dan die behoort te ſine: de penitent es verbonden die te volbringhene: om dat ſi hem vandē prieſtre gheſet es Ende waert dat hi ſtorue eer hi de penitencie al volbracht hadde: eñ dat deel volbracht hadde dat genoech was om ghenoech te doene voer de pine des veghviers ſchuldich voer de ſonde: voldoet ghheelijcken. al is dat anō dēel niet volbracht als dat hi terſtont in deewich leuen varen ſoude wairt dat hi ſtorue: ende blijft hi leuē de ende dat hi de penitencie gheheelick volbrinct die hem de prieſtere gheſtelt heeft. dz ſi meerder/es/es tot verdienſten vandē penitent. Ende als de penitēcie gheproportioneert es der ſculdegher pinen. waert dat hi ſtorue die penitencie volbracht ſijnde/hi ſoude terſtont ten eewighen leuene varen Ende waerſake dat de gheſette penitencie mindre ware dan de pine dair de penitent toe verbondē/es/eñ hi ſtorue die volbracht ſijnde: hi ſoude verbonden blijuen tot dien deele dat niet ghenoech en was: eñ dat indē veechviere volbracht ſijnde. ſoude hi ten eewighen leuene ghaen Eñ waer den penptent penitencie ghenoech gheſet eñ hi hier volbrachte/hp en ſoude tot gheē veechviere verbonden bliuen ¶Aldus es de penitēcie vanden prieſtre gheſet/dat derde deel van dat ſacrament der penitēcien Ende twort ghenoechdoeninghe gheheeten: om datſe gheordoneert es om genoech te doē voer de verbōden pine daer de penitent toe verbonden blijft na dberou biechte eñ abſolucie Deſe ghenoechdoeninghe es een wert

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

iusticien ende tes een medecine die vãn de voirleden sonden gheneest ende vande toe comende preseruеert. Daerõ betamet dat de maniere van de ghenoechdoende ppne ghetaxeert si na den epghenen wille vãdē priestere. die in de stadt van god es. Alsd? de penitencie metten werche werchelijcken ghesciet. neemt af de ppne Eñ de ingesette penitẽcye heeft cracht om ghenoech te doe ne/niet alleenlijcken doer de natuere ende cracht van dat werck des penitents. mair heeft principalijken cracht eñ macht van den sluetels die vãder passien cristi macht hebben Eñ de insettinghe vanden priestre informeert de ghenoechdoeninghe. om dz een sacrament sijn soude oft een deel vã dz sacrament der penitencien. oft daer af hebbẽ de sacramentale macht. de welcke dz in gheene andere maniere hebben en soude. Eñ also de ghenoechdoeninghen doer den priestere ghesciet profiteert ende vermach om af tenemene de tijttelicke pine eñ dz ve ghevier: eñ tot veel andren dinghen/te wetene/tot bewaringhe eñ vermeederinghe van gracien/ tot volle ontbindinghe vã de pine/tot verlossinghe vanden quaden ghe neghentheden te sondeghen/ om te schuwẽ eñ te behueden vã inde sonde te vallen De ghenoichdoeninghe den penitent vanden priestere toegesciet en soude niet machtich sijn om af te nemen de ppne van de sonde. doer de quantitept vã de pine der genoech doeninghen die den penitent gheset wort. mair eest machtich om dat een deel vandẽ sacramente/es/ ende sacramentale cracht heeft. Aldus en sal in de ghenoechdoenige niet alleenlijcken aenmerct wordẽ de quãtitept der ppnen. maer de cracht van de ge noechdoeninghe. dpen aengaende dat een deel van tsacrament/es/eñ wort den penp tent vanden priestere/ingheset/die volle ex ecuteur van de wet des euangelien/es/ tot gheestelijck recht der consciencien. dwelck gheenen andẽ verleẽt en es. Eñ hi die vol executeur vande wet des euãgelien/es/set den penitẽt penitencie oft ghenoechdoeni ghe: om dat hier te berre eñ lichteliker ghe noech gedaen wort voer de ppne des vege viers sculdich om de vergheuen sonde: eñ also de sondare van dese werelt scepende. gaet te lichteliker ter glorien. sonder in dat veechvier ghehouden te sine oft esser te mi ghehouden Aldus de penitẽt. doer de peni tencie vanden priestere gheset/ die een ghe noechdoeninghe es/verwerft perfect te zijn van gracien. de sonde wechdoinde: om dat hi doer die gheheelijcken verlost es van de verbindinghe der sonden. Eñ alle de peni tencie den penitent van den priestere geset valt in ghenoechdoeninghe. Ende om dat den staet der penitencie eñ des veechviers onder deendander ghevordoneert sijn. soe en sal de ghene die hier indẽ staet der peni tencien gheheelijcken ghenoechdoet/ghez pine des veechviers hebbẽ na dit leuen: eñ terstont als hi sterft in glorien gaen Mair en voldoet hi hier nz perfecteliken. so moet hi int veechvier voldoin. diens pine alle pi nen deser werelt te bouen gaet Daerõme was de godlike õtfermhertichept seer ver vult in de passye ende doot cristi. in wiens cracht alle de sonden vergheuen sijn: ende cracht ghegheuen om te voldoene voer de sculdeghe pinen van dien Eñ dit was een ouervloedpghe/weldaet/goethept/ eñ ont fermhertichept/dat wi hier lichteliken mo ghen voldoin voer de alderwreetste pinen van dat vier des veechviers Om deswille en es de penitencie die de priestere set ghez gherechte pine. maer verlossinghe van pi nen Ende de priestere die den penitent ge disponeert om die te ontfane/clepn penitẽ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

tie leet:en doet hē gheen gracie. maer scade. om dat hi hem die bewairt eñ sent tot de pine des veechviers. die veel swaerder es dā iemant dincken mach.

Hoe de tijtelike pine eñ dat veechvier af ghenomen eñ vergeuē wort doer de aflatē die de hepligbe kercke verleent Ca. cx.

BOuen desen wort de voernoimde pine eñ tveechvier vergheuen ende af ghenomen doer de aflaten die de hepligbe kercke om deswille verleēt. Ter verclaringhen vā desen sellen wi weten dat int verdienstich werck twee dinghen sijn te wetene de lyefde eñ den arbept oft pijnlijcheyt. Doer de liefde verdienen wp dat eewich leuen: en hoe meerder liefde. hoe meer gloriē inden hemele. De pijnlijcheyt oft arbept: om datse met de liefde verlaēt es genoech doende ghemaect es voer de sculdeghe pine des veechvpers eñ des teghewoerdegē leuens. voer de sonde Eñ om dat somwils gheualt dat pemant sonden doet. van den welcken hp penitencie doet: ende soude na maels inden veechviere thien paer moetē ghepuergeert worden. Maer daerna eer hi sterft doet hp arbeplijcke verdienstegbe wercken. die ghenoechdoende sijn voer hō dert iaren pinen So soudē dan neghētich paren vā ghenoechdoeninghen sijn die de se niet en behoeft. Ende die worden gheset ende verwaert in den schat der hepligbere kercken: om den ghenen te deplen dpe des behoeuen Alsoe waertsake dat iemant wt liefden dade veel arbeplijcke ende verdiēsteghe wercken en nopt en sondichde zij ghenoechdoende pijnlijcheden sijn ghestelt in den schat der hepligher kerckē tot behoef banden gheloouighē. Ende in dier manieren wort verstaen dat de verdienstē vandē eenen ghenoechdoende sijn voer den anderen ende comen hem te baten Van dierste verdienste. dwelck es dat ewich leuen verdienen na den graet van de lyefde die met de werckinghe es en wordt niemande anders ghedeplt noch eenich dinck ghegeuē. Daerom al eest dat iemant doer groote aē dachtpghe liefde verdpent eenen grooten graet der glorien van dien en sal hem niet metdallen benomen worden. noch de hepligbe kercke en macht gheenen anderē geuen. want si soude onrecht doen. maer alle tghene dat hi verdient ontlaet hi gheheelpken inder glorpen eñ meer ouervloedelijcker dan hi dat verdient Aldus segghen wi dat de santen inō glorien ouervloedelijken meer loons ontfaen dā dien sp verdiēt hebben Eñ alle de arbeplijke eñ ghenoechdoeneghe duechden dpe de santen deden bouē de ghene die hen nootelijck waren. wordē wercken van aelmoesenen gheheeten Eñ sijn ghelept eñ verwaert inden schat der heiligher kercken. want aen god gheenderā de duecht en vergaet noch verlorē en wort Alsoo sijn in desen schat der hepligher kerckē verwaert eñ gestelt de duechden ende verdienslen van aelmoesenen die de heplighen deden die niet noteliick en waren ter verghesnessen eñ ghenoechdoeninghe vā hen sculdeghe pinē. Eñ also sijn inden schat der hepligher kerchē verwaert alle de verdiēsten vā de passie cristi die onindelijck zij eñ vā de maghet maria eñ vā alle santen. die meer verdiēdē dā noot was om de verghenuighe vā hen pinē. Alsoo es desen schat onindelijken: bisondre doer de verdienslen cristi die onindelijck van weerden sijn Desen schat es dē paus volcomelikē bevolē die de generale stehoudē cristi es eñ bruptghoō vā de vniuersale kercke Eñ vā desen schat depit hi den leden der hepligher kerckē die in de eenhept vā tgheestelijck lichaē eñ vā dē kerstenē zij. de welck ontfaē vā dezē schat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

der hepligher kercken. om voer hen schuldeghe pinen ghenoech te doene/datū doer hen seluen npet ghedoen en connen/gelijc de natuerlijcxe leden des lichaems deene dent anderen hulpen Ende dees dispēsacie behoort ten flueteis ende ter macht van de tureditie Daeröme eest inden wille eñ eyghendom vanden Paus wanneer eñ hoe desen schat den leden vander heiligher kercken te distribueren. so dat hy wten reghele van synder macht niet gain en soude Also? mach de paus van den schat der hepliger kercken aflaten ende quijtscheldinghe ghenē also vele alst hem beliefk: ende verlossen den peniten van alle ghenoechdoeninghe van alle tijttelijcke pine eñ vanden veghe viere/betalende de schulden van dien wt dē voernoemden schat der hepligher kercken/ghelijck deen vrient voir den anderen (die syn crediteuren niet betalē en can) betaelt. Ende dese deilinghe vandē goeden der heiligher kercken behooren te gheschiene ten goedertiernen wercken/te wetene/behorē de der eeren gods. oft van syn hepligheē. of der hepligher kercken. of tot profijt vandē kerstenen: met cōsideracien ende moderacien tē Eñ na den hepligheē doctoer. in quo libeto secūdo. questione vltia. Selen daflaten pemande te staden comen daer moetē drie dinghē syn ¶ Deerste/dat de sake daerom dat die ghegheuen/worden/sulck sy dz ter gods eeren behoort. oft tot nootsakelijt hept oft tot profijt der hepligher kercken.

¶ Ten tweeden/dat hi die den aflaet gheeft daertoe auctoritept hebbe. De paus heeft de principale macht: ende vniuersalijken dandere so vele als si oer denalijcken oft in commissien van hem ontfain Ten derden dat hi die den aflaet ōtfait in liefden sta Eñ dees drie dinghen worden inden paullikē aflaet ghestelt Den voernoēden schat heeft de heplighe kercke om datū met crist? ghehoulijckt/es/dien sy sonen en dochteren genereert/te wetene/perfecte eñ onperfecte. Tot nootsakelijcx vanden welcken. desen schat verwairt wort Eñ gelijck den schat eēs conincx wtgheghenen wort ter eerē ende glorien vāden conick eñ tot profijt vanden rijke Also wort desen schat der heiliger kercken ghedeplt ter eeren van crist? den price eñ bruydghoom der hepligher kercken. die in syn saincten eñ in den anderen duechdelijcken dinghen gheeert es.

¶ Hoedanich de biechtvadre syn sal. Van den zeghel der biechten. Ende vā de forme der absolucien Ca. c xi.

De biechtvadere sal zijn/rechtverdich eerlijck/discreet/wijs. dat hy de sonden wete te onderscheedene/hoe hi oerdelen sal/ende wat penitencien dat hy setten sal. Hi sal discreet/syn/int vraghen/int hooren ende int antwoerden. Hi sal/syn/suete/liefelijck/minlijck/ende caritatijf tot den penitent. hem treckende tot deuocien eñ berou Ende behoort hem ter memorpē te bringē de godlijcke weldaden/hoe seere hy in god ghehouden es/hoe grootelijck hi hem verthoent heeft met syn sonden/hem vertroostende met de ontfermhertichept ende goetheyt gods: ende hem veruarē met de pinē der hellē Eñ de priestere die in sonde biecht te/hoort/sondicht doetlijcken Ende na dat hi niet meer en spreect mitten penitent sal hem de penptencie setē ende de absolucie doen. vā de welcke hier na ghesept sal worden Ende om dat de priestere als hi biecht hoort/daer es inden persoon cristi/ende de penitent hem syn conscientie/sept/niet als tot eenen sondeghen mensce. maer als tot god ende sinen stadthoudere. Dacromme

Daeromme alle de woerden ende sonden die de penitent daer sept ende biecht. moet de biechtvadere helen ende secreet houden sonder die te openbaren met woorden oft met eenighen teekenen. Noch hi en mach die gheenen menschе segghen noch openbaren/al waer hy daertoe bedwonghen met eede oft dat hem sijn prelaet ghebode. ofte datmen te banne dade. De redene/es/ om dat hi de dinghen die hi inder biechtē weet die en weet hi niet als menschе Maer als god: ende also en es hy vā niemans onderlaet/dan van god/ diens stede hi daer houdt Om dit wille en mach hi van gheenderan de menschе bedwonghen worden te openbarene tghene dat hi inder biechten weet. maer alleenlijcken tghene dat hi als menschе Maer waert datse de penitent hē sepde bupten de biechte. oft dat hi hem die oerloef ghaue te segghen. so soude hi die seggē moghen: om dat hy die dan weet als menschе: ende onder desen zeghele vā der biechten vallen alleenlijcken de ghebiechte sonden Ende eest dat de penitent indē ban es/ hi sal hem ierst absolueren eer hi sijn biechte hoort. Ende na dat de biecht volbracht es/ ende de penitencie gheset/ghelijck ghesept es/sal de biechtvadere den penitent de hāt op thoot segghen/segghende Misereatur tui ꝛc. Indulgenciam et absolutionem ꝛc. Dñs noster ihesus xp̄s? qui habz plenariam potestatem: ipse te absoluat Et ego auctoritate eiusdem absoluo te ab omni vinculo et sententia excōicationis maioris et minoris: ꝛ a participatione excōicatorum et infidelium: et restituo te sacramentis sancte matris ecclesie cōmunioni et unitati fidelium In nomīe pr̄is et filij ꝛ spūs scī amen Item ego absoluo te ab omībus pr̄is tuis nūc deo et michi confessis et oblitis. In nomīe pr̄is et filij et spūs scī amē Als dit sept sal hy den penitent een cruys op sijn hooft maken/seggh̄ede Passiō dñi nr̄i ihesu xp̄i et merita sue btissime mr̄is ꝛ oīum sanctorum et oia bona que feceris et proponis facere et que alij pro te fecerīt: et mala que sustineris sint tibi in rem̄issionem peccatorum tuorum penarum et penitentiarū In noīe pr̄is ꝛc. Ende sal hem enighe laten van aflaet verlenen die hy vermach Ende hadde de penitē eenighē voller aflate ende begheerde dair met gheabsolueert te ūne. so sal de prelaet re na dees absolucies segghen Ite; auctoritate apostolica michi comissa et tibi concessa qua fungor in hac parte: ego do et concedo tibi plenariam indulgentiam ꝛ rem̄issionem oīum peccatorum tuorum culparū penarū ꝛ penitentiarum In noīe pr̄is ꝛc. Et benedictio dei patris oīpotentis et filij et spūs sancti descendat et maneat super te nūc et semper amē Vade in pace et noli amplius peccare Eñ in onser talen sal hi segghen. God almachtich ontbide v: eñ ick door sijn auctoriteit ōt binde v van allen ende ieghelike sentencie ende sentencien vā den ban/ meesten ende minsten/daer ghi inne gheuallen sijt ende keere v wedere den hepligh̄en sacramentē van ons moedere de hepligh̄e kercke ende ghemeensthap vanden gheloouighen In den naim des vaders ende des soens ende des heiligh̄en gheest amen Item ick absolueer v van alle den sondē nv tot god ende mi ghebiecht ende vergherē In den naem des vaders ende des soēs ende des hepli ꝛc De passie ons gheson tmakers ihesu xp̄i ende de verdienste van dier eñ vā sijn gloriose moedre eñ van allen hepligh̄en eñ alle dtiechden die gi ghedaē hebt eñ meint te doene eñ die andre voer v ghedaē hebben: eñ quaet dat ghi verdragē selt. ū v geacht in penitencien ende quijtscheldinghe van

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

uwen sonden ppnē ende penitencien in dē naeme des vaders eñ des ꝛc. Ende waer tsake dat de penitent eenpghē vollen aflaet hadde ende begheerde met dien ghesabsoluteert te sine. soe sal de priesterre segghen in onser talen Doer de pausselijcke auctoriteit mi verleent ende ghecommitteert. van de welcke men in desen deele ghebruyct. ghe ue ende verleen ick u vollen aflaet eñ quijtscheldinghe van alle uwen/sculden ende zō den/pinen ende penitencien: in den naem des vaders ꝛc. De benedictye des vaders ende des soens ende des heyligen gheest dale op u ende si altijt mit u: ghaet in vrede ende van nu voerdan en sondicht nz meer

¶ De absolucien die gedaen worden int in troitu vande messe inde eerste/inden capit telen/in den sermonen ende in de openba re plaetsen/en sijn gheene absolucie. maer verbidinghē Ende om deswille en salmē in die gheene penitencie setten noch de for me van de voernoemde absolucie houden maer segghē Miserearur tui vel vestri ꝛc. Indulgenciam ꝛc.

¶ Vander penitencien die ghedaen wordt in dat wterste ende int inde des leuens: eñ vanden perijckelen van dier Ca. cxij.

ALle den tijt van dpt teghewoerdich leuen tot dat pnde des leuens/es/een nen tijt van penitencyen: ende in tot allen tuerē mach de sondair penitencie doen eñ salich worden Maer tes seer perijckeloes de penitencie te vertrecken tot dat inde dis leuens. want tes dan seer swaer waerach tich berou te hebben: eñ dat om veel saken

¶ Ten eersten: om dat dan tghebruyck vā den vrijen wille belet/es (die tghebruyct es van de relijcheit ende vanden wille) om de groote pine ende vreese die hi heeft die den doot naekende es/dpe de leste ende alōmeest te vreese van alle dē vreesen es (ghelijck de phylosophe sept) die dat gebruyck der relijc hept gheheelijcken oft seere beletten. Wāt na dat sint Augustijn beschrijft/ in dper tijt ghaen die ghedachten des menschen deer hem de pinen ende de vreesen pinighē Eñ dat werck van dmeshaghen ende berou van de sonde. om dat machtych ghenoech sijn soude inwendich of wtwendich berou te hebben ende dat sacrament der penitēn tien te ontfane/begheert dat vrp ghebruyc van de relijckhept ende vanden wille Dat welcke de pine ende de vreese seere beletē: eñ midts dien es in dier tijt dat ghebruyck van tverstant ende vāden wille seer onper fect: ende tes nauwelick machtich om heel meshaghen ende berou te hebben. dwelck verlocht wort om de quijtscheldinghe vanō sonden ¶ Ten tweeden. om dat dmeshagē ghemaniert sijn soude. moet sijn behoorlp ke circonstancien hebben. Bisondre de cir constancie van dinde ende van dbeghinsel /te wetene/ dat gewillich sp om god. dwelc in dper tijt seer swaer/es/ om de voerseyde saeche Item om dat de sondare tot dier tijt gheen berou ghehadt en heeft: en scijnt nz dat hp nieu meshaghen ende berou hebbē mach. dan om de openbare vreese ende vā de pine Want het scijnt waert dat hi vā de se vreese ende pine ghelick te voren verlost ware/ hi en soude van selfs dit meshaghen niet hebben. maer soude sijn als te voren Item om dat de sake van dpt meshaghen schijnt te sine de blijckende doot. de welcke onghewillich is Ende midts dien en is dit meshaghen niet onbedwonghelijcken ge willich noch gode behaechlijckē. om wiēs liefde dat meshaghen behoort te sine Wāt (ghelijck sint augustijn sept) niet alleenlijc hen en behoortmen den rechtre te vreesen maer dien oock te beminnē ende droevich te sine om de mesdaet teghen god gedaen:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

niet alleenlijc̄ wt vreese van de pyne. mer om de liefde van de glorie. Ende aldus en behoort hem niet alleenlijcken de vreese te verwechene. mair de liefde ende de minne

¶ Ten derden: om dat de quade ghewoēte ende corruptie van sondeghen tot dier tijt ghecontinueert: weertrect den penitent sere van de perfecte penitencie Item de tijtelijcke dinghē die hi onbehoorlijcken ōbetamelijcken bemint/ghelijck/ sijn kindē/ zijn wijf/ende dandere wellustighe dinghē vā de werelt. die tegewoerdich sijn ende in zijn memorie ghedruct: beletten seere de waerachtighe penitencie ende de godlijcke liefde ende inclineren ten werelijcken dynghen seer onghemanierdelijcken: ende maken swaerheyt inden penitent. om te hebbene waerachtich ende ghenoech mishaghē eñ berou vanden voerleden sonden Item om dat de siele natuerlijken dē lichaem bemint. dien meer aendachtich es ende haer seluē min aendachtich

¶ Ten vierdē: om dz. hoe iemant min heer ouer hem seluen es/ hoe meerder mishaghē verkocht woet van de sonde om waerachtich berou te hebbene Mer de ghene die in dien staet ende tijt es/ en es gheen heere van sijn buytenste wercken ō te sondeghen: eñ dairom en can hi niet ghenoech mishaghen ghehebbē om zijn salicheyt Hierom sept sint augustijn: dat de spade oft late penitencie veel menschen bedriecht.

Item den voernoemden doet de dinnele dz alder grootste bedroch. want hy doet die de biechte vertrecken van den enen dach ten anderen. van deen huere ter andere. tot dz si de sinlijcheden ende dnatuerlijcke ghebruyck der tonghē verliesen: ende also sterruense sonder biechte. dwelckmen dachlicx so siet ghenallen. Item ten voernoemden sijn noch andere dalder grootste ende vervaerlijcste perijckelen die den siecken seer verstorberen in den voernoemden tijt. vā de side der onsienlijcker dupuelen. want de dupuelen tempteren swaerlijcken de ghene die der doot nabi sijn/ wetende eest dat hem die repse ontghaē. dat hi hen nz meer en sal moghen hinderen Item hi weet dat dan ghegheuen sal wordē de sentencie verdeelende ten pinen oft ontlaende ter ewigher glorie a: eñ om dewille tempteert hi in dier tijt seer swaerlijcken Ende de ghene die hi hier inder werelt met bedriechlijcke valsche navolghinghē ten sondē bracht heeft. die weerstaet hi nz de alder swaerste violencie/ghelijck sinte gregorius sept: eñ na dat de selue sept. Es de sondare aen alle siden omringhelt ende benaut: ende hē zijn voer ooghen brocht alle de sondē die hi opt dede/dachte/oft pepste Hi siet veruaerlike ghesichten vanden dupuelen. dpe de siele zijn verwachtende om die te grijpen ende in de ewighe pine der hellen te draghen Eñ also es de siele van de helle seer verslaghen veruaert ende ende beangst/ende ghelijck sonder enighe hope/doer de ghedinckenesse van de voerleden sonden/ van de blijthē de doot/vande dupuelen/ende van de helle die haer duenct dat open staet om haer tōt sane Vanden welcken de siecken dickwijls in desperacien vallen Om dwelke seer notelijck es ende seer profiteert dat sacramēt van de vterste olysse (dair wi corts af seggē selen) ende de vpsitacie ende vertroostinge vanden goeden waerachteghen vrienden ende dienaers van god

¶ Van de biechte ende van de quijtscheldinghe vanden dachlijcken sonden Ca. cxiij.

Net sijn twee ghesiechten van sonden Deene sijn dootsonden: ende dandē dachlijche sonden De dootsonde wort doo telijck gheheetē/ om datse de siel doot haer benemende de gracie nz de weelke si leest

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

een gheestelijck leuen: ende om datse de sie
le lept tot de eewighe doot der hellen Ende
si wort alleenlijcken wech ghedaen mit de
sacramentale biechte: daerom moet ieghe
like dootsonde van nootsweghen gebiecht
worden. ten ware datse niet ter memorien
en quame Dā es de sacramentale genera
le biechte van de vergheuē dootsonden/ge
noch/maer als dpe naimaels ter memorie
coemen. moeten die ghebiecht sijn ¶ De da
ghelijcke sonde wort gheheten na den lap
ne (vergheuelike) om datti de liefde niet en
beneemt: ende es weerdich der ghenaden
ende vergheuen te sine Ende de sacramen
tale biechte en es niet nootelijck van de da
ghelijcke sonden: om datse de liefde niet en
benemen. maer beletten alleenlijcken dat
werck ende de vierichept der liefden Ende
met de wercken ende dinghen die dr werc
ende de vierichept der lpefden verwecken.
worden si verdreuē. Ende also als de gene
rale beruerinche der liefden ghenoech es
om de dachlijcke sonden wech te doene. so
es dberou eñ de generale biechte genoech.
Jeghelijcke sonde moet vergheuen sijn aē
ghainde twee dinghen/aengaēde der scult
ende aenghaende der pinen: ende de twee
de vergheuinghe en mach niet gheschiē son
der de eerste. maer de eerste sonder de twee
de. Item deen dootsonde en mach niet ver
gheuen sijn sonder de andere: om datse sa
menhechtinghe hebben ende en moghen
niet vergheuen worden sonder gracie. dpe
met gheenderāde dootsonde sijn en mach.
Noch de dachlijcschе en moeghen niet ver
gheuen sijn sonder de dootlijke. māt waer
gheen gracie en/es/dair en mach van dier
gheen verweckinghe noch vierichept sijn
Item de dachlijcke sonde en can niet verge
uen sijn also langhe alsse aenghename es
in dwerck vāden wille: ende gheen mesha
ghen van die en heeft: ende deen dachlicke
mach sonder dandere vergheuen sijn. Eñ
het sijn veel dinghen daer dachlike sonden
met vergheuen worde/te wetene Voer de
borst slaen De heilich eucharistie Dupier
ste saluinghe eñ alle sacramentale salupn
ghen Elck weerdich ontfaen vā elck sacra
ment/van elcke biechte/generale oft speci
ale. sacramentale oft niet sacramētale De
aelmoessenen eñ de wercken der ontferm
herticheptlichamelike eñ gheestelike. De
benedictie des bisschops Dwijwatere De
scande van wemde hatuichept. Vergeui
ghe van donrecht Tghebet vanden pater
noster Jeghelike lichte penitēcie. Tghebet
in de ghewijde kercke: eñ andere der ghe
lijcke dinghen/generalijken alle dinghen
die tot deuocien verwecken eñ tot vierich
der liefden Dese dinghē verdrpuē de dach
like sonden. in dien datse in ons werck ver
wecken vierichept der liefden. of in dit dat
si berou ende meshaghen causeren Eñ na
de quantitept der vierichept ende der deuo
cien. es de quantiteit van de quijtscheldinghe
der dachliker sonden. Na den heplighē doc
toer. wort in drie manieren de quijtscheldin
vāden dachliken sonden ghecauseert doer
eenighe dinghen Ten ierstен: om deswille
dat in dien gracie wort ghestort. doer welc
ke de dachlike sonden afghenomē worden
Eñ in dier manieren sijn met alle de sacra
menten der nieuwer wet de dachlicke son
den vergheuen Ten tweeden. als dpe met
enighe verweckynghe/zij/versmadinghe
ende meshaghen vanden sonden Ende in
dier manieren/dat slaen voer de borst/den
pater noster/de generael biechte eñ andre
der ghelpke dinghē/wercken tot de verge
uinghe van de dachlike sonden Ten derdē
als die sijn met eenich verweckē van reue
rēcie tot god oft totten godlikē dinghē. Eñ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

in dier manierē/de benedictie des biſcops de beſprapinghe vā dwiwatre/teghelijcke ſacramentale ſaluinghe/de bedpnghe inō kerckwpinghen/eñ andere der ghelijcke/ wercken ter quijtſceldinghen vā de dachli ke ſonden. wāt ſi verwecken eñ diſponerē dwerck eñ de vierichz der karitaten:eñ mi der berou ende meſhaghen es nz deſe din gē genoech ter quijtſceldinghē vā de dach like ſonden.dan ſonō die. Eñ ſpecialijcken ſijn de dachlike ſonden meer vergeuē doir deſe dinghen dā doer andre.want dees din ghen om dees quijtſceldinghe zij gheoerdi neert. Eñ tmocht ſijn dz eenighe andere dī ghen verdienlpker ſijn ſouden dā deſe: dat nochtā de dachlike ſonden om die nz quijte en ſouden gheſcouwen wordē/ ghelijc om deſe.wāt ſp daertoe niet gheoerdoneert en ſijn Ten tweeden:om dat dees dinghen in wendelijken in hen hebben berou.want ſp ten dachlicken ſonden gheoerdoneert wor den.Dat teeken vā deſen es: waert ſake dz dan iemant memorie hadde vā de dachlijc ke eñ meſhaghen van dien: dat ſoude ghe noech ſijn om verghefniſſe van de dachlijc ke ſonden Eñ al eeſt dat veel dinghen die ū depuen/ de vierichept der karitaten vdeijſt die ſpecialijcken:eñ de voerſeide dinghē zij om de vierichept der karitatē te verwecke ne in dwerck Ende alſo eeſt eene generale reghele:dat wanneer pemant eenich goet werck doet in karitaten om god mit vieric hept.hem ſijn de dachlijcke ſonden verghe uen

¶ Van ſacrament des hepligben olps/vā ſijn cracht ende effect Ca.cxiij.

DAt ſacrament des hepligē olps es tvijfde inde oerdene totten voergaē den:ende verſoert/materie/forme/eñ dpen re/ghelijck als dandere ſacramenten. De materie es olpe dpe op den wpten donder dach van den biſcop ghebendijt es Ende de deelen van de welcke de ſiechept der ſon den comt ſellen gheſalft worden Ghelijck als ſijn/de ooghen/de oren/de noſegaten/ de lppen des mons/de handen/eñ de voe ten. de welcke wp tot ſondē ghebrupct heb ben:ende na de ghewoēte van eenige kerc ken/de lendenen/daer den ſtoel der oncupſ chept es. De dienre van deſen ſacramente es de prieſtere Ende als dit ſacrament ghe gheuen wort behooren veel prieſter dairbi te ſine. want de bedinghe van al de heilige kercke helpt ten effecte van deſen ſacramī te. Maer het macht een prieſtre alleen ghe uen.wt cracht vā al de heplige kercke. Dit ſacrament es princepalijck in gheſtelt om te gheneſen de ſiecte van de ſonde Eñ alſoe alſt doopſele gheeſtelike herborēghe es: eñ de penitēcie.geeſtelike verrijſnelſe.ſo is de

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

werlde olps een geestelike ghenesinge: eñ wort ghegheuen teghen de ghebreken om de welcke de menschē ghoestelijcken siecken es. so dat hy ghēen perfecte macht en heeft totten wercken van dleuen der gracien of der glorien Welck ghebreck is een cranckheyt/ onmachtichēyt/ eñ onghedisponeerthept/ die in ons blijft van de originale of actuale sonde. Teghen dese cranckheyt ende onmachtichēyt. is de mensche doer dit sacramēt ghesterct eñ machtich gemaect dwelck de gracye doet dye met haer ghēene sonde en ghedoocht Daeromme eest dattū sonde vint. doctelijke oft dachlijcke: si verdrijfse aenghaende de scult: eest dat de ontfaende ghēen belettinghe en gheeft Aldus dat prīcipael effect van desen sacramente es/ vergheuinghe vanden sonden. aengaende vā douerbliuē der sonden: ende mits diē aenghaende de scult eest datse in den siechē gebreect Aldus is dit sacramint een medecine teghen de sonde: ende somwijls teghen de lichamelijcke siecklhept. wanneert bequaē es ter ghoestelijker ghesonthept des siechē Ende ten wort niet alleenlijcken gheoerdineert ter lichamelijker siechept die doer de sonde vercreghen wort. maer oock teghen de andere ghebreken daer wte volghende als sijn gheneghenthept ten quade eñ swaricheit ten goede Welcke siecheden moetē ghenesen worden doer dat sacramint van penitencien Maer om dat de minsce doer negligencie. oft diuersche becommeringē van desen leuene. oft om andere der ghelijke impedimenten. npet en acht de voersepde begheerten: es hi salichlijken verlē mē dit sacrament: om dat doer dpt sacrament ghedaen soude worden ende volbracht de voersepde ghenesinghe ende verlost soude sijn van de verbindinghe der tijtelijker pinen: om dat hi also supuere blijue eñ datter ghēen dinck en si dat der sielen den ingank der glorien belette. als sy van den lichaem scepden sal Tghenalt oock dat de menschē ghēen memorie en heeft vā alle den sondē die hi ghedaen heeft: om hem dairaf te mo ghen supueren met penitencien Desghelijke sijnder oock veel dachlijke sonden die alle hueren in dit teghewoerdeghe leuē ghedaen worden Van de welcke de menschē in sijn verscheyden doer dit sacrament moet ghesupuert worden. op dat ghēender ande dinck in hem en blijue dat hem indē wech verachtere ende weersta de ontfanghinge van de glorie. Aldus es dit sacrament dz in de ende volbringhen van al dat ghoestelijke leuē ende ghenesinghe. doer dat welcke de menschē es ghedpsponeert ende bereet om in te ghane in de glorie. Ende dit sacrament en hadde in de oude wet ghēen sacrament dat hem correspondeerde. om dz perfecthept ende om de onperfecthept van de oude wet. Item om dat dit sacrament verdrijft douerbliuinghen van de sonden. eest machtich de siele terstont in de glorie te stellen: daerom en hadt in doude wet ghēe stede. noch sijn figuere Item om dat crist? mz de saluinghe vā sijn bloet de sielen ende de lichamē repareerde: en hadde dit sacramit ghēen stede. dan in de volle gracie doer cristus ghedaen. Aldus gheeft dpt sacrament specialijcken gracie werckende teghen de sonde Ende ten tweeden teghens de siecte des lichaems. alst bequaem es ter ghoestelijker ghesonthz des siechē. Ald? heeft dit sacrament twee effectē. Deen principael es/ de ghoestelijke ghesontmakinghe eñ vergheuinghe van de sonden eñ douerbliuingen van dien Dat twede es lichamelike gesonde. ofte verlichtenesse des siecken. Eñ es in twee manierē Deene es lichamelijck. eest dz de siecke dit sacramit weerdelijc ontfaet

Maer dit es alst bequaem es ten principa
len inde/dat is de gheestelijke ghenesinge/
Dandere is verlichtenisse der sielen die dit
inbrinct ende causeert inden ontfaendē/ d;
es habituale vruecht ende consolacie vanō
sielen die in de siele druckt eene verthierin
ge eñ schoonheyt die disponeert om de gra
cie tontfane. Ende daer met wort de sacra
mētale gracie ghegheuē. die een habitupt
es sterckmakende eñ versterckende tegen
de blijckende aenvechtinghe ende om te ú
gheuene de ouerblijuende ppne die den in
ghanck der glorien belet Om deswille selē
wi weten dat wanneer de doot naect ende
openbairt:naect dese openbare ende alder
swaerste temptacie der onsienlijcker vian
den die de steruēde alderswaerlijcste temp
teren Ghelijck sinte gregorius dat seit int
seste vanden moralen ende inden omelien
Item de siele es dan leere benaut ende ver
vallen om de ghedinckenesse vanden voer
gaenden sonden: die in woestheden vā del
peracien es eñ lijt dan vreesselijke ghelijck
ten/veruaertheden/ende de alderswaerste
temptacien. Om dwelcke de siele ghestelt
es in groote woestheyt eñ es leere benaut/
onmachtich/ende veruaert/bisondere van
de voerleden sonden. Doer dwelcke sī ghe
maect es/bevreest/crauck/ende siec tot de
wercken der gracien Ende hoe sī meer eñ
meerdere sonden ghedaē heeft.hoesī meer
verdient heeft verlaten te sine inde tempta
cien:aldus esse ghestelt in de alderswairste
temptacien ende tribulacien ende nabi in
disperacien Ende also salstmen dan dē siec
ken teghen de onsienlijcke dupuels eñ viā
den/ghelijck men hem wapent die teghen
syn viāden vechten moet. Ende somwijls
verliest de siecke dat werck der relijckheyt
midts coortsen oft andere accidenten.so dat
hi niet sondeghē en can.noch penitētie doē

Maer in hem blijft de siecte die dat werck
der glorien verachtert: ende de schuldeghe
pine voer de actuale sonde. Daer teghens
wort dpt sacrament ooch gheghenen. om
dat de siecke strijdende.ten inde verwinnē
soude:ende verwonnende vanden sonden
ende pinē ghepuergeert ende gheslupuert
sonder ander vecchvier ten hemele varen
mochte:ende daerom salstmen hem ;tem
dit sacrament baet teghens de verghetene
doorsonden:ende also gheseit synde sal hp
behouden syn:ende niet gheseīte verdoēpt
Aldus gheeft dit alder heylichste sacramēt
gracie/vertroostinghe/ende stercte. met d;
wercke de sondare die dat deuotelijken ont
saet. doer de cracht van dien syn onsienlijc
ke vianden verwinnen mach.sondere dat
welcke hi verwonnen syn soude Ende ghe
lijck ghelijck als dat doopsel den menschē
scept van dat oude leuen der sonden eñ he;
stelt in een nieu leuen der gracie. gemaect
van tghetal der kerstenen:also trecket hem
dat heylich olps wt dpt teghewoerdich ka
tiuich leuen: ende inlept hem in de eewige
glorie.ghemaect een ghesellе vanden inge
len Voerts moet de siecke mit groote geest
elijcke/bliscap/deuocie/ende reuerencie/
dees salupnghe ontsaent/estimerende dat
hi gheseīt es met dpe alderheylichste olpe
der ontfermhertichept die wt de spde ende
wonden cristi vloepde/dat was syn dierba
re bloet daeraf alle de cracht vanden sacra
menten comt. doer dat welcke de sielen ge
wasschen ;; ende bequame ghemaect om
syn brupt te sine ende met hem te gane in
de bruplochten/dat es inde eewighe glorie
Eñ want deffect vā dit sacment es een sup
uerinche vā de ouerblijuinghen der ;;den
in dien datsi een impediment syn van te ōt
sangē dat supuerlijcke cleet der spelen des
lichaems:d; is de eewighe hemelsche glorie

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

en moet niet ghegheuen worden dan inde ouerghanck ende omtrent de doot. Maer het moet sijn in tijts. dat de siecke hebbe zij epghen kpnnesse ende sinlijcheden: eñ dat men meene dat hp in die siecte steruen sal. Maer men en sal niet verwachten tot dat hi dat werck van tverstant sijnder sinlijcken heden verlpest. want in desen dwalen ghemeenlijcken de priesters dit sacrament gheuende als de siecke tverstant ende de sinlijcheden verloren heeft Desghelpke oock die wijle dat de siecke tverstant ende de sinlijcheden heeft. sal hem de biechtvadere eñ die daer bi sijn/vraghen oft hp dit sacramẽt begheert te ontfane: om dat/waert sake dattí midts coutsen oft andere accidenten sijn kinnesse ende verstant verlore/hẽ dit sacramẽt ghegheuẽ worde tot zij voorgaínde begeerte Ghemeen de siecke eñ blijfthi te liue alsó ghesalft sijnde. als hi wel siet wort salmẽ hẽ dit sacramẽt anderwerf gheuen als hp der doot naect. Ende men saelt hem telckẽ gheuẽ als hi in perijckel der doot es. Mer men salt hẽ in elcke siecte mer eens geuen

Deel

Van dat sacrament der heyligher wijdinghen. oft der priesterscap Capittels. clxv.

Doch voorghaede sacramentk worden gheordãneert ten behoeue vã eenen persoon De twee navolghẽde sacramenten/ te wetene van dz heilighe priesterschap eñ van thouwelich/ worden gheordoneert tot behoef van alle de heylige kerke Desen aenghaende selen wp merken dat ghelijck als cristus hp hem seluen alle dinghen ghestchapen heeft: also voerziet ende regiert hi die bi hem selue Ter voersichtichept behooren veel dinghen Ten eersten/ de insettinghe van de ordonantie/ te wetene/ hoe hem deene dinck ten anderen heeft: ende hoe ten inde: ende dit wort gheten een dispolicie: daerat hem ghegheuen worden de dinghen die hem behooren ten inde. waer inz hi gholpen wordt om dinde te verwerue ne: ende niet belet en worde in de ordonantie hem beweset. ende dat wort properlijck voerlienichept gheheetẽ. daer af eest nootelijck dat dese dinghen ter executien gheselt worden. De eerste twee dinghen vã desen doet god bi hem selue. Dat derde doet hi doer de tweede sakẽ Dit wort gheheeten (regieringhe) de executie es van de voerlienichept. Ende aldus te tonstituerene dalder perfectste ordonantie vanden clepnen ende ondeplijcken dyngẽ behoort god Eñ de andere perfectste werken vanden grooten betamen god alleene ende hp alleene macht dpe doen. Ghelijck als de werelt scheppen. De doode vander doot doen opstaen ende verrpsen. Gracie gheuen De sonden quijtscheiden ende vergheuen. De sondaers ende donduechdelijke menschen duechdelijckẽ ende rechtuerdich maken Mirakelen doen ꝛc. De andere wercken die van mindere macht zijn die

executeert hi doer zñ dienres/na de propor
cie van de cracht van dpen/dpe hen macht
niet te bouen en ghaē. Zo dat hi de minste
werckē executeert doer de minste crachtē.
Alsoo en beneemt de godlijcke voersienichz
de werchinghe niet van den tweeden sakē
ende valt al alleene godlijke voersienichz
Maer god en executeert doer hē seluē niet
alle tghene dat hi doer him seluen voersiet
Want daer souden veel inconuenientē na
volghen ende soude de godlijcke weerdich
hept teghen sijn Want den grooten prince
behoort veel dpenres te hebbene. Alsoe seg
ghen wi in den psalm (benedijt god alle zñ
werckē:sijn dienres die sinen wplle doet.
Ende in een ander plaetse/dat vier/den ha
ghele/den sneew/dijs/de winden ꝛc. die zñ
ghebodt doen Aldus wort de executie van
de godlijcke voersienichept generalijcken
in de werelt ghedaen doer alle de dinghen
die werckende cracht hebben. Vandē gro
ten dinghen:doer de inghelen die sijn dien
res sijn Vanden clepnen:doer/vier/hage
le/sneew/dijs ꝛc. Ende voerts doer alle dan
dere middelbare dinghen Ende want ghe
lijck dapostel sept Alle de godlijcke dinghē
ghedoerdoneert oft ghescict sijn:dairomme
moet sijn kercke/die hi so seer beminde/ge
oerdoneert sijn Want (ghelijck sint denijs
sept) den staet der hepligher kercken is dat
mpddele tusschen den staet vande natuere
ende van de glorie Eñ in de natuere es oer
donancie. want de eene dinghen sijn ouer
ste van dandere Desghelijcke eest inde glo
rie/ghelijck dat blijckt in de inghelen:ende
midts dien moet in de hepligha kercke oer
donancie sijn. Want ghelijck de hepligha
doctoer sept God wilde sijn wercken brin
ghen tot sijn ghelikenesse in so vele alst mo
ghelijck ware.op dat si perfect sijn souden
ende dat hi midts dien bekint sijn mochte.

Dairomme opdz hi in sinen wercken ghe
representeert ware/niet alleenlikē na dz hi
in hē seluen is.mer ooch na dathi invloept
in de andere dinghen/stelde hp in alle sinē
dinghen dees natuerlijcke reghele eñ wet
Dat de leste dinghen perfecthept ontfaen
souden doer de middelle: ende de middelle
doer de eerste/ghelijck sint denijs sept: Eñ
also eest in de ierarchien ende oerdenen vā
den inghelen:daer de godlijcke reuelacien
totten neersten comen doer de middele eñ
ouerste. Daeromme op dat in sijn kercke
dees schoonhept ende perfecthept niet ghe
breken en soude:stelde hi dz priesterscap in
haer dat de eene den anderen de hepligha
dpnghen dienen souden.hier in hebbende
gelikenesse vā god. nalijck god medewerc
kende/ghelijck in dat natuerlijke lichaem
deen leden natuerlijken invloepen in dan
dere Desghelijcke eest van de ierarthiē eñ
oerdenen der inghelen:in de welcke de oit
ste invloepen in donderste/volbringhende
purgerende ende verlichtēde. Dat priester
scap heeft aenmerckinghe ter participati
en ende ter comunicacien vā den sacramē
ten die sake sijn vā gracien:ende voergain
in eender manieren de gracie Aldus es in
de priesterscap der hepligher kercken noo
telijck macht om de sacramenten te dplpē
terene. Ende de theologi bediedē dat sacra
ment der hepligher widingen des priester
scaps/segghende Widinghe es een bupten
te teeken der hepligher kerckē.doer dwelc
ke den ghewijdden gheestelijke macht ge
gheuen es Ende want sacrament een hei
lichmakinghe es dpe den mensche ghepre
senteert es mz eenich gheuoelijck teekē:eñ
int ontfanghen van dat priesterscap wort
den mensche ghepresenteert een wpinghe
oft sienlijke teekenen.so eest openbaer dat
dz priesterscap der hepligher kercken een

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

sacrament es ¶ Welck sacrament principalychen lept in een macht die den ghewijdē ghegheuen es De inſettinghe ende cracht vanden ſacramenten compt ende heeft be ghinſele van criſtus. die (ghelijck dapoſtel ſept) ſijn kercke ſo ſeere beminde dathy hez ten crupce ghaf voer haer ende ſtortte ſijn bloet om haer heilich te makene eñ te waſſchene Ende int leſte auontmaal ghaf hi dz ſacrament ſijns lichaems ende bloets Hi inſette dat ende gheboot dat ſtedelijkē ghedaen te wordene. ſinen diſciplen macht gheuende dat ſacrament te conſacrerene/ ſeggende Dit doet in mijnder memorie. Eñ ghaf hen macht de ſonden te vergheuene/ te doopen/ende te lerene De dienre es dē heere ghelekē/ ghelijck als dinſtrument den principalen doenden. Eñ ghelijck als dinſtrument beweecht wort van den doenden om enich werck te doene: alſo es de dīere beweecht doee dz imperie des heerē. om enich dinck te werckene. Ende om dat de dīere gheproportioneert zijn moet tē principalen doenden oft werckenden/ eeſt noodelijck dat de dienres criſti hē ghelijcformich ſijn/ die god ende menſche was Om datti als menſche liden mochte: ende als god zijn paſſie ons ſalich Alſo eeſt noodelijkē dat de dienres criſti menſchen ſijn eñ van de godheit criſti wat deplen doer eenighe gheeſtelijke macht Ende deſe macht was dē apoſtelen ghegheuen om de ſlichtinghe der heiligher kercken/ die dueren ſal ten inde der werelt/ende alſo moeſte de macht hen ghegheuen. comē ende dalen op hen nacoemelinghen. De welcke de macht hebben ſouden die ſi hadden om te conſacreren dz lichaem ende bloet ihesu criſti ende om de ſonden te vergheuene/de minſchen bequaem makende om dit ſacramēt te ontfane. Eñ deſe macht wort caracter gheheeten. criſti ghelijct: ende fluctels. der heiligher kerkē ghelijct.

¶ Wat dinck dat caracter ende fluetels zijn. eñ hoe die ghediſtinguecrt wordē Ca. xvi

TEr verclaringhen van deſen ſelē wi weten dat den prieſterlijcken fluetele die den prieſtere ghegheuen wort in ſijn wijnghe/ is waerachtelijken een dinck mz dat prieſterlijcke caracter. Dan allecrlikē eſſer differencie tuſſcen caracter ende fluetele/ na dat diuerſeen dinghē ghelijct wort Wāt twort caracter gheheetē ter aenmerckinghen criſti: ende fluctele ter ainmerckinghen criſti. Ende caracter es/ een figuere. oft teeken/ inductinghe oft conſiguracie/ doer de welcke de prieſtre dieſe ontfaet criſto gheconſiguereert es dieſe induct/ gelijc dwas den zeghele gheconſiguereert is Eñ dat caracter es gheeſtelijke macht. doer dz welcke des menſchen ziele. god gheconſigureert es die dat induct: ende alſo wortſe alleenlijken doer deſe macht gekeert tot god als totten gheconſpguereerden. wāt de ghedoopte criſto gheconſiguereert es: ende in de vorminghe ſijn wi inghecſcreuen ter ridderſchap criſti: ende om dewille ſijn wi hē gheconſiguereert. ſijn teekenen nv dragen de Alſo ſijn in de wijnghen caracteren inghedruct Ende dat prieſterlijcke caractere es een macht. om dat lichaem criſti te cōſacrerene: ende om dat Criſtus dees macht gheeft: es de prieſtere waerachtelijckē criſto gheconſiguereert. dpe dees macht geeſt ende inductſe in de ziele. Aldus wort dees macht caracter gheheeten: om dat de prieſtere daer doze criſto geconſiguereert is. wā wien hi dat ontfaet ende tot wiē hy doer dz ghewijt wort ¶ De ſacramenten der nieuwer wet worden gheordoneert tot twe dīnghen In remedien teghen de ſonde eñ om de ziele perfect te makene in de dinghē dpe

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

een godlijcke̅ wercke behoren.na ghewoonte vandat kerstelijcke leuen Ende ten bequamen wercken ter teghenwoerdigher kerken sijn de prepelers ghedeputeert doer eē teeken dat caracter ghenoempt wort.doer welcke si cristo ghecōfigureert sijn: eñ ghelijck sint denijs seit/ ghemaect sijn godlijck ende communicerders van de godlijcke dinghen. Den godlijcken dienst lept in te hebbene eenighe godlijcke dinghen ende die den anderen gheuen ende comunicerē Om deerste wort versocht passiue macht: ende om dz tweede.actiue Dat caracter es een actiue gheestelijcke macht gheordoneert ten dinghē des godlijcken dienst: eñ tes eene participacie van dat priesterscap cristi.vanden leuen cristo comen.doer dat welcke de priestre cristo ghecōfigureert es ende heeft volle macht van tgheestelike priesterscap.ter aenmerckinghen vanden sacramenten ende van den godlijken dienst Aldus dat caractere dat comen es van dat eewighe priesterscap/ es eewich in de siele ghedruct Ende doer dese macht es de priestere ghedepnteert den kerstenen te gheuene ende te dpenen de sacramenten ende de andere godlijcke dinghen Ende tes een selue macht. doer de welcke hp macht cōsacreren/binden ende ontbinden Jn dien dat hē keert ten waerachtighē lichame iesu cristi om dat te consacrerē. eest gheheeten caracter:dat is een teeken dat distingueert ende ons configureert cristo Ende tes een tekē. oft figuere.oft prentinghe die god in de siel van den ghewijdden prent:ende het is een macht van priesterschap gheheeten.wt extellenthept. doer ghelikenesse ten lichame cristi. Twort een sluetel ghenoemt ter aenmerckinghen vā dat gheestelijck lichaem cristi:dat sijn de priesters/ na dpen dat daer doer macht ghebōden eñ ontbondē wordē de onderlaten:eñ tes een selfdinck met dat caracter Ende ten es niet meer dan eenen waerachtighen sluetele.maer twoorden.ij. sluetels gheheeten.ter ainmerckinghē vā diuerschen wercken oft aenmerckinghen Want den sluetel die waerachtelijken een macht es.wort ghenōt een auctoritept vā discerneren ende exampnerē: ende macht van/oerdeelen/sentencie gheuen/eñ executeren/tghene dat ghediscerneert eñ geexamineert es. Eñ also heetent twee sluetels: eenen die macht es vā examineren.dpe geheeten es sluetele van scientiē Eenen anderen die macht es van sentencie te gheuene die gheheeten es sluetele van machte. Eñ es alleene eenen sluetel eñ macht die twee wercken heeft. Deen es discerneren eñ examineren de ghene dpe men binden eñ ōt binden sal Dāder is sentencie gheuē:ende hier wort sciencie ghenomen voer auctoritept vā discerneren ende examineren Del ghelijck in de iudicialesaken.want inde sake es/kinnē/discernerē/examineren/ende diffinere/eñ daer es onderscheet tusschē deen eñ dandere. hoemen deen ontbindē mach sonder dandere. Eñ also eest int gheestelijke oerdeel dat tusschē den priestre eñ den penitent es Dairō is de priestre doer de scientie eñ discrecie(dats macht vā discerneren eñ examineren de cōsciencie des sondaers eñ welck doorlike sonde es oft dachlike ꝛc) een bequaē rechtre om te hooren eñ te examinerē de consciēcie des penitēts eñ om te oerdeelene inde sake.den penitēt ontbindē oft bindende ter penitencie die hp hē setten sal Eñ alsoe wort een macht twee sluetels gheheeten om twee verscepdene wercken diese heeft: dat es de sake discernerē eñ examinerē eñ daeraf oerdeelen Jnt openbaer recht.dat es tusschen mensche eñ mensche is/ es den prelaten macht gegeuē te ontbindē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

eñ te bynden:eñ wort gheheeten sluetel vã
iurisdictie.den welcken sy hebben moghen
al eest datũ gheen priesters en zỹ Maer sy
en hebben om desen sluetele gheen macht
ouer dwaerachtich lichaẽ cristi.dan alleen
liken ouer dz gheestelike:dat zỹ de kerstenẽ
Dit openbare recht behoort ter heyligher
kercken die auctoriteit eñ macht heeft de o
penbare sondẽ te straeuene Jnt welcke drie
dynghen versocht worden. ghelijck in een
ander recht oerdeel te wetene Macht van
kinnen eñ onderloecken de sake:eñ macht
vã dier sentẽtie te gheuene Dees twee auc
toritepten behoorende ten openbaren rech
te. moghen twe sluetels gheheeten wordẽ
Maer den sluetele wort absoluutelyken ge
heeten/priesterlike sluetel/ om dz hi meerõ
vã excellentz es:ende es int godlike recht.
Eñ alle dese sluetels verleende Cristꝰ synõ
kercken:om haer goet regement/ghelijck
dat tot veel steden in de heylighe scrifture
blijckt Dit caracter eñ macht om/te consa
creren/te bindene/ende te ontbinden/es dẽ
priestre ghegheuen eñ gheprint in zỹ siele.
als hem de bisscop wijdt: eñ hem gheeft dẽ
kelck/met wijn/mz de patene eñ hostie/seg
ghende Accipe potestatẽ offerẽdi sacrificiũ
deo missãqz celebrandi pro viuis et defunc
tis Jn nomie ihũ cristi.amen De dpaken ont
faet dat caractere eñ macht.als hem de bis
scop gheeft dat boeck der euangilen/seggẽ
de Accipe potestatẽ legendi euangeliũ pro
viuis et defunctis in ecclesia dei Jn nomie
dñi.amen De subdpakene ontfaet die.als
hẏm de bisscop gheeft den epistelare/seggẽ
de Accipe libũ epistolaruꝫ:et habeto potes
tatẽ legendi eas pro viuis et defunctꝭ in ec
clesia dei Eñ alꝺ blijckt bi den voorsepden
hoe de priestre in synõ wpinghen cristo ge
configureert es eñ macht ontfaet syn lich
aem eñ bloet te cõsacreren: dat te gheuene
den kerstenen dpe sine leden syn:dñ dpe be
quaẽ maken om dat te ontfane. hen absol
uerende eñ supuer makende vã den sondẽ
ghelijck sint denijs sept De priestre gelijct
god seere:ende is van seer groote ende hoo
ghe weerdichept Dairõ sal hi syn van seer
hooghe eñ perfecte/wijshept/cracht/ende
wercken So dat hi meer godlijck sũ dã mẽ
sce/ghelijck dẽ seer gloependen kole. waer
achteliker vier es dan kole Eñ om desuppl
le sept de apostele dat hi sodanich syn sal dz
in hem niet en sũ te berespene

¶ Vã de/insettinghe/condicie ende excellẽ
hept/der priesterschap Ca.c xvij.

TEr verclaringhen van desen selẽ wi
weten:dat alle/dignitceiten/staten eñ
officien epghen duechdẽ hebben Desghheli
ke de priesters eñ clercken. mits sake ende
redene vã haren staet/ behooren perfectre
te sine in alle duechden eñ indẽ grade excel
lentere. dã andre die desen staet niet en heb
hen Aldus behoren/de prelatẽ/ de religiose
eñ de priesters/der heyligher kercken te sy
ne perfectere dan de andere werelijke. Eñ
daerõ behoort hen de bewarpnghe vã den
consiliẽ ende de excellenthept vandẽ duech
den Wãt(ghelijck sinte gregorius sept)beha
ren sũ de leecke in heplicheden te bouẽ te ga
ne ghelijck sũ die in der steden te bouẽ gaen
Daerom zỹ in de heylighe scrifture seere
onweert ghehouden de prpesters die nz be
tre en syn dan de leecke Waeraf de prophe
te oseas int.iij.capittel sept. Sal de priestre
syn als tvolck. Wãt so veel differencien be
hoort te sine tusscẽ de priesters eñ de werli
ke:dat het volck ghenoẽt wort een ezele eñ
de clerck een prophete. Maer gaẽ de leecke
den clercken te bouen in duechden:mẽ seit
dat de ezele den prophete straeft Eñ also be
hooren de clercken te bouen te gane dẽ leec
ken eñ den ghemeenen in allen duechden

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

¶Ten tweeden doir der̄ple wāt de gewi
de sijn verbonden den leeckē goet exempe
le te gheuene van leuē. om dat se hen prela
ten sijn: also worden sp dicht van dien gij
heeten. maer si en moghen gheen licht dā
den leecken heeten. ten si dat si dat ind weer
dicheit eñ inder duecht hebben. Aldus is de
pepestre verbonden de leecke te bouē te ga
ne in duechden. specialijken inden werckē
die int openbare comen moghē. Mair het
wout verstaen dat de priesters den leecken
te bouen gaen selen in duechdē/te wetene/
de cōuersacie ende den staet vanden leeckē
Want waert dat eenich leeck wilde leuen
een perfect leuen/den raet des euangelien
volghende/de priestre en es niet verbondē
bette te sine dan hi. Mer dat leuen dē priest
ters ghestelt es meerdre dan dat den leeckē
ghestelt es/ende datrom sijn si verbonden
te bouen te gane in duechden den wereliic
ken staet der leecken. ¶Ten derden blijckt
dit bi dofficie van tpreecken. dat dē gewidē
ende specialiken den priesters behoort. Eñ
sijn ghehouden den volcke te prekenne de
waerheit des gheloofs ende de gherechtig
der duechdeliker wercken/ghelijck mala
chias dat screijft int twede cappittel/seggen
de. De lippen der priesters selen de konste
verwaren ende van haren mont salmē de
wet versoecken. Ende doer den prophete a
geo in dat twede capittel. dair hi sept. Ma
ghet den priesters van de wet. Aldus blijct
dat de gewijde preecken moeten de goede
wercken: dairōme moeten si den anderen
inder duecht te bouen ghaen. wāt anders
soudē si veracht sijn ende niemant en sou
de hen woerden aenhooren. ¶Ten vierden
blijct dpt. om dat de gewijde succederen in
de stadt vanden apostelen ende discippelen
cristi: daerom sijn si ghehouden hair werc
ken te doene ende haer conuersacie te hou
dene: ende midts dien sal hen conuersacie
te bouen ghaen de conuersacie vanden lee
ken/ghelijck de conuersacie vanden apos
telen bouen dandere was. De priesters eñ
de gewijde sellē oot excellenter sijn/in wijs
heden/in heplichedē/ende in duechden. dā
de wereliicke: midts de redene van haren
staet ende officie. die van groote heplichei
ende excellentheit/es/want si sijn secretari
se van god eñ behooren sijn secreten te we
tene die de heplighe scriftuere inhout ende
leeren die den volcke: ende daerom mottē
si wijs eñ gheleert sijn inde wet. om volck
te leerene. Ghelijck hem god dat ghebiedt
doerden prophete ezechiel int. xliij. capitte
le/seggende. Di sellen mij volck leeren dz
onderscheet tusschen theplich eñ beclecte/tus
schen dat suptuere eñ donsupure. Eñ alser cō
trarithept tusschen cenighe/es/sellen si mijn
rechters sijn: eñ oordeelen na mijne wettē
eñ gheboden: si sellen mij feesten eñ hoochtij
tiden houden eñ heplich maken. Item dof
ficie vanden priesters es/god eeren/volck
leeren ende beweghen/ghelijck crist? sept
doer den prophete Malachias int twede
capittele/seggende. De wet selen si beghe
ren vā sinen mōt. om dat si gods inghel es
ghelijck crist? dz sepde doer sinte matheus
int vijfde capitel/seggēde. Ghi sijt sout der
eerden/te wetene/spijscruit ende discrecie.
wāt also dat sout alle spisen smaeck gheeft
so geeft/de wijsheit/de discrecie/eñ tgoet leuē
des priesters/tōsele eñ smaeck alle den din
gē die ten werckē eñ leuene der wereliker
mēsaen behooren. Hierō en sepde hi nz/ghi
sijt sout. mair sijt sout ō eerden: om dat si al
le de werlt leerige gheuē moetē. Eñ als die
ghebreeckt indē priesters. tōt groote scade
eñ verlies onō twolck. Also crisostus sept doir
sheremias int twede capitel/seggēde
De priesters en sepdē nz. waer es de heere

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Ende de wet houdende en kindē se mi niet ende hen herders waren ouerreders tegē mi. Voer ezechiel int. xxiij. capittel. daer hy sept Dij priesters hebben mijn wet ōlmaect: ende mijn sanctuarie ontsupuert Tusschen theplich ende donghewijde en hebben die gheen onderscheet ghehadt Tusschen dat suiuere ende donsupuere en hebben si gheen aendacht ghehadt: ende sy keerden hen oogen van mijn hoochtiden. inde middē vā hen warich beknit Eñ de ghesontmakere in de voernoēde stede sept Eest dat het sout verdeluwet/te wetene/ dat de cracht vliest omte soutene ende smaick te gheuen ende daer met si soutē/te wetene Eest dz de priesters gheen wijshept en heeft/tamelike heplichept ende eerbaerhept. om tvolck te onderwijsene met leeringhen ende goede exempelen. van wien de leecke onderwesen ghecorrigeert ende beleet sullen sijn. Het sout heeft een bijtende cracht eñ behoedt de dinghen langhen tijt datse niet en stinckende en worden. Alsoe sullen de priesters de sonders biten ende berespen: ende die behoeden datsi niet en rotten inden dreck der sonden Voerts heet hi die een licht der werelt om datsi anderen te bouen gaen selen in dz verstant der heplicher scrifturen/verlichten ende beweghen die/ ghelijck dz licht de duysterheden verdrijft/verlicht ende wijst den wech aldaer wi gaen selen Also selē de priesters een lycht der werlt sijn/lichtende de dolende/leerende ende prekēde de waerhept der heplicher scrifturen/eñ den wech des ewighen leuens wijsende: ende sal die goet maken met sijn leeringhe ende exempelen van sijn heplich ende duechdelijck leuen. Dierom noemtse de ghesoutmakere een kersse: om dat alle menscen soudē mogē sien dlicht ō duechdē. daer si na leuē eñ salich worden. mids hē leuē eñ leeringhe.

Van den reghele der prelaten ende clerckē Ende vande verclaringhe vā dien Capittel. c. xviij.

De cōdicie/staet/leuen/cōuersacie vanden/prelaten/priestren/eñ clerckē/beschrijft de apostele sinte pauwels. in deerste epistele ad timotheum. int derde capittele: ende ad titum in deerste capittele: eñ sept Dat de bisscop sijn sal sonder eenighe blame/als een dispenchier van god/ eñ sal sijn onberespelijck. In dat beghin der heplicher kerckē en was gheen onderscheet tusschen de bisschoppen ende de priesters. Ende dairōme tghene dat vanden bisscoppen wort ghesept. verstaetmen vā de priesters/na de glose ordinaria Item hi sal sijn sobre/wijs/ghemanpert/scamele/repn vā leuen/een doctoer/dz violēt noch smadich/bestepden/niet hijsachtich/niet begherich/niet hoouerdich/niet thoernich/niet beghe rijc com leelike winninge/goedtieren/rechtverdich/heplich/repn/de leeringhe getrouwē begrijppende. om dat hy tot goede leeringhe soude moghen vermanen/ hi sal sijn van goede same/hi sal sijn sake eñ sijn onderseten wel regieren/ hi sal onberespelijck sijn/te wetene/ dat hi mits sijn meschaden hem seluen npet onderdanich maken en sal noch weerdich om berespt te wordē. Soo dathi seick sijn sal dat ter comperacien van hem dpe menschen een cudde eñ schapen gheheeten worden: ende hi de herdere Hi sal sober sijn/te wetene/ghetempert vā dranche. dat hy niet dronchen druncken en sal Dijn ghedachten evde sinlijcheden selē supure ende perfect sijn Item ten sal geen dronckaert in der tauerne sijn noch in ghemepne plaetsen metten leecken ende werlijcken menschen. Hy sal ooch ghematich sijn int eten/dathi ete ter behoorlijcker tijt/ in cerlijcke steden/npet int openbare/npes

onder leecke/niet onmatelijcken/noch spp
sen bouen sinē staet: om de welcke hi tot ar
moeden comen moehte ofte berelpt wordē:
Om dat hi eerlick eñ ghesont leuen soude
ende dat hi verstāt eñ de sinlicheden claer
ende verlicht hebben soude: om te gane tē
hepligheu outare weerdelijken ende te ce
lebreren ende te ministreren de heplige sa
cramenten tot alle tijden als hi des worde
versocht: ende niet dronckē noch van den
dranck stinckende Jnt beghin eer hi eet sal
hi de benedictie lesen eñ na den eten god lo
uen ende dancken/ na dē exempel cristi eñ
der hepligher kercken. Wijs in alle dingē
die hi te doen heeft. wāt de wijsheyt belept
alle de crachten ende wercken des mēscen
Ende om delwille sal hi houden de circon
stantien van den moralen wercken. aensiē
de de stede tijt en maniere xē. Verchiert eñ
ghecomponeert met alle den crachten eñ
wercken vā dien. Scamele/te wetene/sca
mende ende eerlijck. oetmoedich eñ besce
den int spreken ende in allen dingen die hi
doet Een weert/dat hi mit liefden de pelge
rems ontfanghe ende andre persoonē dpe
tot sinen hupse comen/hen gheuende sonder
murmurreren des si van noode behoeuē.
Een doctoer: dat hp hebbe/wijsheyt/aucto
riteit/ende gracie/ om de duechden te leere
ne ende te prekene ende de onduechden te
straffene Niet violēt noch dröckaert. maer
ghetimpert ende ghematich/ghelijck ghe
sept es Bescheiden: dat hi behoede de claer
heyt der sielen. datse gheen verstoberinge
en ontfa noch de passien niet en volghe die
sinen menschen verstant beletten. Niet kijfach
tich: dat hem de/kinninghen/de twysten/eñ
de twedrachten meshaghen Niet veel spre
paert/gheen roepere/ghoē sweerder. noch
lief hebber van twedrachten/ van weddē
ende pdelhedē Noch hp en sal lanck dē stra
ten niet ghaen/roepende/vloeckende/swe
rende/ende tot quade exemplen verweckē
de Hi en sal niet ghierich zñ. maer arm vā
gheeste ende een navolgher van dē apostle
len. die den cost ende cleeren hebbēde te we
den waren Wāt de ghierighe dolen lichte
lijcken vande rechtverdich; Hi en sal gheē
scaffer/gheen coopman/noch wisselare; zñ
maer sijn te vredē met een sober leuen tee
nen exempele van cristus. diēs dienare hi
es: ende met de onderhoudinghe dpe hem
god verleent ende de goede menschen ghe
uen Hi sal een eerlijck ende ghemaniert le
uen houden in sijn wtgheuen. sondre ouer
dadich te sine ofte een verstropere: om dz hp
bi daelmoesene vanden armen liedē leeft.
Want de thyenden ende dofferāden die de
kerstenen gheuen: sijn aelmoesen. om dat
hen de dienairs des tempels eerlijcken on
derhouden souden ende dat sp niet en sou
den scepden ende van den godlijcken diēst
keeren. om de noordorftighē mettē arbept
haerder handen te winnen/ ghelijck de ar
bepders ende andere werelijcke persoonē
doen Ende also selen si nemen vandē voer
sepden aelmoesenen vanden kerstenen (dz
sijn de thienden ende offerāden) tghene dz
si eerlijcken behoeuen. om gheestelijkē eñ
deuotelijcken ende eerlijcken bp te leuene
na tamelijckheit van haren staet Ende dā
dere moeten si bestedē in aelmoesenen vā
den armen scamelen menschen/vā wedu
wen/van weesen ende van andren behoef
teghen menschen Ende en selen dat niet ú
stropen en onnuttelijck ouerbringhen mz
werelicke pomperiē ende pdelhedē. noch
mz honden ende voghelen bynnen dē hup
se. noch met tupsschers. noch met trauwā
ten. noch mit vrouwen. noch mit anderen
onnutten ende ontamelijcken dinghen.
Jtem si en selen niet begheerlijck noch ghie

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

rich sijn: de voernoimde goeden den armē onthoudende ende die vergaderende. wāt dat es teghens de condicie van haren staet ende van den voersepdē goeden die den armen behoren Si en selen gheen cooplien/ vernieuwers/māghelaer/noch speelders sijn/noch aendachtich sijn den coopmāschappen ende de wynninghen der werelt/ ghemerct dat sy gheuijt sijn: ende midts dien dienaers cristi. die niet en hade sijn hoot op te rustene indē crupce steruende ende was doot sijnde. in eens anders doechē eñ graf begrauen Dairom eest den priestere ende den dienre des tempels groote scande dat hi hem noemt een priestre ende dienre cristi/de wercken contrarie cristi hebbende eñ sijn salichept stellende int ghelt ende were lijcke moghenthept ende wellustichēden. die den gods dienaers niet en betamē. De welcke midts dien (na dat dapostel sept) dē naem cristi metten mont beliden ende mz den wercken loochenen si hem. settende hē herten/begheerten/ende hope inden ydelē verghanckelijcken tijtelijcken dinghen. Ten sal geen vechter sijn/houerdich/ noch thoenich/mair ootmoedich/verdraechlijck/ ende saeftmoedich Noch gheen vechtre: dz hi gheen wapen en draghe/die en gebruct ke noch en ghewene te draghene/noch nie mant en sla/met saken/mz rade. noch met hulpen Mair hi sal sijn een sweert der oot moedichept der pacienciē ende alre duechden: ten exempele van hem die sijn scoude ren onder de gheesselen ghaf om onse ghesonthept ende salichept: wiens dienare es ootmoedich/goedertieren/lieflijck/mz sijn goet exemple ende eerbaerhept Hi sal sijn rechtverdich. aenghaīde den menschen: dat hi mz en neme noch en beghere anōs goet. noch anderen gheen onrecht noch onghelijck en doe Hi sal heplich sijn. ainghaīnde god/te wetene/ supuer vā conscientien/vā leuene ende eerbaerhept/ghelijck god den priesters ghebiet. seggende: ghi selt heilich sijn. want ick heplich ben Item sprekende vanden priesters sept hi Si selen god harē heere heplich sijn: ende si en selen sinen name niet besmetten. want si selen god broot ende wieroock offeren: daerom selen si heilich eñ supuere zijn. Voerts sept hi De menschе die eenighe smette heuet: en sal spinen god gheen broot offeren. noch en sal sinen dienste niet ghaen/ Hi sal supuerhept houden/te wetene/ supure ende repne inder sielen mitter begheerten ende inden lichame metten wercken: om dz hi ten outare gaen moet dat lichaim ende bloet cristi consacreren: ende dat ende dādere sacramente den kerstenen menschen dienen. Daerō moet hi repne/ supuere/ende seer eerbaer zijn/ na dat alder alderhoocste misterie dat hp met sijn handen tractieren moet Want de luxuriose die dit heilich sacrament ende dādere hepligħe wercken hādelen ende dienen zō der groote/reuerencie/heplichept/ende suuerhept (na dat sinte sheronimus sept) sijn bi iudas ghelijct: die hem broot ghaf: ende ontsinck sijn lpchaem eñ bloet in den auōtmale: ende vercocht ende leuerde hem terstont den ioden. om dat si hem crupcen soudden Ongrijppende ghetrouwe leeringhe /te wetene/ hebbende ende leerende de alō ghetrouste leeringhe der hepligher scrifturen/mz nerstichēden dach ende nacht daerin studerende eñ dair op pepsende: om dat hi tvolck soude connen ende weten te leerene de weghen gods ende hoe si heplicliken leuen moeten/ de zōden sceuwende ende de duchden volghen. midts dwelcke si mogē comē ter eewigher salichept. Hi sal sijn vā goeder samen Niet alleenlijcken onder de kerstenen. maer ooch onō dongheloouige

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

op dat sijn hooch officie ende heiligh̄e dieñ nie verſmaet noch veracht en worde: ende dat hi gheen verwijt en hebbe noch zñ auctoriteyt ende leeringhe verſmaet Dant zij huys wel regiere/ te wetene/ sinen persoō ende alle thuysghesin in eerbaerheden eñ duechden/ in heylige conuersacie ende goe de exempelen ten volcke. als dat hi eerſt bi nen sinen huyse doe tghene datti prieſt̄ sal

Welcke dinghen ter officien vandē prieſtere hoeren Ende hoe de prieſtere een middelare tusſcen god eñ den mēſce es Ca. xix

Dat dappoſtel ſeit Es crist? ons gesont maekere/ middelare tusſcen god eñ dē minſcen Eñ om dat de prieſtere doer de prieſterlike caractre cristo gheconfigueert es/ sijn ſtede houdt/ ende sijn ſtehoudre es in de miniſtracie van den ſacramenten ſpecialijcken in dat ſacrament der penitē tiē: daerom es hi een middelare tusſcē god ende den ſondaers: ende alſo heeft hi ſeere groote weerdichept ende een ſeere hooghe heylich officie Daerom es (gheliick dapoſtel ſept) dep ghen officie des prieſters te sijn een middelare tusſcen god ende de menſcē om dat hi god den menſcen inden ſacramēte gheeft Ende hi es een prieſtere gheheetē om dat hi de heilighe dinghen gheeft ende hi is een godlijck capitein: ende om delwil es gheheeten een inghle dpe een dienre vā god es/ ghelijck criſtus dat ſept doer malachias int tweede capittel/ seggende Si ſelen de wit begheren vāden mont des prieſters Bouen deſen. om dat hp de ghebeden ende doracien vanden menſcen god offert ende in eenō manieren god ghenoerhdoet voer de ſonden der menſchen/ ghelijck dat dapoſtel ſept ten hebreuſchen. int vijſde capittele Ende de prieſtere wort een inghele gheheeten. om dat hi een middelare es tusſcen god ende den menſchen/ ghelijck malachias ſept int tweede capittele Ende ghelijck de hepligh̄e doctoer ſcrijft. behoren tot dat officie vanden prieſtre/ vier dinghen.

Ten eerſten den menſchen de godlike dinghen gheuen/ ghelijck de ſacramenten zij

Ten tweeden: god offeren de ghebedē eñ de oracien van den menſchen Ten derdē god ghenoech doen voer de menſcen Tē vperden de menſchen aen god verſoenen.

De prieſtre doet twee wercken Een principael: dat es dz lichaim ende bloet ihesu criſti conſacreren Dandre is/ dat hi de menſcē met de ſacramentale abſolucie berept. om dat lichaem Criſti ontfane Ende want de perfectheden van alle natuerlijken dingē exempelwijs in god sijn. ſo was hi een erē plaet vanden officien der heiligher kerckē daerom heeft ende repreſenteert elc diena re van de hepligh̄e kercke/ de wercken criſti Criſtus was een middelare tusſcen god ende de menſchen: ende daerom de prieſtere die sijn ſtede heft De macht van de prieſters der hepligher kercken (wantſ middelaers tusſcen god ende ons sijn) oerdoneert ons met god te vereenighen. welcke vereenichept aldermeeſt gheſchiet doer dz ſacrament des outaers. inden welcken wp den lichaem criſti ontfanghen Ende daerōme wordet ſpecialiken gheheetē een ſacramit van vereenichept. in de welcke de bi nakinghe van god tot ons ende van ons tot god/ gheſchiet Ten ierſten gheſchiet dat doer de cō ſacracie van tſacrament Ten tweedē doer dweerdich ontfaen van dien In dat eerſte werck dienen de drie widinghē/ te wetene dat ſubdiakenſcap/ tdyakenſcap/ eñ tprieſterſcap Ende int tweede werck dienen dā der vier minſte wijdinghen. Eñ de macht der euangeliken prpeſters/ es/ den menſcē dat rijck der hemelen te ſlupten ende tontſlupten doer de miniſtracie vanden geeſte

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

lijcke sacramenten. in vergheuinghe van den sondē Jndat recht der conscientien wort de sake ghetracteert tusschen god ende dē mensche: ende daerom behoort et alleenlijc ken den priesters die arbiters ende midde laers tusscen god ende de menschen zijn Tot desen wort principalijcken de macht van den sluetels gheoerdoneert die ten ewigē leuen scict Ende de priestre/doer de macht vanden sluetels/es middelair van god ten menschen: ende van den menscen tot god. Ende de priestre wort middelare ende oer deelder tusschen god ende de mensche ghe heeten Niet om dat hi ouere god macht he uet ende ouer den mensche. mair om datti macht heeft ouer den mensche in ghelijke nesse ende maniere van god: omdat in dat recht der conspencien ghetracteert wordt de sake tusscen god ende den mensce: ende in dat recht vādat buptenste oerdeel/tusschē mensche en mensche Daerō de ontbindin ge oft bindinghe die den mensche alleenlijc ken verbint/aengaēde god/behoort ten pe nitencialen rechte Eñ de ghene die ten mē sche verbint/in ghelikenisse ten anderē mi schen/ behoort ten openbarē rechte vā dat buptenste oerdeel Ende om dat de priestre int sacrament der biechten gheen stehoud en es van den naesten/ghelijck hi van god es/daeromme comt vanden eighenen wil le des priesters de ghenoechdoeninghe die men god doen moet. maer nz de ghene die men god ende den naesten doen moet. Eñ dwerck vande priestre es sondē middele op de sacramenten. doer de welcke de mensce comt ter eewigher glorien: ende de ontbin dinghe oft bindinghe/in dat recht der bich ten/es alleenlijcken aengaende god Daer om sept sinte Bonauētura Dat de priestre voer den minsche opclimpt tot god Aldus es de prpestere den mont van den sondare eñ es advocaet voer hē: eñ de priestre daelt wedē vā god ten menschē: ende alsee es de priestere een inghele vā god Dien aengaē de dat hi op climt. ghesciet in de manier vā de onderste ende van de supplicant: eñ aen ghaende dat hi neer daelt. doer manier vā de bouenste ende van den rechtere. Aldus sijn indat penitenciale oerdeel god ende de mensche de partien/ tusschen de welcke de priestre de oerdeeldere es/ ende es in desen wercke een dienare van god ende doet als een dienare van god Nochtan en hoort hp noch en spreect hp niet in den persoon van god. maer in epghenē persoon doer de auc toritept vā god. als een dienair ende instru ment van god. Biden voerlepdē blijct hoe hooghe dat dofficie ende hoe groot dat de weerdicheyt des priesters es/die de macht heft te consacreren dat lichaem ende bloet ihesu cristi: ende dat spnen ledē ende herste nen te gheuene/de menschen te verloenen ain god ende den ingāck dis hemels te ont sluptene. doer de administracie van den sa cramenten Biden welckē blijct: dz de priest tre meer godlijck es dā menscelijck: meer een inghele dan een mensce Nidts diē be hoort sijn leuen meer inghelijck te spne dā menschelijck.

¶ Waerom den staet ende de oerdene van den dienaers der hepligher kerckē ingeset was Van haer condicie eñ officie Ca. xxx.

Enghaende den voerlepden selē wi weten: dat wi god (want hi de heere es van al) schuldich sijn eene dienstaftichept die in griecxer tonghen (latria) ghelzcetē is Tot dese dienstaftichz sijn generalpken alle minsten verbōden Bisondere was tvolck vanden hebreuscen dair toe verbondē: om dat hi die track wt de captiuiteit van egypp ten: eñ ghaf hem een goet nieu lant om in

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

te wonen. Aldus dien begheerde hi sonderlinghe van hen ghedient ende gheert tsine Om deswille gheboot hi eenen seer excellē ten temple te maken: ende van den twelef ghesleghten nam hi deen al heel. om dat hē specialiken dienen soude in de administratie van dē tempie: eñ dat gheenderāde andere becommeringhe hebben en soude vā onghewijdde eñ tijtseliken dinghen. maer alleene becommert sijn met de godlijke dinghen. om de godlijcke eere ende dienst En begheerde dat alle tvolck hem gheuen soude eerlike ende genoechsamige voedinge/ na dat si voer hē allen dienden Om deswille gheboot hi dat men hem ghaue/ thiendē offeranden ende andere rechten. Ende hy stelde/ leuiten/ priesters/ ende eenen ouerstē priestre/ den welcken hy gheboot grooten staet te houdene. om dat sijn priesterschap te meer gheeert sijn soude Heeft cristus dit ghedaen in den ouden testamente (dat gelijck de apostel sept/ eenen schijn ende typgue re was van dat nieuwe testament eñ wet der gracien) hoeveel te meer moeste dpt gedaen worden in dat npeuwe testament eñ wet der gracie/ inde doot eñ bloet cristi ghefondeert. doer de welcke alle de werelt ghecocht was eñ verlost vā de macht des duyuels: eñ om dwelcke de godsone onse mēsc hept aennā ende wort een sienlijck minste die liden mochte: ende int aenghenoemen vleesch heeft hy gheleden voer onse salichz Ende tot ghedinckenesse vā dese onspreke like weldaden. begheert hy van dat kerstē volck grootelijck gheeert eñ ghelooft te spne. Daerom wilt hi dat si hebbē/ priesters/ clercken/ ende eenen ouersten priestere. de welcke hi wilde dat ghekosen ende ghenomen waren wt dat dat kersten volck ende tot sinen godlikē dienst ghewijt. Dese noē de hi sijn lodt ende deel; om dat hi die wter werelt nam. tot sinen sonderlinghen dienst. ende wilde dat si gheheelijck ghegheuē eñ ghescict sijn sellen ten godlijcken dienste. Daerom wilt hi dat se vander kerstē volck besorghe eñ hen gheue eerlijcke eñ tamelike noodoorft: om dat si gheen sake hebben en souden vā de godlike dienste te scheedē. eñ hen ten onghewijdē eñ werelliken te geuene Eñ dit is dofficie vanden clercken/ bisondre vāden priesters die de secretaise vā god sijn eñ middelairs tusscen god ende de menscen Si worden in de hepligbe scriftuire ghenoēt/ ingelen/ godē/ ghesalde cristē/ om de excellentij vā dministerie dat si hebbē Aldus sijn de clercnē eñ de priesters. de die naers cristē hen officie es/ hem dienē eñ louen/ den menscen de sacramentē gheuē/ die instrueren met leeringhen ende goede exempelen van een heplich leuen. Daerō (na hen officie) sijn si ghestadeghe bidders voer tvolck/ biddende ende offerende voer tvolck/ sacrificien/ ghebeden/ aelmoesenen eñ andere duechden. Item si moeten tvolc met deuocien ende ghebeden trecken tot bedinghen Daerōme sijnder openbare ghemeene ghewijdde plaetsen ende kercken. Ende de clercken doen de godlike officien int openbare/ mit heerlijcken deuoten sanghen ende andren deusten ceremoniē dpe sp inder kercken houdē: om dat tvolck sou de verweert sijn tot deuocien ende bedingē. want de bedinghe vande prpestere eñ vanden volcke es al eene. Hierom sept de priestere (oremus) de bedinghe god offrende in den naem vā alle tvolck. Ende tvolck/ hoe wel dat npet en verstaet/ cōformeert sijn intencie met de intencie van den priestere eñ van den dpenaers der heplighen kercken. Aldus maken si tvolck biddende. dwelcke voer god groot es van verdienste: eñ alle den volcke seer verdienstlich eñ profitelijck

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Ende in contrarien. als si de godlijcke offp cien segghen sonder deuotie en reuerencie. scandalizeren si de menschen ende trecken die van de ghebede ende deuocie: eñ midts dien sondeghen si swaerlijcken Si sijn verbonden voer de menschen te biddene ende die met goede leeringhen ende exempelen te onderwisen: om dat si die hen onderhoudinghe gheuen/te wetene/thyenden/offeranden/ende andere winninghen. daer mz si eerlijck moeghen leuen Item de ghewpde sijn verbondē alle daghe te lesene geheelijcken alle de canonike ghetiden ende mit aendachte/midts de saike vanden widingē oft officie. eest dat lijt hebbē. Ende als si wetende ende willens iet doen/als sp lesen eñ bidden/daer si van nootweghen de deuocie met verlesen: sondeghen sp swaerlijcken. Item als si eenpghe beneficie hebben sijn si gheholden ghewijt te sine ende de canonike ghetiden te lesene: ende de priesters te celebreren/bisondre op de pyncipale feest daghen Oft anders sondeghen si swaerlyken/versmadēde ende te vergheets ontfaē de de godlijcke gracie ende ghilte/dat is de priesterschap: ende die nemmermeere en celebreren. sijn in eenen perijckelosen staet Item si sellen studeren ende geleert sijn in de hepligbe scrpturere ende hepligbe canonen: om te wetene de dinghen haerder offcien aenghaende ende de sacramenten der hepligher kercken te bedpenen. Item om dat de hepligbe dinghen hepligblijcken getracteert moeten wordē: ende die rechtuerdeghe rechtverdelijcken/ eest nootelijcken so wanneer de ghewijdde administrerē selen de hepligbe sacramenten oft eenich vā dien. oft de andere godlijcke offitcien doen die hem aencleuen ter saken van hen offpcie: moeten si sijn in den staet van gracien. Want na den hepligben doctoer So wanneer de priesters sijnde in doodsonde/misse celebreert/ oft eenich vanden andren sacramenten ministreert. oft eenich ander dich dat sijn offitcie aencleeft: ende dpe doet indē bereptsel als een dienre der heiligher kercken. so dickwijs als hi dat doet. also dickwil sondicht hi doodelijcken. Item die openbare concubinen houden. sijn sonder aflaten in doodsonde: ende so dickwijls als die oefenen eenich van den voernoemden werkē. so menighe repse sondeghen si doodelijken: ende so langhe als si also sijn. en doen sp de vruchten van hez beneficien niet: ende sijn die verbonden der hepligher kercken weder te keerene. daer si die af ghehadt hebben.

¶ Van dat leuen/offpcie/excellenthept/eñ namen/van den persoonen der hepligher kercken Ca. xxxi.

Ende om dat de clercken weten sollen/den staet/weerdichept/ende offpcie/die si in gods kercke hebben (na dat sint hieronimus scrijft) Ten ierstē salick haren naem bedieden: dairom selen si weten dat/clerici/ es een lot ende een deel/ te wetene/die van cristus ghenomen ende ghekosen waren wt de werelt. om dat specialikē dese sijn lodt ende deel sijn souden. ghenoemen tot sijnder administracien ende dienste: ende hen alleenlijken daer in becommeren als speciale dienaers van god/ ghesteiden van de werelt ende ghecosen tot sinen dienst Item sijn dlodt gods. want si moetē alleen hē/begheren/soecken/dpenen/ende lpef hebben/vergheteden eñ latende alle andere wereliike dinghen Te vredē sijnde mz dit haer deel/dat god is/die alle goet eñ glorie inder eewichept es. Midts dien moetē si sodanich sijn dat si den heere hier altijt besitten doer gracie ende dat si van den heere beseten worden eñ metten here te vredē zij Naect ende ghescepden vanden werelikē

dinghen. den heere naeckt aen den crupte volghen De priestre wort in griecx prelbiter gheheeten/ dat es te seghghene(out)niet van iaren. maer om de eere ende weerdicheyt: dat hi heeft een officie van groote ere ende groote weerdichept/ dat es dat lichaē ende bloet cristi consacreren: ende dat sijn volck gheuen: ende daerom wort hi out geheeten. om dat hi in hem niet en mach hebben eenigheerande/ lichtuerdicheit/ boeuerie/ oneerbaerhept oft iet daeraf men hem begrijppen soude moeghen Maer hy sal sijn leer eerlick rijppe in duechden/ in wijsheden ende in alle eerbaerhept Beset ende verchiert met alle duechden: op dat hi met wijsheden eerbaerhepden ende duechden de kersten menschē regiere ende beweghe: Daerom wort hi sacerdos gheheeten/ dat es te seghene/ heplich capitepn oft leptsmā die thersten volck bestiert ende beleit Item hi wort sacerdos gheheeten: om dat hi den kerstenen menschen de sacramenten geeft eñ de hepligbe dinghen gods. met de welcke si hem/ kinnen/ soecken/ ende besitē. Al dus en selen de priesters gheen werelijche menschen sijn. maar godlijchen ghegheuē ende gheselcht ten godlijcken dienste/ mettē apostel seggbēde Ick leue/ niet ick nv. mer cristus leeft in mi. Na de glose Ick leue/ nv ick nv. die niet en ben de sondeghe menschē die ick eerst was Cristꝰ leeft in my/ te wetene/ de nieuwe cristi blijct in mi Mdꝰ sellen si haer leuen npet hare achten. maer cristꝰ leuen. dies dienaers si sijn Eñ al es dit allen ghewiden generael. tsal meest perfect zijn inden meest perfecten staet eñ oerdene vā de ghewide Item tsal in de religiose meest perfectelijck zijn: die den meest hooghen eñ perfecten staet hebben/ verbōden eñ gegeuen ten godlikē dienst doer speciale beloft te verbōden tot/ onderdanicheyt/ repnichy eñ armoede: inō werlt doot geacht eñ in cristꝰ leuēde Eñ gelijc sint augustijn sept/ niemāt en es beter dā de goede religioes die religioselthē leeft: eñ npemāt erger dā de quade religioes die in zijn relegioesthe faelleert/ speialiken als hi tcloostere laet eñ inō werelt keert. dan bi eenighe toecomēde noot salse lijchept. doer dbeuel van den prelaet. doer eenighen zekeren tijt. Item de bisscopē meeten al dit houdē alō perfectelijcste: om dat si den hoochsten staet hebben in de kercke. Si sijn nacomers ende successoers van dē hepligben apostelen ende discipelen cristi: ende moeten dat actiue ende dat contēplatiue leuen houden in den hoochsten graet: om dat si de ouerste regierders zijn in de heplyghe kercke ende ouer dat kersten volck. dat welcke sy behooren te stichten met hepligben leeringhen ende exempele van dal der heplichste ende perfecste leuen mitten wercken. De bisscop moet ouer sijn volck ende ouer sijn onderlaten hebbē ghestadyghe sorchfuldichept: om deswille sal hi een bisschop heeten: ende behoort altijt ouer zijn volck te vlieghene mit nerstichheden om dē staet van dien te wetene. Oock wort de bisscop pontifex gheheeten: om dat hi de prince vanden priesters es: ende tes in onser talen te seghene een meestre dpe een brugge maect/ te wetene/ dat hi eenen wech eñ een leptsman van sijn volck es met leeringhē ende exempelen. de welcke hem behooren te volghene ghelijck tvolck dē capitepn eñ de scapen den herde Eñ hi maect een brugghe daer sijn volck ouer ghaet de bittre eñ perijckelose doolaghe ende marasch van dese onse pelgrimagie. Hy wort oock ghenoemt antistes: om dat hi dierste in doerdnancie der hepliger kerckē es: ende es dal der voriste vā volck met leeringhen en exēplen van duechdē aldair tvolck verbi gaet

ende hi es deerste in de bescermínghe van tghelooue teghen de ketters ende teghē de aenvechters der heplighen kercken Ende dat leuen van den prelatē moet in veel dinghen excellent sijn/ principalijken in vier dinghen dpe ons gesontmaker ihesus cristus specificeert doir sinte matheus int vijfde capittele Deerste es datse discreet sijn selen inden dinghen die ū te doen hebben: eñ om deswille noemptse de ghesontmakere sout der eerden Dat tweede/es/datse andere menschen in wijsheden te bouen ghainselen ende de heplighe scriftuere verstaen: ende dairom sepde onse lieue heere tot hen (ghi sult een licht der werlt sijn) Dat derde es/datse volstantich sijn sellen om hen onō saten ende dat heplich kersten gheloue te beschermene: ende dairom seide hen de ghesontmakere (de stadt op den berch ghestelt en can niet verborgen sijn) Dat vierde es/datsi bequaeme ende perfect sijn selen om hen onderstaten goet exempele te gheuene duechdelijken te leuen. midts hen goede leringhe ende perfect leuē: ende daerom sepde hen de ghesontmaker crist? (men en sal de kerse niet ontsteken ende setten die onder eenich dinck. maer men salse op den cādelare setten. om datse alle de gene ipchte die int huys sijn) te wetene/ alle kerstenen ghelouighe menschen die int huys van god sijn de welcke veripcht sullen worden doer dat heplich leuen eñ perfecte leeringen vāden prelatē Itē na dat de ghesontmaker seit/ so moeten sī ghetrouwe ende wijse dienaers sijn/ om datse ouere sijn volck ghestelt sijn Dees ghetrouheit leit in twee dinghen/ te wetene/ dat hi de goeden cristi niet en stele. sijn epghen makende tghene dat den ghesontmakere behoorde Dat tweede: dat hp de dinghen des heeren met nerstichedē besorghe. soe datter niet verlorē en ga wt neglicencien. Ende de prelaet steelt de goeden cristi. als hi de eere des heerē tonrecht neēt die hē toe stickende Dz es als hi presideert niet om god te dienen. mair om gheeert te sine vanden lieden eñ om rijcke te wordē. Bi desen blijct dat de dispenchier cristi herwachten moet van vijf dinghen. Ten eerstē/ dat hi de eere sijns heeren niet tonrecht en neme ende die hem seluen toe schicke Ten tweeden/ dat hp vanden heere niet en ghebruycke tot pdel glorie ende onwijslijcken Ten derden/ dat hi gherechtelijchē diene. eñ niet ter meninghen vā den tijtelijcken goede Ten vierden/ dat hi hem seluen npet toe en gheue de gheestelijcke moghēhept. Ten vijfden/ dat hi niet verghetende en sī inden dīghen des heeren Dat is datti hem mit nerstpcheden pooghe (met goede leeringhen ende met goede exempelen vā duechdelijck leuen) sijn volck te beweghene ende te corrigerene Ten anderen sal hp wijs sijn. na dat hem de heere dat regimēt van sijn hupsghesinne beuelt. Vā de materie van den clercken van hen leuen eerū hept ghewoente offpcie xc. Dpe desen aenghaende eenigher ande dinghen begheert te wetene. dpe keere ten/ decrete/ decretale/ doctoren inder godheit/ ende ten canonistē Jn dpe eerste kercke en was dese ouervloedichept staet ende gheestelijcke princelijckept npet. maer alleene armoede ende ootmoedichept. om veel redenen ende saken. die wi om corthept hier achter laten

Van den sacramente des houwelijcken staet. Hoe ende waeromme dat gheoerdoneert was. Van sijn inde eñ vā sijn duechden Ca. cxxij.

Want alle menschen corruptible eñ sterflijck sijn/eest nootelijck dat de kersten minschen eewelijck sijn totten eijn de der werlt.doer de menscelike generacie doer welcke de menscelike specie ewich es De menschelijcke generacie es gheordoneert totter eewichept van de menschlijke specie/ vã dat politijck goet/ eñ van de heplighe kercke/die de versaminghe van den kerstenen es Ende dien aengaende geordoneert wort ter eewichept van de menscelike es sij beweecht tot haer inde doer de natuere.diese daertoe inclineert Ende also es de generacie gheheeten een officie vander naturē: eñ aengaēde datse gheordoneert es ten goede der heplighen kercken/ elke dē regimente der heplighen kerckē onderdanich. Ende om dat de dinghen dpe doer de dienaers van de heplighe kercke den menschen ghedispenceert/ sacramenten gheheeten sijn/thouwelijck dat sept in versampnghe van man ende vrouwe.die aendinckē ter generacien ende voirtbringhen vande kinderen om den godlijcken dienst/es een sacrament der heplighen kercken. Daerō es den ghenen die houlijken de benedictie ghegheuen vanden dienairs der heplige kercken Ende alsoe als in de andere sacramenten met de buptenste teekenen is ghefigureert ende beteekent eenich gheestelic heplich dinck Also is in dit sacrament doer de versaminghe vanden man ende vā dat wijf/ghefigureert ende bewesen de vereeninghe ende versaminghe van cristus eñ van de heplighe kercke/ghelijck dapostele sept Ende om dese beteekeninghe/is dit sacrament groot in cristo ende in de heplige kercke/ghelijck de selue apostele sept. Also es den ghenen die houliken/in desen sacramente gracpe ghegheuen.doer de welcke si behooren ter versaminghen van cristus ende van de heplighe kercke. dwelck hem nootelijcken es: om dat si alsoe de vleeschelijcke ende tijttelijcke dinghen deruen souden dats niet ghesteiden en souden sijn vā cristus ende van de heplighe kercke Ende om dat de ghemeenschap eñ de versaminghe van cristus ende van de heplighe kercke/ghefigureert doer dat houlijck/ es van eenen ende van eender/ eewelijck/ te wetene van cristus ende vā eene kercke.van de welcke hi nemmermeer en sal ghesteiden sijn. Daerom eest notelijck dat het houlijc na dat een sacracrament es/onscepdelijck si van eenen ende van eender Ende dat behoort ter ghetrouwichept.tot de welcke de man ende dwijf verbonden sijn deen totte anderen Aldus dat houlijck/na dat een sacrament es/heeft drie duechden/te wetene Generacie.omde chieringhe der heplighen kercken Ghelooue oft ghetrouwept/ na dz een man tot een wijf verbonden es:eñ een wijf tot eenen man Ende dit sacramint aē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

ghaende de houwelijcke onsc̄pdelike ver
saminghe/beteekent de onsc̄pdelijcke ver
saminghe van cristus ende van de heilige
kercke. Ende thoulijck es natuerlijckē. om
dat van een natuerlijke ghenegheniz es:
eñ es doer de relijchept eñ wylle volbracht
ende perfect ghemaect. Dese natuerlijcke
ghenegheniz ept es ter aenmerckynghen
van dinde des houlijcx. dwelck veel inden
heeft/ ghelijck ghesept es. nochtans heuet
twee principale inden Deene es de onder
houdinghe van de menschelike specie Dā
dere es ghemeenen dpenst ende ghemeen
schap van den wercken des mans ende der
vrouwen Ende aldus en wort iegheliicke
vleeschelijcke versampnghe niet houlijck
gheheeten ¶Mar de zekere gedetermineer
de ghewoente ende maniere die van node
es tusschen de man en dwijf in de hups re
gerende ghemeēschap/alsowel nade ghene
ghenthept van de natuere als na doerdeel
van de relijchept Ende also en salder gheē
versaminghe sijn. dan vanden man en vā
dwijf ¶Want dinde van de tsamen minghī
ghe es de generacie. die niet en es dā tusschē
man en wijf ¶Ten tweeden: en salder geē
tsamen minghelinghe sijn mit veel wiuē.
maer met eene. dwelck eens deels de natu
re bewijst ende eens deels de relijckhept.
¶Ten derdē: en sal de houwelpke versamī
ghe niet sijn met pegheliick wijf. om de re
uerencie van de nature ende vande relijck
hept. die dat niet en ghehingt in de relijcke
creatueren ¶Ten vierden: en sal dees ghe
woente ende ghemeenschap niet sijn tusschē
de man en dwijf/alleenlijken in den tijt vā
de vleeschelijcke versaminghe/ maer in al
le den tijt van de voertbringhinghe eñ voe
dinghe vāden kinderen: om dat de nature
meer andachtich es de voertbringhinghe
ende perfectchept van den kinderen dan de
generacie. Daerom also als de natuere in
clpneert den man en dwijf ter samen min
ghelinghen. om haers ghelijcke te genere
ren: also inclineertse tot een zekere manier
van leuene: om dat si de kynderen voeden
ende ophouden sonden Alsoe wort dees na
tuerlijcke ghewoente vā de man en dwijf
die hen vleeschliken versamen/na de welc
ke de kinderen moten gheconserueert wor
den/houlijck gheheeten Eñ alsoe diffinerē
se dat: dat thoulijck es een versaminge vā
man ende wijf tusscen wetteghe persoonē
die onsc̄pdelijke ghewoente heeft: ende in
clinacie hebben tot sulcken ghewoente tus
schen man en wijf: es inclpnacie hebbē tot
houlijck Eñ alsoe inclineert de natuere tot
twee principale inden vā thoulijck Deers
te es/de voertbringhinghe ende leeringhe
vanden kinderen totten perfecten staet vā
den mensche/in dien dat hi een mensche is
die eenen staet van duechden is Aldus (na
dat de philosophe sept) sijn wp ten ouders
verbenden om drie dinghen die wi van hē
ontfain/dat sijn/het sijn/voedtsele/de leeri
ghe Dat kint en mocht niet voirbrocht zijn
van de ouders. en hadt gheen ghedetermi
neerde ouders ghehadt Dairom betamet
dat de ouders gedetermineert sijn: ende sp
een ghedetempneert man ende een gede
termineert wijf Dat tweede inde des hou
lijcx es/ghemeenen dpenst ende ghemeen
schap vā wercken des mans eñ des wijfs
tusscen hen. in de domestike dinghen Hier
omme de versampnghe vande man ende
van dwijf/aenghaēde dees ghemeene nut
baerheit vanden wercken dis mans ende
des wijfs/is van de natuerlijke inclinacie
Aldus om dese twee saken es thouwelijck
natuerlijck Ende om dat de mensche rede
lijck es/moet sijn voertbringhinghe eñ ge
neracie na de relijchept gheordoneert zijn.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Dat es/dat de man eñ dwijf gheselcten selen
sijn soot betaemt ter voerbringhinghē vā
den kinderen ende van haren goeden staet.
Om dwelcke verlocht wordt eenhept van
man eñ van wijf/ wetteghe persoonen vā
volbringhen om eenen langhen tijt gedue
rich blijuende na eenighe verbidinghe nz
een te blijuene Dese woninghe van volbri
ghen betaemt den man van de spde der re
lijchept van de side der ghemeender natue
ren Want allen ghedierten ghemeene es:
datse verlaemt blijuen ende met malchan
deren gheselscap houden so lāghe alst noo
telijck es ter wtlepdinghen van den kinde
ren Int beghin van der werelt/ god (die re
gierder was vā dē creaturē) geboot de mē
schen datli ter generacien aindachtich sijn
souden/ segghende Wast ende vermenich
fuldicht ende vervult de eerde. Dit self ver
haelde hi na de dlupuie. alser maer acht le
uende menscen inder werlt en waren Op
den welcken blijct dat opt ghebodt niet en
verbont. dan doen seer letsele menschē wa
ren Want deerste repse doen dit ghebodē
was: en waren niet dan adam eñ eua. De
ander repse en waren niet dan vier mans
ende vier vrouwen. Dit ghebodt ende ver
bindinghe tesceerde doen twolck ůmenich
fuldicht was: eñ also en verbindet nv niet.
¶ Hoe thoulijck onscepdelijkē es tusschen
een man ende een wijf Waerōme dat god
alleen eenen man sciep Vande liefde ende
ghetrouhept die tussen man ende wijf sijn
moet Ca. crrij.

Hier sullen wp weten: dat de man al
leenlikē een wijf heeft eñ niet meer
es van tgodlike recht: dairom en sciep god
tsamen niet veel wpuen ende eenen man.
maer eenen man eñ een wijf: om te bewp
sene dat het hulijck een gheselscap ende ee
ne versaminghe sijn moeste alleenlikē vā
tween/ te wetene een man ende een wijf.
¶ Ten tweden blijckt dat self doer de woer
den van god. die ooch de woerden van adā
sijn/ te wetene. Om dese sal de man vader
ende moeder laten: ende gaen tot sijn wijf
Also sepde hi tot sijn wijf ende niet tot spne
wpuen. ¶ Ten derdē blijct dat: om dat god
daer ende doer sinte matheus sepde Het se
len twee in een lichaē sijn/ te wetene/ twee
sellen in een lichaē sijn: ende en sepde npet
Het sullen drie. ofte viere. ofte meer in een
lichaim sijn Maer sepde ghedeterminеer
delijken Het selen twee in een lichaim sijn/
te wetene Jn eenen persoon/ nemende dat
deel voer tgheheele Ende twert ghesept eē
lichaim: om dat de eenicheit es van de side
der lichamelpker verbindinghen ende nz
van de side der sielen. Ghelijck so wāneer
eenighe dpnghen een sijn aengaende den
gheestelijken dinghen/ gheseit wort een sie
le oft eenen gheest Ghelijck de apostel sept
Dē ghene die hem tot god gheest dpe es eē
met god. Ende in den wercken der aposte
len wort gheseit Dat de menichte van den
gheloouighen een hertte was ende een sie
le: om dat sī met deendandre depden in de
gheestelpke dinghen die van de side der sie
len sijn Alsoe worden man en wijf een lich
aem: om dz dese eenichz es van de spde des
lichaems: ende sijn een persoon/ npet doer
natuerlike eenichept. maer doer fictie van
rechte Ghelijck als die testament maeckt
eñ derfghenaē gheacht zij een persoon te sī
ne: de heere eñ de procureur een ande per
soon. Eñ dees woordē waren gelpokē in
deerste houlick ¶ Ten vierdē blijct dat: om
dat cristus exprelseliken bewijst doer sinte
matheus int. xix capittele: dat niet gheoer
loeft en es veel wijfs te hebben/ segghende
Jeghelijck die zij wijf laet ende eene andre
aenueert/ doet ouerspel. ¶ Ten. v. blijct dat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

doer den apostele in deerste epistele ad cori
thios int.vij.capittele daer hi segt:tot hem
die doer thoulijck verlaemt sijn Ick gebie
de/niet ick.maer de heere:dat dwijf vandē
mā niet en scelde.eñ eest datse segt:it beue
le dat si blijue sonder houlijken. oft datse tot
haren man heere sochtan waert in de ou
de wet den man gheoerloeft veel wijfs eñ
vrouwen tsamen te hebbē. maer ten was
nopt gheen wijf gheoerloeft veel mans te
hebben:ende dat om veel saken ¶Ten ierf
ten:om de eer weerdichept vanden mā die
choot es van dwijf.mair si niet van dē mā
¶De tweede ende principale sake es/ om
dat waersake dat een wijf veel mans tsa
men hadde.sloude sijn teghen de mensche
like natuere diet inghaf ende teghens god
diet instelde Ende de menschelijcke relijck
heit sticket dat doer dnatuerlijck versamē
dā de man ende van dwijf de generacie ge
schien soude:ende dat de menschelijcke spetie
ende nature gheconserueert soude wordē
doer navolghynghe van onscepdelijcheu.
maer hadde een wijf tsamen veel mās ge
hadt: de generacie soude natuerlijken heb
hen belet gheweest.want dwijf die in corrē
tiden mit veel mans lichamelijck te doene
heeft:en ontfaet nemmermeer/ghelijc dat
blijct van de ghemeene lychte vrouwen.
¶De derde es/ om dat een wijf veel mans
te hebben es teghen den vre vā tregement
des huys ¶De.iij.om dat sommighe goet
es dat een man veel vrouwen heeft. want
eest dat deene niet en ontfaet/ de andre ont
faet.maer tes den wijue altijt leelijck ende
oneerlijck veel mans hebben. ¶De vijfde
es/want hadde een wijf veel mans tsamē
si en sonde niet weten wie de vadre van dē
kinde ware ¶De sesde es/om dat de veelhz
vanden mans es teghen den vre van tghe
meene regimint des huis.om veel redenē

Ende dat thoulijck tusscen mā en wijf (ge
lijck gheseit es) onscepdelijck sijn sal ende
ewich: ende niet tussen een man ende veel
wijfs:blijct int beghin der hepliger scriftu
ren/daer gheseit wort Dat een alleene on
scepdelijck van die menschelijcke natuere
(dat was adam) was gheheel ende natuer
lijck beghinsele van alle den onscepdelijkē
van alle de menschelijcke specie Ende was
materiael beghinsele van dierste wijf/ghe
lijck als god alle dbeghin van allen dingē
es ¶De tweede ende principale sake was
om dat de man sijn wijf veel te meer bemi
nen sonde Dwelcke blijct.want (ghelijc de
philosophe segt) in de oerdenancie vanden
dinghen die wi beminnen selen/es deerste
hem seluen beminnen: eñ midts dien. als
de man bekende dat dwijf wt hem ghemo
men es hi sonse beminnen als hem seluen
ghelijck de man de kinderen beminnt. bekē
nende datse deelen van sijn substancie sijn
Ende wairt dat de man wilde dat dwijf vā
een andere substācie ghemaect ware hi en
sonde haer nz so seere beminnen Dit blijct
want doē dwijf ghemaect was ende doer
adam brocht/seide hi Dit is vleesch vā mijn
vleesch/been van mijn beenen. Ende in eē
ander stede segt hi. Si was ghenomen wi
den man.om dwelcke de man vader ende
moedere laten sal ende ghaen tot sijn wijf.
Ende dees liefde was meer noodelijckē in
de menschelijke specie dan inden anderen
dieren:om dat onder de andere dieren geē
der ande huys regierende ghemeenschap
en es. Ock en vergaderen noch en leuen
de mannekens ende de wijfkens npet tsa
men.dan alleenlijken den tijt van de gene
ratie:eñ de somighe totter tijt van de voed
beinghinghe:aldus en mach tusschen hen
niet veel gramschapen sijn Maer tusscen
de man ende sijn wijf es seer groe gemeē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

schap ende dachlijcx. de welcke niet en sou de gheschien noch onderhouden blijuen en waer tusschen hen niet de alder grootste lief de die alle verdrietelijcheyt ende twisten ũ delijst die hen toecomen Bisondere om dat de man ende dwijf bekinnen dat god wpl de den man de heerschapie toegheuen dat hi thoot ware van dwijf: daromme es de mã (gelijck de apostel sept) thoot van den wiue: ende thoot vanden man es Cristus. dwelck niet properlijck zij en soude en ware dwijf niet ghenomen wten man. ¶ De vierde redene was/ ter saken van dẽ sacramente. want dbeghin vanden dingẽ. was dbeghin vanden misterien Ende dit betee kende: dat ghelijck als adams wijf eua beghin hadde van adam. also hadde de hepli ghe kercke beghyn van haren bruydgoom cristus Om dz wt cristus side (doer de doot slapende aenden cruyce) dat ghebenedide bloet ende watere vloepde. daeraf de sacra menten der heyligher kercken ende onse verlossinghe cracht ende sterctheyt ontfin ghen. Daeromme de apostele van thuwe lijck sprekende/ seit/ dat dit sacramẽt groot es in crist? ende in de heylighe kercke. Eñ cristus wpde dat alle dmenschelijcke ghe slechte ware van een beghin alleene/ gelijc dat vanden anderen dieren niet en was. ¶ Ten eersten: om de eere van dmenschelijc ghe slechte: om datti een ghelijckenesse mz god hebben soude/ te wetene/ dat ghelijck als god dbeghin es van alle den dinghen. doer scepinghe: dat een mã also ware dbe ghyn van alle den menschen. doer generatie ¶ Ten tweeden waert: om groote liefde onder de minschen te causerene. de welcke also ũ wisten dat ũ alle van eenen warẽ sou den malckanderen beminnen als een lijn de/ ghelijck dat blijct inden ghenen dpe na maechschap sijn van bloede. wãt dmaech

schap causeert natuerlijken liefde. Also sept de philosophe: dat de na maghelynghẽ vã bloede malckanderen bemynnen. om dat si van eenen coemen ende hebben eenheyt van bloede ende van stralen. De meesters vanden sentencien int tweede boeck. in die xxiij. distincte sept. Dat dwijf om den mã ghescapen was: om dat se sijn ghesellinne sijn soude: ende niet de vrouwe noch dienst maerte. Ende hierom moeste dat blijcken by de siede van de maeckinghe om wat in dat si ghemaect was Want had si gemaict ghewees vanden voeten. tsoude ghescenẽ hebben dat se ghemaeckt hadde ghewees. om te dienen: ende vandẽ hoofde. om vrou we te syne: om dat dese wterste deelen sijn. Mpots desen om dat blijcken soude dat se ghescapen was om liefde ende tot eene ge sellinne vãden mã: moeste si sijn vãde mid delre te wetene/ van de side Ende also was si van een ribbe Bouen desen was si ghesca pen vã de ribbe die bouen therte is. welck herte de fonteyne es van dienen: om te be wisen dat tusschen mã en wijf onghemeten liefde sijn sal: ende selen sijn/ een herte/ eene begheerte/ ende eenẽ wille/ wãt also groep en si in leuen ende duechden: ende hen con uersacie ende woninghe es suete ende lief lijck Maer het betaemde dat deen vã hen ware de regierdere Eñ dit was de mã dpe natuerliken van meerder hoochept es: eñ midts dien moeste hy ghebieden eñ oerdo nerẽ: eñ dwijf moeste onddanich zijn. dwelc seer licht eñ bequaez es/ alst met liefde ghe sciet Wo? was eñ is tusschẽ de man en dwijf natuerliken een ghelijchz eñ een onghelijc heit Een gelijchz na hen menschelike specie eñ nature. wãt si beede sijn vã eẽ ghelpecti ficeerde nature: also en gaet deen dẽ andrẽ nyt tebouen in den graet van de essenciale perfectheyt Dongelijchz is/ dat de man in

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

dese eenicx der natueren/ de meeste natuerlicke sterctten ende perfectheden heeft Bp den voernoemden blijct: hoe swaerlicken de ghehoude dwalen. als hp een andere bekint oft sij eenen anderen. Want sp breken ende houden dat gheloue niet dat tusschē hem beyden doer dat houlijck tsamen ghe loeft es Item de man mesdoet grootelijkē teghen de weerdicheit ende eere des wijfs die ter verthoerninghen van sijn wijf eenighe andere bekint. Ende dwijf die anderē man dan den haren bekint. verthoent hez swaerlicken ende berooft hem sijnō eerē. Item si mesdoen swaerlicken teghens de menschelijke natuere: die in de incarnacie des sone gods bouen alle de creaturē verhoocht ende verheuen was: als si die vuplijchen tracteren ende besmetten buptē de eerbaerhept des houwelijcx. Item sp mesdoen grootelijcken teghen god ende teghē de hepligbe kercke (wpens verbindinghe dat houlick representeert) als si die verachtende/ dat houwelijck deilen/ hem met een andere verlamende. oft si mit eenen andrē Ende soveel als in hez es/ stepden oft bewisen stepdinghe ende deplinghe van dz godlijck woert ende van die menschelijcke natuere doer hem aenghenomen. Eñ midts dien soe vele als in hen es/ bringhen si met groote versmaethept te nieute/ de incarnacie vanden sone gods ende de vereenicheit van de hepligbe kercke met cristus haren brupgoom/ met verkeerdē werchen de cōtrarie bewisende/ niet sonō seer groote misdaet teghen god ende tot haerō verdoemenessen. Bouen desen blijckt/ hoevele ende hoe grooten liefde behoort te sine tusschen man en wijf/ na den voerseyden Ende mz hoe grooten/ reuerencie/ supuerhept/ ende eerbaerhept/ si malckanderen in allen dinghen behooren te tracteren: bysondre indē

dinghen des houlijcx. Hoe de mā sijn wijf met groote eerbaircheit tracteren moet/ gelijck de apostel seit Hoe hi ten dinghē sijns huys ende ghemeenschap groote nersticz ende ghetrouhept hebben moet. Eñ dwijf (na den philosophe) sal de meesterse sijn eñ de dinghen die binnen den huyse sijn/ regeren: ende de man buyten den huyse eñ alle de andre die hi weert dat ten huyse behoeuē ende profitelick sijn Hi sal sijn wijf wel eñ eerlijck tracteren: ende si him Tusschen hē beyden sal sijn een/ suete/ amoreuse/ lieflijcke conuersatie/ Eñ met goede nersticheyt/ (sonder teghens god te mesdoene oft sinen euen kersten te scadeghen) besorghen eerlike onderhoudinge voer hem ende voer hē kinderen: dat tot hen goet eere ende profijt betaemt Want tis den ghehoulijcten (ghelijck dapostel sept) ghevoerloeft schat te ghaderen voer hen kinderen

¶ Wat dinck dat houlijck es Van de beletinghen dis houlijcx Ende wanneer de ghoulijcte sondeghen int werck des houwelijcx Ca. xxiiij.

DEtheologiens eñ de canonisten seggben Dat het houwelick is een versaminghe van man ende van wijf tusschen wetteghe persoonen. welcke verlampnge onsepdelike collupme houd. De forme vā dit sacramint/ sijn de woerden mit de welke de houwelike consenteringhe ghevoerbaert woert De materie van dit sacrament sijn de ghenoelike werchen: mit de welche ghevoerbaert woert de binnenste consentenge der ghecnre die hulphē/ gelijc in de penitencie de werckē vā den penitēt materie vā tsacrament zijn. De consenterige maect eñ causeert eenicx tusschen de hulikēde: eñ dese consenterige maict eñ causeert genoe likē dz hulijck. Dwelck ghevoerbaert woert mitē woerden. als si die houlikē/ seggben

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Ick ontka v voer mijn bruydgroom: eñ ick ontka v voer mijn bruyt ¶ Het wort gheset tusschen wettighe personen: om dz de personen die houlijcken moeten vry zñ ende sonder eenighe belettinghe. om te houlijcken Ende daer sijn veel belettinghen dye thouwelijck beletten/te wetene Dwalighe Cõditie Ghelofte Maechschap Sonde Ongelijckheyt Ghewelt Wijdinghe Bant Eerbaerheit Swagherschap Onmachtigheit ¶ Deerste belettinghe es/dwalighe/te wetene van persone Ghelijck oft ian seyde dz hi peetre ware: ende hi en waer peetere nz ¶ Dat tweede es/conditie Oftmen meẽde dat hi die houlijcte vri ware: ende waer slaue Ten ware dat hi met eene slaue houlijcte/wetende dattɜ een slaef ware ¶ Dat derde es/solemnale belofte. ¶ De vierde belettinghe es/maechschap Eest maichschap beneden den vierden graet ¶ De vijfde es/zõdere: ende het sijn drie sonden die thouwelijc beletten Waert dat iemant pmagineerde eenighen te dooden ende stelde dat te werckе met meeninghen sijn wijf te trouwene De twede es ouerspel: als de ouerspeelõs malckanderen trouwe gheuen/swerende met malckanderen te houlijckene De derde sonde es/eest dat men thoulijck duerẽde mitter daet een ander troude ¶ De sesde belettinghe es ongheliickheyt/te wetene/es deen gheloouich ende de andere ongheloouich. ¶ De seuensste es ghewelt/te wetene waert dat men bi bedwanghe troude: ¶ De achtste belettynghe es/de Heyligheyt oerdene. ¶ De neghensste es/bant/te wetene. Eest dat enich die houlijct tot een andre houlijcke verbondẽ is met woerden ¶ De thiensste es de gemeene eerbaerheyt/te wetene. Als pemant met eenyghe ghezekert ware. want dan en soude niemant vã sijn maghen met haer mogen houlijckẽ. noch hy met eenighe van den maechschape vãn dese sijn bruyt ¶ De xi. es swagherschap: dz compt doer de houlijcke verslaminghe oft doer de onwetteghe verslaminge ¶ De xij es onmachtichepte/te wetene Als de mã nz machtich en es dwijf te belimmẽ ¶ De xiij es maechschap: ende dmaechschap es drierande Deen es vleeschelijck oft natuerlijck maechschap. dat gheheetẽ wort maechschap Dandere es wettich maechschap/dat gheheten wort verkiesinghe. Tderde es gheestelijch maechschap: dat gheheetẽ wort gheuaderschap Dees voernoimde belettinghen beletten den houlijckenden te houlijckene ende doen de gehoulijcte scheyden. Noch esser een ander belettinghe die thouwelijcken belet/die gheheeten wort de belettinge vanden daghen. die de celebteringhe ende de benedittie vanden bruplochten belet oft hindert. nochtans en belet dat niet het contract dis houlijcx. dat alleene ghesciet doer consent mit woerden vanden teghewoerdeghen De tiden in de welcke men gheen bruplochten celebreren en mach/sijn Vanden aduent tot derthien dach/van de septuagesima tot de octaue vã paeschen inclusiue/drie daghen voer ascentiõsdach tot de octaue van sinxenen Ende die in dese tydẽ bruplochten houden. sondeghen doctelijcken: om dat ghescheit teghen dat generale statuit der heyligher kercken Hoe thoulijc onscepdelijck es. so langhe alsmen leeft/es bouen ghesept. ¶ De wercken des houwelijcx sijn somwijls verdienstlich/te wetene/als die ghescheen met een goede ende heilighe mepninghe in teghelijcke maniere de schult te betalen. wairtsake dattɜ begheert worde. oft met mepninghen ghebenedide vrucht te winnen die god dienen ende louẽ soude Somwijls en sijn die gheene sonde: Somwijlen sijn de selue dachlijcke sonde:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

ende somwijls doetsonde. Si sijn doetsonde in neghenderande dinghen. ¶Ten eersten: aenghaēde de onbedwonghene ongemanierthept. die wten termen des houwelijcx ghaet te weetene Als dit self werck gestelt wort te werche mz ieghelijck ande alst te vorē comt. dat hi dz doz sonde al en wairt sijn wijf niet. om sinen onghecordeneerdē appetijt ghenoech te doen. oft in dit werck des houlijcx sijn intententie draecht tot eene andere. oft sp tot eenen anderen. ¶Ten tweeden: aenghaende de stede Eest dat hp dit werck doet in eenighe ghewijdde stede ¶Ten vierden/ als si begort es ende datter probabele perijckelle es van meluallene. ¶Ten vijfsten/ als de vrouwe haer stondē heeft/ na dopinie van somighen Om dz perijckele van de ghene die ontfanghē wort. want die dan ontfanghen worden: zij qualick ghecomplexioneert eñ toecomen minderinghe van leden Si worden blint geboren/ bulpch/ leproes/ sot/ met vallende siecte/ ende vallen in andere dpuerlsche quade siecten ¶Ten sesten/ alsmen artificialijck de natuere tercht eñ verwect ter frequētatien ende tot dit werck ¶Ten seuenstē/ als eenich vā dien de scult den anden wepgert diese begheert: ten si dat de ghene diet wepghert redijcke sake heeft. Ende in vier sakē mach/ sonder sonde/ deen de scult den anderen wepgheren diese begheert Ten eerstē als den persoō die de scult betaelt perijckel volcht Ten tweeden alsmen die niet machtich en is te betalen Ten derdē: om de voorgaende ontcupschept. want dandere en es niet verbonden te betalen de schult den genen die ouerspel bedreuē heeft Ten vierdē ter saken der leproeschept/ als daer af dē gesonden die de scult betaelde perijckele van de doot volghen soude: oft derghelijcke infectie ende siechept. ¶Ten achsten: als de ghene dpen de scult ghebepscht wort belettinghe heeft om de sake van beloften of vā maechscape. wāt dan sondicht de gene die se epscht eñ niet diese betaelt ¶Ten negēsten: als eenich vā tween in openbaer ouerspel leeft. Want de andere dpe dat weet en mach dan niet epschen noch betalen dē genen die in ouerspele ghebeerdich blijft

¶Hier es volbracht dat tweede deel Ende dat derde beghint

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Vande wet die mopses van onsen heere ghegheuen was Ca.cxxv.

DE mepnighe van dē scri
uere/was/van dese leeri
ghe niet meer dan voor
screuē te strijene. Mer
de liefde van den ghelo
upghē ende de verkeert
hept van den ongheloouighen ketters die
hen pooghen de wet mopses te vorderē eñ
te sterckene/seggende/dat die noch duert
verbint ende behoort ghehouden te worde
ne:hen dwalinghe sonderende op een aut
toritept ons heeren/valschelijck verstaen/
die seit(Ick en come niet om de wet te nieu
te te doene.maer om dye te volbringhene)
Dwinct wat int gheheele eñ met seere cor
ten woerden te seggheue van de oude wet
ende van de nieuwe/ende van den indē vā
dier. Men weet ende kint bp experien dat

de ketters affirmeren ende houden dat de
wet mopses heden tdaichs noch in wesen
es ende meer perfect dan si ierst was:ende
dat de mesten die de selue mopses wet hou
den behouden syn Mer si leuen blindelijc
ken ende si doen veel simpele ongheleerde
menschen dwalen/ pooghende hen dwali
ghe met de voernoemde auctoritept te ver
antwoerdene ende te beschermene Eñ dair
omme de kerstelijcke waerhept die de kerst
tenen verbint haer te verantwoerdene eñ
te beschermene/ stelt noodsakelijckhept de
waerhept van de voernoemde auctoritept
verclaert te worden: ende wt te rodene de
/valsche/doctelijcke/ende onminschelijcke
dwalinghe vanden voernoimden ketters
op dat de waerhept gheopenbaert worde:
ende de dwalinghe benomen den ghenen
die met goeder mepninghen de waerhept
begheren te ontsane Om dwelcke/angaē
de der wet dpe mopses van onsen ghesont
maker ihesus cristus ghegheuen was/sel
len wi weten: dat god den podē de wet gaf
die doer de selue wet syn epghen volck ma
kende Ghelijck ghesept wort exodi int.xix
capitle Deutronomij int.vij.cappitele:eñ
in veel andere diuersche steden: om dat dit
van hem verkosen was.dair hi menschelij
ke natuere af ontsaen soude:dairom moes
te dit volck doen tertijt god naerder syn dā
eenich ander volck van god meer begaeft
in excellentheden ende ghauen. bouen dā
der menschen ende narien dpe doen tertijt
waren Ghelijck dat opelijckere hier vore
int.xxx.capittele ghesept is Ende hierōme
wilde god de pisrahelsche supuere ende rey
ne van sonden maken: ende wederlepden
tot de supuerhept ende perfecthept van de
relijckhept ende wet der naturen Eñ dair
om verboot hi ende dede hen schuwen alle
tghene dat quaet was ende sonde sonde n;

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

gheschien en mochte: ende wilde hē verbie
den alle de onperfecte ende quade dinghē,
om hē tot perfectheden te bringhene Mer
de poden en conden/mits hen onperfectiz
so perfecten wet niet verdraghen Eñ daer
om verboot hi eenighe quade dinghen: eñ
en verboot oft en toeliet gheen andre Om
deswille selen wi weten/datter tweederan
de gheboden van de wet der natueren sijn
Deerste/ghelijck dboeck oft de tafel es dat
god moyses ghaf. daer de thien gheboden
in staen: ende dat generael beghinsele van
dien/es/doet anderen menschen alle tghe
ne dat ghi wilde datmen v dede Ende van
de tweede sal ua gheseit worden. De eerste
verbonden ende verbinden altijt/al eest dz
die vā gheen politiue wet oft coslupme/ge
set/ghehouden/noch gheapprobeert en zij
Ende men en mach niet teghen dees gebo
den doen sonder doodsonde Dit heeten wp
wet oft natuerlijck recht ende verbint alle
menschen ende altijt: ende men machse nz
dispencerē. noch gheē verscriuinghe en es
teghen haer: ende teghē haer doen es altijt
doodsonde Eñ de hepdenen waren natuer
lijcken verbonden die te houdene/ghelijck
de apostel sept totten romepnen int twede
capittel: Teghen dees wet en willekuer de
god den ioden gheenderande dinck. want
dat sonde was Dandere gheboden sijn de
tweede van de wet der natueren. Dese en
verbōden nopt. noch en verbinden nu niet
dan in soe vele als sp van eenighe politiue
wet oft coslupme macht hebben te verbin
dene. Ende in deser manieren doen de hep
denen ende oock de poden in veel dinghen
teghen de wet der natueren. Ende de wet
vanden ioden ghedoochde veel dinghen te
ghen sulcken natuerlijken wet Dees wet
was dispensable ende verscrijflijck. Ende
vā desen dingen sijn vele/ghelijck als veel
wijfs hebben ende die laten/de verbpdin
ghe vanden graden des maechscaps/den
woecherre/de veruolghinghe vanden vian
den/ende veel andere der ghelijcke dinghē
Ende daer en was gheen dinck quaet ghe
acht te sine ende teghen de wet der naturē
onder de hepdenen: ten was den ioden ver
boden: ende veel dinghen die den hepdenē
gheoerloeft waren. waren dē ioden verbo
den doer de wet die hen god ghaf. Eñ wāt
hoe wi meer de relijchept volggen. hoe wi
ons meer verbpnden tot god die een puer
gheest es ende de rechtichept: wilde god al
le de quade dinghen verbiedē. die verbodē
sijn in de tweede wet der natueren: eñ ghe
biedē te houdene alle de goede dpe de selue
wet raet Nochtan en wilde god dat nz doē
om twee saken De eerste: om dat onder de
hepdenen dese niet ghehouden en worden
Ende de ioden waren der hepdenen wettē
ghecoslupmeert: om datse onder de hepde
nen op ghewallen waren. Om deswille/
hadden si bedwōghen gheweest nz swaer
deren wettē dan eerst. si en hadden selcken
wet niet moeghen verdraghen Daerōme
en verboot god den ioden niet absolutelijc
ken de woecherie. want het sonde hen seer
swaer gheweest hebben hadden si ghesteu
den gheweest (doer de nieuwe wet die hen
god ghaf) van alle den coslupmen die si on
der de heidenenen hielen Ende also waert
datse ghestepden waren vā den dienst der
afgoden ende vanden ceremonien die si dē
selue afgoden deden: ende de andere dpn
ghen diemen liden mochte sonder sonde ghe
lijckde hen god: om dat si de wet ontfangē
souden ende van die niet scepden en soudē.
Ende alle dese dinghen tēper de god in een
der manieren Want al waert dat hi de po
den niet en dwanck te houdene alle de ghe
boden van den tweeden gheboden van de

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

wet der naturē Nochtā dwāck hi die meer dan de heydenen verbonden waren. soe dz de wet van mopses middele was tusschen de houdinghe van de heidenen ende vā de wet cristi Aldus en was den ioden gheenē ande dinck toeghelaten. dan tghene dat sy den heidenen doē gheoorloeft rekendē Ēn dit was de sake waeromme god den podē toeliet dese dinghen die de heidenen hielen Want de ioden en souden niet hebben mo ghen noch willen de wet gods verdraghē. hadde hy die veel ghedwonghen bouē tgene dat de heydenen ghedwonghen warē. Nochtan bedwanck hi die in sommich: hē niet toelatande somighe dinghē die de heydenen deden/hem tot anderen dinghē verbindende dpe de heydenen niet en deden.

¶ De tweede prīcipale sake. waerom god den poden npet en verboot alle tghene dat in enighe maniere was teghen de wet der natueren/was/om die onperfecthept van den poden Want twaren onperfecte mās ende en waren niet gheoeffent noch getrouwmeert tot goede wetten noch tot goede wercken Ghelijck als nv alle menschē. omhen onperfecthept niet verdraghen en connen dat cloosterlijcke ende religiose leuen. dat een perfect leuē es Also/om hen onperfecthept/en warē si niet ghedisponeert om de wet gheheelijken perfect te ontfangen: daerom moeste hem wat toeghelaten sijn dat in eenigher manieren onduechdelijck was. so verre alst gheē sonde en ware. Dese onperfecthept noemde cristus herthept van herten Om deswille/god dooghende mit hen onperfecthept/ghaf hen sodanigē wetten Aldus hiel de wet der ioden alle de dinghen dpe vanden eersten gheboden vā de wet der natueren warē ende die de heydenen hielen Ende bouen dien toevoichde hy somighe perfetheden/hen meer bedwinghende/om dat si comen souden tot de houdinghe van alle den gheboden van de wet der natueren. al en waert niet gheheelikē. De wet cristi heeft eenen term ind̄ duecht. wāt si verbiet alle de onduechden die in de wet der natueren sijn: ende ghebiet alle de duechden die de relijckhept tupcht te doene Ende om deswille in de wet cristi/die de alder suptersten es/en worden niet alleenlikē ghehouden de eerste gheboden van de wet der natueren/die altijt verbondē/ mar ooc de tweede. die niet en verbonden. dan alsi macht ontfinghē mz eenighe ghesette wet oft doer costumme Aldus heeft de wet cristi alle perfecthept ende puerheit. want gheē derande onduecht in haer toeghelaten en wort: ende in haer wort ghebodē te houdene alle tghene dat van de wet der natuerē es/na alle manieren der gheboden vā dier

¶ Van de ghobeden der wet mopses: ende van de diuerschept van dien Ca. cxxvi.

Hier sullen wp weten dat de wet van mopses veel gheboden inhiel/ gelijc dat bi dier openbairlijcken blijtt Dit was om datse tot enich inde geoerdoneert was ten welcken veel dinghen bequaem warē Ende om deswille datse tot een inde geoerdoneert waren. mochten si gheheeten worden een ghebodt. En om dat veel dinghen tot dien inde geoerdeneert wordē. mochtēt veel gheboden heeten/ gelijck diuersche dīghē tot diē inde gheoerdineert wordē. Desgelijck de nieu wet als doude. wāt iegelijcke gesette wet heeft een gebodt eñ veel gheboden Een: ter anmerckinghen vā een inde/ ten welcken veel gheoerdoneert wordt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

ter aenmerckinghen van den diuerschen middelen daer met sy tot desen inde comen. Dit blijct in de nieu wet doer sint ian in dz xv. capittele/daer hy sept. Dit es mijn ghebodt:dat ghi deen den anderen bemint. Ende wort een ghesept:om datse alle tot eenē inde sijn doer liefde Ende tisser vele:om de diuerschz vanden wercken die verscheyt worden om tot dien inde te comene Aldus sept men dat oude testament al te syne een ghebodt:ende vele om die selue redene/ghelijc dat blijct deutronomij int.xxv.capittel. De se gheboden van de oude wet worden onderscepden in drie specien Want dene sijn morale/ghelijck mopses boeck van den geboden die hem god ghaf.dat reghelen sijn vāden costumen ende wercken die wi doen moeten Dandere sijn/ceremoniale/dye dē menschen berechten ten dinghen die behoren ter godlijcker bouwinghen Ghelijck als sijn/vande offeranden ende sacrificien ende van de ghewoente ende maniere die men houden sal aengaende iegheliicke/sacrificie/offrande/wieroock/kersse/ende de oerdonancpe ofte compositie van de tafele/kersten/priesterlijcke cleederen/ende andere ghelijcke dinghen Ende de dinghen die die den menschen disponeren in de manere maniere god te dienen eñ te eeren Ghelick als sijn de verbiedinghen van somigē onreynen dinghen die in de wet verboden waren te etene:ende aenghaende den anderen onreinicheden:ende alle de manierē van/suyueringhen/wasschyngen/eñ on reininghen Dandere sijn/iudiciale/dz sijn determinacien hoe hem de minschen deen totten anderen hebben sullen:om de rechtuerdichept te houdene dat deen den andrē niet en mesdoe. Hier selen wi weten dat alle moises wet ghereduceert wort tot een ghebodt te wetene Alle tghene dat ghi wil de dat men v dade.suldi anderen doen. Eñ in dit blijct dat de wet niet in en hout dā geboden:ende de historien dye in haer wordē gheset.worden alleenlijcken gheset. om dz sy tot dien gheboden behoren/te wetene tot een verclaringhe van dien:oft te bewisene de salue waeromme datse ghegheuen waren:ende de condicie van den menschē dien sy ghegheuen waren Ende aldus alle tghene dat in moises wet staet.moet geboden gheacht worden: ende dye sijn alle gereduceert int voernoemde Ende in dit ghebodt en wort gheen mencie ghemaeckt god lief te hebben. dan den naesten mensche: om dz daer in verstaen wort god lief te hebbē Eñ tes onmoghelijck dat iemant sinen naestē beminnen mach. ten sy dat hi god bemint. want als de naeste wt liefdē bemint es/es hi om god bemint

Waerom dat mopses wet te nieute ghedaē was ende cesseerde. als sy goet was eñ van god ghegheuen Ca.xxvij.

Redelijcken mocht pemant twijflen als mopses wet goet was ende van god ghegheuen.hoe ende waeromme dat sy cesseerde ende benomen was Tot desen segghen wp dat mopses wet goet was eñ vangod ghegheuen ende ghestict:eñ was ghegheuen tot een goet inde/te wetene/tē messpas. doer den welcken die sonden souden vergheuen sijn ende alle goedē ons gegheuen Nochtan waert bequame datsi af liete eē wet te sine:ende dat om veel saken. De eerste/om haer onperfectheyt: want hoewel datsi goet was.si en was niet absolutelijcken goet. dan alleenlijcken voer de onperfecte menschen/ghelijck als eenpch dinck goet is voer de kinderen.dat niet goet en es voer de perfecte mās. Ende also ghelijtese de apostel(inde epistele tē galatheen in dat derde en vierde capittele)dē meestre

die de kindren met reesen regiert: ende de wet crijcht den mans van perfecte oude. die nv verhept hebben Ende om dat niet en betaemt altijt te blijuene inde kinderachtichz ende onperfecthept. maer comen tot más wesen ende sterche oude. tot den welcke de wet der gracien gheordineert woet: en betaemdet den menschе niet altijt te blijuene onder de wet van mopses. die inhiel somp ghe gheboden nalijer voer kinderen ende onperfecte menschen/ ghelijck als veel ceremonien die in hen onprofitelijken waren. maer twas bequame dat de mensche eens quame tot een ander wet van meerde perfecthept ¶ De tweede: om dat mopses wet eenighe dinghē toeliet die niet goet en waren Ghelick als leenen op woecherе/ libel gheuen dwijf vanden man te scepdene/ eñ de vianden te veruolghene met begheerte van wraecke te doene. welche onperfecthe den moesten wech ghedaen sijn Ende god en ghaf den poden metten eersten gheene wet naeckelijcken goet ende perfect. om dz si onperfect waren ende en souden die niet hebben moeghen verdraghen. maer ghaf hen een wet die inhiel enighe onperfecthe den/ na dat tot hen begrijppelijchept ende disposicie betaemde. Maer si souden eenighen tijt ghedisponeert sijn. om een andre perfecte wet tontfane Ende also waert bequame dat hi hen doē een perfecte wet gaf ende dat de selue afliete die de onperfecthe den inhiel ¶ De derde redene was: om dat dese wet van mopses in haer hiel dat sp enighen tijt cesseren soude: om datse tot een zeker inde gheordoneert was/ te wetene/ dz de minschen doer hair verweruen souden de beloften die si ende de propheten inhielē /te wetene/ van de comste vanden messias ende vanden goeden dpe hem ghegheuen souden worden De messpas quam eñ volbracht alle de gheloften ende alle de goedē in der wet ende in den propheten gheloeft. Daerōme moestese cesseren/ ghelijck onse wet der gracien cesseren sal als wi mō glorien sijn selen. die dinde van haer es. Ende also moeste mopses wet cesseren. de messpas comē sijnde die alle de dinghē volbracht die in hair ende inden propheten beloeft waren ¶ De vierde was: wāt hadde mopses wet altijt ghenuert ende bewaert ghe weest: si soude in haer contrarihept eñ contradictie ghehadt hebben. Want alle haer ceremonien figuereerden den messias toecomende: ende dinghen die hi doen soude. Ende bewairden wi nv de ceremonien vā de oude wet. wi souden bewisen dat wp de comste vanden messpas noch verwachtē ende de dinghen die hi doen soude. dwelck ketterie es: ende weeruecht den staet vā dz nieuwe testament. Daerō (god die de puere waerheit (is moeste dees dwalinghe benemen: ende npet ghedooghen/ dat alle de dinghen in de wet ende propheten geloeft. vervult sijnde/ voertmeer blijuen souden. de bewaringhen van den ceremonien der wet: die prefigueereerden ende bewesen dese dinghen noch toecomende Ende nv sijn dpe voerleden ende volbracht/ ghelijck dat blijct in de/ ontfanckenesse/ gheboerte/ passie/ ende verrijsnisse cristi: ende inden anderen wonderen doer hem int aenghenomē lichaem ghewracht ¶ De. v. redene was: om dat de mensche hem nemmermeer en behoort ten onprofijtelijcken dinghen te voeghene. want hem naulijck tijt en blijft om hem te becommeren metten profijtelijcken ende noottelijcken dinghen. Ende want dpe ceremonien van de oude wet in hair selue onprofitelijck warē: moestē die cesseren de wet der graepen comen sijnde. alsowel inder beteekenpnghen als in den

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

dinghen in haer gelooft: dye doē in de wet der gracien volbracht sijn Ende ter verclaringhen van desen selen wi weten dat in de wet mopses drierāde gheboden sijn/ te wetene/ morale/ ceremoniale/ende iudiciale/ Deerde sijn de morale/ende verbinden natuerlijken oft doer de wet der natuerē sijn si om onse ghewoenten ende leuen te regelerene/ghelijck dat boeck der gheboden is dat sijn de thien gheboden ende veel andere derghelijcke die in der wet ende in den propheten waren Ende van desen seggh̄e wi dat gheene en ceseerden doer de wet cristi want die niet specialijken en behoordē tot mopses wet. maer ter natuerlijckere wet. want die natuerlijcken ghedeuet sijn in de redelijcheijt: ende also blinen alle dese altijt. Dandere waren iudiciale gheboden die tē dynghen ende wercken der menschen behoorden. Dese en worden in doude wet niet ghegheuen om eenich dinck te beteekenē. maer alleenlijken de wercken der menschē te reghelerene Ende dese wetten ceseerdē ghehеelijcken in nieuwe testament ende niet een van dien en worde bewaert: in diē dat si waren ende behoorden tot de wet vā mopses. want dese al ghehеelijken ceseerde Maer eest dat eenighe van desen iudicialen wetten bewaert worden ende macht hebben/dats om dat si nieulijck in ghestelt sijn van eenighe minschelike wetmakers die macht hebben nieuwe wetten temakene ende dien cracht te gheuene. mids den welcken si haer onderlaten verbinden die te bewarene Dander gheboden waren ceremoniale: ende dese behoorden ter gewoēten ende ter manieren van god te dienē eñ te eerene Ghelijck als waren/de sacrificiē doffranden/ de ghewoenten ende werckē vanden priesters ende leuiten/aengaende den dinghen die ter sanctuarien behoordē ende oock dyuersche suyuerringhen ende wasschinghen aenghaende den onsuyerheden: ende sceuwinghen van eenighē verboden spisen Jn deser manieren behoordē de ceremonpale gheboden vā de oude wet ten godlijcken dienste: om dat se de menschē daertoe disponeerden. Ende wp seggh̄e dz alle de ceremoniale gheboden ceseerden. want die ten staet van de oude wet behoorden mocht ten es niet gheoerloft (mer grote sonde) eenich van dien in de nieuwe wet der gracien te bewarene Ghelijck als den sabaoth te bewarene ofte eenighe andere feesten inde wet van mopses begrepen/ de beninelse ontsaen/eenighe spisen sceuwen die in de voerseide wet verboden sijn Wāt sowie dit dade. soude doodlijcken sondeghē ende soude ghehеelijcken van cristus ghescepden sijn/ghelijck de apostele seit tot die van galacea int vierde ende vijfde capittel Ende soude een ongheloouich ketter sijn want de ceremonien van de oude wet waren om de comste cristi te beteekenen ende de dinghen die hi doē seude Ende daerom dese bewaren. soude ghere chtelijcken tegēden staet van dnieuwe testament sijn. wāt wi souden mids dien metten wercke affirmeren. den messias niet comē sijn. dwelck sijn soude dat kersten ghelooue geheelijck bederuen

¶ Oft mopses wet gheloft ende wech ghedaen was Bi wien eñ hoe Ca. cxxviij.

Hier soude iemant twijflen moghen oft mopses wet gheloft eñ wech ghedaen was Ende hier toe seggh̄en wi: dz loft sen eenich dynck beteekent dat bederuen: Eñ dan ceest dynck bederuen. wanneer hē sijn macht ende sterckte benomen es eñ die verloren heeft De wet heeft twee manierē van machte ende sterchede Deene es int ūbinden van de onderlaten die te bewarene

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

ende es in dien si ten onderſaten wort ghe
lijck ghemaert De wet heeft ander macht
de dinghen belepdende ende beweghende
ten inde daer toe ſp gheordoneert ende in
ghelet es. want gheene wet en es om haer
ſelues. maer om eenich inde daertoe ſp ge
ordoneert es: eñ dat es de principale ſterc
hede ende macht van de wet. om datſi dair
toe eerſt gheordineert wort Want de wet
en heeft gheen macht de onderſaten te ver
bindene. dā in diē datſe ghetermpneert eñ
gherechtelijcken die lept ten inde. dwelcke
niet en ſoude moghen gheſchien en hadſe
gheen macht om te verbindene Propelijc
ſprekende van de macht der wet. dwelc es
de menſchen beweghen ende bpnghen tē
inde: en was mopſes wet niet gheloſt ofte
wech ghedaen. maer volbracht Wāt haer
inde waren de goeden die in haer gheloeft
waren: ende dpe warē alle volbracht. wāt
iheſus criſtus volbracht die alle/thoōde eñ
ghaf die waerachtelijken. Ende van deſen
wort verſtaen tghene dat de gheſontmake
re ſept: dat hi niet en quam de wet loſſen of
wechdoen. maer die vervullen/te wetene/
waerachtelijcken/vervullende/gheuende
ende thoonende/alle de dinghē die in haer
gheloeft waren Ende alſo was de voerſep
de mopſes wet ſeer gheheelijcken eñ wair
achtelijcken vervult. als dattet niet en ghe
brach Sprekende aenghaende de bewari
ghe ende gheboden van de ſelue wet/es de
ſelue mopſes wet nv gheloſt ende wech ge
daen. want die nv gheheelijken ceſeert: eñ
ten es niet gheoerloeft die te bewarē. maer
men ſoude ſwaerlijck ſondeghen Ghelijc
dat blijct inden wercken der apoſtelen int
vijfthienſte capittelle: daer de apoſtelen in
den generalen raet diffineerden de bekeer
de vanden heydenen niet verbonden te zijn
tot de bewaringhe van de voernoē de mop
ſes wet: ende hoe de ſalichept alleenlijcken
was doer ihelu criſti. Dat twee
de blijct doir den apoſtele in de epiſtelel tot
die van galacia. int vijfde capittele: daer hi
ſept Dat criſtus den ghenen niet en proſp
teert die beſneden worden. Ende dpe meēt
gherechtuerdicht wordē in de wet. en heeft
gheen deel met criſtus. Nochtan en mach
niemant de profijtelijchept vā de doot crif
ti verlieſen. dan doer dootſonde Midts die
blijcket dz dootſonde/es/de voerſepde mop
ſes wet bewaren Item de ſelue apoſtele in
de voernoemde epiſtele. int vierde capittel
ſept. Eerſt datſe de feeſtdaghen van de voer
noemde wet bewaren. ſi ſelen verlieſen de
vrucht van de paſſpe criſti. Midts diē ſon
deghen ſi doetelijck Dat ſelue ſelt hi int. vi
capitte van de beſninelle Daerō na dat de
beſninelle ceſceerde. ceſceerden alle dandre
ceremonien van de voerſelde wet Alde
ſeg
ghen wi dat mopſes wet aenghaende den
dinghen in haer gheloeft/niet en ceſceerde
noch verlaten en was Mair aenghaende
der bewaringhen vā dier. wallī gheloſt eñ
verlaten So datſi en verbint om bewaert
te ſine. noch ſp en mach bewaert noch ghe
houden ſijn in gheē dinck dat hair behoort
ſom noch al Eñ ſowie iet van hair bewair
de. ſoude doetlijken ſondeghen Ende wor
den nv tertijt in de heyplege kercke oft in de
wereliſche wetten gehoudē eenighe iudici
ale wetten/in dier begrepē/wp ſegghen dz
die niet bewaert en worden. om datſe deel
warē oft ſijn vā mopſes wet. noch dier toe
horēde Maer om datſe vā de kercke of we
reliſe prīcen nieulijck ingheſet ſijn Eñ oft
iemāt twijffelde vā wien mopſes wet ghe
loſt eñ verlaten was Wi ſeghen doir criſt
die god is. wāt de wet nz verlaten en mach
ſijn. dā doer hem dieſe maecte. oft doer ſijn
ouerhoot. oft doer ſijn gelike nacomelinck

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

End god hadde te voren ghecondicht doer
sijn propheten dat dees wet ceseren soude
gelijc doer dē prophete iheremias int.xxxi.
capittele.dair hi sept Dat hi een ande nieu
wet gheuen sal. der eerstere npet gheliick.
noch in steenen tafelen ghestreuē als dierl
te.mair sal ghescreuen zijn int binnenste eñ
inde herten vanden menschen: eñ tot hen
in god sijn. ende dye tot hem inden volcke.
Dwelcke openbaerlijcken verstaen wort
van de wet cristi die de nieu wet es/gelijck
in de voerleide auctoritept ghesept wort.de
welcke niet ghegheuen en was in steenen
tafelen ghescreuen.als mopses wet.maer
alleene met een stemme/ghelijck sinte ma
theus int vijfde capittele sept Jhesus cristi
die prekende ende die druckende in de hert
ten vanden minschen Noch vā de wet cris
ti en was niet ghescreuen.so langhe als hi
leefde Maer na sijnē doot/ sinte matheus
willende wt iudeen repsen eñ gain preken
den ethiopen ende den nubianen/ beschreef
deuangilie:ende dairna dander apostelen
Dese wet seitmen inde herten ghescreuen
om dat de minschen doen si die eerst ontfin
ghen. ontfinghen si die met grote vierichz
van herten:ende also walle in de herrē ghe
druct Bouen desen:in dien dz god dese wet
noemt de nieu wet/bewees hi dat mopses
wet eenich tijt ceseren soude/ghelijck de a
postel probeert int.viij.capittel ten hebreu
schen. Item mopses wet ceseerde bi haer
seluen. want als eeninch dinck tot enigen
inde gheordoneert es/ ende tot dyen inde
comende/ceseret natuerlijken: also als hi
die eenen wech gaet tot eenigher plaetsen.
comende tot dier plaetsen/ ceseert van ga
ne Mopses wet scicte haer alleenlijken tot
den messias/als tot hair eyghen inde.wāt
de messpas geuen soude alle de goeden die
de ioden verwachten Daerom als de mes
sias quam ende volbracht alle dese dingen
die in de wet ende inden propheten geloeft
waren/daer haer die wet toe scicte/ moeste
de voernoemde wet ceseren. Ende twarē
teghen redene meer te blpuene.ghelijck
ken comen sijnde ende hebbende dat inde
van de voernoemde wet Ende want cristi
quam ende vervulde alle de dynghē die in
haer ende inden propheten gheloeft warē
en mocht na hem de voernoemde mopses
wet niet dueren: ende dit bewees hi/seggē
de/dat hi de wet quam vervullen. Ende al
so de voernoemde wet ende alle de dingen
in haer geloeft/vervult sijnde/ceseerde bp
haer seluen Item si ceseerde bi hair seluē.
om dat de bewaringhe vā dier wederuecht
te teghen haer seluen Want doer de wette
lijcke ceremoniē was bewesen dat de mes
spas comen soude/ dat hi ghepasslijt wordē
soude/ ende dat hi de andere dinghen voer
dese salichept ende verlossynghe doen sou
de Ende dairomme.wairsake datmen al
le dese dinghen ghescpet ende volbracht zij
de/mopses wet bewaerde:si soude ghenp
ghenesse gheuen ende bewisen dat de voer
noemde dinghen niet ghescchiet noch npet
volbracht en warē Ende also soude si haer
seluen wederuechten. als in haer gheloeft
worde datde messpas gheboren sonde wor
den/ghepasslijt/ ende dat hi verrisen soude.
want hi geboren es/ gepasslijt/ghestorē/
ende verresen Aldus was de wet van moi
ses bp haer seluen gheloost ende cesceerde.
want si was vervult ende quam tot haren
lesten termij ende inde Bouen desen was
de wet mopses gheloost ende wech gedain
doer cristus midts dat hi die vervulde/ tho
nende ende gheuende in hem seluē alle de
dinghen die in haer/in alle de propheē/eñ
inden psalmen/gheloeft/ ghepropheteert/
ghescreuen/eñ te voren ghecondicht warē

Daeromme sepde hi (ick en coeme niet om de wet te ontbindenne. maer om die te vervullene) Ẽn aldus alle de dinghen vervult sijnde daer toe de wet ghecoerdoneert worde: en mocht de selue wet niet meer blijuen Aldus cristus die alle de dinghen van hair vervulde/deetse celcëren

¶ Hoe cristus de wet vã mopses vervulde ende niet en ontbant Ca. xxix.

HEnghaende den voersepden mocht iemãt twijflen: hoedat wairachtich es ende hoemen verstaen sal tghene dz cristus sept/te wetene/ dat hy niet en quaz om de wet noch de prophechien te ontbindene maer om dpe te vervullene. Tot desen ant woerden wi (ghelijck sint augustijn teghẽ faustum) dat de wet te vervullen/mach in twee manperen ghenomen worden ende verstaen. In deen manierẽ wort de wet vervult. doende tghene dat in haer gheboden wort. In een ander manierẽ presenterẽde ende vervullẽde tghene dat in haer beloeft es Ẽn na desen segghen wi dat de wet ontbinden/es/die wech te doene ofte die te niet te doene: ende dan wort de wet te niete ghedaen. als de macht vã dien te niete gedaen wort ende benomen De wet heeft in twee manierẽ macht/te wetene/dat si ghebiet ofte verbiet eenighe dinghen te doene: ende gheloeft eenich dinck te presenterene ende te gheuen Ende de ghelofte es dz dinc meest principael in de wet. wãt de wet om desswille ghehouden wort. Aldus seggen wi dat de wet ende peghelijck dinck blijft. wanneer si blijft ende duert na tghene dat meest principael in haer es Ẽn datse absoluteliken benomen ende te niete es. wanneer tghene te niete es dz principale vã hair es Aldz waert dz de wet hadde te niete gedaẽ ghewest ende pdel ghemaect aẽgaende tghene dat in haer gheloeft worde so dat de dingen die in haer gheloeft warẽ nẽmermeere vervult en haddẽ ghewest. so souden wp segghen dat de wet te niete ghinghe eñ pdel worde Maer waert dz de dinghen in de wet gheloeft gheheel eñ perfectelijken vervult worden eñ waerachtelijken ghehoont/ so soude absoluelijken gesept sijn dat de wet vervult worde Ende in dier manieren sprack cristus/seggh̃de (ic en com de wet niet ontbindẽ. maer die vervullen Te wetene/ ick en come de wet niet pdelmaken. noch hair gheloften: so dat die niet vervult en worden eñ ghehoõt. maer om die te vervullẽ/te wetene/dat waerachtelijken te vervullẽ Ẽn dat es waerachtich want niemãt de wet en vervulde. dã crist? selue: wãt hi was alle tgoet in de wet ende prophetẽ geloeft Hi vervulde de wet eñ dz in haer geloeft was: in diẽ datti/quã/preer te/ghepallijt wort/eñ verrees/want in die wet geen ander dinck geloeft en was Aldz seggen wp dat crist? niet en quã tõtbinden noch pdelmakẽ de wet vã mopses ende de propheten. maer te vervullen al dat die in hielen eñ dat in diẽ gheloeft was Ẽn dit es waerachtich verstãt vande lettere Nemẽ de de wet dien aengaende datse ghebiet es de wet vervult wanneer men die onderdanich es doende dat in haer ghebodẽ es Ẽn wort ontbonden ofte pdelgemaect wãneer men pet teghẽ haer doet Ẽn in dier manieren en mach niet gesept wordẽ dat cristus quam de te vervullen/te wetene/dat hy geboren worde eñ ter werlt quã om mopses wet te volbringhene. Wãt niemant en cõt noch wort gheboren om onder wet te leuẽ want onder de wet leuen en es gheen inde maer ten inde gheoerdoneert. Jte in deser manieren en soude crist? niet sondliner gedaen hebben: want hi alleene en volbracht de wet niet. maer alle de ioden: ende daerõ

en hadde men niet moghen segghen datti de wet quam vervullen Nochtan eest ghe rechtichtich eñ waerachtich dat hy de wet quã vervullen/te wetene/te thoonen ende wairachtelpken te volbringhene de dingẽ in haer gheloeft. dwelck een seer groot dic was. want alle de ioden dat verwachtẽ: eñ niemant anders en mocht volbringhẽ. dã de messpas. die god ende mensce was. Bo uen desen vervulde eñ bewaerde crist? de wet in eender manieren: in dien dat hy die bewairde so lãghe als hi leefde. Nochtã en bewairde hi die niet gheheeliken nader let tren also als de ioden. want hy losse eenige litterale houdinghen ende en volbrachtse niet Ghelijck als doẽ hi den siecken die hy ghesont maecte/gheboot/dat hy sijn bedde wech droeghe. dwelck opten sabaoth npet gheoerloeft en was Item hi begost de wet te lossene/benemende de ghelosten vã dier segghende/ datmen gheẽ libel gheuen en soude vã stepdinghẽ tusscen mã en wijf. dz welcke de wet toeliet. Also losse ende benaz hi propelikẽ meer de wet in deser manierẽ dan hi die vervulde Daerom selen wp segghen dat cristus de wit vervulde. vervullẽ de alle de dinghẽ die in haer ende in alle de propheten gheloeft warẽ Ende en vervul de die niet aenghaende den dinghen die in haer gheloeft waren. maer dien aengaen de losse hysse ende maecttese meer te nieute. Aldus was de wet van mopses die de iodẽ eerst hielen/gheheeliken gelost ende wech ghedaen doer de wet cristi. Ende alsoe ver ghinck ende ceseert de gheheeliken de wet van mopses. die in geboden ceremonien ende in iudicialen lach: ende was also ghe lost eñ te nieute ghedaẽ. aengaẽde hare be waringe. Ald? en meinde crist? nz anders met dese woerden. dat dã hy niet en quam de ghelosten der wet pdelmaken/ ghelijck

oft hy hadde willen nieu wet eñ ghelosten gheuen Want dat soude de wet gheheelijc ken sijn lossen eñ pdel makẽ. Maer quam die vervullen. want hi waerachteliken de de eñ volbrachte alle de dinghẽ die in haer ende inden propheten gheloeft warẽ ende dat die inhielen. Dit blijct claerlijcken inꝺ letteren. in dien dat hi seit (ick en come niet de wet ende de propheten lossen) wãt meẽ de hi de losinghe vã de wet/dat es die npet beware/hi soude alleenliken segghen (Ick en come niet de wet te lossen) want in hare sijn de gheboden die bewaert moghẽ wor den oft pdel ghemaert Ende de propheten houden ghelosten ende gheene geboden. Dairom en moghen die in deser manierẽ niet ghelost noch pdel ghemaert sijn. maer si souden los ende pdel ghemaert sijn. wor det ghesept dat de gelosten doer de prophe ten ghedain/nimmermeer volbracht wor dẽ. Dese vervullinghe eñ volbringhẽ meẽ de crist?: ende dit is sijn woirden ghelijck tot mich Wãt doen hi sepde (ick en come nz de wet te lossen ꝛc. hinck hi daer ane Hemele en deerde sullen vergaen. maer de minste lettere ende sillebe en sal niet verloren wor den noch vallen vander wet totter tijt dat alle de dinghen volbracht sijn Als oft hi ge sept hadde Twaer mogheliker dat hemel en deerde verghaen souden. dan dat inder wet oft inden propheten eenich dick blcue onvolbracht Ende dit concoerdeert mettẽ woerdẽ cristi. doer sinte lucas int. xxiij. ca pittel daer hi sept Tes noot dz vervult wor den alle de dinghen ghescreuen inder wet iuden prophetẽ eñ inden psalmẽ. Daer hi openbairliken sielde vervullinge doer dat volbrigen vã die geloefde dingen eñ nz doer de bewarige der wet Ende alsoe moet ver staen ende gheexponeert worden de voer sepde lettre. na de mepninghe ons heeren.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

ende niet als die de ketters ende dongeleer
de verheeren in een valsch verstant Want
dinde van de wet es tghene dat in haer be
loeft wort. daerom es in dien dat leste goet
waerom hi verwect wort die de wet hout.
Dit vervulde cristus doen hi in hem selue
volbrachte alle de gheloefde dingen dye in
de wet waren ende inden propheten Ald?
was de oude wet doir mopses ghegheuen
gheheelijcken eñ perfectelijken volbracht
in de coemste cristi/die de messpas was eñ
tgoet in haer gheloef?:eñ dinde dairti haer
toe oerdoneerde ende sette Eñ midts dien
cesseerde si gheheelijcken:ende gheenderā
de dinck van hair en bleef:ende de nieume
wet van iheſus cristus onse ghesontmake
re ghegheuen/navolchde: ende dinde van
dese wet der gracien doer cristus ghegeuē
es de eewighe salichept

¶ Hoede oude wet van mopses ghegheuē
cesseerde: ende navolchde ende begoste de
nieuwe wet der gracien. ghegheuen doer
iheſus cristus onse ghesontmakere Capit
tel.cxxx:

OGhelijck dat voerscpt es/segghen wy
dat de oude wet doer mopses ghege
uen:die inhiel/ghebooden/ceremoniē/ende
iudicialen/cesseerde gheheelijcken eñ van
haer en bleef gheenderande dinck:om dat
si gheheelijcken volbracht was in de coms
te vanden messpas onse ghesontmaker in
haer gheloft:die dinde was dair si hair toe
oerdoneerde De welcke in hem vervulde
alle de dinghen/in haer/inden propheten/
ende inden psalmen beloeft: ende beweeg
die waerachtelijcken met sijn/incarnacie/
passie/doot/verrijsnesse/ende mitten ande
ren dinghen doer hem int aenghenomen
vleesch ghewracht:tot onse salicheit eñ ver
losslinghe geoerdineert Dit ald? volbracht
sijnde (dat dinde was vā de voerseide wet)
was gheheelijken/volbracht/gheint/ende
verclaren/de voernoimde wet van mopses
Daeromme die haer ceremonien hout oft
eenich dinck datse inhoudende is.sonderlijck
doctelpken:eñ heeft in crist? gheen deel/ge
lijck de apostel sept Eñ so vele als in hez es
verloochent hi eñ doet te npeute de comste
vanden messias eñ sijn wet der gracie Eñ
deene en mach met de andere met ghehou
den worden:om dattet contradictpe es eñ
tweedracht Wāt alle de/figueren/ceremo
nien/offeranden/ eñ sacrificpen van de ou
de wet/prefiguereerden eñ bewesen de toe
comste vanden messias eñ de dinghen die
hi doen soude Eñ alsoe was si al heel een fi
guere vandat toecoemende eñ dat gesciet
soude. Daeromme dye dat nv hiele:soude
mitten wercke bewisen eñ thoonen dat de
messpas in de wet beloft/ niet comē en wa
re.noch niet vervult en hadde de dinghē in
de wet ende propheten gheheeft. Ghelijck
die hem nv beſnede. soude metten wercke
bewisen ende thoonen. dat de messias niet
comen en ware. wāt de beſnidenesse abrahā
me ghegheuen.was een waerteap vandē
volcke daer hi na den vleesche af comē sout
de:eñ een zeker teeken dat hi comen soude
Daerom die hem nv beſnede soude mettē
wercke bewisen dattzeker gheloone had
de dat de messpas noch nz comen en ware
ende dat hi hoepte dat hi comen soude Dit
soude de heplighe kercke ende therstien ge
loone gheheelijken sijn verdeuen:die sterc
kelijckē/gheloeft/hout/ende belijdt/ dat de
messpas comen es ende waerachtelijcken
volbracht heeft alle de dinghē in de voerset
de mopses/wet/propheten/ ende psalmen
beloeft Ende dat bewisen wi metten werc
ken als wi dat doopsel ontfanghē.dwelck
een teeken es ende een protestatie dat onse
ghesontmaker crist?/ghepassyt/gestouē/

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

begrauen was ende verrees Aldus tgene
dat de beſnidenesſe ende dander ceremoni
en der ouder wet preſpgueerde toecomē
de. bewijſt dat doopſelle comen ſijnde ghe
ſchiet ende volbracht. Aldus en mochten de
beſnidenesſe ende dat doopſele npet tſamē
ſijn: om datſe tweedrachtych ſijn ende con
tradictie hebben. Want tghene dat deen ſp
gueereert ende bewijſt toecomēde/ bewijſt
dat andere volbracht ſijnde. Deſghelijche
eeſt van den anderen ſacramenten van de
wet der gracie ende van den figuren ende
ceremonien van de oude wet. Aldus cōclu
deren wi bidē voerſepdē: dat de oude wet
doer mopſes ghegheuen. ghelijcke vē
vult was ende celeerde: ende datter ghē
derande dinch van dier en bleef mids den
voerſepden ende om haer onperfectheyt.
Want ſi was inperfect ende inhiel veel on
perfectheiden/ ghelijck de apoſtele tot veel
ſteden in ſijn eppſtelen ſcrijft: ende om dat
ſp tot haer inde quam daerſe toe gheordo
neert was/ dz was de meſſpas eñ de duech
den doer hem ende mit hem beloeft Aldus
ghelijck gheſeit es/ was volbracht ende cel
eerde de oude wet/ ghegheuen doer mop
ſes een puer menſchē/ hoewel dat doer tge
bodt gods was/ eñ de nieuwe wet der gra
cien beghoſte. dpe nieuwelinghe ghegeuē
was doer dē meſſpas die waerachtich god
ende menſche was Ende hi en ghaſſe niet
gheſcreuen in ſteenen tafelen. noch in geē
ander dinch Maer in de ſielen ende herteē
van diet hoorden/ ſinen mont opendoende
ende prekende/ gelijck ſinte matheus ſept
int. v. vi. vij. capittelle: ende in anderen ver
ſcheiden ſteden Eñ deſe was ende es de wet
/der gracien/ der liefdē/ ende dalderperfect
ſte. die altijt dueren ſal: ende gheender āde
ander wet en ſal nacomen Deſe es dalder
perfectſte ende mpddelle tuſſchen mopſes
wet ende de verghanckelijcke glorpe ende
de eewighe glorie: eñ haer inde es ons ghe
meen te makene de verdienſtē van de paſ
ſie criſti: ende ons maken/ perfect/ ſupure/
ende reine: om ſonder middele te ſiene dat
godlijcke weſen. dat een puer gheeſt es eñ
douerſte ondelijck goet. Aldus blijct claer
lijchen de dpfferentie vander wet mopſes
voerſept ende van deſe wet der gratiē ghe
gheuen doer den gheſontmaker. die waer
achtich god is/ vermeerdere ende gheuere
van allen gracien ende goeden. In welche
wet dz hi ons gheeft onghemetene volheit
ende ouervloedicheit van gracien. dwelck
in de wet mopſes niet gheſchien en mochte.
noch voer de comſte criſti De welcke allee
ne de gracie eñ duecht maecte (ghelijck ſint
ian ſept in deerſte capittele) eñ inbrochte te
nen nieuwē ſtaet: indē welcken de menſche
lijke nature eñ cōdicie ſeer verwādelt ende
verheuen was In welcken ſtaet ende wet
de menſchen niet en moeſten gherechtuer
dicht ſijn noch gheſont ghemaect doer hen
epghen wercken/ na hen menſchelijke na
ture ende condicpe. maer doer tgheloouе
van den gheſontmakere. Want de wet en
mocht niet rechtuerdpch maken dan doer
wercken: om datſe niet in en hpel dan ghe
boden ende beuelen Mer tgheloouе recht
veerdicht de menſchen doer de godlike gra
cie: om dat ons god dees gracie doen wplt
dat een ieghelijck die in iheſus criſtus ghe
loeft. ſal om dat ſelue werck gherechtuer
dicht ſijn ende rechtuerdich. Daerom ſept
ſint ian in dierſte capittel Dat de wet gege
uen was doer mopſes. mer de gracie ende
de waerheyt was doer criſti ghemaect/ ge
lijck oft hp gheſept hadde. Hp en ghaf ons
gheen wet als mopſes. maer gracie/ te we
tene/ gheloouе gracie makende ende recht
uerdich makēde. Eñ hi maecte de waerhz

te wetene/volbrynghende alle de beloften ende figueren Wan gheen dinck inde wet ende propheten gheloeft en was voer cristus comste volbracht. maer alleē hi vervulde alle Daerom sepde hi doer sint ian in dz vijfste capittele (Ick en come niet lossen eñ wechdoen de wet ende propheten. maer ic toeme die vervullen) Dit blijct. wāt de propositie van toecomen hanct in de toecomē de ghescienisse/te wetene/wanneert so ware in de teghewoerdeghe. want de propositie beteeckent toecomende te spne: ende tgene dat het beteikende ende toecomēde dick belept teghewoerdich te sine. maect de propositie waeracachtich. als oft wp sepdē/de mensche loopt/als de mensche actualiken loopt. maect hp de propositie waerachtich Ende also als cristus dede teghewoerdich sijn alle de dynghen die/in de wet/indē propheten/ende inden psalmen beloeft warē/die in hem seluen volbrenghende/wort gesept dat hi de wairathtichept maecte/te wetene/dat hi de wet ende de propheten wairachtich maecte. dwelck gheen andre waerachtich maken noch doē en mochte. Ende also maeckte cristus de gracie ende niet de wet: ende ghaf ons onghemetene volhept ende ouervloedichept van gracien eñ geestelike ghauen Maer dees dinghen en waren niet inden ouden staet noch in de oude wet. dat eenen onperfecten stait was: doerden apostele bp den staet vanden onperfecten kinderen ghelijct. leuende onder de vresse ende disciplne van haren meestre gebiedere. Ende na den apostele waert een wet vanden vleesche/van vreesen/vā siechedē/pdele/vremt/sieck/ figueratiue ende schijn vā den toecomenden dinghen ende goedē. Twas een lastighe wet/morpelick/onprofijtelijck ende der dienstaftichcit Een wet der doot. die de duecht doode mits de sonde Een wet der siecheit/der onperfectheit/der nacht/der duysterhept/der misterie/der hi dernessen Ghelijck dat doer den apostelle blijct in diuersce steden. die dese ende meer andere dinghen stelt vanden staet der ouē wet Maer onsen staet ende wet der gracie die eenen staet es sonder enich middele ter eewigher salichept/ es eenen nieuwē staet Een wet der perfectheit/dis gheest/der liefden/der sterckhept/der ouervloedichz/daē volste ende dalder rijcste/der waerheit/der suetithept/licht/vruchtbair/der sculdigher vrijhept die leuende maeckt: ende was volbringhinghe der gratien/ der nieuwicheit der sterckhept/der perfecthept/des daechs des lichs/der rethtverdicheit Ende ter verclaringhen van desen sullen wi weten dat de ouervloedicheden vanden gracien ghauen sijn. ons versoent van god ghegheuē. Want also als de ghene die eerst vrienden waren. vianden ghemaict waren: eñ daerna perfectrijcken versoent worden: bewpsen onderlinghe meer liefden eñ ouervloedelijcker dan te voren Desghelijke god die om de sonde van ons ghescepden was. en was nopt mz ons versoēt. noch en beweesnopt perfecte lpefde totter tijt dat alder volcomelijcste sijnder maiestept ghenoech gedaen was. doer dat dierbair bloet van sinē ghebenediden sone Ende doē (ons nalijcx sonder middel beminnende) beghost hi in ons mildelijcken te storcene onghemetene ghauen van sine gracien Welcke versoenninghe niet ghemaict en was dan doer de doot cristi Daerō waren de menschē voer sijn doot onperfect Ende hoewel dat cristi menich iaer te vorē preecte ende altijt wonderelijcke dynghen dede/ nopt ghehoort/ de menschen en waren nopt perfect. maer waren nalijckē als inde wet van mopses. om dat doer de predicacie christi ende doer

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

sijn mirabelen niet ghenoech ghedaen en worde der godliker materiept voer de mes daet van ons teghen haer mesdaē. Daerō ontsloothi ons de hant sijnder ontfermher tichept ende milticheyt om in ons ouervloe delijcken sijn gratiē te storteue ¶Mer doer de doot cristi was alder volcomelijcste ghe noech ghedaen Daerom quamen doen al leenlijken de ouervloedicheden van dē gra cien Ende dit was de sake waerom de mē schen (al waren si rechtuerdich) als die slot nen voer de doot christi behouden worden indat wtwendich oft inwendich gheloue van de doot cristi ¶Mair god en wilde nopt tement in glorien ontfaē voer de doot cristi Daerōme alsoe als hi ons doen beghost te doene dese wonderlijcke gracye. midts de doot van sinen eenighen sone So beghost hi doen te doene alle de andere gratiē ende ghauen: eñ ten betaemde niet datse eer be ghosten Daerōme voer de doot cristi doer sijn doopsele den genē dpe dat ontfinghen was gratie ghegheuen des heilighē geest om quijtscheldinghe van den sonden. ¶Mer voer de doot cristi en wort de heylige geest niet ghegheuen in volhept van gratiē mit bewijsnesse van teekenen ende confirma tie van him die ghedoopt waren. al worde de gratie van den heyligen gheest ghege uen in verlatenesse vā den sonden Eñ also hoewel dat de gratie des heyligen gheest ghegheuen worde in quijtscheldinghe van den sonden / indē doopsele voer de doot cris ti: daer en worde gheē perfectheit des men schen verworuen noch dispositie ter perfect heyt. want de perfectheyt en comt niet ten menschē om dat hem de heylighe geest ge gheuen es in quijtscheldinghe van sijn son den. maer om dat hy hem ghegheuē es tot volheyt van gracien Ende dese wtstortin ghe dis heyligen gheest en was in gheen ouervloedicheyt doer dz doopsel cristi voer sijn doot. maer alleenlijken na sijn doot. vā dien dach voerts dat de heylighe gheest op de apostelen quā In deser manieren wort dat doopsel cristi voer sijn doot gheweten / dat doopsele inden watre eñ niet vāden he ligen gheest / ter aenmerckynghen vā de ouervloedichz eñ volheyt der gracien des heyligen gheest die namaels ghegheuen worde Dit es de sake waerō doer dat doop sele cristi / dat na sijn doot ghegeuen worde de menschen niet alleenlijken perfect en wa ren ghemaeckt. maer waren ooch ghedpi poneert om dese sijn wet der gratiē die dal derperfecste was. sonder swaerheyt te dra ghene ende ghewillichlijck wt liefden cris ti de doot ontfaen eñ alderande trybulatiē eñ perijckelen liden Bouē desen worde dē ghedoopten de gracie des heyligen gheest ghegheuen mit een buytensite teeken ende openbaringhe. Want de ghedoopte bescō den diuersche talen te spreekene / ghelijc als de apostelen doen hem de heylighe gheest ghegheuen was. daer op hen sompge opē bare teekenen bleken. bi den welcken opē baerlijken bleeck dat de heylighe gheest op hen daelde Eñ de heylige gheest daelde op de ghedoopte so openbairlijken: dat niet al leene de kerstenen en saghen. maer dalder quaetste ongheloouighe. Aldus en behoef den de ghene die tot cristus bekeert waren gheen wet. om datse die disponeren soude om de wet cristi ontfane Want in de selue onfanckenisse was hen eene perfectz ghe gheuen. na de welcke si dese wet soudē mo ghen draghen sonder swaerheyt

¶ Wat differencie dat tusscen de godlijcke ende menschelijcke wet es Eñ tussen tgod lijck eñ menschelijck recht. Eñ waerom de menschelijke wet eenighe onduechden ghe doocht: eñ tgodlijck gheene Ca. cxxxi.

Hier soude iement twijffelen mogen na dat de kerstene menschen gehouden ende verbonden sijn de wet der gracien te bewarene ende hen conformeren mit dat recht der consciencien: waerom sij niet wech en doen de menschelijcke wetten die dat recht der consciencien contrarie sijn eñ der wet cristi: die dalder puerste is: ende en lijt noch en toelaet gheenderãde onduecht Hier toe antwoerden wi: dat de voerseyde wetten niet wech te doene en sijn: eñ die gelijck ende gelijcformich te makene dẽ rechte der consciencien. wãt de wet es altijt tot eenich inde gheoerdoneert. doer de welcke de menschen tot dien inde coemen mach: eñ de dinghen tot eenich inde gheoerdoneert en sijn niet goet. dan in dien sij tot dien inde ouer een comen De menschelijcke policie wetten ende gemeenheden van veel ingesetene in een stadt oft ghemeenschap sijn geordoneert principalijcken om de godlijcke chieringhe terstont te betaghen. Mair dat eyghen inde vã haer es/ te moghẽ hebbẽ genoechsamht om dit menschelijke leuen te conserueren Welcke ghenoechsamheyt gheen menschen doer hem alleene hebben en mach. oft wepnich menschen sijnde oft leuende moghense hebbẽ. Daerom betaẽdet datter grote versaminghen gemaeckt worden. so datter so veel waren dat de mẽschen bi hen seluen in allen dinghen mochten ghenoech sijn Eñ alsoe wãt der policiẽinde van de menschelijcke ghemeenschapes hebben ghenoechsaemheyt van dẽ noodelijken dinghen ten teghenwoerdighen leuene: ende dit en machmẽ niet hebben. dã de deelen versaemt sijnde. de welcke nit versaemdelijck leuen en moghen sonder den ande. So waert notelijck dat alle de menschelijcke ende policien wetten sodanich warẽ datsi ten policien nae betaemden. Dwelck niet en soude moghen gheschien. waert dit men in den polycien sulcken wetten stelde als int recht der consciencien: ten wair dat de menschen seer perfect waren Want en waert niet gheoerloeft den ghenẽ te doodẽ die anders goet neemt: de quade menschen soudent al nemen dat de goede besittẽ. alsi wisten dat sijt sonder perijckel mochten doẽ Ende also en soude gheen policie noch ghemeenschape ghedueriich blijuen. Bi ghelijcke sout sijn en wairt niet geoerloeft hem te doodene die anderen doet. Ende also eest vã veel anderen politike wetten. de welcke waert datse ghereduceert warẽ tẽ rechte der consciencien. de menschelike gemeenscap ende policie soude van noot swe ghen verghaẽ Mids dien soudensi quaet sijn. Want si en souden niet bequame sijn den inde om dwelck si ingheskeit sijn Ende si en souden niet alleen quaet zijn. mer ooc teghen dat recht der conscipentien. sulcken wetten reduceren ten rechte der consciencien: om dat met dyen de menschelijcke policie gheconserueert wort. want dye vergaẽ de soude alle de wereit verghaen/aengain de desen staet dyese heeft/ende de godlijcke oefeninghe cristi soude verghaen Eñ wãt de policie niet en mach gheconserueert zijn. sonder sulcken wetten: die werhdoẽ soude teghen dat recht der consciencien zijn. Item worden selcken wetten ghestelt in de menschelijcke policien: gheen polycie en soude moghen draghen: wãt gheen policie noch ghemeenschap en is die heel ende altijt tsamenstaet mit perfecte mans Item alle onduechden ende sonden sculwen: es een dinck dat de machten van alle puer minschen te bouen ghaet: ende ten mach niet ghescien sonder gracie. Welcke gracie gheen puer menschen gheuen en mach. noch alle de mẽschen tsamen. maer god alleene. Daerom

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

de selue wet alleene die helpende gratie ge
uen mach moet alle de onduechdē verbie
den. dwelck alleene betaemt der wet crijsti.
die god ende menschе es Item de menschе
like wet en puneert niet alle de onduechdē
om te belettene de scandalisacie ende meer
der quaden. want somwijls meenende eē
onduecht te belettene. souden andre meer
dere volghen/ ghelijck als de gemeen vrou
wen verdruende. souden andere dpuerste
oncuplscheden opstaen Item de wetē wor
den ghegheuen om de onduechdē te pune
ren. om dat de quade ghepuneert soudē zij
ende laten te sondpghen uit vreese vander
pinen Maer tsijn veel manieren van qua
den die men niet en can ghepuneren noch
ghe weten/ ghelijck als sijn de verborghen
sonden/ de quade ghedachten/ ende andere
derghelijcke Item de menschelike wetten
sijn om den ghemeinen staet te conseruerē
ende daerōme moetāse twe dinghen doen
Deerste es/ ieghelijken beweghē hoe hi hez
wel hebben sal tot alle de ghemeenscap en
tot eene ieghelike van dien Dat tweede es
de quade dwinghen om de vrese van de pi
nen: daerom wairt sake datter eenich dinc
ware dat ter minscheliker ghemeenschap
niet en behoorde: de wet en moet haer des
niet onderwinden noch des niet aendeagē
want het gaet uit haer epghen materie eñ
condicie/ ghelijck oft de lantmetre tracteer
de van tghene dat ter mupslijcken behoort
eñ in contrarien: hoet es van de simple for
macie/ van dat quade ghepeps/ van de pde
le sprake ꝛc. Eñ de wet crijsti es alleenlijken
om den menschе absolutelijken te bewege
ne ende te belepden: ende niet ter aenmerc
kinghen tot eenige menschelike ghemeen
scap. Daerom moetse alle de dinghen ver
bpeden. doer de welcke de menschе onghe
seict wort. Eñ want de goethept die de wet
des euangelien meent in te beinghene/ es/
ter ainmerckinghen van god/ te weetenne/
op dat de menscē doer haer puer gemaect
verdpenen ontfaen tsine int ghesellscap vā
god: eñ god puer goet ende alle duecht es:
sinden welcken gheenderande vlecke noch
onsupuerhept en es: eest noodelijckē dat de
ghene die nijn ghesellscap ende glorie ont
faen selen worden. ghheelikē puer zijn Eñ
om deswille moeten si alle onduechdē vlīē
ende alle duechdē volghen. Om meer ver
claringhe vā desen sellen wi weten: datter
sijn twee rechten: ende ieghelijck van dien
heeft veel namen Deen es/ recht der consci
encien: dat gheheten wort/ secret recht/ ver
borghen recht/ recht der cōsciencien/ binen
ste recht/ recht der penitencien oft penpten
tiale recht Dandere es menschelijck recht
dat geheeten wort/ iudiciael recht/ wereliic
recht/ openbaer eñ buptenste recht/ legael
recht/ menschelijck recht. Ende ieghelijck
van desen rechten heeft zijn epghen wetten
ende rechters. De wet ofte reghele der con
sciencie/ es/ de gherechtheit der consciencie
oft ondwalike conslentie De wet van dat
menschelijke recht. es de menschelike wet
Ende ghelijck alsser twee rechten zijn. so zijn
twee rechers/ twee ppnen/ ende twee inde
van wetten. want elcke wet heeft sijn inde
eñ sinen executeur. De menscelijke rechte
re die puer mēsche es en straeft niz alle mis
daden noch de verborghene. om de voerse
de sake Dexecuteuren vā de wet des euan
gelien puneren alle de sonden. Eñ dexecu
teuren vā de wet des euāgelien. aengaēde
alle haer verborghenz/ zijn/ de ghene die iu
ridictie hebben int recht der cōscientie. als
zijn de priesters: eñ die behoret alle de mesda
den te verbieden eñ te puneren De macht
der prelaten die contenciose iuridictie oefe
nen selen. spreet hair alleenlijken ten dingē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

dpe ter hiuigen comen mogen/ghelijck dz
blijct biden naē Eñ de dinghen die ter hiui
niet comē en moghē/als doer dpe den geeſ
telijken noch gemeinē ſtaet nz verſtoorbeert
en worden/zijn den rechte der cōſcientien ge
reſerueert Eñ dairō die int recht der conſci
tien rechters zijn/gelijck de prieſters zijn/ver
bien eñ puneren alle ſonden: eñ nz de geeſ
telike noch werelike rechters Alder puneré
eñ verbieden de werelike richters alleene
de dīghen die de ghemeen dīgen verſtoorbe
ren oft verſtoorberen moghen. op dz de goe
de leuen moghen ſonō turbacie nz vre: eñ
de quade midts vreſen der pinen nz en doo
ren den andeen beletten: eñ danō dinghen
god latende die ſe oerdeelt eñ puneert Alder
en verbpē noch en puneren ſi de ſonden nz
die den ſtaet der ghemeenō dpnghen nz en
verſtoorberen: ſi zijn hepmelick oft openbaer
Eñ ſijn alleen aendachtich ten dinghē dpe
tot hiupnghe comen moghen/ghelijck dē
naē bewijſt Voer dandere en ſorghen ſi nz
die latende den rechte der cōſciēcien: dat es
den prieſters dpe alle ſondē verbien eñ pu
neren Dāt de prieſtre en verbiet den peni
tent nz alleenlijken de opēbare ſondē. mer
oock/de verborghene/die npemant aen en
gaen/de dootlike/de dachlijke/de quade ge
peiſen/eñ oock de dinghen diemen niet en
doet. als zijn de verſuemenelſen: eñ vā allen
ſet hi pine/dats arbitrare penitencie: eñ dz
en mach gheen anō doen De redene vā de
ſen es. wāt die int recht der cōſcienciē preſi
dencie hebben: hebben preſidencie eñ rela
cie ter aenmerckpnghen van god. op dz de
menſchen doer tſacrament der penitenciē
ſupuer eñ perfect ſouden gemaect zijn. om
den ōdienſten der paſſien criſti deelachtich
te ſine eñ in zijn glorie ontfaen te ſine Om
welcke noodelijck is dat de mēſte alſo per
fegelikē gheſupuert worde als criſtus die
nopt en ſondichde. Maer die ſet doet vā dz
criſtus verbiet. die en es niet ſupure Ende
alder cōcluderende antwoirden wi ter voer
noemō twijflinghē: dat gelijc als diuerſche
wetten zijn/dat menſchelijke eñ dat recht der
cōſcientien. alſo zijn diuerſche/inden/pinen/
eñ loonen De mēſchelike wetten zijn ten poli
tiken inde/dat es eenen meliken ouervloe
dende ſtait van borghers: om welcke ver
ſocht wort dat deen den andrē nz en lette eñ
datſe maltkādren hulpen indē dinghē die
ten ghemeenen bequaē zijn. dwelck niet en
gheſchiet dan doer dat bupterſte werck Eñ
daerō en verbiet noch en puneert de miſce
lijke wet nz de bīnenſte wercken. als zijn/de
quade gedachtē eñ quaden wil eñ begheer
ten/die de werelike rechtere nz en puneert
wātſi verborghen zijn Eñ al wiſt hijſe. hy en
ſoude voer die gheen pine gheuen. want tē
betaemt hem niet Maer de wet des euan
gelis puneert dz verborghen/nz alleen om
dz god dat weet/ maer om dz de mēſte doer
de wet des euāgiles (die naertelijken goet
es) ſupuere eñ perfect gemaect es. want al
ſo mach hi comen ter eewigher glorie dpe
alle natueren eñ menſchelike facultepten
te bouen gaet Eñ want wi daer verſaemt
ſijn ten waer achtpghen perfectē ende pue
ren goede: eeſt notelijck dat wi goet perfect
ende ſupure ſijn Aldus hebben dees twee
wetten/diuerſche inden/diuerſte rechten/
ende diuerſche pinen Ende die in deene ge
noech doet. en doet niet ghenoech in dande
re. Ghelijck oft hem eenpch dootſlaghere
biechte ende worde in dat recht der conſcie
cien ghe abſolueert. nochtan en ſoude hi nz
vri ſijn van de behoorelike pine in dat were
lijck ſtrijtſam recht van de minſcelike wet
Bi deſen moghē wi meerhē dz de rechtādi
ghe miſcelike wetē verbiden int recht der
cōſcientien. want die vā dewige wet comen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

gelijck geseptwort prouerbioũ int.viij.ca pittele ¶Maer de pinen van de minschelijcke wetten en verbinden niet in dat recht ō conscientien oft penitenciale De reden es. want de pine die na de menschelijcke wettē ghegheuen wort:en wort niet ghegheuen dan teghen den ghenen teghen wien iudicialijcken ghe procedeert wort. dwelcke nv ghedaen en wort int penitenciale recht:eñ daerom en hebben de pinen van de mēschelijcke wet gheē stadt int penitenciale recht Daeromme al puneert de menschelijcke wet dē ouerspeelder met een hoot pene oft metter doot:de biechtvadre en sal de bpecht tende ouerspelerse geen ppne der doot setten.mair andere arbitrare secrete pine:eñ so voerts van anderen gheliicken dinghe. Dit es om dat het penitenciale ende ō minschelijck recht onderstepden sijn inder spetien:ende deen en belettet dāder niet. noch de pinen van deen en gheliicken de ppnen van dat ander niet.noch den loonen vā diē Want de pinen vande menschelike wet zijn tijttelijc:gheoerdoneert ten ghemeenē dinghen Ende de ppnen ende loonen der godliker wet sijn eewich Ende gheliick als de menschelijcke wet settere tijttelijke pinen gheeft/ na dat ten ghemeenen dinghen betaemt/gheliick als gheuanghen settende/ gheeselende/bannende/ende andere gheliike tijttelijcke ppnen/ als de mesdoenders corrigible sijn. Ende als si oncorrigible zijn oft datse so veel quaets doen datse oncorrpgible scinen.so doetmen die vander werelt doer de tijttelijke doot oft eewighe gheuāckenesse. Ende gheeft den ghenē die de wet wel bewaren/loon/te wetene opēbare dignitciten ende eeren Also sal de godlike rechtre(die een coninck der coninghen es ende dat ouerste goet)den quaden ende ouertreders sijnder wet.eewighe pine gheuen:eñ den goeden diese bewarē.eewighe gloriē ¶Vā de.xv.vergierde teekenen diemē seit dat voer doerdeel gheschiē selen Ca.cxxxij

Ende wāt alle wet recht ende perfectes ter aenmerckinghen van eenpchinde:ende gheeft loonen ende eeren den genen diese bewaren: ende den ouertreders pinen. Ende de godlijcke wet ghegheuen doer iheſus cristus onsen gheselonmaliere waerachtich god ende menschē:die de ghenere es van onse wet der gracpen: es absolutelpken dalder perfectste wet:eñ inhout dees twee dinghen.midts excellentheden: ende haer inde es de eewighe salichz Daeromme hi selue die es de gheuere/vāde wet vanden lonen ende pinen in haer gheschreuen/int inde wanneer tghetal vanden verkorenen vervult sijn sal:ende de voernoimde wet reformeren sal:sal comē als vniuersall ende ouerste rechtere van alle rechters:eñ sal alle de werlt oerdelen in een vniuersael oerdeel.ten welcken alle leuende eñ doode comen selen reden gheuē hoe si de voersepde wet bewairt eñ volbracht hebben:ende de goede selen eweliken gheloont worden eñ de ouertreders eewelijcken ghepinicht ¶Aengaende dit wterste oerdeel sellen wp mercken drie dinghen int generale Deerste/de teekenen die geschien selen voer doerdeel. Dat.ij.doerdonāctie eñ forme des oerdeels Dat.iij.dexecutie vā dien Aengaēde deerste.wātter vele in desen dwalen/ mits niet weten tonōscreiden de teikenē die sinte mathe? set int.xxiiij ca. Selen wi weten dz tweederande teekenē zijn Deene van de destructie vā iherusalez Dande vanden dachdes oerdeels Dierste beghinnē int voerseide capittel/daer hi sept Audituri eñ ij Dā drie zijn teikenen vā doerdeel Eñ die zijn/dupsterhept der sonnen eñ der manē/vallinge vāden sterrē/beruerte ō hemelscer crachtē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Ende worden gheſtelt int voerſepde capit
tele/ſeggheude Statim aūt xč. Achter ghe
laten de eerſte teekenen die niet en geſchie
ten propooſte/aenghaende den twecdē es
twijflinghe: wat teekenen deſe ſijn ſelē die
voer doerdeel gheſchien ſullen Eenige leg
ghen dat vijfthien teekenen ſijn ſelen/na dz
ſinte ijheronimus ſept/dat hi vant in de an
nale boecken van den poden: ende elcken
dach een gheſchien/ Deerſte es/dat den eerſ
ten dach de wateren van der zee op heffen
ſellen vijfthien cubitus bouen alle berghē
Dat tweede/ dat den tweeden dach die wa
teren neder dalen ſelen tot dat alder diepſte
vander eerden. ſo datmen die naulijck ſal
moghen ſien Dat derde/dat dis derden da
ghes de watren keeren ſelen tot haren eer
ſten ſtaet. Dat.iiij.dat des vierden daghes
alle de dinghen die inde watren ſijn. op de
wateren comen ſelen ende groot gheruch
te maken Dat.v.dz op den vijfden dach de
voghelen inden velden gaen ſelen al ſcrep
ende. ſonder eenich dinck te etene. Dat.vi.
dat op den ſeſten dach een vlāme viers op
comen ſal die van den orienten totten occp
denten loopen ſal Dat vij.dat den ſeuenſtē
dach alle de ſterren wt hen vier ſchieten ſe
len gheliick de planeten doin Dat.viij.dat
den achteſten dach alle de werelt dote groo
te eertbeuinghe ſijn ſal: ende de gheſlichtē
ſelen vallen ende de dieren ſelen verghaen
Dat.ix.dat den neghenſtē dach alle de ſtee
nen in viren breken ſelen ende teghen deē
dandere in ſtucken ſtooten. Dat.x.dat den
thienſten dach dz de planten ende boomen
bloet ſweeten ſelen. Dat.xi.dat den elleſtē
dach/alle de berghen/alle de houelen/ende
alle de edificien/ te poluere ghemaect ſelen
worden Dat.xij.dat den.xij.dach dat al de
voghelen comen ſelen vanden berghen in
den velden. makende groot gheruchte eñ
niet etende. Dat.xiij.dat den.xiij.dach van
dat de ſonne op ghaet tot datſe onder gaet
alle de grauen open ſijn ſelen ende alle die
doode lichamen ſelen openbarē Dat.xiiij.
dat den.xiiij.dach alle die menſchen loopē
ende vlien ſellen van woeninghen gheliic
wellinnighe dulle menſchen Dat.xv.dat op
den.xv.dach alle menſchen ſterven eñ ver
rijſen ſelen. Dit ſal den vijfthienſten dach
ſijn: ende in elcken van den anderen dagē
ſal een vanden voernoimden teekenen ge
ſchien Ende veel prelāten preken ende af
firmeren dees teekenen. maer ſi en ſijn nz
wairachtich Noch ſinte ijheronimus en af
firmeert dpe niet. noch en ſept niet dat dpe
waerachtich ſijn. mer vertelt hoe hi die vō
den heeft in een hebreus boeck van den an
nalen boecken der ioden Eñ dat dees voer
noemde teekenen niet wairachtich en ſijn
blijct openbaerliken Wāt criſtus doer ſin
te matheus int.xxiiij.capittele: dair hi ſtelt
de teekenen die voer doerdeel gheſchien ſul
len: ſtelt ander teeken eñ niet een vā deſen.
Tētweedē. wāt dees teekenē gheſtelt/ſepde
criſtus Weet dat omtrent deſen/te wetene
den oerdeele Eñ ſepde Den dach noch hue
re des oerdeels weet niemāt: eñ na wtwij
ſen vā de voernoēde teekenen ſout den.xv
dach zijn Item want ſinte matheus int.xxiiij.
capittele ſept dz de cōſte criſti tē oerdele zijn
ſal gheliick inde tijt van noe dat twolck adt
dranck eñ houlijcte: eñ niet en wiſt vāde di
luuie tot opten dach datſi quā. in dwelc ge
merct wort de zekerhz vāde tijt dis oerdels
Mer de voernoēde teekenen gheſchiet en
mach gheen zekerhz ſijn. wāt alle menſchē
ſelen verſtorbeert zijn eñ weten dat ſi dē vijf
thienſten dach ſterven ſelen. na dz dees tee
ken beghoſten Item wāt de teekenen des
volbracht zijn de: en ſal doerdeel npet terſtōt
ſijn. na dat ſinte matheus ſeit int.xxiiij.ca.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Item doer sinte matheus wort int voersei de capittele ghesept Datter dan twee in dr velt staen sellen: ende deen sal ontfaen worden ende dandere ghelaten ic. Dat sal syn den dach des oordeels. alsse bepde ghelijck lijch steruen sellen. sal deen inde glorie ghenomen worden ende dandre ter ppnen gelaten Item de voernoemde teekenen blijcken verzeert ende valsch te sine. aengende veel dinghen diese inhouden. als dpe gheender ande redene noch fondement en hebbē Ghelijck dat blijckt int neghenste teeken. want daer en es niet meer redenen dat de steenen in vier stucken breken breken selē. dan in meer oft min stucken. Eñ twort gesept dat de de dieren na dese vergaderinge bliuen selen. dwelck niet mogheliicken en schint. Item dat het neghenste ende elfste teeken oock niet mogheliick en scinē Item en sci .en mede niet mogelijck noch en moghen npet gheliickelijck syn dat elfste eñ twelfste teekenen. Itē dat. xiij. teekē blijct gheloghen. int dwelcke ghesept wort dr de grauen ontslupten sellen om de lichamen te verrijsene. Want na dier politien en sal de verrijsnes niet syn dē derthienstē dach. maer den vijfthiensten: ende en sal nr lanc saemlijcken gheschien. mair haestelinghe (ghelijck de apostel seit) noch ten schint niet tamelijcken dat de grauen open staen souden/de menschen noch drpe oft vier daghē leuende. als de verrijseneste syn soude den vijfthyensten dach/na de voersepde propositie Item want om dopstaen vanden doden de poederen der dooder lichamen van de inghelen verghadert selen worden (ghelijck doer sinte matheus gheseit wort in dr xxiij. capittele) dwelck ghedaen sal wordē als cristus comt oordeelen ende npet te voren Item dat. xi. ende. xiij. en syn niet gelijc mogheliick: eñ veel andere inconuenieten

souden volghē wt de voersepde politie. die wi hier om corthept wil'e achterlaten: concluderende dat de voersepde vijfthien teekenen nr waerachtich en syn. maer vergiert ende en worden in de hepligghe scripturen niet gheseit Ende dat meer es: gheen van den teekenen dpe in de hepligghe scripturen staen en wort onder dese voer een teekē gestelt: daeromme en salmen den voernoemden teekenen gheender ande gheloouē genen. Noch sinte theronimus en stelt die nr affirmerende Maer sept alleenlijken dat hi die vant in de annale boecken van dē poden. dwelck historien syn die gheene auctoritept noch zekerhept van waerachtichept en houden. Maer de waerachtighe teekenen syn dese navolghende.

¶ Van de waerachtighe teekenen die ghe schien selen voer dat uterste oordeel Capittel. xxxiij.

De waerachteghe ende zekere teekenen die dr generale oordeel voorgaē selen syn de ghene die cristi preponeert: eñ sinte matheus scrijft int. xxiij. capittel: sinte marcus. int. xiij. capittele: eñ sinte lucas int. xxi. capittele Ende deen van dien teekenen/es/dat de sonne haer verduysteren sal Dat tweede/dat de mane gheen lycht ghenen en sal. Dat derde/dat de sterren uten hemele vallen selen. Dat vierde/datter zij sal comocie van de hemelsche crachtē Dat vijfde/datter een ongheuoinlijcke beruerte ende verstorberynghe onder uolck syn sal Dat. vi. het sal een verstorberinghe syn van de zee aenghaende haren ghewoenlyken loop in dat ghelupt ende op heffinghe vanden baren ende goluen Dat. vij. sal zij een vniuersale vreese ende veruaerdr alle de werelt doze. mids de welcke de menschē niet alleenlijken en selen vreesen ende verstorberen. maer selen oock seer swarlyken

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

in hen seluen geppnicht ende verstorbeert
sijn. so datſi incrimpen selen wt vreesen vā
ghene datſi sien sellen eñ van den quaden
die ſi verwachten sellen ende op hen comē
selen Dat. viij. sal sijn: dat indē hemele opē
baren sal dat teeken vander maghet sone/
dat es dat cruys/dwelck een teeken es sijn
der victorien ende is zij baniere die voer hē
gaen sal coemende om te oerdeelen. Ende
het schijnt dat dit teeken/dat is cruys/open
baren sal voer de comste des richters ende
inder tijt dat de sonne eñ de mane verdupſ
tert sijn selen ende de sterren wten hemele
vallen selen Ende alle de werelt alſo sijnde
in dalder grootſte ende seer donckere dupſ
terheden. sal dz cruys openbarē in de locht
die inder scriftueren (hemel ghenoēt wort)
in seer hooghe ende ouerschijnende plaetse.
opdat alle de menschen selen moghen sien
in sowat steden die sijn: ende sal meer blinc
kende sijn dā de sonne Aldus inder tijt dat
sonne noch mane gheen licht gheuen enſe
len: de werlt sijnde in dalder grootſte dupſ
terheyt ende doncherheyet: sal dat cruyce
openbaren in sulcken schoonheit ende blic
kinghe. dat gheacht eñ gehouden sal sijn
voer seer veel schoonder eñ van veel meer
dre excellentheit dan de/sonne/mane/ende
sterren Want in dier tijt saelt in grote exel
lentheyt lichten: ende dlicht/der sonnē/der
manen/ende der sterren sal faelgieren Eñ
tschijnt dat wp segghen moeten dz het cruy
ce eenen tijt blicken sal ghelijck ghesept es
ende daerna saelt laten te scinen Ende tsal
anderwerf openbaren als crist? sal coemē
oerdeelen: ende sal voer hem comen gelijc
de baniere voerden coninck Menghaēde
deerſte ende tweede teeken seggben wi: dz
dlicht der sonnen ende der manen vermin
dert sijn sal oft naliex al gheheelijcken ge
aelgiert Niet doer de maniere vandē eclip
sis. maer bi mirakelen Wāt god sal dlicht
vande sonne ende mane trecken: ende alſo
selen die sonder radiē ende sonder licht bly
uen Vanden welcken de mūscen seer ver
uaert ende verstorbeert sijn selen: ende selē
crimpen wt vreesen der dynghen die ouer
hen comen selen Vā desen seide de prophe
te ioēl int derde capittele Dat de sonne in
dupsterheden verkeeren sal ende de mane
in bloet: eer den grooten dach des heerē (dz
es doerdeel) comen sal Ende dit sal zij voer
den dach des oerdeels. Sonne ende ma
ne selen dan dees dupsterheyden hebben.
maer hen licht sal hen weder comen eñ sel
len dat hebben tot den daghe des oerdeels
alst hen vermeerdert sal worden Dees dōc
kerheit sal een teeken zij van de comste crist
i ende van dinde der werelt. want de com
ste cristi sal seer veruaerlijck zijn Want hy
sal seer veruaerlijcken comen. met groote
cracht ende maiesteit/te wetene/om de we
relt terstont te oerdelen Om dissille selen
seer vreeslijcke teekenen te voren coemen/
ghelijck de dupsterheyt van sonne eñ ma
ne. doer vreese vanden welcken de mensclē
crimpen selen: ende sonne ende mane selē
verdupstert worden dat hen gheenderāde
licht bipuen en sal. Hoe langhe dees donc
kerheyt dueren sal en wort in de hepligbe
scriftuere niet gheskelt Maer het schijnt dat
elcke van desen dupsterheyden dueren sal
meer dan drie of vier hueren. midts dat eē
teeken sijn sal van de coemste cristi ten oer
deele ende van dinde der werelt: eñ sal mo
ghen ghesien worden van alle bewoenlijc
ke hoecken der werlt Maer ten schijnt niet
waerachtych dat dees dupsterheyt veel da
ghen dueren sal. want dat soude perijckel
maken in alle leuēde dinghen ende soudē
ghealtereert worden doer dalder quaetste
dispositie Maer de duisterheyt sal duerē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

so langhen tijt dat men generalijcken ghe
looven sal dat een teeken vā een seer groo
te salicheyt/ghelijct was inde passie cristi. dz
alle de werelt doer dōcker was in een tekē
dat de god der naturen doochde ende sterf
voer alle de menschen. werche dupsterhept
die hueren duerde:eñ in dese dupsterhept
en selen de leuende dinghen niet verderuē
Ende ten selen niet alleenlijcken teekenen
sijn in sonne ende in mane. mer oock in al
len anderen dinghen die in den hemele/in
der eerden/inder zee/ende inden minschen
sijn/ghelijck sinte lucas seit int.xxi.capitte
le. ¶Aenghaende dat derde teeken seggheē
wi:dat de sterren fixe inden hemele niet en
selen vallen ¶Maer dander sterren die wp
cometen heetē:ende de leecke heetense ster
ren:die selen vallen Ende om dat hem cris
tus in veel dpnghen hem den leecken ghe
lijck maect int spreken/noemt hi die sterrē
Ende dees cometen die scinen als berrēde
sterren/selen vallen vter locht.die de leecke
ende oock de heplighe scriftuere den heme
le heeten. ¶Eenighe seggheen dat de sterrē
vallen selen/te wetene/datti verdupstert se
len sijn doer dat middele vā de nieuwe dōc
kerheden:ende alsō en selen ti gheene clair
hept gheuen moghen:ende het sullen veel
vapoten vallen berrēde als vier.in manie
ren van sterren: dat nopt sodanighen ghe
sicn en sijn gheweest: ende selen grote ver
naerthept gheuen ¶Aenghaande dat vier
de teeken seggheē wi:dat de hemelsce crach
ten die beruert selen worden/ dat selen sijn
de inghelen. die hemelsche crachten gehee
ten worden.om dat gheestelike substantiē
sijn Dese beruerte der hemelscher crachtē
sal sijn eenighe onghewoinlijcke werckin
ghe.seer wonderlijcke dpnghen doende in
de materpe vā de elementen.de menschen
met de aldere grootste veruaerthept weer

slaende. Vanden anderen teekenen es vo
re ghelept

¶Hoe de teekenē die voir doerdeel gesci
selen.openbaren den tijt des oerdeels. Eñ
hoe inden menscen verzekerhept sal zijn Ca
pittel.cxxxiij.

Aenghaende den voernoemden tee
kenen es twijffele.hoe si den tijt des
oerdeels openbaren ende bewisen: eñ hoe
de menscen verzekert sullen sijn in den tijt
wanneer den dach des oerdeels toecomen
sal Aenghaende dat eerste seggheen wi dat
de voersepde teekenē bewisen selē dē dach
des oerdeels seer corts comende ¶Maer en
selen den zekeren dach niet openbarē.Aen
ghaende dat tweede seggheen wp:dat dees
verzekerhept zijn sal in de quade mēschen die
dees verzekerhept hebben selen ende scien
den ghenoichten ende den tijtelijcken din
ghen aendachtich sijn. de voernoemde tee
kenen verghetēde. Ende also sal den dach
des oerdeels haestelinghe op hen coemen
In de duechdelijke menschen en saelt also
niet sijn. want de voernoemde teekenē siē
de selen si dier aendachtich zijn. de tijtelijke
dinghen verghetende eñ den dach des oer
dees verwachtende Bouen dese moghē
wi seggheen dat dees verzekerhept genera
liken sijn sal in de goede ende inde quade:
die eten en dincken ende houwelijcken se
len/ghelijck de euangeliste sept De redene
sal sijn.want na dat de teekenen voer doer
deel ghescien sellen:en sal den dach des oer
deels niet terstont comen.mair het sal eeni
ghen tijt tusschen beiden sijn: ende binnen
dier tijt sullen si de vreese vanden dach des
oerdeels verliesen.wantsi niet weten en se
len wanneer hi comen sal Ende dan sal hi
haestelinghe coemen/ghelijck sinte ieroni

mē sept Anderlins machmen segghen dat gheenderande zekerhept noch blijschap zij en sal. mair ghestadighe vreese. derwachtē de den dach des oerdeels. ¶ Maer om dat sy den dach noch de huere niet weten en sellē. want niet comen en sal terstont nade voer sepde teeckenen. so selen si eten/drincken/to manschapen/ende doen andere wereltlijke wercken die ten leuene nootelijck sijn/ghe lijck si pleghen: ende also sal tvier wten he mel haestelinghe comē ende sal alle dingē verberren: ende alle leuende dinghen sellē steruen ende nalijck in eenen ogheblick se len de menschen verrisen.

¶ Hoe ende waeromme dat generale oer deel sijn sal: ende daer comen selen alle die opt moedre ontfinck Ca. cxxxv.

HEnghaende den tweedē/dat es dup terste oerdeel/sijn veel groote twijfe linghē ¶ Deerste es/oft waerachtich es dz een generael oerdeel sijn sal daer alle men schen gheoerdeelt selen worden. Tot desen segghen wi dat een artijkele des gheloofs es/gheloouen dat een ghemeen oerdeel sijn sal: ende in de heylighe scriptuere van dou de ende nieuwe wet sijn vā dien veel aucto ritepten. Eñ onse ghelontmakere sept dat doer sint ian int. v. capittelle Eñ doer sinte matheus int. xij. xxiij. ende. xxv. capittelle. daer theel oerdeel ghestelt wort De forme/ de onderscoetinghe/de sententie/ende der eructie van dien/wort beschreuē doer daniel int. vij. capittele Doer tohel int derde capit tele Doer sint ian in apocalipsi it eerste eñ .xxi. capittele Jnt dwerck der apostelen int eerste ende thienste capittele Doer dē apos tel ad romanos int. xiij. capittele: ende tot die van thessalien in deerste epistele int. iij. capittele. Eñ tot desen oerdeele selen comē alle die opt ghegenereert warē of worden selemalsoe wel de quade als de goede: van wat condicien die sijn. oft wairsi ghestorue sijn De sake vā dit oerdeel sal sijn om te be wisene hoe alle de godlijke wercken recht uerdich sijn Want god in dees werelt veel dinghen doet. die den menighen onrechtuer dich duencken. om datsi de sake niet en we ten/ghelijck als de tribulacie vā den recht uerdeghen ende den voerspoet vanden on duechdelijcken Eñ god sal dz in dit gener a le oerdeel den goeden ende den quadē thoo nen: op datsi sien souden hoe alle dpnghen rechtuerdich sijn die hy ghedaen heeft. Eñ dit es seer bequame/bisonderre ter verdoē nessen van den quaden ende ter behouwe nessen vanden goeden: op dat alle de werlt sien mach ieghelijck quaet waerom dat hi verdoimpt is ende tot wat graet van pinē Om datmen ooch der ghelycke weten sou de vanden duechdelijken menschen waer om die behoudē sijn ende tot wat graet vā glorien. Dwelck niet en soude moghen al le menschen ghelijckelijck ghethoont wor den en waren die niet alle ghelijckelijcken versaemt ¶ De twede sake es/ter confugi en vanden quaden ende ter eeren van den goeden. want hier duechdelike menschen vanden goeden ende van den quaden ghe acht hebben ghewest quaet/hatmuich/eñ onmut Ende cristus wilt dat de onnoschelt ende heylichept van dien bekint ende ghe weten worde van alle de werelt ende van alle menschen Also selen si van eenen ie ge lijcken gheloeft eñ gheert worden. dwelck niet en soude moghen ghelschien. en warē si niet alle ghelijckelijken versaemt Ende aldus (ghelijck de apostel sept) sal dan den waerachtighen lof sijn. want god dan ver thoonen sal de goede wercken van ieghelij ken duechdelijken mensche: ende de quade wercken van ieghelijken verdoemden mē schē ¶ De derde sake es/om de eere Cristi

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

om dat hem eens de heel werelt ghelijcke lijcken onderdaen sijn soude. want hy mit sijn epghen bloet alle de menschen verloste ende coche: eñ sijn alle sijn dienairs Daer om eest recht datsi hem eens alle ghelijcke lijck kinnen voer heere. howel dat teghen haren wille zij sal ¶ De vierde sake es/ om dat de quade weten souden hoe rechtwerdelijcken datsi verdoemt sijn. want hen bool hept sal alle menschen openbaer sijn Alsoe selen si eñ alle dandere sien. hoe datsi recht uerdichlijcken verdoept mt sijn: ende sy en selen gheen excusatie hebben noch sake beclaicht te wordene Bouen desen selen si sie hoe si hadden moghen salich worden doer de doot van desen rechtre diese veroerdelt. maer si en wilden Dwelcke in hen de alre grootste pine ende droefhept causeren sal. om datsi so hooghen goet verloren hebbē ende hadden dat moghen vercrighen hadden si ghewilt Dit sal cristus den alögroot sten lof sijn. dat hem alle de werlt sien ende kpnnen sal voer sinen ghesontmakere eñ heere: ende bekinnen dat de gesontmakinghe den heelen menschelijcken ghesleghte doer hem ghegheuen was: ende tsal ter tō fugien vāden quaden zij ¶ De vierde sake es/ om dat daer gheschien sal dat generale scepden van de goede ende vā de quade. de welcke diewile si hier leefden onder malck anderen waren. maer daer sellen si om ee welijcken ghescepden worden.

¶ Hoe si alle ten oerdeele comen sullen Capittele. cxxxvi..

Alde de menschen sellen versaēt worden ende brocht worden ter plaetsen des oerdels. doer de werckinghe ende den dienst vanden inghelen die om deswille selen ghesonden sijn vā cristus. datsi bringē ende versamen souden alle de mans ende vrouwen ter plaetsen des oerdeels Eñ tes bequame dat vā den inghelen gedaē wort bisondere ainghaende den quaden die niet en weten de plaetse dair doerdeel ghescien sal. wantsi gheender ande reuelatie hebbē en selen: ende ick neme dat sijt wisten. si en souden van selfs niet comen. want si weten selen datsi ghaen om altijt veroerdeelt te si ne Daerom moetense daer vanden inghelen bracht worden. ¶ Item al waert dat de quade coemen wilden ter plaetsen des oerdeels/ si en souden daer niet connen comē. want si tot diuersche plaetsen der werlt zij ende hebben sware lichamen/ ghelijck als wi/ dairom eest bequame datsi van dinghē bracht worden Maer de goede selen bihez selven comen moghen. want hen lichamē selen in de verrijsnesse glorioes sijn ende selen hen ghauen ontfaen: ende midts dit selen si de plaetse des oerdeels weten ende selen daer haestelijken comen moghen Dit wort verstaen na de policie vā den somigē die houden dat de verrijsnesse ghescien sal ter plaetsen daer de doode lichamē sijn. oft de asschen ende de poederen van dien Tes een andere policye. meer ghemeyne ende der waerhept ghelijckere/ te wetene. Dat doer den dienst ende doer dwerck der inghē vergadert eñ versaimt selen worden alle de asschen ende poederen van den doodē lichamen/ howaer dat dye sijn/ inder locht. oft inder eerden. oft inder zee ende indē wateren So dat peghelijck dinck des lichaēs dat ghereselueert eñ verādert es in eenich ander dinck (eest dat der waerhept des mēschelijcken lichaems behoort: ende ter gheheelhept des lichaims nootelijck es) sal vā den inghelen verghadert worden Eñ eest in een andre dinck verkeert: de inghelen selent daer afscepden/ vergaderen/ ende alint dal van iosaphat bringhen. Ende al es eenich lychaem in veel deelen ghedeelt eñ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

tot diuerschen plaetsen verstropt ende ghe
schepden. alle sijn deelen selen verghadert
worde ende ter voernoēder plaetsen brocht
worden Aldus selen doer dē dienst eñ doer
dwerck vanden inghelen verghadert wor
den alle/de deelen/de assen/ ende de poede
ren/van alle den menschelijcken lichamē:
ende bracht worden int dal van iosaphat:
daer de verrijsnesse sijn sal Ende dit sal seer
haestelinghe ghedaen worden Ende daer
brocht ende verghadert sijnde alle de mate
rie ende poederen der menschelijcker lych
amen van alle den dooden mensen/ sal in
eenen ooghebliick tijts ende haestelijckē ge
schien de hermakinghe der menschelijcker
lichamen ende de instortinghe vā den sielē
in hem. doer de godlijcke cracht. Aldus sal
men alle de minschen ghelijckelijck in een
stede sien verrisen/ghelick oftī altijt in die
plaetse gheweest hadden. Ende alsoe selen
eerst alle de menschen sterue: ende daerna
selen si verrisen ende alle ghelijkelijck ten
oerdeele sijn ¶ Van tghelupt vandē trom
pette dat totten dooden roepen sal datsi op
staen ende ten oerdeele comen/segghen ve
le veel dinghen Ende tschijnt relijck sijnde
dat men seit: dat de stimme cristi sijn sal die
tot de doode roepen sal dat si ten oerdele co
men Ende dit schijnt te concoerderen mettē
ghenen dat sint ian schrijft int vijfde capitte
le. daer hi sept De huere sal comen dat alle
de ghene dpe in de grauen sijn. de stemme
van den sone gods hooren selen: ende diese
horen selen/selen leuen Ende twort ghehe
ten een groote stimme. om datsi seer lupdē
sal ende sal groot sijn van crachte. Wāt de
dooden roepende ende ghebiedende dat sp
opstaen ende ten oerdeele coemen: selen sp
alle opstaen eñ comen ten oerdeele. dwelc
niet ghescheen en mach. dan doer de godlp
ke cracht. die onmdelijcken es

Van de plaetse daer doer deel sijn sal Ca pittel. cxxxvij.

Tes twijffele van de plaetse daer dat generale oerdeel sijn sal. Selen aen ghaende selen wi weten: dat de dinghē die ten oerdeele behooren. aenghaende sinen poertghanck/plaetse/tijt/dueringhe/ ende den anderen condicpen ende circonstancie van dien/die sijn ons onkinlijck: om dz wi daeraf niet en weten dan tghene dat wi in de heplighe scriftuere vinden Ende om dz wi in de heplighe scriftuere van desen dpn ghen gheen clare determinacie en vinden en moghen wi gheen zekere determinacie gheuen Maer wi sijn zekere dat een gene raet oerdeel sijn sal: daer alle tvolck comen sal ende cristus sal coemen oerdelen. Van doerdeel scrijft iohel int derde capittele: dat sijn sal int dal van iosaphat Hoewel dat de doctoren inder godhept drees auctoriteit in dpuerschē manieren exponeren Nochtan es de ghemepne oppnie: dat de plaetse des oerdeels sijn sal omtrent iherusalem: om dat cristus veroerdelt was ende versmaet heden doochde omtrent dien plaetsen. Op dat ghelijck alsbi veroot mocdicht was eñ doochde: hi gheeert eñ verheuen sou zijn ter plaetsen daer hi de versmaethedē doochde Desghelijcke is dit ock bequame. om dat cristus van den berch van olpueten opclā ten hemele: eest tamelijcken dat hi op dien selue berch wederomme neder dalēde co me: om dat kinlick ende openbaer sijn sou de dat hp de selue die van daer opclam ten hemele. wederomme neder daelt Ende al dus blijcket een redelijck dinck te sine: dat men seit/dat doerdeel sijn sal int dal van io saphat Dwelck staet tusschen de stadt van iherusalem ende den berch van olpueten. Soe dat cristus hooghe inder locht sijn sal recht bouen tvoernoēde dal van iosaphat.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Ende int dal sal dat volck staen dat daer in mach: ende dandre sal rontom dat dal staē in de naeste plaetsen van dien. tot dat daer al staen mach Ende dat dal ende alle dandē eertrijcke sal plain sijn. want de werelt sal verbrant ende plaen ghemaect sijn.

¶ Van den tijt in den welcken dat oerdeel sijn sal Ca. cxxxviij.

AEnghaende den dijt inden welcken dat oerdeel sijn sal segghen wy dat alle de menschen haestelinghe steruen sullen als toper vā bouē comen sal alle de werelt verbernen: ende selen verrisen ende comen ter voersepder plaetsen ten oerdeele. Tghelijct der waerhept ende tes ghelooflijken dat dit oerdeel ghescien sal int inde vāden nacht ende int beghinsele van dē dach Dit sal zij ter aenmerckinghen vān dē opzon van iherusalem ende vander plaetsen daer doerdeel ghescien sal Het sal sijn de zō ne opgaende te iherusalem ende ter plaetsen des oerdeels De sonne int ooste staē de ende de mane int weste. Ende de sonne sal seuenwerf so veel lichten als nv: eñ de mane so vele als nv de sonne. wāt dlicht sal in hen vermeerdert sijn: ende in dper dispositien selen de sonne ende mane eewelijc bliuen In dier tijt selen alle de minschen dair verlaemt sijn gheoerdelt te sine Eñ haestelinghe sullen si alle met lichaem ende siele verrijsen. om te ontfane de ontbindende sentencie ter eewyghер glorien. oft verdoemē de ter eewigher pinen

¶ Oft alle de leden ende humoren verrisen selen Ende van de oude ende conde vā den verrisendē Ca. cxxxix.

DEn voersepden aengaende es twijfelle. oft in de verrijsnesse den mēsche lijcken lichamen wedederom selen ghegheuen worden alle zij dē Tot desen answoorden wi: dat alle de leden des menscheliken lichaems verrijsen selen in hen lichamen: om dat alle de leden des menscheliken lichaems sijn van sine gheheelhept ende scoōhept Dit blijct claerlijcken. want dminste dinck dat ten menschelijcken lichame schijt te behoorne sijn de aderen ende hair. noch tan selen die verrisen/ ghelijc sint augustijn sept int. xxij. boeck vander stadt gods: ende de heplighe doctorē Ende ons ghesontmakere sept dat doer sinte lucas. Midts dien blijct dat alle de andere leden verrijsen selē Ten tweeden: om dat alle de godlike werckē perfect sijn: ende de verrijsnisse sal een godlijck werck sijn Midts dien sal de mēnsche perfect sijn in de verrijsnesse ende hebben alle sine ledē. wāt de perfectij des lichaems comt vanden leden: daerom selen alle de leden des menschelijckē lichaēs verrisen. want van de heelhept ende perfectij des lichaems gheen dinck ghebrekē en sal Houē desen selen verrijsen de leden der generacien/ dat inghewan/ eñ binnenste deelen. dpe van de heelhept des menschelijckē lichaims gheweest hebben: ende en selē nij pdel sijn. want dat de natuere niet liden en sonde Noch si en selen gheen feces hebben noch gheenderande onrepnichept. mair selen vol sijn van de alder puerste locht hem ghelijck vā natueren inder eewichept Eñ de ghene dien hyer eenich natuerlijck ledt ontbroken heeft: selen alle verrisen mj perfecte leden. Item inden menschelijckē lichame selen verrisen de vier humorē mj groote eendrachtichept. als dat in haer gheēder ande weder vechtynghe sijn en sal: ende alle onperfecthept sal dien heel benomen zij. Itē de haren eñ adren selen verrisen die dē mēsche gegeuē waren tot een verchierige

perfecthept ende schoonhept des lichaims in de meest bequaemste quantitept. wāt alle de dinghen des menschelicken lichaems selen sijn in groote bequaemheit ende schoō hept Item de beenen ende dat vleesch selen verrijsen int ghene dat ū eerst eē meest vā de waerheit ende nootsakelijckheit der natueren waren: eē ghebreecter iet in de perfecte quantitept. dat sal god met eenige andere materie vervullen Item inden lichaē en selen niet verrisen alle de dinghen die tē lichame eē ten leden behoort hebbē. maer de dinghen die ter groothept behoordē dpe de minsche hadde in sijn perfecte oude/dat es ten dertich iaren. oft wepnich meer. ofte die hi ghehadt soude hebben hadde hi so lā ghe gheleeft Ten ware dat in eenighen/bi ghebreke der natueren oft eenich ander error/de groothept mindere ware dan ū sijn soude. Wāt in dien sal selcken grooth sijn als sp ghehadt souden hebben en haddere ghene belettīghe geweest van de spde der naturen Ende den ghenē die van meerdre groothept geweest hebben dan ter menschelijcker specien ende natueren betaēde/ghelick de resen/sal de ouervloedeghe grooth benomen worden in de verrijsnesse. want gheen dinck en sal ongheordoneert bliuē Aenghaende de oude van de verrijsende menschen/segghen wi/dat ū alle van eenō oude verrisen selen Dat sal zij in de perfecte oude. Aenghaende/de grootte/stercten/ende werckinghen/des lichaems: ende dz sal sijn in de oude vā dertich iaren. oft wepnich meer/ghelijck als cristus was Eñ de statuere ende groocheit vanden lichamen die verrisen selen en selen niet ghelijck sijn van alle den ghenen die verrisen selē. mer een peghelijck sal verrijsen in de self groote dat hi was oft gheweest soude hebbē ter voorseyder tijt. en hadder gheene belettinghe gheweest bi ghebreck oft erreur vā de natuere. oft bp eenighe andere belettinge.

Oft in de verrijsnis mās eñ vrouwē sijn selen/alsoot eerst gheweest hebbē Ca. cxl.

Hier soude iemant twijflen moghen oft inder verrijsnessen alle de verrpsende mans sijn selen. oft mans ende vrouwen/ghelijck alst hyer eerst gheweest hebben Hier op antwoerden wi: dat alsoe als hier mās ende vrouwen gheweest hebbē. so selen in de verrijsnesse. want god sal inō verrijsnessen weder maken tghene dat hp inde scheppenisse wrochte Ende ghelijt hi de mā ende dwijf schep. also sal hpse weder maken ende perfect maken in de verrijsse nesse Item dit blijct. want in de verrisende sal tselue wesen bewaert worden: dat de selue verrijst die hier was. mair worde dwijf verkeert inden man. dat en soude dan niet de selue onverwandelt sijn. mair een andē Ende dit es ter godlijcker goetheijt bequame ende ter perfecthept van de menschelpke specie. Want ghelijck alst in den mans meerder schoonhept es dat ū diuersch van staturen sijn. dan ofte alle alleleens warē ende ghelijck: also eest meerder schoonheit dat in de menschelijcke specie diuerschept es vā mans ende van vrouwen. dan oft al mans waren Eñ hoewel dat de man blijckelijcken perfectre es dā de vrouwe. nochtan en eest niet betre al mās sijn. dan mās ende vrouwen Want dat goet ende de schoō hept en wort npet gheconsiderecrt ter aenmerckinghen van eenen iegheliken in thē mer ter aenmerckinge van al duntuerschp eñ van alle de specie Want al eest dat de hemelsche lichamen perfectre sijn dan de elementale. nochtan eest betre datter eenighe hemelsce lichamē zij ende andere elemēta le. dan oft alle hemelsche lichamen waren ende datter gheene elementale en waren.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Ende hoewel dat de minsche meer perfect es dan eenighe andre dieren. nochtan eest betre dat de mensce es eñ de andere dieren dan de mensche alleene. Delghelijcke eest inde menschelijcke natuere meerdere perfecthept dat in de selue natuere ende specie mans ende vrouwen sijn dan oft al mans waren. oft dat al vrouwen waren ¶Item tes meerder glorie dat god mans eñ vrouwen sciep eñ alle dien ghaf/gracie/cracht/ende sterchept/om datse hem dienen soudē ende salich worden: ende ghaue hen allen glorie/schoonhept ende perfecthept: dan al leenlijcken den somighen van dien Want also sal den hemele ende de glorie vol mensceen sijn met/mans/vrouwen/ende inghesen/van diuersehen theraerehien ende oerdenen Want te meer blijct ende meerdere de groote goethept ende perfecthept gods. in so vele eñ so diuersceen dynghen. dē welcken hi so mildelijken ende so perfecteliken sijn/perfecthepden/gracie ende glorie/ghemeene maett Eñ inder glorien en sal gheē differencie sijn tusscen de mans ende vrouwen: omdat vrouwen oft mans sijn. mair alleenlijcken na de verdiensten ende gracien diese hier ghehadt hebben. Want de gene die hier meest gracpen ghehat heeft. sal daer meest glorien hebben Ende bouen alle inghelijcke ende menschelijke creaturē. heeft ons lieue vrouwe de meeste glorie. al so als si hier de meeste gracie ghehat heeft Ende also salder differencie zÿ onder de salighe in de graden vā de gloepe na hen verdiensten Want ghelijck de apostel sept: sal onder de salighe differencie sijn in de glorie ghelijck onder de sterren inde/clairhz/scoō hept/ende groothept. Ende tsal soe veel differencien sijn dat der waerhept lijct datter gheen twee salighe en zÿ dpe ghelijcke glorie hebben; daer en es eenighe differencie. Ghelijck inden inghelen dier so veel is (na dat sinte denijs sept) datsp te bouen ghaen tghetal van alle materialen dpngen: ende sijn ontellijck. nochtan en esser niet een gelijck in glorien noch in gracien metten anderen. Aldus ghelijcket der waerhept dat tusscen de menschen eenighe differencie is al eest dat si alle van eene menschelijke specie zÿ. hoewel dat wi hieraf gheen openbare auctoritept en hebben inde heilighe scriftuere. noch gheene nooteljcke redene dpe dit beslupt.

¶Oft de mans ende de vrouwen scaemte hebben selen na de verrijsnesse/van hen scamelijcke leden/ghelijck als si hyer gehadt hebben Ca. cxli.

Hier soude iemāt twijflen. of de māsende vrouwen scaemte hebben sellē van hen scamelijcke leden/ghelijck si hier leuende haddē. want dā gheen ghebruyck van cleeren sijn en sal. maer selen al naett zÿ hier op antwoerden wp: dat hoewel dz in de verrijsenesse ende daerna māsende vrouwen zÿ: ende dat hen alle de natuerlpke leden blijuen: daer en sal gheenderande ongheoerloefde alteracie noch verwerckinghe zÿ in den mans noch inden vrouwen. noch si en selen gheenderande scaimte hebben vā dien leden ende deelen. van dē welcken si die hier hadden. De sake vandē eerslten es: om dat na de verrijsenesse inden saligen noch inden verdoemden en sal geēderande wercken zijn van dierlijck eñ natuerlijck leuen/ghelijck dat nv in den tegenwoerdighen staet es. Want om dat de verrijsenes bouen naturen es. en wort die nz gheoerdoneert ten natuerlijckē dinghen. maer om te verweruen tghene dat bouen

nátueren es: ende men mach doer dnatur
lijke leuen niet verheuē worden Also wort
de verrijsenesse gheoerdoneert. om dat de
mensche comen soude tot een ander leuen
in dwelcke hi perfectelijken hebben mach
zÿ inde: ende also sal hi seer gheoerdoneert
bliuen Ende midts dien en sal hi gheen on
kuysche noch vleeschelijcke wercken heb
ben die ter menschelijcker generacien ghe
oerdoneert worden. want dmenschelijcke
ghesleghte dan hebben sal alle sÿn menich
te ende dz ghetal van dondeplijcke perso
nen van god gheoerdoneert Voerts en sel
len de verrisende eten noch dincken noch
slapen. want dees dpnghē gheoerdoneert
worden ter onderhoudinghen ende weder
makinghen van de menschelijke nature.
de welckē in de saligheende inde verdoem
de eewich sÿn sal ende incorruptible Noch
si en selen gheenderāde cleederē ghebruy
ken. want die niet nootelijck noch bequaē
sÿn en selen. Ende de lichamen vanden sa
ligheu selen so scoone claer ende licht zÿ als
de sonde ¶ Om dat tweede te verstane selē
wi weten: dat de sake waeromme wi hier
scaemte hebben van de schamelijcke leden
es/dat ons siele (want die na dbeelde gods
geschapē is eñ een verstādelike substācie) is
van seer grote excellentheit: si is soume des
lichaēs/regiert eñ verweckt alle de deelen
vā diē tot harē wille eñ begheerte Eñ wāt
si seer eel is ende soect ouer den lichaem eñ
sine deelen te dompnerene: wanneer haer
eenich deel weerstaet ende ongehoorich es
ontsaet si scaemte en confusie om dat hair
niet onderdanich en es Schelijck een seere
groot conpnck hem scamē soude waert dz
een slecht bour teghen hem opstonde ende
dien niet bedwinghē en conde. Eñ de voer
noemde deelen doer de stercke vleeschijke
begherte die in hen es wederuecht de heer
schappie der relijckhept Dandre deelen re
giert eñ verweckt de minsce midts zÿ heer
schapie ende tot sinen wille: ende dairōme
en heuet van dien gheen schaemte Eñ om
desswille (gelijck de philosophe seit) resteert
int vleeschelijck werck de werckinghe vā
de relijckhept: ende de mensce es al vleesch
ghemaert Hieromme adam ende eua als
si eerst gheschapē waren. sÿnde in de origi
nale rechtuerdichept die god hen ghegeuē
hadde. dwelcke eene ghaue van god was.
Midts de welcke also als de mensce in diē
staet der onnoselhept was/god natuerlikē
beminde bouen alle dinghē ende meer dā
hem seluen: ende was gheheelijken onder
daen. aenghaende der relijckheit ende den
verstande Also den appetijt de extimatiue
ghenoelijcheit ende alle dat binnenste deel
was der relijckhept onderdain: eñ en wor
de niet verwect sonder haer heerschappie
Ende dandee delen waren deser onderdaē
eñ alle de binnenste deelen deser. so dat diet
gheene onderhoorich noch hynderlijck en
was Ende om dat de mensce in dees recht
uerdichept staende gheoerdoneert stōt: eñ
hadde opghen heerschapie ouer alle de dee
len sÿns lichaems. Hoewel dat hi een per
fect mā was ende eua een perfect wijf: eñ
waren seer scoone Si stonden naict malck
anderen siende ende sprekende. nochtans
en hadden si gheen scaemte vā de voernoē
de leden noch van hen seluen Maer doen
de sonde van hen beyden volbracht eñ ghe
schiet was/was hen dees originale ghaue
benomen: ende hadden terstont ongehoo
richeit wederuechtinghe eñ ongheoerloef
de verweckinghe in de voernoemde deelē.
van den welcken si grote confusie eñ scaē
te hadden: ende deden dpe deelen ten beste
dat si mochten. Bi den welcken openbaer
lijcken blijct: dat de scaēte in hen was doer

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

de wederrechtinghe/onghemanierthept/ ende onghedeerlcfde verwechpnghen/vā de voernoemde deelen Maer voer dien en hadden si gheene schaemte Ende want in de verrÿsnesse celeren selen alle de onghe manierde verwechinghen ende vleeschelÿ ke beghcerten.die ten dierlÿcken eñ natur lÿcken leuene behooren: ende selen ontsaē eenen nieuwen staet van een perfect ende gheestelÿck leuen Ende de lichamen selen den sielen seer perfectelÿken onderdanich sÿn.so en salder gheene scaemte sÿn Ende midts dien en selen si van dien deelen niet meer scaemten hebben.dan van den oogē ende handen oft van den anderen deelē des lichaems. Aldus selen dees deelen perfect hept ende schoonhept van de glorie ontsaē ghelÿck de andre deelen des lichaems Eñ dan sal de godlÿcke glorie ende goetheyt opē baren ende blÿcken:ende hÿsal van allē eñ ouer al ghcglorificeert eñ gheloeft sÿn

¶ Van de oerdenancie ende sceidinghe die int oerdeel sÿn sal.tusschen de goede ende de quade Ca.cxlÿ.

WIsellen weté:dat alle de ghene die dan met lyehaem ende siele verre sen selen comen: selē in twee deelen gescep den ende ghedeplt worden De goede selen ghestelt worden ter rechter hant:ende dan dere ter slinckter hant/ghelÿck onse gesont makere sept Aldus sal tusschen dien waer achachtighe ende gherechtighe scepdinge sÿn Ende de goede selen scapen gheheeten worden om de saetmoedichept ende onno selheyt dē ghesontmakere ghelÿckende. Bo uen desen worden si scapen gheheetē. om de vrucht der goeder wercken die si ghege uen hebben/ gelÿck als tscaep gheeft/wol le/melck/ende lammeren. Ende de quade worden bocken gheheeten.wāt de bocken sÿn onvruchtbaer/in wolle/melck/ende in vruchten:ende tes een/onreyne/slinckē de/ ende luxurioes dier ¶Item in den oerdee lee sal een ander dpfferencie sÿn tusschē de goede ende de quade. want de goede sellen hooghe in de locht staen: ende de quade be neden op deerde/ ghelÿck de apostele sept. Dees differencie sal zÿ om de eerweerdichz vanden goeden. wāt ten es niet behoorlÿc dat de gods vrient eñ openare neuē de qua de sta die hi versmaet. Ende al eest dat alle de goede in de locht staen. nochtā sal tusschē hem differencie sÿn Want de goede die oer deelen selen/ghelÿck de apostelen sÿn/selē hooghcr ende naerder crist? sitten in haer stoelen:ende de goede die gheoirdeelt selen worden.sellen neder zÿ/hoewel datsi in de locht sÿn selen:ende en selen gheen rechter stoelen hebben. Ten derden sal dit sÿn om de oerdeelende weerdichept. want alle de goede selen oerdeelen in eender manieren Ten vierden saelt sÿn om de eerweerdichz ende verdienslen.want alser differencie is tusschen de goede ende quade inden verdiē sten/eest recht datter differēcie es inō plaet sen Ten vÿfden: om dat de rechtuerdpghe altÿt inden hemele sÿn selen. so eest relÿck dat si dien bi sÿn: ende de quade benedē de eerde. Ten sesten salt sÿn ter confugien vā den quaden. die bescaimt ende ghepinicht sÿn selen siende de rechtuerdeghe daer soe hooghe verheuen dpe hier so wepnich ghe acht waren Vanden quaden sal in contra rien sÿn Want ghelÿck als die hier alleen lÿke de eertsche dinghen bemint hebbē. al so selen si altÿt in deerde sÿn. Ten seuenstē om datsi gheen meerder duecht weerdich en sÿn:ende niet weerdich en zÿ in de locht te sine.als si terstont inder hellen dalē moe ten. die in dē centre ende int neerste der eer den staet

¶ Hoe de ouerste rechtre ten oerdele comẽ sal Ca. cxliij.

Ende tertiõt (ghelijck ghesept es) ghe schiet sijnde de generale verrijsnesse: eñ alle versaempt int dal van iosaphat. sal de ouerste rechtre alle de werlt comen oerdeelen ¶ Aengaende dees cõste wordẽ vier dinghẽ ghemerct in de heyligue scrifture Ten eersten: de forme des rechters comen de oerdeelen Ten tweeden: de wolcke daer hi in comẽ sal Ten derden de macht eñ ma iestept daer met hi comen sal Ten vierden de ghene die gheoerdeelt selen worden: eñ de forme des oerdeels Den eersten aingaẽ de segghen wi: dat cristus sal comen om te oerdeelẽ inde menscelike forme in de welc ke hi gheoerdelt was Eñ dat sal sijn om te bewisene de eere van de minschelike natu re die in cristo so verheuen es datũ comt in moghentȝ alle de werelt te oerdeelen Bo uen desen om datti ghesien sijn soude van alle die ten oerdeele comen sellen. sowel vã de quade als van de goede Mair de quade en selen de godheyt niet sien. diemen nȝ sie en mach met de lichamelike ooghen. noch niemãt en mach die sien hi en si salich. Sy selen hem alle sien comẽ ende hi sal comen wten imperialen hemele. daer hy ter rech ter hant sijns vaders es Eñ als hi comẽ is int regioen van de locht: dair hem de verre sene besceelijck selẽ moghen sien. dpe in de voersepde plaetse zȳ selen Sal hi lancksaẽ liken comen: op dat hem een ieghelijck be scheedeliken sie comen/ ghelijck si hem op den ascencidach saghen opclymmẽ ten hy mele Ende si selen sie sijn coninckliyke ma iestept ende verchieringhe daer hi met coe men sal Ende hy sal comen in een seer scoo ne clare wolcke: npet om de noetsakelijchȝ van dier: mair om de coninckliyke verchie ringhe daer in hi comen sal: ende om te be wisene dat hy de vniuersale heere es dpen alle dinghen onderdanich sijn Ten vierdẽ om datũ hem souden sien comen gheseten als rechtere om te oerdeelen Ten vierden. om dat hem de verdoemde souden sien coe men te eerlijkere. bringhende eenighe dee deelen ghedert Mer aenghaende den sali ghen en salder npet bedert zȳ. wãt hen alle dinghen openbaer zñ selen. Eñ de wolcke daer hi sittẽde in coemen sal. sal neer dalen so god die belieuẽ sal datũ dale Alsoe sal die wolcke hooch bliuẽ in de locht: dair cristus in sitten sal om te oerdelen. op datti vã allẽ bescheelijckẽ mach ghesien sijn Bouen de sen sal hem dat crupce verthoonen. dwelck gheheeten wort een teeken vã der maghet sone: eñ sal staen hoghe in de locht: dat alle menscen selen moghen sien Welck crups blinckender zijn sal dan de sonne eñ alle de sterren. om sijn weerdichept te bewpsene. Vã selẽ de viãden des crups gecõfondeert sijn Ende het sal seere groot sijn: op dat vã allen menschen besceelijckẽ ghesien soude

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

worden De materie van dien sal seere tay ghemaect ende dichghemaecte locht ende seer blinckende doer godlijke cracht Ende alsoe sal de rechtere comen met groote verchierthept ende maiesteit/ghelijck hi selue seit doer sinte matheus int.xxiiij.ende.xxv capittele Dees macht ende moghenthept lept in veel dinghen ¶Ten eerstē in de plaetse van daer hi comen sal. want hi sal comē mēt hemele eñ niet vter eerdē ¶Ten twee dē in de verchieringhe sijns lichaēs. want hi sal comen in een glorioes lichaem. seere veel schoondere ende claerder blynckende dan de sonne ¶In de maniere van comen want hi en sal niet snellijck comen. mer gestadelijcken. so dat hem alle menschen selē sien moghen: ende de quade sullen beuen. ¶Ten vierden inden stoel dairhi in comen sal. die veel excellentre sijn sal dan opt eenighen anderen stoel was Ten eersten. wāt hy van gheene eertsche materie sijn en sal maer van een wolcke claerder ende schoonder dan de sonne Ten tweeden om de plaetse daer hi staen sal. want de andere stoelen staen vast ghemaect op deerde Mer desen sal staen in de locht. sonder eenich vastmakinghe: dat een dinck es van dalder grootste excellenthept Ten vierden om datti staē sal in een seer hooghe ende schynende plaetse ¶Ten vijfsten sal dese maiestept ende cominlijcke verchieringhe blijcken in de menichfuldichept ende excellenthept van den ridders die hem verselschapen selen eñ mit hem comen Want met hem selen coemen alle de inghelen ende salighe gheesten vā alle den oerdenen ende ieraerchien om hē te dienen ende te verselschapene: eñ om ghetuychnesse te gheuene vā de rechtuerdege verdoemenesse der sondaers. dye van hen dickwijls vermaent hebben gheweest om duechdelijken te leuene hadden si ghewilt.

¶Ten sesten vā de side der ridders die staē selen hem te ontfane: dat sullen sijn alle de rechtuerdeghe in gloriose lichamen die hē in de locht ontfaen selen. ¶Ten seuensten. de menichte van den ghenen die inder eerden staen selen dat oerdeel verwachtende: daer alle de werelt versaemt sijn sal/ te wetene/alle dye opt ghebozen waren van dat beghin der werelt tot op die huere Eñ alle die in deser werelt groot ende machtich geweest hebben. al eest dat si Cristum niet en hebben willen kennen voer god noch hebben tot eenen heere: si selen voer hem beuē hair sentencie verwachtēde Alde eest wairachtich dat cristus sal comen oerdeelen in dalde excelentste verchierthept eñ moghēthept: eñ voer sijn coemste selen veel grootе teekenen ghelchien

¶Vanden dinghen die int oerdeel selen gesproken worden. oft die mit den ghedachte sellen ghesprokē worden. oft metten mont Capittel. cxliij.

Oer es twijffele oft tgene dat int oerdeel ghesproken sal worden/ sal met den ghepepse ghesproken worden. oft met den mont. Eñ men mach redeliken seggē dat crist? waerachtelikē wtspreken eñ seggen sal met dē mōde tghene dat sint Jan schrijft int.xxv. daer die forme vā dit oerdeel ghestelt wort eñ dat de goede eñ die quade seggē selē vā dē werckē d' ontfermhertich? dieti volbracht hebbē eñ ghelatē te volbringhen: eñ de ontlaēde forme vanden goedē eñ de verdoemende vanden quadē. Eñ dit blijct bequaem te sine. wāt tes gelijc de letre Ten tweeden. wāt ten schijt niet relijck dat crist? lichamelijck comen soude eñ doē dat alle tvolck in een plaetse versaemt soude sijn: sonder hen toe te spreken. noch dat si onderlinghe mpet spreken en soudē: ende wech ghaen eñ scepden als stōme menschē.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

¶ Ten derden. want sy alle verlaemt sijn selen ende coemen in een plaetse. om dz crist? in de menschept gheeert soude worden van theel menschelijck gheslechte. dwelck niet bequamelijck gheschiē en soude soudē spreken Ende aldus blijcket dat cristus mettē monde wtspreken sal de ontslaitnde sentencie. aengaende den goeden: ende de verdoēnesse. aengaende den quaden. ¶ Maer de accusacien ende de verantwoerdinghen selē metten ghedachten gheschien: ende de sentencie metten mont

¶ Wat boecken int oerdeel zȳ selē Ca. crrv.

Ende de boecken die int oerdeel sijn selen om te proberene. zȳ de conscienci en van alle de ghene die daer sijn selen Dit sal een seer bequame maniere sijn ende genoech om te bewisene alle de sonden godsp ken vonden/te wetene/ alle de conscpenciē van alle die ten oerdeele zȳ selen. Wāt god sal doen dat een ieghelijck van dien wondlijcken hebben sal memorpe ende actuale ghedinckenesse vā alle den dinghen die hp ghedain ende ghepepst heeft Ende also sal hi sien hoe rechtuerdelijcken dat hi verdoēt es oft ontslaghen Aldus sal een peghelijck conscpencie ghetupghe teghen hem zȳ: eñ dair en sal gheen andere zekerhept vā noode sijn. want die selue sal een peghelijck gewroecht worden: ende en sal hem niet moeghen excusere noch tghene lochenen daerhp af gheaccuzeert wort Ende god sal dan alle den goeden ende quaden inder memorien gheuen: dat een ieghelijck vā dien weten sal alle tghene dat alle de andre menscē ghedaen hebben: ende een peghelijck van dien hi es goet oft quaet Midts dien selen si sien hoe de sententie seer rechtuerdich es die van eenen ieghelijken ghegheuē wort Aldus worden de conscpciencien vā eenen ieghelijcken dpe daer sijn sal/ boecken ghe heeten Aldus sal een ieghelijck claerlijken weten alle tghene dat hi opt ghedaen heeft oft ghepepst/ghelijck oft dz teghewoirdich ware. Ende ghelijck alst den quaden betamen sal dat si alle hen quaet weten. op dz si npet en souden weten te beclaghene: alsoe saelt den goeden betamen te weten alle hē goet. op dat si weten dat si rechtuerdelijcken behouden sijn Dees duechden worden geprobeert in twee manieren Ten eersten in hen epghen natuere. want (ghelijck de phi losophe seit) alle memorie ende ghedinckenesse van de voerleden goede wercken. es natuerlijcken verlichtinghe ende lpeflijck den goeden minscen diese ghedaen hebbē: ende den quaden in contrarien. Ten twee den. want als si alle de goede wercken ghedincken. wetense dat sp rechtuerdelijcken ontslaghen sijn: ende dat hen de glorie ghe rechtelijcken ghegeuen es. dwelck hen tot groote blijtap heert Ten derden profiteert dees memorie: om god te louene die hen ispereerde om datse dese duechden doē souden. vanden welcken si hem louen. Desgelijcken sal den quaden oock ter memorien brocht worden allet quaet datse ghedaē eñ ghepeist hebben: om dat een ieghelijck wete hoe rechtuerdelijcken dat hi verdoempt is ende tot wat graet van pinen Ten anderen. om dat si scande ontfain souden die soe vele ende so grooten quaden ghedaen hebben teghens haren heere eñ verlosere Ende dit vermeerdert de pine van den verdoemden: die hen niet alleenlijcken en bedroeuē van de pine diese liden. maer als si binnen de groote menichte vāden quaden diese gedaen hebben: de selue kinnisse ende memorie der scult pinicht hen sere. Bouen dese selē dē goedē minscen ter memorien comē alle de quade sondpghe wercken die sp opt binnen den leuē ghedaē oft gepepst hebbē

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Ten eerſten om dat ſi god dancken ſouden die hen van ſelcken ſtaet verloſt heeft Ten tweeden tot hen vertroostinghe. als de gene die in groot perijckel ghe weeſt hebben ende nv in groote vreucht ſijn. Ende al eerſt dat de goede ghedachtich ſijn den quade werken die ſi ſomtijts ghedaen hebben: ſi en ſelen des ghеen ſcaemte hebben. want hem dan niet bliuen en ſal van de voernoemde quaden. vā den welcken ſi rotter duecht connen ſijn. Naer dat ſal hen een materie vā groote blijſchap ſijn/ghelijck als een ſterck ende ſeer edel trachtich man ghedachtich es: dat hi een righe kintſheyt dede als hy een kint was/biſondere als de ghedinckeneſſe vā dien ter memorien nr coemen en mach ſonder de ghedinckeneſſe van de verloſſinghe. de welcke blijſchap maect ende danckbaerheyt gheeft. Aldus en ſal de ſcāde noch ſcaemte daer ghеen ſtede hebben Ende de memorie ende de ghedinckeneſſe van den voernoemden ſal eewelijck bliuen. ſoewel in de quade als in de goede. ¶ Voue deſen ſelen wi weten: dat een iegheliick werē ſal alle de goede eñ quade werckен die een pe ghelijck andere ghedaen heeft/hi ſi goet of quaet/ende alſo ſelen iegheliicken alle opē baer ſijn alle de goede eñ quade werckен. Aldus ſal iegheliick duechdelijck menſche weten alle tgoet eñ alle tquaet van allē: eñ van eenen iegheliken van alle de goede eñ van alle: eñ van eenen iegheliken van alle de quade Ende een iegheliick vā de quade ſal weten alle tgoet eñ alle tquaet van alle ende van eenen pegheliicken van alle den goeden ende van allen: ende vā eenen iegheliicken van alle de quade Dit doet god om dat de dinghen die van te voren in den godlijcken werckен verborghē warē. dan opē baer zijn ſouden Ende alſo ſal iegheliick weten alle tgoet eñ alle tquaet van alle de goede ende van alle de quade. Ende deſen aenghaende en ſelen de goede niet meer weten dan de quade. noch deen en ſal nr meer weten dan de andre. Ende dit ſal gheſchiē doer de inductinghe dye god doen ſal in de verſtanden ende memorien van allen. inpdts de welcke hi voerſeide inductien ſal in de memorie van eenen iegheliicken Welcke kinneſſe eewelijck bliuen ſal Aldus ſalder mirabele gheſchien in twe dinghen/te weten/inde onthoudinghe van de verſtandelijcke ſpecien. die voerſeide repreſenteren ende aenghaende de ſnelheyt ende haeſtigheyt van dbekinnen.

¶ Van de ſentencie ende executie des vierden oordeels Ca. cxlvi.

Onderſocht ende onderwaicht ſijnde de wercken der ontfermherticheyt ende de andre dinghen des oordeels: ſal de here tottē goeden die ter rechter hāt ſtaē ſelen hooch inde locht/ſeggē Cōt tot mi/gelijc oft hi ſepde/Gaet ghi met mp. op dat uwe blijſchap vervult worde Ghebenedide mijns vaders/te wetene/ouervloedē de ende vol welluſticheden. die ligghen in claerlijcken dat godlijcke weſen te ainſcouwene Ende beſidt dat rijcke gods/dat es de eewighe ſalicheyt Dit ſal tot alle den goeden gheſeyt worden. want een pegheliick van dien ſal hebben theel rijcke der hemelen: dat is dat ouerſte ende eewighe goet (dwelck god is) die alle goet es: ende beſluyt alle goeden in him Ende een iegheliick vanden ſaligheyt ſaelt heel tot ſinē wille hebben: daerom en ſal hi niet hebben eenigherande dyncken vā dien Naer een iegheliick van den ſaligheē ſal dat al heel te ſinen wille hebben Dairō

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

wort een peghelijck van den salighen ghe
heeten een coninck:eñ beslot dat rijcke der
hemelen Ende mẽ sept/beslot/om te bewi
sene de vrijheyt ende eyghenheyt van de sa
lichept die nemmermeer en mach verlorẽ
worden Ende totten quadẽ die ter slincker
hant in de eerde staen selen.sal hi seggben.
Ghaet ghi vermaledide van mijn vadere
in dat eewich vier der hellen:daer alle qua
den sijn inden oppersten graet Dan sal de
eerde open ghedaen worden tot in de helle
ende daer inne selen ghestelt wordẽ alle de
quade verdoemde met lichaem ende siele:
ende alle de duvuelen Dan sal de helle ghe
sloten worden ende de eerde sal keeren tot
haer ghebeelbept.als te vorẽ Ende also sal
de helle eewelijck ghesloten blijuen.sonder
emmermeer op te ghane:ende alle de duv
uelen ende de verdoemde ewelijck daer bi
nen.sonder inde Dã sal de coninck der glo
rien mz alle sijn ridders ende salighe ende
met alle sijn ingheliicke gheesten op clym
men/ met glorioseu triomphelijcken gesel
schape van alle den ingelen ende van alle
den glorioseu/tẽ imperialẽ hemele.dwelck
de plaetse der glorien is:ende sal de salighe
stellen inde possessie van dat rijcke der glo
rien:daer si eewelijken sonder inde met hez
regneren selen O kattiuighe verblintheit
der minschen.o dwaesbz bouen alle dwaes
heden de meeste: dat hier de menschen om
de werelijcke vdelheden/die sijn als eenen
droom ende eenen roock die seer corteliki
passeert/so grooten eewighen glorie eewe
lijken verliesen:ende so veel goeden dz ge
bertte van leuenden creatueren dinchẽ en
mach Ende met spnen wille midts quade
ghedachten begheerten ende wercken hez
onderdanich maect ende verbint tot desen
veruaerlijcken eñ duysteren kerchere der
hellen.sonder inde Van de kattiuicheit eñ
pinen der hellen selen wi somighe dinghẽ
in de navolghende capittelen seggben

¶ Van de plaetse/dispositie ende stede der
hellen Ca.cxlvij.

DE helle es beneden int diepste eñ in
den centre vander eerden Ende tes
een seer groote spelonche in vier deelen ge
deilt In deẽ deel sijn de verdoẽde In dande
de selen dpe ghesupuert worden:ende dat
wort tweechvier ghebeeten In derde zĳ de
kinderkens dpe sonder doopsel sterven eñ
eer si discretie der outhz hebben:ende wort
ghebeeten de spmbe van den kinderkens.
In dat vierde deel waren de hepligbe mun
schen die voer de doot des ghesontmakers
in graepen stonuen:eñ was ghebeetẽ abra
hams schoot:de welcke hi in sijn verrijsnis
se daer wt lepde:ende also bleef dpe plaetse
pdele. Welcke plaetsen alle viere neuẽ deẽ
dandere verscheut staen Eñ alle dese plaet
se wort generalijcken de helle ghebeeten.
¶ Maer absolutelijken wort de plaetse dair
de verdoemde sijn/de helle ghebeten/in de
welcke twee manieren van pinen sijn De
eene ppne es gheuoelijch: dat es een ppne
die de verdoemde liden eñ gheuoelen. Dã
der pine.wort ghebeeten een ppne van sca
de/te wetene/deruinghe van de anschouwi
ghe des godlijcken wesens: Ende de helle
oft dat deel dair de verdoemde sijn es dz on
derste ende dat neerste deel vanden andrẽ.
De redene es:om dat de sonde den ghenen
die sondighen doet sijn in een nere stede:eñ
hoe de sonde meerdere es. hoe de zõdare in
een neerder stede sijn sal De tweede reden
es/om deswille dat de droefheyt indẽ geest
ten es/ghelijck de swaericheyt inden licha
men:daeromme de verdoemde/wantsi de
alder meeste droefheyt hebben ende hebbẽ
selen. so selẽ si sijn in dalderneerste plaetse.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Int opperste vā delen (na dat somighe doc
toren segghen) es dat voerbouchte der hel
len oft de plaetse vāden kinderkens die son
der doopsele steruen. Houen dees plaetse
is tweechvier. dair de sielen gesuyuert wor
den. Ende tselue vier vander hellen dat de
verdoemde bernt. bernt de ghene dpe in dz
veechvier sijn Ende abrahams schoot daer
de heyligben waren voer de doot cristi/ es
hooghere ende de hoochste vanden anderē
voernoemden plaetsen. Hoewel dat gene
ralijken alle dees deelen de helle gheheetē
worden. nochtan naitteliicken te spreckene
wort de plaetse daer de verdoemde sijn ge
heeten de helle Jn dees helle/ ghelijck dz in
de heyligbe scriftuere blijct sijn vele ende di
uersche pinē. Deene es vier dat altijt ende
eewich duerende es/ ghelijck onse ghelont
makere dz sept doer sinte matheus int. xxv
capittele Tes altijt ende eewich. om dat nē
mermeer aflaten en sal te sine Ende gelijc
als dat nemmermeer inden en sal. desghe
lijcke en selen de verdoemde die daer in zij
ende zij selen. nemmermeer steruen. noch
hen pine en sal nemmermeer inden. mair
sal eewelijcken dueren: daerom selen si al
tijt ghepinichte sijn Mair de pine van den
ghenen die meest ghesondpcht hebben sal
meest sijn Ende dees pine es altijt alleleēs
datsi ghemeerdert noch ghemindert noch
ghebeet en wort. want si es altijt ghelijck
inden patient. Ende sy es onindelijck aen
ghaende der ghedueriehept. maer niet ain
ghainde der mepninghen Ende van de pi
ne des voernoemden viers selen dair in de
verdoemde veel andere pinen sijn/ gelijck
men leest inder heyligher scrifturen De
eerste sal sijn den worm der cōsciencien die
(na dat plalas sept) nemmermeer sterben
en sal Tes waerachtich dat in de verdoem
de inder hellen gheenen worm der conscie
cien lichamelicken sijn en sal. maer de kna
ghinghe ende wroeghen der consciencien
wort een worm der consciencien gheheetē
die de cōsciencie altijt knaecht ende pinicht
ghelijck de lichamelijke wormē altijt/ kna
ghen/ eten/ ende pineghen/ vleesch daer sy
zij/ Twort een worm der consciencien ghe
noemt: om dat hy ghegenereert wort van
den poedre des minscen sonden eñ pinicht
de siele Ghelijck den worm ghegenereert
van de corruptie oft rothept des lichaems
den lichaem pinicht. Dits eene dalōgroot
ste pine inden verdoempden. die nemmer
meere ceseren noch minderen en sal. mer
sal eewelijken in hen dueren: die accuzerē
de eñ wroeghende: om datsi de sake van de
se verdoemenesse gheweest hebben. De
twede ppne sal sijn/ weeninghe ende droef
hept van gheeste. maer daer en sal gheene
wtstoettinghe van tranen sijn ghelijt hier
Mair die weeninghe sal sijn een beruerte
ende verstorberinghe van thoot ende van
de ooghen: dpe respondeert ter wellustich
des vleesch dpe in de sonde was. De der
de sal sijn een tsamen smitinghe ende crijs
selinghe der tanden die op malckanderen
slaen ende smiten selen. Eñ dit sal in de ver
doemde ghescbien wt de groote versmaet
hept ende onweerdichept die si van hen sel
uen hebben selen. Want de verdoemde sal
hem seluen veronweerden eñ versmaden
ende sal crijsseltanden: om dat hy deewige
salicheit verloren heeft ende so onverdrach
lijken pinen verworuen heeft: om so cleinē
wellustichept ende so corten verghancke-
lijcken leuen Ende de verdoemde selen hē
bedroeuen ende hen seluen veronweerdē.
om datsi sodanighen dinghen ghedaē heb
ben Daerom septmen datse weenen ende
crijsseltanden. Aldus (ghelijck sinte ieroni
mus sept) sal de ghene die onbehoorlijken

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

met den monde ghesondycht heeft ghepu
neert sijn crijsseltādende:eñ ope genoechte
hadt heeft int sīē.scrept Ende die onbehoor
liken gheten heeft crijsseltant Ende also sy
den alle de leden pine.die hier ghesondicht
hebben/ongheoerloefdelijkē de ongheoer
loefde dinghen ghebruptende. ¶De vier
de pine sal sijn seer groote donckerheyt eñ
duysterheyt Ende dijct dat(want de helle
den kerckere es vanden verdoemden) sijn
dispositie selck sijn moet die de verdoemde
meest pineghe So datse niet en si heel duy
stre ende donckere. noch heel licht eñ claer
Maer eenen scū oft duysterheyt met wey
nich lichs ende scūu.want die twee pinegē
meer dan oft heel donckere ende duystere
ware. Ende also salder veel duysterheden
sijn ende lettel licht.om te siene de dinghen
die den verdoemden ppneghen oft pinegē
moghen Ende tvier en sal dair niet zū om
licht te gheuene.mair pine.dwelck sijn sal
dicke/tourbele/ende roockachtich: seer lut
tel lichtende Ende al sept pemāt datter geē
derande licht en es.maer groote donckere
duysterhedē:wi en seggheu daer niet tegē.
¶De seste pine es/solfere ende peck Want
de verdoemde selen gelet sijn in een bat vā
solfre ende peck/ ghelijck gheseit woet apo
calipsī int.xix.xx.ende.xxi.capittele Welck
solfere ende peck altijt berren sal:eñ de ver
doemde selen daer in gsleppnicht ende ghe
berrent worden. ghelijck oft seer gloepēde
yser ware ¶De seuenste pine es/stuerheit
van winde.die inden psalme ghenoemt is
storm van winde. Aldus selen de verdoem
de menichfuldighe scerppe pinen hebben.
Ende ghelijck als in de salicheit vandē hei
lighen alle goeden ouer een comē sellen.al
so sal in de verdoemnesse der verdoemder
comen de kattiuitheyt van alle manieren
van quaden De tweede redene es/om dat
de verdoemde teghē god sondichden.dpen
alle creatueren obedeerden Ende also god
mesdoende. mesdoeden si alle de creaturen:
daerom eest recht dat alle de creatueren te
ghen hen doen De vierde redene es/om dz
si god mesdoende.de creatueren qualijckē
ghebruycten:ende also moetense van dien
gheppnicht sijn daer sy in sondichden. De
vierde redene es/om dat recht es dat gelijt
als de sondaers van god sceidende hen siel
den onder de creatueren ende materialen
dinghen/sondeghende/doer veel dpnghen
ghepnicht ende getormenteert sijn Ende
in alle dese pinen.hoe de verdoemde swair
lycker sondichden. hoe si swaerlikere gepi
nicht zū selen Bouen desen sal de diepheyt
van de plaetse der ppnen sijn. na de swaer
heyt vā de sondē So dz de ghene die swaer
lijcste sondichde. sal in de neerste plaetse zū
Ende alsoe selen si sijn bi oerdenen tot indz
hoochste van de helle. Ende hoewel dat de
plaetse der hellen absoluteliken seer groot
es:ter aenmerckinghen van de menychte
der verdoemder die met siel en lichaē daer
in sijn selen:sal clepne sijn Ende midts diē
selen si seer bi een gheperst sijn. So dat(ge
lijck eenighe doctoren inder godheit seggē
willen) deen lichamen dandere penetrerē
selen: ende also selen si eewelijck bliuen ge
perst ende benaut deen op dādete na de dif
ferencie vanden sonden Onder de voorsei
de pinen vāden verdoemden is de pine vā
de knaghinghe der consciencien meerder
dā de pine van dat vier. Ende de deruinge
van dat godlijck ghesichte es de meeste pp
ne onder alle de pinen vanden verdoemdē
Ende de droefheyt gheraeuseert vā dese der
uinghe begrepen ende gheconsidereert dz
si comt van de actuale quaethept doer den
epghenen wille van den verdoempden:is
de aldermeeste pine van alle de geuoelike

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

pinen Ende alſo es de ppne van de deruin ghe/haer aenghaende eñ aenghaende tge ne datter wt volcht/de meeſte van alle den pinen vanden verdoemden Ende de ppne en es niet alleleens.wāt de ghene die meeſ te gheſondicht hebbē zȳ meeſt gheppnicht van de deruinghe des godlikē gheſichs

¶Van de gheeſtelijcke pinen ende katiuic hept vanden verdoemden Ca.cxlviij.

Ende aenghaende den pinen vanden verdoemden ſullen wi weten:dat de verdoemde nemmermeer goedē wille en hebben noch hebben en ſelen Ende alſo en ſal haren wplle ende verkielinghe nēmer meer goet ſijn: al ſijn dpe ſomtijts vā tgoe de Noch de verdoemde en droeuen nēmer meere om dat ſp gheſondicht hebbē.al eeſt dat ſp ſomtijts materialijcken droeuen vā de quade wercken die ſp ghedaen hebben. De verdoemde zȳ ſeere hatich ende nidich ende wilden wel dz alle de ghene die ſi hier bemint hebben.verdoimpt waren:weder die ſalich ſijn oft weder die hier leuende zȳ. Item ghemeenlijcken ende van velen eeſt gheapprobeert dat de verdoemde mel wil den datſi alle verdoempt waren die nz ver doempt en ſijn: al ſijnt hen ouders ende dz ſi die ſomwijls bemint hebben.oft dat hen ouders oft vrienden niet en ſijn Ende de ſa ke van deſen es:om dat de verdoemde ſeer nidich zȳ: ende den nijt es ſeer groot die in de verdoemde es in hen epghen booſheyt: ende waſt ſeere in henlieden:daerōme ver ſmaden ſi alle menſchen ende wplden wel dat alle de menſchen verdoemt warē. Eñ hoe de verdoemde quadere gheweeſt heb ben.alſo ſi nideghер ſijn ſelen. Aldus ſelen de verdoemde nijt hebbe ende walghē vā alle menſchen/wel wplende dat alle men ſchen verdoemt waren.al eeſt dat hen vrīē den oft hen ouders ſijn. Nochtans de min ne ende liefde die de verdoemde in deſe we relt ghehadt hebben tempereert harē nijt in eender manieren: ende ſellen min nijts hebben tot hen ouders ende vrienden.dan tot anderen menſchen. Ende waert dat de verdoemde wpſten dat alle menſchen ver doemp ſijn mochten:ſi ſouden willen dz al le haer ouders/haer vrienden/ ende alle de andere menſchen verdoempt waren: Eñ waertſake datmen hen kueſe ghaue: dz al le menſchen verdoempt ſijn ſouden ſondē hen ouders ende vrienden.oft dat alle min ſchen verdoempt ſijn ſouden. nz oock hen ouders ende vrienden:ſi ſouden kieſen alle menſchen verdoemt te wordene eñ hen ou ders ende vrienden daer met. Mer waert ſake dat ſp wiſten dat alle menſchen ſoudē verdoempt ſijn:ende ſoemighe menſchen nier:ſi ſouden begherē dat de ghene dpe nz verdoempt ſijn en ſouden.haer ouders eñ vrīnden waren. De ſake vanden eerſten es:dat den nijt van den verdoempden ſeer groot es.want ſi in de alderhoochſte katīp uichept ſijn:daeromme beniden ſi alle mē ſchen ende creatueren: ende ſijn droeupch om dz ſomighe ſalich ſijn ende om datſe nz alle veedoempt en ſijn. Om datſi katiuich ſijn:ende hen duenct dat hen verdrachlike re zȳ ſoude.wairtſake dat gheen god noch ſaligħe en waren. maer datſp alle verdoēt waren ende god met hēlieden: ende dz god liet te ſine ende niet en ware Dit ſouden ſi lieuere hebben. dan dat ſi niet ſijnde katīp uich ende verdoempt eenighe ſalige warē De ſake van deſen es:om dat de gee ſtelike creatueren natuerelijcken hooverdich zȳ. om dat ſi groote dinghen begripende ſijn.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

ende alle hooverdighe sijn natuerliken nidich. om dat de excellentheyt van anderen sijn begheerte contrarieert. want hy allen menschen te bouen ghaen wplt. Ēn daerō eest dat de affectie der gheesteliker creaturen: npet gheoerdoneert en es doer de ipse de. dwelck een godlike ghaue is/eest noodelijck dat alle geest hooverdich ende nidich es Aldus zijn alle verdoemde seer nidich: en wilden wel dat/god/alle de inghelen/ende alle de andere minschen verdoempt warē Noch si en beminnē de gene niet die si hier bemint hebben. maer si benpden die min. Ende de verdoemde en bedroefden hē noit om dat si ghesondicht hebben: ende de salpghe noch de verdomde en moghen verdienen noch meedienen. Ēn wāt de verdoemde god niet en beminnen. mair hē versmaden: en souden si doir hem niet doen om hē te belieuene Ēn om dat de verdoemde derpinen niet ontghaan en moghen. ten wair dat si niet en waren. wpldē si wel dat si niet en waren. om de pine tontghane: ende oerdeelē dat hen betre ware niet te sine dan dr si sijn Ēn hoe der verdoemden meer es ho si meer pinen ende tormenten hebben Ēn eenen peghelijcken van den verdoemden wast zij ppne ter comsten van eenen andere verdoemden ¶Want si ontfaen daer vā hen epghen quaden droefheyt van den vrēden/niet om dat si vremt sijn. maer om dat si quaet zijn ¶Want natuerliken alle goet ēn schoon dinck verlpeft den gheenen dpe siet olt merct: ende alle quaet dinck gheliē ofte ghemerct. pinicht den gheenen diet siet Ēn als de verdoemde om god pepsen: ontfaen si de alder groetste droefheit/ghelijck als ie nau hier droefheyt ontfaet van dieuē zijs viens wanneer die moghender es dan hy Aldus pepsen de verdoemde somwijls op god: om dat sy van hem bedwonghen sijn

souden. nidts tquaet dat si actualiken doo ghen. want si wel weten dat hen de ppne die si doogghen vā god toegheseict sijn Ēn de verdoemde worden voer den dach des oerdeels doer de dupuels ghepinicht. mer na den dach des oerdeels doer god alleene

¶Hoe thelsche vier/want een sprhaem es/ de dupuels ende verdoemde sielē die gheesten sijn. mach ppneghen ende verbernen. die pineghende Ca. xlix.

IEmāt mocht twijfelē hoe dat vper der hellen/dat ghelpchaemt es/de dupuelen ende de verdoimde sielen die geest sijn/ verbernen ende ppneghen mach. Ter verclaringhen van deser questien selen drie dīghen mercken ¶Deerste/dat een helle es/ende die es den kerckere daer de dupuelen ende de verdoimde ghepinicht worden: eēs onder deerde int neerste ende in den centre van de eerde Dit es in de heylighe scriptuere openbaer end blijct openbaerlijken doir de sentencie van onsen ghesontmakere in veel steden: ende dat loochenen es ketterie. ¶Dat tweede: dat in de helle vier es. dwelck de dupuels ende de verdoemde sielen pinicht ende tormenteert/ghelijck ons ghesontmakere sept doer sinte matheus. in dat derthienste capittele/int vijfen twintichste capittele: ende tot meer ander stedē ¶Dat derde es/dat thelsre vier ghelichaēt es: ende van de selue specie ende nature dr ons vier es. want ieghelijck vier es van eē specie ende natuere. met iegelijck andō vier Ēn peghelijck watre es van een specie eñ natuere met een peghelijck ander watere

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Item tuſſchen ons vier ende thelſche vper es differencie alleenlijcken in de materie. want de materie vā dat helſce vier es/ſteē/ ſolfere/ende pech/ na dat eenighe ſegghen Daromme heuet de vlamme dōckere/het bernt ende ten licht niet. mer het worpt wt hem roeck ende ſtanck Dees materie van thelſche vper wort gheconſerueert doer de godlijcke moghentheit dat nemmermeer en verghaet Alſoe ſal dat vier eewelijc due rē: ende de materie daert in bernt en ſal nē mermeer inde nemen. noch dat vier en ſal niet mindrē. noch de hette. noch den rooch/ maer ſal int ſelue weſen ende ſtercktheit bli uen ſonder inde. Ende wāt een inſtrumēt es vande godlijcke iuſticie. ſo ſaelt inder ee wichept dueren doer den wille gods die dz inder eewichept conſeruerē ſal ¶ Ten vier den ſelen wi weten: dat de pine es/een ghe uoelichz eñ vernemınghe int gheuoelē ghe tauſcert die dees ontfaet eñ geuoelt Eñ al ſo is de pine een verāderinge doer de welc ke de gheuoelijckhz de quetſinge geuoelt van dat quetſende dinck Ende mids dien waer gheene gheuoelijchept en es van de quetſinghe. dair en es gheen pine Ghelijc dat blijct inden dinghen dpe niet en geuoe len/als inden ſteenen ende houten. die niet en gheuoelen al wordenſe verbrant Ende hoe de gheuoelijckhept meerdere es. ſo de pine meerder is Ende om dat in ons pine es inde gheuoelijchdpt des taſtens: eeſt no telijck dat het dick dat de pine tauſeert. om trint ons ende bi ons ſi: ende dat de zenuen ende tvleeſch verandre ende altere Om dz doer dat middele de gheuoelijckhept come ten gheuoelen van dat taſten dz de pine ge uoelt/ghelijck tvier aende hant ghelept. dz vleeſch ende de zenuwen ende tvleeſch ver andert ende altereert Ende alſoe comt dat gheuoelen tot de gheuoelende macht dpe de pine ghenoelt Maer hoe dickwijls dat het vier/wermmaicte/reſolueerde/ende al tereerde. nochtans en ſonder gheene pine zh en waerder gheen gheuoelen Alsdz blijc ket dat de pine es een quetſende eñ corrup tible veranderinghe: ende hoe tgheuoelen meerder es. ſo de pine meerō es. Dees ver anderinghe gheſchiet in twee manieren. Dommwijls gheſciet dpe waerachtelijcken ende materialijcken/ghelijck als dat vper tvleeſch werm maect ende altereert Anders gheſchiet dat gheeſtelijcken ende aendach telijcken Niet doer lichamelijcke oft waer achteghe veranderinghe/ ghelijck gheſeit es. maer doer aendachtichept eñ nalijken doer gheeſtelijcke veranderinghe/ ghelijc tverſtant verandert wort doer de verſtaen lijcke ſpecie vāden dinghe dat verſtaet Eñ dooghe es verandert doer de ſpecie eñ ghe lijckeneſſe vanden dinghe datſi ſiet. dwelc ſi niet materialijcken in haer en ontfanet. maer ſi ontfaet alleenlijken de ſpecie ende ghelijkeneſſe vāden dinghe datſi ſiet. doer dwelcke ſi verandert is: ende ſiet dat dinck ſonder lichameliken tot dien dinghe te gā ne. Bouen deſen ſelen wp weten: dat deen natuerlijck lychaem dandere natuerlijck lichaem niet en/verandert/altereert/noch en corrompeert/ ten ſi dat mz hem verſaēt wort. dat materialijken ende waerachteli ken raicken de Alſoe als dat vier thout niet en corrompeert. noch en verbernt. noch en reſolueert in aſſchen/ten ſi dat hem raeckt oft ghenaect Ende in dat raicken altereret ende maket dat hout werm/ eñ genereert ſijn hette in hem: ende alſo corromperet dz ende reſolueret in aſſchē. Ende dees manie re van werchen es in de natuerlijcke ende lichamelijcke dinghen. ſoe dat tghene diet doet ende dien dat ghedaen wort. malcan deren raecken moeten ¶ Het es een ander

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

raecken vãn tgheestelijck lichaim dz waer
achtich ende gheestelick es: niet materiael
noch lichamelijck/ gheestelijck als de inghele
dē hemele ruert. oft de dupuele die eē geest
es/ eenich lichaim ruert/ totten welcken hi
gheestelijcken sijn cracht poocht Ende raet
ken esser waerachtich ende gheestelijck vā
deen gheest den anderen/ gheestelijck so wan
neer als god inspireert ende inflout in on
se siele. oft deen inghele in den anderen An
der raecken esser van dat lichaem ten geest
e/ gheestelijck als vā roper ten dupuele oft ter
sielē. Dees dinghē groflijkē ghepresuppo
neert (wātmen die in onse tale niet wel ver
claren en mach) segghen wp dat het heilse
vier waerachtelijchen de dupuels ende de
verdoemde sielen tormenteert eñ ppnicht
riet om dat die waerachtelijken eñ mate
rialijchen altereert gheestelijck de andre licha
melijcke dinghen die vier/ altereert/ verē
rent/ ende resolueert in asschen. Want om
dat roper lichamelijck es: ende de dupuele
ende de siele gheestelijck: en mach tusschen
dat vper ende de dupuele oft de siele gheen
lichamelijck raecken ende versaminge zē
gheestelijck deen lichaem dandere raert. Mer
alleene gheestelijcken ende aendachtelikē
Gheestelijck als tusschen de ooghe dpe siet eñ
doinck dat ghesien wort bi middele van de
siēlijcke specie ende gheestelijckenisse Eñ ver
stant en heeft nz waerachteliken in hē tdic
diēt aendachtich es. Maer ontsaet alleene
in hem de gheestelijkenesse ende specie vandē
dinghe dat aendachtich es. doer de welcke
dat gheestelijcken verādert es: ende es aen
dachtich tghene dat bupten hem ende ver
re vā hem es. Also seggen wi dat het vier
de duuels ende de verdoemde sielē pinicht
ende tormenteert. die waerachteliken ver
anderende ende altererende. als dat zē spe
cie ende gheestelijckenesse comt ten verstande
ende begrijppelijckhept des dupuels oft ō
sielen Ende om dat dees specie ende gheest
kenesse des vpers ghedruct ende ontsaē es
int verstant sonder enich middele die de ōt
sanckelijchept ende begrijppelijckhept be
let: tormēteert ende pinicht dat seer swaer
lijcken den dupuele ende de verdoimde sie
le die dat ghenoelt: ende seer veel swaerlijc
ker. dan ofter ware waerachticht eñ licha
melijch raecke/ gheestelijck tusschen twee lich
amen. want daer en soude so veel ende cla
ren ghenoelen niet sijn. om de middelē die
dat beletten soudē Aldus wort de specie eñ
gheestelijchenesse des vpers puer ende perfec
telijchen ontsaen int verstant des dupuels
ende der sielen. Ende midts dien causeert
dalder puerste eñ grootste pine. om de pur
hept ende perfectz van de specie des viers
ende des verstans: diet sondere eenighe be
letinghe oft middele ontsaet. Daerom es
dees pine dalder grootste: ende dit causeert
dat helsche vier inden dupuelen ende indē
sielen niet doer sijn natuerlijke cracht om
dz vier es. Mer doer cracht bouen naturē
om dat een godlijck instrument is/ tghene
wiekende dat teghen god mesdaen es ghe
weest. Ten derden ppnicht ende tormen
teert dat helsche vper de dupuelen ende de
sielen: om dat eenen kerchere ende instru
ment es van de godlijcke rechtuerdichept
de dupuelen ende sielen in hē bindende eñ
onthouwende/ gheestelijck in eenen kerchere
van god daertoe gheoerdoneert Eñ want
de dupuelen seer verstandich ende vri sijn/
seer hooghe van natueren ende natuerlijc
ke perfectheptt: als si hen alsoe ghebonden
ende ghestrict vinden in dit vier. sonder ee
nighe vrihept te hebbene oft macht om vā
daer te scheidene oft om te ghane daer si sou
den willen: ontsaen si de alder grootste pp
ne: om dat een so snooden natuerlijck dick

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

ghelijck tvier es/ hen gheuanghen eñ ghe
bonden hout Dit selue es ooch van den sie
len.die natuerlijcken sijn van een seer hoo
ghe edele condicie/ na dat beelde gods ghe
schapen Dit doeghet vier in dien dat eē god
lijch instrument es/ghelijck gheseyt is In
deser manieren worden de sielen ende de
dupuels swaerlijcken gheppnicht eñ ghe
tormenteert vā tvier der hellē. dat een god
lijck instrument es dairtoe gheschapen Eñ
om dz dese begrijpinge vā tvoorseyde vier
altijt teghewoerdich blijft int verstant vā
den dupuele ende van de verdoemde siele:
eest dat de dupuele wter hellen ghaet. altijt
draecht hy dit vier met hem tegewoerdich
in sijn verstant ende begrijppelijckhept Eñ
midts dien es hy daer af alsoe ghepnicht/
als oft hi inder hellen ware. wāt hy dz vier
altijt teghewoerdich heeft. Nochtan en tōt
dat vier nemmermeer wter hellen Mair
men sept soewaer de dupuele ghaet dat hy
tvier der hellen met hem draecht: om datti
dat altijt teghewoerdich heeft in sijn ver-
stant ende begrijppelijckhept/ ghelijc ghe
sept es Ende om dat hi weet dat sinen kere
kere es. inden welcken hi eewelijck sijn eñ
bliuen moet ende is doir de godlike cracht
daer inne ghebonden. wel wetende dat dit
sijn eewighe woenighe es Daeromme al
es hi wter hellen: hi en ontfaet gheene ver
lichtinghe noch vertroostinghe. Ghelijck
oft iemant ghedoempt ware sijn leesdage
in eenen kerckere gheuanghen te syne: al
waert datmen hem daer wt haelde om ee
nich iudiciale werch/ wetende datmen hez
dair terstont wederomme inne stellen sou
de. om daer eewelijck te bliuene/ hy en sou
de gheene verlychtinghe noch vertroostin
ghe ontfaen. Ende na dat de dupuele ghe
doemt ende veroerdeelt es ten voorseyden
viere ende ppnen der hellen: en sal in hem
nemmermeer iet in hem genmindert noch
verlicht wordē/ luttel noch vele/ vā de voer
seyde pine des viers ende pinen der hellen
Maer es ende sal sijn sonder inde in dz sel
ue wesen ende scerphept der pinen Desge
lijche saelt ooch sijn van de verdoemde spe
len Eñ waertsake dat de dupuele sijnde in
de helle oft daer bupten/ sijn conde sondere
te dinckene op tvier der hellen. hoedat sinē
kerckere es: ende deuct dz in hem/ hi en sou
de gheen pine hebben van tvier. Maer dz
en mach niet gheschien: om dat doer de god
lijke cracht den dupuele altijt in zij memo
rie ende begrijppelijckhept teghewoerdich
es/ als sinē kerckere ende pine. daertoe vā
god gheordoneert Ende aldus sowair de
dupuele es: hi heeft de voorseyde ppne soe
groot. sowel in deen plaetse als in dandere
Desghelijcke eest van den verdoēden sielē

¶ Oft de verdoimde twee contrarie pinen
tsamen liden moghen/ ghelick als hitte eñ
coude Ca. cl.

Tes twijffelinge oft de verdoemde in
der hellen twee cōtrari pinen tsamē
liden mogen. als coude ende hitte Hier op
segghen wi: dat na der natueren onmoge
lijchē es twee contrarien te sine in een sub
iect/ ghelijck als hitte ende coude/ wit ende
swert in een selue deel Dit es waerachtich
aenghaēde dnatuerlijck sijn. mair aengaē
de daendachtelijck sijn. moghen die tsamē
zijn Wi heetent natuerlijck zij. na dz de forme
es in dz materie Ende wi heetent aendach
telijck sijn: na dat de aendachtichept eñ de
specie des dincr in de materie nz en is. mer
int gheuoelen oft int middele: dwelck van
dien dinghe materialijcken gheen subiect
en es Ghelijck dat in een gheverwt dinck
blijct: in dwelck de verwe es. als int subiec
te/ ghelijck in eenen witte steen de withept

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

es/nà der natueren Dees wiſtz is int mid dele waer doer wi dwitte dinck ſien/ gelijc de locht es: ende tes in de ooghe die dat ont ſaet Zo dat de witheit inden ſteen es na zij natuerlijck ſijn: ende es in de locht ende in de ooghe.na ſijn aendachtich ende gheeſte lich ſijn:dat is na ſijn ſpecie ende na ſijn ge lijckenelſe Ende es waerachtelijcken in ie ghelike vanden voerſepden plaetſen. mer niet in eender manieren.want inden ſteen eſſe materialijken: ende inde locht ende in de ooghe es ſijn ſpecie ende ghelijckenelſe. midts dwelcke die gheſien es Delſghelike gheſchiet inden anderen gheuoelijcheden ghelijck dat blijct int horen ende int riecke hoewel dat de ſinlijcheit oft gheuoelijcheit des gheſichts dmeeſte geeſtelijck es Daer om en moghen twee contrarie qualiteyt nyet natuerlijcken tſamen ſijn in een deel và een ſubiect/ na hen natuerlijck ſijn/ als hitte en coude. Maer ſi moghen tſame zij na dat aendachtelijck ſijn/ghelijck de gely kenelſe ende ſpecie và wpt en ſwert tſame ſijn moghen in de ooghe Ende alſoe ſiet de ooghe witte ende perſche verwe ghelijcke lijck:ende andere diuerſche coleuren. mer en ſoude die niet ghelijckelijck moghe ſien en waren haer ſpecien eñ ghelijckenelſen niet verſaemdelijck inde ooghe Aldus mo gen de hitte ende de coude(na hen aindach telijck ſijn. dat es doer hen ſpecie ende ghe lijkenelſe)tſamen ſijn in een ſubiect Ende want de pine is/een vernemen eñ gheuoe len van tdinck dat pinicht. als de ſpecie và de hitte eñ van de coude tſamen zñ inde ſin lijchept. cauſeren die tſamen ppne daer ſp tſamen ſijn. Aldus ſegghen wp dat de ver doemde mach liden twee contrarie ppnen van hitte eñ coude tſamen/na dat aindach telijck ſijn oft weſen. Ghelijck dat blijct in de natuerlijcke gheuoelijckheden: dat wp wit en ſwert ende andere ſpetpen van ver wen.tſamen eñ ghelijckelijck ſien/wi hoo ren diuerſche ſtemmen tſamen/ wi riecke diuerſche ruecken tſame Ende alſo de ſpe cien ende de ghelijkeneſſen van de hitte eñ van de coude aendachtelijcken ontfaen in dat gheuoelen ende begrijppelijcheit van den verdoemden/pinicht/ ende pinicht ſee re ſwaerlijcken: ende een pegelijcke van dien ppnicht ſeer ſcerp ende ſwaerlijcken: ende dz eens en belet noch en rorrompeert dat andere niet Ende om dat deſe gheſcien als inſtrumenten van de godlijcke rechtij dichept:moghen die ſoe veel pineghen alſt god beliefft: ende ſowel van verre als và bi Bi deſen blijct dat de verdoemde twee con trarie pinen tſamen ſpden mach: ende tſa men de coude en hitte gheuoelen/nade ain dachtelijcke werchinghe. want daer ghe natuerlijcke werchinghe ſijn en ſal.maer alleenne aendachtighe werchinghe. Al? al eeſt dat vier den lichaem niet werm en maect: de ſpecie der hitten ſal in de ſinlijck hept des gheuoelens ſo aindachtich zñ.als oft den lychaem ghebernt worde ende dat dz organum des gheuoelens ghealtereert worde.want de gheuoelijckhept en geſchiet niet dan doer dat aendachtelijck ſijn Dair om ſal dan tgheuoelen van de hitte ſijn/ge lijc oft dlichaem nv int vier ware ende ver bernt worde. Maer daer en ſal gheen ver berren noch reſolueren ſijn. maer alleenli ken aendachtelijck altereren/ghelijck ghe ſept es Maer de ſpecie ſal in de gheuoelijc hept ſo ſterck ſijn.als oft nv waerachtelijke berrende. Deſghelijcke ſaelt ſijn và de ſpe cie der couden Ende alſo ſelen de hitte ende de coude den verdoemden tſamen tormen teren ende ppneghen: ende een pegelijck van dien ſeer aēdachtelijck ende ſwaerlijc om dz inſtrumenten và de godlike iuſtitie

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

es: ende om dat de vernemínghe ende tgeuoelen van de ppne leer aendachtich ende puer sijn sal in de begrijppelijcheit eñ ghe uoelijckhept vanden verdoemden.

¶ Hoe thelsche vier de lichamen vanden verdoemden bernen sal ende die niet te nieute noch in asschen resolueren/gelijck de andere lichamen Ca.clj.

Als vier der hellen wairachtich viet es/van delselue specie ende natuere dat ons vier es.dwelcke natuerlijken/alte reert/berrent/eñ resolueert tot asschen/de lichamen daert langhe toe gheapplpceert wort Eller twijffele hoet de lichamen van de verdoemde bernē sal:ende en sal die niet te nieute brínghen noch in asschen resolue ren Tot desen antwoerden wi dat het vier int menschelijcke lpchaem ghesetten mach in twee manierē Jn deen maniere natuer lijcken eñ wairachtelijcken dat wermma kende/altererende/ende resoluerende/eñ dese berringhe en mach gheen lichaem ōt saen sondē sijn corromperinghe Jn een an der maniere mach vier in eenich lichaem aendacatelijken gheschien doer sijn specie ende ghelijckenesse dpe in de gheuoelijcke macht ende organe ontfangē es Ghelijck de specpe ende ghelijckenesse van de withz die natuerlijcken inden steen es/ontfangē wort in de ooghe. de welcke dpe ontfaende niet wit ghemaect en es.noch van haer na tuerlijcke dispolicie verandert Wāt de na tuere van de withept en es in hair niet ont ontfanghen.maer de specie ende ghelijcke nisse van dien:ende also eest vanden andrē gheuoelijcheden:eñ om deswille en es geē noot eenighe naturlike ende waerachtige translmutacie Dat vier der hellen sal in de lichamen van de verdoemde gheschien/nz inde eerste maniere/te weteue/natuerlikē altererende ende corromperende Wāt na doerdeel en sal gheene alteracie noch corrō peringhe sijn. om dat dmouement van de hemelsche lichamen dā cesseren sal Maer het sal gheschpen in de tweede maniere/dt es aendachtelpken doer sijn specie ende ge likenesse/sijn specie ende ghelikenesse mul tiplicerende in de sinlijckheit van tgheuoe len des verdoemden dpe in de helle sijn sal nz siel ende lichaem Ende om dat de pine lept int vernemen ende gheuoelen vā tgene dat hinderr:ende dat de verdoemde ont saen sal in sijn gheuoelpke macht ende be grijppelijchept. de voerseide aendachtichz eñ veranderinghe van vier.sal hi so waer achtichliken ghebernt ende ghepinichtz eñ ghelijck oft dat lichaem vā vier werm ge maect worde ende ghebernt: eñ veel meer om twee redenen Ten eersten:om dat thel sche vier een instrument is van de godlike rechtuerdichept:ende mach so veel pinigē ende bernen alst god belieft Ten anderen: om dat(ghelijck ghelept es)de pine niet en lept in de quetsinghe eñ hynderneſſe.Wāt in de steenen ende inden houten en is ghē pine.al wordē die ghebernt(om datter geē gheuoelen en es)maer de pine lept int ver nemen ende gheuoelen vā dat hyndere eñ scade Ende want de verdoemde claerlikē weten dat thelsche vper van god ghescapē ende gheoerdoneert es.om dat si dair inne ende van dat eewelijken ghepinicht soudē zijn:ende datter gheen dinck en es dat dit be kin ende begrijppelijckhept belet.so ontfā ghen si dairaf dalder aendachtelijckste ende dalder swaerste pine De welcke men hier niet bekinnen noch dinchen en mach: om dat een ander maniere van pinen es:ende hen lichamen en sijn tot gheene andere dis policie verandert.doer de welcke wairach tighe consumacie eñ corromperinghe vol ghen sonde. Maer de voerseide lichamen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

selen eewelick bliuen gheheel ende sonder eenighe corromperinghe inden staet ende conditie dat sy inde helle gheschelt waren: eñ selen also eeweliken leuen. Want dz leuen lept in een suetheit ende resonantie van dē qualiteiten in sijn natuerlijck wesen: ende die en selen niet ghetranſmuteert noch ge corrompeert worden. maer selen altijt also bliuen. Midts dien en salder nēmermeer steruen noch corromperinghe volghē. hoe groot dat de pinen sijn Ende dit es de sake waer omme dat in de helle de pine eewich sijn sal sonder inde. so scerp/aēdachtich/on verdraechlijck ende so swaer. als dat de ver doemde hen wete ende sinlijcheden verlie sen selen. midts de onghemeten verstorbe ringhe die sy van de onverdraechlike pinen hebben selen/ ghelijck dat ghesept wort et cleſiaſtici int neghenste capittel. Ende hoe wel dat de pinen vanden verdoemden dal der scerpste ende dalder swairste sijn. noch tan en selen die in ieghelyken niet zijn euen groot Maer die meest ende swaerlijckst ge sondicht hebbē. die selen meest ende swaer lijckst ghepinicht worden

Waecomme dat eewighe ppne gheghe uen wort voer de doetsonde. die corstōdich es ende haest passeert Ca. c lij.

Aenghaende den voersepden sonde iemant moghen twijflē. als de doet sonde nalijck corstondich es eñ haestelijkē passeert: waerom dat de pine van de doet sonde eewich is Tot desen antwoerden wi (na den heplighen doctoer) dat de doetson de om drie redenen eweliken ghepuneert es. Deerste redene wort ghenomen van de side des gheens tegē wien wp sondegē/ die eewpch god es ende donindelijck goet/ dairō es de mesdaet teghen hem gheschiet eewighe pine weerdich De twede es vā de side pāden wille des gheēs die sondicht. de welcke doetliken sondighende inset dat inde vā sijn liefde in dien dinghe: waerom hi doetliken sondicht ende om dat veracht hi god eñ wilde dz wel eewelijck ghebrupt ken. Alds hi die doetelikē sondicht verkiest in dien wercke van sinen wille altijt te blp uene in die sonde. en waer hp niet accidēta liken daer af ghetrocken De derde wort ghenomen van de side vanden staet des zā daers die doetelikē sondicht. de welcke om de sonde berooft es vā de gratie. sonder de welckē de scult niet en mach vergeuē wor den: eñ in de scult sijnde. blijft hi altijt ter pi nen verbonden Houen desen mochten wi oeck ántwoerden: dz de scultege pine voer peghelike doetsonde/ dorr hair eñ in haer/ es indelijck. Maer sy wort accidentaliken eñ hp ghenalle onindelijck eñ eewich ghe maect: eñ dat es om dz de ghene die in doet sonde sterft. en beghit nemmermeer pet te betalen van de pine. De redene es/ om dat de betalighe es genoechdoē: eñ de genoech doeninghe en mach nz ghestien. dan alo sy den ghenen aenghename es dien sy gedaē wort. De ghenoechdoeninghe voer de son de wort tot god ghedaen. dien om hair mis daen was: eñ god en accepteert niet dat ge daen wort van hē die in doetsonde es: ende dairō en beghint hi nimermeer ghenoech te doene Eñ midts dien al wair iemāt thē dupsent iaren in de helle: hi en voldoet niet meer den leste dach dā den eersten. noch hi en beghint niet ghenoech te doene. mer hi blijft altijt in ghelike eñ heele scult Alds sal hi die alleenlikē eenen dach pinen sculdich was eewelijck gepinicht zijn. als oft hi nem mermeer en beghoste te betalē Jtē de pine der hellē es accidētalichen eñ hi genalle ee wich. wāt also ter gratiē glorie behoort. soe behoort ter doetsonden pine: eñ die in doet lijke sonde sterft. es altijt in doetlike sonde.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

om dat de sonde niet en mach na de doot af
ghenomen worden die int leuen niet af ge
nomen en was. want die niet en mach son
der gratie af ghenomen wordē. de welcke
na de doot niet ghegheuen en wort Aldus
de ghene die in der hellē es/es altijt in doot
sonden: ende sal altijt in doot sonden bliuē.
Ende hy moet altijt in pinen sijn: om dz de
doot sonde e in hem accidentalijken eewich
ghemaect es

¶ Van tweehuier/hoe de sielen daer toe co
men/waer dat es/ende waerom dat alsoe
ghenoemt es Ca. c liij.

Enghaende den voorsepden van de
pinen vāden verdoemden soude pe
mant twijfien moghen: hoe de zielen liden
dpe int tweehuier sijn/waer tweehuier es/
hoe de sielen daer toe gaen/ende hoe si dair
inne sijn. Ter verclaringhen van desen sel
len wi mercken drie manieren van sterue
de menschen De eene steruen in gracien. ge
supuert ende gherepnicht vā alle genoech
doeninghe/ghelijck als de heplighen ende
perfecte sijn: ende van desen es de spele ter
stont salich also haeste als si vten lichame
scept: ende siet claerlijcken dat godlijke we
sen ende climt op ten hemele. Dandre sijn
die in dootsonden steruen: ende vā desen is
de siele/terstōt als si vten lichame sceit/ver
doemt ende in de helle brocht. De derde zij
middele tusschen dese/te wetene/datsi goet
sijn ende steruen in gracien. maer si hebbē
eenighe onsupuerheden/ghelick als dach
like sonden ende onvoldane ghenoechdoe
ninghe. Dese heet sint augustijn middelba
re goede Ende om datsi in gracien steruen
selen si behouden sijn. Maer sien selen dat

godlijck wesen/dat alder supuerste es/niet
anschouwen. voer dat si alder puerlijcste ge
supuert sijn ende alder supuerste gemaect
sijn Ende so haest als dese sterueu worden
si ghestelt in den kerckere des veerchviers.
daer sy ghebernt ende ghepuergeert wor
den van alle hen schulden Om meerō ver
claringhe van desen selen wy weten: dz de
eerste die heplich eñ supuere sijn. als si ster
uen/ghelijck ghelept es/hen sielen sijn ter
stont salich: ende aenschouwen dat godlijke
wesen ende weten in dat alle dinghen Eñ
also weten si dat de plaetse vanden salighē
den hemele is: ende hebben macht tot dien
te climmene ende climen ten hemele. Jnō
tijt als de voersepde sielen vten lichamen
sceiden (om datsi bewoenders des hemels
sijn ende ghesellen vanden inghelen) zijn de
heplighe inghelen daer. diese ontfaen ende
mit groote blischap met hen ghaen. die tot
inden hemele verselscapende. Niet om dat
si des behoeuen. maer om dpe te eerene eñ
te verselscapene: om datsi nienwelijckē eñ
met groote hoochept ontfanghen worden
als ingheseetene vande stadt gods/ghelijck
de bruipt verselscaept wort om haer te eere
ne: in den dach haerder bruplocht haer ter
kercken eñ in de slaepcamere lepdē de. hoe
wel datsi selue ghaet. De tweede/dat zijn de
sielen die in dootsonde sterueu. so haest als
die vten lichamen sceiden sijn si verdoēpt
ende terstont seer wreelijcke ende veruaer
liken ghegrepen vā een menichte der duy
uelen/mit ondinckelijcke groote pinen/eñ
terstont ter hellen ghelept ende dair in ghe
stelt De derde: dat sijn de sielen van de mid
delbare goede menschen die in liefden ster
uen. mer en moghen god niet sien. voer dz
si perfectelijcken ghesupuert sijn: om datsi
in gracien ghestoruen sijn: ende selen belū
ters dis hemels sijn eñ gesellē der ingelen/

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

sterruende/worden vanden inghelen ontfã
ghen ende brocht int veechvier. daer si per
fectelijken ghesupuert worden Eñ de dup
nels sijn daer met groote felheyt om die te
grijpene/te pinighē/ende in de helle te dra
ghene. maer de goede inghelen en willen
dat niet ghedoghen ende beschermense De
dupuelen volghen altijt na. om de voerse
de sielen te grijppene. die aendoende groo
te weese ende veruaerthept: ende also wor
den de voerseide sielen vãden inghelen int
veechvier ghestelt. ¶ Aenghaende desen
veechviere sijn veel twijffelen. Ten eerstē.
ofter na dit leuen een veechvier is Hier op
segghen wp dat zekere ende hertelijck es/
ghelooue ende beliden datter een plaetse
es daer de spelen na dyt leuen ghesupuert
worden: ende de contrarye seggheñ. soude
teghens de godlijcke rechtuerdicheyt sijn.
Want en waert gheen veechvier somighe
dinghen souden onghepuneert bliuen/ge
lijck ghescheet datter vele inde liefde sterue
ende hen bliuen eenighe dinghen te supue
ren/ghelijck als sijn dachlijcke sonden eñ
onvolbrachte ghenoechdoeninghē. de welc
ke onghepuergiert ende sonder ghenoech
ghedaē te worden bliuen soudē: en waert
gheen veechvier Item tware teghen de cō
dicie vander salicheit/die lept int clare aen
schouwen van god/ dat iemant daertoe ont
fanghen ware. sonder perfectelyken puer
te sine. dwelck doer de pine des veechviers
ghescheet Item om dat tveechvier ende de
pine des veechviers loochenen/expresselp
hē weerstaet ende weersept de auctoritept
van de vniuersale kercke/ die haer beghin
ende sondement heeft vā de heplighe apos
telen. die altijt ende ghestadelijken voer de
doode bidt (ghelijck sint denijs een disciple
van sinte pauwels sept) dwelck hare ende
hairder selver principale becommerin
ghe es. Maer haer beden soude onnutcht
baer sijn en wair niemant die na dit leuen
ghepuergeert worde. want ten profiteert
den ghenen niet die in dz eewich leuen sijn
wāt si alree salich sijn. nocht ten profiteert
hem niet die in de helle sijn. maer tprofijt
teert alleene den ghenen dye int veechvier
sijn Daerōme te seggheñ dat gheen veech
vier en es/es openbare ketterie Item dair
es twijfle ofter een plaetse des veechviers
es/waer dat es/ende waerom dat also ghe
heeten wort ¶ Ten eerstē seggheñ wi dat
een veechyper es/ghelijck alser een hemel
rijcke es ende een helle Ende dat es een ge
determineerde plaetse daer de sielen gens
ralijken ghesupuert worden die iet houdē
na de doot te supueren: hoewel dat eenige
doer de godlijcke dispensatie in eenyge an
dere diuerschē plaetsen ghesupuert wordē
¶ Ten anderen seggheñ wi: dat de plaetse
des veechviers es onder deerde in de selue
stede daer de helle es/aen deene side van de
spelonche der hellen. so dat het selue vier ō
hellen dat de verdoemde ppnicht/es tgene
dat de sielen int veechvier pinicht ¶ Ten ō
den seggheñ wi: dat ghebeeten wort veech
vier/tot een onderscheet van dander plaetzē
daer de sielen ghescheiden ende ghehouden
sijn. Eñ twort veechvier ghebeeten: om dz
de sielen daer van alle onreynichept gesup
uert eñ ghepuergeert worden: om ontfan
ghen te wordene int gheselscap van dz god
lijcke wesen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Van de pinē des veechviers: vā de scerp hept ende ghedueringhe van dien. Capitele. cliij.

Aer es moyssele wat pinen dat inde veechviere sijn. Tot desen antwoorden wi dat in dz veechvier twee derande pinen sijn. Deene wort gheheeten een ppne van schaden. oft een schadelijcke pine Ende dandere wort gheheeten een pine van tgenoelen. oft een gheuoelijcke pine De schadelijcke pine es/ derminghe van de godlijcke ainschouwinghe. welcke pine de ghene lidē die int veechvier sijn. wantsi god nemmermeer en sien voer datsi daer wt gaen: ende dat es hem een groote pine Dander ppne es een ppne vā tgheuoelen: ende dat es de pine van tvier die si lyden. Want dat selue vier van de helle dat de dupnels ende de vdoemde bernt ende pinicht/ bernt ende ppnicht de sielen int veechvier: ende in der selver formen/ te wetene niet met natuerlijcke berninghe de sielen/ altererende/ wermmakende/ berrende eñ resolurrende. wāt dat niet doen en mach om dat gheesten zñ. Maer mit aendachtelijcke berninghe. dat es doer sijn specie ende ghelijkenesse die invloept ende druckt in de siele/ ghelijck vote ghesept es. dair wi ghesproken hebben vā de dupnels ende van de verdoemde sielen Ende dese pinicht de siele die int veechvier es/ in twee manirren. Ten eersten: in dien dat een instrument es vā de godlijke recht verdichept Ende es eenen godlijcken kerckere dpe de sielen in hem ghebonden hout datsi van dat vier niet scepden en moghen noch tot eenighe andere plaetse gaē Mer bliuen altijt in dien kerckere ghebondē eñ ghehouden tot datsi ghesupuert sijn Ende dit es den sielen de alder swairste pine. om dat vrp gheesten sijn. midts dwelcke si sijn souden moghen ende ghaen daer si wildē. maer dit vier dat van soe snooden natuere es/ ter aenmerckinghen van hen die na dz beelde van god ghescapen sijn: ende ter ewigher glorien vercoren/ vā hem ghekert kert ende gheuanghen worden ghehoudē teghen haren wille: is den sielen dalōmeest te pine Ten tweden: in dien dat het vier in slupt eñ doet pine in de sielen met aendacht teghe berninghe/ inuloepende eñ causeren de sijn specie ende ghelijckenesse in de siele ghelijck dat sienlijck dinck in de ooghe. na dat een godlijck instrumēt es Ende om dz de pine lept in de vernemínghe eñ gheuoelen van de quetsinghe ende scade: de sielen die puer gheest sijn ende claerlijcken sonō enighe beletinghe ontfaen dees inbeuchtighe ende inuloedinghe van tvier/ ontfaen dalder grootste pine Ende de scerphept vā dees pine des veechviers en es niet so vele om de grootz vā de sonde. oft om de groothept van de quetsinghe: als si es om de dispositie vanden patient Wāt het soude moghen sijn dat materialijken in dit leuen enighe pine so veel pinen zñ soude oft meerdere. dan soempghe ppne des veechviers. Maer hier en mach gheen ppne sijn alsoe scerp. noch soe pineghende als de pine des veechviers. want de siele es dair meer ghepinicht dan den lichaem hier es: om dat sy meer gheuoelt de quetsinghe ende de pinighe van tvier Ghelijck wi hier sien dat de ghene die eelst ende subtijlste vā complexpen sijn: meer gheuoelen de selue ppne van manieren. dan andere die groure eñ beest achtigher van complexiē sijn Ghelijc mē somighe minschen vint van perfecte oude eñ goet van dispositie. die nz en gheuoelen al bitē hen de vlopē ghaē int lijf. mpots dz si so grof sijn van complexiē. Mair andre sijn so subtijl van complexiē dat si nz slapē en moghē alsser eē vlop springñde die hē

bijt En alſo gheeft god deſe pine des veechviers. waerſake dat hi die hier ghaue den leuenden menſchen. ſi en ſouden die nv ſoe ſere gheuoelen Ende aldus want dat vier een inſtrument es van de godlijcke rethn dichept: ende pniicht ſo vele alſt god beliest ende de af gheſcepden zielen benomen ſijn alle andere dinghen ende ghepepſen: ende en connen op gheen andere dinck ghepepſen. dan op dat vier ende pine hen doer hey ſonden ghegheuen: ontfaen meerder pine dan men hier ſoude moghen dincken. En dat gheſchiet van de ſide des viers. dat een godlijck inſtrument es: ende vā de ſide der zielen die claerlijcken ende perfectelijcken ontfaet ſijn influencie ende indruckinghe ende en can van dier niet gheſcheiden. noch op gheen ander dinck ghepepſen Ende al dus (na de opinie van de heplighe doctoē) es de concluſie: dat de pine des veechviers in ſcerpheden ende in pinen alle de ppnen deſer werelt te bouen ghaet Dairōme eeſt een ſeer goedertieren werck dat de deuote herſtenen ghedurichlijcken arbepdē om de arme zielkens te hulpene die in ſo groo ten pine ende noot ſijn. hoe ſi van die ppnē verlicht ende verloſt mothten worden En om dat de ghene die int veechvier ſijn/ſtaē in gracien/ſijn onſe naeſte ende ſtaen optē wech: hoewel datſe wten palen van deſen leuene ſijn: het ſijn ons naeſte eñ ons broe ders. die doer ons moghen gheholpē woe den ende ſijn doer ons gheholpen/te wete ne/met godlijcken ſacrificien. dat de princi paelſte hulpe es Item met/bedinghen/ael moeſſenen/vaſten/pelgrimagien/ende ge neralijcken met alle duechden diemē hier voer de zielen doet Ende profiteren den ge nen meeſt voer wien wi die hier ſpecialijcſ te doen ende dien wi dat in onſe meininge ende gedaeten te ſoecken. Als dat ſo veel goets hier ſoude moghen ghedaen wordē int ſpecpale voer eenen perſoon die in den veechviere ware: dat hi van dier pinen ter ſtōt verloſt ſijn ſoude Ende de paus mach in ſelcker formen aflaet verlenen. die de zie len gheheelijcken wten veechviere verloſt Ende de pine des veechppers es gewillich om dat de zielen wel weten datſi niet comē en moghen ter ſalichept. dan daer doet.

¶ Ter inſtructien van ſomighen ongelee rden ſelen wp hier merchē: dat na dat de zie len gheſtelt ſijn in de pine des veechviers. ſo ſijn ende blijuē ſi altijt in dpen ſeluē ſtaet ende graet der pinen die ſi in de eerſte hue re ontfaen: ende nemmermeer en ſijn hen de ſelue pinen verlicht noch benomē. noch eenich deel vā dien: totter tijt toe dat ſi fina lijcken gheſuppert ende ghepuergeert zijn vanden dinghen. om de welcke ſi dair ghe houden ſijn Item eeſt dat de zielen des veech viers/doer de godlijcke diſpenſatie eñ ghe hinguiſſe/ſomwijle wt ghain ende neuen ons ſijn: ſi hebben altijt tſelue vier ende pi ne datſp hebben ſijnde in de plaetſe des ve gheviers/die in de helle es/ſonder eenighe verlichtpnghe te ontfane/ghelijck hier vo re gheſept es vanden verdoemdē Item de zielen die int veechvier ſijn en hebben nv al le ghelijcke pine, maer na de menichte eñ groothept vanden ſonden die ſi hier gedaē hebben onfanghen ſi daer ſcerphept vā pi nen: ende alſo eeſt oock van de verdoemde Item alle de verdoempde hebben meer pi nen dan die int veecvier ſijn/aenghaende de ghedurichept van de pine Want de pp ne van den verdoemden es eewich: eñ die van toeechvier es tijtelijck ende vergane helijck Maer inder ſcherpheit ende ſwair hept mach de pine vanden ſomighen indē veechviere meerdere ſijn dan vā ſomighe verdoemde inder hellē Ghelijck oft iemāt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

in dpt leuen veel grote sonden ghedaē had de ende penitencie dede Waer die int veerd vier: hi soude grooter ende scerppere pine ontfaen int veerdvier. dan een verdoemde ontfaen soude die hier enyghe clepne ende luttele doetsonden ghedaen hadde. daer hi ommme verdoemt ware/ hoewel dat deene tijttelijck sijn soude ende de andere eewich want dien aenghaende is de pine vanden verdoemden meerdere Item eene iegheli ke van den sielen dpe int veerdvier sijn/ es daer wt verlost in de huere als die perfecte lijcken ghepurgeert es ende wort terstont als si wt de pine ghaet. inde glorie ghesteit Dees pine dis veerdviers sal dueren totē dach des oerdeels: ende niet langhere/ Eñ dan tertijt sullen alle de sielen ghesupuert sijn Ende ghebreect eenighen den tijt. indē welcken sy ghesupuert souden wordē/ tgene dat inden tijt ghebreect. dz sal volbracht worden in de scerphept ende swairheit der pinen Soo datsi inder hueren als si verrijsē selen. sellen si perfectelijken ghepuergeert sijn. Ende na den dach des oerdeels en sal gheen plaetse des veerdviers blijuē. maer het selen alleenlijcken drie plaetsen becom mert blijuen/ te wetene. Dē imperialen hemele: daer de gloriose in den lichamen verresen sijn selen: ende de inghelijcke gheestē Dē helle: daer de duuels ende de verdoemde sijn selen Tvoerbouchte ende stede van den kinderkens die sonder doopsele gestoruen sijn voer de oude van discretien Ende voer den dach des oerdeels zijn de verdoemde in de helle van den dupuels ghepinicht Maer na den dach des oerdeels en scē die vanden dupuels niet ghepinicht noch ghetormenteert worden. maer alleenlijken vā de godlijcke rechtuerdichept ende van dpe pinen der hellen

Van de wterste glorie der drierhdelijker minschen: ende hoe si twelef bliscapen ont langhen selen Ca. clv.

Ende also als de ouerste ende rechtuer dighe rechtre eewighe pinen gheeft den quaden die sijn heplighe wet ende ghe boden veracht hebben eñ die niet bewairt en hebben: also sal hy glorie ende salichept sonder inde gheuen den ghenen dpese ver waert hebben Ende also a's den verdoem den ende den quaden alle quaet te hooppe brocht sijn sal: also sal den goeden ende den rechtuerdeghen alle goet ghegheuen wor den in dier salichept/ dat es god int wezē te siene. in dat welcke alle goet besloteē wort. Wāt (ghelijck plaias ende sinte pauwels sept) en mach gheen ooghe sien. noch oore hooren. noch herte dincken. de onindelijke goeden dpe god bereet heeft voer de ghene die hem beminnen Hoe dat de menschē al le tghene dat hi begheert ende alle goeden volcomelijckere hebben sal dā men soude moghen dincken Bisondere selen in de sa lighe na de verrijsnisse sijn twelef bliscapē beteekent bi twelef sterren die sint ian apo calipsi int. xij. capittele scrijft dat hi sach in de croone vāder vrouwen met de sonne be dect: ende bi twelef vruchten vā den boom des leuens: ende bi twelef steenen. ghesetre uen apocalipsi int. xxi. capitteile. Want de croone van sterren/ es de eewicheit der glo rien vā den saligheñ. die gheen inde hebbē en sal Ende op dat de slechte menschen die te betre inder memorien houden moghen selen wi de voersepde twelef bliscapen dep len twee en twee: ende maken ses deelē/ dz selen twelef tsamen sijn. De twee bliscapē selen sijn vā de side des objects/ dat es god. Dander twee vāde plaetse De derde twee van dat gheselschap De vierde twee vānd werlt De vijfste twee personen de seste

twee vā hen seluen: ende alsoe selenter twe
leue sijn ¶ Deerste selen van god sijn: deen
van de godhept ende dandere van de mēsc
hept Onse salicheit speciael ende essentiali
ke leit in te sine de mensche mz god versaēt
doer tverstant Om deswille selen wi wetē
dat de mensche niet salich sijn en mach soe
langhe als hem eenich dinck ghebreert dz
hi begheren mach: eñ midts dien en mach
hi niet salich sijn voer dat hp de eerste sake
siet/dat es god. die alle goet es Want dā en
salder gheender ande dinck bliuen te bege
rene. Ende dese eenichept van de siele met
god/om de welcke de mensche salich es/es
clare aenscouwinghe van dat godlike we
sen doer tverstant. Want ghelijck god een
puer gheest es en moghen wi hem nz sien
met de lichamelike ooghen. maer alleene
mitten verstande. mitten welcken wi geest
telijcken sien sullen ende verstaen sullen
dat godlijke wesen sonder eenich middele
In allen andrē dinghen wort dat verstaen
ghecauseert in den verstāde (sowel in de in
ghelen als inde minschen) doer de vereeni
ghe van de verstandelijcke specie/die eene
ghelikenesse ende representeringhe es vā
den dinghe dat wp verstaen. Ghelijck als
int ghesichte van de lichamelijcke ooghen
de sienlijcke specie. midts de welcke wi siē/
ghelpkenisse eñ representeringhe es vā dē
dinghe dat wi nz en sien Also es tverstaen
een werck dat ghecauseert wort ende ghe
sciet doer de vereeninghe vā tverstant mit
de voersepde verstaenlijcke specie. Want
doer de vereeninghe van de voersepde ver
staenlijcke specie inden verstande. verstaet
dat verstant actualijcken Ende also maict
ende causeert de voersepde verstaenlijcke
specie des verstans/een werck/dat een ver
staninghe es Also en moghen wi ghēder
anderen verstaen doer sijn wesen. mair
alleenlijken doer de voersepde specie ende
ghelijckenesse Maer de ainschouwinghe
van god. doer de welcke de enghelen ende
de minschen salich sijn: en wort niet gecau
seert noch en gheschiet niet doer eenpgher
ande specie ofte ghelijkenesse. maer doer dz
selue godlijck wesen dat sonder enich mid
dele onsen verstande vereenpcht es. want
god een puer gheest es ende npet iudende.
Aldus es alle de salichept van den engelen
ende van den menschen int claerlijck sien
dat godlijcke wesen doer tverstant. Want
ghelijck god onindelijck goet is ende alle
goeden ende perfectheden in hem beslupt
in dese clare aenscouwpnghe van sijn god
lijke wesen. in dwelcke ons verstant waer
achtelijken ende sonder eenich middelle tē
godlijcken wesene vereenpcht es: worden
daer inne besloten alle goedē die ghedacht
ofte begheert moghen worden: ende alle de
begheerten worden vervult. Daeromme
wort dese aenscouwinghe gheheerten (salic
hept) die alle goeden ende perfectheden be
slupt (een eewich leuen ende vre) om dat al
le impedimenten wtslupt die eenighe ver
storberinghe gheuen moghen Twort ghe
heeten (een coninerijcke) om dat de leste eñ
de perfectste perfecthept es die den saligē
wort ghegheuen inden hemele: daer si ver
saemt sijn selen Welcke versaminghe der
hepligen gheheeten wort (rijcke der he-
melen) om dat alleenlijken de salichept es
in de ghene die inden hemele sijn. die eewe
lijcken regneren selē De salichept es essen
tialijcken int claerlijkē sien dat godlijcke
wesen doer tverstant: ende den wille es ge
rust. om dat in hem alle de begheertē ende
appetiten vervult worden. Midts diē ont
sanghet onindelijcke wellustichept eñ blp
scap/alle sijn begheerten worden vervult/
ende sijn menschelijcke ende natuerlijcke

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

appetijtē Alsdus al eest dat de saligheyt en hebben ghelijcke glorie: de appetiten ende begheerten van allen selen perfectelijcken gherust eñ vervult sijn: om dat een peghelijck so vele ontfaen sal als syne begrijppelijckheyt vermach: ende also selen alle sine redelijcke/sinnelijcke/ende natuerlijke/begheerten gherust ende vervult sijn. want si selen soe veel hebben als si begheren Eñ also sal een ieghelick vanden saligheyt hebben also vele als hi wilt/willen sal oft begheren sal de glorye van eenen anderen. al es die meerdere dan de sine Ende tot meerder vestant van desen: selen wy weten dat ons siele es in natuerlijcke macht om te verstane alle de naturlike dinghen ende de afgescheydene substancien (dat sijn de inghelen) als si van den lichaem ghescheyden ware. Maer ten es in de natuerlijke macht niet god te verstane hyer noch als de siele vā dē lichaem ghescheyden es: om dat tgodlijke wesen sien ende verstaen absoluutelijken alle de ghescapene verstanden te bouē gaet/ si sijn inghelijcke oft menschelijcke. Dere dene es: om dat alle ghescapene verstandē indelijck sijn ende ghelimpteert. Ende dat godlijke wesen es onindelijck ende nyt ghelimiteert Ende daeromme en es van tghescapen verstant gheene proportye ten godlijcken wesene. want deen es indelijck eñ dander onindelijck: ende daeromme tgodlijcke wesen sien ghaet te bouen alle gescapene macht ende verstant Dwelck niet en es om dat hem god bercht. mair om dat eē sienlijck lycht es onsen verstande niet ghe proportioneert Ghelick dat blijct in dlicht der sonnen ende inde ooghen vanden wie ende nachtraue. Want dat licht der sonnē es so groot: eñ de ooghen vandē wie soe on perfect ende cranck. dat hi dlicht der sonnē niet sien en mach. Niet om dat haer de sonne bercht. mair om dat dyt lycht der sonnen te bouen ghaet de proportie van dat sienlycke oeghanum van den hwle ende van der nachtrauen: daeromme en moghen si dat licht der sonnen niet sien: ende sy moghen de dinghen wel sien die wepnich lycht ghenen/ghelijck als si des nachs sien alst wel nich licht is Ende also onse verstant/want onder alle de verstaende substancpē trāck es/es machtych ghenoech om te verstane alle de clepne leeghe dinghen Mair ten is niet machtich ghenoech om te verstane dy godlijcke wesen: om dat te bouen ghaet de proportie van dat licht onser sielen. weder dat sti metten lichaem vereenicht es oft dat daer af ghescreiden es Dairō en mach onse siele bi haer selven noch doer haer epghen natuerlijcke machten dat godlijcke wesen niet siē. Daeromme als god wilt dat hem eenich ghescapen verstant sie: schept hy in dien verstande een habituael ende bliuēde licht. dwelck ghenoemt wort een licht van glorien. Ende midts dien lychte inden verstande/es verstant so/versterct/verheuen ende verlycht: dat sien mach dat godlijcke wesen. Ende na de quantitept van diē licht te/es de quantitept vandat bekinnen ende van de ainschouwinghe des godlijcken wesens Ende den ghenen die dat meeste licht van glorien sal ghegheuen worden: die sal god clairlijcste sien ende kinnen: ende doer meest manieren ende kinnessen. Dit es so wel ter aenmerckinghen van den menschē als vanden heylighen inghelen Ende also als dat verstant god sien mach doer dlycht vā de glorien in den verstande ghescheyden

ende god siende salich es/ blijcket dat de sa
lichept es in dat lycht van habituale glorie
dat ons ghegheuen es als eene dyspositie
ende middele die verstant lept bouen sijn
natuere: ende maect dat perfect ende gedis
poneert om dat godlijcke wesen sonder mid
dele te siene Ende om dat dat licht meerder
ende mynder sijn mach/ eest nootelijck dz
hem die meest lycht der glorien ghegheuē
worde, meest salich si: ende dien minst licht
ghegheuen wort, minst salich si. Aldus es
in de salichept dyfferencie. na dat different
van den voorsepden lichte. Welck voersep
de licht vā glorien den saligen ghegheuē
wort/ na de proportie van hen verdienste
so dat hi die meest verdiēt heeft, meest licht
ontfaet: ende midts dien meest glorien Ēn
na de voorsepde differencie es de differenci
van de glorie Ende de diuersheit vā dlicht
gheuende. wort ghegheuen de diuersheit
van de graden der glorien ende de begrijp
pelijckhept om dat godlijke wesen te siene
Ende also als een tegheliick van den hepli
ghen god siet na den graet van dz licht der
glorien dat hem ghegheuen es. siet hy god
na alle sine begrijppelijchept: ende den sa
ligen en blijft gheene begrijppelijckhept
om god perfectelijckere te siene: ende de sa
lighe die meest begrijppelichedē heeft. siet
god perfectelijcke. Aldus blijct dat in eenē
tegheliicken saligen sal zijn volbracht/ vol
ende gherust/ alle natuerliken appetijt/ al
le natuerlijcke ende gloriose begrijppelijc
heit: ende midts dien sal hi vol sijn content
ende gherust: ende hem en sal gheen dinck
moghen bliuen te begherene Ende wi en
moghen dat godlijcke wesen niet siē met
de lichamelijcke oogijen: om dat een puer
gheest es die lichaem noch verwe en heeft
doer dwelcke hy soude moghē gheziē wor
den Maer wi mochten segghen dat wi in
eender manieren accidentalijcken god siē
selen metten lichamelijken ooghen Dit sal
sijn doer de onsprekelijcke glorie dye de oo
ghen sien selen in de gloriose lichamen. spre
cialiken in dlichaim cristi Ten anderen: om
dat ons verstant god so claerlijken sien sal
dat in de gheziene lychamelijcke dinghen
nalijck god ghesien sal sijn/ gheliick wp in
de sprake vanden mensche sijn leuen sien.
Aldus segghen wi dat wi in eender manie
ren god sien in de lichamelijcke creaturen
die wi sien: om dat in dien blinct de/ glorie/
perfectheyt/ ende goetheyt/ van god. als in
epghene effecten Ende de begheerten van
den heplighen die god sien selen. sal perfec
telijken vervult ende gherust sijn (aengaē
de alle dinghen die si begheren te wetene)
siende dat godlijcke wesen. dat duniuersa
le goet es ende beslupt alle goet in hem Si
sullen sien ende weten alle de toecomende
teghewoerdeghe ende voerledene natuer
lijke dinghen in een ghedachte teghewoer
dich sijn sonder successie in dat godlike we
sen ¶ De tweede blischap in de saligheyes/
metten lichamelijcken claerlijcken te sien
dat gloriose lichaem ihesu cristi. Dwelcke
de saligheyt met hen ooghen claerlijckē sien
selen Want/ gheliick ysaias sept int. xxx. ca
pittel Si selen den coninck sien (te wetene/
ihesum cristum. die de conyncklijcker coninge
es) in sijnder schoonheyt De welcke sonder
eenigoe gheliickenisse alle andere schoōhe
den te bouen ghaet. want sijn lichaim veel
/claerdere/ lichtere/ ende schoondere/ zō sal
dan de sonne. die dan seuewerf so veel clair
heden hebben sal als si nv heeft. Dat lycht
ende de claerheyt des lychaems cristi (ghe
lijck de prophete iohel seit int derde capitte
le. sprekende van de comste cristi ten weerf
ten oerdeele) sal so groot sijn: dat in sijnder
teghewoerdicheyt de clairheyt der sonnen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

die ſeuewerf grooter ſijn ſal dan̄ nv is: eñ van de mane die dan ſo groot ſijn ſal als dz licht der ſonnen nv es/ſal verduplſert wor den ende niet ſcinen in de teghewoerdicht van de claerheit des lichaems criſti. want dat licht der ſonnen ende der manen ſal in ſyne teghewoerdichept ſijn/ ghelijck in de teghewoerdichept der ſonnen dat licht der ſterſſen es. datter niet teghen en ſchijnt. Eñ in de ſteden vanden wonden ſal hi eene an dere ſeer vele ſonderlijcker ſchoonheit heb ben/ gheliick den rubijn gheſtelt in een gou den iuweel geſtelt zijnde. heeft welcke claer hept alle de goede ende de quade in dē dach des oordeels ſien ſelen mitten lichamelikē ooghen. Den quaden tot haerder ſcanden ende oetmoedichept die ſi ontfaen ſelen bekinnē de hoe grooten goet datſe bi hen ſchuit ver loren hebben. dwelck ſi nemmermeer we derom ſien en ſelē Maer ſi en ſelen de god hept metten verſtande npet ſien. want dpe en mach niet gheſien worden ten es dat hi dieſe ſiet glorioes es. dwelcke in de verdoē de gheen ſtede hebben en ſal De goede ſelē deſe ſchoonhept altijt ſien ſonder eenich in de. inden welckenſi ſo grooten welluſtich ontfaen ſelen dat alle verſtanden te bouen ghaet Ende alle de ſanten ende ſantinnen des hemels ſelen die ſien. Daerom ſelē wi weten dat alle de glorioſe niet euen bp den lichaem iheſu criſti ſijn en ſelen om dien te ſiene eñ daer inne verblijt te wordē Mair de eene ſelen omtrent hem ſijn/ de andere verder van hem/ dandere hooghet/ dandē leeghere/ na de de dpfferencie vanden gra den der glorien Want die hier meeſt graci en gheha dt hebben. ſelen daer meeſt gloip en hebben: ende na de dinerſchept van diē. ſelen de eene naerdere ſijn ende de andere voerdere. De maghet maria eē hepſerrin ne dis hemels: om datſi in gracien ende in glorien alle creatueren te bouen ghaet/ es lichamelijcken nairdere den glorioſen lich aem haers ſoens Jheſu criſti. dan eenighe andere creatuere Ende alſoe voerts de an dere creatueren na de dpuerſce graden vā de glorie. die gheheeten worden dpuerſche woninghen Maer hoe verre dat eenighe vanden ſaligheñ ſijn. ſi ſelen ſeer claer in dat glorioſe lichaem iheſu criſti ſien Want hen ooghen ſelen dan ſeer perfect ſijn doer de glorie van de ſiele die in hen vloepen ſal ende in alle de andere deelen des lichaems Dander twee bliſcapen van den ſaligh ſelen ſijn van de ſide der plaetſen daer ſi zijn ſelen. dat ſal den imperialen hemel zijn. De eene ſal ſijn van de groothept der plaetſen ende imperialen hemels. die ons verſtant ende ghedachte te bouen ghaet Want ghe lijck daſtronomi ſeggheñ: de minſte ſterre die wi ſien moghen. es meerdre dan de hee le eerde. Waer doer wp mercken moghen hoe dicke ende groot dat dē achſten hemel is daer alle de onberuerlijke ſterren ſtaen/ ſonder de ſeuen planeten/ dat ſijn ſeuen an der ſterren die ſtain in de ander ſeuen onōſt te hemelen beneden den achſten: in ieghe lijcken hemele eene. van den welcken dee ne de ſonne es: die menichwerf grooter es dan heel eertrijcke: ende ſtaet inden vierdē hemele opwaert ghaende. Dandere es de mane die neerſt ſtaet van allen: hier inden eerſten hemele: ende die es mindere dā eer trijcke. Beneden deſen hemele van de ma ne/ die den neerſten ende minſten es/ es de ſpere ende tregioen vā tvier Benedē tvier es de ſpere ende tregioen van de lochz. Eñ onder de locht/ dwatre/ dat de eerde omrict ende bedect: wtghenomen eenighe deelen die doer de godlijcke diſpoſicie ontdect ſijn om de menſchen in te leuene ende de ande re dieren dpe opter eerden leuen Aldus es

deerde dminſte ende dneerſte element: dñ es ront ghelijck eenen bal. Bouen deerde es dwatere int ronde/ ghelijck ghesept es. Bouen dwatere es de locht Bouē de locht het vier Dit ſijn de vier elementen eñ wor den speren ghenoempt: om datse ront ſijn Ende een pe ghelijck van dien omringt eñ inhout dat onderſte al heel. Aldus de eerde die/ minſt/ neerſt/ ende de seees is vandē an deren elementen: blijft beneden ende in de mpdden vanden anderen/ ghelijck den do dere van dep omringt es met den witte: eñ dwitte mitter stalen Ende een ieghelijc vā den ouerſten elementen es meerderr dan donderſte. Ende in deſer manieren ſijn de hemelen gheordoneert: dat een peghelijc vanden ouerſten is/ meerdere/ omringt/ in hout/ ende beſlupt in hem den neerſten/ ge lijck de ſcellen vanden aiupn ghaen Ende alſo ghesciet ghaen ſp tot den neghenſtē he mele. die den eerſten es die beruert. Ouer delen hemele es den achtſten hemele/ ghe lijck ghesept es/ diens grootheit gheen mē ſchelijck verſtant dincken en mach. Ende ouer delen achtſten hemele. in den welkē de ſterren ſtaen/ es eenen anderen dpe ſcijt van natueren van watre: om dat hp es ge lijck azurept criſtael: ende alleene delen he mele ſien wi Want van den anderen onōſ ten hemelen en ſien wi niet. dan alleene de ſterren die daer inne ſtaen Int alder ouerſ te van delen neghen hemelen es den impe rialen hemele: ende ghaet de andre ſonder ghelijckeneſſe in groetheden te bouen. Tē tweden ſelen de ſalighe verblidē in de ſcōō hept van dien hemele ende plactſe daer ſp ſijn ſelen Want hi es ſeer veel claerdere eñ ſchoondere dan eenighe ſterflijcke creatue re dincken mach Welck ſchoon palleis eñ woninghe god ſciep om de ſalighe daer in te ſine in gnſuckelijcke bipſcapen. ſonder eenighe kattinichept ofte moeneſſen die wi hier liden. ofte vanden anderen ¶ De der de bliſchapen ſelen ſijn van de ſide des ghesel ſcaps Want dinghelen ende de menſchen ſelen ghebuenders ende ghesellen ſijn inde voerſepde woeninghe ende palleis: eñ selē met malckanderen ghemingheit ſijn. De menſchen/ aengaende den lichamen ſelen ſijn ghelijck ghesept es: ende aengaende den ſielen. ſelen ſi diuerſche graden vā glo rien hebben/ na de diuerſcheit van den ver dienſten De inghelen en ſelen ooch nz ghe lijcke glorie hebben. maer de glorie vā dien ſal ſijn na de diuerſchept van de nature eñ gracie Want de concluſie van den heplige doctoren es/ dat gheen twee inghelen en ſijn van ghelijcke natuerlijcke perfectheit Maer onder alle dien es ghespecificeerde differencpe/ ghelijck in den ghescheperen dinghen: ende ten ſijn gheen twee ingelen van ghelijcke natuerlijke perfectnz. maer een tegelijck heeft ſijn ſpecie Eñ ghelijck als ſi differeren ſijn in de natuere. alſo ſijn ſi different in de gracie ende in de glorie. So dat gheen twee inghelen en zñ/ ghelijck ge ſept es/ ghelijck in de natuerlike perfectnz. noch in de gracie. noch in de glorie. Alle de mans eñ wouwen ſijn van een ſpecie. dat es de menſchelike natuere Daerom ſijn ſi ghelijck inde natuere ende ſpecie. maer zñ different in de gracie ende glorie Want ſoe mighe hebben hier meerder gracie eñ ver dienſten ghehadt dan andere: eñ dpe ſelen meerder glorie hebben Eñ na de diuerſchz vāden gradē der verdiēſten eñ gratiē dieñ hier ghehadt hebbē. ſelē ſi indē hemele diū ſche graden vā glorie hebbē Dwelck onſe geſontmakere heet diuerſche woninghen Eñ gelijck als in dē ingelē eñ glorioſe geeſ tē/ die ontallijken zñ/ gheē twee gheeſtē en zñ ghelijck vā glorien/ ghelijck ghesept es:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

also ghelijcket ooch dattet ghheen twee mē
schen en sijn in ghelijcke glorie ende dat ee
nighe differencie tusschen dien in de glorie
es: hoewel dat wi daraf gheen auctoriteyt
en hebben die dat expresselicken segt Aldus
selen de salighe twee bipschapen hebben vā
de side des gheselschaeps Deene vandē hey
lighen inghelen Dandere vanden saligē
minschen Ende ieghelijck man ende vrou
we sal eenighen inghele ghelijck sijn in de
glorie: ende sy selen alle eewelijck leuen eñ
regneren in dier woenplyz ende ghesel
schape ¶ De vierde twee selen sijn in de sa
lighe van de spde der werelt. De eene van
hare schoonheyt Want inden dach des oor
deels sal dpe al verberrent sijn ende plaen
ghemaert Eñ na de heylighe doctoren inō
godheyt: sal die vernieut sijn eñ haer selen
alle onperfectheden benomen sijn: ende sy
sal supuerlick schoon sijn. als een cristal eñ
dierbaren steen. De wateren selen blijuen
staēde sonder eenich vloepen eñ sonō visch
Wāt op deerde en selen dierē noch boomē
sijn. noch in de zee visschen noch generacie
van dien: ende sal lieflijck eñ schoone bliuē
als een cristal oft ghelas. De tweede sal zijn
de ghestantichept der eerden ende des wa
ters/ghelijck ghesecit is/om datti nemmer
meer en sal worden gheconrompeert noch
ghealtereert. noch in haer en selen genera
cien noch corruptien zijn. noch si en sal nem
mermeere laten te sine. maer si sal eewelp
ken bliuen Ende van alle desen selen de sa
lighe sonderlinghe blischap hebben ¶ De
vijfte blischapen selen sijn vā de helle. De
eene vande ontghāghinghe van dier. wāt
si selen seer blide zijn. om datti verlost sijn ge
weest van dier eewpghet/droefheyt/vier/
duysterheyt ende diuerscheyt van ppnen.
De andere sal sijn vāde sluptinghe der hel
len: die indē dach des oerdels. nadat de ver
doemde myz lichamē ende met sielē daer in
ontfangen sijn selen: sal ewelijck ghesloteē
sijn. om dat daer niemāt meer inne en sou
de moghen comen. noch daer wt comē vā
den ghenen die dair inne sijn Ende van de
sen selen de salighe sondrlinghe blpschap
hebben ¶ De seste blischapen selen van hen
selue sijn Want ieghelijck vanden saligē
sal in hem selue twee onsprekelike blisca
pen hebben Deene sal zijn van de glorie der
sielen. die essencialiken sept in claerliken te
siene dat godlike wesen: ende sal verenicht
zijn met god. die douerste ende donindelijck
goet es. in wecliken alle goeden ende blisca
pen besloten zijn. Dandere sal sijn de glorie
vanden lichaem. dpe glorioes sijn sal ende
scoonde dā de sonne: hi sal zijn onlidelijck on
sterflijck/ende sonder eenich ghebreck Eñ
de gloriose siele metē lichaē vereenicht sal
in hem inploepen haer glorie ende perfect
heden so vele alst den lichaē mogheliick es
te ontfane. Bysondre vier ghauen/te were
ne Onlidelijchz Subtijlheyt Snelheyt oft
lichtheyt: ende Claerheyt: dat es schoonhz
dpe ons verstāt hier niet en can begrijppē
Aldus na de verrijsnesse als de gloriose sie
len wederō gheselt sijn selen in de gloriose
lichamen sal de glorie vanden saligē meer
der sijn dan ierst: om dat nv de heylighe sie
len alleene verbliden vā haer glorie: eñ dā
selen si haer verblidē vā hair glorie eñ van
de glorie des lichaēs. De glorie sal dan ooc
in eenō manperen meerō zijn: om dz de siele
te voren natuerlike begeerte heeft wederō
gestelt te sine in haer lpchaē. dwelck dā vol
bacht zijn sal eñ haer begeertē selen vervult
eñ gerust zijn eñ haer glorie sonō eenpch im
pediment Eñ de verdoēde in de helle selen
ter contrarien vā den voerseyden blischapē
twelef droefheden eñ stātuichedē hebben.
¶ Van de vernieuwingh der werelt: ende

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

van de dispositie die na doerdeel eewelkē
blijuen sal in de hemelsche lichamen eñ ele
menten Ca.c lvi

Ende om dat sint ian sept (spreke de vā
den oerdeele) dat hi eenen nieuwē he
mele ende eerrijcke sach Selen wi weten
dz alle de elementen ende lichamelicke din
ghen vernieut sijn sellen in eenen perfecte
ren staet dan si nv hebben. een iegheliict na
sinen graet ende specie Ende alsoe selen al
le de lichamelike dinghē in dat wterste oer
deel in hen ontfaen eene nieuwe perfectij
na de generale supueringhe dpe van vier
ghedain sal worden: alsoe dat dese vernieu
winghe niet te bouen en ga de specie ende
natuere vanden dpnghen: ende selen eenē
anderen staet hebben dien si nopt en haddē.
Welcke vernieuwinghe niet natuerlijckē
sijn en sal noch teghen natuere. mair bouē
natuere doer de godlike voersienicheit Eñ
dit sal god doen om de eere vanden santen
om dat staen sal in hen glorpe/ghelijck als
eenich mensche doer sine verdpensten ver
dient in een scoonder hups te wonen dā hi
erst hadde. oft te sine ghecleet met andere
schoondere ende costelijcker cleederen Eñ
also thups daer de mensche in woent ende
de cleeren daer hi met ghecleet es. staen tot
de eere ende glorie vanden minsche. soe sal
ghelschien van de werelt ende van haer ele
menten. daer de mensche in woende ende
verdiende Also selen alle de elementen ver
nieut ende ghecleet sijn met andere qualp
tept ende scoonhept. nochtan niet alleleēs.
maer een peghelijck na sijn nature eñ be
grijppelijchept Deerde sal bouē claer sijn
als ghelas Dwatere als cristael. De locht
als den hemele Dvier als de sterren Mair
al eest dat de locht claer sijn sal. si en sal van
haer als doer dien worpē. wāt dz en mach
ghij ook met een dick lichaē doen. mair
dlicht sal in hair sijn ghelijck in een doerslei
nich lichaem. alsoot ghelas es. Eñ deerde
en sal niet ouer al claer zijn noch i haer diep
hept. mair int ouerste Want om dat de eer
de claerhept ende eenen glorioslen staet ont
faen sal om de salighe die haer te siene ver
bliden selen. saelt ghenoech sijn dat deerde
in douerste claerhept hebbe: ende niet inde
diepte Op dat si tot de glorie van den hepli
ghen: ende tot eene pine van den verdoem
den. aenghaende de duysterhept der hellē.
die int diepste ende inden centre van de eer
de staet Desghelijcke salder vernieuwige
sijn inde hemelsche lichamen Want dlicht
der sonnen sal seuewerf grooter sijn dant
nv es: ende dlicht der manen ghelijck de zō
ne nv es Desghelijke selen de sterren in de
wterste vernieuwpnghe ooch vermeerde
ringhe van lichte ontfaen De sonne sal na
lijer int oosten van iherusalem blpuen/ de
mane int weste: ende also selen si eewelijck
bliuen De werelt sal altijt licht eñ claer zijn.
ende de beruerrpnghe der hemelen sal ces
seren ende selen bliuen stille staende Dair
omme sal de generatie eñ corrōperinghe
van alle den dinghen ceseren Ende dit sal
al staen in glorie van den salighen ende vā
den glorioslen coninck diese ghescapē heeft
ende so veel salicheden ghegheuē heeft De
welcke leeft ende regneert inō eewichept

¶ Shepnt in de princelijke stadt vā brue
sel: inden zeridde Jnt iaer ons heeren vijf
hondert ende achthpene: den twintichsten
dach nouembris.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
228 A 22